

ధీల్ సుల్మనుల పాలనలో భారతదేశం

(క్రి.శ. 1206 మండి 1526 వరకు)

యమ్.వి. - చరిత్ర :: మొదటి సంవత్సరం - సెమిషన్ 2

Paper-II

రచయితలు

డా॥ డి. వెంకటేశ్వర రెడ్డి, ఎం.ఎ., కి.పాఠ్.డి.

అసిష్టింట్ ప్రాఫెసర్, చరిత్ర & పురావస్తు శాఖ,

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం,

నాగార్జున నగర్,

గుంటూరు జిల్లా, ఆంధ్ర.

డా॥ జి. దయాకర్ ఎం.ఎ., కి.పాఠ్.డి.

అసిస్టింట్ ప్రాఫెసర్, చరిత్ర శాఖ

డా॥బి.అర్.అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం

హైదరాబాదు

డా॥ వి.రాజీమహమ్మద్, ఎం.ఎ., కి.పాఠ్.డి.

అసిస్టింట్ ప్రాఫెసర్, చరిత్ర శాఖ

ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాల

కదిరి, అనంతపురం జిల్లా, ఆం.ప్ర.

సంపాదకులు

డా॥ డి. వెంకటేశ్వరరెడ్డి, ఎం.ఎ., కి.పాఠ్.డి.

అసిష్టింట్ ప్రాఫెసర్, చరిత్ర & పురావస్తు శాఖ,

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం,

నాగార్జున నగర్, గుంటూరు,

గుంటూరు జిల్లా, ఆంధ్ర.

Director

Dr. NAGARAJU BATTU

M.B.A., M.H.R.M., L.L.M., M.Sc. (Phy), M.A. (Soc.), M.Ed., M.Phil., Ph.D.
Dept. of HRM

దూర విద్య కేంద్రము

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, నాగార్జున నగర్ - 522 510.

Ph: 0863-2293299, 2293356 (08645), 211023, 211024 (Study Material)

Cell : 98482 85518

E-mail : Info@anucde.ac.in

Website: www.anucde.ac.in (or) www.anucde.info

M.A. History : INDIA UNDER DELHI SULTANATE (A.D 1206 - A.D. 1526)

Edition: 2022

No. of Copies:

(C) Acharya Nagarjuna University

This book is exclusively prepared for the use of students of Distance Education, Acharya Nagarjuna University and this book is meant of limited circulation only.

Published by:

Dr. NAGARAJU BATTU

Director

Centre for Distance Education

Acharya Nagarjuna University

Printed at:

Romith Technologies

Guntur.

ముందుమాట

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వ విద్యాలయం 1976లో స్థాపించినది మొదలు నేటి వరకు ప్రగతి పథంలో పయణిస్తూ వివిధ కోర్సులు, పరిశోధనలు అందిస్తూ, 2016 నాటికి NAAC చే A గ్రేడును సంపాదించుకొని, దేశంలోనే ఒక ప్రముఖ విశ్వ విద్యాలయంగా గుర్తింపు సాధించుకొన్నదని తెలియజేయటానికి సంతోషిస్తున్నాను. ప్రస్తుతం గుంటూరు, ప్రకాశం జిల్లాలలోని 447 అనుబంధ కళాశాలల విద్యార్థులకు డిప్లొమో, డిగ్రీ, పి.జి. స్టాయి విద్యాబోధనను ఆచార్య నాగార్జున విశ్వ విద్యాలయం అందిస్తోంది.

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం ఉన్నత విద్యను అందరికి అందించాలన్న లక్ష్యంతో 2003-04లో దూరవిద్య కేంద్రాన్ని స్థాపించింది. పూర్తి స్టాయిలో కళాశాలకు వెళ్ళి విద్యనభ్యసించలేని వారికి, వ్యయభరితమైన ఫీజులు చెల్లించలేని వారికి, ఉన్నత విద్య చదవాలన్న కోరిక ఉన్న గృహిణులకు, ఈ దూర విద్య కేంద్రం ఎంతో ఉపయోగపడుతుంది. ఇప్పటికే డిగ్రీ స్టాయిలో బి.ఎ., బి.కాం., బి.ఎన్.సి. మరియు పి.జి. స్టాయిలో ఎం.ఎ., ఎం.కాం., ఎం.ఎన్.సి., ఎం.బి.ఎ., కోర్సులను ప్రారంభించిన విశ్వవిద్యాలయం గత సంవత్సరం కొత్తగా ‘జీవన మైప్రోఫెస్షన్లు’ అనే సర్టిఫికేట్ కోర్సును కూడా ప్రారంభించింది.

ఈ దూరవిద్య విధానం ద్వారా విద్యనభ్యసించే విద్యార్థుల కొరకు రూపొందించే పాల్గొంశాలు, సులభంగాను, సరళంగాను, విద్యార్థి తనంతట తానుగా అర్థం చేసుకొనేలా ఉండాలనే ఉద్దేశ్యంతో విశేష బోధనానుభవం కలిగి, రచనా వ్యాసంగంలో అనుభవం గల అధ్యాపకులతో పాల్గొంశాలను వ్రాయించడం జరిగింది. వీరు ఎంతో నేర్చుతో, మైప్రోఫెస్షన్లు, నిర్దీశ సమయంలో పాల్గొంశాలను తయారు చేశారు. ఈ పాల్గొంశాల పై విద్యార్థినీ, విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు నిష్టాతులైన వారు ఇచ్చే సలహాలు, సూచనలు సహాదయంతో స్వీకరించబడతాయి. నిర్మాణాత్మకమైన సూచనలను గ్రహించి, మున్మందు మరింత నిర్దిష్టంగా, అర్థమయ్య రీతిలో ప్రచురణ చేయగలం. ఈ పాల్గొంశాల అవగాహన కోసం, సంశయాల నివృత్తి కోసం వారాంతపు తరగతులు, కాంటాక్ట్ క్లాసులు ఏర్పాటు చేయటం జరిగింది.

దూరవిద్య కేంద్రం ద్వారా విజ్ఞాన సముపూర్వన చేస్తున్న విద్యార్థులు, ఉన్నత విద్యావ్యతలు సంపాదించి జీవనయాత్ర సుగమం చేసుకోవడమే గాక, చక్కటి ఉద్యోగావకాశాలు పొంది, ఉద్యోగాలలో ఉన్నత స్టాయికి చేరాలని, తద్వారా దేశ పురోగతికి దోహదపడాలని కోరుకుంటున్నాను. రాబోయే సంవత్సరాలలో దూర విద్య కేంద్రం మరిన్ని కొత్త కోర్సులతో దినదినాభివృద్ధి చెంది, ప్రజలందరికి అందుబాటులో ఉండాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాను. ఈ ఆశయ సాధనకు సహకరిస్తున్న, సహకరించిన దూరవిద్య కేంద్రం ఛైరెక్టర్లకు, సంపాదకులకు, రచయితలకు, అకడమిక్ కో-ఆర్డినేటర్లకు మరియు అధ్యాపకేతర సిబ్బందికి నా అభినందనలు.

ప్రాఫెసర్ పి. రాజశేఖర్, M.A., M.Phil., Ph.D.

ఉప కులపతి (FAC)

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వ విద్యాలయం.

SEMESTER – II
ACHARYA NGARJUNA UNIVERSITY
DEPARTMENT OF HISTORY & ARCHAEOLOGY
M.A. HISTORY PAPER – II (H2.2)
202HI21 – INDIA UNDER DELHI SULTANATE (A.D. 1206-1526)

UNIT- I: Foundation of Muslim Rule in India – Qutb – ud – Din Aibak – Consolidation by Iltutmish – Balban Fall of Slave line.

UNIT – II : The Khilji Sultanate – Jalal-ed-din Khilji-Ala-ud-Din-Khilji administration of Ala-ud-Din Khilji- Fall of the Khilji's – Ghiyas-ud-Din Tughlaq-Muhammad Bin Tughlaq – South Indian invasions of the Delhi Sultanate.

UNIT- III : Sayyads and Lodis- Mongols inroads during the Sultanate period and their impact – Invasion of Timur and its results, Administration under Sultanate – Weakness of the Sultanate .

UNIT – IV : Rajput States in North India – the Bahmani Sultanate in Deccan – Gawan – foundation of Vijayanagara Kingdom – Sangam, Salva and Tuluva – in South India

UNIT – V : Religion and culture During the Sultanate Period Influence of Islam on Hinduism – Islam Bhakti movement – Language – art Indo Islamic – Reciprocal Influence.

Suggested Readings:

1. Asharf, K.M. : Life and Conditions of the People of Hindustan (1200 – 1550 AD) (Munshiram Manoharlal, 1970)
2. Habib, Irfan (Ed.) : Medieval India – Research in the History of India 1200 – 1750 (Delhi Manohar, 1970)
3. Habib, Mohammad : Politics and Society in Early Medieval Period, Vol. I & II (Delhi, PPH 1974)
4. Habib, Mohammad : Comprehensive History of India. Vol.V.A.D. 1206-1526
5. Jackson P. : The Delhi Sultanate (foundation books, Delhi, 1999)
6. Kesavanarayana .B : Political and Social Factors in Modern Andhra
7. Ramakrishna.V : Social Reform Movement in Andhra
8. Vaikuntham, Y. : Education and Social Change in Andhra.

విషయ సూచిక

పారం	1.	భారతదేశంలో మహామృదీయుల పాలన - బానిస వంశం - కుతుబుద్దీన్ ఐబక్	1.1 - 1.11
పారం	2.	ఇర్లుటిపీమ్, రజియా సుల్తానా మరియు బాల్భున్	2.1 - 2.8
పారం	3.	ఖిల్జీ వంశం (1290 - 1320)	3.1 - 3.7
పారం	4.	అల్లా ఉద్దీన్ ఖిల్జీ - దండయాత్రలు - సంస్కరణలు	4.1 - 4.12
పారం	5.	తుగ్గుక్ వంశం - మహామృద్ బీన్ - తుగ్గుక్	5.1 - 5.16
పారం	6.	తైమూర్ దండయాత్ర - ఫలితాలు	6.1 - 6.9
పారం	7.	సయ్యద్ - లోడి వంశాలు	7.1 - 7.7
పారం	8.	ఫిల్షీ సుల్తానుల పరిపాలన	8.1 - 8.11
పారం	9.	ఫిల్షీ సల్తనత్ పతనం	9.1 - 9.7
పారం	10.	రాజపుత్రులు - రాజకీయ చరిత్ర	10.1 - 10.5
పారం	11.	రాజపుత్రయుగ సంస్కృతి	11.1 - 11.8
పారం	12.	బహమనీ రాజ్యము - మహామృద్ గవాన్	12.1 - 12.8
పారం	13.	విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపన - సంగమ, సాశవ వంశాలు	13.1 - 13.18
పారం	14.	తుళువ వంశం - శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు	14.1 - 14.10
పారం	15.	తథికోట యుద్ధం	15.1 - 15.13
పారం	16.	విజయనగర యుగ ప్రశ్న	16.1 - 16.32
పారం	17.	హిందూ సమాజంపై ఇస్లాం ప్రభావం	17.1 - 17.9
పారం	18.	సూఫీజం	18.1 - 18.9
పారం	19.	భక్తి ఉద్యమం	19.1 - 19.10
పారం	20.	ఫిల్షీ సుల్తానుల కాలం నాటి సాంస్కృతిక పరిస్థితులు	20.1 - 20.4

పాఠము - 1 డిల్టీ సుల్తానులయుగం- బానిస వంశం - కుతుబుద్దీన్ ఐబక్

1.1. లక్ష్యాలు

1.1. పరిచయం

1.3. డిల్టీసుల్తానుల చరిత్రకు ఆధారాలు

1.3.1. పురావస్తు ఆధారాలు (Archaeological Sources)

1.3.2. సాహిత్య ఆధారాలు (Literary Sources)

1.3.3. విదేశి రచనలు (Foreign Sources)

1.4. డిల్టీసామ్రాజ్య స్థాపన

1.5. బానిసవంశం - కుతుబుద్దీన్ -�బక్

1.5.1. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ - తొలిజీవితం

1.5.2. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ - పదవులు

1.5.3. ఫోరిమహమ్మద్ రాజప్రతినిదిగా - దండయాత్రలు

1.5.4. దౌబ్లో విజయాలు

1.5.5. చందావార్ యుద్ధం (Battle of Chandawar)

1.5.6. ఇతర దండయాత్రలు

1.5.7. తూర్పు భారతదేశంలో ఘురిన్ సామ్రాజ్యం

1.5.8. సుల్తాన్గా కుతుబుద్దీన్ ఐబక్

1.5.9. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ మరణం

1.5.10. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ కట్టడాలు-నిర్మాణాలు

1.6. ఆరాంషా

1.7 సంక్లిష్టంగా

1.8 వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1.9 లఘుప్రశ్నలు

1.10 పదకోశం

1.11 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1.1.1. లక్ష్యాలు :- ఈ పాఠాంశాన్ని చదవడం ద్వారా క్రింది విషయాలను తెలుసుకోవచ్చు.

1. డిల్టీ సామ్రాజ్య స్థాపన ఏవిధంగ జరిగిందో తెలుసుకోవడం

2. డిల్టీసుల్తానుల చరిత్రకు గల పురావస్తు, సాహిత్య, మరియు విదేశ ఆధారాలను తెలుసుకోవచ్చు.

3. బానిసవంశ స్థాపన, కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ యొక్క జీవితం, ఆ కాలం నాటి పరిస్థితులు మరియు వారి పాలనను తెలుసుకోవచ్చు.

4. కుతుబుద్దిన్ ఐబక్ ఫోరి రాజప్రతినిధిగా ఎలాంటి విజయాలు సాదించాడో తెలుసుకోవచ్చు
5. కుతుబుద్దిన్ ఐబక్ యొక్క కట్టడాలు నిర్మాణాలు గురించి తెలుసుకోవచ్చు
6. అరాంషా యొక్క బలహీనత ఇల్మట్టమినెన్కు ఎలా సహాయపడిందో తెలుసుకోవచ్చు.

1.2 పరిచయం:

భారతదేశ చరిత్రలో క్రీ.శ. 1206 నుండి 1526 వరకు గల మధ్యకాలాన్ని డిల్లీ సుల్తానుల యుగంగపేర్కొంటారు. మధ్యయుగ భారతదేశ చరిత్రలో డిల్లీ సుల్తానుల చరిత్రకు ఒక ప్రత్యేకమైన స్థానం ఉంది. దక్షిణాసియాలోని పెద్దప్రాంతాలలో విస్తరించి ఉన్న ఒక పెద్ద ఇస్లామిక్ సామ్రాజ్యమే ఈ డిల్లీ సుల్తానులు. దాదాపు 320 సంవత్సరాలు ‘డిల్లీ’ని కేంద్రంగా చేసుకొని ‘సుల్తాన్’ అనే విరుదుతో పరిపాలన చేసినందువల్ల ‘డిల్లీసుల్తానులు’గా చరిత్రలో నిలిచిపోయారు. డిల్లీసుల్తానుల సామ్రాజ్యం ఆధునిక భారతదేశం, పాకిస్తాన్ భంగ్సాదేశంతో పాటు దక్షిణ నేపాల్ లోని కొన్ని ప్రాంతాల వరకు విస్తరించింది. మురిన్ సామ్రాజ్యం భారత ఉపఖండంపై దాడిచేసి కొన్ని ప్రాంతాలను ఆక్రమించారు, తరువాతి కాలంలో మహామృద్ద గజని, ఫోరిలు తమ సామ్రాజ్యాన్ని భారతదేశంలో విస్తరించారు. మహామృద్ద ఫోరి మరణించిన తరువాత భారతదేశంలో తాను ఆక్రమించిన భూభాగాలకు రాజప్రతినిధిగా ఉన్న కుతుబుద్దిన్ ఐబక్ స్వాతంత్యం ప్రకటించుకొని డిల్లీ సింహసనాన్ని అధిష్టించడంతో మధ్యయుగ భారతదేశ చరిత్రలో ఒక సూతనయుగం ఆరంభమయింది, అప్పటి నుంచి క్రీ.శ. 1526 వరకు అనేక మంది ముస్లిం పాలకులు భారతదేశాన్ని పాలించారు.

డిల్లీని ఐదు రాజవంశాలు పాలించాయి. మొదట బానిసవంశం, తరువాత భిల్హివంశం, తుగ్గక్వంశం, సయ్యద్వంశం మరియు లోడివంశం. వీరి కాలంలో భారతదేశ సామ్రాజిక, రాజకీయ, ఆర్థిక, మత మరియు సాంస్కృతిక రంగాలలో తమదైన ముద్రను వేశారు. మధ్యయుగారంబంలో అరబ్లు మరియు తురుమ్మలు భారతదేశంపై దండయాత్రలు చేయడం, అవి సఫలం కావడంతో మరిద్ సామ్రాజ్య చక్రవర్తి ఫోరి తన సామ్రాజ్యాన్ని భారతదేశంలో కూడా విస్తరించడంతో డిల్లీసుల్తాన్ల సామ్రాజ్య స్థాపనకు పునాది వేసినట్లయింది. డిల్లీని పాలించిన ఈ సుల్తానుల కాలం నాటి దండయాత్రలు, సామ్రాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ, మత మరియు సాంస్కృతిక పరిష్ఠతులు, పరిపాలనా విధానం, వివిధ రంగాలలో సాధించిన అభివృద్ధి మొదలైన విషయాలను తెలుసుకోవడానికి అనేక అధారాలున్నాయి.

1.3 డిల్లీ సుల్తానుల చరిత్ర-అధారాలు :- డిల్లీ సుల్తానుల చరిత్రను తెలుసుకోవడానికి పురావస్తు అధారాలు, సాహిత్య మరియు విదేశీ రచనలు తోడ్పుడుతున్నాయి.

1.3.1 పురావస్తు అధారాలు:- డిల్లీసుల్తానుల చరిత్రను తెలుసుకోవడానికి ఆ కాలం నాటి శాసనాలు (in-scriptions), (Coin నాణాలు), చారిత్రక కట్టడాలు (Historical monuments), కమానులు, ఇతర నిర్మాణాలు ముఖ్యమైనవి. డిల్లీలోని కుతుబ్ మినార్, కొవతల్-ఇస్లాం, అజ్మూర్లోని Adhai-Din-ka-Jhonpra మనీదు, (కుతుబుద్దిన్ ఐబక్ నిర్మించాడు), ఇల్మట్టమివ్ సమాది(డిల్లీ), Hauz khas Complex (డిల్లీ), సిరినగరం (Allauddin khilji), ఫిరోజ్ తుగ్గన్ నిర్మించిన ఫిరోజాబాద్, తుగ్గకాబాద్, అల్లా ఉద్దీన్ ఖల్సా నిర్మించిన అలయ్ దర్వాజా, డిల్లీలోని నిజముద్దిన్ జౌలియా మనీదు, మహామృద్ద-బిన్-తుగ్గక్ ‘జహాన్ పణ’ పట్టణం, నాసీముద్దిన్ నిర్మించిన లాల్ గుంబద్ అనే భవనం మరియు డిల్లీ, అజ్మూర్, ఆగ్రా, ఫిరోజ్బాద్, హిస్సార్,

జాన్ పూర్వలలో అనేక కట్టడాలు ధీలీ సుల్తాను చరిత్రను, వాస్తు శిల్పకళను తెలియజేస్తున్నాయి. సికిందర్లోణి వజీరైన ముఖారక్షా ధీలీలోని మోతిమసీద్ను నిర్మించాడు. ఇవి ధీలీ సుల్తానుల కాలం నాటి ఇందో- ఇస్లామిక్ శైలిక ఉదాహరణగా పెర్కొనవచ్చు. ధీలీసుల్తానులు నాటెలను కూడా విడుదల చేశారు. టంకా (Tanka) మరియు Jital (జిటల్) అనే నాటెలను ముద్రించాడు. Silver, Gold, Bill on and Copper నాటెలు ముద్రించారు. మహామృద్ధ బిన్ తుగ్గక్ రాగి నాటెలను ముద్రించారు. నాటెలు ఆకాలం నాటి ఆర్థిక వ్యవస్థను, సాంకేతికతను, వ్యాపార, వాణిజ్య విషయాలను తెలుపుతున్నాయి. ఈ నాటొలపై అనేక రకాల ముద్రలు, భాష, మరియు సుల్తాన్ బిరుదులు, చిత్రాలును ముద్రించేవారు. టంకా అనేది Silver coin, జిటల్ అనేది Copper Coin., ఇవి ఆనాటి ఆర్థికపరిస్థితిని తెలియజేస్తున్నాయి. ధీలీసుల్తానులు జారీచేసిన ఫర్మానాలు, ఫత్వాలు ధీలీ సుల్తానుల చరిత్రను వివరిస్తున్నాయి.

1.3.2. సాహిత్య ఆధారాలు (Literary Sources):- ధీలీసుల్తానుల చరిత్రను తెలుసుకోవడానికి అనేక సాహిత్య ఆధారాలున్నాయి. వాటిలో ముఖ్యమైనవి

1. ఫత్కుద్దిన్ ముఖారక్షా రాసిన వంశావళి (Genealogies)
2. The Jawamiul -Hikayat by Nuruddin muhammad Aufi.
3. Chach Nama (Arabic original), దీనిని పర్షియన్ భాషలోకి Muhammad Ali-bin-Abu-Bakar kufi అనువదించారు.
4. Tabquat-I-Nasiri by MinhaJ-us-Siraj
5. Tarikh-I-muhammadi by Muhammad Bihamad Khani
6. Tarikh-I-Firozshahi by Zia-ud-din-Barani
7. Tarikh I-Firoz shahi by Shams-I- Siraj
8. Taj-ul-Massir by Hasan Nizami
9. Tarikh-I-sindh by Mir Muhammad Masum
10. Tahqiq -I - Hind by Alberuni
11. Tarikh-I-Yamini by Utbi
12. Khaza -In-ul- futuh by Amir Khusru
13. Tarikh-I-Mubarak Shahi by Yahya Bin Ahmad Sarhindi
14. Fataawah -I- Jahandari by Zia-ud-din - Barani
15. Futuh-al-Salatin by khwaja - Abu Malik Isami
16. Tarikh-I-salatin by Ahmad Yadgar

ఈ సాహిత్య రచనలు ధీలీ సుల్తానుల ఐదు రాజవంశాలు, పాలకులు, విజయాలు, ఖలిఫాల వివరాలు, పరిపాలనా సంస్కరణలు, సమకాలీన రాజకీయ, సామాజిక, ఆర్థిక, మత మరియు సాంస్కృతిక పరిస్థితులను తెలియజేస్తున్నాయి.

1.3.3 విదేశి రచనలు :- విదేశి రచనలు కూడా ధీలీసుల్తానుల చరిత్రను తెలుసుకోవడానికి ఉపయోగపడుతున్నాయి. ఎంతోమంది విదేశి యాత్రికులు వివిధ ధీలీ సుల్తానుల కాలంలో దర్శించి తాము చూచిన, విన్న విషయాలను గ్రంథరూపంలో రాశారు, ముఖ్యంగా Shihabuddin Abbas (Damascus) రచించిన Masalik-ul-Absar మహామృద్ధ-బీన్-తుగ్గక్ పరిపాలన, పరిస్థితుల గురించి వివరించగా, ఇబ్న్ బటుటా (Arab traveller) రచించిన ‘kitab-ul- Rehla’ (అరబిక్ గ్రంథం) తుగ్గక్ వంశం గురించి, Abdur Razzaq/(persian),

నికోలోకొంటి (ఇటలీ), బర్బోసా (portuguese), డోమింగో పేజ్ (portuguese) రచనలు మధ్యయుగ భారతదేశ పరిష్ఠితులు మరియు విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని గురించి వివరించారు.

1.4 ఛిల్లీ సామ్రాజ్య స్థాపన :- మహామృద్ద ఫోరి మరణించిన తరువాత భారతదేశంలోని భూభాగాలకు రాజుత్తునిధి అయిన కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ క్రీ.శ. 1206లో ఛిల్లీ సింహసనాన్ని అదిష్టించడంతో భారతదేశంలో ముస్లిం సామ్రాజ్య స్థాపన జరిగి పాలన ఆరంభమయింది. ఇది ఒక చారిత్రక సంఘటన. క్రీ.శ. 1206 నుంచి 1526 వరకు ఛిల్లీసుల్తానులు పాలించగా, క్రీ.శ. 1526 నుంచి 1857 వరకు మొగల్ చక్రవర్తులు పరిపాలించారు. ఛిల్లీని కేంద్రంగా చేసుకొని ఐదు రాజవంశాలు పరిపాలించాయి.

1. బానిసవంశం లేదా మామ్లుక్ వంశం (క్రీ.శ. 1206 - 1290)
2. ఖిల్జీ వంశం (క్రీ.శ 1290 - 1320)
3. తుగ్గుక్ వంశం (క్రీ.శ 1320 - 1414)
4. సయ్యద్ వంశం (క్రీ.శ 1414 - 1451)
5. లోడి వంశం (క్రీ.శ 1451 -1526)

ఈ ఐదు రాజవంశాలు దాదాపు 320 సంవత్సరాలు ‘ఛిల్లీని’ కేంద్రంగా చేసుకొని పరిపాలించారు. ఈ యుగంలో సామాజిక, ఆర్థిక, మత, రాజకీయ, మరియు సాంస్కృతిక రంగాలలో గణనీయమైన అభివృద్ధి సాధించి ఇస్లాం మత వ్యాప్తిని గావించారు. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్, ఇల్లటుట్టమిష్, అల్లా ఉద్దీన్ ఖిల్జీ వంటివారు తమ సామ్రాజ్య విస్తరణ కోసం ఎన్నో దండయాత్రలు చేసి సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరించారు. ఆరబ్బులు, గజిని, ఫోరిమహృద్ద కాలంలో ముస్లింల అధికారం కేవలం ఉత్తరభారతదేశానికి పరిమితం కాగా, అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ వంటి వారి పాలనాకాలంలో దక్కిణ భారతదేశంలోని అనేక ప్రాంతాలు/రాజ్యాలు ఛిల్లీసుల్తానుల ఆధినంలోకి వచ్చాయి.

ఛిల్లీసుల్తానుల కాలంలో అనేక స్వార్థపూరిత రాజకీయాలు, కుటులు, కుతంత్రాలు, జరిగి రాజకీయంగా ఎన్నో మార్పులు జరిగాయి. దక్కిణ భారతదేశంలో కొన్ని రాజవంశాల పతనం జరిగింది. పరిపాలనా వ్యవస్థలో కూడా మార్పులు చోటుచేసుకొన్నాయి. పాలకులకు ఇస్లాం మతం పైనే కాకుండా ఇతరమతాల పట్ల కూడా పరమత సహనం పాటించారు. ఛిల్లీ సుల్తానులందరు ఇస్లాం మతపైద్ద ‘ఖలిఫా’కు విశ్వాసపాత్రులుగా కొనసాగారు. ఛిల్లీసుల్తానులు పరిపాలించే నాటికి దక్కిణ భారతదేశంలో కాకతీయులు, పెఱయసాలులు, యాదవులు, పాండులు, ముసునూరి నాయకులు, రెడ్డిరాజులు, విజయనగర రాజులు, బహమని పాలకులు పరిపాలించారు. అల్లా ఉద్దీన్ ఖిల్జీ కాలంలో కాకతీయ, పెఱయసాల, యాదవరాజ్యాలు, ఛిల్లీ సుల్తానుల ఆధినంలోకి వచ్చాయి, అయితే మహామృద్ద బీన్ తుగ్గుక్ అనంతరం ఛిల్లీని పాలించిన పాలకులందరు బలహీనులు కావడం వల్ల ఛిల్లీ సామ్రాజ్యం పతనానికి దారితీసింది. క్రీ.శ 1526లో ఏప్రియల్ 21లో జరిగిన మొదటి పానిపట్టు యుద్ధంలో బాబర్ చేతిలో ఇబ్రహీంలోడి ఓడిపోవడంతో భారతదేశంలో ఛిల్లీ సుల్తానుల పాలన అంతమై మొగల్సామ్రాజ్యపాలన ఆరంభపైవ్వేషది.

1.5 బానిస వంశం - కతుబుద్దీన్ -�బక్ (Qutb-ud-din-Ayabak) (క్రీ.శ 1150 - 1210)

మహామృద్ద ఫోరి మరణం తరువాత అతని ప్రతినిధి కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ క్రీ.శ 1206లో ఛిల్లీ రాజధానిగా స్వయంత్ర్య ముస్లిం సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. మామ్లుక్ రాజవంశ స్థాపకుడిగా పేరుపొందారు. ఇతడు ఒక బానిస, కావున బానిసవంశ స్థాపకుడిగా ఇతని పేరు చరిత్రలో నిలిచిపోయింది. మొదట ఒక బానిసగా జీవితం

ప్రారంభించి శక్తి సామర్థ్యాలతో ఫీల్ సుల్తాన్ అయ్యాడు. ఇతడు బానిస వంశంలో ‘జల్వరి’ తెగకు చెందినవాడు. బానిసవంశంలో మొత్తం 10 మంది సుల్తాన్లు పాలించగా కుతుబుద్దీన్ ఐబక్, అరామ్షా, జీలీటుట్ మిష్లు భానిసలుగా జీవితం ప్రారంభించి తరువాత కాలంలో సుల్తాన్లు అయ్యారు. ఏరు తురుషు జాతికి చెందినవారు, ఐబక్ అనగా ‘చంద్రునికి ప్రభువు’ అని ఆర్థం.

1.5.1 తొలి జీవితం:- కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ క్రీ.శ 1150 లో టర్కైస్తాన్లోని (Turkestan) ఘురిద్ సామ్రాజ్యం (Ghurid Empire) లో జన్మించారు. అతని చిన్నతనంలో ఎన్నో కష్టాలకు గురైయ్యాడు. బానిస జీవితం గడుపుతూ పర్మియాలోని నిషాపూర్లో ఒక ఖాజీ పుత్రుద్దీన్ అజీజ్-కుఫి (న్యాయాదికారి)కి బానిసగా అమ్మివేశారు. అక్కడ ఐబక్ విలువిద్య, గుర్రపుస్వరి, కత్తిసాము వంటి యుద్ధవిద్యలు నేర్చుకొన్నాడు, తరువాత ఫోరి మహామృద్ద ఘజని దండయాత్రలో కుతుబుద్దీన్-�బక్ను కొనుగోలు చేశారు. ఐబక్ అతికొద్ది కాలాలోనే ఫోరి మహామృద్ద యొక్క అభిమానం చూరగొన్నాడు. తక్కువ కాలంలోనే ఫోరిమహామృద్దును నమ్మిన బంటుగా ఉంటు అనేక పదవులను పాందాడు. క్రీ.శ 1192 లో రెండవ తర్వాత యుద్ధంలో ఘురిద్ విజయం తర్వాత మహామృద్ద ఫోరి తాను జయించిన భారతదేశంలోని భూభాగాలకు అధిపతిగా ఐబక్ను నియమించాడు. ఐబక్ చహోమాన (శాకంబరి), అజీర్ను పాలించిన చౌహానులు, కనూజీను పాలించిన గహోద్వాలులు, గుజరాత్ మరియు రాజస్థాన్ను (మధ్యభారతదేశం) పాలించిన సాలంకీలు క్రీ.శ 9-13 శతాబ్దాల మధ్య బుందెల్భండీను పాలించిన చందేలులు మరియు ఇతర రాజ్యాలలోని అనేక ప్రదేశాలను జయించి ఉత్తర భారతదేశంలో ఫోరి సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరించాడు.

క్రీ.శ. 1206లో మహామృద్ద ఫోరి మరణించగా వాయువ్య భారతదేశంలోని భూభాగాలపై అధిపత్యపోరు (వారసత్య తగాదా) ఐబక్ మరియు మరొక మాజీ బానిస అయిన జనరల్ తాజ్-అల్-దిన్- యాల్చిజ్ (TaJ- al- Din -Yildiz) మధ్య జరిగింది. చివరకు వీరి మధ్య జరిగిన పోరాటంలో కుతుబుద్దీన్-�బక్ విజయం సాధించారు. ఐబక్ భారతదేశంలోని ఫోరి భూభాగాలన్నింటికి సుల్తాన్గా ప్రకటించుకొన్నాడు. మొదట తన రాజుధానిని లాహోర్ లో స్థాపించాడు.

�బక్ను మొదట ‘కుతుబ్-అల్-దిన్- అయ్యెగ్ (Qutb-Al- Din- Aybeg) లేదా కుతు బుద్దీన్ -�బక్ (Qutb -uddin-Aibak) లేదా కుతుబ్-అల్-దిన్-అయబ్ (Qutb-al-din-Ayba)గా అనేక రకాలుగా పిలిచేవారు. ఐబక్ అనే పదం సంక్షిప్తంగా ‘Aibak లేదా ‘Aybeg’ గా మారింది. ఐబక్ అనగా తర్కు (Turkic) భాషలో “చంద్రునికి ప్రభువు” (moon and lord) అని ఆర్థం. చిన్నతనంలోనే కుటుంబం నుండి ఇతన్ని వేరుచేసి నిషాపూర్లోని భానిసల మార్కెట్ లో ప్రముఖ ముస్లిం వేదాంతి అబూ హానీపా వారసుడు’ ఖాజీ పుత్రుద్దీన్ - అబ్దుల్- అజీజ్-కూఫీ (Fakhruddin - Abdul-Aziz- kurfi) కి అమ్మగా అక్కడే ఖురాన్ పరనం ఇతర విద్యలు నేర్చుకొన్నాడు. ఖాజీ మరణం తర్వాత ఖాజీ కుమారులలో ఒకరు ఐబక్ను చూచి ఓర్చుకోలేక ఒక వ్యాపారికి విక్రయించారు, అతను ఆ బాలుడిని ఫోరిమహామృద్దును ఘజనీలో అమ్మివేశాడు. ఐబక్ సుల్తాన్ బానిసగృహంలో చేరిన తరువాత అతని తెలివితేటలు, మరియు దయగల స్వభావం సుల్తాన్ దృష్టిని ఆకర్షించాయి. ఒకసారి సుల్తాన్ తన బానిసలకు బహుమతులు ఇచ్చినపుడు ఐబక్ తన వాటాను ఇతర తోటి బానిసలకు ఇవ్వడంతో సుల్తాన్ ఫోరి ప్రభావితుడైయ్యాడు. అప్పటి నుంచి ఐబక్ను చేరదిసి అనేక అత్యాన్ని పదువులు ఇచ్చి అతన్ని సత్కరించాడు.

1.5.2 ఐబక్ పదవులు పాందడం:-

కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ రాజశాలల అధికారి (Officer of the Royal Stabls) అయిన అమిర్-ఐ- అఖుర్

(Amir-I-Akhur) అనే పదవిని పొందారు. అనగా గుర్రాల సాధారణ నిర్వహణ, వాటి మేత మరియు ఇతర సామాగ్రి, వాటి బాగోగులను చూడడం ప్రధాన భాద్యత. ఫోరి మహామృదులు ఖ్వారాజ్యియన్ (Khwaraz main) పాలకుడు సుల్తాన్-షా కు మధ్య వివాదాలు ఉండేవి. ఐబక్ ఒకరోజు గుర్రాలకు మేతకోసం వెతుకుతూ ఉండగా సుల్తాన్-షా యొక్క సైన్యం అతన్ని ఒక ఇనుప బోనులో భందించారు. యుద్ధంలో ఘరదీలు సుల్తాన్-షాను ఓడించిన తర్వాత బొనులోని ఐబక్ ను చూచి ఫోరిమహృదు చలించిపోయాడు, అప్పటి సుంచి అతన్ని ఆదరించాడు.

1.5.3. ఫోరిమహృదు రాజప్రతినిధిగా - దండయాత్రలు :-

మొదటి తర్వాత యుద్ధంలో పృథివీరాజ్ చేతిలో ఓటమి పొందినపుడు సైన్యం యొక్క సాధారణ నిర్వహణ భాద్యతను ఐబక్ వహించారు. రెండవ తర్వాత యుద్ధంలో ఫోరి విజయం సాధించడంలో ఐబక్ కీలకంగ వ్యవహరించాడు. యుద్ధ విజయం తర్వాత ఫోరిమహామృదు ఆక్రమించిన ‘చహామనా’ భూభాగాన్ని అప్పగించి అతన్ని కుహ్రామ్ (Kuhram), (ప్రస్తుతం పంజాబ్ లోని ఘరామ్)లో ఉంచబడ్డాడు. ప్రముఖ చరిత్రకారులైన మిన్హాన్-హస్-అల్-సిరాజ్ (Mimhaj-al-Siraj (13th Century Persian Historian) కుహ్రామ్ను ఒక ‘ఇక్కా’ వర్ణించగా, ‘Fakhr-I-mudabbir’ (ఫఖర్-ఐ-ముదబ్బిర్) దీనిని sipahsalari (Command) గా పెర్కొన్నాడు, కానీ హసన్ నిజామి (persian Language poet and Historion) (పర్షియన్ కవి మరియు చరిత్రకారుడు) తాను రచించిన ‘TaJul-maasir’ (First official history of the Delhi Sultanate)లో కుహ్రామ్ మరియు సమాన (punJab) రాష్ట్రాలకు ఐబక్ ను గవర్నర్గా(ayalat) నియమించాడని వివరించాడు.

పృథివీరాజ్ మరణం తర్వాత ఐబక్ కుహ్రామ్ గోవిందరాజుని ఘురిద్ సామంతుడిగా నియమించగా, కొంతకాలం తర్వాత పృథివీరాజ్ సాదరుడు హరిరాజు రణధంబోర్ కోటపై దాడిచేయగా ఐబక్ దానిని అనిచివేశాడు. క్రీ.శ. 1192లో జత్యాన్ అనే తిరుగుబాటుదారుడు హంసిని (చహామనా భూభాగంలోనిది) ముట్టడించగా ఐబక్ వారిపై దండెత్తి జత్యాన్ను యుద్ధంలో వధించాడు.

1.5.4 దోబీలో విజయాలు :- జత్యాన్ను ఓడించిన తర్వాత కుహ్రాముకు తిరిగి వచ్చి గంగా-యమునా దోబీ ప్రాంతాలపై దాడిచేశాడు. క్రీ.శ. 1192లో మీరట్ మరియు బరన్ (అధునిక బులందషహర్)ను ఆక్రమించాడు. అక్కడ నుండి ఐబక్ గహద్వాలా రాజ్యం పై దండయాత్ర చేశాడు. క్రీ.శ 1192లోనే ధిల్లీని కూడా తన ఆదీనంలోకి తీసుకొని మొదట్లో స్థానిక తొమరా పాలకుడిని సామంతుడిగా చేసుకొన్నాడు. క్రీ.శ 1193లో తొమరా పాలకుడిని రాజద్రోహనికి గురిచేసి పదవిచిత్యని చేసి ధిల్లీ పై ప్రత్యక్ష నియంత్రణను పొందాడు. K.A. Nizami మాటల్లో భారతదేశంలో ఘరిద్ సామూజ్యాన్ని విస్తరించడంలో ఫోరిమహృదు ఐబక్ సహాయం కొరాడని విపులీకరించాడు. క్రీ.శ 1194లో భారతదేశానికి తిరిగివచ్చి, యమునా నదిని దాటి, కోయిల్ (అధునిక అలీఘర్) (ఉత్తరప్రదేశ్) ను స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు. దింతో చహామనా భూభాగంలో కొంత భాగాన్ని హరిరాజు తిరిగి స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు. వెంటనే ఐబక్ హరిరాజు పైకి దండెత్తగా హరిరాజు ఓడిపొయి ఆత్మహత్య చేసుకొన్నాడు.

1.5.5 చందావార్ యుద్ధం (Battle of Chandawar):- క్రీ.శ.1194లో మహామృదు ఫోరి భారతదేశంలోని గహద్వాలా రాజ్యం పై దాడి చేశారు. ఈ యుద్ధంలో కుతుబుద్దీన్-�బక్ మరియు ఇజ్జాద్దిన్-హస్-ఇబన్-కార్మిల్ (Izzuddin-Husain - Ibn-kharmil) కలిసి పాల్గొని గహద్వాలా పాలకుడు జయచంద్రున్ని ఓడించారు. ఘలితంగా సైనిక స్థావరాలను వివిధ ప్రాంతాల్లో నిర్మించడానికి మార్గం సుగమం అయింది. అపారథనరాసులను దోచుకున్నాడు.

1.5.6 ఇతర దండయాత్రలు : - కుతుబుద్దిన్ ఐబక్ చందావార్ విజయం తరువాత తన స్థానాన్ని సుస్థిరం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నాలు చేశాడు. క్రీ.శ.1195-96 లో బాటి బయానా యొక్క పాలకుడు (Bhati ruler of Bayana) కుమారపాలను ఓడించాడు, తర్వాత గ్వాలియర్ పై దాడిచేశారు. పరిహార పాలకుడు ‘సల్ఫాఫ్ఫానాపాల’ ఫోరి అధికారాన్ని అంగీకరించాడు. ఈ దాడుల్లో ఫోరికి ఐబక్ సహాయపడ్డాడు.

2. అజ్ఞుర్లో నివసించే మెహర్ గిరిజనులు (mher tribals), చౌఖుక్యలు (గుజరాజు పాలకులు) మద్దతుతో తిరుగుబాటు చేయగా ఐబక్ దైర్యంగా ఎదుర్కొన్నాడు, కాని అజ్ఞుర్కు వెనుదిరిగారు, మరిన్ని బలగాలలో మెహర్పై దాడిచేసి వారిని అనిచాడు.

3. క్రీ.శ 1197లో చౌఖుక్యలు (Chaulukya) పై దాడిచేసి ఫోంటుఅబు వద్ద వారిని ఓడించాడు. దింతో దాదాపు రెండు దబ్బల క్రితం ‘కసహరా యుద్ధంలో’ (Battle of Kasahrada) ఫోరి ఓడిపోయిన దానికి ప్రతీకారం ఐబక్ తీర్చుకొన్నాడు. చౌఖుక్యల రాజధాని అస్సిల్వారా పై ఐబక్ దాడిచేయగా పాలకుడు ‘రెండవ భీముడు’ పారిపోయాడు. ఈ నగరాన్ని ఐబక్ దోచుకొని ఫోరికి కానుకలు పంపాడు. MinhaJ-al-siraj ఐబక్ చేసిన ఈ దాడిని “గుజరాత్ను జయించడం’గా వర్ణించాడు. కాని ఇది ఘూర్చిద్ద సామ్రాజ్యంలో భాగంగా లేదు.

4. క్రీ.శ 1197-98లో బదోన్ (ఉత్తరప్రదేశ్) వారణాశిని ఆక్రమించాడు.

5. క్రీ.శ 1198-99లో చంతర్వాల్, కనోజ్లను, సిరోహ్లలను స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు.

6. క్రీ.శ 1199-1200 సం.లో మద్యప్రదేశ్లోని ‘మాళ్వాను’ ఆక్రమించాలని పర్చియన్ చరిత్రకారుడు పఖర్-బముదభీర్ వ్యాఖ్యానించారు. ఈ సమయంలో ఘురిడ్ మరో బానిస జనరల్ ‘బహూద్దిన్-తుగ్రిల్’ గ్వాలియర్ కోటను ముట్టడించగా ఐబక్ తెలివిగా వ్యవహరించి ఆకోటను తుగ్రిల్కే ఇచ్చాడు, అనతికాలంలోనే తుగ్రిల్ మరణించాడు.

7. క్రీ.శ 1192లో అజ్ఞుర్లో అదైదిన్ కా జొంప్రా మసీదు నిర్మాణం ప్రారంభం కాగా, ఐబక్ దానిని 1199లో పూర్తిచేశాడు. క్రీ.శ 1202లో మధ్య భారతదేశంలోని చందేలా రాజ్యంలోని ముఖ్యకోట అయిన కలింజర్ను ముట్టడించగా, చందేలా పాలకుడు ‘పరమార్థ’ చర్చలు జరిపే సమయంలో మరణించాడు. చందేలా మంత్రి ‘అజయదేవ’ శత్రుత్వం కొనసాగించి చివరకు సంధిచేసుకోగా కళింజర్, మహేశబా మరియు ఖజరహో ఘురిడ్ సామ్రాజ్యంలో భాగమై పాసన్ అర్వల్ పాలనలోకి వచ్చాయి. ఈ సమయంలో ఘురిడ్ కమాండర్ సైన్యాధిపతి భక్తియార్ ఖిల్లి తూర్పు ఉత్తరప్రదేశ్ మరియు భీహార్ను జయించి క్రీ.శ 1203 లో ఐబక్కు దోచుకొన్న సాముడ్ను కానుకగా బహుకరించారు. తూర్పు బెంగాల్ను కూడా ఖిల్లి ఆక్రమించాడు. ఈ దండయాత్రలలో విక్రమశిల, నలందా, ఉద్దంతపుర విశ్వవిద్యాలయాలను ధ్వనం చేశాడు. తరువాత నాడియాపై దాడిచేయగా లక్ష్మణ సేనుడు పారిపోగా వాటిని ఆక్రమించాడు, కాని భక్తియార్ ఖిల్లి 1206లో మరణించాడు క్రీ.శ 1204లో ఫోరిమహ్ముద్ ఖోఖర్ల చేతిలో హత్యకు గురయాడు. ఫోరి మరణించే నాటికి దాదాపు 27 ప్రాంతాలు (ముల్కాన్, సియాల్కోట్, లాపోర్, అజ్ఞుర్, మీరట్, డిల్లీ, గ్వాలియర్, బెనారస్, కనూజ్, కలింజర్, అవద్, మాళ్వా, బిహార్, బెంగాల్ వంటి అనేక ప్రాంతాలు ఘురిడ్ సామ్రాజ్యంలో భాగంగా ఉండేవని ‘మిన్వాన్ సిరాజ్ తన ‘Tabaqat-I-Nasiri’ గ్రంథంలో వివరించాడు. ఐబక్ తన భూభాగాన్ని ఉండ్జయిని వరకు విస్తరించాడని వర్ణించాడు.

1.5.7 తూర్పు భారతదేశంలో మురిద్ సామ్రాజ్యం :- మహామృద్ ఫోరి తూర్పు భారతదేశంలో ప్రధాన ప్రాంతాలైన బీహార్ మరియు బెంగాల్ను జనరల్ భక్తియార్ ఖీల్ నేతృత్వంలో ఆక్రమించుకొన్నాడు. అయితే 1206లో భక్తియార్ ఖీల్ దేవోట్లో ఆతని క్రింది అధికారి అయిన Ali mardan KhalJi చే హత్య చేయబడ్డాడు. ఈ సమయంలోనే మహామృద్ ఫోరి కూడా హత్యచేయబడటంతో మహాద్ పీరాన్ ఖీల్ (subordinate of Bakthiyar KhilJi) అలి మర్హన్ ఖీల్ని భంధించి తూర్పు భారతదేశంలో ఫోరి ప్రాంతాలకు నాయకుడు అయ్యాడు. అలిమర్హన్ డిల్కి పారిషోయి అక్కడ కుతుబుద్దిన్ ఐబక్సు కలిసి ఖీల్లేల వ్యవహారంలో జ్యోక్యం చేసుకోవాలని కోరాడు. ఐబక్ అవధి గవర్నర్ అయిన కైమాజ్ రుమి (Qaimaz Rumi)కి అప్పగించగా, దేవోట్ (Bengal) ఇక్తాను ‘హసాముద్దిన్ ఇవాజ్ ఖీల్కి’ కేటాయించడంతో మహామృద్ పీరాన్ మరియు ఇతర అమీర్లు వ్యతిరేకించడంతో వారి మధ్య యుద్ధం జరిగింది. చివరి కైమాజ్ రుమి విజయం సాధించాడు, తరువాత ఐబక్ లక్ష్వతిని (Lakhnauti)ని అలిమరదాన్కి అప్పగించాడు.

1.5.8 సుల్తాన్గా- కుతుబుద్దిన్ ఐబక్:- హసన్ నిజామి తన ‘Tajul maasir’ గ్రంథంలో మహామృద్ ఫోరి తాను జయించిన భారతదేశంలోని ప్రాంతాలకు కుతుబుద్దిన్-�బక్సు తన రాజుప్రతినిధిగా నియమించాడని తెలిపాడు. ఇదే విషయాన్ని ‘Fakhr-I-mudabbir’ సమకాలీన చరిత్రకారుడు ఖొఖొర్ల తిరుగుబాటు అనచివేసిన తరువాత ఫోరి మహామృద్ కుతుబుద్దిన్ ఐబక్సు భారతదేశంలోని భూభాగాలకు వైశ్రాయ్ గా నియమించాడని వివరించాడు, అంతేగాక ఐబక్సు ‘మాలిక్’ స్థాయి పైశాదాను ఇచ్చి సూల్తాన్ యొక్క భారత భూభాగాలకు వారసులుగా నియమించాడని తెలిపాడు, కానీ K.A. నిజామి మాత్రం ఐబక్ వారసుడు కాదు అని కేవలం రాజుప్రతినిధి అని మరియు ఫోరి మరణం తర్వాత ఐబక్ తరువాతి కాలంలో సుల్తాన్ బిరుదు పొందాడని వర్ణించాడు. ఫోరి మరణం తరువాత కుతుబుద్దిన్ ఐబక్, తాజ్- అల్-దిన్-యాల్దజ్ (TaJ-al-Din-yildiz) మరియు నాసిరుద్దిన్ కబాచా (Kasir-ad-Din-Qabacha) మధ్య అధికారం కోసం ప్రయత్నాలు జరిగాయి.

ఫోరిమరణం నాటికి ఐబక్ డిల్కిలో ఉన్నాడు, అక్కడి నుండే అధికార కార్యక్రమాలు, పాలన జరిగేది. ఫోరి మరణాంతరం లాపేశార్ ప్రజలు ఐబక్సు సార్వబోమాధికారం చేపట్టవలసిందిగా అభ్యర్థించారు, వెంటనే ఐబక్ తన ప్రభుత్వాన్ని లాపేశార్కి తరలించారు. ఐబక్ క్రీ.శ. 1206 June 25న అస్థికారికంగా సింహసనాన్ని అధిష్టించాడు. అయితే సార్వబోమాధికారిగా గుర్తింపు క్రీ.శ.1208-1209 లో లభించింది. అనగా ఐబక్ జీవితం మొత్తం మూడు దశలుగా/ భాగాలుగా విభజించవచ్చు.

1. క్రీ.శ.1192- 1206 వరకు ఫోరిమహామృద్ జయించిన ఉత్తర భారతదేశంలోని భూభాగాలకు అధికారిగా వ్యవహరించడం.
2. క్రీ.శ. 1206 -1208 ల మధ్య డిల్కి మరియు లాపేశార్ ఇతర భూభాగాలకు అస్థికారిక సార్వబోమాధికారిగా ఉండడం.
3. క్రీ.శ.1208-1240 సం.రాల మధ్య భారతదేశంలో జిల్లా కేంద్రంగా స్వతంత్ర్య రాజ్యస్థాపన చేసి సార్వబోమాధికారిగా, పాలకుడిగా వ్యవహరించాడు. మరికొంత మంది చరిత్రకారులు క్రీ.శ.1206లోనే తనను తాను సుల్తాన్గా ప్రకటించుకున్నారనే వాదన కూడ ఉంది.

ఫోరి భానిసలు మురిద్ సామ్రాజ్యం పై నియంత్రణ కోసం ఐబక్తో పోరాడారు, ఈ సమయంలో ఐబక్ మేనల్లుడు ఫీయా సుద్దిన్ మహామృద్ సింహసనాన్ని అధిరోహించడంలో సహాయపడ్డాడు. ఐబక్ మరోప్రక్క

అమిర్లు, తూరుషు అధికారులు, సేనాధివుతులు మధ్యతు సంపాదించాడు. తన పరిస్థితిని, అధికారాన్ని స్థిరపరచుకోవడానికి వివాహసంబంధాలను ఆశ్చయించాడు. సింద్ పాలకుడు నాసిరుద్దీన్ కబాబా తన(ముల్తాన్ గవర్నర్) కుతూరి నిచ్చి వివాహం చేశారు. ఐబక్ తన మర్ కుమారైను తన వద్ద విధేయసిగానున్న ఇల్టుటమిష్కి ఇచ్చి వివాహం చేశాడు. ఐబక్ కూడా గజని పాలకుడైన తాజుద్దిన్ యాల్జ్జ్ కుమారైను వివాహం చేసుకొన్నాడు. సుల్తాన్ పదవిని చేపట్టిన సుండి అతనికి శాంతి లేకుండా పోయింది.

ఒక ప్రకృత రాజ పుత్రులు కలంజర్ కోటును ఆక్రమించుకొన్నారు, గహోద్వాల నాయకుడు హరిశ్చందుడు లూఢెన్, ఘరుకాబాద్ లను ఆక్రమించాడు. పార్థియన్లు గ్రౌలియర్సు ఆక్రమించగా అలివ్హీఫాన్ బెంగాల్లో స్వతంత్రాన్ని ప్రకటించుకొన్నాడు. చివరికి అతని బంధువులైన యాల్జ్జ్, కబాబాలు కూడా ఫల్సీ ఆక్రమణ ప్రణత్తాలు కొనసాగించాడు. అయితే కుతుబుద్దీన్ ‘ఐబక్ బెంగాల్ పై దాడిచేసి తన సార్వభోమాధికారాన్ని అంగీకరింపజేశాడు. వాయువ్య భారతదేశంపై దాడిచేసి చిన్నచిన్న తిరుగుబాట్లను అనచివేశాడు. యాల్జ్జ్ను ఓడించి గజనీని ఆక్రమించాడు, కానీ అనతి కాలంలోనే తిరిగి గజనీని యాల్జ్జ్ ఆక్రమించాడు. క్రీ.శ 1208-1209లో మహామృదు ఐబక్ను హిందుస్తాన్ పాలకుడిగా గుర్తిస్తూ పత్రాన్ని (chatr- ceremonial parasol) జారీచేశారు. మిన్హాన్ సిరాజ్ తబాకత్-ఝ-సాసిరి ప్రకారం మహామూద్ ఐబక్ను ‘సుల్తాన్’గా తీర్చిదిద్దగా, ప్రముఖ చరిత్రకారుడు హసన్ నిజామి అతన్ని ‘సుల్తాన్’ అని పిలిచాడు, ఐబక్ పేరు మీద నాటేలు మరియు కుత్సా చదవబడిందని హసన్ నిజామి అభిప్రాయపడగా, దానికి ఎటువంటి ఆధారాలు లేవని చరిత్రకారులు వ్యాఖ్యానించారు.

1.5.9 ఐబక్ మరణం :- కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ భారతదేశానికి సుల్తాన్ గా (పాలకుడిగా) గుర్తింపు పాందిన తర్వాత కొత్త దండయాత్రల పై మొగ్గ చూపలేదు, అంతేగాక ఉన్న భూభాగాలను పటిష్టత కోసం ప్రయత్నించారు. గజిని సుండి లాహోర్కి తిరిగి వచ్చిన తర్వాత క్రీ.శ 1210 చోగాన్ (polo) (chovgan - a form of polo on horse back) ఆట ఆడుతూ గుర్తం మీద సుండి క్రిందపడి మరణించాడు. జీను యొక్క పోమ్యూల్ అతని ప్రకృష్టముకలకు గ్రుచ్చుకోవడంతో అక్కడిక్కిక్కడె మరణించాడు. సమకాలిన చరిత్రకారులందరు కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ను నమ్మకమైన, ఉధారమైన, దైర్యపంతుడు అని ప్రశంశించారు. మిన్హాన్ సిరాజ్ ప్రకారం ఐబక్లో ఉండే దాతృత్వం వల్ల అతనికి “లాక్బక్క (giver of lakhs) అనే బిరుదును పాందారని తెలిపారు, అనగా ‘అక్కరాల లక్షలు ఇచ్చేవారని’ అని అర్థం. అబుల్ ఫజల్ ఐబక్ గొప్ప విజయాలు సాదించిన మంచి మనిషి అని పేర్కొన్నాడు. ఫెరిష్టా అనే చరిత్రకారుడు ‘ఉధారమైన వ్యక్తులను వర్షించడానికి’ ‘ఐబక్’ పదం ఉపయోగపడుతుందని వ్యాఖ్యానించాడు.

1.5.10 కట్టడాలు-నిర్మాణాలు:- హసన్ నిజామి ప్రకారం గుజరాత్లో (20,000) మరియు కలింజర్ (50,000) వేలమంది దండయాత్రలో పెద్ద ఎత్తున బానిసలుగా మారారని తెలపగా, Irfon Habib దీనిని విమర్శించి అది అతిశయోక్తిగా వర్షించాడు. భారతదేశంలోని ముస్లిం పాలనకు గుర్తుగా మరియు ప్రముఖ సూఫి సన్యాసి క్వజా కుతుబుద్దీన్ పేరుమీదుగా భక్తియార్ కాకి కుతుబ్ మీనార్ నిర్మాణాన్ని (ఫల్సీలో) ప్రారంభించగా దీనిని ఇత్యేటమిన్ పూర్తిచేశారు. ఫల్సీలో కువ్వత్-ఉల్- ఇస్లాం(First Islamic monument in India) అనే మసీదును నిర్మించారు. అజ్గుర్లో అర్ధదిన్ కాం జొంష్టా మసీదును నిర్మించాడు. ఇతని సమాధి లాహోర్లోని ‘అనార్గులీ’ బజార్లో ఉంది. దీనిని 1970లో పునరుద్ధరించబడింది. ఐబక్ ఆస్తానంలో హసన్ నిజామి మరియు ఫక్వురుద్దీన్ అనే పండితులు ఉండేవారు. ఐబక్ సాహిత్య పోపుకుడు. ఐబక్ తన జీవితకాలంలో విగ్రహాధనను వ్యతిరేకించి, అనేక కట్టడాలను మసీదులుగా మార్చాడు. అతని సైన్యంలో హిందువులు కూడా ముఖ్యంగా ‘రాణాలు’, మరియు ‘తాకుర్లు’

ఉండేవారు. Fakhri mudabbir రాసిన “Adab -al-Harb” అనే వంశావళి పుస్తకాన్ని ఐబక్ కు అంకితం చేశాడు. హసన్ నిజామి యొక్క “Tajul - maasir” అనే గ్రంథం కుతుబుద్దిన్ ఐబక్ పాలనలో ప్రారంభంకాగా “Iltugmish” పాలనలో పూర్తియింది. ఒక సామాన్య బానిసగ జీవితం ప్రారంభించి, నిరంతర శ్రమతో, పట్టుదళతో, నిజాయితో పనిచేసి గొప్ప సైనికవేత్తగా, సాహసికుడుగా, సామ్రాజ్య నిర్మాతగా పేరుపొందాడు. కుతుబుద్దిన్ ఐబక్ భారతదేశ విజేతల్లో గొప్పవాడని డా. ఈశ్వరి ప్రసాద్ వ్యాఖ్యానించారు. ఇతని తరువాత అరాంషా డిల్టీ సుల్తాన్ అయ్యాడు.

1.6 అరాంషా :- (1210 - 12011) ఐబక్ మరణించిన తరువాత లాపెశార్లో ఉన్న టర్కీ అధికారులు అయిన మాలిక్ లు మరియు అమీర్లు ‘అరాంషా’ను అతని వారసుడిగా నియమించారు. అరాంషా సింహసనాన్ని అధిరోహించే ముందు అతని గురించి పూర్తి సమాచారం లేదు. ఇతను కేవలం ఎనిమిది నెలలు మాత్రమే పరిపాలించాడు. ఈ కాలంలోనే వివిధ రాష్ట్రాల గవర్నర్లు స్వాతంత్యం ప్రకటించుకొన్నారు. కొంతమంది టర్కీ అధికారులు ఐబక్ కు మాజీ బానిస మరియు అల్లుడు అయిన ‘ఇల్ముట్టమిష్’ను సుల్తాన్ పదవి చేపట్టాలని అతన్ని ఆహ్వానించారు. ఐబక్ ఇల్ముట్టమిష్ ను తన కొడుకుగా భావించి, అతనికి ‘బదేన్’ ఇక్కాను ఇచ్చిఉన్నాడు, అంతేగాక ఐబక్ మూడవ కుమారైను వివాహం చేసుకోవడం వల్ల ఐబక్ తరువాత నిజమైన వారసుడు ఇల్ముట్టమిష్ అని భావించారు. ఈ కారణాల వల్ల అరాంషాను పదవి నుండి అలగించి ఇల్ముట్టమిష్ ను సుల్తాన్ ప్రకటించారు. ఈ సమయంలో వారసత్వ తగాదా ఇద్దరి మధ్య ప్రారంభం అయింది, కాని సైనిక వివాదం తరువాత ఇల్ముట్టమిష్ చేతిలో ఓడిపోయి హత్యకు గురయ్యారు. దినితో కొంతమంది ఇల్ముట్టమిష్ కు వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటు చేయగా, వాటిని సమర్థవంతంగా అనచివేని వారిని తన అధీనంలోకి తెచ్చుకొన్నారు. భారతదేశంలోని శక్తివంతమైన సుల్తాన్ పదవి పొంది డిల్టీసుల్తానేట్ గా మార్చాడు.

1.7 నంక్షిష్టంగా :- 1. డిల్టీసుల్తానుల చరిత్రను తెలుసుకొవడానికి పురావస్తు, సాహిత్య ఆధారాలు మరియు విదేశీ రచనలు ద్వారా ఆకాలంనాటి పరిస్థితులను, పరిపాలనను తెలుసుకొవచ్చు.

2. డిల్టీ సుల్తానులు ‘సుల్తాన్’ అనే బిరుదుతో డిల్టీ సింహసనాన్ని అధిష్టించారు, ‘డిల్టీ’ అనేది కేంద్రపాలనకు మూలం. కావున డిల్టీసుల్తానులైనారు.

3. పురావస్తు ఆధారాల్లో కట్టడాలు, నిర్మణాలు, సమాదులు, నాటెలు, ముద్రలు, శాసనాలు, నిర్మణాలు ముఖ్యమైనవి.

4. సాహిత్య ఆధారాల్లో రాజవంశావళులు, స్వయంచరిత్రలు, అల్బెరూని, సిరాజ్, నిజామి, ఉల్మీ, అమీర్ఖుస్రూ, ఇసామి, సర్హింద్ రచనలు డిల్టీసుల్తానుల చరిత్రను తెలుసుకొవడానికి ప్రధాన ఆధారాలుగా పేర్కొనవచ్చు.

5. విదేశీరచనలు, యాత్రికులు రచనలు డిల్టీసుల్తానుల కాలం నాటి విశేషాలను తెలుపుతున్నాయి.

6. ఐబక్ అనగా తర్కి భాషలో ‘చంద్రునికి ప్రభువు’ అని అర్థం.

7. కుతుబుద్దిన్ ఐబక్ బానిసగా జీవితం ప్రారంభించి, రాజప్రతినిధి స్థాయికి ఎదిగి చివరికి డిల్టీసుల్తాన్ అయ్యాడు.

8. డిల్టీని మొదటగా పాలించిన రాజవంశం బానిసవంశం, బానిసవంశం స్థాపకుడు కుతుబుద్దిన్ ఐబక్.

9. కుతుబుద్దిన్ ఐబక్ బానిసగా టర్కీలో జన్మించాడు. గజీలో ఫోరిమహృద్ అతన్ని కొనుగోలు చేసి అతని ప్రతిభా పాటవం, నిజాయితి, అంకితభావం చూచి అతనికి ‘అమీర్-ఎ-అఖర్’ (అశ్వదళాధిపతి) పదవిని ఇచ్చాడు.

10. ఫోరికి భారతదేశంలోని దండయాత్రలకు సహాయించేసి భారతదేశంలో ఫోరి జయించిన భూభాగాలకు రాజప్రతినిధిగా నియమించబడ్డాడు.

11. ఫోరిమహ్మూద్ రాజప్రతినిధిగా దొబ్బలో విజయాలు సాధించాడు. చందావార్ యుద్ధం (1194)లో ఐబక్ పాల్గొని ఫోరికి సాయపడ్డాడు.
12. సుల్తాన్గా ఐబక్ భోభార్ల తిరుగుబాటును సమర్థవంతగా అనచివేశాడు.
13. ఐబక్ మరణం తర్వాత 'ఆరాంషా' రాజ్యానికి వచ్చాడు. అసమర్థుడు కావడంచేత ఐబక్ అల్లుడు 'జల్లిటుట్మిన్' డిల్లీసుల్తాన్ అయ్యారు.
14. మహోమ్మూద్ ఫోరి మరణం తరువాత భారతదేశంలో తాను జయించిన భూభాగాలకు రాజప్రతినిధిగా ఉన్న కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ క్రీ.శ 1206లో స్వాతంత్యం ప్రకటించుకొని ధీల్లీ కేంద్రంగా ధీల్లీ సుల్తానేటను స్థాపించారు.
15. ధీల్లీ సుల్తానేటను ఐదు రాజవంశాలు పాలించాయి. అవి వరుసగా బానిసవంశం (క్రీ.శ. 1206 - 1290), భిల్లివంశం (1290 - 1320 క్రీ.శ), తుగ్గకువంశం (1320 - 1414), సయ్యద్ వంశం (క్రీ.శ 1414 క్ర 1450), లోడివంశం (క్రీ.శ, 1451 - 1526)
16. ఈ ఐదు రాజవంశాలు సుమారు 320 సంవత్సరాలు ధీల్లీని పాలించాయి. ఈ రాజవంశాల కాలంలో సామాజిక, రాజకీయ, ఆర్థిక, మత మరియు సాంస్కృతిక రంగాల్లో గణనీయమైన మార్పులు సంభవించాయి.
17. క్రీ.శ 1206లో ఫోరిమరణంతో, ఐబక్ స్వాతంత్యం ప్రకటించుకొని ధీల్లీ సింహసనాన్ని ఆధిష్టించి, తిరయథాట్లును అనచి గొప్ప పాలకునిగా, సైనికవేత్తగా పేరుపొంది 'లాక్బక్' అనే బిరుదు పొందాడు.
18. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ వివాహసంబందాల ద్వారా రాజ్యసుస్థిరతను సాధించాడు.
19. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ ధీల్లీలో కుతుబుమినార్ నిర్మాణాన్ని ప్రారంభించాడు. ధీల్లీలో కువ్వత్-ఉల్-ఇస్లాం మనీదు, అజ్మూర్లో అర్మదిన్- కాబోంష్టో మనీదును నిర్మించాడు. ఇతని ఆస్థానంలో హసన్ నిజామి, ఫక్రుద్దీన్ అనే పండితులు ఉండేవారు.

1.8 వ్యాసరూప ప్రశ్నలు :-

1. ధీల్లీ సుల్తానుల చరిత్రకు గల ఆధారాలను వివరించండి?
2. బానిసవంశం స్థాపకుడు కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ గురించి ఒక వ్యాసం రాయండి?

1.9 లఘు ప్రశ్నలు :-

1. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ ఫోరిమహ్మూద్ రాజప్రతినిధిగా సాధించిన విజయాల గురించి వివరించండి?
2. ఆరాంషా గురించి ఒక లఘుటీక రాయండి?

1.10 వదకోశం :-

సుల్తాన్ : రాజు లేదా చక్రవర్తి

లాక్ బక్ : లక్షలిచ్చేవాడు

జది ఐబక్ యొక్క బిరుదు

చిహ్నాల్ గని (లేదా) చాలిసా : 40 మంది సభ్యుల గల సద్గారుల కూటమి

జక్కాలు : సైనికరాష్ట్రాలు

Alamatha -I- Sulton - Insignia of Royalty

Iqtadars - Assignment of Land in Lieue of Salary

Tank : సిల్వర్ కాయిన్ (Silver Coin)

Jital - Copper coin

అమీర్-ఎ-అఖూర్-అశ్వదళాధిపతి (Amir -I- akhur) - Master of Stables

ఐబక్ అనగా : చంద్రునికి ప్రభువు

Purdah- Attire

Naib -Vice Regent

Naib -I- Mamlakat - Post of Regent

wakil-I -Dar- Deputy to the King in Judicial matters

ఫిలిఫా : ఇస్లాం మత గురువు

Khwaja - Accountant

Malik - ut-Tujjar - Chiecf of Merchants

చౌగాన్ : పోలో ఆట

Diwan -I- Wizarat - Military Department

1.11 ఉపయుక్త గ్రంథాలు :

1. K.A. Nizami - Religion and Politics in 13th Century
2. Iswari Prasad - A Short History of Muslim Rule in India -
3. Iswari Prasad - History of Medieval India
4. R.C. Majumdar, H.C. Raychaudhari and K.K. Datta - An Advanced History of India.
5. A.B.M. Habibullah - Foundation of Muslim Rule in India.
5. K.A. Nizami - The Early Turkish Sultans of Delhi.
6. J.L. Mehta - Advanced Study in the History of Medieval India, Vol-1
7. V.D. Mahaian - History of Medieval India.

Dr. V. Rajmahammad
Assist Professor in History

పాఠము - 2 బానిన వంశం - ఇల్లటుట్టమిష్, రజియాసుల్తానా మరియు బాల్వన్

- 2.1. లక్ష్మీలు
- 2.2. పరిచయం
- 2.3. ఇల్లటుట్టమిష్
 - 2.3.1. ఇల్లటుట్టమిష్ దండయాత్రలు
 - 2.3.2. రక్కు -ఉద్దీన్ - ఫిరోజ్ షా (Rukn-ud-din- Feroz)
- 2.4 రజియా సుల్తానా (Razia -al-Din)
 - 2.4.1. రజియా అధికార సుస్థిరతకు తీసుకున్న చర్యలు
 - 2.4.2. అల్లునియా, ఐతిజిన్ తిరుగుబాట్లు
 - 2.4.3. బహరామ్ షా (Muizs-ud-din-Bahram)
 - 2.4.4. అలా-ఉద్దీన్ మసుద్ షా (Ala-ud-din - masuds)
 - 2.4.5. నాసిరుద్దీన్ మహాముద్ Nasiruddin - mahmad
- 2.5. ఫియాసుద్దీన్- బాల్వన్
 - 2.5.1. బాల్వన్-సుల్తాన్గా ఎదుర్కొన్న సమయములు
 - 2.5.2. సుల్తాన్గా బాల్వన్ చర్యలు
 - 2.5.3. పాలనా పరమైన చర్యలు
 - 2.5.4. షైనిక సంస్కరణలు
 - 2.5.5. రాజరికం ప్రతిష్ట
 - 2.5.6. తిరుగుబాట్లు - అణచివేత
 - 2.5.7. మంగోల్ల దండయాత్రలు
 - 2.5.8. బాల్వన్ ఘనత
- 2.6. కైకు బాద్ (Muiz-ud-din Muhammad Qaiqabad)
- 2.7. సంక్లిష్టంగా
- 2.8. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు
- 2.9. లఘుప్రశ్నలు
- 2.10. పదకోశం
- 2.11. ఉపయుక్త గ్రంథాలు

2.1 లక్ష్యం :- ఈ పాఠాన్ని చదవడం ద్వారా క్రింది విషయాలను తెలుసుకోవచ్చు.

1. ఇల్లటుట్టమిష్ యొక్క జీవితం, అతడు సాధించిన విజయాలను తెలుసుకోవడం.
2. రజియా సుల్తానా తన అధికార సుస్థిరతకు ఎటువంటి చర్యలు తీసుకుంది, అల్లునియా, ఐతిజిన్ తిరుగుబాట్లపు ఏ విధంగా అణచి వేసిందో తెలుసుకోవచ్చు.

3. బానిసవంశంలో గొప్పవాడు బాల్మీన్ గురించి, సుల్తాన్‌గా బాల్మీన్ ఎదుర్కొన్న సమస్యలు, పాలనా సంస్కరణలు మరియు దండయాత్రను ఏవిధంగా ఎదుర్కొన్నాడో తెలుసుకోవచ్చు.

4. బాల్మీన్ తరువాత బానిసవంశం ఏవిధంగా పత్రనవైందో తెలుసుకోవచ్చు.

2.2 వరిచయం :- డిల్లీ సామ్రాజ్య స్థాపకుడు కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ తరువాత ‘ఆరాంషా’ను డిల్లీపాలకునిగా ప్రకటించారు. కుతుబుద్దీన్ మరణం నాటికి లాహోర్లో ఉన్న టర్కీ అధికారులు. మాలికులు మరియు జమీర్లు అరాంషాను వారసునిగా నియమించారు. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్కు పుత్రులు లేరని Ata - Malik - Juvayni తన పుస్తకం ‘Tarikh - J- Jahangushay’లో తెలిపారు. రాజ్యంలోని అస్సిరతను నివారించడానికి అరాంషాను పాలకునిగా ప్రకటించడంతో సుల్తానెట్లో ఉన్న ఏవిధ ప్రాంతాల్లో ఉన్న టర్కీష్ ప్రభువులు అతని రాకను వ్యతిరేకించారు, మరికొందరు తిరుగుబాటు చేశారు. ముల్తాన్ పాలకుడు నాసిరుద్దీన్ కబాచా తిరుగుబాటు చేయగా, మిలిటరీ న్యాయమూర్తి (Amir-I-Dad) అలి- ఇస్కూయిల్ న్యాయకత్వంలోని కొంతమంది వ్యక్తుల సమూహం ఇల్ముట్టమిష్ను సింహసనం అదిష్టించవలసిందిగా ఆహ్వానించారు. ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో ఇల్ముట్టమిష్ను కొంత మంది సైన్యంతో డిల్లీ పైకి దండయాత్ర చేశారు. బాగ్-ఐ-జడ్ వద్ద ఆరాంషా దళాలను చిత్తుగా ఓడించాడు. ఇల్ముట్టమిష్ను యుద్ధ భూములోనే ‘అఫ్సున్ఫాన్’ మరియు ఫరూక్ పా అనే ఇద్దరు ఆరాంషాకు చెందిన అధికారులు వధించబడ్డారు. Iabiqar-I) ప్రకారం “ఆరాంషా యుద్ధభూములోనే మరణించాడు లేదా మరణించే వరకు జైలులోనే భంధించబడ్డాడా అనే విషయం సృష్టింగా తెలియరాలేదు, దీనితో ఇల్ముట్టమిష్ను అధికారానికి తిరుగులేకుండా పాయింది. ఇవేగాక కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ కుమారైను ఇల్ముట్టమిష్ను వివాహం చేసుకోవడం మరియు అతన్ని ఐబక్ కోడుకులాగా భావించడు, తిరుగుబాట్లను సమర్థవంతంగ అనచివేయడం వంటి కారణాల వల్ల ఇల్ముట్టమిష్ను డిల్లీ సింహసనాన్ని అదిష్టించి ఒక బానిస జీవితం నుంచి డిల్లీసుల్తాన్ అయ్యాడు.

2.3 ఇల్ముష్టమిష్ట (క్రీ.శ. 1211-1236) :- ఇల్లుట్టమిష్ట టర్కీ జాతీయుడు. ఇల్లారి తెగకు చెందినవాడు. ఇతని సౌధరులు అసూయతో డిల్లీలో కుతుబుద్దీన్కు బానిసగా అమ్మివేసారు. అయితే అనతి కాలంలోనే ఇల్ముష్టమిష్ట తన యజమాని అభిమానాన్ని చూరగొని గ్వాలియర్, బులంద్ షహర్లకు గవర్రూర్గా నియమించబడ్డాడు. క్రీ.శ. 1210 లో తన యజమాని మరణింతో డిల్లీ సర్దారుల ఆహ్వానం మేరకు అసమర్థుడైన కుతుబుద్దీన్ కుమారుడు అరామ్షాను తొలగించి డిల్లీ సింహసనాన్ని ఆక్రమించుకున్నాడు. ఇల్లుట్టమిష్ట సింహసనానికి వచ్చేనాటికి అతని బంధువర్గం అతనిపై కక్ష్య కట్టారు. అంతేకాక సరిహద్దుల్లో శత్రువులు దాడులు చేస్తున్నారు. ఆరాంషా అభిమానులు అడుగడుగునా ఇల్ముట్టమిష్టకు అడ్డుపడుతున్నారు. బెంగాల్ పాలకుడు అలీమద్దిఖాన్ డిల్లీలో పరిణామాల దృష్ట్యా స్వతంత్ర్యం ప్రకటించుకున్నాడు. సింధు పాలకుడు నసిరుద్దీన్ కబాచా ముల్తాన్, ఉచ్చలను ఆక్రమించాడు. తాజుద్దీన్ యాల్జెట్ గజీ నుంచి డిల్లీ ఆక్రమణకు ప్రయత్నాలు చేసేవాడు. చందేలులు, పార్థియన్లు, చౌహనులు వంటి రాజపుత్ర రాజ్యాలు స్వతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించుకున్నాయి. మంగోలుల దాడులు భారతదేశంలో ప్రారంభమయ్యాయి.

2.3.1 ఇల్ముట్టమిష్ట విజయాలు :

1. మొదటిగా ఆరాంషా అనుచరులను అణచివేసి డిల్లీ, బౌద్ధ, బదాయన్, బెనారస్ పై తన అధికారాన్ని స్థిరపరుచుకున్నాడు.
2. డిల్లీని ఆక్రమించాలని వచ్చిన గజీ పాలకుడు యాల్జెట్ ను తరిమికొట్టాడు. యాల్జెట్ లాహోర్లో

తలదాచుకున్నాడని తెలిసి మరల దాడి కొనసాగించాడు. వీర ఇరువురికి తారాయిన్ వద్ద క్రీ.శ 1125లో జరిగిన యుద్ధంలో యాల్పుజ్ బిడిపోయి ఇల్పుట్టమిష్కు బందీగా చిక్కగా ఇల్టుట్టమిష్ అతడిని చంపించాడు.

3. మంగోలులు మధ్యసియాకు చెందిన ఆటవిక తెగలవారు. వీరు క్రూరత్వంలోను, నాశనం చేయడంలోను పేరొందినవారు. చంపున్సభాన్ నాయకత్వాన వీరు చైనా, మధ్యసియా, పశ్చిమసియాలను ఒట్టికించారు. క్వారజాన్ రాజైన అల్లాట్ట్టీన్ మహృద్ రాజ్యాన్ని నాశనం చేసారు. ఈ సమయంలో అల్లాట్ట్టీన్ మహృద్ కుమారుడు జలాలుద్దీన్ మంగబార్చి పారిపోయి ఇల్పుట్టమిష్ శరణుకోరాడు. అయితే, ఇల్పుట్టమిష్ అతనికి ఆశ్రయమివ్వలేదు. మంగబార్చి కొరకు మంగోలులు సింధుపై దాడి చేసారు. కానీ, ముందుకు రాలేకపోయారు. దానికి కారణం అప్పటికే తీవ్రమైన వేసవి గాలులు దేశంలో ఉండడమే. మంగోలులు వెనుదిరిగిన తరువాత మంగబార్చి సింధుపై దాడి చేసి కబాచాను బిడించాడు. మంగోలులు భారత్ పైకి రాకుండా ఇల్పుట్టమిష్ తెలివిగా వ్యవహరించాడు.

సింధ్ ఆక్రమణ : - మంగబార్చి కబాచాను బిడించిన సందర్భాన్ని అవకాశంగా తీసుకున్న ఇల్పుట్టమిష్ ముల్తాన్, ఉచిల నుంచి కబాచాను తరిపి వేసి డిల్లీలో వాటిని కలిపివేసాడు.

బెంగాల్ : - అలీమర్హీఖాన్ మరణించిన తరువాత హిసాయుద్దీన్ ఐవాజ్ ఖిల్జీ బెంగాలు పాలకుడయ్యాడు. ఇల్పుట్టమిష్ తన కుమారుని (నసీరుద్దీన్ మహృద్) నాయకత్వాన బెంగాలుకు పైన్వాయాన్ని పంపాడు. ఐవాజ్ యుద్ధాలో మరణించాడు. అయితే తరువాత వచ్చిన బల్కూ ఖిల్జీ కూడా తిరుగుబాటు చేసాడు. ఇతనిని కూడా ఇల్పుట్టమిష్ అణచివేసాడు. దానితో బెంగాల్, బీహారులు డిల్లీ సుల్తానుల పాలన కిందకు వచ్చాయి.

రాజవుత్తులు : - చందేలాలు కలంజర్లోను, పార్థియన్లు గ్యాలియర్లోను, రూసీలోను, చౌహనులు జలోర్, అజ్మీర్, ఖీమ్ముల్లో ముస్లిలను పారదోలి స్వతంత్రంగా పాలించుకుంటున్నారు. రాజవుత్తులపై దృష్టి పెట్టిన ఇల్పుట్టమిష్ మొదట రణతంబోర్, మండవార్ధను ఆక్రమించాడు, తరువాత గ్యాలియర్తో మొదలుపెట్టి మాళ్య వరకు దాడులు కొనసాగించాడు. కానీ తరువాత ఇతని దాడులు విఫలమయ్యాయి. గుజరాలోని చౌఱుక్కులు, బుండిలోని చౌహనులను, కలంజర్లోని చందేలాలను బిడించలేకపోయాడు. బనియాన్కు చెందిన రాజవుత్తులను అణచివేసే ప్రయత్నంలో మార్గమధ్యమంలో ఇల్పుట్టమిష్ క్రీ.శ 1236 లో మరణించాడు. అతడు మరణించేనాటికి డిల్లీ రాజ్యాధికారాన్ని సుస్థిరపరచడంలో దాదాపు విజయుడయ్యాడని చెప్పవచ్చు. కుతుబుద్దీన్ చేయవలసిన పనులన్నీ పూర్తి చేయగలిగాడు. మంగోలుల దండయాత్రల నుంచి బాల్యదశలో ఉన్న డిల్లీ రాజ్యాన్ని తన తెలివి తేటలతో కాపాడాడు. ఇతని అధికారాన్ని ఖలీఫా గుర్తించడం జరిగింది. విశ్వసపాత్రుడైన పైనికాధికారిగా ఖలీఫా నుంచి బిరుదు పొందాడు. అందుచేతనే ఇతనిని డిల్లీ సల్తనత్ నిజమైన స్థాపకుడని అంటారు. ఇతడు సంప్రదాయ ముస్లిం. కుతుబుమినార్ నిర్మాణాన్ని పూర్తిచేసాడు. ఇతడు ‘నసీర్ అమీర్ ఉల్ మొమ్మీన్’ (విశ్వసనీయుని ఉపనాయకుడు) అనే బిరుదు పొందాడు. రాజ్యాన్ని ‘ఇక్కాలు’గా (పైనిక రాష్ట్రాలుగా) విభజించాడు. వాటికి ‘ముక్కి’లు అనే పాలకులను నియమించాడు. టంకా (వెండినాణెం), జిటాల్ అనే రాగినాణెలను విడుదలచేశాడు. తన నాణెలపై ఖలీఫా పేరును అరబీ భాషలో ముద్రించాడు. ఇతడు ధర్మగంటను నెలకొల్పి పాలనచేశాడని ‘ఇబన్ బటూట’ పేర్కొన్నాడు. ఉజ్జ్వలునిలోని సుప్రసిద్ధ మహంకాళీ దేవాలయాన్ని నేలమట్టం చేశాడు. కుతుబీనార్ నిర్మాణాన్ని బాగ్దాద్లోని ‘క్వాజా’ కుతుబుద్దీన్ అనే మతగురువు పేరున నిర్మించి పూర్తి చేశాడు.

2.3.2 రక్షణీయ పిరోష్జ్ఞా - (క్రీ.శ. 1236) ఇతను ఇల్టుట్టమిస్ యొక్క పెద్ద కుమారుడు డిల్లీ సింహసనాన్ని

అదిరోహించాడు. ముల్తాన్ గవర్నర్ తిరుగుబాటు చేసినప్పుడు అతనిపై దండెతాడు. దీనిని ఆవకాశంగా బావించి అమీర్ సహాయంతో రజియా సుల్తానా డిల్లీ సింహసానాన్ని స్వాదీనం చేసుకొంది.

2.4 రజియా సుల్తానా - (క్రీ.శ. 1236 - 1240) భారతదేశాన్ని పరిపాలించిన తొలి మహిళా పరిపాలకురాలు రజియా సుల్తానా. ఈమె ఇలుట్టమిష్ కుమారై. ఈమెకున్న అర్ధతలను బట్టి తన తరువాత డిల్లీ సింహసనానికి వారసురాలిగా ప్రకటించాడు. అయితే డిల్లీ సర్దారులు స్త్రీగా ఈమె వారసత్వాన్ని అమోదించలేదు. వారు ఇల్ముట్టమిష్ కుమారుడు రుక్నుధీన్ ఫిరోజ్ ను పాలకునిగా ప్రకటించారు. అయితే అతనికి పాలన మీద ఆసక్తి లేదు. అతని తల్లి షాతుర్గున్ మహోక్రూరురాలు. అధికారమంతా చేతిలో పెట్టుకుని ఇష్టానుసారం పాలించ సాగింది. ఆమె పరిపాలనా లోపాల కారణంగా తిరుగుబాట్లు చెలరేగాయి. ఈ పరిష్ఠితులను ఆసరాగా తీసుకుని తిరుగుబాటు గుంపులతో చేతులు కలిపిన రజియా షాతుర్గున్, ఫిరోజ్ లను తొలగించి సింహసనం అక్రమించింది. డిల్లీ సింహసనం అధిష్టించిన మొట్టమొదటటి స్త్రీ రజియా సుల్తానా.

2.4.1 రజియా తన అధికార సుస్థిరతకు తీసుకున్న చర్యలు :

1. మొదటగా వజీర్ జునాయిడి కుటుల నుంచి విముక్తి పొందుటకు అతనిని పదవి నుంచి తొలగించింది.

2. రెండవ ప్రమాదరకరమైన శత్రువు చిహ్నాల్గని. దీనిలో 40 మంది మత పెద్దలు ఉంటారు. సాధరణంగా వీరే మత విధానాలు నిర్ణయిస్తారు. ఈ చిహ్నాల్గని ఈమెను రాణిగా గుర్తించలేదు. చిహ్నాల్గని ప్రాబల్యం తగ్గించడానికి ఆమె ఉన్నత పదవులలో తురుచ్చేతరులను నియమించింది. గుర్రాలశాల యజమానియైన జమాలుధీన్ యాకుబ్ అమీర్-ఇ-అఖాత్ (అశ్వశాలాధిపతి) గా నియమించింది. దీనితో చిహ్నాల్గనికి యాకుబ్ అధికారాలపై తీవ్ర స్వధ మొదలైంది. యాకుబును రజియా ప్రేమించిందనే పుకారు లేకపోలేదు. ఇతడు అబిసీనియాకు చెందిన నీగ్రో జాతీయుడు.

2.4.2 అల్లూనియా, ఐతిజిన్ తిరుగుబాట్లు :- భటిండాలో మాలిక్ అల్లూనియా తిరుగుబాటు చేసాడు. ఈ తిరుగుబాటు అణచడానికి వెళ్లిన రజియా సైన్యం చావు దెబ్బతింది. యాకుబ్ యుద్ధంలో మరణించాడు. రజియా బందీగా చిక్కింది. అల్లూనియా ఇల్ముట్టమిష్ మూడవ కుమారుడైన మొయినుధీన్ బెర్రామును డిల్లీపై కూర్చుండపెట్టాడు. అయితే, అల్లూనియా కంటే ఐతిజిన్ కు బెర్రాం ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ లోపు రజియా అల్లూనియాను వివాహమాడి బెర్రాంపై దండెత్తింది. అయితే బెర్రాం సైన్యాలు అల్లూనియా, రజియాలను ఓడించాయి. రజియా, అల్లూనియాలు భటిండాకు తిరిగి వెళ్లిపోయారు. కానీ చివరికి తియావాల్ వద్ద క్రీ.శ 1240 లో వీరిరువురిని దొంగలు హతమార్చారు. రజియా మంచి దైర్యసాహసాలు కలది. డిల్లీపై చాలా కొద్ది కాలమే పాలించినప్పటికి డిల్లీ సుల్తానుల ప్రతిష్టను ఇనుమడింపజేసింది. చిహ్నాల్గనిని అణచివేసే ప్రయత్నం చేసింది. కేవలం స్త్రీ అనే కారణంగా ఈమెను పాలనలో కొనసాగనివ్వాలేదు. రజియా సుల్తానా గొప్పరాణి, తెలివిగల స్త్రీ, విద్యావంతులను పొషించి, న్యాయంగా పాలించింది. దైర్యసాహసాలు, రాజకు ఉండాల్చిన అర్థతలు రజియాకు ఉన్నాయని ‘మినాజ్ ఉన్సిరాజ్’ వంటి చరిత్రకారులు వ్యాఖ్యానించారు. ఈమె పురుషవేశం ధరించి యుద్ధాల్లో పాల్గొనింది. సుల్తానా రజియా తరువాత 1240-66 మధ్య బహారాంషా, మనూద్విషా, నాసిర్ ఉద్దిన్ మహ్మద్ డిల్లీని పాలించారు. బహారాంషా కాలంలో ‘మంగూ’ న్యాయకత్వంలో మంగోళులు దండెత్తారు. నాసిరుధీన్ ‘మివాటీలు’ అనే దారిద్రపిడి దొంగలను అణచివేశాడు.

2.4.3 బహారామ్ షా (క్రీ.శ. 1240 - 1242) రజియాసుల్తాన్ తర్వాత బహారామ్ షా పాలించాడు. ఇతని కాలంలో

సుల్తాన్ మరియు ప్రభువుల మధ్య అధివర్యం కోసం పోరాటం జరిగింది. ఉర్కి ప్రభువులు మొదట బాహురామ్‌షెను మర్దతు ఇచ్చారు. కానీ తరువాతి కాలంలో బహురామ్‌షెను అతని సోంత పైన్యం హత్య చేసింది.

2.4.4 అల్లాండ్రీన్ మనుద్దోషా - (క్రీ.శ. 1246) ఇతను రక్కిండ్రీన్ పిరోజ్కు కుమారుడు మరియు సుల్తాన్ రజజియా యొక్క మేనల్లడు. బహురామ్‌షె మరణం తర్వాత డిల్లీ సుల్తాన్ అయ్యాడు. ఇతడు అసమర్పుడు, ప్రభుత్వ, పాలనను నిర్వహించడంలో అసమర్పుడు అందువలన ఇతని స్థానంలో నాసిరుద్దీన్ మహామృదును నియమించారు.

2.4.5 నాసిరుద్దీన్ మహామృదు - (క్రీ.శ. 1246 - 1265) ఇతను ఇల్మటుట్టుమీవ్ యొక్క మనువడు ఇతను బాల్ఫున్ సహాయంతో సిహోసనం అదిష్టించాడు. తన కుమారైతను నాసిరుద్దీన్‌కి ఇచ్చి వివాహం చేసాడు. అందువల్ల బాల్ఫున్ చేతిలో నిజమైన అదికారం ఉండేది. క్రీ.శ. 1265లో నాసిరుద్దీన్ మహామృదు మరణించాడు. ఇతడు ఎన్నో కుటులను, కష్టాలను ఎదుర్కొనాడు. ఇబన్ బాటూటా, ఇసామి వంటి చరిత్ర కారులు బాల్ఫున్ అతనికి విషం ఇచ్చి చంపారని పెర్కొన్నాడు.

2.5 బాల్ఫున్ :- (క్రీ.శ. 1266 - 1286) బాల్ఫున్ ధిల్లీ సుల్తానుగా సింహాసనానికి రావడంతో ధిల్లీ పాలనలో నూతన శకం ఆరంభం అయినదని చెప్పవచ్చు. బానిస వంశ పాలకులలో ఇతడు గొప్పవాడు. ధిల్లీ సుల్తానుగా మొత్తం 20 సం.లు పాలించాడు. ఇతని పాలనలో ప్రజలకు శాంతిభద్రతలు లభించాయి. బాల్ఫున్ ఇల్వారి తెగకు చెందినవాడు. ఇతని ఆసలు పేరు బహుద్దీన్. మంగోలులకు బందీగా చిక్కి బస్రాలో జమాలుద్దీన్‌కు బానిసగా అమిగ్వేయబడ్డాడు. తరువాత ఇతనిని ఇల్మటుట్టుమీవ్ కొన్నాడు. ఇల్మటుట్టుమీవ్ ఇతని ప్రతిభను గమనించి వ్యక్తిగత కాపలాదారునిగా నియమించుకున్నాడు. తరువాత కుమారైనిచ్చి వివాహం కూడా చేసాడు. బాల్ఫున్ చిహ్నగని సభ్యుడయ్యాడు. బహురాంషా స్థానంలో నసీరుద్దీన్ మహారు ధిల్లీ పాలకునిగా ఏర్పాటు చేయడంలో కీలకపాత్ర పోషించాడు. నసీరుద్దీన్‌కు వజీరుగా (ప్రధానిగా) నియమించబడ్డాడు. నసీరుద్దీన్ మరణానంతరం ధిల్లీకి పాలకునిగా ప్రకటించుకున్నాడు. అంటే బాల్ఫున్ 20 సంవత్సరాలు వజీరుగాను, 20 సంవత్సరాలు పాలకునిగాను పనిచేసాడు. సింహాసనం అధిష్టించిన తరువాత ‘ఫీయాస్ ఉద్దీన్’ అనే బిరుదుపొందాడు.

2.5.1 బాల్ఫున్ సుల్తానుగా ఎదుర్కొన్న నమన్యలు :

1. చిహ్నగని స్వార్థపూరితమైన సుల్తానుగా బాల్ఫున్ ను వ్యతిరేకించింది. సర్దారుల్లో సుల్తాన్లల పట్ల గౌరవం క్షీణించింది.

2. తిరిగి భారత్ పై మంగోలుల దాడులు ప్రారంభమయ్యాయి, ధనాగారం ఖాళీ అయింది, రాష్ట్రపాలకులు స్వతంత్రులయ్యారు.

3. దేశమంతా చాలా తిరుగుబాట్లు చెలరేగాయి.

2.5.2 సుల్తానుగా బాల్ఫున్ చర్యలు :

మొదట చిహ్నగనిని అణచివేసాడు. తురుమ్ము యువకులను ఉన్నత పదవులలో నియమించాడు. వీరిని చిహ్నగనికి ప్రత్యామ్మాయింగా చేసాడు. చిహ్నగని సభ్యులపై నేరారోపణలు మోపి అతిక్రూరంగా హింసించి వారిని చంపించాడు. న్యాయవ్యవస్థలో నిష్పపక్కపాతంగా వ్యవహరించాడు. బెంగాల్ తిరుగుబాటుకు కారణమైన టుగ్రిల్ఫూను చంపించాడు.

2.5.3 పాలనా పరమైన చర్యలు:-

పరిపాలనలో అవకతవకలను సహించలేదు. గూడాచారులను నియమించి అవినీతిపరులను తొలగించాడు. ఉద్యోగులు లంచగొండులు కాకుండ ఉండుటకు అధిక మొత్తంలో జీతాలు ఇచ్చాడు. విధులు సక్రమంగా నిర్వహించని ఉద్యోగులను, గూడాచారులను కూడా కలినంగా శిక్షించాడు. ‘మియోలనే’ దారిదోషిడీ దొంగలను అణచాడు.

2.5.4 సైనిక శక్తి :-

బాల్మీన్ సైన్యాన్ని పటిష్ట పరిచాడు. ప్రత్యేక సైనిక మంత్రిని నియమించాడు. కలినమైన క్రమశిక్షణా చర్యలు తీసుకున్నాడు. వీటితో తన రాజ్యపరిపాలనను విజయవంతం చేసుకున్నాడు.

2.5.5 రాజరికం ప్రతిష్ట : -

బాల్మీన్ రాజరికం యొక్క ప్రతిష్టను పెంచాడు. రాజరికం దైవదత్తాధికారమని నమ్మాడు. తనను తాను ‘జిక్-జి-జల్లా’గా ప్రకటించుకున్నాడు. అనగా భగవంతుని నీడ. బాల్మీన్ నిరంకుశ విధానాన్ని విశ్వసించాడు. తురుష్క ఇతిహాస నాయకుడు అఫ్రిసియాబు ఆదర్శంగా తీసుకుని రాజరిక ప్రతిష్టను ఇనుమడింపజేసాడు. పాదాలు ముద్దు పెట్టుకొనుట (*పైబోస్*), సాష్టోంగ దండప్రమాణం (*సిజ్ఞా*) వంటి పర్షియన్ ఆచారాలను దర్శారులో ప్రవేశపెట్టాడు. నౌరాజ్ అనే పర్షియన్ పండుగ ఉత్సవాలు నిర్వహించాడు. దర్శారులో రాజదుస్తుల్లోనే ఫీపించేవాడు. నవ్వడం, దుఃఖించడం మానివేసాడు. ఎవరిని తన దర్శారులో నవ్వనివ్వలేదు. తన అధికారులతో తప్ప ప్రైవేటు వ్యక్తులతో మాట్లాడలేదు. హీనవర్ధాల వారిని అసహ్యాంచుకోవడమే కాక, వారిని ఉన్నత పదవులలో నియమించలేదు మత్తు పాసీయాలు, జూదాలు మానివేసాడు, అంతేకాక వీటిని దేశమంతా నిషేధించాడు. పారశీక సాంప్రదాయాలను పాటించాడు. ఇతని పాలన సగం సివిల్, సగం సైనికపాలన అని డా. ఈశ్వరీప్రసాద్ వ్యాఖ్యానించాడు.

2.5.6 తిరుగుబాట్ల అణచివేత :- బాల్మీన్ కొత్తగా యుద్ధాలు చేసి జయించిన భూ భాగాలు లేవు, కాని అంతర్గత తిరుగుబాట్లను క్రూరంగా అణచివేసాడు. శాంతిభద్రతల పరిరక్షణకు విశేష ప్రాధాన్యతనిచ్చాడు. థిల్లీలో దొంగలు, తిరుగుబాటుదార్లు విచ్చులవిడిగా తిరిగేవారు. థిల్లీతో పాటు బోద్, దోబ్ ప్రాంతాలలోని దొంగల బెడదను, దోపిణీగ్రూపు క్రూరంగా అణచివేసాడు. థిల్లీలోని దొంగలను అణిచే పనిలో బాల్మీన్ ఉండగా రోహిల్యండ్లో తిరుగుబాటు జరిగింది. అక్కడి హిందూ తిరుగుబాటు దారులను క్రూరంగా అణచివేసాడు. అక్కడి మగవారినందరినీ చంపివేసాడు, మరల ఎవరూ తిరుగుబాటు చేయలేనంతగా భీతావహాన్ని సృష్టించాడు. బెంగాల్ గవర్నర్ తుగ్రిల్భాన్ తిరుగుబాటు చేసిన స్వతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించుకుని తన పేరు మీదుగా నాటేలు కూడా విడుదల చేసాడు. దీనిని అణచడానికి బాల్మీన్ చేసిన ప్రయత్నాలు మొదట విఫలమయ్యాయి. రెండవ సారి తానే స్వయంగా తన రెండవ కుమారుడు బుగ్రాభాన్ సహాయంతో 2 లక్షల సైన్యం తీసుకుని బెంగాల్పై దండత్తాడు. తుగ్రిల్భాన్ భయపడి పారిపోగా బెంగాల్కు బుగ్రాభాన్ను గవర్నర్గా బాల్మీన్ నియమించాడు. తుగ్రిల్భాన్ను పట్టుకుని గంగానదిలోకి తోసి చంపాడు. ఇమాద్ ఉల్లంబుల్కును సైనిక పర్యవేక్షణాధికారిగా నియమించాడు.

2.5.7 మంగోలుల దండయాత్రలు :- మంగోలుల దండయాత్రలను ఎదుర్కొవడానికి బాల్మీన్ చాలా చర్యలు తీసుకున్నాడు. మంగోలుల దాడి గురించి ఇల్లటుట్టమివ్ కాలం నాటి నుంచి అందోళన ఉంది. అందుకు గాను బాల్మీన్ సమర్థులైన వారిని సైన్యంలోకి తీసుకుని వారిని సరిహద్దు ప్రాంతంలో గస్తు ఏర్పాటు చేసాడు. సరిహద్దు కోటలను పటిష్టం చేసాడు. కొత్తకోటలను నిర్మించాడు. వాయువ్య రాష్ట్రాన్ని రెండుగా విభజించి ఇద్దరు గవర్నర్లను నియమించి పటిష్టమైన సైన్యం వారి వద్ద ఉంచాడు. ముల్హాన్, సుమస్తలో తన పెద్దకుమారుడు మహ్మద్ ను,

రెండవ కుమారుడు బుగ్రాఖాన్లను నియమించాడు. చాలా వరకు మంగోలులకు అడ్డుపడి భారతైవైపు వారిని రాకుండా చేయగలిగాడు. కానీ క్రీ.శ 1286 లో జరిగిన మంగోలుల దండయాత్రలో తన పెద్దకుమారుడు మహ్యద్వారా మరణించాడు. ఇది బాల్యాన్నను చాలా కలవరపరిచింది. ఈ దిగులుతోనే క్రీ.శ 1286 లో బాల్యాన్ మరణించాడు.

2.5.8 బాల్యాన్ ఘనత :- లేన్యాల్ చరిత్రకారుడు ‘ఒక సామాన్య బానిస జీవితం నుంచి హిందుస్తాన్కు సుల్తాన్ అయ్యాడని వ్యాఖ్యానించాడు. బాల్యాన్ కవిపోషకుడు. ఇతని ఆస్థానంలో అమీర్ ఖున్రూ, అమీర్ హసన్ లాంటి కవులున్నారు. ప్రతిరోజు ఇటువంటి పండితులు సరసన కూర్చుని బాల్యాన్ భోజనం చేసేవాడని ప్రతీతి.

బాల్యాన్ 20 సంవత్సరాలు దేశాన్ని పాలించినపుటికి, జీవితమంతా పోరాటమేనని చెప్పాలి, అయితే రాజరిక ప్రతిష్ఠను పెంచారు. చిహ్నాల్గని కూటమిని అణచివేశాడు. ఛిల్లి సింహసనాన్ని స్థిరపరిచాడు. భవిష్యత్తులో ఒక మహా సామ్రాజ్యాన్ని ఏర్పరచడానికి అల్లాణ్డ్రీన్ ఫిల్టీకి సానుకూల పరిస్థితులు కల్పించాడని చెప్పవచ్చు. తన తరువాత ఛిల్లి సింహసనాన్ని బుగ్రాఖానుదే అని బాల్యాన్ ప్రకటించాడు. కానీ అతడు ఈ ప్రతిపాదన అంగీకరించలేదు. తరువాత పెద్ద కుమారుడు మహామ్యద్వారా కుమారుడైన కైఖుష్మాను వారసునిగా ప్రకటించాడు. అయితే బాల్యాన్ తరువాత కైఖుష్మా, కైకుబాద్, పొమ్మిష్టీన్ కైముర్చ్ మూడు సంవత్సరాలు ఛిల్లిని పాలించారు. చివరికి కైకుబాదును క్రీ.శ 1290 లో ఫిల్టీల నాయకుడైన జలాలుద్దీన్ ఫిరోజ్ ఫిల్టీ హత్య చేసి ఛిల్లి సింహసనాన్ని ఆక్రమించాడు.

2.7 సంక్షిప్తంగా :-

1. ఇల్లటుట్టమిష్ ‘ఇల్పరి’ తెగకు చెందిన టర్కీష్ జాతియుడు. కుత్తెబ్బిద్దిన్ దగ్గర బానిసగా ఉంటా, ఐబక్ కుమార్తెము వివాహమాడాడు. ఐబక్ మరణం తర్వాత ఆరాంషాను తొలగించి ఛిల్లి సుల్తాన్ అయ్యారు.
2. ఇల్లటుట్టమిష్ డిల్లీ, జౌద్, బదాయన్, సింధ్, బెంగాల్, బెనారస్ ల పై అధికారాన్ని స్థిరపరచుకొని తిరుగుబాట్లను అణచివేశాడు.
3. మంగోలులు ఛిల్లిపై దాడి చేయకుండా తెలివిగా వ్యవహరించారు.
4. ఇల్లటుట్టమిష్ కుత్తెబ్బినార్ నిర్మాణాన్ని పూర్తిచేశాడు. ఇతడు ‘నాసిర్ అమీర్-షాల్ మొమ్మెన్’ అనే బిరుదు పొందారు. రాజ్యాన్ని ఇక్కాలు’ గా (సైనిక రాష్ట్రాలుగా) విభజించాడు.
5. ఇల్లటుట్టమిష్ టంకా అనే వెండినాటెం, జిటాల్ అనే రాగినాటెం ముద్రించి, వానిపై ఖలిషా పేరును ముద్రించాడు. ఛిల్లిలో ధర్మగంటను ఎర్పాటు చేశాడు.
6. ఛిల్లిని పాలించిన మొట్టమొదటటి మహిషా రజియా సుల్తానా. ఈమె పాలనాకాలంలో తిరుగుబాట్లు చెలరేగాయి. వాటిని సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొని ‘చిహ్నాల్గని’ అనే 40 మంది సర్దారుల కూటమిని అణచడానికి ప్రయత్నించింది. అల్లతునియాను వివాహం చేసుకొంది.
7. రజియా సుల్తానా హత్యకు గుర్తైంది.
8. బానిసవంశంలో గొప్పవాడు బాల్యాన్. ‘మియాన్ ఊర్దిన్’ అనే బిరుదు పొందాడు. చిహ్నాల్గని కూటమిని అణచివేసి, సైనిక వ్యవస్థను పటిష్టం చేశాడు. ‘జిల్-జి-అఇల్లాహి’ గా ప్రకటించుకొన్నాడు.
9. బాల్యాన్ పైబోన్ (సుల్తాన్ పాదాలను ముద్దు పెట్టుకోవడం), సిజ్మా (సుల్తాన్ దగ్గర సాష్టాంగ నమస్కారం చేయడం) అనే పర్వియన్ పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టాడు.
10. తిరుగుబాట్లను బాల్యాన్ అణచివేశాడు. బెంగాల్ గవర్నర్ ‘తుగ్రిల్ ఖాన్’ బాల్యాన్ పై తిరుగుబాటు చేయగా, తన కుమారుడు, బుగ్రాఖాన్ సాయంతో అతన్ని వధించాడు.

11. మంగోల్ల దండయాత్రను సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొన్నాడు. ఇతని ఆస్తినంలో అమీర్బుప్రూ, అమీర్హసన్లు వంటి కవులుండేవారు.

12. బానిస వంశంలో చివరి సుల్తాన్ కైకుబాద్ ను ఖిల్లినాయకుడైన జలాలుద్దిన్ ఫిర్మాన్ ఖిల్లి, ‘హత్యచేసి ఖిల్లి సాప్రాజ్యాన్ని స్థాపించడంతో బానిసవంశం పాలన అంతమయింది.

2.8 వ్యాసరూప ప్రశ్నలు:-

1. ఇల్లటుటుమిష్ సాధించిన విజయాలను వివరించండి?
2. బానిసవంశంలో గొప్పవాడు ‘బాల్వాన్’ ఎట్లు? చర్చించండి.

2.9 లఘుప్రశ్నలు:-

1. సుల్తాన రజియా గురించి ఒక వ్యాసం ప్రాయించి?

2.10 పదకోశం :-

Diwan -I- Ariz - Minister of Military Affairs

Niyabat -I- khudai - God on Earth

Zil-I-ilahi - shadow of God.

జల్లరి - టర్కి చెందిన బానిస తెగ

Nao-roz- persion festival

సిజ్జా - prostration sizda (సుల్తాన్కు సాష్టాంగ నమస్కారం చేయడం)

పైబొస్ (paibos) - Kissing the feet of the ruler (సుల్తాన్ పాదాలను ముద్దు పెట్టుకోవడం)

manshur - letter of Investiture

పద్మావత్ - ఇది ఒక కావ్యం, దీనికి మాలిక్ మహ్మద్ జైసి రాశాడు.

Jouhar (జౌహర్) - రాజపుత్ర ప్రీలు అగ్నిలోకి దూకి అత్యహత్య చేసుకోవడం.

khilat - Robes.

chatr - Canopy

ఇనాం - Grants of Lands

waqf - Religious Endowment Lands

Biswa - 1/20 th of a bigha (standard unit of measurement)

Khalisa - Crown Lands

par ganah (or shiq - District).

ముత్కీలు (ఇక్కాకు పాలకులు)

చిహ్నగని - 40 మంది సద్గురులు గల కూటమి దినినే ‘చాలిసా’ అని కూడా పిలుస్తారు.

మివాటీలు - దారిదోషిడి దొంగలు

బంగణ్ణీన్ - బాల్వాన్ అసలుపేరు

వజీర్ - ప్రధాని

గస్తీ - సరిహద్దులో కాపాలకాసే సైనికులు

బుగ్రాఖాన్ - బాల్వన్ రెండవ కుమారుడు

కైకుబాద్ - చివరి బానిసవంశ పాలకుడు.

2.11 ఉపయుక్త గ్రంథాలు :

1. K.A. Nizami - Religion and Politics in 13th Century
2. Iswari Prasad - A Short History of Muslim Rule in India -
3. Iswari Prasad - History of Medieval India
4. R.C. Majumdar, H.C. Raychaudhari and K.K. Datta - An Advanced History of India.
5. A.B.M. Habibullah - Foundation of Muslim Rule in India.
5. K.A. Nizami - The Early Turkish Sultans of Delhi.
6. J.L. Mehta - Advanced Study in the History of Medieval India, Vol-1
7. V.D. Mahajan - History of Medieval India.

Dr. V. Rajmahammad
Assist Professor in History

పాతము - 3 డిల్లీ సుల్తానులు - భిల్లీ వంశం (1290 - 1320 A.D.)

- 3.0 లక్ష్యాలు
- 3.1 పరిచయం
- 3.2. జలాలుద్దీన్ భిల్లీ
 - 3.2.1. సుల్తాన్
 - 3.2.2. జలాలుద్దీన్ భిల్లీ - తోలి జీవితం
 - 3.2.3 - కుటుంబ అధిగమించడం - రాజప్రతినిధి కావడం
 - 3.2.4. సింహాసనాన్ని అధిరోహించడం - ముఖ్య నియామకాలు.
 - 3.2.5. మాలిక్ చజ్జు తిరుగుబాటు
 - 3.2.6. మంగోళ్ దండయాత్రలు - నయా ముస్లింలు
 - 3.2.7. జలాలుద్దీన్ భిల్లీ దండయాత్రలు
 - 3.2.8. మాండవర్ పై దాడి
 - 3.2.9. జైన్ పై దండయాత్ర
 - 3.2.10. రణతంబార్ ముట్టడి
 - 3.2.11. జలాలుద్దీన్ భిల్లీ పై కుటుంబులు
 - 3.2.12. ఆలి గుర్వాన్ యొక్క కుటుంబులు
 - 3.2.13. జలాలుద్దీన్ భిల్లీ హాత్య
- 3.3. సంగ్రహంగా/ కుప్తంగా
- 3.4. పదకోశం
- 3.5. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు
- 3.6. లఘుప్రశ్నలు
- 3.7. ఉపయుక్త గ్రంథాలు

3.0 లక్ష్యం:- ఈ పాతాంశాన్ని చదవడం ద్వారా ఈ క్రింది విషయాలు తెలుసుకోవచ్చు.

1. జలాలుద్దీన్ భిల్లీ రాజవంశాన్ని ఏ విధంగ స్థాపించాడో తెలుసుకోవచ్చు.
2. జలాలుద్దీన్ భిల్లీ యొక్క జీవితం, కుటుంబును అధిగమించి, రాజప్రతినిధి ఏ విధంగా అయ్యాడో తెలుసుకోవచ్చు.
3. జలాలుద్దీన్ భిల్లీ సుల్తాన్గా ఏటువంటి దండయాత్రలు చేసారో తెలుసుకోవచ్చు.
4. ఆలీగుర్వాన్ జలాలుద్దీన్ భిల్లీని ఏవిధంగ హాత్యచేసి సుల్తాన్ అయ్యాడో తెలుసుకోవచ్చు.

3.1 పరిచయం :-

A.D. 1290 నుంచి 1320 మధ్య దాదాపు మూడు దశాబ్దాలు భారతదేశంలోని డిల్లీ సుల్తానేట్లు మరియు భారత ఉపఖండంలోని పెద్ద బు భాగాలను పాలించిన రెండవ రాజవంశం భిల్లీ లేదా భిల్లీ. వీరు టర్కీ-ఆఫ్సెన్ జాతికి చెందిన వారు. ఈ రాజవంశం ను జలాల్ ఉద్ద దిన్ ఫిరూజ్ భిల్లీ స్థాపించారు. టర్కీ ప్రభువుల గుత్తాధిపత్యం

నుండి అప్పనకు అధికార బదిలీ జరిగింది. వీరి పాలనలో దక్కిణ భారతదేశంలో విజయాలు సాధించి సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరించి మరియు భారతదేశంపై కి వచ్చే మంగోల్ దండయాత్రలను సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొన్నారు. ఆధునిక చరిత్రకారుడు ఇర్ావ్ హబీబ్ ఖిల్జీలు టర్కీ ప్రజలతో సంబంధం కలిగి లేరని, వారు పష్టాన్ (pashtuns) జాతి అని వాడించారు. 15వ శతాబ్దానికి చెందిన కొన్ని శాసనాలలో, ఖిల్జీలను “ఖిల్జీ”గా సూచించారని, మరియు 17వ శతాబ్దపు చరిత్ర పాశుషాసనామా ప్రకారం (Padshahnama), ఖిల్జీలు ఆఫ్సునిస్తాన్నోని బూస్టు (Boost) సమీపంలో ఉన్న ప్రాంతమని హబీబ్ తెలిపాడు.

3.2 జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ (1290-1296 A.D)

ఖిల్జీ వంశ స్థాపకుడు మరియు ఖిల్జీ వంశంలో మొదటి వాడు జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ. ఇతన్నిజలాల్-ఉద్-దిన్ ఖిల్జీ, లేదా ఫిరూజ్-అల్-దిన్ ఖిల్జీ లేదా జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ అని కూడా పిలుస్తారు. ఇతడు క్రీ.శ 1290 నుండి 1296 వరకు ధిల్లీ సుల్తానేట్టు పాలించాడు. ఇతని అసలు పేరు ఫిరూజ్. మమ్ముక్ రాజవంశం యొక్క అధికారిగా తన వృత్తిని ప్రారంభించాడు. సుల్తాన్ ముయిజుద్దీన్ ఖైకాబాద్ (Muizzuddin Qaiqabad) క్రింద ఒక ముఖ్యమైన స్థానం పొందాడు. ఖైకాబాద్ పక్షవాతానికి గుర్తిన తరువాత, ప్రభువుల బృందం (Group of Nobles) అతని కుమారుడు పంసుద్దీన్ కయుమార్జు (Shamsuddin Kayumars) ను కొత్త సుల్తానుగా నియమించింది. జలాల్-ఉద్-దిన్ను చంపడానికి వారు ప్రయత్నించారు, బదులుగా, జలాల్-ఉద్-దిన్ వారిని చంపి, అధిపతి (రాజ్యభారము మోసేవాడు) అయ్యాడు. కొన్ని నెలల తరువాత, అతను కయుమర్లను తొలగించి, కొత్త సుల్తాన్ అయ్యాడు.

3.2.1 సుల్తాన్గా జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ:

జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ సుల్తాన్గో మంగోల్ దండయాత్రను తిప్పికొట్టాడు. ఇస్లాంలోకి మారిన తర్వాత చాలా మంది మంగోలులు భారతదేశంలో స్థిరపడేందుకు అనుమతించాడు. చహామనా రాజు హమీరా నుండి మాండవర్ మరియు జైన్సను స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. అతని పాలనలో, అతని మేనల్లుడు అలీ గుర్ాన్స్ 1293లో భిల్సా మరియు 1296లో దేవగిరిపై దాడి చేశాడు. జలాల్-ఉద్-దిన్ రాజ్యానికి వచ్చే నాటికి అతని వయస్సు దాదాపు 70 సంవత్సరాలు. సాధారణ ప్రజలకు సౌమ్య, వినయ మరియు దయగల చక్రవర్తిగా పేరుగాంచాడు. అతని పాలన యొక్క మొదటి సంవత్సరంలో సామ్రాజ్య రాజధాని ధిల్లీలోని పాత టర్కీక్ ప్రభువులతో ఘర్షణలను నివారించడానికి కిలోఫీ నుండి పాలించాడు. అనేక మంది ప్రభువులు అతన్ని బలహీనమైన పాలకుడిగా భావించి తిరుగుబాటు చేసారు. వివిధ సమయాల్లో అతనిని పడగొట్టడానికి ప్రయత్నించి విఫలమయ్యారు. జలాల్-ఉద్-దిన్ తిరుగుబాటుదారులను కలినంగా శిక్షించాడు. సిద్ధి మౌలా, సింహసనం నుండి తొలగించడానికి కుటు పన్నాడని ఆరోపించినందుకు ఉరితీయబడ్డాడు. జలాల్-ఉద్-దిన్ చివరికి అతని మేనల్లుడు అలీ గుర్ాన్స్ చేత హత్య చేయబడ్డాడు, అతను అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ పేరుతో సింహసనాన్ని అధిష్టించాడు.

3.2.2 తొలి జీవితం:

జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ ఖలాజ్ తెగకు చెందినవాడు. ఇది టర్కీక్ కి చెందిన తెగ. సింహసనాన్ని అధిరోహించే ముందు, జలాల్-ఉద్దీన్-ఖిల్జీ మాలిక్ ఫిరూజ్ అని పిలిచేవారు. అతను మరియు అతని సోదరుడు అలావుద్దీన్ ఖిల్జీ తండ్రి పిహోబుద్దీన్ అనేక సంవత్సరాలు ధిల్లీ సుల్తాన్ బాల్యానుకు సేవలు చేసారు. జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ సార్-బి-జందర్ (sar-i-jandar) (రాచరిక అంగరక్షకుల చీఫ్) (chief of the royal bodyguards) స్థాయికి ఎదిగాడు, తరువాత సమనా సరిహద్దు ప్రావిన్సుకు గవర్నర్గా నియమించబడి మంగోల్ సంఘర్షణలలో తనకంటూ ప్రత్యేకతను

చాటుకున్నాడు. 1287లో బాల్మీ మరణించిన తర్వాత, ధిలీకి కొత్తాల్ మాలిక్ అల్-ఉమారా పక్షిధీన్ బాల్మీ మనవడు ముయిజ్ ఉద్ దిన ఖైకాబాద్ (లేదా కైకుబాద్)ను ‘ముయిజుద్దీన్’ అనే బిరుదుతో సింహాసనం అధిష్టించాడు. ఇతడు బలహీనమైన పాలకుడు, వాస్తవ పరిపాలన అతని అధికారి మాలిక్ నిజముద్దీనే నిర్వహించబడేది. నిజముద్దీన్ పై కొందరు ప్రత్యధి అధికారులచే విషప్రయోగం జరిగిన తర్వాత, ఖైకాబాద్ జలాల్-ఉద్దీన్ సమానుండి ధిలీకి పిలిపించాడు, అతనికి “షైస్తా ఖాన్”(Shaista Khan) అనే బిరుదును ఇచ్చి అతన్ని అరిజ్-ఇముమాలిక్ మరియు బరాన్ (Uttar Pradesh) గవర్నర్ నియమించాడు. ఈ సమయానికి, ఖైకాబాద్ ఆరోగ్యం క్షీణించిన మరియు ధిలీలో అధికారం కోసం రెండు ప్రత్యధి వర్గాలు పోటిపడ్డాయి. మాలిక్ షట్ముర్ సుర్కా (Malik Aytemur Surkha) నేతృత్వంలోని ఒక వర్గం, పాత టర్క్ ప్రభువుల అధికారాన్ని కొనసాగించాలని మరియు బాల్మీ కుటుంబాన్ని సింహాసనంపై నిలుపుకోవాలని కోరగా, జలాలుద్దీన్ నేతృత్వంలోని ఇతర వర్గం కొత్త ప్రభువులకు మద్దతు ఇచ్చింది.

3.2.3 కుటుంబము అధిగమించడం-రాజుపుతులు కావడం

ఖైకాబాద్కు పక్కవాతం వచ్చినప్పుడు, మాలిక్ సుర్కా మరియు అతని సహచరుడు మాలిక్ కచ్చన్ ఖైకాబాద్ కొడుకు కయుమర్న్ ని పంచుద్దీన్ అనే బిరుదుతో సింహాసనంపై కూర్చోపట్టారు. పీరు జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ మరియు వారి ప్రత్యధిని చంపడానికి కుటుంబము వన్నారు. అందుకు జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ ను ధిలీలోని రాజ న్యాయస్థానానికి పిలిపించారు. జలాల్ ని చంపడానికి పన్నాగంలో భాగమని ముందే గ్రహించాడు. కచ్చన్ ఒక గుడారంలో విక్రాంతి తీసుకొంటుండగా జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ కచ్చన్ తల నరికి, అతని మృతదేహాన్ని యమునా నదిలోకి విసిరి, రెండు ప్రత్యధి వర్గాల మధ్య యుద్ధాన్ని ప్రారంభించాడు. జలాల్-ఉద్దీన్ ను కుమారులు ధిలీకి కవాతు చేసి, రాజువునంలోకి ప్రవేశించి, జలాల్-ఉద్దీన్ శిబిరానికి సుల్తాన్ కయుమర్ను తీసుకువచ్చారు. మాలిక్ సురా మరియు అతని సహచరులు చంపబడ్డారు. జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ మనుషులు ధిలీలోని కొత్తాల్ అయిన మాలిక్ అల్-ఉమారా ఫక్రుద్దీన్ యొక్క కుమారులను అపహరించి అతన్ని నిరోధించారు. జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ ప్రత్యధి వర్గానికి చెందిన అధికారులను తొలగించి భటిండా, దీపాలూర్ మరియు ముల్తాన్ ప్రావిన్సులకు గవర్నర్ అయ్యాడు. జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ స్వయంగా కయుమర్ రాజుపుతులిని అయ్యాడు. కాయుమర్ నామమాత్రపు పాలన అందించాడు. ఖైకాబాద్ 1 పిబ్రవరి 1290న మరణించాడు. యాహ్ బిన్ అహ్మద్ - సర్హిద్ (Yah-Bin-Ahmad-Sirhindi) Tarikh-I-Mubarak-Shahi (Persian Chronicle) ప్రకారం కాయుమర్ నిర్మిక్యం చేయడం వల్ల ఆకలితో చనిపోయాడు అని తెలపగా, మరొక కథనం ప్రకారం జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ అదేశాల మేరకు అధికారిచే చంపబడ్డడని పేర్కొన్నారు.

3.2.4 సింహాసనాన్ని అధిరోహించడం-ముఖ్య నియమకాలు

జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ భిలీ సింహాసనాన్ని 1290 లో కిలోఫ్రై ప్యాలెస్ ధిలీ సింహాసనాన్ని అధిష్టించాడు. అప్పటికి అతని వయస్సు దాదాపు 70 సంవత్సరాలు వృద్ధుడు, అతనికి ప్రజాదరణ మరియు టర్క్ ప్రభువుల మద్దతు లేదు. అతను రాజువునాన్ని పూర్తి చేసి, కిలోఫ్రైని ఒక ముఖ్యమైన పట్టణంగా మార్చాడు. జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ పరిపాలనా వ్యవస్థలో ఎటువంటి మార్పులు చేయకుండా పాత టర్క్ ప్రభువులను కొనసాగించాడు. ఉదాహరణకు, ఫక్రుద్దీన్ ధిలీ కొత్తాల్గా, ఖ్వాజా ఖుతీర్ వజీర్ మరియు బాల్మీ మేనల్లుడు మాలిక్ చజ్జు కారా-మాణిక్పూర్ కు గవర్నర్ నియమించాడు. అదే సమయంలో, జలాల్-ఉద్దీన్-దిన్ తన బంధువులు మరియు సహచరులను ముఖ్యమైన కార్యాలయాలకు అధికారులుగా నియమించాడు. అతను తన సౌదరుడు యఘ్రశ ఖాన్ (Yaghhrash Khan)

అర్ధమంత్రిత్వ శాఖకు (Ministry of Army) అధిపతిగా (అరిష్-ఇ-ముహాలిక్) నియమించాడు. అతను తన పెద్ద కొడుకు మహామృదుకు భాన్-ఇ-భాన్ అనే బిరుదును ఇచ్చాడు. తరువాతి ఇద్దరు కుమారులకు అర్బులీ భాన్ మరియు భాదర్ భాన్ అనే బిరుదులు ఇవ్వబడ్డాయి. అతను తన మేనల్లుడు అలీ గుర్రాన్స్ ను అమీర్-ఇ-తుజుక్ (మాస్టర్ ఆఫ్ సెర్వెస్) మరియు అల్మాన్ బేగ్‌ను అఖుర్-బేగ్ (మాస్టర్ ఆఫ్ ది హర్స్) గా నియమించాడు. జలాల్-ఉద్-దిన్, వినయపూర్వకమైన మరియు దయగల చక్రవర్తిగా పేరు పాందాడు.

3.2.5 మాలిక్ చజ్జు తిరుగుబాటు

జలాల్-ఉద్-దిన్ దయగల మరియు నిజాయాతీ గల వ్యక్తిగా సాధారణ ప్రజలు మెచ్చుకుంటే, ఒక వర్గం ప్రభువులు అతన్ని బలహీనమైన పాలకుడిగా తృప్తికరించారు. ఆగష్ట 1290లో, బాల్వాన్ మేనల్లుడు మాలిక్ చజ్జు కష్ట్ భాన్, (Malik Chajju Kashli Khan) స్వతంత్ర పాలకుడిగా మారి తనను తాను సుల్తాన్ ముగిసుద్దిన్ (Sultan Mughisuddin) గా ప్రకటించుకున్నాడు. అతని సార్వభౌమాధికారానికి గుర్తుగా, అతను తన స్వంత నాటేలను విడుదల చేశాడు మరియు అతని పేరు మీద ఖుత్సాను చదివించుకున్నాడు. అనేక మంది పాందూ ముఖ్యులు కూడా చజ్జుకు మద్దతు పలికారు. జలాల్-ఉద్-దిన్, అతని రెండవ పెద్ద కుమారుడు అర్బులీ భాన్ నేతృత్వంలోని సైన్యం చజ్జు సైన్యాన్ని సులభంగా ఓడించాడు. చజ్జు మద్దతుదారులు ఆల్ఫ్ ఘూజీ మరియు భీమ్ దేవా చంపబడ్డారు, మాలిక్ మనూద్ మరియు మాలిక్ ముహామూద్ బల్వాన్ పట్టబడ్డారు. చజ్జు సైన్యంలోని మిగిలిన వారు లొంగిపోయారు. పట్టబడిన మాలిక్ చజ్జు నిర్వచించ బడ్డాడు. తిరుగుబాటును అణచివేశారు.

3.2.6 మంగోల్ దండయాత్రలు-నయా ముస్లిములు

చజ్జు తిరుగుబాటు తర్వాత కొంతకాలానికి, మంగోలు ఢిలీ సుల్తానేట్ యొక్క వాయువ్య సరిహద్దును ఆక్రమించారు. జియావుద్దిన్ బరానీ ప్రకారం హల్లు (హలగు భాన్) మనవడు మరియు యాహ్య యొక్క తారీథ్-ఇ ముబారక్ పాహీ ప్రకారం “ఖురాన్ యువరాజు” కుమారుడు అబ్దుల్లా ఈ దండయాత్రకు నాయకత్వం వహించాడు. జలాల్-ఉద్-దిన్ వ్యక్తిగతంగా సైన్యాన్ని నడిపించాడు. రెండు సైన్యాలు బార్-రామ్ అనే ప్రదేశంలో తలపడ్డాయి. సంధి జరిగి మంగోలులు తిరోగుమనానికి అంగీకరించారు. ఉలు నేతృత్వంలోని మంగోలుల బృందం ఇస్లాంను స్వీకరించాలని నిర్ణయించుకుంది మరియు భారతదేశంలో స్థిరపడేందుకు జలాల్-ఉద్-దిన్ అనుమతిని కోరింది. లభ్యటి (బెంగాల్) సరిహద్దులో దిగువ గంగా మైదానంలో స్థిరపడేందుకు వారిని అనుమతించాడు. వారికి వసతి, భత్యాలు మరియు సామాజిక పోదాలను కూడా అందించాడు. ఈ మంగోలులను “కొత్త ముస్లింలు” (Naya Muslims) అని పిలుస్తారు.

3.2.7 జలాల్-ఉద్-దిన్ దండయాత్రలు:

జలాల్-ఉద్-దిన్ యొక్క సభికుడు అమీర్ ఖుస్రూ అతని విజయాల జ్ఞాపకార్థం మిష్తా అల్పుతుహ్ (Miftah al-Futuh) (1291) రాశాడు.

3.2.8 మాండవర్ సైన్య దండయాత్ర:

యాహ్య యొక్క తారీథ్-ఇ ముబారక్ పాహీ ప్రకారం, మాండవర్ ముట్టించి నాలుగు నెలల పాటు కొనసాగింది. జలాల్-ఉద్-దిన్ మొట్టమొదట మాండవర్ కోటను ముట్టించాడు. (జియావుద్దిన్ బరానీ మరియు యాహ్య దినిని “మందోర్” అని పిలుస్తారు). మందావర్ ఒకప్పుడు ఢిలీ సుల్తానేట్ భాగంగా ఉండేది. కానీ చహమనాల చేతిలో ఓడిపోయింది. జలాల్-ఉద్-దిన్ యొక్క పెద్ద కుమారుడు, భాన్-ఇ భాన్, మాండవర్ ముట్టించి ఉన్నాడు.

మరణించాడు. 1292లో జలాల్-ఉద్-దిన్ దానిని తిరిగి స్వాధినం చేసుకున్నాడు. ఈ విజయం తర్వాత, అతను గ్రామీణ ప్రాంతాలపై దాడి చేసి పెద్ద సంఖ్యలో పశువులను సంపొదించాడు. అయితే, చరిత్రకారుడు A. B. M. హబీబుల్లా మాండవర్ జైన్ మరియు రణథంబోర్ దండయాత్ర లో నే ఇవి జరిగాయి అని తెలిపాడు.

3.2.9 జైన్ పై దాడి:

1291లో జలాల్-ఉద్-దిన్ చహామనా రాజుడాని రణతంబార్కు వెళ్లే మార్గాలను కాపాడే జైన్ పై భారా బహాదూర్ నేతృత్వంలోని ధీలీ సైన్యం దాడి చేయగా చహామనా దళం ఓడింది. ధీలీ సైన్యం విజయం సాధించింది. జైన్ కోటును కూల్చివేశారు. అమీర్ ఖుస్రూ రాసిన మిషా అల్వుతుహా, జైన్ ముట్టడిలో వేలాడి మంది రక్షకులు మరణించారని, ధీలీ సైన్యం ఒక్క టర్మి సైనికుడిని మాత్రమే కోల్పోయిందని పేర్కొంది. జయావుద్దీన్ బరానీ ప్రకారం, జలాలుద్దీన్ చెప్పినట్లు నమ్ముతారు.

3.2.10 రణతంబోర్ పై దాడి:

జైన్ను జయించిన తర్వాత, జలాల్-ఉద్-దిన్ తన సైన్యాన్ని రణథంబోర్ కోటును ముట్టడించమని ఆడేశించాడు. చహామనా రాజు హమ్మీర్-దేవా రణతంబోర్ రాజ్యాన్ని పాలించాడు. ఇది ధీలీకి నైరుతి దిశలో ఉంది.

3.2.11 జలాల్ ఉద్దీన్ పై కుటులు:

జలాల్-ఉద్-దిన్ యొక్క అనేక మంది సభికులు అతను బలహీనమైన రాజు అని విశ్వసించారు. సిద్ధి మౌలా ఒక మత నాయకుడు. ఖలీఫా కావడానికి జలాల్-ఉద్దీన్ను చంపాలని సిది మౌలా పథకం చేసాడు, సిద్ధి మౌలాను ఏనుగు తో తోక్కొంచి చంపారు. తాజుద్దీన్ కూచి కుటు కూడా భగ్గం అయ్యంది. సిద్ధి మౌలా ఉరితీత తరువాత తీవ్రమైన కరువు ఏర్పడింది.

3.2.12 అలీ గుర్రావ్ యొక్క కుటు:

మాలిక్ చజ్జును పదవీచ్యుతుడై చేసిన తర్వాత, జలాల్-ఉద్-దిన్ తన మేనల్లడు అలీ గుర్రావ్ (అల్లావుద్దీన్ భిలీని కారా (ఉత్తరప్రదేశ్‌లోని కొశాంబి జిల్లా) గవర్నర్ నియమించాడు. ఇతడు జలాల్-ఉద్-దిన్ కుమారైలను అలీ మరియు అల్వుస్లను వివాహం చేసుకొన్నాడు. కారా వద్ద, మాలిక్ చజ్జు యొక్క మాజీ ముద్దతుదారులు జలాల్-ఉద్దీను పడగొట్టడానికి అతనిని ప్రేరేపించారు. జలాల్-ఉద్-దిన్కు వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటు కోసం డబ్బును సేకరించేందుకు, అలీ 1293లో భిల్సాపై దాడి చేశాడు. విలువైన సంపదను జలాల్-ఉద్-దిన్కు అపుగించాడు. అవధీ గవర్నర్లప్పు కూడా పొందాడు. 1296లో 8,000 మంది అశ్విక దళంతో దేవగిరి పై దాడి చేశాడు. అలీ పెద్ద మొత్తంలో సంపదను సేకరించాడు.

3.2.13 జలాల్-ఉద్-దిన్ హత్య:

జూలై 1296లో, జలాల్-ఉద్-దిన్ పవిత్ర రంజాన్ మాసంలో అలీని కలవడానికి పెద్ద సైన్యంతో కారాకు వెళ్లాడు. అక్కడ హత్య చేయబడ్డాడు. అలీ తనను తాను కొత్త సుల్తాన్ ప్రకటించుకున్నాడు. జలాల్-ఉద్-దిన్ తలను ఈచ్చెపై ఉంచి, కారా-మాటిక్స్ పూర్ మరియు అవధీ ప్రావిన్సుల మీదుగా ఊరేగించారు. సమకాలీన రచయిత అమీర్ ఖుస్రూ ప్రకారం, అలీ అల్లావుద్దీన్ భిలీగా 19 జూలై 1296 న సింహాసనాన్ని అధిరోహించాడు.

3.3. అల్లాఉద్దీన్ భిలీ :-

(క్రీ.శ. 1296 - 1316) మధ్యయుగ భారతదేశ చరిత్రలో గొప్పవానిగా అల్లాఉద్దీన్ భిలీని చెప్పవచ్చు గొప్ప

యోధుడు, సమర్థుడైన పాలకుడు, తెలివిగలవాడు. డిల్లీ సుల్తానులకు మంచి పాలనా విధానమును అందించిన ఇతడు డిల్లీ చరిత్రలో నూతన అధ్యయం ప్రారంభించాడు. డిల్లీ సార్వబోషాధికారాన్ని ఉత్తరం నుంచి దక్షిణానికి విస్తరించాడు.

అలెగ్జాండరు వలె ప్రపంచ విజేతను కావాలనే కోరిక గలవాడు. తనపై ఉలేమాల ఆదిపత్యం లేకుండా చేయాల ఇతనికి ఖాజి ఉల్ ముల్కు సహాయకారిగా ఉన్నాడు. పర్యవేక్షణలో దేశియ, విదేశాంగ విధానాలు నిర్వహించారు. ఉల్ముఖాన్, సప్రత్యఖాన్, అల్ఫుఫుఖాన్, జాఫరుఖాన్, మాలిక్-కాఫ్రరలు అనేక విజయాలు సాధించారు. అల్లాఉష్ట్హీన్ మతాన్ని రాజకీయాల నుంచి వేరు చేయాలనుకున్నాడు. హిందువులను కలినంగా శిక్షించాడు. పన్నుల భారాన్ని పెంచాడు. రాజు దైవాంశ సంభూతుడని నమ్మాడు. సుల్తాన్ న్యాయమూర్తి అని, భగవంతుని ప్రతినిధియని విశ్వసించాడు. 'రెండవ అలెగ్జాండర్' అని బిరుదు వహించాడు. ఇతడు నిరంకుశవాది. అల్లాఉష్ట్హీన్ ఖిల్జీ జలాలుద్దీన్ కుటుంబాన్ని అంతమొందించాడు. జలాలుద్దీన్ భార్య మాలిక్ జిహాన్ ఖైదుచేయగా, అమె కుమారులు ఇబ్రహీం, అర్గులీని గ్రుష్ణివారిగా చేశాడు. వ్యతిరేకులైనవారిని శిక్షించాడు. సర్దారులు, అమీరులను తొలగించాడు అని జియాఉష్ట్హీన్ బరోని పేర్కొన్నాడు.

ఒక నూతన మతాన్ని స్థాపించి ఖ్యాతి పొందాలని ఆశించాడు. తన పేరు శాశ్వతంగా నిలవడానికి ఏదైనా మహాత్మరకార్యం చేయాలని కాంక్షించాడు. ఖాజి ఉల్ ముల్కు అతనికి భారతదేశాన్ని జయించమని సలహా ఇచ్చాడు. ఉలేమాలను అనుసరించాడు. ఇస్లాం రక్ఖకుడిగా పేరుపొందాడు. ఇతడు యామిన్ ఉల్ ఖిలాఫత్ నాసిర్, అమీర్ ఉల్ ముమ్మాని, సికిందర్-ఇ-సని (రెండవ అలెగ్జాండర్) అనే బిరుదులు పొందాడు.

3.3 సంగ్రహంగా - క్షుప్తంగా :

1. ఖిల్జీవంశ స్థాపకుడు జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ, డిల్లీని పాలించిన రెండవ రాజవంశం ఖిల్జీవంశం.
2. జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ రాజ్యానికి వచ్చేనాటికి దాదాపు 70 సంవత్సరాలు, ఇతడు సామ్యుడు, దయగల చక్రవర్తిగా పేరుపొందాడు.
3. జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ టర్కీకి చెందిన 'ఖలాజ్' అనే తెగకు చెందినవాడు.
4. జలాలుద్దీన్ కయుమర్లకు రాజుప్రతినిధిగా పనిచేశాడు.
5. 1290లో జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ 'కిలోత్రీ' ప్యాలేస్లో డిల్లీలో సింహసనం అదిష్టించాడు.
6. మాలిక్ చజ్జు తిరుగుబాటును సమర్థవంతంగా అనచివేశాడు.

నయాముస్టింలు :

7. జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ కాలంలో మంగోళుల నాయకుడు 'ఖురాసాన్' యువరాజు కుమారుడు 'అబ్బుల్లా' న్యాయకత్వులో డిల్లీపైకి దండయాత్ర చేయగా 'బార్రామ్' అనే ప్రదేశంలో మంగటళులకు, డిల్లీపైన్యాలకు మధ్య యుద్ధం జరిగింది. చివరికి ఇద్దరి మధ్య సంధి జరిగి మంగోళులు తిరిగి వెనకు తిరోగమించారు, కాని కొంతమంది మంగోళుల బృందం భారతదేశ్లో స్థిరపడేందుకు నిశ్చయించుకొన్నారు. వారు ఇస్లాం మతాన్ని స్వీకరించి భారతదేశంలోని లభ్యనేటిలో స్థిరపడడానికి జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ అనుమతి ఇవ్వగా దిగువ గంగా మైదానంలో స్థిరపడిన ముస్లింలను 'నయాముస్టింలు' (కొత్తముస్టింలు) అంటారు.
8. జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ మాందవార్, జైన్, రణతంబార్ను ముట్టడించి అతనిపై జరిగిన కుటులను సమర్థవంతగా

ఎదుర్కొన్నాడు.

9. జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ మేనల్లుడు ‘అలీగుర్రాష్ట్’ (అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ అసలుపేరు) చేతిలో హత్యకు గురికావడంతో 1296 జులై న అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ డిలీ సింహసనాన్ని అదిష్టించాడు.

3.4 వదకోశం

Padshah - nama (chronicle of the emperor) : Abdul Hamid Lahori.

జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ : ఖిల్జీ వంశ స్థాపకుడు

ఫిరూజ్ : జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ అసలుపేరు

కైకుబాద్ : బానిశవంశంలో చివరివాడు

సుల్తాన్ : డిలీని పాలించే చక్రవర్తి బిరుదు

Mongols : East Asian Ethnic group, native to mongolia (china).

ఖలాజ్ : టర్కి చెందిన తెగ

Sat - I -Jandar : Chief of the Royal Bodyguards

ముయిజుద్దీన్ : కైకుబాద్ బిరుదు

అలీగుర్రాష్ట్ : అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ అసలుపేరు. జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీకి మేనల్లుడు

కయమర్కు : కైకుబాద్ కోడుకు, ఇతనికి షంఘద్దీన్-2 అనే బిరుదు ఉంది

కోత్వాల్ : పట్టణపోలిను అధికారి

Tarikh-I-Mubarak-shahi : ఇది ఒక persian charonicle, దినిని yah-Bin- Ahmad Sir hindి రచించాడు

Kilokhri : డిలీలో ఉన్న రాజబవనం, ఇక్కడే జలాలుద్దీన్ సింహసనం అదిష్టించాడు.

Ariz-I-mumalik : Ministry of Army అధిపతి

అర్గులిఖాన్ : జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ రెండవ కుమారుడు, మాలిక్ చజ్జు తిరుగుబాటును అనచివేశాడు

నయాముస్సింలు : మంగోళుల దండయాత్రలో కొంతమంది. ఇస్లాం స్వీకరించి బెంగాల్ (దిగువ గంగా మైదానం)

లఫ్సేతిలో స్థిరపడిన కొత్తముస్సింలను ‘నయాముస్సింలు’ అంటారు.

Miftah - al- Futuh : Armir Khusru రాశాడు.

భాన్-జు-భాన్న : జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ మొదటి కుమారుడు. మాండవార్ ముట్టడిలో మరణించాడు.

రణతంబోర్ : రాజస్థాన్లో ఉంది. పెద్దకొటు ఇక్కడ ఉంది.

సిద్ధిమౌలా : ఒక మత నాయకుడు, ఖలీపావడానికి జలాలుద్దీన్ హత్యచేయాలని భావించగా, జలాలుద్దీన్ సిద్ధిమౌలాను ఎనుగులతో త్రాక్షించి చంపారు.

కారా : ఉత్తరప్రదేశ్‌లోని ‘కొశాంబి’ జిల్లాలో ఉన్న ప్రాంతం జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ ఇక్కడే హత్యచేయబడ్డాడు.

3.5 వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ జీవితం, అతని దండయాత్రల గురించి వివరించండి?

2. జలాలుద్దీన్ పై జరిగిన కుటుంబ గురించి ఒక వ్యాసం రాయండి?

3.6 లఘు ప్రశ్నలు

1. నయాముస్లింలు అనగానేమి?
2. మంగోళుల దండయాత్రలు
3. జలాలుద్దీన్ ఫిల్షి దండయాత్రలు

3.7 ఉపయుక్త గ్రంథాలు :

1. Iswari Prasad : A Short History of Muslim Rule in India.
2. Iswari Prasad : History of Medieval India from 647 to 1526 A.D
3. R.C. Majumdar (ed): History and Culture of the Indian People, Vol-VI
4. J.L. Mehtha: Advanced History of Medieval India Vol - I
5. A.L. Srivastava : Sultanate of Delhi
6. A.S. Tripathi : Some Aspects of Muslim Rule in India.
7. U.N. Day: Administrative System of Delhi Sultanate
6. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర : తెలుగు అకాడమి
7. ప్రాచీన భరతదేశ చరిత్ర : డా. బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం

పాతము - 4 అల్లాచుండ్రిన్ భిల్లి : దండయాత్రలు - సంస్కరణలు (1 290 - 1320 A.D)

4.1 లక్ష్మీలు

4.2 అల్లాచుండ్రిన్ భిల్లి సైనిక విజయాలు

4.3 ఉత్తర భారతదేశ దండయాత్రలు

4.3.1 రణతంబార్ పై దాడి

4.3.2. 4.3.2 చిత్రోద్ధ్వ దండయాత్ర (లేదా) మేవార్ పై దాడి

4.3.3 మాళ్వ పై దాడి

4.4 దక్షిణ భారత దేశ దండయాత్రలు (క్రీ.శ. 1306-1312)

4.4.1. దేవగిరి పై దండయాత్ర

4.4.2. కాకతీయ రాజ్యం పై దండయాత్ర

4.4.3. ద్వారసముద్రంపై దండయాత్ర

4.4.4. మధుర పై దండయాత్ర

4.4.5. మంగోళుల దండయాత్రలు

4.5. అల్లా ఉండ్రిన్ భిల్లి పరిపాలనా సంస్కరణలు

4.6. అల్లా ఉండ్రిన్ భిల్లి - పరిపాలనా విధానం

1. సుల్తాన్

2. మంత్రిమండలి

3. రాష్ట్రపాలన

4. న్యాయపాలన

5. పొలిస్ - గుడాచారి విధానం

6. రెవెన్యూ సంస్కరణలు

7. హిందువుల పై చర్యలు

8. ప్రభుత్వ వర్గం పై కరిన చర్యలు

9. సైనిక సంస్కరణలు

4.6.1. మార్కెట్ లేదా ఆర్థిక సంస్కరణలు

4.6.2. సాంఘిక సంస్కరణలు

4.6.3. సాహిత్యం - కళాపోషణ

4.6.4. కట్టడాలు - నిర్మాణాలు

4.6.5. హిందువులతో సంబంధాలు

4.6.6. జైనులతో సంబంధాలు

4.7. చివరి భిల్లి సుల్తానులు

- 4.7.1. మాలిక్ కాఫర్
- 4.7.2. కుతుబుద్దీన్ ముఖారక్ షా
- 4.7.3. నాసిరుద్దీన్ ఖుస్రూ షా
- 4.8. సంగ్రహంగా/ క్షుప్తంగా
- 4.9. పదకోశం
- 4.10. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు
- 4.11. లఘుప్రశ్నలు
- 4.12. ఉపయుక్త గ్రంథాలు

4.1 లక్ష్యం:- ఈ పాఠాన్ని చదవడం వల్ల ఈ క్రింది విషయాలు తెలుసుకోవచ్చు.

1. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ యొక్క దండయాత్రలు ముఖ్యంగా ఉత్తర మరియు దక్షిణ భారతదేశంపై ఏ విధంగ దండెత్తాడో తెలుసుకోవచ్చు.
2. మంగోళుల దండయాత్రలు అల్లాఉద్దీన్ ఏవిధంగ ఎదుర్కొన్నాడో తెలుసుకోవచ్చు.
3. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ ప్రవేశపెట్టిన పరిపాలనా సంస్కరణలు గురించి తెలుసుకోవచ్చు.
4. అల్లాఉద్దీన్ ప్రవేశపెట్టిన పేరుగాంచిన మార్కెట్ సంస్కరణలు, ముఖ్యంగ ధరలను ఏవిధంగ అదుపు చేశాడో తెలుసుకోవచ్చు.
5. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ యొక్క సాంపుక సంస్కరణలు, సాహిత్యం-కళాపోషణ, ఇతర మతస్థుల పట్ల ఏవిధమైన సంబంధాలను కలిగి ఉన్నాడో తెలుసుకోవచ్చు.
6. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ తరువాత వచ్చిన పాలకుల గురించి, ఖిల్జీ వంశ పతనం ఎలా జరిగిందో అర్థం చేసుకోవచ్చు.

4.2 అల్లాఉద్దీన్ సైనిక విజయాలు :-

అల్లాఉద్దీన్ తన సామ్రాజ్య కాంక్షను నెరవేర్పుకోవడానికి అనేక యుద్ధాలు చేశాడు. ఇతని దండయాత్రలను రెండు భాగాలుగా విడదీయవచ్చు. అవి ఉత్తర భారతదేశ దండయాత్రలు, దక్షిణ భారతదేశ దండయాత్రలు. క్రీ.శ. 1297 నుంచి 1305 మధ్యకాలంలో ఉత్తర భారతదేశ దండయాత్రలు నిర్వహించి గొప్ప విజయాలను సాంతం చేసుకున్నాడు. గుజరాత్, రణతంఖోర్, మేవార్, మాఛ్యా, సివానా, చిత్రోద్దీ ప్రాంతాలను జయించాడు.

4.3 ఉత్తర భారతదేశ దండయాత్రలు :

గుజరాత్-పై దండయాత్ర (క్రీ.శ. 1297):- క్రీ.శ. 1297లో అల్లాఉద్దీన్ తన సేనానులైన ఉల్గుఖాన్, నస్రత్ఖాన్ ను గుజరాత్ పైకి పంపాడు. గుజరాత్ పాలకుడు వాఫీల కర్రడేవుడు. ఈ యుద్ధంలో కర్రడేవుడు ఓడిపోయాడు. కర్రడేవుడి భార్య కమలాదేవిని, సంపదను అల్లాఉద్దీన్ సైనాయలు ఖిల్జీకి అప్పగించాయి. కమలాదేవిని అల్లాఉద్దీన్ భార్యగా చేసుకున్నాడు. కర్రడేవుడు అతని కుమార్తె దేవల దేవి పారిపోయి దేవగిరిలో ఆశ్రయం పొందారు. గుజరాత్ ఆక్రమణ తరువాత ఖిల్జీ సైనాయలు సామనాధ్ అలయాన్ని దోచుకుని డిల్లీకి తిరిగి వెళ్ళాయి. ఈ దండయాత్రలో మాలిక్ కపూర్ అనే బానిసను కాంబే మార్కెట్లు నస్రతాఖాన్ కొనుగోలు చేసి తన యజమానికి బహుమానంగా ఇచ్చాడు. మాలిక్ కపూర్ గొప్ప యోధుడిగా ఎదిగి తరువాతి కాలంలో అల్లా ఉద్దీన్ ఖిల్జీ తరువున అనేక యుద్ధాలు

చేశాడు.

4.3.1 రణతంబోర్పై దండయాత్ర :-

(క్రీ.శ.1299- 1301) రణతంబోర్ పాలకుడు రాజపుత్ర రాజు హంపీర దేవుడు. (క్రీ.శ. 1299 అల్లాఉద్దీన్ సేనానులు ఉల్గుభాన్, నప్రతీభాన్లు రణతంబోర్ పై యుద్ధం చేశాడు. అయితే హంపీర దేవుడు ఏరి సైన్యాలను బలంగానే ఎదిరించాడు. సంవత్సరం పాటు ఖిల్లీ సైన్యాలు రణతంబోర్ కోటను చేదించలేకపోయాయి. అయితే హంపీరదేవుని సేనాని రణమల్లుని ధనంతో లొంగదీసుకొని ఈ యుద్ధంలో ఖిల్లీ సైన్యాలు విజయం పొందాయి. అయితే ఈ యుద్ధంలో ఖిల్లీ సేనాని నుప్రతీభాన్, రణతంబోర్ పాలకుడు హంపీరదేవుడు ఇరువురు మరణించారు. గుజరాత్లో జరిగిన పరాభవం చూచిన రణతంబోర్ రాజపుత్ర స్త్రీలు ఖిల్లీ సైన్యాలకు చిక్కుకుండా జోహర్కు పాలాడ్డారు.

4.3.2 చిత్తోద్దైపై దండయాత్ర (లేదా) మేవార్ పై దాడి :-

క్రీ.శ. 1303 లో అల్లాఉద్దీన్ సైన్యాలు రాజపుత్ర రాజ్యాలలో బలమైనదైన చిత్తోద్దైపై దాడులు నిర్వహించాయి. చిత్తోద్ద పాలకుడు రాణారత్నసింగ్ ఏడు నెలల పాటు కోటను శత్రువుల బారి నుండి కాపాడాడు. చివరికి ఖిల్లీ సైన్యాలు 1303 ఆగస్టులో చిత్తోదును ఆక్రమించుకున్నాయి. రాణారత్నసింగ్ మరణించాడు. అతని భార్య రాణి పద్మాని అతిలోకసుందరిగా పేరుగాంచింది. ఆమెపై మోజు పెంచుకున్న ఖిల్లీ ఆమెను ఎత్తుకుపోతాడనే భయంతో అంతఃపుర స్త్రీలతో కలిసి రాణి పద్మాని జోహర్ నిర్వహించి ప్రాణత్యాగం చేసింది. చిత్తోద్దను ఖిల్లీ ఆక్రమించుకుని దానికి ఖిజరాబాద్గా పేరు మార్చి తన కుమారుడు ఖిజరిభాన్నను గవర్నరుగా నియమించాడు. రాణి పద్మాని గురించి మాలిక్ మహ్మద్ షైఖీ తన గ్రంథమైన పద్మావతీలో ఆమె అందచందాలను వర్ణించాడు. ఇది చదివిన ఖిల్లీ ఆమెను ఎత్తుకు రావడానికి ఈ దండయాత్ర నిర్వహించాడని అతడు ప్రాసాడు. కానీ ఇది కల్పితమని ఎక్కువ మంది చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.

4.3.3 మాళ్వ పై దాడి :

అల్లాఉద్దీన్ సైన్యాలు 1305 లో మాల్వ రాజైన మహాలక్ష్మీదేవుని (మహాలక్ష్మీదేవుడు)ను ఓడించి ధార్, చందేరి ప్రాంతాలను ఆక్రమించుకున్నాయి. ఏటికి గవర్నరుగా దిన్షాల్మల్కును ఖిల్లీ నియమించాడు. క్రీ.శ. 1308 లో పారమార రాజపుత్ర రాజ్యమైన సివాణుపై ఖిల్లీ సైన్యాలు దండెత్తాయి. దాని పాలకుడైన శిదేవుణ్ణి ఓడించి రాజ్యాన్ని ఆక్రమించుకున్నాయి.

4.4 దక్కిణ భారత దేశ దండయాత్రలు (క్రీ.శ. 1306-1312) :

ఉత్తరభారతదేశంలో సాధించిన ఘన విజయాలు ఖిల్లీని దక్కిణ భారతదేశంపైకి పురికొల్పాయి. ఇతనిలో రాజ్య కాంక్షను మరింత పెంచాయి. యావత్ భారతదేశంపై తన ఆధిపత్యాన్ని నెలకొల్పాలనే సంకల్పంతో దక్కిణాడై దండయాత్రలకు ఉపక్రమించాడు. దక్కిణాదిన యాదవ, పౌయసాల, కాకతీయ, పొండ్య వంటి రాజ్యాలున్నాయి. మాలిక్ కపూర్ నేతృత్వంలో ఈ రాజ్యాలపై దండయాత్రలు కొనసాగాయి. 4,75,000 వేల సైన్యంతో దక్కిణ భారతంపై దండెత్తాడు.

4.4.1 దేవగిరిపై దండయాత్ర (క్రీ.శ. 1306) :-

అల్లా ఉద్దీన్ సైన్యాలు మాలిక్ కపూర్ నాయకత్వాన దక్కిణాదిలో మొదట దేవగిరిపై దాడిచేశాయి. దేవగిరి పాలకుడు రామచంద్ర దేవుడు ఓడించాయి. ధిల్లీ సుల్తాన్ అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్లీ యొక్క సార్వభౌమాదికారాన్ని అంగీకరించి రామచంద్ర దేవుడు సామంతునిగా కప్పం కట్టసాగాడు. అపొర ధనరాసులు సుల్తానుకు పంపాడు.

అయితే రామచంద్ర దేవుని కుమారుడు శంకర దేవుడు కప్పం చెల్లించడానికి నిరాకరించగా మాలిక్ కపూర్ 1313లో దేవగిరిపై రెండవసారి దండెత్తి శంకర దేవుడై యుద్ధంలో వధించాడు. దీనితో దేవగిరి రాజ్యం ఖిల్లీ రాజ్యంలో కలిపి వేయబడింది. గుజరాతు పాలకుడు కర్ణదేవునికి రామచంద్రుడు ఆశ్రయం ఇవ్వడం కూడా దాడికి ప్రథాన కారణం. కర్ణదేవుని కుమారై దేవలదేవిని ‘అల్లాఉఫ్స్ట్స్’ కుమారుడు ఖిజరాన్ వివాహం చేసుకొన్నాడు.

4.4.2 కాకతీయ రాజ్యంపై దండయాత్ర (క్రీ.శ. 1310) :-

కాకతీయ రాజ్యాన్ని రెండవ ప్రతాపరుద్రుడు పరిపాలిస్తున్నాడు. మాలిక్ కపూర్ ప్రతాపరుద్రునిపై దాడి చేసాడు. ప్రతాపరుద్రుడు పోరాడినప్పటికీ ఓటమి తప్పలేదు. సామంతునిగా ఉండుటకు అంగీకరించి కప్పం కట్టడానికి సిద్ధపడ్డాడు. మాలిక్ కపూర్ ఇతనికి సామంతరాజు హోదా ఇచ్చాడు. అల్లాఉఫ్స్ట్స్ పాలన ముగిసే వరకు విశ్వాసపాత్రునిగా ప్రతాపరుద్రుడు పనిచేసాడు. 300 ఏనుగులు, 700 గుర్రాలు ఖిల్లీకి ఇవ్వడమేగాక, ప్రతిసంతుష్టరం అపారధనరాసులు కానుకలుగా ఇచ్చేవాడు.

4.4.3 ద్వారసముద్రంపై దండయాత్ర (క్రీ.శ. 1311) :-

ద్వారసముద్రం రాజ్యాన్ని పోయసాల రాజ్యమని కూడా అంటారు. దీనిని మూడవ బల్లాలుడు పరిపాలిస్తున్నాడు. మాలిక్ కపూర్ పైన్యాలు పోయసాల రాజ్య రాజధాని ద్వారసముద్రంపై దండెత్తాయి. బల్లాలుడు యుద్ధంలో ఓడిపోయి మాలిక్ కపూర్త్రా సంధి చేసుకొన్నాడు. సుల్తానుకు సామంతరాజుగా ఉండుటకు అంగీకరించాడు. క్రమం తప్పకుండా కప్పం చెల్లించాడు.

4.4.4 మధురపై దండయాత్ర (క్రీ.శ. 1311) :-

పోయసాల రాజ్యాన్ని జయించిన మాలిక్ కపూర్ పైన్యాలను మధురపైకి మళ్ళీంచాడు. రాజ్య రాజధాని మధుర అప్పటికే పాండ్యరాజ్యంతో వారసత్వ తగువులున్నాయి. సింహసనం కోరకు అశపడుతున్న సుందర్శాంధ్యదు, వీరపాంధ్యదు ఇరువురు మాలిక్ కపూర్ మధురపై దండయాత్రకు ఆహ్వానించారు. చివరికి సుందరపాంధ్యదు ఖిల్లీతో జరిగిన ఒప్పందం మేరకు మధుర పాలకుడయ్యాడు. సుల్తానుకు సామంతునిగా, కప్పం చెల్లించే ఘరతుకు అంగీకరించాడు. అటు తరువాత మలిక్ కపూర్ మధుర, శ్రీరంగం రామేశ్వరం అలయాలకు దోచుకుని అపారధనరాసులతో ధిల్లీ చేరుకున్నాడు. రామేశ్వరంలో ఒక మనీధును నిర్మించాడు. 2750 పౌండ్ల బంగారాన్ని, 312 ఏనుగులను, 20 వేల గుర్రాలతో, ధిల్లీకి చేరుకొన్నాడు.

అల్లాఉఫ్స్ట్స్ దక్షిణాది దండయాత్రలు విజయవంతం కావడానికి దక్షిణాది హిందూ రాజులలోని ఐక్యతా లోపమే ప్రథాన కారణమని చరిత్రకారుల భావన.

4.4.5 మంగోళుల దండయాత్రలు : (క్రీ.శ. 1296 - 1308)

1. 1296 లో మంగోళులు దాడి చేయగా జాఫర్ ఖాన్ వారిని ఓడించాడు
2. 1297 లో మంగోళులు ‘ఖాదర్’ నాయకత్వంలో తిరిగి దాడులుచేయగా జాఫర్ ఖాన్, ఉల్ముఖాన్న ఎదుర్కొని ‘సిరి’ కోటను తిరిగి ఆక్రమించారు.
3. 1298 లో ‘సాల్ట్’ నాయకత్వంలో మంగోళులు దాడి చేయగా ‘జాఫర్ ఖాన్’ అతన్ని బంధించి గొప్పవీరునిగా పేరుపొందాడు.
4. 1299 లో ‘కుత్తుగ్ ఖ్వాజా’ నేతృత్వంలో దాడిచేయగా జాఫర్ ఖాన్, ఉల్ముఖాన్, నస్రత్ ఖాన్నను ఎదుర్కొన్నారు. జాఫర్ ఖాన్ మరణించాడు.

5. 1305 లో 'అలిబెన్' నాయకత్వంలో మంగోళులు దాడిచేయగా మాలిక్ కావూర్, మాజిమాలిక్ లు ఓడించారు.
6. 1306 లో 'ఇక్బాల్ బండ్' నాయకత్వంలో మంగోళులు దాడులు చేయగా 'మాజిమాలిక్' వారిని తూరంగా చంపాడు. ఇదే మంగోళుల చివరి దండయాత్ర. ఈవిధంగా అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ మంగోళుల దాడులను సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొన్నాడు.

మంగోళుల దండయాత్రల ఫలితంగా అనేక గ్రామాలు, పట్టణాలు దొచుకోబడ్డాయి. అనేకమంది గాయపడగా చాలా మంది మరణించారు. కానీ సుల్తాన్ ప్రజలను కాపాడడం వల్ల సుల్తాన్పై ప్రజలకు గౌరవం పెరిగింది. ఖిల్జీ పన్నులు పెంచి సామ్రాజ్య విస్తరణ గావించాడు.

4.5. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ పరిపాలనా సంస్కరణలు :

అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ నిరక్ష్యరాస్యదైనపుటికి అనేక పరిపాలనా సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టాడు. సద్గారులు, అమీరులు, ప్రభువర్గాలతో చర్చించి పాలనలోని లోపాలను తొలగించి సుస్థిరమైన ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటుచేశాడు. కలినమైన నిర్దయాలు తీసుకొని కలిన చట్టాలను జారీ చేశాడు. అనేకమంది ఉద్యోగులను నియమించి మంచి పరిపాలనా దక్కుడిగా పేరుపొందాడు.

4.6 పరిపాలనా విధానం :

1. **సుల్తాన్** :- పరిపాలనా విభాగానికి అధిపతి సుల్తాన్. అతడే సర్వసైనాయధ్యక్షుడు, ఉన్నతస్యాయాధికారి, నిరంకుశ రాజరిక అధికారాలను చేలాయించేవాడు. ముఖ్యమైన విషయాలలో తానే స్వయంగా నిర్దయాలు తీసుకొనేవాడు. 'ఉలేమాలు' అనే ముస్లిం మతగురువుల యొక్క జోక్యాన్ని పాలనలో పూర్తిగా తగ్గించాడు. పరిపాలనా సక్రమంగా జరగడానికి, సుల్తాన్ సలహాలు ఇవ్వడానికి మంత్రిమండలి ఉండేది. ఇందులో సమర్థవంతులను, సుల్తాన్ కోరేవారిని, దగ్గరి బంధువులను నియమించేవాడు. మంత్రిమండలి సలహాలు పాటించడం, పాటించకపోవడం సుల్తాన్ ఇష్టాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఖలీఫాకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వలేదు. సుల్తాన్ దైవాంశ సంభూతుడు అని విశ్వసించాడు. 'ఎది ధర్మమో, ఏది అధర్మమో నాకు తెలియదు, పరిస్థితులక్కనుకూలంగా రాజక్షేయాభివృద్ధికి అవసరమైన శాసనాలను అమలు జరుపుతానని' ఖిల్జీ ప్రకటించాడు.

2. **మంత్రిమండలి** :- సుల్తాన్ అన్ని శాఖలకు అధిపతి, అయితే కొన్ని అధికారాలను వికేంద్రీకరణ చేసి వివిధ మంత్రిత్వశాఖలకు ఇతర మంత్రులపై అజమాయిఁ చేస్తాడు.

వజీర్:- ఇతడు ఆర్థికశాఖమంత్రి. సుల్తాన్ తర్వాత సివిల్, సైనికాధికారి, లాంటివాడు. ఇతడు ప్రధాన మంత్రిలాంటివాడు.

ఖాజి ఉల్కజత్ : ఇతడు న్యాయశాఖ మంత్రి

మీర్ అరీజ్ :- ఇతడు వినతిపత్రాల అధికారి

దివానీ అశ్రవ్ :- ఇతడు గణాంకశాఖాధికారి

ముస్తాఫి :- లెక్కలను తనిశి చేసే అధికారి

అరిజ్ మమాలిక్ :- ఇతడు రక్షణమంత్రి

బీపీఘాజ్ :- సైనికులకు వేతనాలు చెల్లించే అధికారి

అమీర్ కోహి :- ఇతడు వ్యవసాయశాఖ మంత్రి

షహనాయిమండి :- మార్కెటింగ్ శాఖాధిపతి. ఈ మార్కెటింగ్ శాఖకు దివాన్-ఇ-రియాసత్ అనే మరో అధికారి

ఉండేవాడు.

కోత్వాల్ : - ఇతడు శాంతిభద్రతలను కాపాడే పోలీన్ అధికారి.

వీరందరూ పాలనలో అల్లాఉధీన్ కు సహకరించేవారు. ఉద్యోగులు పాలనలో తోడ్పడేవారు. ప్రభువర్గంపై కలిన అంక్షలు ఉండేవి. వీరేకాకుండా రాష్ట్రాల నుండి గ్రామాల వరకు అనేకమంది ఉద్యోగులు ఉండేవారు.

3. రాష్ట్ర పాలన :- పరిపాలనా సాలబ్యం కోసం రాజ్యాన్ని ‘రాష్ట్రాలు’ (ఇక్కా) గా విభజించి వాటికి రాష్ట్ర పాలకున్న నియమించేవాడు. ఇతడు సుల్తాన్ క్రింద పనిచేస్తాడు. అల్లాఉధీన్ ఖిల్లీ కాలంలో 11 రాష్ట్రాలుండేవని జయాఉధీన్ బరని తెలిపాడు.

4. న్యాయపాలన :- సుల్తాన్ అత్యన్నత న్యాయమూర్తి అయినపుటికి న్యాయశాఖ ‘భాజీ ఉల్కజజత్’ అనే అధికారి ముఖ్యన్యాయాధిపతిగా ఉండేవాడు. రాష్ట్రాలలో రాష్ట్రపాలకుడు, భాజీ న్యాయ సమస్యలు పరిష్కరించగా, గ్రామాలలో గ్రామాధికారులు న్యాయవిచారణ చేసేవారు. చెడు అలవాట్లకు భాజీ దూరంగా ఉండాలి. మత్తుపానీయం సేవించిన భాజీకి అల్లాఉధీన్ ఖిల్లీ మరణశిక్ష విధించాడు. న్యాయం ముందర అందరూ సమానులే. అంగవిచ్చేదన సాధారణ శిక్ష గా ఉండేది. శిక్షలు కలినంగా అమలు జరిపేవాడు.

5. పోలీన్ గుఢాచారి విధానం :- ‘కోత్వాల్’ అనే అధికారి ప్రధానంగా శాంతి భద్రతలను పరిరక్షించేవాడు, ఇతని అధీనంలో అనేకమంది పోలీసులు కేంద్రస్థాయి నుంచి గ్రామస్థాయి వరకు ఉండేవారు. ఇవేగాక ‘ముస్సీలు’ అనే గుఢాచారులను నియమించి రాజ్యంలో జరిగే విషయాలను ఎప్పటికప్పుడు తెలుసుకొనేవాడు. ఉన్నతవర్గాలు, అమీర్లు, సద్గురులపై ఎప్పటికప్పుడు సమాచారం సేకరించేవాడు. ఇది పాలనలో ఎంతగానో ఉపయోగపడింది.

6. రెవెన్యూ సంస్కరణలు :- అల్లాఉధీన్ ఖిల్లీ కాలంలో దాదాపు 5 లక్షలకు పైగా పైన్యం ఉండేది. ఇది సైనికరాజ్యంగా ఉండేది, కాబట్టి పైన్యాన్ని పోషించడానికి, ఉద్యోగులకు జీతాలు ఇవ్వడానికి అపారమైన ధనం అవసరమైంది. కావున అనేకరకాల పన్నులను ప్రజలపై వేశాడు. ‘భూమిశస్తు’ ప్రధాన ఆదాయం కాబట్టి భూమలను సర్వచేయించి, పంటపొలాలపై ధనరూపంలో లేదా ధాన్యరూపంలో పన్నులు వసూలు చేశాడు. పంటదిగుబడిని బట్టి పన్ను నిర్ణయించడానికి. ‘దివాని ముస్తాకరాజ్ అనే ఉన్నత ఉద్యోగిని నియమించాడు. పన్నువసూలు అధికారులపై స్వయంగా పర్యవేక్షించేవాడు. అవినీతిపరులైన రెవెన్యూ అధికారులను కలినంగా శిక్షించేవాడని బరోని పేర్కొన్నాడు. రెవెన్యూ అధికారులకు జీతాలు ఎక్కువగా ఉండేవి. ప్రభువర్గం అనుభవించే ‘ఇనాము’ భూమలను రద్దుచేశాడు. 1/4 వంతు ముస్లింలు పన్ను చెల్లించేవారు. హిందువులు భూమిశస్తుగా పంటలో సగభాగం చెల్లించేవారు. పట్టారుల్లో అవినీతిని అంతముందించడానికి కలినమైన చర్యలు తీసుకొన్నాడు. భూమిశస్తుతో పాటు జంటిపన్ను, పశువులపై పన్ను, జిజయ పన్ను హిందువులపై), ఖమ్మ (యుద్ధంలో దౌరికిన దానిలో 4/5 వ భాగం), జకాత్ (ముస్లింలపై మతపరమైన పన్ను) లువిధించేవాడు. గరి ఇంటిపన్ను చరాయ్ (పచ్చిక బైళ్ల పైన పన్ను) విధించాడు.

7. హిందువులపై కలినచర్యలు :- అల్లాఉధీన్ ఖిల్లీ హిందువుల పట్ల కలినంగా వ్యవహారించి ఎక్కువ పన్నులు వారి నుండి వసూలు చేసాడు. ఇతనికాలంలో హిందువులు అనేక కష్టాలు ఎదుర్కొన్నారు. పేదవారుగా చెలిమణిఅయ్యారు. ‘చొదరీలు, కూటులు, గుర్రపుస్వారి చేయరాదని, ఆయుధాలు చేపట్టరాదని, విలువైన దుస్తులు ధరించరాదని, తమలపాకులు నమలరాదని, హిందుభార్యలు పారుగున గల ముస్లిం ఇండ్లలో పరిచారకులుగా పనిచేయాలని అల్లాఉధీన్ ఖిల్లీ ఆదేశించాడని ‘జయ ఉధీన్ ని పేర్కొన్నాడు. కాని ఆర్.పి. త్రిపాతి వంటి

చరిత్రకారులు కేవలం హిందువులపై కొన్ని పన్నులు వేసి వారికి గల సదుపాయాలను మాత్రమే తొలగించాడని వ్యాఖ్యానించాడు.

8. ప్రభువర్గం పై కరినమైన చర్యలు :- రాజ్యంలో ఆశాంతి, అలజడికి, తిరుగుబాట్లకు ప్రధానకారణం ప్రభువర్గమే అని భావించి ప్రభువర్గం, సద్గారులు, ఉలేమాలు, అమీరులు మొదలైన వారిపై కరినమైన ఆంక్షలు విధించాడు. జయాఉద్దీన్ బరని ప్రకారం అల్లాఉద్దీన్ నాలుగు కరిన శాసనాలు జారీచేశాడు. 1. ప్రభువర్గం అనుభవించే భవనాలు, ఇనాము భూములు, వారసత్వ హక్కులను, ఒకరిరి ఒకరు కలుసుకోవడం, వారిలో వారే వివాహాలు చేసుకోవడం రద్దు చేశాడు. 2. ప్రభువర్గ ఆస్తులను జప్పుచేసి ప్రభుత్వపరం చేశాడు. గూడాచారి విధానాన్ని పటిష్టం చేశాడు. 3. మత్తుపదార్థాలను నిషేధించాడు. 4. సుల్తాన్ అనుమతి లేకుండా సమావేశాలు నిర్వహించరాదని శాసించాడు. వీటిని ధిక్కరించిన వారిపై కరిన చర్యలు తీసుకొన్నాడు. దీనివల్ల సుల్తాన్తో భక్తిగా వ్యవహరించేవారు.

9. సైనిక సంస్కరణలు :- అల్లాఉద్దీన్ ఖీల్జీ సైనిక రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. అల్లాఉద్దీన్ ఖీల్జీ సైనిక రాజ్యం 4,75,000 సిద్ధసైన్యం (Standing Army) ఉండేదని పెరిష్టా రాశాడు. విశాల సామ్రాజ్యం స్థాపించాలన్నా, శాంతిభద్రతలు రక్షించాలన్న, దండయాత్రలు చేయాలన్న బలమైన సైనికవ్యవస్థ అవసరం అని గుర్తించి అల్లాఉద్దీన్ ఖీల్జీ సైన్యాన్ని పటిష్టం చేశాడు. కీలక స్థానాల్లో కోటలు నిర్మించి, అర్ధతల ఆధారంగా సైన్యంలో ఉద్యోగాలిచ్చాడు. అల్లాఉద్దీన్ సైన్యంలో అశ్వక, గజ, పదాతిదళం అనే మూడు భాగాలుండేవి. జాగీరులు కూడా సైన్యాన్ని పోషించేవారు, వీరు అవసరమైనపుడు సైనికసాయం సుల్తానుకు చేసేవారు. ‘ముక్కీలు’ అనేవారు కూడా సైన్యసరఫరా చేసేవారు., కాని దీన్ని అల్లాఉద్దీన్ ఖీల్జీ రద్దు చేశాడు. ఉత్తర, దక్షిణ, మంగోళుల దండయాత్రలను ఎదుర్కొవడంలో సైన్యం కీలక పాత పోషించింది. సమృద్ధవంతమైన సైన్యాధికారులు అల్లాఉద్దీన్ ఖీల్జీకి ప్రధానబలం. యుద్ధవ్యాహాలు అమలుచేయడం, సైనిక నాయకత్వం, దైర్యసాహసాలు ప్రదర్శించడంలో ఖీల్జీ దిట్ట. సైనికులకు జాగీరులిచ్చే పద్ధతిని రద్దుచేసి జీతాలిచ్చే పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టాడు. సాధారణ అశ్వక సైనికులకు ఎడాదికి 234 టంకాల జీతం చెల్లించేవాడు. సైనికులకు వారి పోదా అనుసరించి జీతాలు చెల్లించేవారు.

సైనిక సంస్కరణల్లో ముఖ్యమైనవి ‘దాగ్’ అనగా గుర్రాలపై ముద్రలు వేయడం మరియు ‘చెప్రో’ అనగా సైనికుల వివరాలు, గుర్రాల వివరాలు పుస్తకంలో నమోదు చేయడం. దీనివల్ల సైనిక వ్యవస్థలోని మోసాలను అరికట్టగలిగాడు. ప్రతిసైనిక విభాగంలో గూడాచారులను నియమించాడు. సైన్యంలో క్రమశిక్షన తప్పనిసరి, ప్రతిరోజు సైనికవ్యవస్థపై నివేదికలు సుల్తాన్కు సమర్పించాలి. సైనికులకు తక్కువ జీతాలిచ్చినపుటికీ ప్రజలు, సైనికులు సుఖశాంతులతో జీవించేవారు. ఎందుకనగా అల్లాఉద్దీన్ ఖీల్జీ ప్రవేశపెట్టిన మార్కెట్ సంస్కరణలవల్ల తక్కువ ధరకే అన్ని వస్తువులు లభించేవి.

4.6.1 మార్కెట్ సంస్కరణలు లేదా ఆర్థిక సంస్కరణలు :- అల్లాఉద్దీన్ ఖీల్జీ ప్రవేశపెట్టిన పరిపాలనా సంస్కరణల్లో అత్యంత ముఖ్యమైనది మార్కెటింగ్ సంస్కరణలు. మార్కెట్ ధరలను అదుపులో ఉంచడం ఈ సంస్కరణల ప్రధాన లక్ష్యం. ఒక సాధారణ సైనికుడికి కావలసిన నిత్యావసర సరుకులు అన్నీ నిర్దఱ్యించిన ధరలకే అమ్మాలి. కూరగాయలు, పండ్లు, చెక్కర, సూనెలు, వస్త్రాలు, పశువులు, గుర్రాలు, బానిసలు, టోపీలు, చెప్పులు, దువ్వెనలు, సూదులు, అలంకార వస్తువులు, గృహనికి వ్యక్తికి కావలసిన అన్ని వస్తువులు నిర్దఱ్యించిన ధరకు లభించేవి. ప్రభుత్వ ధాన్యాగారాలలో ధాన్యం నిలువ ఉండేది. నిర్దఱ్యించిన ధరలను అమలుపరచడానికి

యాకుబ్ దివాన్-ఇ-యాసత్ అధికారిగా నియమించాడు. ఇతని క్రింద ‘షహనా-ఇ-మండి’ (అధ్యక్షుడు) అనే అధికారి ధరల స్థిరీకరణను పర్యవేక్షించేవాడు.

1. ప్రభుత్వ ఆదేశాల ప్రకారం ప్రతి వర్తకుడు ధరలను తెలియజేస్తూ ధరలపట్టిని వ్రేలాడదీయాలి.

2. ప్రభుత్వం నిర్ణయించిన ధరకే వస్తువులను అమ్మాలి.

అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్లి కాలంలో వస్తువుల ధరలు ఈ క్రింది విధంగ ఉండేవని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.

గోధుమలు - 72 జిటాల్కు ఒక ‘మాను’ అనగా 10 - 12 కేజీలు

బౌలీ 4 జిటాల్కు - ఒక మాను

బియ్యం 1 జిటాల్కు - ఒక మాను

మేలురకం అశ్వం 100-120 టంకాలు

మేలురకం ఆవు 10-12 టంకాలు

బానిస ప్రీ - 20-40 టంకాలు

మగ బానిస - 20-30 టంకాలు

3. వర్తకులు తమ పేర్లను ‘దఫ్టర్’ లో నమోదు చేసుకొని, క్రమశిక్షణతో మెలుగుతామని హామీ ఇచ్చి సరుకులను బజారులో అమ్మాలి.

4. నిర్మీత ధరలను అతిక్రమించినవారికి, మోసాలకు పాల్పడిన వారికి శిక్లు కరినంగా ఉండేవి.

5. తూకం తక్కువత్తె సరిపడా వర్తకుని శరీరం నుంచి మాంసం కోసహారని బరని పేర్కొన్నాడు.

6. మార్కెట్ అధ్యక్షుని అధ్వర్యంలో రైతులు పండించిన పాలంలోనే నిర్ణయించిన ధరకు అమృదం వల్ల సరుకు నేరుగా డిల్లీ మార్కెట్ కు వచ్చేది.

7. కరువు కాటకాల సమయంలో ధాన్యం తక్కువైతే ప్రభుత్వ ధాన్యగారాల నుండి తెచ్చి తక్కువ ధరకు అమ్మేవారు.

8. మార్కెట్ అధ్యక్షునికి అశ్వక, పదాతిదశం ఉండేది. ఇతని పోషణ నిమిత్తం జాగీరును సుల్తాన్ ఇచ్చేవాడు. ఇతని క్రింద బరీదు (గూఢాచారి), కార్యాన్ (ఎజెంట్) వంటి ఉద్యోగులు ఉండేవారు.

9. మార్కెట్ అధ్యక్షుడు, బరీద్ వేరువేరుగా ప్రతిరోజు నివేదికలు సుల్తాన్ పంపేవారు. ప్రతిరోజు మార్కెట్ ధరలను సుల్తాన్ పర్యవేక్షించేవాడు.

10. తూనికలు, కొలతలు ఖచ్చితంగా ఉండేవి. చీకటి వ్యాపారం, దళారులు లేరు. ఇతర రాష్ట్రాల వర్తకులు కూడా పేర్లను పట్టిలో నమోదు చేసుకోవాలి, దీనిద్వారా ఇతర ప్రాంతాల నుండి కూడా వస్తురవాణా జరిగేవి. దొంగల భయం లేదు.

11. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్లీ డిల్లీలో ‘సరాయ్ ఆదిల్’ అనే పేరుగల మార్కెట్టును స్థాపించాడు.

ఈ నిబంధనలను కరినంగా అమలు జరపడంవల్ల ప్రజలు ఎటువంటి అంతరాయం, కష్టాలు లేకుండా సుఖజీవనం సాగించారు. అల్లాఉద్దీన్ మార్కెట్ సంస్కరణలు ప్రపంచ అద్భుతాలలో ఒకటని ‘జయాఉద్దీన్ బరని’ అభినందించగా కె.ఎన్ లాల్ వంటి చరిత్రకారుడు ‘అల్లాఉద్దీన్’ మార్కెట్ విధానాన్ని విమర్శించాడు. ఈవిధానం కేవలం సైనికులకు, డిల్లీ పరిసర ప్రాంతాల్లో నివసించే వారికి మేలు జరిగిందని, గంగా-యమునా అంతర్వేది రైతులు, ఇతర రాష్ట్రాల రైతులు, వర్తకులు నష్టపోయారని విమర్శించాడు. ఏది ఏమైనా అల్లాఉద్దీన్ మార్కెట్ సంస్కరణలు భారతదేశ ఆర్థిక సంస్కరణల్లో ముఖ్యమైనది అని చెప్పడంలో అతిశయ్యకి లేదు.

4.6.2 సాంఘిక నంస్కరణలు :ఆల్లాఉఢ్హిన్ ప్రజాసంక్లేమం కోసం అనేక సామాజిక సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టాడు. మద్యం తయారీని, అమృటాన్ని నిషేధించాడు. జూదగృహాలను మూసివేసి, జూదరులను శిక్షించాడు. చేతబడి మాంత్రికులను రాళ్ళతో కొట్టి చంపించాడు. కల్తీ వ్యాపారాన్ని వ్యభిచారాన్ని నిషేధించాడు. వ్యభిచార ట్రీలకు మరణశిక్ష విధించాడు. పాలనలో మతాధికారుల జోక్యాన్ని నివారించాడు.

4.6.3 సాహిత్యం కళాషాషణ :- ఆల్లాఉఢ్హిన్ ఖీల్జీ నిరక్షరాస్యదైనప్పటికీ సారస్వతం, లలిత కళలను ప్రోత్సహించాడు. అనేకమంది కవులను, పండితులను ఆదరించాడు. ఇతని ఆస్తానంలో ‘తారీఖి-ఇ-అలై’ రాసిన పారశీక కవి ‘అమీర్ ఖుస్రూ’ ఉండేవాడు. ఈ గ్రంథంలో ఆల్లాఉఢ్హిన్ ఖీల్జీ విజయాలున్నాయి. ఖుస్రూ ‘తూతి-ఇ-హాంద్’ (భారతదేశ చిలుక) అనే బిరుదు పాందాడు. ఆల్లాఉఢ్హిన్ ఆస్తానంలో సుమారు 46 మంది పండితులుండేవారని జియాఉఢ్హిన్ బరని రాశాడు. అమీర్ అర్పులన్, అమీర్ హస్కున్, కోహి కపీరుద్దీన్, పేక్ నిజాముద్దీన్, పేక్ రుక్నుద్దీన్, ఖాజీ మొయినుద్దీన్ వంటి వారు ఇతని ఆస్తానంలో ఉన్నారు.

4.6.4. కట్టడాలు - నిర్మాణాలు :- ఆల్లాఉఢ్హిన్ ఖీల్జీ భవన నిర్మాణాలకు అధిక ప్రాధాన్యత ఇచ్చాడు. అనేక దుర్గాలు, మస్సేదులు, సుందర భవనాలు, కోటలు నిర్మించాడు. ఇతడు భవన నిర్మాణాల కోసం 70 వేల మంది కార్యకులను నియమించాడని జియాఉఢ్హిన్ బరని పేర్కొన్నాడు. డిలీలో ‘అలయ్ దర్వ్జా’ నిర్మించాడు. దీనికి 7 ద్వారాలున్నాయి. దీనిని ‘కోశక్-ఇ-సిరి’ అనికూడా అంటారు. శిథిలమైన మస్సేదులను పునఃనిర్మించాడని అమీర్ ఖుస్రూ పేర్కొన్నాడు. హజార్ సితూన్ (వేయిస్తుంభాల భవనం) నిర్మించాడు. జమామస్సేదును కూడా ఇతడే నిర్మించాడు.

4.6.5 - హిందువులతో నంబంధాలు

ఆల్లావుద్దీన్ కొన్ని సమయాల్లో హిందూ ముఖ్యాల పట్ల సహనం పాటించాడు. అమీర్ ఖుస్రూ రచించిన మస్వవి (Masnanvi) దేవల్ దేవి-ఖిజర్ ఖాన్, లో మొదటి దండయాత్ర కేవలం దోషించి దాడి అని, ఏడు సంవత్సరాల తర్వాత జరిగిన రెండవ దండయాత్రలో మాత్రమే గుజరాత్ విలీనం చేయబడిందని, తెలిపాడు. ఆల్లావుద్దీన్ జనరల్స్ సైనిక దాడి సమయంలో ఖిల్సా (1292), దేవగిరి (1295), విజాపూర్ (1298-1310), సౌమనాథ్ (1299), జైవ్ (1301), చిదంబరం (1311) మరియు మదురై (1311) మొదలైన హిందూ దేవాలయాలు ధ్వంసం అయ్యాయి. తన ఆధిపత్యాన్ని అంగీకరించడానికి సిద్ధంగా ఉన్న హిందూ నాయకులతో అతను రాజీ పడ్డాడు. 1305 నాటి పత్రంలో, ఆల్లావుద్దీన్ విధేయులైన హిందూ జమీందార్లు (పూర్వుల భూస్వాములు) పట్ల దయతో ప్రవర్తించాడని ఖుస్రూ పేర్కొన్నాడు. ఆల్లావుద్దీన్ సనాతన ఉలమాల (Ulemas) సలహాలను చాలా అరుదుగా వినేవారు. మంగోలులను తరిమికొట్టేందుకు హిందూ అధికారి మాలిక్ నాయక్, అఖుర్-బెక్ మైసారా ఆధ్వర్యంలో ఆల్లావుద్దీన్ 30,000 మంది బలమైన పైనాయాన్ని పంపినట్లు ఖజాయినుల్ పుతుహా ఖుస్రూ పేర్కొన్నాడు. ఇక్క ఖాన్ తిరుగుబాటు సమయంలో, సుల్తాన్ జీవితాన్ని హిందూ సైనికులు (పైట్) రక్షించారు.

ముగింపు ఈవిధంగా భారతదేశంలో అనేక దండయాత్రలు చేసి, విశాల సాప్రూజ్యం స్థాపించి, గొప్ప యోధుడుగా, సైనికవేత్తగా, పాలనాదక్షడిగా పేరుపాంది ‘రెండవ అలెగ్జాండర్’ అనే బిరుదును పాందాడు. క్రీ.శ. 1316 లో అనారోగ్యంతో మరణించాడు. ఎల్పీన్స్టోన్ అనే చరిత్రకారుడు మాలిక్ కాఫూర్ ఇతనికి విషమిచ్చి చంపాడని పేర్కొన్నాడు. ఈవిధంగా చివరిదశలో ఒడిదుడుకులకు లోనేయాడు. ఆల్లాఉఢ్హిన్ ఖీల్జీ మరణం తర్వాత షహబుద్దీన్ ఉమర్, కుతుబుద్దీన్ ముబారక్షా, నసీరుద్దీన్ ఖుస్రూషా డిలీని పాలించారు. ఖీల్జీ వంశంలో చివరివాడు ఖుస్రూషా.

ఖుప్రూ ‘దేవలదేవిని’ వివాహమాడాడు, ఇతడు మొదట హిందువు, తర్వాత ఇస్లాం మతాన్ని స్వీకరించాడు. చివరికి ఖుప్రూను ‘ఘాజిమాలిక్’ వధించి ప్రియాజ్ఞీన్ తుగ్గక్ పేరుతో తుగ్గక్ వంశాన్ని స్థాపించడంతో తుగ్గక్ వంశపాలన ప్రారంభమైంది.

4.6.6 -జైనులతో సంబంధాలు

జైన గ్రంథాల ప్రకారం, అలావుద్దీన్ జైన బుషులతో చర్చలు జరిపాడు మరియు ఒకసారి ఆచార్య మహాసేనను ప్రత్యేకంగా ఢిల్లీకి పిలిపించాడు. మహాసేన లోతైన అభ్యాసం మరియు సన్యాసానికి ముగ్గుడయ్యాడు. దిగంబర జైన పురంచంద్ర అతనికి చాలా సన్నిహితుడు మరియు సుల్తాన్ శ్వేతాంబర బుషులతో కూడా సంబంధాలు కొనసాగించాడు. జైన కవి ఆచార్య రామచంద్ర సూరి కూడా అతనిచే గౌరవించబడ్డాడు. 1310లో గుజరాత్కు బదిలీ చేయబడిన ఆల్ఫ్ ఖాన్, వారి ఆలయాల పునర్నిర్మాణాన్ని అనుమతించినందుకు జైనులచే ప్రశంసించబడ్డాడు. నాభి-సందన-జినోద్దర్శర-ప్రబంధలో కక్కసూరి, దెబ్బతిస్తు శత్రుంజయ ఆలయాన్ని పునరుద్ధరించబడానికి జైన వ్యాపారి సమర పాను అనుమతిస్తూ ఆల్ఫ్ ఖాన్ అనుమతి జారీ చేసినట్లు పేర్కొన్నాడు. ఆల్ఫ్ ఖాన్ జైన దేవాలయాల మరమ్మత్తు కోసం భారీ విరాళాలు ఇచ్చినట్లు కూడా ప్రస్తువించబడింది. ఖాటీ సికందర్ సాని అనే బిరుదును ఉపయోగించి అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ నాటేలను ముద్దించాడు. అతను దక్కన్ మరియు దక్కిణ భారతదేశంలో దండయాత్ర ద్వార తన ఖజనాలో సంపదను పెంచుకొన్నాడు. అతని నాటెలలో ఖలిఫా పేరు ముద్దించలేదు. దాని స్థానంలో యామిన్ - ఉల్- ఖిలాపత్ అనే పేరును ముద్దించాడు. అంతేగాక నాసిర్ అమీర్-ఉల్-ముమిన్ ఖలిఫాకు కుడిచేయి’, విశ్వాసుల కమాండర్ యొక్క సహాయకుడు అని ముద్దించారు. అతని సైనిక విజయానికి గుర్తుగా ‘ది సెకండ్, అలెగ్జాండర్గా పేరుపొందాడు.

4.7. చివరి ఖాటీ సుల్తానులు:-

4.7.1 మాలిక్ కాపుర్ : (1316 A.D)

అల్లావుద్దీన్ ఖాటీ జనవరి 1316లో మరణించాడు. ఆ తర్వాత, సుల్తానేట్లో గందరగోళం, తిరుగుబాట్లు జరిగాయి. వారసత్వ హత్యలు జరిగాయి. మాలిక్ కాపుర్ సుల్తాన్ అయ్యాడు కానీ అమీర్ సుండి మద్దతు లేదు కొన్ని నెలల్లో చంపబడ్డాడు. మాలిక్ కాపుర్ మరణం తరువాత మూడు సంవత్సరాలలో, మరో ముగ్గురు సుల్తానులు హింసాత్మకంగా అధికారాన్ని స్వీకరించారు, అయితే తిరుగుబాట్లలో చంపబడ్డారు.

4.7.2 కుతుబ్ ఉద్ దిన్ ముబారక్ షా (1316-1320 A.D)

మొదట, అమీర్ ఖిపోబ్-ఉద్ దిన్ ఒమర్ అనే ఆరేళ్ల బాలుడిని సుల్తాన్ మరియు అతని సోదరుడు కుతుబ్ ఉద్ దిన్ ముబారక్ షాను రాజుప్రతినిధిగా నియమించారు. కుతుబ్ ఉద్ దిన్ తన తమ్ముడిని చంపి తనను తాను సుల్తాన్ ప్రకటించుకున్నాడు. అమీర్ మరియు మాలిక్ వంశం యొక్క విధేయతను గెలవడానికి అతను ఘాజీ మాలిక్కు పంజాబ్లలో ఆర్యై కమాండర్ పదవిని ఇచ్చాడు. నాలుగు సంవత్సరాల కాలం పాటు తన స్వంత పేరుతో పాలించిన తరువాత, ముబారక్ షా 1320లో అతని జనరల్లో ఒకరైన ఖుస్రా ఖాన్ చేత హత్య చేయబడ్డాడు. ఈ కుట్టకు కారణం నాసిరుద్దీన్ ఖుప్రూషా.

4.7.3 నసీరుద్దీన్ ఖుప్రూ షా: (1320 A.D):

అతను ముబారక్ షాను వధించి సుల్తాన్ అయ్యాడు. అతని పాలన ఎక్కువ కాలం కొనసాగలేదు. ఢిల్లీ సింహసనంపై కూర్చున్న ఏకైక హిందు మతానికి చెందిన వ్యక్తి. అతను దేవలదేవిని వివాహం చేసుకున్నాడు,

ఇస్లాం మతాన్ని స్వీకరించాడు. వంజాబ్ లో ఆర్బై కమాండర్గా ఉన్న ఘాజీ మాలిక్ ను (The Governor of Dipalpur) తిరుగుబాటుకు నాయకత్వం వహించేందుకు అమీర్లు ఒప్పించారు. ఘాజీ మాలిక్ సేనలు డిలీపై కవాతు చేసి, ఖుస్రా షాన్ ను బంధించి చంపాయి. సుల్తాన్ అయిన తర్వాత, ఘాజీ మాలిక్ తన పేరును ఘియాత్ అల్-దిన్ తుగ్గక్ (Ghiyath al-Din (Ghiyasuddin) Tughluq గా మార్పుకున్నాడు, తుగ్గక్ రాజవంశానికి మొదటి పాలకుడు అయ్యాడు. దినితో డిలీలో తుగ్గక్ వంశస్థాపన జరిగి తుగ్గక్వంశ పాలన ప్రారంభమైంది.

4.8 నంక్షిప్తంగా:-

1. ఖిల్జీవంశంలో గొప్పవాడు అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ. ఇతడు నిరక్షరాస్యాడు.
2. జలాలుద్దిన్ ఖిల్జీని హత్యచేసి డిలీసుల్తాన్ అయ్యాడు. గొప్పయోదుడుగా సమర్థవంతమైన పాలకునిగా పేరుపొందాడు.
3. అలీగుర్హావ్ అనేది అల్లాఉద్దీన్ యొక్క అసలుపేరు.
4. అలేగ్గాండరువలే ప్రపంచ విజేతకావాలని, ఉలేమాల ఆదివత్యం ఉండరాదని తలంచాడు.
5. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ సాప్రాజ్య విస్తరణకోసం ఉత్తరభారతదేశంలోని ప్రముఖరాజ్యాలైన గుజరాత్, రణతంబూర్, చిత్తూర్, మాళ్వా, సివాణా రాజ్యాలపై దాడిచేసి వాటిని ఆక్రమించాడు.
6. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీకి సమర్థవంతమైన సైన్యాధికారులైన ఉల్యభాన్, సప్రతభాన్, జాఫర్భాన్, మాలిక్-ఉల్ముల్క్, మాలిక్ ఫక్రుద్దీన్, మాలిక్ అల్గారి, మాలిక్కాఫర్ లాంటి బలమైన సేనాధిపతులుండేవారు.
7. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీకి 'రెండవ అలేగ్గాండర్' (సికిందర్ - ఇ - సాని), అమీర్ - ఉల్ - ముమ్మని, యామిన్-ఉల్-ఖిలాఫత్ నాసిర్ అనే బిరుదు పొందాడు.
8. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ మాలిక్గాఫర్ సాయంతో దక్కిణభారతదేశంపై దండెత్తాడు. దేవగిరి, ఓరుగల్లు, ద్వారసముద్రం, మధుర పై దాడిచేసి అపారథనరాసులు పొందాడు.
9. క్రీ.శ 1296 - 1308 సంఖారాల మధ్య మంగోళుల దండయాత్రలను సమర్థవంతంగ ఎదుర్కొన్నాడు.
10. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ అనేక పరిపాలనా సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టాడు. సుల్తాన్కు సలహాలు ఇవ్వడానికి మంత్రిమండి ఉండేది.
11. రాష్ట్రాలను 'ఇక్తాలుగా (రాష్ట్రాలు) విభజించాడు. బరాని ప్రకారం అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ కాలంలో 11 రాష్ట్రాలుండేవని తెలిపాడు.
12. 'ఘాజీ' అనే న్యాయధికారి, కోత్వాల్ అనే పోలిస్ అధికారి ఉండేవారు.
13. భూమిశిస్తు ప్రధాన అదాయవనరు. భూసర్వే చేయించి వన్నులు నిర్ణయించారు. ఇనాము భూములను రద్దుచేశారు.
14. సైనికుల కోసం హజరు పట్టిక (చెప్రు), గుర్రాలపై ముద్రలువేసే 'దాగ్' పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టాడు.
15. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ ప్రవేశపెట్టిన అత్యంత ముఖ్యమైన సంస్కరణ మార్కెట్ సంస్కరణలు. వస్తువుల ధరలను అదుపులో పెట్టి సైనికులకు తక్కువకే నిత్యావసర వస్తువులు లభించేటట్లు చేశాడు.
16. 'దఫ్తర్' అనే పుస్తకంలో వర్తకుల పేర్లను నమోదుచేశాడు.
17. 'బరీద్ లనే గూడాచారి విదానాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు. డిలీలో 'సరాయ్ ఆదీల్' అనే మార్కెటును స్థాపించాడు.
18. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ కాలంలో 46 మంది పండితులు తన ఆస్థానంలో ఉండేవారు.

19. కట్టడాలు - నిర్మాణాలకు అదిక ప్రాధాన్యత ఇచ్చాడు. డిలీలో 'అలైదర్యాజ్' 'సిరికోట' నిర్మించాడు.
20. భిల్లివంశంలో చివరివాడు, ఖుస్తుషా, ఇతన్ని ఘజిమాలిక్ వధించి గియాసుద్దీన్ తుగ్గక్ పేరుతో తుగ్గక్ రాజవంశాన్ని స్థాపించాడు.
21. అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి నిరక్ష్యరాస్యదు అయిన అనేక దండయాత్రలు చేసి, సామ్రాజ్యాని విస్తరించి, పరిపాల సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టి భిల్లి వంశంలో గొప్పవాడుగా పేరుపొందాడు.

4.9. పదకోశం :-

అలిగుర్హాత్ : అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి అసలుపేరు.

మాలిక్ జిహాన్ : జలాలుద్దీన్ భిల్లి భార్య

ఖజి - ఉల్లంబుల్లు : అల్లాఉద్దీన్ భిల్లికి భారతదేశాన్ని జయించమని సలహాలు ఇచ్చిన వ్యక్తి.

సికిందర్-ఇ-సాని : రెండవ అలెగ్జాండర్, ఇది అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి బిరుదు.

కమలాదేవి : కర్రదేవుని (గుజరాత్ పాలకుడు) భార్య, ఇమెను అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి వివాహం చేసుకొన్నాడు.

మాలిర్కాఫర్ : కాంబే మార్కెట్లో సప్రతీభాన్ కొనుగొలు చేసిన బానిస తరువాత అల్లాఉద్దీన్ కు సైన్యాధికారిగా పనిచేశాడు.

రణమల్లు : రాణాహంవీరదేవుని సేనాని, భిల్లి ఇతన్ని ధనంతో లొంగదీసుకొని రణతంబోర్ను ఆక్రమించాడు.

జోహర్ : రాజపుత్ర స్త్రీలు అగ్నిలో దూకి ఆత్మహతి చేసుకొవడం.

రాణారతన్సింగ్ : చిత్రోణ్ పాలకుడు, అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి చిత్రోణ్ ని ఆక్రమించి దానికి 'ఖజిరాభాద్' గా పేరు మార్చాడు.

రాణిపద్మాని : రాణారతన్సింగ్ భార్య, అతిలోక సౌందర్యవతి, చివరితి జోహర్ చేసుకొంది.

పద్మావత్ : ఒక కావ్యం, దినిని 'మాలిక్ మహాద్ జైసి' రచించాడు. రాణి పద్మాని గురించి రాశాడు.

ఖిజిర్భాన్ : అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి కుమారుడు, కర్రదేవుని కుమారై 'దేవలదేవిని' వివహమాడాడు.

రెండవప్రతాపరుద్రుడు : కాకతీయ సామ్రాజ్య పాలకుడు. అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి చేతిలో ఓడిపోయి అపారథనరాసులు సమర్పించాడు.

హోయసాల : దిని రాజధాని 'ద్వార సముద్రం'. పాలకుడు మూడవ భల్లాలుడు అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి చేతిలో ఓడాడు.

ఉలేమాలు : ముస్లిం మతగురువులు

ఇక్తాలు : సైనిక రాష్ట్రాలు

భాజీ : ముఖ్య న్యాయాధికారి

ఇనాము భూములు : ప్రభువర్గం అనభవించే భూములు

జిజియాపన్సు : Non-muslim tax

భామ్యు : యుద్ధంలో దొరికిన దానిలో 4/5 వభాగం చెల్లించండం.

జకాత్ : ముస్లింలు సంపాదించిన దానిలో కొంతభాగాన్ని పేదలకు ధానంగా ఇవ్వడం. అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి కాలంలో పన్నులాగా చెల్లించేవారు. దినిని ముస్లింలు పాటించేవారు.

సిద్ధసైన్యం : standing Army అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి కాలంలో 4,75,000 సిద్ధసైన్యం ఉందని 'పెరిషో' అనే చరిత్రకారుడు రాశాడు.

దాగ్ : గుర్రాలు మార్పిడి కాకుండా గుర్రాల పై ముద్రలు వేయడం, దినిని అల్లాఉద్దీన్ భిల్లి ప్రవేశపెట్టాడు.

చెప్రో : సైనికుల వివరాలు మరియు గుర్రాల వివరాలు పుస్తకంలో నమోదు చేయడం.

దష్టర్ : వర్ధకుల పేర్లు ఉండే పుస్తకము/రిజిష్టర్

బరీద్ : గుడాచారి

కార్యున్ : ఎజెంట్

సరాయి అదీల్ : డిల్లీలో అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ స్థాపించిన మార్కెట్

అమీర్ ఖుఫ్రా : పారశీక కవి, ఇతడు “తారీఖ - ఇ - అలై” రాశాడు. ఇతన్ని Parrot of India (భారతదేశ చిలుక) అనే పేరుతో పిలుస్తారు.

అలమ్ దర్వజా : డిల్లీలో ఉంది. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ నిర్మించాడు.

హోజార్ సితూర్ : వేయిస్తంభాల భవనం

ఘజిమాలిక్ : ఫియాజుద్దీన్ తుగ్గక్ అసలుపేరు. ఇతడు తుగ్గక్ వంశాన్ని స్థాపించాడు.

ఘసొయి మండి : మార్కెటింగ్ శాఖ అధ్యక్షుడు.

దివాన్-ఇ-రియాసత్ : మార్కెట్ అధికారి.

4.10 వ్యాపారావ ప్రశ్నలు :

1. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ యొక్క దండయాత్రల గురించి విపులంగ చర్చించండి?
2. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ పరిపాలనా సంస్కరణలు గురించి వివరించండి?
3. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ పరిపాలనా సంస్కరణలు వివరించండి?

4.11. లఘు ప్రశ్నలు:-

1. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ దక్కిణభారతదేశ దండయాత్రల గురించి ఒక వ్యాపం రాయండి?
2. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ మార్కెటింగ్ సంస్కరణలు గురించి చర్చించండి?
3. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ కాలంలో మంగోళుల దండయాత్రలు గురించి ఒక లఘుటిక రాయండి?

4.12 ఉపయుక్త గ్రంథాలు :

1. Iswari Prasad : A Short History of Muslim Rule in India.
2. Iswari Prasad : History of Medieval India from 647 to 1526 A.D
3. R.C. Majumdar (ed): History and Culture of the Indian People, Vol-VI
4. J.L. Mehta: Advanced History of Medieval India Vol - I
5. A.L. Srivastava : Sultanate of Delhi
6. A.S. Tripathi : Some Aspects of Muslim Rule in India.
7. U.N. Day: Administrative System of Delhi Sultanate
8. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర : తెలుగు అకాడమి
9. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర : డా. బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయం

పాతము - 5 తుగ్గక్ వంశం : మహామృద్ - బీన-తుగ్గక్

- 5.1. లక్ష్యాలు
- 5.2. పరిచయం
- 5.3 షియాజుద్దీన్ - తుగ్గక్
- 5.4. సింహాసనం అధిష్టించడం
- 5.5. సుల్తాన్‌గా షియాజుద్దీన్ తుగ్గక్ - సంస్కరణలు
- 5.6. మహామృద్ -బీన్ -తుగ్గక్
- 5.6.1. ఆశయాలు
- 5.7. మహామృద్-బీన్- తుగ్గక్ పాలనా సంస్కరణలు
- 5.7.1. గంగా-యమునా అంతర్వేదిలో పన్నులు పెంచడం
- 5.7.2. రాజధాని మార్పిడి
- 5.7.3. రాగి నాటేల ముద్రణ
- 5.8. సాంఘిక-న్యాయ సంస్కరణలు
- 5.9. దండయాత్రలు
- 5.10. తుగ్గక్ కాలంలో తిరుగుబాట్లు
- 5.11. ఫిరోజ్ షా తుగ్గక్
- 5.12. సింహాసనం అధిష్టించడం
- 5.13. ఫిరోజ్ షా తుగ్గక్ దండయాత్రలు
- 5.14. ఫిరోజ్-షా-తుగ్గక్ పరిపాలనా సంస్కరణలు
 - 5.14.1. ఆర్థిక సంస్కరణలు
 - 5.14.2. న్యాయ సంస్కరణలు
 - 5.14.3. విద్యా సంస్కరణలు.
 - 5.14.4. నగరాలను నిర్మించడం
 - 5.14.5. బానిసవ్యవస్థ సంక్లేషం కోసం చర్యలు
- 5.15. ఫిరోజ్-షా తుగ్గక్ పై విమర్శ
- 5.16. తుగ్గక్ రాజవంశం పతనం
- 5.17. తైమూర్ దండయాత్ర
- 5.18. సయ్యద్వంశం
- 5.19. ఖజిర్భాన్
- 5.20. ముఖారక్ షా
- 5.21. మహామృద్ షా
- 5.22. అల్లాఉద్దీన్ అలమ్మషా
- 5.23. లోడివంశం

5.24. బహాలాల్లోడి

5.25. సికిందర్లోడి

5.26. ఇబ్రహీంలోడి

5.27. సంక్లిష్టంగా

5.28. పదకోశం

5.29. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

5.30. లఘు ప్రశ్నలు

5.31. ఉపయుక్త గ్రంథాలు

5.1 లక్ష్మ్యలు :-

ఈ పాఠ్యంశాన్ని చదపడం వల్ల ఈ క్రింది విషయాలు తెలుసుకోవచ్చు.

1. తుగ్గక్ వంశ స్థాపకుడు ఫియాజుద్దీన్ - తుగ్గక్ గురించి, అతని పాలనా సంస్కరణలు మరియు మంగోళుల దండయాత్రను ఏవిధంగ ఎదుర్కొన్నారో తెలుసుకోవచ్చు.

2. మహామృద్- బీన్-తుగ్గక్ యొక్క ఆశయాలు, అతను ప్రవేశపెట్టిన పరిపాలనా సంస్కరణలు గురించి తెలుసుకోవచ్చు.

3. మహామృద్- బీన్-తుగ్గక్ పరిపాలనా సంస్కరణలు ఎందుకు వైపుల్యం చెందాయే తెలుసుకోవచ్చు.

4. ఫిరోజ్ షా-తుగ్గక్ ప్రవేశ పెట్టిన పరిపాలనా సంస్కరణలు గురించి క్లిప్పంగ తెలుసుకోవచ్చు.

5. సయ్యద్ మరియు లోడివంశం గురించి మరియు డిల్లీసుల్తానులు ఏవిధంగ పతనం అయ్యారో తెలుసుకోవచ్చు.

5.2 పరిచయం :-

ఖిల్లి వంశంలో గొప్పవాడైన అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్లి మరణం తర్వాతా ఖిల్లి రాజవంశంలో షిహాబుద్దీన్ ఉమర్, కుతుబుద్దీన్ ముబారక్షా మరియు నాసిరుద్దీన్ ఖుస్రూషా దిల్లీని పాలించారు. డిల్లీసుల్తాన్ అయిన ఏకైక హిందూ మతానికి చెందిన వ్యక్తి, ఖుస్రూషా. ఇతను బలహీనుడు కావడం వల్ల ‘ఘజీమాలిక్’ అతన్ని వధించి ‘ఫియాజుద్దీన్-తుగ్గక్’ పేరుతో తుగ్గక్వంశాన్ని స్థాపించాడు. ఈ తుగ్గక్వంశం క్రీ.శ 1320 - 1414 వరకు డిల్లీని పాలించారు. ఈ వంశం దాదాపు 94 సంవత్సరాలు దిల్లీని పాలించారు. ఈ వంశపాలనలో మహామృద్-బీన్-తుగ్గక్ అనేక పాలనా సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టి వైపుల్యం చెందగా, ఫిరోజ్-షా- తుగ్గక్ పరియత్ ప్రకారం పాలన నిర్వహించి అనేక ప్రజాహిత కార్యక్రమాలు ప్రవేశపెట్టి మంచి పాలకుడిగా పేరుపొందారు.

5.3 ఫియాన్-ఉద్దీన్ తుగ్గక్:-

ఖిల్లి రాజవంశాన్ని అంతంచేసి ఫియాన్-ఉద్దీన్ తుగ్గక్ పేరుతో ‘తుగ్గక్ రాజవంశాన్ని’ స్థాపించాడు. ఇతని అసలుపేరు ‘ఘజీ మాలిక్’, ఘజీ అనగా ఇస్లాం కోసం పోరాడేవాడు అని అర్థం. తుగ్గక్ అనేది సుల్తాన్ యొక్క వ్యక్తిగత పేరు. ఇబన్ బటూట అనే మొరాక్ యాత్రికుని ప్రకారం ఫియాన్-ఉద్దీన్-తుగ్గక్ టర్కీ చెందిన ‘ఖరోనా’ తేగకు చెందినవాడని పేర్కొన్నాడు. ఇతని తండ్రి ఒక టర్కీ బానిస కాగా, తల్లి భారతదేశంలోని ‘జాట్’ కుటుంబానికి చెందినదని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం. షామ్సు-ఇ-సిరాజ్-అఫిఫ్ తన తారీజ్-ఇ-ఫిరూజ్ షాహీలో ఫియాన్ ఉద్దీన్ తుగ్గక్ అల్లాఉద్దీన్ఫిల్హి కాలంలో తన సౌదరులైన రజబ్ మరియు అబూబకర్ను తీసుకొని డిల్లీలోకి వచ్చి స్థిరపడ్డారని తెలిపాడు. ఫియాజ్ ఉద్దీన్ తుగ్గక్ మొదట ఒక చిన్న వ్యాపారి దగ్గర

సేవకుడిగా మరియు గుర్రాల కాపాలాదారునిగా పనిచేశాడు.

5.4 సింహాసనం అదిష్టించడం :- అల్లాఉద్దీన్ ఖాలీ రణతంబోర్ ముట్టడి సమయంలో అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ సేదరుడు ‘ఉలుగ్ ఖాన్ కు’ వ్యక్తిగత సహాయకుడిగా పనిచేశాడు. ఈ విధంగ పనిచేసి అనుభవం గణించాడు. ఖిల్జీ సేవలో తరించాడు. మంగోళుల దండయాత్రలను సమృద్ధవరంగా ఎదుర్కొవడంలో జనరల్ మాలిక్ కాపూర్ న్యాయకత్వంలోని సైన్యాలకు ఫుయాజ్ ఉద్దీన్ న్యాయకత్వం వహించి మంచి పేరు సంపాదించి అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ యొక్క ఆభిమానం పాందాడు. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ ఫుయాజ్ ఉద్దీన్ తుగ్గక్ ను మొదట ముల్కును గవర్నర్గా తరువాత ప్రస్తుతపాకిస్తాన్ లోని దీపాల్ పూర్కును గవర్నరుగా నియమించబడ్డాడు. ఈ రెండు ప్రాంతాలు తరచూ మంగోళుల దండయాత్రలకు గుప్తతూ ఉండేవి. ఈ దండయాత్రలను ఫుయాజుద్దీన్ సమృద్ధవంతంగా ఎదుర్కొన్నారని చరిత్రకారులు తెలిపారు. అమీర్ ఖాత్ర ప్రకారం ఫుయాజ్-ఉద్దీన్-దిన్-తుగ్గక్ మంగోళులపై 18 సార్లు దండయాత్ర చేసాడని పెర్కొనగా, రీహ్ రచించిన ఇబన్ బటుటలో తుగ్గక్ 29 విజయాలను టాటార్స్ (టార్కో-మంగోళులు) పై సాధించారని పెర్కొన్నాడు. జయా ఉద్దీన్ బరాని ప్రకారం ఫుయాజ్ ఉద్దీన్ తుగ్గక్ 20 విజయాలు సాధించాడని తన తారిథ్-బి-ఫిరూజ్-షాహి లో పెర్కొన్నాడు, అయితే ఇవన్ని సరిహద్దు విజయాలే అని చరిత్రకారుల వాదన. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ మరణం తర్వాత అతని కుమారుడు పిహోబుద్దీన్ ఒమర్ తోలుబామ్మ పాలకుడిగా కొన్ని రోజుల పాటు పరిపాలన కొనసాగించాడు. ఇతడు చిన్నపిల్లలవాడు, అందువలన అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ పెద్దకుమారుడు కుతుబుద్దీన్ ముబారక్ పా పాలనపై పట్టసాధించాడు. ఈ సమయంలో గుజరాత్ లో తిరుగుబాటు జరగగా దానిని అనుచూసి ఐన్-ఉల్-ముల్కు ముల్కునిని పంపాడు, ఇతనికి అండగా ఫుయాజుద్దీన్ తుగ్గక్ కూడా గుజరాత్ కు వెళ్ళాడు. ఖుస్రూఖాన్ కుట్ర ఫలితంగా ముబారక్ పా మరణించాడు. తరువాత ఖుస్రూఖాన్ ను సుల్తాన్గా గుర్తించడానికి నిరాకరించిన వారిలో పియాజ్ ఉద్దీన్ తుగ్గక్ ఒకరు. ఇస్లాం యొక్క కీర్తి కోసం ఖుస్రూఖాన్ ను సుల్తాన్ పదవి నుంచి దించాలని తుగ్గక్ ప్రకటించాడు. గియాజుద్దీన్ తుగ్గక్ కుమారుడు జునాఖాన్ ఎన్నో రకాలుగా ప్రయత్నించి ఖుస్రూఖాన్ గద్దెదించుసికి తండ్రికి పూర్తిగా సహకరించాడు. చివరికి ఖుస్రూఖాన్ మరియు గియాజుద్దీన్ తుగ్గక్ సైన్యాలు ‘సరస్వతి మరియు లాహోరావత్ యుద్ధంలో పాల్గొనగా ఖుస్రూఖాన్ యుద్ధ రంగం నుండి పారిపోగా కొన్ని రోజులకు పట్టుబడి చంపబడ్డు. దీనిలో 1320 September 6న గియాజ్ ఉద్దీన్ తుగ్గక్ డిల్ సుల్తాన్గా ప్రకటించుకొన్నాడు.

మంగోళుల తాకిడి ఎక్కువగానున్నదని తుగ్గకాబాద్ పేరుతో నూతన నగరాన్ని నిర్మించి, రాజధానిగా ప్రకటించాడు.

5.5. ఫుయాజుద్దీన్ తుగ్గక్ (క్రీ.శ. 1320-25) :-

అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ వలనే ఫుయాజుద్దీన్ కూడా తన దండయాత్రల పరంపరను కొనసాగించాడు. 29 సార్లు మంగోళుల దండయాత్రలు ఎదుర్కొన్నాడు. తుగ్గకాబాద్ అనే పట్టణం నిర్మించి రాజధానిగా చేసుకొన్నాడు. ఫుయాజుద్దీన్ తుగ్గక్ తపాలా విధానాన్ని పునరుద్ధరించాడు. అల్లాఉద్దీన్ కాలంలో ఓటమికి గురై కప్పం చెల్లియడానికి అంగీకరించిన కాకతీయ పాలకుడు ప్రతాపరుద్దుడు, డిల్ లోని రాజకీయ సంక్షోభంతో కప్పం చెల్లించడం ఆపేసాడు. దీంతో ఫుయాజుద్దీన్ తన కుమారుడైన జునాఖాన్ ను (మహ్మద్ బీన్ తుగ్గక్) కాకతీయ రాజ్యంపైకి పంపాడు. క్రీ.శ. 1323 లో జునాఖాన్ కాకతీయ రాజ్యంపై దండెత్తి, ప్రతాపరుద్దున్ని ఓడించి అతనిని అతని అనుచర గణాన్ని బందీలుగా డిల్ కి తీసుకువస్తుండగా మార్గమధ్యంలో నర్మదా నదిలోకి ప్రతాపరుద్దుడు దూకి ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడు. జునాఖాన్ వరంగల్ పేరును ‘సుల్తాన్పూర్గా పేరు మార్చి తన ప్రతినిధిని అక్కడ నియమించి అపార ధనరాసులతో డిల్ చేరుకున్నాడు. మార్గమధ్యలో ఒరిస్సా, బెంగాల్, అర్మ్మాత్ మొదలైన ప్రాంతాలను

జునాఖాన్ దొచుకున్నాడు. అయితే క్రీ.శ. 1325 లో జునాఖాన్ తన తండ్రిని చంపించి సింహసనం ఆక్రమించాడని సమకాలీన చరిత్రకారులు ఇసామి, బదోనీలు ప్రాసారు.

5.6. మహ్మద్ బీన్ తుగ్గక్ (క్రీ.శ. 1325-1351) :-

ఒక ప్రత్యేకమైన వ్యక్తిత్వం గల డిల్లీ సుల్తాన్ ఇతడు అసమాన ప్రజ్ఞావంతుడు. తుర్కీ, పారశికంలో పండితుడు. గణిత, భగోళ, తర్క, వైద్య, జాతక శాస్త్రాలను అధ్యయనం చేశాడు. చర్చావేదికల్లో పాల్గొనేవాడు. కాని తొందర పాటు, ఇతరుల సలహాలు పాటించక పోవడం, ఏదిమంచిదో, ఏది ఆచరించదగ్గదో, సాధ్యసాధ్య విచక్షణ లేకపోవడం వల్ల ఇతని పాలనా సంస్కరణలు అన్ని విఫలమయ్యాయి. అందువల్లనే బరని ఇతన్ని ‘సృష్టివైపరిత్వం’ (wonder of creation) అన్నాడు. ఇతన్ని ‘పిచ్చి సుల్తాన్’ (capricious sultan) విరుద్ధగుణాల స్వభావుడిగా కూడా చరిత్రకారులు వ్యాఖ్యానించారు. తుగ్గక్ మధ్యయుగ భారతదేశ చరిత్రలో వివాదాస్వరదమైన రాజు. ఇతనిని గురించి నాటి చరిత్రకారులు ఇసామి, బదాయినీలు అనేకాంశాలు ప్రస్తావించారు. సుల్తాన్ వ్యక్తిత్వం, పాలనా సంస్కరణలు వాటి వైఫల్యాలు గురించి వివరించారు. ఇతని పాలనా సంస్కరణలో రాజధాని మార్పిడి, రాగినాఁసేల సంస్కరణలు, రెవెన్యూ విధానాలు ప్రధానమైనవి. అయితే ఇవి విఫలం కావడంవల్ల ఇతనిని అసమర్థునిగా, పిచ్చివానిగా విరుద్ధ గుణాలు మూర్తీబచిన వ్యక్తిగా అభివర్ణించడం జరిగింది.

5.6.1 ఆశయాలు :- 1. భూగోళంలో 4 వ భాగాన్ని జయించాలని, 2. సాలమాన్ రాజులాగా పాలించాలని, 3. మొత్తం ప్రపంచం పన్నులు కట్టాలని, 4. తన ఆజ్ఞకు అందరు బద్దులుగా ఉండాలన్న ఆశయాలు తుగ్గకు ఉన్నాయని బరని పేర్కొన్నాడు.

5.7 మహ్మద్ బీన్ తుగ్గక్ పరిపాలనా సంస్కరణలు :- తుగ్గక్ ది విశాలమైన సామ్రాజ్యం. దీనిని సమర్థవంతంగా పాలించాలనేది అతని లక్ష్యం. తుగ్గక్ విద్యావంతుడు, పర్సియా, అరబ్బీ, సంస్కృత గ్రంథాలను అధ్యయనం చేశాడు. ప్రజా సంక్షేపమే లక్ష్యంగా పాలన సాగించాలని భావించాడు. డిల్లీ కోశాగారాన్ని పట్టిప్పం చేయడానికి మొదట చర్యలు తీసుకున్నాడు. భారతదేశంలోనే సారవంతమైన భూములుగా పేరొందిన గంగా యమునా నదీపరివాహక ప్రాంతంపై దృష్టి పెట్టాడు.

5.7.1 గంగా-యమునా అంతర్వేదిలో పన్నులు పెంచడం :- (క్రీ.శ. 1326) సుల్తాన్ దిగ్విజయయూత్రలకు, సైన్యసమీకరణకు, పాలనకు ధనం అవసరం అయింది. అందువల్ల గంగా-యమునా అంతర్వేదిలో 10 నుంచి 20 రెట్లు శిస్తును పెంచాడని బరని పేర్కొనగా, కాని 5-10% మాత్రమే పెంచాడని బదోని వ్యాఖ్యానించాడు. అక్కడి రైతుల స్థితిగతులు అధ్యయనం చేసి వారికి కావాల్సిన వసతులు కల్పించాడు. కాలవలు పూడికలు తీయించాడు. నీటిపారుదల సాకర్యాలు మెరుగుపర్చాడు. రుణ సాకర్యం రైతులకు కల్పించాడు. ఇక మంచి పంటలు పండుతాయి, కాబట్టి శిస్తు ఖచ్చితంగా వసూలు చేయమని అధికారులను ఆదేశించాడు. పన్ను వసూలులో కలినంగా ఉండాలన్నాడు. అయితే నీటి పారుదల సాకర్యాలు కల్పించినప్పటికీ వరదల తాకిడి ఎక్కువై పండిన పంటలు కొట్టుకుపోయి రైతులు నష్టపోయారు, మరికొన్ని చౌట్ల కరువులు వచ్చాయి. ఈ పరిస్థితులు తుగ్గక్ దృష్టికి వెళ్ళలేదు. అధికారులు తమకున్న ఆదేశాల మేరకు రైతులను పీడించి మరీ పన్నులు వసూలు చేసారు. తుగ్గక్ వ్యవసాయానికి చేసిన సహకారం, రైతుల పట్ల చూపిన ఉదారత ఎందుకూ కాకుండా పోయాయి. రైతులు సుల్తాన్ను తప్ప పట్టారు. ప్రభుత్వ వ్యతిరేకులుగా మారిపోయారు. రైతుల పరిస్థితి మెరుగుపర్చడానికి 'తక్కుని' అనే రుణాలు తక్కువ వట్టికీ ఇచ్చాడు. ఖర్చు అయితే అయ్యింది కానీ శిస్తు వసూలు ద్వారా పూడ్చుకుందామనుకున్న లోటు

పూడలేదు. ఈ పరిస్థితులు రాజ్యాన్ని ఆర్థికంగా దెబ్బతీసాయి. ఆతరువాత వరుసగా అనావృష్టి పరిస్థితులు రాజ్యాన్ని కృంగదీసాయి. ఇవన్నీ తుగ్గక్ పాలన పట్ల వ్యతిరేకతను తీసుకు వచ్చాయని చెప్పాలి. అయితే వ్యవసాయ రంగాన్ని అభివృద్ధి చేయడానికి ‘దివాన్ ఇ కోహి’ని అనే వ్యవసాయ శాఖను ఏర్పాటు చేశాడు. వేలాది బంజరు భూములను సాగులోకి తెచ్చాడు. ఫలితంగా దాదాపు 60 వేల చదరపు మైళ్ళ విస్తరంగ గల భూమి సాగులోకి వచ్చింది. ఆదాయం పెరిగింది. కానీ రెవెన్యూ ఉద్యోగుల అవినీతి, స్వార్థం, రైతులను వేధింపులకు గురి చేసింది. ఈ వేధింపులన్నీ సుల్తానుకు శాపంగా వర్తించాయి. అందువలన సుల్తానుపై ప్రజలలో గౌరవం తగ్గింది. కొన్ని కోట్లు ఖర్చు చేసినా ప్రజల్లో అభిమానం లేకపోయింది.

5.7.2 రాజధాని మార్పిడి (1327-1335) : 1206 నుండి భారతదేశానికి డిల్లీ రాజధాని. అయితే పలుమార్లు డిల్లీ విదేశి దండయాత్రలకు గురవుతున్నది. ముఖ్యంగా మంగోలులు డిల్లీని దోషించి చేయడం పనిగా పెట్టుకున్నట్లు పలుమార్లు దాడుల పరంపర సాగుతూ వచ్చింది. ఈనేపథ్యంలో విదేశియులకు అందుబాటులో లేని నగరం రాజధాని కావాలని తుగ్గక్ భావించి నూతన రాజధానిని దోలతాబాద్ కు (దేవగిరి) మార్చినట్లు ఫర్మా విడుదల చేసాడు. ప్రభుత్వ కార్యాలయాలు, సిబ్బందితో పాటు డిల్లీ ప్రజలను కూడా దోలతాబాద్ చేరుకోవాల్సి వచ్చింది. అయితే దారి పొడవునా వారికి ఆహారం, మంచినీట్లు, వసతి సౌకర్యాలు లేక ప్రజలు నానా ఇబ్బందులు పడ్డారు. అంతేగాక దోలతాబాద్ రాజధానిగా అంత సౌకర్యంగా లేదు. నూతన భవనాలు లేవు. ముఖ్యంగా వసతి, వాతావరణం నచ్చలేదు, మంచినీటి సమస్య జరిలమైంది. వేలాది మందికి నీటి సదుపాయాలు కల్పించడం సాధ్యపడదని తెలిసిన తుగ్గక్ రాజధానిని మరల డిల్లీకి మార్చినట్లు ప్రకటించాడు. దీనితో ప్రజల్లో విసుగు, అసహ్యం కలిగాయి. ప్రజలలో అసంతృప్తి చెలరేగింది. ఖజానా దివాలా తీసింది. సుల్తాన్ చర్యలను ప్రజలు అనుమానించడం ప్రారంభించారు. దోలతాబాద్ వృద్ధా ప్రయాసకు చిహ్నంగా మిగిలిందని ‘లేన్సుల్’ చరిత్ర కారుడు వ్యాఖ్యానించాడు. రాజధాని మార్పిడి ప్రయోగం విఫలమయింది.

5.7.3 రాగి నాటేల ముద్రణ (క్రీ.శ. 1329-30) :- తుగ్గక్ సింహాసనం అధిష్టించే నాటికి బంగారం, వెండి లోహాల కొరత ఏర్పడింది. అప్పటికే ప్రపంచంలో కాగితపు కరెన్సీ అమలులోకి వచ్చింది. దానధర్మాలు, రాజధాని మార్పు, క్షామాలు, మంగోళు ల దాడులు, సైనికభర్య పెరగడం వల్ల ఖజానాను నింపడానికి బంగారు, వెండి నాటేలకు బదులు ‘రాగి’ నాటేలను ముద్రించాడు. చైనాలో కుబ్బిఖాన్, పర్సియాలో కైటుఖాన్లు కాగితపు కరెన్సీని ప్రవేశపెట్టగా, దీని ప్రభావం తుగ్గక్పై పడింది. దీనార్ అనే కొత్త నాటేన్ని ప్రవేశపెట్టి బంగారునాటేనికి గల విలువను ఇచ్చాడు. దీనివల్ల కోలుకోలేని దెబ్బతిగిలింది. తుగ్గక్ స్వతహాగా విద్యావేత్త కావడం చేత ద్రవ్య విధానంలో నూతన పరిశోధనలకు అవకాశం కల్పించాడు. బంగారు, వెండి నాటాలు బదులు రాగి నాటాలు ముద్రించి చలామణిలోకి తెస్తే బంగారం, వెండి కొరత తగ్గుతుందని భావించాడు. వెంటనే ఆచరణలో పెట్టాడు. అందుచేతనే ఆధునిక చరిత్రకారులు ఇతనిని ‘ప్రిన్స్ ఆఫ్ మనియర్స్’ అని పాగిడారు. అయితే భారతదేశంలో ముద్రణ విధానం కుటీర పరిశ్రమగా ఉందని, ప్రతి కంసాలి ఇల్లు టంకశాలగా మారుతుందని ఊహించలేకపోయాడు. అందరు రాగి నాటేలను ముద్రించారు. దీనితో ద్రవ్యానికి చలామణి పోయింది. ధరలు పెరిగాయి. ప్రజల్లో అసంతృప్తి పెరిగింది. ప్రభుత్వం దివాలా తీసింది. పరిస్థితిని చక్కదిద్దే ఉద్దేశ్యంతో సుల్తాన్ రాగి నాటాలకు బదులు బంగారు నాటేలు చెల్లించే పని చేశాడు. దీనిని ప్రజలు మరింత వినియోగించుకుని తుగ్గక్, ప్రభుత్వాన్ని దోషించి చేశారు. కోశాగారం దివాలా తీసింది. అయితే ఈ విధానం తప్పు కాదుకానీ, అమలులో తీసుకోవాల్సిన జాగ్రత్తలు తీసుకోలేక పోవట

వలన ఈవిధానం విఫలమైంది. అందుకనే చరిత్రకారులు తొందరపడి 500 సంవత్సరాలు ముందు పుట్టేసిన ఆర్థిక సంస్కారమేత్త తుగ్గక్ అని చమత్కరించారు. ప్రభుత్వం తప్ప ఎవ్వరూ నాటేలు ముద్రించరాదని ఫర్మానా (ఆజ్ఞ) జారిచేయలేదు. దొంగనాటేలు ముద్రించిన వారిపై చర్యలు తీసుకోలేదు. దీనివల్ల ప్రతి ఇల్లు ఉంకశాలగా మారి కుప్పలు తెప్పలుగా రాగి నాటేలు ముద్రించారు. దీనివల్ల ఉబ్బు విలువ పడిపోయింది. వర్తక, వాణిజ్యం, విదేశి వ్యాపారం దెబ్బతిన్నది. సుల్తాను ముందుచూపు లేకపోవడం వల్ల ఈ సంస్కరణ ఫూర్తిగా విఫలం అయింది.

5.8 సాంఘిక - న్యాయ సంస్కరణలు:- మహామృద్- బిన్-తుగ్గక్ పరమత సహానం పాటించాడు. ‘హోళి’ పండుగలో పాల్గొన్న మొదచి డిలీ సుల్తాన్. ‘ఖలీఫా’ పేరును నాటేలపై ముద్రించాడు. దివాన్-ఇ-ఖాజి వద్ద న్యాయవిచారణ చేసేవారు. సదర్-ఇ-జహాన్ అనే న్యాయమూర్తిని నియమించాడు. శిక్షలు కలినంగా ఉండేవి. ‘డక్’ చాకీని (తపాలవిధానం) కొనసాగించాడు.

vi. దండయాత్రలు:- తుగ్గక్ ఖురసాన్, ఇరాక్ ఆక్రమణకు 3.75 లక్షల సైన్యానికి ముందుగా జీతం చెల్లించి తరువాత విరమించుకున్నాడు. క్రీ.శ. 1337 లో నాగర్కోటను ఆక్రమించి తిరిగి ఇచ్చివేశాడు, క్రీ.శ. 1337-38 లో ‘కారాజల్’ ప్రాంతంపై దాడి చేయగా విపరీత సైన్య నష్టం జరిగింది. చైనా, భోరసాలపై దాడులు విఫలమయ్యాయి.

vii. తిరుగుబాట్లు :- మహామృద్ బీన్ తుగ్గక్ దక్కిణాదిలో తన సార్వబోమాధికారాన్ని ఏర్పాటు చేసాడు. కానీ అతని పాలనాకాలంలోనే అనేక తిరుగుబాట్లు చోటు చేసుకున్నాయి. సుల్తాన్ మేనత్తకోడుకు బహోట్టిన్ గుర్వప్పు (1326), కిమ్మాఖాన్ (1327-28), జియా ఉట్టిన్ హసన్ పా (1335), ఫక్షాన్ న్, ఐన్-ఉల్-ముల్క్ ముల్తాన్, కృష్ణాయక (1343-44), కుతుల్ఖాన్ మొదలగు వారు తిరుగుబాటు చేశారు. స్వతంత్ర రాజ్యాలు వెలిసాయి. సింద్, ముల్తాన్, మాచార్, ఓరుగల్లు, అయ్యాధ్య, గుల్బాలు స్వతంత్ర రాజ్యాలుగా ప్రకటించుకున్నాయి. గుజరాత్లో 1351లో ధాగి నాయకత్వంలో తిరుగుబాటు జరిగింది. దానిని అణచివేయడానికి సుల్తాన్ వెళ్ళాడు. అక్కడే ఉబ్బుపడి క్రీ.శ. 1351 లో మరణించాడు. సుల్తాను మరణించాడని తెలిసి ఎవరూ చింతించలేదట. ప్రజల బాధలు అతనికి, అతని బాధలు ప్రజలకు తప్పాయని అతని మరణాన్ని గూర్చి లేనూల్ అనే చరిత్రకారుడు అభిప్రాయపడినాడు. తుగ్గక్ సద్గుణసంపన్నుడు, ప్రతిభావంతుడు, బహుభాషా కోవిదుడు, జ్ఞానసంపన్నుడు, కాని విజ్ఞత, వివేకం ప్రదర్శించలేకపోవడంతో విఫలమయ్యాడు. బరని ఇతన్ని అరిస్టాటిల్స్ పోల్చాడు. సాద్య సాద్య విచక్షణ లేకపోవడం వల్ల పరిపాలనా సంస్కరణలు విఫలం అయ్యాయి. చరిత్రలో ‘పిచ్చి తుగ్గక్గా’ నిలిచిపోయాడు.

5.9 ఫిరోజ్ పా తుగ్గక్ (1351 - 1388)

సుల్తాన్ ఫిరోజ్ పా తుగ్గక్ (1309-1388) తుగ్గక్ రాజవంశానికి చెందిన ముస్లిం పాలకుడు. ఇతను 1351 నుండి 1388 వరకు డిలీ సుల్తానేట్ ను పరిపాలించాడు. ఫిరోజ్ పా తుగ్గక్ సామ్రాజ్యాన్ని కాపాడి, కాలువలు, విశ్రాంతి గృహాలు మరియు ఆసుపత్రుల యొక్క అవస్థాపన సౌకర్యాలు మెరుగుపరచడు. రిజర్వాయర్లను కట్టించడం, పునరుద్ధరించడం మరియు బావులు త్రవ్యడం కోసం ఉబ్బు ఖర్చు చేసాడు. అతను డిలీ చుట్టూ జోన్స్ పూర్, ఫిరోజ్ పూర్, హిస్సార్, ఫిరోజాబాద్, ఫతేహబాద్తో సహా అనేక నగరాలను స్థాపించాడు. తన రాజ్యంలో పరియాను స్థాపించాడు. ఫిరోజ్ పాతుగ్గక్ మాలిక్-ఇ-మక్కల్ పై తన ప్రధానమంత్రిగా నియమించి అతనికి ఖాన్-ఇ-జహాన్ అనే బిరుదును ఇచ్చాడు. మాలిక్ మక్కల్ వరంగల్కు చెందిన ఒక బ్రాహ్మణుడు, అతను ఇస్లాంలోకి మారాడు. అతను సమర్థుడు. ఫిరోజ్ తన 37 ఏళ్ల సుదీర్ఘ పాలనలో ప్రజల శ్రేయస్సు మరియు సంతోషం కోసం

పాటు పడ్డాడు. ఫిరోజ్ ప్రజలు ఎంతగానో ప్రేమించేవారు. అతన్ని ప్రజలు గౌరవించేవారు. అందుకే మంచి పాలకునిగి పేరు పొందాడు. మహామృద్ బీన్ మరణించిన తరువాత అతని పినతండ్రి కుమారుడు ఫిరోజ్ పోతుగ్గక్ డిల్లీ సుల్తాన్ అయ్యాడు. మహామృద్ బీన్ తుగ్గక్ కొలువులో పనిచేశాడు. ఫిరోడ్ తుగ్గక్కు ఇస్లాం పట్ల విదేయత, శాంతియుత విధానాలను అవలంబించాడు. ఖలిఫా ఇతనిని ‘నాయబ్-ఇ-అమీర్-ఊర్ ఫిరోజ్’ అనే బిరుదిచ్చి సత్కరించారు.

5.10 సింహసనం అధిష్టించటం

Futuhat-c-firoz-shahi అతని ఆత్మకథ ద్వారా ఫిరోజ్ పోతుగ్గక్ గురించి తెలుసు కోవచ్చు. మహామృద్ బీన్ తుగ్గక్ గుజరాత్ పాలకుడు తాగీని వెంబడించడానికి వెళ్ళి సింధ్ నొంగా ధాట్టు వద్ద మరణించగా అతనికి వారసులు లేనందున అతని బంధువు ఫిరోజ్ తుగ్గక్ వారసుడుగ సింహసనంను అధిరోహించాడు. అతను తుగ్గక్ రాజవంశం యొక్క చివరి గొప్ప పాలకుడిగా పేరు పొందాడు. తన చిన్న వయస్సులో, ఫిరోజ్ నైబ్ బార్బ్క అనే బిరుదుతో లార్డ్ ఛాంబర్ లైన్ము సహాయకుడిగా నియమించబడ్డాడు. అతని తండ్రి పేరు రజబ్. ఇతడు ఘాజీ మాలిక్ తమ్ముడు. అతనికి ‘సింహసలర్’ అనే బిరుదు ఉంది. అతని తల్లి బీబీ నైలా దీపాల్యార్కు చెందిన రాణా మాల్ కుమారై. రాజ్యపుత్ర యువరాణి. ఫిరోజ్ తుగ్గక్ 1351లో డిల్లీ సుల్తాన్ అయినప్పుడు అతని వయసు 42. డిల్లీ సుల్తానేట్ చరిత్రలో తోలిసారిగా అధికార పగ్గాలు చేపట్టేందుకు ఎవరూ సిధ్ంగా లేని పరిస్థితి ఎదురైంది. చాలా కష్టంతో, ఆస్థాన సర్దారులు, అతని అనుచరులు ఫిరోజ్పాను ఒప్పించారు. నిజానికి, ముహామ్మద్ బీన్ తుగ్గక్ యొక్క వజీర్ అయున ఖ్వాజా జహాన్ ఒక చిన్న పిల్లలవాడిని సింహసనంపై కూర్చోబెట్టాడు. అతను ఆ తర్వాత లొంగిపోయాడు. అశాంతి కారణంగా, అతని రాజ్యం ముహామ్మద్ బీన్ తుగ్గక్ రాజ్యం కంటే చాలా చిన్నదిగా ఉండేది, తట్టు వద్ద మహామ్మద్ బీన్ తుగ్గక్ మరణం అతని నాయకుడు లేని సైన్యాన్ని గొప్పగా మార్చింది. రాజ్యం లో గందరగోళం ఏర్పడింది. మంగోల్ కిరాయి సైనికులు రెండు రోజుల పాటు డిల్లీని దోచుకున్నారు. సింధ్ లో తిరుగుబాటు చెలరేగింది. ఈ కీష్ఫమైన కాలంలో, ప్రభువులు మరియు ఉల్లేమాలు ఫిరోజ్ను సింహసనం అధిరోహించాలని కోరారు. సింహసనాన్ని అధిష్టించండి మరియు విధ్యంసం నుండి నిరాశ చెందిన సైన్యాన్ని రక్షించండి, రాజ్యాన్ని పాలించండి అని వేడుకొన్నారు. ఫిరోజ్ ప్రభువులు, ఉల్లేమాలచే సక్రమంగా ఎన్నుకోని సమర్థుడిగా ప్రకటించుడ్డాడు. బెంగాల్, గుజరాత్ మరియు వరంగల్తో సహా అనేక ఇతర ప్రావిన్సులలో తిరుగుబాట్లను ఎదుర్కొన్నాడు. అతని పాలనను రెండు భాగాలుగా అధ్యయనం చేయవచ్చు. 1. విజయాలు, 2. పరిపాలన సంస్కరణలు.

5.11 దండయాత్రలు-విజయాలు

ఫిరోజ్ పోతుగ్గక్ డిల్లీ సింహసనం అధిష్టించన తర్వాత డిల్లీ సుల్తానేట్ విచ్చిన్నతను నిరోధించే సమయాను ఎదుర్కొవలసి వచ్చింది. ప్రభువులను, సైన్యాన్ని వేదాంతులను శాంతింపజేసేందుకు ప్రయత్నిం చాడు. సులభంగా పరిపాలన చేయగల ప్రాంతాల పై మాత్రమే తన అధికారాన్ని చెలాయించాడు. ఫిరోజ్ పోతుగ్గక్ దక్కిణ భారతదేశం మరియు భారతదేశంపై తన అధికారాన్ని తిరిగి నొక్కిచేప్పి ప్రయత్నం చేయలేదు. అతను 1353-1354 మరియు 1359-1360లో బెంగాల్లో రెండు దండయాత్రలకు నాయకత్వం వహించాడు, కానీ విఫలమయ్యాడు. బెంగాల్ తిరుగు ప్రయాణం లో జాజీనగర్ (బరిస్సా) పాలకుడి పై విజయం సాధించాడు. ఫిరోజ్ ప్రసిద్ధ జగన్నాథ ఆలయ సంపదను సేకరించాడు. కానీ బరిస్సాను కలుపుకోవడానికి ప్రయత్నించలేదు. ఫిరోజ్ పోతుగ్గక్ 1360లో నాగర్కట్ పై దండయాత్రకు నాయకత్వం వహించాడు. సుదీర్ఘ ముట్టడి ఆరు నెలల తర్వాత కోట లొంగిపోయింది మరియు

అపార సంపద లభించింది. సుల్తాన్ 1,300 మాన్యట్రిప్పలు, పుస్తకాలు, సంస్కృతంతో కూడిన గొప్ప పుస్తకాలు సంపాదించాడు. వాటిలో కొన్ని పర్షియన్ భాషలోకి అనువదించబడ్డాయి. అతని సుదీర్ఘ దండయాత్రలు గుజరాత్ మరియు సింధ్ (1362-1363) పై కూడా జారిగాయి. అక్కడ తిరుగుబాటుదారులను అనచాడు. సైన్యం చాలా కష్టాలను ఎదుర్కొంది. అందువల్ల ఫిరోజ్ యొక్క సైనిక పోరాటాలు చాలా వరకు విఫలమయ్యాయి. అతని ఖరీదైన యుద్ధాలు ఏ విధంగానూ సామ్రాజ్యానికి ప్రయోజనం కలిగించలేదు.

వరిపాలన:

ఫిరోజ్ తుగ్గక్ పరిపాలనలో ప్రజాదరణ పొందిన విధానాన్ని అవలంబించారు. సైనిక వైఫల్యాలు ఉన్నప్పటికీ, ఫిరోజ్ పాలన దేశం యొక్క శేయస్సును పునరుద్ధరించడానికి మరియు ప్రోత్సహించడానికి, ప్రజల సంక్షేమం కోసం తన వంతు కృషి చేశాడు.. 20 ఏళ్ల శాంతియుత పాలన అందించాడు. షరియత్లు కట్టబడి ఉండాలని తెలిపాడు తద్వారా ఉలేమా, మరియు ప్రభువులను సంతోషపెట్టాడు. వారి ఆస్తులకు వంశపారంపర్యంగా హక్కుల హామీ ఇచ్చాడు.

ఆర్థిక సంస్కరణలు:

ఫిరోజ్ తుగ్గక్ వేదాంతులు, పండిత మరియు బలహీన వర్గాలకు ఆధ్యాత్మిక భూములను పునరుద్ధరించాడు. మహామృద్-బిన్-తుగ్గక్ పాలనలో మంజూరు చేసిన రుణాలన్నింటినీ రద్దు చేశాడు. జనాదరణ లేని మేత మరియు ఇంటి పన్నులతో సహా ఇరవై మూడు పన్నులు రద్దు చేశాడు. ఇస్లామిక్ చట్టం యొక్క అనుమతి ప్రకారం, కేవలం నాలుగు. పన్నులు మాత్రమే ఉంచబడ్డాయి. అవి ఖరాజ్, జకాత్, జజియా మరియు ఖుమ్స్ ఫిరోజ్ నీటిపారుదల ఉన్న భూముల్లో రాష్ట్రం నిర్మించిన కాలువల ద్వారా పండిన పంటపై పది శాతం పన్నును ప్రవేశపెట్టారు. నిర్దేశించిన బకాయిల కంటే ఎక్కువ డిమాండ్ చేయడం మరియు అన్యాయమైన వసూళ్ల చేయడం వంటి వాటిని. నిషేధించాడు, అతిక్రమించిన రెవెన్యూ అధికారులను శిక్షించారు, ఫిరోజ్ రైతుల ప్రయోజనాలను పరిరక్షించడమే కాకుండా, వ్యవసాయంను మెరుగుపరచడానికి తన శాయశక్తులా ప్రయత్నించాడు. అతను కాలువలును త్రవ్యి. కాలువల ఒడ్డున కొత్త వ్యవసాయ స్థావరాలు స్థాపించడానికి కృషి చేశాడు. నీటిని తీసుకురావడానికి రెండు కాలువలు తవ్వించాడు, అవి గంగా మరియు యమునా నుండి హిస్సార్ వరకు. సభ్యులు నది నుండి హన్సి వరకు కాలువ తవ్వించాడు, ఇది పాడవైన కాలువ 200 కిలోమీటర్లు ఉంది. సాగునీటి కోసం అనేక ఆనకట్టలను కూడా నిర్మించాడు. మేలైన పంటలును పరిచయం చేశాడు. మరియు 1200 కంటే ఎక్కువ పండ్ల తోటలను పెంచారు. వీటిని రాష్ట్రం నిర్వహించేందు. ఫిరోజ్ అంతర్గత వాటిజ్యాన్ని ప్రోత్సహించాడు. వ్యాపారులు అణచివేత సుంకాల చెల్లింపు నుండి ఉపశమనం పొందారు. దేశంలోని ఒక ప్రాంతం నుండి మరొక ప్రాంతానికి వస్తువుల రవాణా సక్రమంగా జరిగింది. మరొక ముఖ్యమైన లక్షణం అతని పాలనలో సాధారణ వినియోగ వస్తువుల ధరలు కూడా తక్కువగా ఉండేవి. ఫిరోజ్ షా వివిధ సామాన్య ప్రజల ఉపయోగం కోసం విలాసవంతమైన వస్తువుల కోసం ప్రభుత్వ యాజమాన్యంలో కర్మగారాలను స్థాపించాడు.

5.14.2 న్యాయ మరియు సంక్షేమ చర్యలు

ఫిరోజ్ షా తుగ్గక్ న్యాయ పరిపాలనను మునుపటి కంటే మానవీయంగా మార్పడానికి ప్రయత్నించారు. క్రిమినల్ చట్టాన్ని సపరించాడు. మరణశిక్షను రద్దు చేశాడు, అతను మానవతా దృష్టిగతం దొంగతనం మరియు ఇతర నేరాలకు చేతులు, కాళ్ల, ముక్కు మొదలైనవాటిని కత్తిరించడం నిషేధించాడు. అందరికీ ఉచిత వైద్యం

అందించేందుకు, అతను ధీల్లీలో ఒక ఆసుపత్రిని (దార్-షెల్-పషా) స్థాపించాడు. పేదల కూతుర్లకు వివాహసమయంలో కట్టుకానుకలు అందించాడు.

5.14.3 విద్య సంస్కరణలు

ఫిరోజ్ షా విద్యను ప్రోత్సహించడంలో చాలా ఆసక్తిని కనబరిచాడు. అతను పండితులు, కవులు, చరిత్రకారులను ఆదరించాడు. బరణి (Barani) మరియు అఫీఫ్ వంటి పండితులను ఆదరించాడు. ముఖ్యమైన నగరాలు మరియు పట్టణాలలో అనేక పారశాలలు మరియు కళాశాలలను స్థాపించాడు. అతని సామ్రాజ్యం అంతటా ప్రాథమిక పారశాలలు మసీదులకు జోడించబడ్డాయి. పారశాలలు మరియు కళాశాలలకు తగిన ఆర్థిక సహాయం అందించాడు. ఫిరోజాబాద్ లోని మదర్మాలు కొన్ని విద్యాపరంగా అధ్యాత్మమైన విశ్వవిద్యాలయాలులాగా అభివృద్ధి చెందాయి. ఫిరోజ్ షా కొన్ని సంస్కృత పుస్తకాలను పర్చియన్ భాషలోకి అనువదించాడు.

5.14.4 నగరాలు మరియు పట్టణాల స్థావన

ఫిరోజ్ షాకు కొత్త నగరాలను నిర్మించడం మరియు పాత వాటికి కొత్త పేర్లను మార్చడం పట్ల గొప్ప అభిరుచి ఉంది. “దేవుడు నాకు ప్రసాదించిన అనేక బహుమతులలో, అతని వినయపూర్వకమైన సేవకుడు, ప్రజాభవనాలు నిర్మించాలనే కోరిక, కాబట్టి నేను మసీదులు, కళాశాలలు మరియు మాలు నిర్మించాను. (Among the many gifts which god had bestowed on me, his humble servant was a desire to erect public buildings. So I built mosques, colleges and monasteries.)

అతను అనేక కొత్త నగరాలు మరియు పట్టణాలను స్థాపించాడు. ధీల్లీలోని హాస్పార్. జాస్పార్ మరియు ఫిరోజాబాద్ వంటి నగరాలు ప్రసిద్ధి చెందాయి. తన కొత్త రాజధాని ఫిరోజాబాద్ ను అందంగా తీర్చిదిద్దేందుకు, రెండు ఆశోక స్తంభాలు ఒకటి అంబాలాలోని తోపారా నుండి మరియు మరొకటి మీరట్ నుండి తీసుకువచ్చారు. కుతుబ్ మినార్ కు మరమ్మతులు చేశారు.

5.14.5 బానిస వ్యవస్థ సంక్షేమం కోసం చర్యలు

ఫిరోజ్ తీసుకున్న మరో సంస్కరణ ఓడిపోయిన సైనికులు మరియు యువకులను బంధించడం ద్వారా బానిసల సంఖ్య పెరిగింది. అతని సామ్రాజ్యంలో 1,80,000 మంది బానిసలు మరియు అతని రాజభవనంలోనే 40,000 మంది బానిసలు ఉండేవారు. బానిసలు. అనాధలు మరియు వితంతువుల సంరక్షణ కోసం దివాన్-ఇక్కెరత్ అనే కొత్త విభాగం ఎర్పాటు చేసాడు.

5.15 ఫిరాజ్తుగ్గక్ విమర్శలు

ఫిరోజ్ తుగ్గక్ శాంతియుత వ్యక్తి. అతను సైనిక జనరల్ అయినపుటికీ విస్తుతమైన సైనిక దండయాత్రలను చేపట్టే దైర్యం లేదు. అతను వారసత్వంగా వచ్చిన విచ్చిన్నమవుతున్న సామ్రాజ్యం కానీ, కోల్పోయిన ప్రాంతాలను తిరిగి జయించడానినికి ఉత్సాహం చూపలేదు. ఫిరోజ్ తుగ్గక్ చేపట్టిన చాలా సైనిక పోరాటాలు విజయవంతం కాలేదు. పేలవమైన సంస్కృత సైనికులు దిశా నిర్దేశం లేకపోవడం, సుల్తాన్ అసమృద్ధతను బహిర్గతం చేసింది. ఫిరోజ్ తన పూర్వీకుల ఆర్థిక విధానాన్ని పూర్తిగా సవరించాడు. మరియు పన్ను పై భారాన్ని తగ్గించడం వల్ల రాష్ట్ర ఆదాయం తగ్గింది. ఫిరోజ్ అశాస్త్రీయ ఆర్థిక చర్యలు, విపరీతమైన ఖర్చుల కారణంగా సివిల్ పనులు, పెద్ద సంఖ్యలో బానిసల నిర్వహణ మొదలైనవి ఖజానాను దివాలా తీసింది. ఈ చర్యల ప్రభావం వల్ల ధిల్లీ సుల్తానేటను బలహీన రాష్ట్రంగా మార్చింది. సుల్తాన్ చివరి సంవత్సరాలలో “విపాదాలు, కష్టాలు మరియు అల్లకల్లోలం” వల్ల

సుల్తాన్లో శారీరక మరియు మానసిక బలహీనత చోటుచేసుకున్నది. సుల్తాన్ తన చివరి దశలో ఇస్లాం వైపు ఎక్కువ మొగ్గు చూపాడు. ఈ సమయంలో వంశపారంపర్య ప్రధాన మంత్రి ఖాన్-ఇ-జహాన్ అధికారం కోసం ప్రయత్నం చేయడం, కొన్ని సంవత్సరాలుగా రాజ శక్తులు ప్రతిష్టాత్మకమైన మరియు దురహంకారుల చేతుల్లో కేంద్రీకృతమై ఉన్నాయి. మహామృద్-బిన్-తుగ్గుక్ పాలనలో ప్రారంభమైన సుల్తానేట్ విచ్చిన్న ప్రక్రియ ఫిరోజ్ ఆధ్వర్యంలో ఊహందుకుంది. ఫిరోజ్ మరణించిన రెండు దశాబ్దాలలో థిల్లీ సుల్తానేట్ స్థానిక రాజ్యం ఐయ్యంది. 1388లో ఫిరోజ్ తుగ్గుక్ చనిపోయినప్పుడు సుల్తాన్ మరియు ప్రభువుల మధ్య అధికారం కోసం మళ్ళీ పోరాటం ప్రారంభమైంది. అతని వారసులు ఫిరోజ్ స్పృష్టించిన బానిసల తిరుగుబాటును ఎదుర్కొవలసి వచ్చింది.

సలున్త క్రీణత

పాలనా సంస్కరణలకు ఫిరోజ్ తుగ్గుక్ పాలన పెట్టింది పేరైనప్పటికీ మహ్మద్ బిన్ తుగ్గుక్ ప్రదర్శించినంత వైర్య సాహసాలు, సామర్థ్యం ఇతనిలో లేవు. ఈ సుల్తాన్ అతిగా చూపించిన బేదార్యమే, సైనిక సామర్థ్యాన్ని తీవ్రంగా బలహీనపర్చింది. ఇతడు చురుకుగా పనిచేయలేని వయసు మళ్ళీన, దృఢకాయులు కానివారిని కూడా తన సైన్యంలో కొనసాగటానికి అనుమతించాడు. ఇంకా ఇతడు దాదాపు 1,80,000 సంఖ్యలో ఉన్న బానిసలకు ఒక ప్రత్యేక శాఖ, దాని వ్యవహారాలు చూసే నిమిత్తం, శాశ్వత అధికార సిబ్బందిని థిల్లీలో, సామూజ్యంలోని ఇతర రాష్ట్రాల్లో ఏర్పర్చాడు. ఈ విధానం తన ఖజానాపై అత్యధిక భారాన్ని మోపింది. ఫిరోజ్ తుగ్గుక్ ఆస్థానంలో అలముకొని ఉన్న వర్ధ వైపుమ్మాలు అతని అంతిమ రోజుల్లో అనేక కష్టాలకు కారణమయ్యాయి.

5.16 తుగ్గుక్ రాజవంశం వతనం

ఫిరోజ్ తుగ్గుక్ తర్వాత అతని మనవడు తుగ్గుక్ పొ, ఫియాసుద్దీన్ తుగ్గుక్ || బిరుదును స్వీకరించాడు. ఒక సంవత్సరంలోనే పాలకుడు కుతంత్రాలకు బలి అయ్యాడు. ఫిబ్రవరి 19, 1389న శిరచ్చేదం చేయబడ్డాడు. తరువాతి ఐదు సంవత్సరాలలో - ముగ్గురు సుల్తానులు - అబూ బక్ర్, మహామృద్ పొ మరియు అల్లావుద్దీన్ సికందర్ పొ సింహసనాన్ని అధిష్టించారు. చివరి సుల్తాన్ నసీరుద్దీన్ ముహాముద్. అతని పాలనలో ఉత్తర భారతదేశం పై తైమూర్ దండయాత్ర జరిగింది. 1398-1399లో అతని దోషించి సమూహాలు, నిక్ తైమూర్-ఇ-లాంగ్, అని పేరు పెట్టాడు.

5.17 తైమూర్ దండయాత్ర

టర్కీ దేశస్థడైన తైమూర్. 1370లో తన విజయాల వృత్తిని ప్రారంభించి క్రమంగా సిరియా నుండి ట్రాన్స్-అక్సియానా వరకు మరియు దక్షిణ రష్యా నుండి సింధు వరకు పాలించాడు. సమరఖండ్ సింహసనంపై కుర్చున్న చెంగిజ్ ఖాన్ తరువాత రెండవ అత్యంత అనాగరిక, రక్త దాహం మరియు విస్మయం కలిగించే యోధుడు తైమూర్. థిల్లీ సుల్తానేట్ బలహీనత తైమూర్ దండయాత్రతో థిల్లీ సుల్తానేట్ ప్రతిష్ట మరింత దిగజారింది. తైమూర్ 1397లో భారతదేశంపై దండెత్తాలని అనుకున్నాడు. మత ద్రోహులకు వ్యతిరేకంగా పవిత్ర యుద్ధం చేయడం మరియు భారతదేశం యొక్క అద్భుతమైన సంపద, భారతదేశంలో నెలకొన్న రాజకీయ అరాచకం అతని దండయాత్ర ను, పనిని సులభతరం చేసింది. తైమూర్ డిసెంబర్ 1398లో థిల్లీకి చేరుకుని సాధారణ ఊచకోతకి అదేశించాడు. తైమూర్ థిల్లీలోకి ప్రవేశించి కొన్ని రోజుల పాటు నగరాన్ని కొల్లగొట్టాడు, వేలాడి మందిని చంపాడు. పెద్ద మొత్తంలో అపారమైన భారతదేశంలోని బంగారం, వెండి, అభరణాలు మొదలైన సంపదను దోచు కున్నాడు. తైమూర్తెండుయాత్ర

భారతదేశంలో అన్నిటికంటే ఎక్కువ కష్టాలను తెచ్చిపెట్టడు. 1399 ప్రారంభంలో తైమూర్ భారతదేశాన్ని విడిచిపెట్టడు. తైమూర్ దండయాత్ర ధీల్ సుల్తానుల బలమైన పాలనను విచ్చిన్నం చేసింది. తుగ్గక్ రాజవంశం అపకేంద్ర శక్తుల మధ్య 1414లో అనాలోచితంగా అదృశ్యమైంది. ధీల్ సుల్తానేట శిథిలాల మీద పంజాబ్ వైస్రాయ్ ఖిజర్ ఖాన్ సయ్యద్,, 1414లో సయ్యద్ వంశాన్ని స్థాపించాడు.

ఫిరోజ్ షా మరణానంతరం ధీల్ సింహసనానికి వారసత్వ యుద్ధాలు ప్రారంభమై రాజాంతఃపురం రాజకీయ అల్లకల్లోలానికి కేంద్రస్థానమైంది. ఫిరోజ్ షా మరణానంతరం ధీల్ సింహసనమధిష్ఠించిన సుల్తానులంతా బలశీమలు. క్రీ.శ.1395 లో తుగ్గక్ వంశియుడైన ఆల్లావుద్దీన్ సికిందర్ షా మరణించాడు. ఇతని తదనంతరం నసీరుద్దీన్, నస్రత్ షాను చంపి, ధీల్ సింహసనమధిష్ఠించాడు. ఈ అంతర్వ్యధ పరిస్థితులను ఆలంబనగా చేసుకొని రాష్ట్ర పాలకులు సుల్తాన్ అధికారాన్ని ధిక్కరించి, స్వతంత్రులు కాసాగారు. ఈ పరిస్థితులలోనే తైమూర్ దండయాత్రలు ప్రారంభమయ్యాయి.

తైమూర్ తన పైన్యంతో క్రీ.శ.1398లో ధీల్పై దండెత్తాడు. ధీల్ పాలకుడైన నసీరుద్దీన్ మహ్మద్ తన ప్రధాన మంత్రి ఇక్కల్ అపారమైన సైనిక బలాన్ని చేకూర్చుకొని తైమూర్ సేనలను ఎదుర్కొన్నాడు. ఈ యుద్ధంలో నసీరుద్దీన్, ఇక్కల్ పరాజితులై పారిషోయారు. క్రీ.శ.1398 డిసెంబర్ 18వ తేదీన తైమూర్ ధీల్లోని మతగురువులు, ప్రజలను చంపవద్దని అర్థించారు. కానీ కొన్ని రోజులపాటు తైమూర్ సేనలు నగరాన్ని దోచుకొని, భస్మపటలం గావిస్తూ అనేక మంది పారులను అమానుషంగా వధించి, చిత్రహింసలు పెట్టి ప్రభయాన్ని సృష్టించారు. ధీల్ సర్వనాశనమైంది. రఘురాము లక్ష్మి చంపబడగా, అపార ధనరాసులను చేజిక్కించుకొని తైమూర్ వెనుదిరిగాడు.

5.18. సయ్యద్ వంశం (క్రీ.శ. 1414-1451)

సయ్యద్ వంశపాలకులు క్రీ.శ. 1414 నుండి 1451 వరకు రాజ్యాన్ని పాలించారు. ఈ సయ్యద్ వంశంలో ఖిజర్ ఖాన్, ముబారక్ షా, మహమ్మద్ షా, అల్లావుద్దీన్ ఆలమ్ షాలు ముఖ్యమైనవారు.

5.19 ఖిజర్ ఖాన్ (క్రీ.శ.1414-1421)

మేవార్ పై దాడి చేసి తిరిగి వస్తుండగా మార్గమధ్యంలో మరణించాడు. ఖిజర్ ఖాన్ స్వతంత్ర పాలకునిగగాక, తైమూర్ ప్రతినిధిగా రాజ్య పాలన గావించినట్లు తెలుస్తుంది. ఇతని ఏడు సంవత్సరాల పాలనా కాలమంతా తిరుగుబాట్లను అణచుటలోనే సరిపోయింది. అందుచేత దేశంలో శాంతిభద్రతలు లోపించాయి. ఇతని కాలంలో అంతర్వ్యేది, బయానా, బదోన్, కత్తేహర్రో తిరుగుబాట్లు చెలరేగాయి. ఈ తిరుగుబాట్లలో కొన్నింటిని తన వజీరైన తాజుల్ ముల్క్ సహాయంతో అణిచినా, స్వతంత్రత ప్రకటించుకొ ఏ ప్రాంతాన్ని తిరిగి పాందలేకపోయాడు. ఖిజర్ ఖాన్, తైమూర్ కుమారుడైన షారుక్ నకు కానుకలు పంపినట్లు తెలుస్తున్నది. అందుచేత ఇతడు తైమూర్కు ప్రతినిధిగా పాలించియుండవచ్చు. ఇతని అధికారం ధీల్ పరిసర ప్రాంతాలకు మాత్రమే పరిమితమైంది. ఇతడు 1421 జూన్ మాసంలో మరణించాడు. ఇతని అసమర్థత కారణంగ మాళ్వ, గుజరాత్, జాంపుర్ పాలకులు స్వతంత్ర్యం ప్రకటించుకొన్నారు.

5.20 ముబారక్ షా (క్రీ.శ.1421-1434)

ఖిజర్ ఖాన్ మరణానంతరం అతని కుమారుడైన ముబారక్ షా సుల్తాన్యాడు. ఇతడు అసమర్థడు. ఇతని పాలనా కాలంలో అంతర్వ్యేది, భటిండా, దీపాల్యార్, లాహోర్ ప్రాంతాల్లో తిరుగుబాట్లు జరిగాయి. వీటిలో కొన్నింటిని అణిచినా, దీపాల్యార్, లాహోర్ ప్రాంతాల్లో తిరుగుబాటుదార్లు రాజ్యాన్ని దోచుకొన్నారు. వీరిని అణచటంలో

ముబారక్ షా విఫలుడయ్యాడు. డిల్లీ సుల్తాన్ కొలువులో హిందువుల ప్రాబల్యం అధికమగుటచే ముస్లిం సర్దారులు ఇతనిపట్ల ద్వేషభావాన్ని పెంచుకొని, కుటుపన్నారు. క్రీ.శ. 1434లో సుల్తాన్ వజీరైన ‘సర్వార్-ఉల్-ముల్క్’ ఇతన్ని దారుణంగా హత్య చేసాడు. ‘దయామయుడుగా’ పేరు పాండాడు. ముఖిరకాబాద్ను నిర్మించాడు.

5.21. మహ్మద్ షా (క్రీ.శ.1434-1445)

ఇతన్ని మహమ్మద్ బిన్ ఫరీద్ అని కూడా అంటారు. ముబారక్ షా మరణానంతరం ఖిజీర్ భాన్ మనుమడైన మహ్మద్ షాను ‘సర్వార్-ఉల్-ముల్క్’ సుల్తాన్ చేసి సర్వాధికారాలు తానే చెలాయించసాగాడు. రాజ్యాధిపత్యంపై సర్వార్-ఉల్-ముల్క్ ఆధిపత్యాన్ని సహించలేక మహ్మద్ తన అనుయాయులచేత అతనిని చంపించాడు. మహ్మద్ షా ఆసమర్యాదేకాక, విషయలోలుడు. అందుచేత దేశంలో శాంతిభద్రతలు లోపించాయి. అంతట మాల్య పాలకుడై మహ్మద్ ఖిల్జీ స్వతంత్రుడై డిల్లీని ఆక్రమించాడు. వెంటనే అహమ్మద్ షా లాహోర్ గవర్నరైన బహాలాల్ లోడీ సహాయానర్థించాడు. కానీ ఇంతలో గుజరాత్ రాష్ట్ర పాలకుడైన అహమ్మద్ మాఝాపై దాడిచేయగా, మాల్య పాలకుడై మహ్మద్ ఖిల్జీ తన రాజ్యాన్ని రక్షించుకోవటానికి వెనక్కిముత్సాడు, మహ్మద్ షా బలహినతను గుర్తించిన బహాలాల్ లోడీ పంజాబు, లాహోర్లో ఆధికభాగాన్ని ఆక్రమించాడు. తదుపరి బహాలాల్ లోడీ డిల్లీని ఆక్రమించటానికి ప్రయత్నించి విఫలుడయ్యాడు. మహ్మద్ షా పాలనలో ప్రజలకు సుఖశాంతులు కోరవడ్డాయి. క్రీ.శ. 1445లో మహ్మద్ షా మరణించాడు.

5.22 అల్లావుద్దీన్ ఆలమ్ షా (క్రీ.శ.1445-1451)

మహ్మద్ షా మరణానంతరము అతని కుమారుడైన సయ్యద్ వంశంలో చివరివాడు అల్లావుద్దీన్ ఆలమ్ షా డిల్లీ సుల్తానుయ్యాడు. ఇతడు ఆసమర్యాడు, మూర్ఖుడు, విషయలోలుడు. రాజ్య వ్యవహారాల్లో ఏమాత్రం పరిజ్ఞానం లేదు. ఇతని ఆధికారం డిల్లీకి మాత్రమే పరిమితమైంది. ఆలమ్ షాకు తన వజీరైన హామీద్ భాన్కు మధ్య వైరుధ్యం చెలరేగింది. అంతట హామీద్ భాన్ తన ఆధికారాన్ని ధృతపర్ముకోడానికి అష్టన్ నాయకుడైన లాహోర్ పాలకుడైన బహాలాల్ లోడీని డిల్లీపైకి దండెత్తి రావలసిందిగా ఆహ్వానించాడు. సమయం కోసం వేచియన్న బహాలాల్ లోడీ క్రీ.శ.1451లో అపార సైనిక బలంతో డిల్లీపై దాడిచేసి, హామీద్ భాన్కు బంధించి అతని ఆశయాన్ని భూస్థాపితంచేసాడు. ఈ వార్త విన్న ఆలమ్ షా సింహసనాన్ని పరిత్యజించి బదౌను పారిపోయాడు. అక్కడ ఆలమ్ షా తన శేషజీవితాన్ని విలాసాలతో గడిపాడు. దానితో సయ్యద్ వంశం అంతరించి, డిల్లీ అష్టన్ నేన లోడీ వంశియుల హస్తగతంలోనికి పోయింది రాజకీయ అసమర్థత కారణంగా సయ్యద్ వంశం పతనం అయింది.

5.23 లోడీ వంశం (క్రీ.శ.1451-1526)

లోడీలు అష్టన్లు, లోడీ వంశియులు క్రీ.శ.1451 నుండి 1526 మొదటి పానిపట్టు యుద్ధం వరకు డిల్లీ సుల్తానేత్తు పరిపాలించారు. ఈ వంశంలో చివరి పాలకుడు ఇబ్రహిం లోడీ. ఈ వంశం దాదాపు 76 సంారాలు పాలించింది.

5.24 బహాలాల్ లోడీ (క్రీ.శ. 1451 - 1489)

లోడీ వంశస్థాపకుడు బహాలాల్ లోడీ. గౌప్య పీరుడేగాక, పరిపాలనా సామర్థ్యం గలవాడు. తుగ్గక్ వంశియుల కాలంలో పతనమైన డిల్లీ సుల్తాన్ ప్రతిష్టకు తిరిగి జీవం పోయటానికి కృషిచేసిన పాలకుడు బహాలాల్ లోడీ. ఇతడు తన పాలనా కాలంలో మీరట్, చంబల్, చందావార్, రేవార్ సంస్థానాధీశుల ప్రాబల్యాన్ని అణచి, వారివద్ద నుండి కప్పంను వసూలుచేసాడు. జాన్మార్ పాలకుడైన హస్తమైన షా డిల్లీ సుల్తానుల్కు చిరకాల శత్రువు. ఇతడు

ధీల్లీపై దాడిచేయగా, బహాలాల్ ఇతన్ని ఓడించి, జాన్సార్ ను ఆక్రమించి, తన కుమారుడైన బర్జ్ పాను జాన్సార్ పాలకునిగా నియమించాడు. తర్వాత గ్యాలియర్సైపై దాడిచేసి, పాలకుడైన మాన్సింగ్సు ఓడించి అతని నుండి ఎన్బై లక్ష్ల రూపాయలు కప్పంగా వసూలుచేసాడు. ఇలా బహాలాల్ లోడీ తన విజయాల ద్వారా జాన్సార్, అంతర్వేదిలు జయించి, ధీల్లీ సామ్రాజ్యంలో కలిపి ధీల్లీ రాజ్య ప్రతిష్టను పెంపాందింపచేసాడు. ఇతడు యుద్ధాల్లో మునిగియుండుటచే పటిష్టమైన పాలనా వ్యవస్థను నెలకొల్పేకపోయాడు. బహాలాల్ లోడీ దయూర్జ హృదయుడు, సారస్వతాభిమాని. వజ్రైన హమిద్ఖాన్ ను పదవినుండి తొలగించాడు.

5.25 సికిందర్ లోడీ (క్రీ.శ. 1489 - 1517)

బహాలాల్ లోడీ మరణానంతరం ధీల్లీ సింహసనం కోసం అతని కుమారులమధ్య వారసత్వ తగాదా ప్రారంభమైంది. వీరిలో బహాలాల్ లోడీ మూడవ కుమారుడైన ‘నిజాం ఖాన్’ విజేత్యై, ‘సికిందర్’ అనే బిరుదుతో ధీల్లీ సింహసనాన్ని అధిష్టించాడు. లోడీ వంశంలో సమర్థుడైన పాలకుడు సికిందర్ లోడీ. ఇతడు తన తండ్రి అడుగుజాడలలో నడచి, ధీల్లీ సుల్తానత్ ప్రగతికి కృషిచేసాడు. పరియత్ ప్రకారం పరిపాలించి కొన్ని హిందూ దేవాలయాలను ద్వాంసం చేశాడు.

సికిందర్ పా మొదట బీహార్సైపై దండెత్తి, దాన్ని ఆక్రమించి దరియా ఖాన్ ను తన ప్రతినిధిగా నియమించి బెంగాల్ సరిహద్దుల వదకు గల ప్రాంతాన్ని తన ఆధీనంలోనికి తెచ్చాడు. చందేరి, తిరహత్, పాలకుల ప్రాబల్యాన్ని అణచి, వారిని తనకు సామంతులుగా చేసికొని కప్పంను వసూలు చేశాడు. గంగా-యమునా అంతర్వేది ప్రాంతంలోని సంస్కారాధిశులను అదుపులోనుంచటానికి క్రీ.శ.1504లో యమునా నది ఒడ్డున బలిష్టమైన ఆగ్రా దుర్గాన్ని నిర్మించాడు. ఈ దుర్గంలో సైన్యం సమీకరించి తిరుగుబాట్లు చెలరేగకుండా ప్రయత్నించాడు. ఈ విజయాలు ధీల్లీ సుల్తానత్ ప్రతిష్టను పెంపాందింపచేసాయి. యమునా నదిలో స్నానాలు చేయడం నిషేధించారు. 1504లో ఆగ్రా నగరాన్ని నిర్మించాడు.

5.26. ఇబ్రహీం లోడీ (క్రీ.శ.1517-1526)

ఇబ్రహీం లోడీ సికిందర్పా లోడీ జ్యేష్ఠ పుత్రుడు. ఇతడు లోడీ వంశానికేగాక, ధీల్లీ సుల్తానత్కు కూడా చివరి పాలకుడు. సమర్థుడైన పాలకుడైనా రాజకీయ దక్కత, విచక్షణా జ్ఞానం ప్రదర్శించటంలో విఫలుడై, ధీల్లీ సుల్తానత్ పతనంకేగాక, లోడీ వంశ పతనానికి కూడా కారకుడయ్యాడు. నిరంకుశ రాజరిక వ్యవస్థను నెలకొల్పడానికి కృషిచేసి, సర్దారుల ప్రాబల్యాన్ని అణచడానికి ప్రయత్నించాడు. సర్దారులు తన ఆధిపత్య, అదుపాంచలలో ఉండటానికి వారిపై కొన్ని ప్రతేక అంక్లలు విధించాడు. సర్దారులు, సామాన్య పౌరులు తన ఎదుట చేతులు కట్టుకొని నిలుచుండాలని కట్టడిచేసాడు. వారు తనతో మాట్లాడేటప్పుడు శిరస్సు వంచిమాట్లాడాలని నిర్దేశించి, చిన్న నేరాలు చేసిన సర్దారులను కూడా క్రూరాతిక్రూరంగా శిక్షించాడు.

ఇబ్రహీం లోడీ చర్యలు సహింపని ధీల్లీ సర్దారులు, అతనిపై తిరుగుబాటు చేసి, అల్లకల్లోల పరిస్థితులు సృష్టించారు. కొందరు సర్దారులు ఇబ్రహీం లోడీ సోదరుడు, జాన్సార్ పాలకుడైన జలాల్ ఖాన్ ను సుల్తానగా ప్రకటించారు. గ్యాలియర్ పాలకుడు సర్దారులతో చేతులు కలిపి తనపై కుట్ట పన్నుతున్నాడని తలచి అతనిని దారుణంగా వధించాడు. తన సోదరులనందరినీ నిర్వంధించాడు. అనుమానమున్న ప్రతి సర్దారును దారుణంగా వధించాడు. ధీల్లీ సర్దారులలో అన్ని వర్గాల వారు ఇతని చర్యలను గర్హించి ద్వేషించసాగారు. పంజాబు గవర్నర్ దొలత్ ఖాన్ లోడీ కుమారుడైన దిల్ఘర్ ఖాన్ ను క్రూరంగా హింసించి బంధించాడు.

ఇబ్రహీం దోర్జున్యాలు నానాటికి మితిమీరుటతో, దొలత్థాన్ లోడీ, ఇబ్రహీం బంధువైన ఆలంభాన్ లోడీలు గత్యంతరం లేక, కాబూల్ పాలకుడైన బాబరు భారతదేశంపై దండెత్తి రావలసిందిగా అహ్మానించారు. ఇలా అహ్మానించటంలో వారి ఉద్ధేశ్యమేమంట తైమూర్లోనే బాబర్ కూడా సిరిసంపదలను దోషుకొని వెళ్లినా, ఆలంభాన్ లోడీ డిల్లీకి పాలకుడు కావచ్చునని, దొలతాన్ లోడీ పంజాబులో స్వతంత్ర పాలకుడుగా చలామణి కావచ్చునని తలంచారు. కాని వారి ఆశలను బాబరు వమ్ముచేసి, ఇబ్రహీం లోడీని మొదటి పానిపట్టు యుద్ధంలో ఓడించి చంపి డిల్లీ, ఆగ్రాలను ఆక్రమించి మొగల్ సామ్రాజ్య స్థాపన గావించాడు.

ఇబ్రహీంలోడీ మరణంతో లోడీ వంశం అంతరించి, భారతదేశంలో మొగలు పాలన ప్రారంభమైంది. దొలతాన్ లోడీ విదేశీయుడైన బాబరును భరతదేశంపైకి రావలసిందిగా అహ్మానించాడు. దీనితో బాబరు 1525 లో డిల్లీ వైపు తన సైన్యాలకు నడిపించాడు. తరువాత 1526 లో డిల్లీపై బాబరు దండెత్తి మొదటి పానిపట్టు యుద్ధంలో ఇబ్రహీం లోడీని ఓడించి చంపాడు. దీనితో డిల్లీపై లోడీల పాలన అంతం కావడమే కాకుండా డిల్లీ సుల్తానుల పాలన కూడా అంతమైపోయిందని చెప్పాలి.

డిల్లీని పాలించిన చివరి రెండు వంశాలు సయ్యద్, లోడీ వంశాల రాజులు బలహీనులు. డిల్లీ సామ్రాజ్యంలోని సామంతులు స్వతంత్రాన్ని క్రటించుకుంటుంటే వీరవరూ వాటిని వెనక్కితెచ్చి సామ్రాజ్యంలో కలిపి పట్టిష్టం చేసే పనిచేయలేదు. వీరంతా వీలయినంత వరకు సమయమంతా తిరుగుబాట్లను అణచడానికి వెచ్చించారు. దీనితో డిల్లీ సామ్రాజ్యం పతనమైంది.

5.27 సంక్షిప్తంగా:-

1. తుగ్గక్ వంశాన్ని ఫియాజుద్దీన్ - తుగ్గక్ సాపించారు, ఇతడు 29సార్లు మంగోళుల దండయాత్రలను సమ్మానించాడు.
2. షియాజుద్దీన్ తుగ్గక్ తపాలా విధానాన్ని పునరుద్ధరించి, తుగ్గకాబాద్ అనే పట్టణం నిర్మించి రాజులనిగా పాలించు.
3. షియాజుద్దీన్ - తుగ్గక్ తర్వాత మహామ్యద్-బీన్ - తుగ్గక్ డిల్లీని పాలించాడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1325-1351సంవత్సరాల మధ్యకాలంలో పరిపాలించాడు.
4. మహాద్-బీన్-తుగ్గక్ అనేక పరిపాలనా సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టాడు. గంగాయమునా అంతర్వేదిలో శిస్తును పెంచాడు, కాని ఆ సమయంలో కరువు రావడం వల్ల వ్యవసాయం దెబ్బతిని రైతులు సష్టపోయి పన్నులు కట్టలేక అనేక ఇబ్బందులు ఎదుర్కొన్నారు. ఈ పరిస్థితులను చక్కదిద్దుదానికి వ్యవసాయ రుణాలు మంజూరు చేశాడు, కాని రైతులకు అందక సుల్తాన్ గౌరవం పోయింది. “దివాన్-ఇ-కోహి” అనే వ్యవసాయశాఖను ఏర్పాటుచేశారు.
5. రాజులని డిల్లీ నుండి దేవగిరికి మార్పి దానికి దొలతాబాద్గా నామకరణం చేశాడు. కాని ప్రజలందరికి తరలించడం వల్ల ప్రజలు అనేక కష్టాలు ఎదుర్కొన్నారు. మత్తి తిరిగి డిల్లీకి రాజులని మార్చడం వల్ల ప్రజల నుంచి తీవ్ర వ్యతిరేక మరియు ఖజానా పూర్తిగా కాణ్చి అయింది. రాజులని మార్పిడి ప్రయోగం విఫలం అయింది.
6. పాలనా, సైనిక ఖర్చు పెరగడం వల్ల ఖజానాను నింపుకోవడానికి ‘రాగ్’ నాటేలు (లేదా) తొలునాటేలను ముద్దించాడు. ప్రభుత్వం మాత్రమే ముద్దించాలి, ఇతరులు ముద్దించరాదు అనే నిభంధన లేకపోవడం వల్ల ప్రతి ఇల్లు ఒక రంకశాలగ మారి విపరీతంగ నాటేలు ముద్దించారు, ఫలితంగా నాటేల విలువ తగ్గి ధరలు విపరీతంగ పెరిగాయి. దీనిని నివారించడానికి రాగి నాటేలు తెచ్చినవారికి బంగారు నాటేలు ఇవ్వడం వల్ల ఖజానా కాణ్చి అయింది. ఈ సంస్కరణ పూర్తిగా విఫలమైంది.

7. ‘దినార్’ అనే బంగారు నాట్చేన్ని తుగ్గక్ ప్రవేశపెట్టాడు. తుగ్గక్ను “ప్రైవ్ అవ్ మనియర్” అంటారు.
8. మహ్మద్-బీన్-తుగ్గక్ ‘ఖలిఫా’ పేరుతో నాటాలు ముద్రించాడు. ఇతని కాలంలో దివాన్-జీ-భాజీ అనే న్యాయాధికారి ఉండేవాడు.
9. ‘డాక్-చోక్’ అనే తపాలా విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు తుగ్గక్.
10. భూరసాన్, కారజాల్ పై దండయాత్రలు విఫలం అయ్యాయి. సైనిక సమీకరణ చేయడం వల్ల ఖర్చు వృద్ధా అయింది.
11. మహమ్మద్-బీన్ తుగ్గక్ కాలంలో బహాఉద్దీన్ గుర్రమ్, కిష్కిషాన్, జియా ఉద్దీన్ హసన్ఫా, ఫక్రుద్దీన్, ఐన్-ఉల్-ముల్క్ ముల్కానీ, కృష్ణనాయక, కుతుల్భాన్ మొదలగువారు తిరుగుబాటు చేశారు. గుజరాత్లో ‘ధాగ్’ న్యాయకత్వంలో తిరుగుబాటు జరిగింది.
12. మహమ్మద్-బీన్-తుగ్గక్ జబ్బుతో 1351లో మరణించాడు.
13. ఫిరోజ్ఫా తుగ్గక్ ఇస్లాం పట్ల, ఖలిఫా పట్ల విధేయత చూపించి ‘పరియత్’ ప్రకారం రాజ్యపాలన చేశాడు.
14. ఫిరోజ్ ఫా తుగ్గక్ ‘బాన్-జీ-జహాన్-మక్షుల్’ ను ప్రధానమంత్రిగా నియమించుకొన్నాడు. ఇతడు తెలంగాణాకు చెందిన హిందువు బ్రాహ్మణులను.
15. ఫిరాజ్-ఫా-తుగ్గక్ జాగిర్దారి విధానాన్ని పునఃరుద్ధరించి, జిజియా పన్నును విధించాడు.
16. నీటిపారుదల, వ్యవసాయాభివృద్ధికి ఫిరోజ్ఫా కాలువలను త్రవ్యించారు.
17. అదా, బిథ్, అనే వెండి, రాగి మిళమంతో తయారు చేసిన నాటేలను విడుదల చేశాడు.
18. దివాన్-జీ-బైరాత్ (ధానధర్మాల శాఖ) లను ప్రారంభించి వితంతువులకు పేదలకు సహాయం చేశాడు.
19. దార్-ఉల్-షసా అనే వైద్యశాలను డిల్లీలో స్థాపించాడు.
20. ఫిరోజ్బాద్, హిస్సార్, జాన్పూర్ లాంటి నగరాలు నిర్మించాడు.
21. దివాన్-జీ-బందగాన్ అనే బానిసశాఖను స్థాపించాడు. ఇతని కాలంలో ఒక లక్ష 80 వేల మంది బానిసలు ఉండేవారు.
22. అఱకుని రెండు స్థంబ శాసనాలను డిల్లీకి తరలించారు. సరాయిలు అనే సత్రాలు నిర్మించాడు. ఇతని ఆస్థానంలో బరాని, సిరోజ్, అసిఫ్ వంటి కవులుండేవారు.
23. ఫిరోజ్ఫా తన ఆత్మకథను ‘ఫతుహోత్-జీ-ఫిరోజ్ఫాహి’ పేరుతో ప్రాసుకొన్నారు, ఫిరాజ్ ఫా తర్వాత వచ్చిన వారసులు బలహీనులైనందువల్ల తుగ్గక్వంశ చివరిపాలకుడు దొలత్భాన్నను ఓడించి ‘భిజిర్ భాన్’ సయ్యద్వంశాన్ని స్థాపించాడు.
24. ముబారక్ఫా ‘దయామయుడు’ గా పేరు పొందాడు. ఇతడు ముబారక్బాద్నను నిర్మించాడు.
25. లాడివంశ స్థాపకుడు ‘బహాలర్లాడి’, ఇతని తరువాత సికిందర్లాడి, ఇబ్రహీంలోడి పాలించారు. వీరు బలహీనులు అయునందువల్ల ‘బాబర్’ పానిపట్టు యుద్ధంలో ఇబ్రహీంలోడిని ఓడించి ‘మొగల్’ సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు.

5.28 వద్కొళం:-

కరీనా : టర్కీలోని ఒక తేగ, తుగ్గక్వంశం ఈ తేగకు చెందినవారు.

జనాభాన్ : మహమ్మద్-బీన్-తుగ్గక్ అసలుపేరు.

రెండవ ప్రతాపరుదురుడు: కాకతీయ సామ్రాజ్య చివరిపాలకుడు

సుల్తాన్సుర్ : జునాఖాన్ వరంగల్ను జయించి ‘సుల్తాన్సుర్’గా నామకరణం చేశాడు.

దివాన్-ఇ-కోహిః వ్యవసాయశాఖ, మహ్యద్-బిన్- తుగ్గక్ దీనిని స్థాపించాడు.

తక్కుని : రైతులకిచ్చే రుణాలు

దొలతాబాద్: దీని అసలుపేరు దేవగిరి. తుగ్గక్ డిల్లీ నుండి రాజధానిని దేవగిరికి మార్చి ‘దొలతాబాద్’ అని నామకరణం చేశాడు.

ఫర్మాణా : ఆజ్ఞ

దివాన్-ఇ-భాజీ : న్యాయాధికారి

ధాక్ చౌకి : తపాలా విధానం

లెన్సుర్ : ఒక చారిత్రకారుడు

నాయబ్- ఇ- అమీర్-ఉల్ ఫిరోజ్: ఫిరాజ్తుగ్గక్ యొక్క బిరుదు, దీనిని ఖలిషా ఇచ్చాడు.

ఖలిషా : ముస్లిం సామ్రాజ్యానికి మత పెద్ద/ గురువు

ఖాన్-ఇ జహాన్ : ఫిరాజ్ తుగ్గక్ ప్రధానమంత్రి, ఇతను వరంగల్కు చెందిన బ్రహ్మణుడు.

జిజియా పన్ను : Non muslim tax

దివాన్-ఇ-ఔరాత్: ధానధర్మాల శాఖ

దారుల్-షషా: వైద్యశాల, డిలీలో ఉంది.

సరాయిలు : సత్రాలు

ఫతూహాత్-ఇ-ఫిరోజ్షషాహి : ఫిరోజ్ తుగ్గక్ ఆత్మకథ

దినార్ : బంగారు నాణెం, మహామృద్య - బీన్ - తుగ్గక్ ప్రవేశపెట్టాడు.

దివాన్-ఇ- బందగాన్ : బానిసశాఖ

దొలత్థాన్ : తుగ్గక్వంశ చివరిపాలకుడు

ఖాజిర్ఖాన్ : సయ్యద్వంశ స్థాపకుడు

బహాల్లాల్లోడి : లోడివంశ స్థాపకులు

షరియత్: muslim Law

బాబర్ : మొగల్ సామ్రాజ్య స్థాపకుడు.

5.29 వ్యాసరూప ప్రశ్నలు:-

1. మహ్యద్ - బీన్-తుగ్గక్ ప్రవేశ పెట్టిన పరిపాలనా సంస్కరణలు గురించి వివరించండి?
2. మహ్యద్-బీన్-తుగ్గక్ను పిచ్చిసుల్తాన్ అంటారు? ఎందుకు? చర్చించండి?
3. ఫిరోజ్ తుగ్గక్ పరిపాలనా సంస్కరణలు వివరించండి?

5.30 లఘు ప్రశ్నలు:-

1. ఫియాజుద్దీన్ తుగ్గక్
2. రాగి నాణెల ముద్రణ
3. రాజధాని మార్పిడి.

5.31 ఉపయుక్త గ్రంథాలు:-

1. Satish Chandra., medieral India: from Sultanate to the mughals
1. Iswari Prasad : A Short History of Muslim Rule in India.
3. Iswari Prasad : History of Medieval India from 647 to 1526 A.D.
4. R.C. Majumdar (ed): History and Culture of the Indian People, Vol-VI
5. J.L. Mehtha : Advanced History of Medieval India Vol - I
6. A.L. Srivastava : Sultanate of Delhi.
7. A.S. Tripathi : Some Aspects of Muslim Rule in India.
8. U.N. Day : Administrative System of Delhi Sultanate
9. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర : తెలుగు అకాడమి.
10. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర : డా. బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విష్వవిద్యాలయం.
11. Sailendra Sen., A text book of medieval Indian History.

Dr. V. Rajmahammad
Assist professor in history

పారము - 6 తైమూరు దండయాత్ర (క్రి.శ. 1398)

- 6.1 లక్ష్మణ
- 6.2 ఉపోద్ధాతము
- 6.3 తైమూర్ దండయాత్ర కాలం నాటి భారతదేశ పరిస్థితులు -
- 6.4 దండయాత్ర ప్రభావం
- 6.5 తైమూరు దండయాత్ర తర్వాత తుఫుక్ వంశం
- 6.6 సయ్యద్ వంశం (క్రి.శ. 1414-1451)
- 6.7 ఖిజర్ ఖాన్ (క్రి.శ. 1414-1421)
- 6.8 ముబార్ పొ (క్రి.శ. 1421-1434)
- 6.9 మహమ్మద్ బిన్ ఫరీద్ (క్రి.శ. 1434-1444)
- 6.10 అల్లా ఉద్దీస్ సెలమ్ పొ (క్రి.శ. 1444-1451).
- 6.11 లోడె వంశం (క్రి.శ. 1451-1526)
- 6.12 బహాలూల్ లోడె (క్రి.శ. 1451-1489)
- 6.13 సికిందర్ పొ (క్రి.శ. 1489-1517)
- 6.14 ఇబ్రహీంలోడె (క్రి.శ. 1517-1526)
- 6.15 ఛీల్ సుల్తా నులసామూజ్య (ఛీల్ సుల్తాన్త) పతనానికి కారణాలు
- 6.16 సారాంశం
- 6.17 ప్రశ్నలు
- 6.18 ఉపయుక్త ర్యందాలు

6.1 లక్ష్మణ - 1398లో భారతదేశంపై జరిగిన తైమూరు దండయాత్ర భారతదేశ రాజకీయ చరిత్రను ఒక మలు పు తిప్పింది. దీంతో అంత వరకు భారతదేశాన్ని పరిపాలిస్తున్న తురుషువంశాలు నిర్విరమన్యలు. తైమూర్ దండయాత్రను, దాని ఫలితాలను వివరించడమే ఈ పారం ముఖ్య లక్ష్మణం.

6.2 ఉపోద్ధాతము - భారతదేశాన్ని పాలిస్తున్న ఛీల్ సుల్తాన్త సామూజ్యంపై 1398లో తైమూర్ జరిపిన దండయాత్ర ఆ రాజ్యాన్ని చాపు దెబ్బతిసింది. తైమూర్ దండయాత్ర కారణంగా తుగ్గక్ వంశం అంతరించి, సయ్యద్ వంశం ఛీల్ సామూజ్య పాలనను చేపట్టింది. అయితే అనతి కాలంలోనే ఛీల్ సాహసం అనుమతిండా నికి ఈ దండయాత్ర కారణంగా.

తైమూర్ క్రి.శ. 1334 లో సమర్ కండకు దక్షిణాన 50 మైళ్ళ దూరంలో గల 'దేశ్ అను రామంలో జన్మించినాడు. అతని తండ్రి అమీర్ తుర్ ఫూయ్ (Amir Turghay). ఇతడు' టూర్గాన్ శాఖకు అధిపతి. తన ముప్పుది మూడవ ఏట తైమూర్ తురుషులకు నాయకుడై, సామర ఖండ్కు పరిపాలకుడైనాడు. తరవాత పర్సియా, మెసపోటోమియా, అఫ్ఘనిస్తాన్ స్వాధీనం చేసిన దుష్టులకు పరిపాలకుడైనాడు. వాటి తరవాత తైమూర్ దృష్టి భారతదేశం పై పడినది.

1. కీ.శ. 1398లో తైమూర్ భారతదేశంపై దండెత్తు టకుకారణాలు - కొన్ని ముఖ్యద్వారా శ్యాయో కలవు తైమూర్ గొప్ప సామూజ్య కాంక్షగలవాడు. అతనికి అనేక ప్రాంతాలను జయించాలనే కోరిక యుండేది. అందుచేత అతని సామూజ్య విస్తరణ కాంక్షయే అతనిని, భారతదేశంపై దండ యూత్త చేయుటకు పురికొల్పినది.
 2. అంతేకాకుండ భారతదేశంలోని సిరిసంపదలు అతనిని ప్రోఫెంచినవి. భారతదేశంలోని దనరాశులు అతనిని ఆకర్షించినవి. వాటిని కోల్పగొట్టవలేనను తలంపు అతనిలో కలిగింది.
 3. దీనికి తోడు తైమూర్ సున్నీ తెగకు చెందినవాడు. భారతదేశంలో ఇస్లాంమతవ్యాప్తి చేయసంకల్పించినాడు.
 4. డీశ్రీ సామూజ్యంలోని అనిశ్చిత, అస్వస్త పరిస్థితులను వినాయాడు.

6.3 తైమూర్ దండయాత్ర కాలం నాటి భారతదేశ పరిస్థితులు -

తైమూర్ భారతదేశంపై దండెత్తి సమయానికి ఫిల్టీ తుగ్గక్ వంశస్తుల పాలనలో ఉంది. ఫిరోజ్‌పా తుగ్గక్ మరణానంతరం రాజ్యంలో వారసత్వాన్యాయుద్ధాలు ఆరంభమయ్యాయి. ప్రొగా ఫిరోజ్

అందుచేత భారతదేశంను జయించుట నులబహుని గ్రహించినాడు. తైమూర్ సైన్యం చాల బలమైనది, యుద్ధం చేయుటకు సన్నిధ్వనినది. తైమూర్ భారతదేశపై దండయాత్ర చేయుటకు సన్నాహం చేసినాడు. మొదట తైమూర్ తన మనుమడైన పీర మొహమ్మదు పెద్ద సైన్యంతో పంపినాడు. వీర మొహమ్మద్ ఉచ్చ, ముల్లా స్తనుజయించి దీపాలపూర్ పక్క పట్టన్ లను దోచుకొనినాడు. అతడు సుట్టు జీసది ప్రాంతం చేరి, తన తాత, తైమూర్ రాకకై నిరీక్షించాడు.

తైమూర్ 82,000 అశ్విక దళంతో భారతదేశంపై దండెత్తు టకు బయలుదేరాడు. జీలమ్ నది ప్రాంతంను పట్టుకొని ఖిక్కరులను అణచి సట్టె జీ నదీతీరంనకు చేరాడు. అచ్చట వీర్ మొహమ్మద్ ను కలుసుకొన్నాడు. ఉబయులు, తమ సైన్యంతో డిలీషీకి ప్రయాణ మయ్యారు. మార్గమధ్యంలో చట్టీర్ పాలకుడైన దల్ చంద్ వీరిని ప్రతిషుటీంచి ఓడిపోయాడు. తైమూర్ అక్కడ అనేక వేలమంది హిందువులను వదించాడు. కీ.వ. 1398, డిసెంబర్ లో తైమూర్ డిలీషీలో ప్రవేశించినాడు. అప్పుడు డిలీషీ సుల్తా నీగా మహమూద్ వున్నాడు. అతని మంత్రి మల్లు ఇక్వాల్ 40,000 పదాతి దళంతో 10,000 అశ్విక దళంతో తైమూర్ను ఎదిరించినాడు. కానీ ఓడినాడు. సుల్తా నీతలని మంత్రి పారిపోయారు. తైమూర్ డిలీషీని ఆక్రమించుకొని పదిహాను రీజులు దీచుకొని, డిలీషీ నగరం సర్వద్వాంసం చేసి, ఒక లక్ష హిందువులను వదించాడు. అప్పార ధన రాశలు అతని వశమాయ్యాయి. అనేక వేలమంది వృత్తి పనివారిని బందీలుగా పట్టుకొని సమర్ కండ్ లో భవన నిర్మాణంనకు వారిని పంపినాడు. డిలీషీని జయించిన తరువాత, తిరుగు ప్రయాణంలో తైమూర్ మీరట, హరిద్వార్, జమ్ము మొదలైన ప్రాంతంలను దీచుకొన్నాడు. ఖిజరాసను పంజాబుకు రాష్ట్రపాలకునిగి (Governor) నియమించి, తైమూర్ సమర్ కండ కు తిరిగి వెళ్ళాడు.

6.4 దండయాత్ర ప్రభావం

భారతదేశానికి తైమూరు దండయాత్ర కని, విని, ఎరుగని అపార నష్టం కలిగింది. అనేకమైన దారుళ పరిణామాలకు దారితీసింది. ఉత్తర భారతదేశం తీవ్ర అశాంతికి గురి అయ్యంది. యజమానిలేని రాజ్యమయ్యంది. తైమూరు వెళ్నిన తరవాత డిల్హీలో జామమెర్పు ఉంది. దానికి తోడు భయంకరమైన అంటువ్యాధి ప్రబలింది. "డిల్హీ నగరం పూర్తిగా నాశన అయ్యంది. డిల్హీని విడిచిపోకుండ ఉన్నవారు మరణించినారు. రెండు నెలల కాలంలో ఒక పిట్ట అయినా డిల్హీలో ఎగురలేదని" బదయూని రాసాడు. తైమూరు దండయాత్ర తుగ్గుక్కపంశానికి చాపుదెబ్బపంటిది. తుగ్గుక్క వంశ ప్రతిష్ఠ అంతరించి, డిల్హీ సామ్రాజ్యం పతనం ప్రారంభమయినది. ఖ్యాజాజహార్క బౌనపూర్లో స్వతంత్రించినాడు. బింగాలు పిరీట్ కాలం ఆరంభలోనే స్వతంత్రించినది. గుజరాత్ లో ముజఫ్వర్ పొ తనే యజమానిగా ప్రకటించుకొన్నాడు. మాఛ్వదిలావర్ ఖాన్ నాయకత్వంలో స్వతంత్రించినది. పంజాబు, సింధు పైబూగంను ఖిజిర్ ఖాన్, తైమూరు ప్రతినిధిగా పాలించినాడు. సమానలో గాలిట్ ఖాన్, బయానాలో శమ్సు ఖాన్ కల్పి మొహబూలలో మొహమ్మద్ ఖాన్లు స్వతంత్రించిరి. తైమూరు వెడలిన తర్వాత ఖిజిర్ ఖాన్ డిల్హీని ఆక్రమించినాడు. దీనితో తుగ్గుక్క వంశం అంతరించినది. అంతేకాకుండ, తైమూరు దండయాత్ర రాష్ట్రాలు స్వతంత్రమై డిల్హీ సామ్రాజ్యం బలహినమయినది. ఇతని దండయాత్ర వలన భారతదేశంలోని బలహినత బహిర్గతమై, బాబు భారతదేశం పై దండత్తు టకు పోత్తు హించింది. తైమూరు దండయాత్ర వలన హిందువులు ముస్లింలు మధ్య అవకాశాలు దాదాపు అంతరించాయి. ఇతని దండయాత్ర వలన భారతదేశంనకు అపారమైన ధననష్ట కలిగినది. డిల్హీ, భట్టీర్, కిపాలపూర్, మీరట్, హరిద్వారం లోని పెద్ద భవనంలను, కళలను తైమూరు నాశనం చేసినాడు. ఆనాటి భారతదేశపు స్త్రీలు తైమూరు పేరు చెప్పి తమ బాలబాలికలను భయపెట్టేవారు ఆనాడు హిందువులు ముస్లింలకుభయపడి తమ బాలికలకు చిన్నతన మునే వివాహం చేసినారు. తైమూరు అనేక భవనంలను దేవాలయంలను, కళలను ధ్వంసం చేసి అనేక వేలమంది వృత్తి కళాకారులను తనతో సమరకుండ తీసుకోని పోవుట వలన దేశం నిపుణులైన వారి పనితనంను కోల్పోవలసి వచ్చినది. భారతదేశం నుండి తీసుకోని వెళ్నిన వృత్తి పనివారు, శిల్ప కళాకారులు సమర్పించులో అనేక మసీదులు, భవనంలు కట్టించారు మధ్య ఆసియాదే శంలో కళాభిపూర్వీకి వీరు తోడ్పడినారు. ఈ విధంగా భారతదేశపు కళ మధ్య ఆసియాకు వ్యాపించినది. తైమూరు దండయాత్రవలన, మార్గమధ్యంలోగల అనేక గ్రామాలు పట్టణాలు సర్వం ధ్వంసమయినవి. పంటలు నాశనమయినవి. ధాన్యపు నిలువలను కొన్ని సంవత్సరాల తైమూరు సైనికులు దోచుకొన్నారు. అనేక మందిని హతమార్చినారు. ఇతని దండయాత్ర వలన వ్యావసాయం వ్యాపారంనకు తీవ్రమైన దెబ్బ తగిలినది. ఒక విధంగా భారతదేశపు రాజకీయ, ఆర్థిక వ్యవస్థలు చిన్నాభిన్నమయినది. ఏ విదేశ దండయయాత్ర కూడ భారత దేశానికి ఇట్టి విపరీత నష్టం కలిగించలేదు.

6.5 తైమూరు దండయాత్ర తర్వాత తుగ్గుక్క వంశం

తైమూరు వెడలిపోయిన తర్వాత నసరత్ పో డిల్హీని ఆక్రమించినాడు. కాని మల్లూ ఇక్కాల్ అతనిని తరిమిచేసి, కీ.శ. 1401లో మాల్యూలో 'ధార్ వద్దనున్న డిల్హీ సుల్తానుమహాద్ పాను ఆహ్వానించినాడు. మల్లూ

ఇక్కాల్ క్రి.శ. 1405లో మరణించిన తర్వాత దౌలత్ ఖాన్ లోడి, ఇఖియార్ ఖాన్ డిల్లీ వ్యవహారంలను పర్యవేక్షించేవారు. క్రి.శ. 1413లో కేదార్ వద్ద సుమారు ఇరువది సంవత్సరంలు నామమాత్రపు పరిపాలన చేసిన నాసిర్ ఉద్దీన్ మహామూద్ పా మరణించినాడు. సుల్తాన్ మహామూద్ పా మరణించిన తరువాత ప్రభువులు దౌలత్ ఖాన్ కు విధేయత ప్రకటించినారు. ముల్కాన్ లాహోర్ ప్రాంతాలను పాలించే తైమూర్ ప్రతినిధియైన ఖిజిర్ ఖాన్ పెద్ద పైన్యంతో డిల్లీపై దాడి చేసినాడు. నాల్గు నెలల ముట్టడి తరువాత ఖిజిర్ ఖానకు దౌలత్ ఖాన్ లోబడినాడు. ఖిజిర్ ఖాన్ కి 1414 లో దౌలత్ ఖానను హిస్సార్ జైలులో బంధించి, డిల్లీ సుల్తాన్ అయినాడు.

ఇతనితో సయ్యద్ వంశం మొదలయినాది,

6.6 సయ్యద్ వంశం (క్రి.శ. 1414-1451)

సయ్యద్ వంశంలో సల్లు రుసుల్లా నులు37 సంవత్సరాలు డిల్లీని పాలించినారు.

6.7 ఖిజిర్ ఖాన్ (క్రి.శ. 1414-1421)

ఖిజిర్ ఖాన్ తాను మహామూద్ ప్రవక్త సంతతి వాడినని చాటు కొన్నాడు. తాను డిల్లీని పరిపాలించినంతకాలం సుల్తాన్ అను బిరుదు ధరించక, తైమూర్ కు డబ్బు కానుకలను పంపినాడు. ప్రభువర్గంలో మురాలు ఏర్పడినవి. మాళ్వ, గుజరాత్, జానపూర్ తదితర రాష్ట్రాలు స్వతంత్రించినవి. ఖిజిర్ ఖాన్ కతేహర్, బాదోన్, ఎటావహా కంపిలి పరిపాలకులను ఓడించినాడు. గ్ర్యాలియర్, బయానా, గుజరాత్, సర్ హింద్, మేవట్ పాలకులను కూడా ఓడించాడు. మేవట్ ను క్రి. శ. 1421లో జయించిన తర్వాత, డిల్లీకి తిరుగు ప్రయాణంలో, మార్గమధ్యంలో తీవ్ర అనారోగ్యంనకు గురించే మరణించినాడు.

6.8 ముబార్ పా (క్రి.శ. 1421-1434)

ఖిజిర్ ఖాన్ మరణం తరువాత, అతని కుమారుడు , ముబారక్ శాంతియుతంగా సింహసనమేక్కినాడు. ఖిజిర్ ఖాన్ తనకు వారసునిగా తన కొడుకును నియమించినాడు. సమకాలీన చరిత్రకారులు ఇతనిని 'దయామయుడు'గా ప్రస్తుతించారు కొన్ని సంవత్సరాల నరకు తైమూరుకు ప్రతినిధిగా, తన తండ్రి లాగానే డిల్లీని పరిపాలించినాడు. తైమూర్ మరణించిన తర్వాత, స్వతంత్రించి సుల్తానులను బిరుదును ముబార్ పా ధరించినాడు. ముబారక్ పా రోహిల్ ఖిండ్, మేవట్, భాటిండాలో లేచిన తిరుగుబాటులనణించినాడు. ఇతని కాలంలో యాహుటాబిన్ సర్ హింది. "తారీఫ్-ఇ-ముబారక్ పాహా" అను ప్రసిద్ధమైన స్తకంను రాశాడు. ఇది ముబారక్ పా పరిపాలనను గురించి తెలుపుతున్నది. సమకాలీన బరిత్తను తెలుసుకోవడానికి కూడ ఈ ర్యంధం ఉపయోగపడుచున్నది. క్రి.శ. 1434 లో అల్లా న్జమునా వద్ద కొత్తగా కట్టుకున్న 'ముబారక్ బాద్' అను పట్టణాన్ని పర్యవేక్షించు ఉన్న సమయంలో ఒక కుట్టకు బలించే మరణించాడు. కొంతమంది హిందూ, ముస్లింభువులు కలిసి, వజీర్ సర్వ్-ఉల్-ముల్క్ నాయకత్వాన కుట్ట పన్ని సుల్తానును వధించి దు. తాను నిర్మించిన పట్టణమునకు సుల్తాన్ నేతన పేరునే పెట్టు కొన్నాడు

6.9 మహామూద్ బిన్ పరీద్ (క్రి.శ. 1434-1444)

క్రి.శ. 1434 లో ముబారక్ పా మరణానంతరం అతని తమ్ముని కొడుకైన మొహ (దీ పాను వజీర్ సర్వ్-ఉల్-ముల్క్, సింహసనంపై కూర్చుండచెట్టినాడు తరువాత తన ఆస్థానంలోని ప్రభువులకు ఉన్నత ఉద్యోగాల

నిచ్చినాడు. దీనివలన కొందరు బాధపడి కమాల్ ఉల్-ముల్కు నాయకత్వాను సుల్తాన్ కు వ్యతిరేకంగా కుటుపన్నాడు. సుల్తాన్ ఈ కుటు తెలిసికొని, 'సిరి' యను పట్టణంలోని కోటలో తలదాచుకొన్నాడు. తిరగుబాటుదారులు ఆ కోటను పట్టు కొనుటకు నిర్ణయించుకొన్నారు. సర్వర్-ఉల్-ముల్కు సుల్తాన్ ను హత్య చేయ దలచాడు. కాని సుల్తాన్ అతనిని బంధించి, వధించాడు. తర్వాత సుల్తాన్ కమాల్-ఉల్ ముల్కు ను తన ప్రదానమంత్రిగ నియమించుకొన్నాడు. రాజ్యంలో శాంతి భద్రతలు కోరవడినవి. గుజరాత్, మాళ్వు, జానపూర్ (Jaunpur) తదితర ప్రాంతాలలో తిరగుబాటులు లేచినవి. లాహార్ సరహింద్ రాష్ట్ర పాలకుడు డిల్లీని పట్టు కొనుటకు బయలు దేరినాడు. బోక్క రులు ఇతనితో కలిసినారు. ఉబయ సైన్యాలు డిల్లీ పై దండత్తినాయి. కాని మొహమ్మద్ ఫరీద్ అకాల మరణం వారికి అసంతృప్తి కలిగించింది. మొహమ్మద్ బిన్ ఫరీద్ కీ. శ. 1444లో మరణించాడు.

6.10 అల్లా ఉద్దీ స్షోలమ్ పా (కీ.శ. 1444-1451).

మొహమ్మద్ పా మరణానంతరం, అతని కొడుకు అల్లా ఉద్దీన్ 'ఆలమ్ పా' అ బిరుదుతే సింహసనమెక్కినాడు. ఇతడు అసమర్థుడు. పరిపాలనా విషయంలందు అభిరు లేనివాడు. అతడు తన బంధువర్గంలో ఒకరిని డిల్లీకి రాష్ట్ర పాలకునిగ నియమించి కీ 1448లో బడయూన్ నగరంలో స్థిరపడినాడు ఆ నగరం సుల్తాన్ కు నిచ్చినందున, తన జీవితం అచ్చటనే గడపదలచినాడు. హిసన్ ఖాన్ హామీద్ ఖాన్ డిల్లీ వ్యవహారంలో చూచేవారు. వఱీర్ హామీద్ ఖాన్, లాసూర్ సరహిందు రాష్ట్ర పాలకుడైన బహాలూల్లో డిల్లీకి ఆహ్వానించినారు. కీ.శ. 1451 లో బహాలూల్ లోడి డిల్లీ సింహసనమధిష్ఠించిన అల్లా ఉద్దీన్ ఆలమ్ పా సింహసనంను త్యజించినందున బహాలూల్ లోడి సుల్తాన్ అలయు ఆలంపా (ప్రపంచాధినేత) బడయూల్ కీ.శ. 1478 లో మరణించినాడు.

6.11 లోడి వంశం (కీ.శ. 1451-1526)

బహాలూల్ లోడి లోడి వంశస్థాపకుడు. అతని తరువాత నీకందర్ లోడి, ఇబ్రహీం డిల్లీని పరిపాలించినారు. వీరు ముగ్గురు 75 సంతృప్తాలు డిల్లీ సామ్రాజ్యంను పరిపాలి

6.12 బహాలూల్ లోడి (కీ.శ. 1451-1489)

పిరోజ్ పా కాలంలో భారతదేశానికి వచ్చే ఆప్సునుల సంఖ్య క్రమంగా పెరిగి తరవాత కాలంలో లోడిలు, సూరులు, నియాజీలు, సుహానీసులుగా పేరుపోందినార లూల్ తాత. భారతదేశంనకు పిరోజ్ పా కాలంలో తరలి వచ్చినాడు. బహాలూల్ తం కలా. బహాలూల్ లోడి చాల ఛైర్ సాహసాలు గలవాడు. యుద్ధ విధానంలో చక్కని గడించాడు. అతనికి అనేక కాంక్లు ఆశయంలుండేవి. ఇస్తాం నియమంలను పార్టీ అతడు బీదలకు సహయపడేవాడు. విద్యను పోషించి, న్యాయంను ప్రమించి సామ్రాజ్య గౌర ప్రతిష్ఠలను ఇతడు పునరుద్ధరించదలచినాడు. అంతర్వేదిలోని ఏ వార్ సంస్కార్ధిశుల నశించి, కప్పము వసూలు చేశాడు. జానపూర్ పాకుడైన మొహమ్మద్ పార్కు డిల్లీపై దండత్తాడు బహాలూల్ అతనిని ఓడించాడు. పార్కు మరణించిన తరవాత హస్సేన్ ఖాన్ జానూరు పాలకుడయ్యాడు. అతనిని కూడా బహాలూల్ ఓడించి కీ.శ. 1486లో తన పెద్ద కుమారుడైన బర్గరను దాని పరిపాలకు విగ నయమించినాడు. బహాలూల్ జీవిత మంత దాదాపు యుద్ధాలతో గడిపాడు. పరిపాలనావ్యవహారములను చూచుటకు అతనికి సమయం లేకుండేది. తనతోటి ఆప్సునులకు తనతో సమానంగా సుల్తాన్ అదరించాడు. తివాచీ మీద కూర్చుండి, వారితో చర్చలు జరిపేవాడు. ఈ విధంగ బహాలూల్ లోడి 39 సంవత్సరాలు పరిపాలించి, కీ.శ. 1489లో మరణించాడు. డిల్లీ సామ్రాజ్యం, ఇదివరలో కోల్చేయిన,

ప్రతిష్ఠను బహాలూల్ లోడి పునరుద్ధరించాడు. తిరుగుబాటుల సణచుటలో విజయం పోందాడు. ఎ.బి. పాండే అను చరిత్రకారుడు బహాలూల్ లోడిని "ప్రసిద్ధి చెందిన, విజయ వంతమైన సుల్తాన్"గా పేర్కొన్నాడు.

6.13 సికిందర్ పా (కీ.శ. 1489-1517)

బహాలూల్ లోడి మరణించిన తరువాత బలమైన ప్రభువర్గం అతని రెండవ కుమారు డైన నిజాంబాను డిల్లీ సంహసన మెక్కుంచారు. కీ.శ. 1489 లో సిహోసనమెక్కున తర్వాత, | నిజాంబాన్ "సికిందర్ లోడి" అను బిరుదు ధరించాడు. సికిందర్ కాపై పరిపాలకుడైన ఆలమ్ నును అణచినాడు. తరువాత పాటియాల పాలకుడైన ఈశాఖానును ఓడించినాడు. సికిందర్ తనను సుల్తాన్ గా గుర్తించులసినదని, తన అన్నయైన బార్గుకు ఫర్మానా పంపాడు. హాస్సున్ పా మాటలను విశ్వసించి, బార్గుకు సుల్తాన్ పై యుద్ధం చేయరలచి నాడు. కనూజ్ వద్ద సుల్తాన్ బార్గుకు ను ఓడించినాడు. బార్గున్ బడయూనుకు పారిపోయాడు. కానీ సుల్తాన్ సైనికులు అతనిని పట్టుకొన్నారు. బార్గును తిరిగి బెనపూర్ (Jaunpur) కు రాష్ట్ర సాలకునిగా నియమించాడు. తర్వాత సికిందర్ గ్యాలియర్ పాలకుని అణచి అతని నుండి కప్పం వసూలు చేసుకొన్నాడు. కల్పీని జయించి మొహమ్మద్ ఖానును సుల్తాను దానికి రాష్ట్ర పాలకునిగ నియమించాడు. తిరిగి బెనపూర్ (Jaunpur) లో అమీరులు తిరుగుబాటు చేయగా సుల్తాన్ వారిని అణించాడు. తరువాత బీహారు పాలకుని ఓడించాడు. కీ.శ. 1502లో సికిందర్ దౌల్ శూర్, గ్యాలియర్ పాలకుల నేడించి, వారినుండి కప్పం వసూలు చేసాడు. రవాత నగర, నర్జీర్ మొదలుగు వాటిని ఓడించి, తన ఆదిపత్యాన్ని నిరూపించుకొన్నాడు. నిపోయిన పాలకులు కప్పం చెల్చించుట వలన, సుల్తాన్ ధనాగారం నిండిపోయినది.. ఇతని అని డిల్లీ సామ్రాజ్యం గొప్ప కీర్తి ప్రతిష్ఠల నందుకొన్నది.

సుల్తాన్ తనను అగోరవ పరచిన అమీరులను కరినంగా మందలించాడు. అంతర్వేది, బర్, తదితర ప్రాంతాలనుండి వచ్చే దాడులనెదుర్కొనుటకు సుల్తాన్ యమునా నది ఒక బలిష్ఠమైన దుర్గంను నిర్మించి పైన్యంలను నిలిపాడు. ఆ దుర్గంసకే ఆగ్రాయని పట్టారు కీ.శ. 1504లో సికిందర్ ఆగ్రాకు రెండవ రాజుడాని హోదా కల్గించాడు. అతడు గూడాచారి విధానంను ప్రవేశపెట్టినాడు 'పురియత్త ప్రకారం న్యాయపాలన జరిగేది! కాజీలు వ్యాజ్యాలను పరిశీలించిన తరువాత సుల్తాన్ తీర్పు ఇచ్చేవాడు. వర్తక వాటిజ్యం అభివృద్ధి చెందింది. ఇతడు కపులను, పండితులను పోషించాడు. ఇతడు. ఇస్లాం మత అభిమాని. సంకుచిత మత విధానం అవలంబించాడు. మధురా, ఛార్ఫర్, మండెల్సో దేవాలయంలను ధ్వంసము చేసి, వాటి స్టోనంలో మసీదులను నిర్మించాడు. ఇతని పరిపాలన లో దేశం శాంతి సాభాగ్యాలతో విలసిల్సింది. డిల్లీ సామ్రాజ్యం ఇతని కాలంలో బలపడి, అభివృద్ధి చెందింది. సికిందర్ కీ.శ. 1517 లో సహజంగా మరణించాడు.

6.14 ఇబ్రహీంలోడి (కీ.శ. 1517-1526)

సికిందర్ పా మరణించిన తర్వాత, అతని ఎద్ద కుమారుడు ఇబ్రహీమ్ ప్రభువుల ఆమోదంతో కీ.శ 1517లో ఇబ్రహీమ్ పా అను బిరుదు ధరించి, డిల్లీ సింహసనమెక్కాడు. కానీ కొంత మంది ప్రభువులు ఇబ్రహీం తమ్ముడైన జలాల్ ఖానును బెనపూర్ కు తీసుకెళ్ళి అతనిని సింహసనం మీద కూర్చుండచెట్టినారు ఇబ్రహీం ఒక ఫర్మాను జారీ చేసాడు. దీనినుసరించి అమీరులు జలాలుకు విధేయత ప్రకటించకూడదని, లేకున్నచో శిఖార్థులగురురని భయపెట్టినాడు తన తమ్ములను హిస్సార్ కోటలో బంధించి, జలాల్ పై దండెత్తి చివరకు అతనిని వధించాడు. ఇబ్రహీమ్ గ్యాలియర్ నుండి ఆజంహామాయూను కుమారుడైన పతేఖానును అనుమానంతో పిలిపించాడు. పతేఖాన్ ను జైలులో నిర్వందించాడు. హామాయూను మరోక కుమారుడైన ఇస్లాం ఖానున్న కారా-మానికి పూర్

రాష్ట్ర పాలక పదవి నుండి తేలగించాడు. సుల్తాన్ ఈ చర్యల వలన ప్రభువులకు చాల కోపం కలిగింది. తిరుగు బాటు దారులు, ఇస్లాం ఖాన్ నాయకత్వంన పెద్ద సైన్యంతో ఆగ్రాపై దాడి చేశాడు. భీకర యుద్ధం ఇరుపక్షాల మధ్య జరిగింది. ఈ యుద్ధంలో సుల్తాను నుత్రించుబాటుదారులను ఒడించి, ఇస్లాం ఖానును వధించాడు.

సుల్తాన్ మోసంతో అజమ్ హసుమాయూన్ ను జైలులో వధించాడు. ప్రభువులకు ప్రా భయమేర్పడింది. దర్వాజాఖాన్, ఖాన్-ఇ- జహాన్ నో డి హస్స్ ఖాన్ ఫర్ ములీ సుల్తాన్ | వ్యతిరేకంగా బహుద్దూర్ ఖాన్, దర్వాజాఖాన్ కుమారుడు, మొహమ్మద్ పొ అను బిరు ధరించి, సుల్తాన్ లదికారంను ధిక్కరించాడు. పంజాబ్ రాష్ట్ర పాలకుడైన, దౌలత్ లో కుమారుడైన దిలావర్ ఖాన్ తన తండ్రి వద్దకు వెళ్ళాడు. సుల్తాన్ దాయాదియైన ఆల ఖాన్ డిలీ సింహాసనంపై కన్సువేసాడు. ఇట్టి పరిస్థితులలో దౌలత్ ఖాన్ లోడి, భారతదేశం దండత్తుటకు బాబును ఆహ్వానించాడు. బాబర్ లోడివం శంను నిర్మాలించి తిరిగి కాబూలు మరలి పోవునని దౌలత్ ఖాన్ ఆశించాడు. భారతదేశాన్ని జయించుటకు అవకాశం కో ఎదురు చూచుచున్న కాబూలు పరిపాలకుడు బాబర్ కీ.ఐ. 1526లో, భారత దేశం దండత్తు, పానిపట్ యుద్ధంలో ఇబ్రహీంలోడిని వధించాడు. డిలీని స్వాధీనం చేసుకొని భా దేశంలో మరొక తురుషు వంశమైన మొగల్ వంశంను బాబార్ స్థాపించాడు. దీనితో లో వంశం అంతరించి, భారతదేశచరిత్రలో నూతన అద్భుతం ప్రారంభమయ్యింది.

6.15 డిలీ సుల్తానుల సామ్రాజ్య (డిలీ సుల్తానుతో పతనానికి కారణాలు : డిలీ సుల్తానుల సామ్రాజ్య (డిలీ సుల్తానుతో) పతనం మహమ్మద్ బిన్ తుగ్రూక్ కాలంలో ప్రారంభమై ఇబ్రహీమ్ లోడి కాలంలో పూర్తి అయ్యింది. ఈ సామ్రాజ్య పతనానికి దారితీసిన పరిస్థితులులనేకం కలపు. వాటిలో ముఖ్యమైనవి

- డిలీ సుల్తానుల సామ్రాజ్య అంతర్గత బలహీనత
- మహమ్మద్ బిన్ తుగ్రూక్ విఫల సంస్కరణలు
- ఫిరోజ్ తుగ్రూక్ బాధ్యత
- ఫిరోజ్ తుగ్రూక్ తర్వాత బలహీనులైన వారసులు
- తైమూర్ దండయాత్ర
- బాబర్ భారతదేశం పై దండయాత్ర

డిలీ సుల్తానుల సామ్రాజ్యంలో కొన్ని అంతర్గత బలహీనతలున్నాయి. వాటివలన శ్రీపుంగా లేక ఆలస్యంగానైన సామ్రాజ్యం పతనంకాక తప్పలేదు. ప్రపుధంగా పేర్కొన దగినది డిలీ సుల్తానులనిరంకుశ పరిపాలనా విదానం. ప్రతి డిలీ సుల్తాన్ నిరంకుశ ప్రభువు. అతనిలో అన్ని అధికారంలు కేంద్రీకరించబడ్డాయి ప్రభుత్వ సామ్రాజ్యం సుల్తాన్ స్థానిక బలంపైన ఆధారపడి యుండేది. బాల్ఘాన్, అల్లా ఉద్దీన్ నుంటివారు బలమైన నిరం కుశలు పరిపాలించినంత కాలం ఆంతరంగిక కల్లో లాలు లేకుండ, విదేశీ దండయాత్రలు లేకుండ, శాంతిభద్రతలతో సామ్రాజ్యం మనుగడ సాగినది. కానీ బలహీనులైన సుల్తానులు అధికారానికి రావడంతో, సామ్రాజ్య పతనం ప్రారంభమయ్యింది. తురుషులు భారతదేశంనకు వచ్చి స్థిరపడిన తరవాత హిందువులు అధిక జూనాబూతో యున్న హిందువులను తమ పరిపాలన కనుగొంగా మార్పుకోనుటకు తీవ్ర ప్రయత్నం చేశారు. హిందువులను ముస్లింలను కలిపి ఒక జూనిగా నిర్వించర్కపోయారు. దానికి బదులుగా సుల్తానులతో కొందరు ఇస్లాం మతావేశ పూరితులై సంకుచిత మత విధానం నవలంభించి అనేక మంది హిందువులను హింసించి, వారి దేవాలయంలను ధ్వనించేసి, వారిని బలవంతంగా ఇస్లాం మతం స్వీకరించునట్ల చేశారు. అల్లా ఉద్దీన్ లాంటి సుల్తానులు

హిందువులను నిరుప్పదలుగా చేయబడుకు ప్రయత్నించారు. సుల్తానులపరమత ద్వ్యాపం వలన సాప్రాజ్యంలో అదిక సంఖ్యలోనున్న హిందువులు ముస్లిం సాప్రాజ్యంనకు వ్యతిరేకులైయ్యారు. దీనికి తోడుగా విభధంలేర్చడి, ఐకమత్యం కోరపడింది. కొందరు అనుకూలం కాగా, మరికొందరు సుల్తాన్లకు వ్యతిరేకులైయ్యారు. ఈ సరిష్ఠితులకు

- అయినట్లు, ఆనాటి సుల్తానులో వారసత్వ చట్టం లేనందువలన, “రాజ్యం వీరబోజ్యం” బలవంతునిదే రాజ్యం) అయ్యింది. దీని వలన అనేక వారసత్వ యుద్ధాలు జరిగి, డిలీ ప్రాజ్యం బలహీనపడింది. అంతే కాకుండ ఇల్లటుట్ట మివ్ కాలం నుండి మహామృద్ధ బిన్ తుగ్గుక్ కాలం వరకు మంగోలు భారతదేశంపై అనేక మారులు దాడి జరిపి, సుల్తాన్ టిటినికికి ఆ పరిపా భంగం కలిగించినారు. దీనివలన సుల్తానుల ఆంతరంగిక పరిపాలనవైపు తమ దృష్టిని కేంద్రీకరించలేకపోయారు. అంతేకాక, వీరి దండయాత్రలు, సుల్తానుల సాప్రాజ్యవ్యాప్తినికూడ నిరోధించింది. డిలీ సుల్తానుల సాప్రాజ్యం సువిశాలమైయ్యింది. అల్లా ఉద్దీస్తి నీలీ తర్వాత డిలీ సుల్తానుల సాప్రాజ్యం ఉత్తరమున పంజాబు నుండి దక్షిణాన మధుర వరకు విస్తరించింది... మహామృద్ధ బిన్ తుగ్గుక్ కాలంలో డిలీ సాప్రాజ్యం 23 రాష్ట్రంతో కూడుకొని అదుపులో నుంచుటకు ఏ సుల్తాన్ కైన కష్టంగా యుండేది. ఎందుకనగా రాకపోకల సాకర్యంలంతగా లేవు. చాలా స్వల్పంగా యుండేవి. ఈ కోరత వలన సమర్థవంతంగా తిరుగుబాటులను సుల్తాన్ న్న అణచలేకపోయారు. కీ.శ. 1347 నాటికి డిలీ సాప్రాజ్యంలో దక్కునులోని చాలా భాగంను కోల్పోయ్యింది. ఇదే సమయంన ఉత్తర భారతదేశంలో బెంగాల్, అయోద్య, సింధు, కాయ వార్ తదితర ప్రాంతాలలో తిరుగుబాటులు చెలరేగాయి. వీటిని అణచుట కష్టమయ్యింది. కావున సువిశాల సాప్రాజ్యం డిలీ సుల్తానుల బలహీనతకు ఒక కారణమయ్యింది.

మహామృద్ధ బిన్ తుగ్గుక్ నూతన ప్రయోగాలు విపులమగుటవలన, ప్రజలలో తీవ్ర అసంతృప్తి పెరిగింది. వీటి పుభావం ధనాగారముపై కూడా పడింది. అతని చర్యలవలన, తుగ్గుక్ ప్రజలలో అప్రసిద్ధుడయ్యాడు సాప్రాజ్యంలో అనేక భాగాలలో తిరుగుబాటులు లేచాయి. బెంగాలు, దక్కును డిలీ సాప్రాజ్యం నుండి విడిపోయాయి. ఈ తిరుగుబాటులు సాప్రాజ్యంను బలహీనపరచాయి.

డిలీ సాప్రాజ్యం బలహీనమగుటకు ఫిరోజ్ పొ తుగ్గుక్ భాద్యత కూడ కలదు. ఫిరోజ్ సమర్థుడైన పరిపాలకుడుకూడు. బాల్మీన్, అల్లా ఉద్దీస్తినుకున్న సైనిక సామర్థ్యం అతనిలో లేదు. సాప్రాజ్య వ్యాప్తి చేయకపోగా, ఉన్న రాజ్యంను రక్షించుకొనలేక పోయాడు. ఇతని బలహీనతను, ఆసరాగా తీసుకొని, రాష్ట్ర పాలకులు తిరుగుబాటు చేసి, స్వతంత్రించారు. అంతేగాకుండ ఇతని సైనిక విధానం చాల లోప భూయిష్టంగ యుండేది. ఇతని దయగుణం సైనిక సామర్థ్యంను నిరీద్యం చేసింది. వారు సాప్రాజ్యంను రక్షించుటలో విపులులైయ్యారు. జగీర్దారులు బలవడి, సుల్తాన్ అధికారంనే సువాలు చేసారు. ఇతని సైనిక విధానం సాప్రాజ్యానికి ప్రమాదకరమై, దాని పతనానికి దారితీసింది. ఇతని బానిస విధానం కూడ సాప్రాజ్య పతనానికి దారి తీసింది. ఈ విధానం ప్రధుత్య వ్యయానికి కారణమయింది. ఇతడు 1,80,000 మంది బానిసలను పోషించాడు. కానీ వారు అవిధేయులై, శాంతి భద్రతలకు ముప్పుక్కిస్తూ, చివరకు సాప్రాజ్య పలతనానికి ఒక విధంగా బాధ్య లైయ్యారు. వీటికి తోడు ఫిరోజ్ మత దురహంకారం. ఇతడు అనేక మంది హిందువులను హింసించాడు. ఫిరోజ్ పొ ఆవేశం సాప్రాజ్యం తోందరగా పతనమగుటకు సహాయపడింది.

ఫిరోజ్ తుగ్గుక్ తరవాత సింహసనమెక్కిన వారు అసమర్థులు, బలహీనులు సమయంలో పచ్చిష్టమైన సుల్తానులవసరం అట్టి క్లిప్ప పరిష్ఠ తులలో బలహీనులైన సుల్తాను పరిపాలించుట వలన సాప్రాజ్యపతనంను

అరికట్టలేక పోయారు. ఏరికి తోడుగ తెమూరు దండయాత్ర సామూజ్య పతనంనకు ఇతోదికంగా సహకరించింది. ఇతని దండయాత్ర సామూజ్యంలోని అంతర్గత బలహీనతను బహిర్గతపరచింది. ఇతడు భారతదేశ ధనరాశులను కొల్లగొట్టాడు సామూజ్యంలో అనేక బాగాలలో తిరుగుబాట్లు లేచాయి. ఒక విధంగా డిలీ న మధుర పరకు విస్తరించింది. ఈ సామూజ్య పునాదులనే తైమూర్ దండయాత్ర కదిలించింది. కానీ వాస్తవంగా బాబర్ భారత దేశం పై దండయాత్ర డిలీ సుల్తానుల సామూజ్యంనకు చావు దెబ్బివంటిది. ఆ సమయాన డిలీ | సుల్తాన్ ఇబ్రహిమ్ లోడి. ఇతడు చాలా బలహీనుడు. అందుచేత బాబర్ మొదట పానిపట యుద్ధంలో క్రీ.శ. 1526 లో అతనిని బడించి, వదించాడు. ఈ విధంగా డిలీ సుల్తానుల సామూజ్యం అంతరించి, భారతదేశంలో మొగలుల పాలన ప్రారంభమయ్యంది.

6.16 సారాంశం:

1398లో తైమూర్ దండయాత్ర వలన డిలీ సుల్తాన్ కు చావు దెబ్బి తగిలిందితైమూరు . ప్రతినిధిగాముల్లా న్ గవర్నర్ ఫిజిర్ ఖాన్ 414 లో డిలీని ఆక్రమించి సయ్యద్వంశ పాలనను ప్రారంభించాడు. ఆతరువాతబహాల్ లోడి 1451 లోడిలీ ర్యసింహసనం అధిష్టించటంతో లోడి వంశ పాలన ప్రారంభమైందిముగ్గురు . లోడి సుల్తానులో5 సంవత్సరాల పాలనలోసుల్తా నుఱ్ఱాధికారాన్ని, ప్రతిష్ఠను పునఃస్థాపితం చేయటానికి విశ్వప్రయత్నాలను చేసింది.1526లో మొదటి పానిపట యుద్ధంతో డిలీ తురుప్పు సుల్తాన్ అంతముందింది .

6.17 ప్రశ్నలు

1. సయ్యద్ వంశం గురించి వివరించండి?
2. డిలీ సుల్తాన్ పూర్వ వైభావాన్ని పునఃస్థాపనకు లోడి వంశపాలనలో జరిగిన కృషిని వివరించండి

6.18 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1. Ashraf K.M.: Life and Conditions of the People of Hindustan (1200-1550 A.D.)
2. Habib Mohammad and K.A.Nizami (Ed): Comprehensive History of India AD 1206-1526
3. Habib Mohammad: Politics and Society in Early Medieval Period Vol I & II
4. Habib. Irfan (Ed): Medieval India – Research in the History of India 1200-1750 A.D.
5. Iswari Prasad:A Short History of Muslim Rule in India
6. Iswari Prasad:History of Medieval India from 647 to 1526 A.D.
7. Jackson. P.: The Delhi Sultanate
8. Majumdar, R.C. (Ed):History and Culture of the Indian people, Vol. VI.

9. Mehta, J.L.: Advanced Study in the History of Medieval India, Vol. I
10. Panikkar, K.M.: A Survey of Indian History
11. Srivastava, A.L.: Sultanate of Delhi
12. Tripathi, A.S.: Some Aspects of Muslim Rule in India

Dr.D.Venkateswara Reddy

పాఠము - 7 సయ్యద్ - లోడీవంశాలు

విషయక్తమం

- 7.1లక్ష్యం
- 7.2ఉపాధ్యాతం
- 7.3తైమూర్ దండయాత్ర
- 7.4సయ్యద్ వంశం
 - 7.4.1ముబారక్ షా
 - 7.4.2 ఆలం షా
- 7.5లోడీ వంశం
 - 7.5.1నికిందర్ లోడీ
 - 7.5.2జబరీం లోడీ
 - 7.5.3.మొదటి పానిపట యుద్ధం
- 7.6సారాంశం
- 7.7 ప్రశ్నలు
- 7.8 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

7.1లక్ష్యం

తైమూర్ దండయాత్ర, ఆతరువాత సయ్యద్ వంశం డిల్లీ లో అధికారాన్ని చేపట్టడం, వారితరువాత డిల్లీ సుల్తాన్త ను పాలించిన లోడీవంశం గురించి, వారికాలం లో జరిగిన సంఘటనలు, మొదటిపానిపట్టు యుద్ధం గురించి అధ్యయనం చేయడమే ఈపాఠం ప్రధానమైన లక్ష్యం.

7.2ఉపాధ్యాతం

1398 దండతైపచ్చిన తైమూర్ ను చివరి తుగ్గుక పాలకులు ప్రతిషుట్టించలేకపోయారు. పులితంగా తైమూర్ దాడులు జరిగిన అనతి కాలంలోనే తుగ్గుక వంశం అంతరించింది. 1412లో చివరి తుగ్గుక సుల్తాన్ మహామూద్ చనిపోవటంతో డిల్లీ సింహసనాన్ని అధిష్టించడానికి అనేకమంది ప్రయత్నించారు. వారిలో తైమూర్ ప్రతినిధిగాముల్లా న్నీ గవర్నరుగా ఉన్న విజిర్ ఖాన్యజయాన్ని సాధించాడు. ఇతడు 1414 లో డిల్లీ సుల్తాన్త పై సయ్యద్వ్యంశ పాలనను ప్రారంభించాడు. ఈపాఠంలో తైమూరు దండయాత్ర, ఆతరువాత తుగ్గుక వంశపతనం, సయ్యద్ వంశ అధికార స్థాపన,

లోడి వంశపాలన, వారిపాలనలో డిల్లీ సల్తనత్ విస్తరణకు జరిగిన ప్రయత్నాలు మొదటిపానిపట్లు యుద్ధంతో లోడి వంశ పతనం వివరించబడ్డాయి

7.3 తైమూర్ దండయాత్ర(1398):

ఇతడు ప్రఖ్యాతి గాంచిన తురుప్పు జైత్రయాత్రికుడు. వాయవ్యాన మధ్య ఆసియా, డిల్లీ, దాని ఉత్తర సరిహద్దు కు అధిపత్రిన తైమూర్ దండయాత్ర, తుగ్గక్ ఆధిపత్యంపై చాపు దెబ్బటీయడమే గాక, అంతకు ముందే అలముకోని ఉన్న సంఖ్యాబాన్ని మరింత ఉద్ఘతపర్చింది. హిందుస్థాన్ లో అలముకోన్న బలహీనమైన, అరాచక పరిస్థితుల నుండి ప్రయాజనాన్ని పోందటానికి, ఇతడు ఉచ్చోదలుకోని, ముల్లా న్ దీపాల పూర్ వరకుతకస్కిక దాడులను జరిపాడు. డిల్లీ రాజుడాని నగరం దగ్గర తప్పు, మరెక్కడా కూడా ఇతని దాడులకు సమర్పించి ప్రతిషుటన లేదు. డిల్లీ కూడా సులభంగానే ఇతని అధీనం లోకొచ్చింది. లోంగిపోయిన అన్ని పట్టణములల్లో కూడా ప్రజల ఉచకోత తీవ్ర లూటీ, విధ్వంస కాండ జరిగింది. ఈ పాశవిక దండయాత్రికుడు అత్యంత మానవ వధ గావించాడు. ఇతడు డిల్లీ ప్రవేశించుటకు ముందుఅతను బందీలుగా పట్టుకోన్న లక్షమంది హిందువులను వధించాడు డిల్లీని ఆక్రమించిన తర్వాత, పదిహానురోజుల వరకు కూడా మానవవధ, ఆస్తులను కొల్పగొట్టడం జరిగింది ఇది డిల్లీ ప్రజలకే గాక, పాలనాయంత్రాంగానికి పూర్తి వినాశకర, విపత్కర పరిస్థితిని కలుగజేసింది. 1412లో సుల్లా న్ మహామూద్ చననిపోవటంతో దాదాపు రెండు శతాబ్దాల పైబడిఅధిపత్యం చెలాయించిన తురుప్పు జూతి నుండి డిల్లీ రాజ్యం చేజారిపోయింది. ఇతని మరణానంతరం, అధికారాన్ని కైవసం చేసికొనటానికి, సింహసనాన్ని అధిష్టించడానికి తపూతహాలు ఎక్కువయ్యాయి. ఇందులో ఉత్తర భారతదేశంలో తైమూర్ ప్రతినిధి, ముల్లా న్ గవర్నరైన ఖిజీర్ ఖాన్యిజయాన్ని సాధించాడు. ఇతడు 1414 లో బాగా కుదించబడిన డిల్లీ సల్తనత్ పై సయ్యద్ అనేనాల్గో దీమొదటి తురుప్పుతర వంశ పాలనను ప్రారంభించాడు.

7.4 సయ్యద్ వంశం:

ఖిజీర్ ఖాన్ (1414-1421) స్వతంత్రంగా 1421 వరకు, ఏడు సంవత్సరాల పాటు, రాజ్యపాలన గావించాడు. అయితే, ఇతడు తైమూరిడ్ ల రాజుపుత్రినిధిగా మాత్రమే, తనకు తాను అధికారికంగా వర్షించుకోన్నాడు. ఇతడు సార్వభౌమత్యాన్ని తెలిప 'సుల్లా న్', లేదా 'పా' బిరుదాలను ధరించడం గాని, నాటేలను తన పేరుతో ముద్రించడం గాని, చేయలేదు. ఇతని రాజ్యం సింధ్, పంజాబ్, అంతర్యుదిల్క పశ్చిమ ఉత్తరపుద్మ లోని కొన్ని ప్రాంతాలను కథి పుంది. ఒక మొస్తరుగా విస్తరించి ఉన్న పూటికీ, ఇది అనేక ప్రాంతీయ రాజ్యాల్లో ఒకటిగా తయారైంది బింగాల్, జాన్ పూర్, రాజస్థాన్, మాల్యా, గుజరాత్, ఖాందేవ్, దక్కన్ దీవ్యపకల్పంమొదలగు ప్రాంతాల్లో తుగ్గక్ పాలన లంతం కావడంతో, ఇవి స్వతంత్ర

రాజ్యాలుగా అవతరించాయి. ధీళ్లీ సుల్తాన్త కుదించబడిన అధికారం, హోదాల పులితంగాఖీజిర్ ఖాన్ తన పరిపాలనా కాలమంతాలదికార దాహోనికై ప్రాకులాడుతున్న తన సమీప పాలకులతోనేలేదా తన రాజ్యంలోనే తిరుగుబాటుదారులైన హిందూ సామంతులు, ముస్లిం ప్రభువుల తోనో, పోరాడవలసి వచ్చింది.

7.4.1 ముబారక్ షా (1421-1434):

ముబారక్ పాఖీజిర్ ఖాన్ కుమారుడు, వారసుడు. ఇతడు తన తండ్రి కంట ఎక్కువ సామర్థ్యం గలవాడిగా, దృఢమైన వాడిగా బుజువు చేసుకున్నాడు. ముబారక్ షాసుల్తాన్ బిరుదు ధరించాడు. ఇతడు అంతర్వేది ప్రాంతం లోని హిందూ జమీందార్, పంజాబ్ లోని ముస్లిం ప్రభువుల కోన్ని తిరుగుబాట్లను అణచివేశాడు ముబారక్ పాస్సిరత్యంలోని తన రాజ్యాన్ని రాజుపుతులు, మాల్వా, జాన్ పూర్ ముస్లిం పాలకులు కాబూల్ నుండి మొగలు ఆక్రమించకుండా కాపాడాడు. కానీ, దురదుష్టప్రశాస్త్ర ఈ సుల్తాన్ లాయిద్ విధియతతో కూడిన ఈ స్వంతప్రభువుల కుట్టకు బలైనాడు. ముబారక్ షా 1434 ఫిబ్రవరి నెలలో శిరచ్చేదం కావించబడినాడు.

ఈ తీవ్ర అంతర్గత కల్లో లం తర్వాతితిత్వరితగతిసుయ్యద్ వంశ అధికారం క్షీణించింది. మరణించిన సుల్తాన్ అల్లు డైన మొహమ్మద్ షా (1434-1445) సింహసనం పై అధిష్టానుడైనాడు. కానీ, రాజ్యం లోని వాస్తవిక అధికారాన్ని మాత్రం కుట్టకు ఆధిపత్యం వహించిన 'వచీర్' సర్వరుల్ ముల్క్, తన హస్తగతం చేసికొన్నాడు. అతడు తన శత్రువులను రూపుమాపుటకు ప్రయత్నించగానే, దాలామంది ప్రభువులు అతనికి వ్యతిరేకంగా తిరగబడ్డ రు దీని మూలంగా ఇంతకు ముందే బలహీనంగా ఉన్న సుల్తాన్త, పూర్తిగా బలహీనమైంది ఇంకా విస్తారమైన ధీళ్లీ పాలిత ప్రాంతంలోని భాగాలను ఆక్రమించడానికిజూన్ పూర్, గ్రౌలియర్, మాల్వా రాజ్య పాలకులను ప్రోత్సాహపరిచింది. ఈ సుల్తాన్ తన అపాయికరమైన 'వచీర్'ను చంపి, అతని బారినుండి తప్పించుకున్నప్పటికీ అనైక్యత, అశాంతులను రేకెత్తించు శక్తులను తుదముట్టించుటలో విపలుడైనాడు లాహోర్ గవర్నర్ టపాలాల్ లోడి సకాల సహాయంతో, మాల్వా పైనిక దాడి నుండి ధీళ్లీని తప్పించగలిగాడు. ఈ గవర్నర్ సహాయాన్ని గుర్తించి సుల్తాన్ జూన్-ఇ-జూనాన్ అనే అత్యున్నత బిరుదును ప్రదానం చేశాడు.

7.4.2 ఆలం షా:

1445లో మొహమ్మద్ షా మరణించిగాలతని కుమారుడైన అల్లా పుద్దీన్ ఆలమ్ షా' (ప్రపంచ చక్కవర్తి) అనే బిరుదుతో ధీళ్లీ సింహసనాన్ని అధిష్టాన్చాడు. అయితే, ఊహించిన దానికి పూర్తిగా వ్యతిరేకంగా ఇతడు అత్యంత అసమర్థుడుగా పరిపాలించాడు. ఈవంశ పాలకుల్లో ఇతడే చివరివాడు సంక్లిష్టమైన పాలనాసమస్యలనుతిరుగుబాట్లను,

అతని ఆస్థానంలోని కుటుంబము ఎదుర్కొపటంలో అశక్తుడై ఉత్తరపుదేశ లోని బదౌన్ లో ఉన్న స్వంత జాగిర్ కు వెళ్లిపోయాడు. ఇదిరాజ్యంలో అతి ప్రఖ్యాతి గాంచిశక్తివంతుడైన బహాలాల్ లోడీకిడీలీ సింహసనాన్నిండి ఆలమ్ పాను తోలగించి, 1451 నుండి లోడీ వంశ పాలన ప్రారంభించటానికి మంచి అవకాశాన్ని కలిగించింది. ఆప్సన్ వారసత్వంలో ఒక్క ఒకటైన ఈ లోడీ వంశం, సుల్తాన్ కాలం లోని ఐదోది, ఆఖరిది.

7.5లోడీ వంశం:

డిలీ సుల్తాన్ చరిత్రలో గమనించరగిన విషయమేమంట, 1388లో ఫిరోద్ తుగ్గక్ మరణించినపుటి నుండిసుల్తానులూజ్యాదికారాన్ని, ప్రతిష్టను పునఃస్థాపితం చేయటానికి విశ్వసనీయ ప్రయత్నాలను చేసిందిలోడి వంశ పాలకులు మాత్రమే. 1451 నుండి ప్రారంభమైన ఈ వంశంలోని ముగ్గు రు సుల్తానులు 75 సంవత్సరాల పాలనలో ఈవంశ స్థాపకుడైన బహాలాల్ లోడీ (1451-1489) 39 సంవత్సరాల పాటు సుదీర్ఘపాలన గావించాడు. తన పాలన అంతా కూడాతనకు అండగా నిల్చిన ఆప్సన్ ప్రభువుల, అనుచరుల సహాయం మీదనే ఆధారపడి ఉందని, ఇతను గుర్తించాడు బహాలాల్ లోడీ ఆ ప్రభువులపై నియంత్రుత్వ అధికారాన్ని నెలకొల్పడానికి ప్రయత్నించలేదు. ఇది ఇంతకు ముందు డిలీ సుల్తాన్లు అవలంబించిన నిరంకుశత్వ విధానానికి పూర్తిగా విరుద్ధంగా సమయంలోబహాలాల్ లోడీ బలమైన పాలనాదక్కడిగా, విజేతగా కూడా, బుజువు చేసుకొన్నాడు. ఇతడు అంతర్వేది, ముల్తాన్ సింద్ ప్రాంతాల్లో నితిరుగుబాటుదారులైన హిందూ, ముస్లిం ప్రభువులకు వ్యతిరేకంగా దండయాత్రలను సలపడమేగాక తన సర్వాదిపత్యాన్ని వీరంగికరించేట్లు చేశాడు ఇంకామేవార్కు చెందిన అహమ్మద్ అలీఖాన్ ను ఓడించి, అతనికి చెందిన ఏడు 'పరగణా'లను డిలీ రాజ్యంలో కలిపాడు. ఇతని అద్భుతమైన విజయ యాత్రల్లో, శరీర వంశం నుండి జానపూర్ ముస్లిం రాజ్యాన్ని వశపర్చుకోవడా గ్యాలియరు వ్యతిరేకంగా విజయవంతంగా దండయాత్ర చేసి, దాని పాలకుణ్ణి కప్పాన్ని చెల్లించేటట్లు చేయడా చెప్పుకోదగినవి. ఈ సుల్తాన్ న్యాయపాలకుడుగా పేరు పొంది తన ప్రజలను సౌజన్యంతో పాలించాడు. ఈ విధంగాబహాలాల్ లోడీదిగజారిపోయిన డిలీ సుల్తాన్ ప్రతిష్టను ఇనుమడింపజేయటానికి ప్రయత్నించాడు.

7.5.1సికిందర్ లోడీ (1489-1517):

బహాలాల్ లోడీ తర్వాత వారసత్వం విషయంలో తగాదా ఉన్నపుటికీ, చివరగా బహాలాల్ లోడీ తొమ్మిది మంది కుమారుల్లో ఒకడైన నిజామ్ ఖాన్ అనే అతడు, 1489జూలై నెలలో సికిందర్పా అనే బిరుదుతో సింహసనాన్నిధిప్పించాడు. వాస్తవానికి, బహాలాల్ లోడీ తొమ్మిది మంది కుమారుల్లో ఇతడే సమర్థుడు 28 సంవత్సరాలు పాలించిన ఇతడుఈ వంశం లోనే అతి గొప్ప పరిపాలకుడు. సికిందర్ పొ సింహసనాన్ని అధిష్టించిన ఒక

సంవత్సరం లోనే, అతని శత్రువులను అణవడం ద్వారానే, లేదా వారిని సమాధానపర్చి కాని, తన అధికారాన్ని సంఘటించి పర్చినాడు. జూన్ పూర్ లో తన జ్యేష్ఠ నోదరుడు బర్ బక్ పొ స్వతంత్రంగా పరిపాలించడానికి ప్రయత్నించినప్పుడు, సికిందర్ లోడిజూన్ పూర్ లో బర్ బక్ పొను అధికారం నుండి తోలగించితని స్థానంలో ప్రభుత్వానికి అధికారులను నియమించాడు. ఇంకాతన తండ్రెన బహాలాల్ లోడి వలె, అధికారాన్ని తన ఆప్సన్ ప్రభువులు, అమీర్ లతో కలిసి పంచుకోనకుండా, టర్కీ సుల్తాన్ కాలంలో ఉన్న నిరంకఱ ప్రభుత్వాన్ని ప్రవేశ పెట్టడానికి కృషి చేశాడు ఇందులో భాగం గానే, అతడు తన పాలనలోని ఆప్సన్ ప్రభువులు, అధికారుల కార్యకలాపాలను, తన కరినమైన నియంత్రణ, పర్యవేక్షణ కీందకు తెచ్చాడు. అవినీతిపరులు, తిరుగుబాటుదార్లు కరినంగా శిక్షించబడ్డారు అల్లా ఏద్దీన్ ఖిల్లీ పద్ధతిని అనుకరించిన ఇతని అతి శ్రేష్ఠమైన గూడచారి విధానం, ఇతని పరిపాలనా విజయానికి విశేషంగా తోడ్పడింది.

డిలీ తురుషు సుల్తాన్ కోల్పోయిన చాలా రాష్ట్రాలను జయించుటకు, సికిందర్ లోడి ప్రయత్నించాడు. దోల్ పూర్, గ్యాలియర్, మాల్యాలకు వ్యతిరేకంగా వ్యవహరించు నిమిత్తం, ఇతడు 1504లో ఆగ్రాను తన సూతన రాజువాగా చేశాడు. గ్యాలియర్, మాల్యాలను వశపర్చుకోనుటకు చేసిన ప్రయత్నంలో విఫలుడయ్యాడు. కాని, దోల్ పూర్, నర్ వార్, చందేరి, హిందూ ప్రభువులను ఓడించుటలో విజయాన్ని పొందాడు. 1494లోజూన్ పూర్ మాజీ పాలకుడైన హస్స్ పొ షర్పుకి వ్యతిరేకంగా పోరాడి, ఘనవిజయాన్ని సాధించి, బీహోర్ ను ఆక్రమించుకోని, డిలీ సుల్తాన్ లో కలిపాడు. ధాన్యంపై సుంకం విధించటాన్ని, వ్యాపార నిబంధనలను సడలించి, బట్టలు ఇతర నిత్యావసర వస్తు వులు అతి తక్కువ ధరకే లభించేటట్లు చేయటంలోను, ఇతని పాలన చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది అయితే, అనేక సత్యార్థాలతో కూడిన అతని పాలనను కళంకపర్చిన ఒక ఒక లోపం, అధిక సంఖ్యలో ఏన్న హిందువుల పట్ల అతడు ప్రదర్శించిన అసహనం. పిరోజ్ తుగ్గక్ వలెనే ఇతడు కూడా మత గురువులైన 'ణలేమాల' ప్రభావంతో, హిందూ విరుపోలను నాశనం చేసి, వారి పై 'జిజియా' యాత్ర పన్నులను విధించాడు. హిందువులు వారి మతాచారాలను పాటించుటలో, అమానుషమైన నిబంధనలను విధించాడు. ఈ ఒక్క లోపాన్ని మిసహాయిస్తే సికిందర్ పొ న్యాయ పాలనకు శ్రీతిపోత్తుడై, పండితులను కూడా పోషించాడు. ఇతని పాలన నిస్సందేహంగా, లోడి వంశ అధికార ఉచ్చ దశకు, పూర్వపు డిలీ సుల్తాన్ అధికార, ఆధిక్యతా పునరుద్ధరణకు ప్రతీకగా చెప్పేచ్చు.

7.5.2. ఇబ్రహీం లోడి (1517-1526):

సికిందర్ లోడి పెద్ద కుమారుడైన ఇబ్రహీం 1517నవంబర్ లో డిలీ సింహాసనాన్నిధిష్టు చూడు. విదేశ వ్యవహారాల్లో తన తండ్రి ప్రారంభించిన దండయాత్రలను చేసి సామూజ్య విస్తరణ చేయడానికి ప్రయత్నించాడు. ఆ విధానాన్ని అనుసరించే ఇతడు, ఆజమ్ హౌమాయున్ సర్ వని ఆధిపత్యంలో, అతి ప్రసిద్ధమైన గ్యాలియర్ రాజ్యాన్ని

జయించుటకు ఒక పెద్ద సీనను పంపించాడు. పట్టు దల కృతిశ్చయంతో కోటను ముట్టడించిన తర్వాత, వికమజిత్ అనే బలహీనుడగు రాజపుత్ ప్రభువు లోగిపోయి, డీల్ సుల్తాన్ కు ఒకసామంత రాజుగా ఉండుటకు అంగీకరించాడు. దీన్ని ఇట్లహీం లోడి అత్యున్నత విజయంగా భావించోచ్చు, మేవార్ కు వ్యతిరేకంగా ఒక పైనిక దళాన్ని పంపి, సామూజ్యాన్ని విస్తరించడానికి ప్రయత్నించాడు. మేవార్ అప్పుడు, రాజస్తాన్‌దా మధ్య ఇండియా లోనే అతి శక్తివంతమైన రాజ్యంగా ఉండేది. దీనిని దైర్యశాలైన రాజాసుంగామ్ సింగ్ పాలించెడివాడు ఇతను ప్రజల్లో 'రాజాసుంగా'గా పేరు గాంచాడు. ప్రధానాధికారుల్లో సమన్వయం లోపించడం పైపుమ్యాల మూలంగా, ఈ సుల్తాన్ సైన్యం బలహీన పడింది ఫలితంగా, రాజపుతుల చెతిలో సుల్తాన్ సైన్యం ఘోర పరాజయాన్ని పొందింది. యుద్ధంలో అధిక ప్రాణ నష్టం జరిగింది. ఆ తర్వాత రాజ్యాన్ని విస్తరింపజేసే ప్రయత్నాలను ఇట్లహీం లోడి విరమించుకున్నాడు

ఆంతరంగిక వ్యవహారే సుల్తాన్ అధికారానికి ముప్పు తెచ్చాయి ఇట్లహీం పాలన లోని ఆప్సన్ ప్రభుత్వ లక్షణమే మారిపోయింది. లోహని, పార్యులి, లోడి తెగలకు చెందిన వివిధ ప్రభువులు, రాజ్యంలోని ముఖ్యమైన పదవులను పొందిఁన్నారు. వ్యక్తిగతమైన స్వ్యాపూరితమైన భావాలను కలిగిన పీరు సుల్తాన్ ను తమ యజమానిగా గాక, ఒక పూర్వాద్యుమ్యాల పెద్ద, లేక తమలో మొదటి వాడిగా భావించారు. కానీ, సికిందర్ లోడి తన చతురత, బలంతో, వారిని తన అధీనంలో ఉంచుకోగలిగాడు. అయితే, ఈ విషయంలో ఇట్లహీం, తగిన సాధనా సంపత్తిని సమకూర్చుకోలకపోయాడు. తన అహంకారం, నిరంకుశ అణచివేత మూలంగా, ఇతడు చాలా మంది ఆప్సన్ ప్రభువుల సానుభూతిని కోల్పోయాడు. అంతే కాకుండా, తనకు విశ్వాసపొత్తులైన వారు, రక్తసంబంధికులు కూడా తన సార్వభోమాధికారానికి ఎదురు తిరిగారు.

అవిధేయులైన ప్రభువులు తన చేజిక్కినప్పుడు, వారి పట్ల ఇట్లహీంలోడి చాలా క్రూరంగా వ్యవహరించాడు మిగతా వారికి ఈ చర్య భీతిని కలిగించింది. సుల్తాన్ చిన్న తమ్ముడైన జలాల ఖాన్ గావియర్ ను ముట్టడించుటలో, విజయాన్ని పొందిన ఆప్సన్ పైన్యాద్యుక్కడు ఆజమ్ హామాయున్ సర్ వాని, సికిందర్ లోడి కాలంలో వృద్ధుడైన 'పచోర్' మియాభువా, చందేరీ గవర్నరైన మియా హాస్సేన్ ఖాన్ ఫర్ మూలీ, వీరందరు కూడా ఇతని కూర హింసలకు గురై, వధించబడ్డారు పర్యవసానంగా, బీహర్ గవర్నర్ బీహర్ ఖాన్ లోహని, ఫూజీపూర్ గవర్నర్ నసీర్ ఖాన్ లోహని, లాహోర్ గవర్నర్ దొలత్ ఖాన్ లోడి, దీపాల్ పూర్ గవర్నర్ ఆలమ్ ఖాన్ లోడిలుతిరుగుబాటు చేసి స్వతంత్రాన్ని పుకటించుకున్నారు. వీరిని అణచుటలో సుల్తాన్ అసమర్థతను ఇది స్వప్తంగా తెలుపుతూంది ఫలితంగా, తూర్పు, వాయవ్య భాగాలకు స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి లభించినందున, డీల్ సల్తనత్ తిరిగి విభజించబడింది. ఎప్పుడైతే, లాహోర్, దీపాల్ పూర్ గవర్నర్లు డీల్ సింహసనాన్ని కైవసం చేసుకోమని కాబూల్ రాజ్య పాలకుడైన బాబర్ కు తమ సందేశాన్ని పంపించారే, అప్పుడు డీల్ సల్తనత్ అంతమ దశ ఆసన్నమైంది.

7.5.3 మొదటి పానిపట యుద్ధం (1526):

మధ్య యుగానికి చెందిన గోప్ప పైనిక విజేతలైన తైమూర్, చెంగిజ్ ఖాన్ సంతతికి చెందిన వాడుబాబర్. తురుప్పు రాజు తైమూర్, బాబర్ తండ్రి పైపు వాడు. మంగోల్ జాతికి చెందిన చెంగిజ్ ఖాన్ బాబర్ తల్లి సంతతికి చెందినవాడు. బాబర్ తన పూర్వీకుల రాజదాసైన మధ్య ఆసియా లోని సామర్ ఖండ్ ను, తనయౌవన దశ లోనే కోల్పోయాడు. ఇతడు తన దైర్యాన్ని కోల్పోక, కాబూల్ పై దండెత్తి దానిని 1504లో ఆక్రమించాడు. తర్వాత 1519-20లో ఇతడు తన దృష్టిని భారత దేశం పైపు మళ్ళించాడు. భారత వాయవ్య సరిహద్దులో ఉన్న ప్రాంతాల పై ఆకస్మిక దాడులను జరిపాడు. ఆ పరిస్థితుల్లో వాయవ్య భారతం లోని లోడిగవర్నర్ లు బాబర్ కు పంపిన ఆహ్వానం, అతని ప్రయత్నాలకు బలాన్ని చేకూర్చింది. 1524-25లో ఇతడు పంజాబ్ పై విజయవంతమైన దాడి జరిపి, తనకు తానే దాని పాలకునిగా ప్రకటించుకోన్నాడు.

ఈ మొగల్ దండయాత్రీకుడప్పుడు డిల్లీ సుల్తాన్ తో యుద్ధం చేయటానికి బయలుదేరాడు 1526, ఏప్రిల్ నెల 12వ తేదీన, ఇరువురి పైన్యాలు డిల్లీకి ఉత్తర దిశగా, పానిపట ర్యామం వద్ద కలుసుకున్నాయి. ఒక లక్ష మంది కలిగిన లోడి పైన్యం, శత్రు పైన్యం కంటే అధికంగా ఉంది. అయితే, సమర్థవంతమైన పైన్యాదివత్యం లోనూ, పటిష్టమైన అశ్విక దళం లోనూ, ఫిరంగి దళం లోనూ, ఆప్సన్ కంటే మొగల్ లదే పైచేయి. యుద్ధం మధ్యాహ్నం వరకే ముగిసింది. ఇబ్రహీం లోడి పైన్యం తీవ్ర అపజయం పాల్చింది. ఇబ్రహీం లోడిని శత్రువులు వధించారు. భారత చరిత్రలో ఈ మొదటి పానిపట యుద్ధం ఒక మైలు రాయిగా నిర్మిషోయింది. ఇది డిల్లీ సుల్తాన్ విచ్చిన్నం కావడానికి, దాని అవశేషాలపై మొగల్ సామ్రాజ్యం ఏర్పడటానికి దారితీసింది. క్రి.శ.1526 నుండి భారతదేశ చరిత్రలో నూతన యుగం ప్రారంభమైంది.

7.6 సారాంశం:

1398లో తైమూర్ దండయాత్ర వలన డిల్లీ సుల్తాన్ కు చాపు దెబ్బ తగిలింది. తైమూరు ప్రతినిధిగాముల్లాన్ గవర్నర్ ఖిజర్ ఖాన్ 1414 లో డిల్లీని ఆక్రమించి సయ్యద్యుంశ పాలనను ప్రారంభించాడు. ఆతరువాతటహలాల్ లోడి 1451 లోడిల్లీ గ్రసింహసనం అధిష్టించటంతో లోడి వంశ పాలన ప్రారంభమైంది. ముగ్గురు లోడి సుల్తానులో 5 సంవత్సరాల పాలనలో సుల్తానులూ జ్యాధికారాన్ని, ప్రతిష్ఠను పునఃస్థాపితం చేయటానికి విశ్వప్రయత్నాలను చేసింది. 1526లో మొదటి పానిపట యుద్ధంతో డిల్లీ తురుప్పు సుల్తాన్ అంతమైంది.

7.7 ప్రశ్నలు

- సయ్యద్ వంశం గురించి వివరించండి?

2. దీన్హి సుల్తానత్ పూర్వ వైభావాన్ని పునఃస్థాపనకు లోడి వంశపాలనలో జరిగిన కృషిని వివరించండి?

7.8 ఔపయుక్త గ్రంథాలు

1. Asharf K.M.: Life and Conditions of the People of Hindustan (1200-1550 A.D.)
2. Habib Mohammad and K.A.Nizami (Ed): Comprehensive History of India AD 1206-1526
3. Habib Mohammad: Politics and Society in Early Medieval Period Vol I & II
4. Habib. Irfan (Ed): Medieval India – Research in the History of India 1200-1750 A.D.
5. Iswari Prasad:A Short History of Muslim Rule in India
6. Iswari Prasad:History of Medieval India from 647 to 1526 A.D.
7. Jackson. P.: The Delhi Sultanate
8. Majumdar, R.C. (Ed):History and Culture of the Indian people, Vol. VI.
9. Mehta, J.L.: Advanced Study in the History of Medieval India, Vol. I
10. Panikkar, K.M.: A Survey of Indian History
11. Srivastava, A.L.: Sultanate of Delhi
12. Tripathi, A.S.: Some Aspects of Muslim Rule in India

Dr.D.Venkateswara Reddy

పారము - 8 డిల్టీ సుల్తన్ : పరిపాలన, ఆర్థిక, సాంఘిక పరిస్థితులు

విషయకమం

- 8.1 లక్ష్యం
- 8.2 ఉపోద్ధాతం
- 8.3 పరిపాలన: రాజ్య స్వభావం
 - 8.3.1 సుల్తాన్ హోదా అధికారాలు
 - 8.3.2 మంత్రుల అధికారాలు
 - 8.3.3 రాష్ట్ర ప్రభుత్వం
 - 8.3.4 స్థానిక ప్రభుత్వం
 - 8.3.5 శిస్తు విధానం
 - 8.3.6 ఇక్కా పద్ధతి
 - 8.3.7 న్యాయవ్యవస్థ
 - 8.3.8 పైనిక వ్యవస్థ
- 8.4 ఆర్థిక వ్యవస్థ
 - 8.4.1 వ్యవసాయం
 - 8.4.2 పరిశ్రమలు
 - 8.4.3 దేశీయ వ్యాపారం
 - 8.4.4 విదేశీ వ్యాపారం
- 8.5.1. సాంఘిక పరిస్థితులు
- 8.5.2 సమాజ విభజన
- 8.5.3 మహామృదీయుల్లో వర్గాలు
- 8.5.4 హిందువుల పరిస్థితి
- 8.5.5 సమాజం లో స్త్రీస్తానం
- 8.5.6 ప్రజల జీవన విధానం
- 8.6 సారాంశం
- 8.7 ప్రశ్నలు
- 8.8 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

8.1 లక్ష్యం

డిల్లీ సుల్తానులు పరిపాలన, ఆ కాలంనాటి ప్రజల సాంఘిక, ఆర్థిక, పరిస్థితులు అధ్యయనం చేయడమే ఈపారం ప్రధాన లక్ష్యం.

8.2 ఉపోద్ధాతం

కీ.శ.1206 వ సంవత్సరం లో కుతుబుద్దీన్ ఖాబక్ చే స్థాపించబడ్డ డిల్లీ సుల్తానత్ 1526 వరకు కొనసాగింది. ఈ సామూజ్యాన్ని పాలించిన సుల్తానులలో బాల్భున్ అలా ఉద్దీన్ ఖిల్జీ మహామృద్ బీన్ తుగ్గక్ లు గొప్ప పరిపాలకులు. డిల్లీ సుల్తానత్ కాలం, భారతదేశ చరిత్రలో ప్రముఖమైన యుగం. ఆ కాలంలో ప్రాధాన్యతాయుతమైన పరిపాలన, ఆర్థిక, సాంఘిక మార్పులు చోటుచేసుకున్నాయి. ఈ పారంలో డిల్లీ సుల్తానత్ పరిపాలనా విధానం, ఆ కాలం నాటి ఆర్థిక, సాంఘిక పరిస్థితులు వివరించబడ్డాయి

8.3 పరిపాలన: రాజ్య స్వభావం

డిల్లీ సుల్తాన్ ల కాలంలో రాజ్యస్వభావాన్ని గూర్చి చర్చ కొనసాగుతున్నది. కొందరు చరిత్రకారులు దాన్ని మతాధికారస్వామ్యమునగా, మరి కొందరు ఆ రాజ్యవ్యవస్థ ఆకమణాత్మకమైనదని; ఆ స్థితిలో రాష్ట్రావసరాలే ఎంతో ప్రాముఖ్యత పొందినవని భావించారు యుద్ధాల ద్వారా, ఆకమణ ద్వారా, భారతదేశంలో స్థాపించబడ్డ ఈ మహామృదీయ రాజ్యం కేవలం విస్తరణ ద్వారా తన బలాన్ని పెంపుచేసుకొని స్థిరపడడం లక్ష్యంగా ఉన్నది. విజేతలైన మహామృదీయులు పాలకులయినప్పటికీ, ఆ వర్గం లోని వారు పాలకులకన్న ఎంతో తక్కువ సంఖ్యలో ఉన్నారు. వారికి తగిన వనరులు లేకపోవడంవల్ల, వనరుల మీద యాజమాన్యం పొందడం అవసరమైంది. అందువలన, వారు ప్రజలపై కన్నా, వనరులపై అధికారాన్ని, యాజమాన్యాన్ని పెంపొందించుకొనడానికి ప్రయత్నించారు. ఆవిధంగావనరుల మీద యాజమాన్యం పొందవలసిన అవసరం, తురుప్పు రాజ్య స్వభావాన్ని నిర్ణయించడంలో ముఖ్యమయినదిగా మారింది.

సైద్ధాంతికంగా డిల్లీ సుల్తాన్లు మహామృదీయ మత శాసనమైనమరియత్' ను ఉన్నతమైనదిగా భావించినప్పటికి ఆచరణలో వారు రూపొందించుకొన్న కొన్ని స్వయప్పద్ధతులను అనుసరించారు. అందువల్ల, డిల్లీ సుల్తాన్ రాజ్య స్వభావాన్ని మతాధికారస్వామ్యం గాను వారి పాలనలో ప్రతి అంశం మత భావాలచే ప్రభావితమైనట్లు చిత్రించడం సరికాదు. సుల్తానులు అనుసరించిన విధానాలను విశ్లేషిస్తూ వారంతా మహామృదీయ మతాన్ని గౌరవించి, అనుసరించినా, ఆచరణలో మతాధికారస్వామ్యాన్ని అనుసరించలేదు పైగావారి స్థానికావసరాలకు తగిన రీతిలో పాలన నేర్చుకొన్నారు వారు అల్ప సంఖ్యకులైనందున, రూమ స్థాయిలో అధికారం హిందువుల చేతి లోనే కొనసాగడం వల్ల వారు హిందువుల పట్ల పూర్తి శత్రుత్వాన్ని ప్రకటించ లేదు. రెండు కోత్త వర్గాల కలయికలో సహజంగా సంభవించే అనిశ్చతత్వం, అనుమానం, అనిర్దిష్టత, హిందూ-ముస్లిం వర్గాల మధ్య ఏర్పడ్డాయనేది నిర్విషాదమైన సత్యం.

8.3.1 సుల్తాన్ హోదా అధికారాలు

విదేశీ ప్రభుత్వమైనప్పటికీ, భారతీయ భూభాగంలో వ్యవహారించడం వల్ల, సల్తనత్ ప్రభుత్వంలో, భారతీయుల ఆచార సంప్రదాయాలను కూడా పాటించారు. "భారత భూభాగం పై నెలకొన్న తురుషు-పర్సీయన్ వ్యవస్థ" అని, ఫీల్ సుల్తాన్ ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని కొంత మంది చరిత్రకారులు వర్ణించారు రాజ్యానికి, ప్రభుత్వానికి అధిపత్రాన సుల్తాన్ సర్వాధికారి అతను చెప్పింది న్యాయం, చట్టం, అతనికి కార్యాన్వయాక, శాసన, న్యాయ, పరిపాలనాధికారాలు వుండేవి. మొత్తం సైన్యాని కంతటికి అధిపతి కూడా అతడే. అయితే, సుల్తాన్ వ్యక్తిగత శక్తిసామర్థ్యాల మీద వారి అధికారాలు ఆధారపడి వుండేవి బలహీనులైన సుల్తానులు నిరంకుశంగా పరిపాలించడానికి ఏలు కాదు. కానీ, బాల్ఘన్, అల్లా పుద్దీన్ ఖీజీ లాంటి బలవంతులైన రాజులు నిరంకుశంగా వ్యవహారించారు.

సుల్తాను మరణించిన తర్వాత, అతని జ్యేష్ఠ కుమారుడు అతనికి వారసుడని నిర్ణయించే సాంప్రదాయం కానీ, చట్టం కానీ, వారి సమాజంలో ఆచరణలో లేదు. ఎవరికి ఎక్కువ శక్తి వుంటే వారికి రాజ్యం లభించేది. ధర్మం, న్యాయం కంటే బలానికి, శక్తికే ఎక్కువ ప్రాధాన్యత వుండేది చాల సార్లు సుల్తాన్ చనిపోయిన వెంటనే రాజ్యం కోరకు, సుల్తాన్ కుటుంబం లోని వారు తమలో తాము యుద్ధాలను కూడా దేశారు.

ఫీల్ సుల్తాన్ రాజ్యానికి సంబంధించిన వ్యవహారాలన్నింటినీ, రాజ దర్వార్ లో విచారించేవాడు. ఫీల్ సుల్తాన్ దర్వార్ పర్సీయా రాజుల దర్వార్ ను పోలి వుండేది. దర్వార్ నిర్వహణకు సుల్తాన్లు చాలా ఖర్చు చేసేవారు. రాజ్య వ్యవహారాలన్నింటినీ, సుల్తాన్ మంత్రులు, ఉన్నతాధికారులు సభ్యులుగా ఉన్నసమితిలో చర్చించేవాడు. అయితే ఆ సమితి నిర్ణయాలను సుల్తాన్ తప్పనిసరిగా ఆచరించాలనే నియమం లేదు. సమితికి రాజ్యంగ ప్రతిపత్తి లేదు.

8.3.2 మంత్రుల అధికారాలు

పాలనానిర్వహణలో సుల్తాన్ కు సహాయపడటానికి మంత్రులు చాలామంది అధికారులు వుండేవారు. మంత్రుల సంబ్యు అవసరాన్ని బట్టిమారుతూ వుండేది. సుల్తాన్ కు సహాయపడే మంత్రుల్లో ముఖ్యమైనవాడు 'వహిర్'. అతన్ని 'వకీల్' అని కూడా పిల్చువాళ్లు. వహిర్, సుల్తాన్ ను ప్రధాన మంత్రి వంటివాడు. అతడు పరిపాలనా యంత్రాంగాని కంతటికీ అధిపతిగా ఉండడమే కాకుండా, ఆర్థిక మంత్రిగా కూడా వ్యవహారించేవాడు. సుల్తాన్ అనుమతితో, ముఖ్యమైన అధికారులను నియమించడమే కాకుండా, ఉద్యోగ సిబ్యంది పై అజమాయిషి చేసే అధికారం కూడా అతనికి వుండింది. 'వహిర్' కు సహాయపడడానికి 'ముప్రిఫ్', 'ముస్తాఫి', అనే అధికారులుండేవారు. వారు గణాంక శాఖలు చెందిన ఉన్నతాధికారులు.

'వహిర్' పదవికి ఎంత ప్రాముఖ్యత వుండేదంటే, శక్తివంతమైన 'వహిర్' చేతుల్లో సుల్తాన్ కీలుబోమ్మగా వుండేవాడు. 'నాయబ్ వహిర్', లేక ఉప ప్రధాని పదవి కూడా ఆ రోజుల్లో వుండేది 'వహిర్' తర్వాత, 'అరీజ్-ఇ-ముమాలిక్' అనే మంత్రి ముఖ్యమైనవాడు. అధునిక పదజాలంలో చెప్పాలంటే, అతడు

రక్షణ మంత్రి. అతనికి సైన్యం మీద పూర్తి పరిపాలనాధికారాలు వుండేవి. సైనికుల నియామకం, వారి జీతాల నిర్ద్ధయం, వారికి అవసరమైన సామాగ్రిని సమకూర్చడం, అవసరమైన ప్రదేశాలకు సైన్యాన్ని తరలించడం, రక్షణ మంత్రి విధుల్లో ముఖ్యమైనవియుద్ధ సమయాల్లో రక్షణ మంత్రి యుద్ధరంగానికి వెళ్లి, అక్కడ సైన్యాద్యక్షునికి లోబడి, యుద్ధం చేసేవాడు. కోటల నిర్మాణం, వాటి సంరక్షణ కూడా, రక్షణ మంత్రి బాధ్యతల్లో ముఖ్యమైనది యుద్ధం ముగిసిన తర్వాత, యుద్ధంలో సంపాదించిన సంపదనంతా సక్రమంగా అందరికీ, వారి వారి వాటాల ప్రకారం పంపణీ చేయడం కూడా, రక్షణ మంత్రి బాధ్యతే. అతనికి సహాయపడటానికి ఉప మంత్రులు వుండేవాళ్ళు.

'దాబిర్-ఇ-మమాలిక్', ప్రభుత్వ పత్రాలను భద్రపర్చి, ప్రభుత్వం తరఫున ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలను జరి పేవాడు. ఈ మంత్రి ఆధ్యార్యంలో పున్న శాఖను 'దివానీ-ఇ-ఇస్లా' అనే వారు. 'దాబిర్-ఇ-మమాలిక్'ను, 'దాబిర్-ఇ-ఖాన్', 'అమీర్ ముస్త్ఫీ' అని కూడా పిల్చివాళ్ళు. రాష్ట్రస్థానిక విదేశీ ప్రభుత్వాలతో జరిపే ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలన్నింటినీ, 'దాబిర్-ఇ-మమాలిక్ పర్యవేక్షించేవాడు. సుల్తాన్ 'ఫర్మానాలను' కూడా అతడే తయారు చేసేవాడు. ఈ విభాగంలో అనేక మంది 'దాబిర్' (గుమాస్తాలు)లను నియమించేవారు. డిలీ సుల్తానత్ లో, 'దివానీ-ఇ-రిసాలత్', ప్రభుత్వ విభాగాల్లో ముఖ్యమైంది ఆ విభాగానికి అధిపతైన మంత్రి, 'సాదర్-ఉన్-సుదుర్', ముఖ్యంగా మత వ్యవహారాలకు సంబంధించిన మంత్రి. మత సంస్థల నిర్వహణ, ఆ సంస్థలకు, మతాధికారులకు, నిధుల పంపణీ, "సాదర్-ఉన్-సుదుర్" ముఖ్య విధులు. ప్రజల నుండి వచ్చిన విన్నపోలను, ఫీర్యాదులను పరిశీలించి, వారి సమస్యలను కూడా పరిష్కరించే అధికారం అతనికి వుండింది.

న్యాయ పరిపాలన కూడా, ఆ రోజుల్లో ప్రభుత్వ యంత్రాంగాలో ఒక విభాగం వుండేది ఆ విభాగాన్ని 'దివానీ-ఇ-బుజా' అనే వారు. దానికి అధిపతి ముఖ్య 'బుజీ'. సమాచార, గూడచార విభాగం కూడా వుండేది. ఆ శాఖ మంత్రిని 'బరీద్-ఇ-మమాలిక్' అనే వారు. మంత్రులు సుల్తాన్ కు లోబడి వుండేవారు వారిని నియమించే అధికారం, తోలగించే అధికారం, సుల్తాన్ కే వుండింది మంత్రుల సలహాలను తప్పనిసరిగా సుల్తాన్ పాటించాలనే నియమం లేదు

8.3.3 రాష్ట్ర ప్రభుత్వం

రాష్ట్ర ప్రభుత్వం కేంద్ర ప్రభుత్వ నమూనా. 'వరీ', రాష్ట్ర ప్రభుత్వాధిపతి. అతన్ని 'ముక్తి' అని కూడా పిల్చివారు. రాష్ట్ర అధిపతిని సుల్తాన్ నియమించేవాడు అతడు సుల్తాన్ కు లోబడి వుండేవాడు 'వరీ' పరిపాలన వ్యవస్థకు, సైన్యానికి కూడ అధిపతి. రాష్ట్ర రక్షణ, శాంతిభద్రతల పరిరక్షణ అతడే ముఖ్యమైన బాధ్యతలు. రాష్ట్ర సైన్యానికి అతడే సేవాధిపతి సుల్తాన్ మాదిరి'వరీ' కూడా దర్శాన్నను నిర్వహించేవాడు.

8.3.4 స్థానిక ప్రభుత్వం

ధీశ్వరీ సుల్తానుల కాలంలో స్థానిక ప్రభుత్వ వ్యవస్థ మొగల్ రాజుల కాలంలో చెందినంత అభివృద్ధి ని చెందలేదు. ప్రతి రాష్ట్రాన్ని కొన్ని 'పిక్' లుగా విభజించారు 'పిక్' అనే విభాగానికి అధికారి 'పిక్కార్'. తన విభాగంలో శాంతి భద్రతలను పరిరక్షించడం 'పిక్' ముఖ్యమైన బాధ్యత.

అనేక గ్రామాలను ఒక 'పరగణా'గా ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. 'పరగణా'కు 'కస్ట్రో' అనే పేరు కూడా ఏంది. ఒక 'పరగణా'లో వంద గ్రామాలుండేవని, ఇబన్ బతూతా రాశాడు. 'అనిల్', 'ముస్తిఫ్', 'బిజాన్ దార్', 'బ్రాజీ', పరగణాలోని ముఖ్యమైన అధికారులు. 'అనిల్' రెవిన్యూ అధికారి. 'ముస్తిఫ్' ప్రభుత్వ జమాబుర్చ లెక్కలు ల్రాస్ గణాంక అధికారి. 'బిజాన్ దార్', ప్రభుత్వ బిజానా అధికారి. 'బ్రాజీ' న్యాయాధిపతి. స్థానిక ప్రభుత్వ యంత్రాంగంలో, ధీశ్వరీ సుల్తాన్ కాలంలో 'కొత్యాల్' కూడా ఒక ప్రముఖ అధికారి. అతడు పట్టణ పోలీస్ అధికారి. పట్టణంలో శాంతిభద్రతలను నెలకొల్పడం, అతని ముఖ్య విధి.

8.3.5 శిస్తు విధానం

మహామృదీయ మత గ్రంథాల ఆదేశాల కనుగుణంగా, సుల్తానులు నాలుగు రకాల పన్నులను వసూలు చేసేవాళ్ళు. అవి 'జికత్', 'బురజ్', 'బుమ్మ', 'జిజియా'. మహామృదీయులు, తమ తోటి మహామృదీయుల సంశేషమం కొఱకు, చెల్లించే మత పన్ను 'జికత్'. ప్రతి మహామృదీయుడు తనకున్న ఆస్తి లేక ఆదాయంలో, 2 1/2 శాతాన్ని 'జికత్'గా చెల్లించేవాడు. భూమి శిస్తు ను 'బురజ్' అనే వాళ్ళు. ఉత్సత్తిలో 10 నుండి 50 శాతం వరకు భూమి శిస్తు ను వసూలు చేసేవాళ్ళు ధన రూపంగా, ధాన్యరూపంగా కూడా, భూమి శిస్తు ను చెల్లించేవారు యుద్ధంలో స్వాధీనమైన సందర్భంలో, ఐదో వంతు ప్రభుత్వవాటూగా ఏందేది. కానీ, అల్లా పుద్దిన్ ఖీళ్ళ వంటి శక్తివంతులైన రాజులుపదింట నాలుగో వంతు కూడా తమ వాటాగా స్వాధీనం చేసుకోనేవారు. 'జిజియా', హిందువుల పైన విధించినపన్ను.

8.3.6 ఇక్కార్ వ్యవస్థ

ధీశ్వరీ సుల్తానుల కాలంలో అభివృద్ధి చెందిన ఒక ప్రత్యేక వ్యవస్థ ఇక్కార్ వ్యవస్థ. యుద్ధంలో సుల్తాన్లు జయించిన విశాలమైన 'ఇక్కార్' అనే ప్రాంతాలను, ఆ ప్రాంతాలను జయించడానికి తమకు సహాయపడిన సామంతులకు, సుల్తాను దానం చేసేవారు ఆ 'ఇక్కార్'లను గ్రహించిన వారినే 'ఇక్కార్ దారులనేవారు. జయించిన

ఆ ప్రాంతాల్లో 'ఇక్కార్ దారులు' తమ యాజమాన్యంలో పరిపాలన కొనసాగించేవారు. 'ఇక్కార్ దారులు', 'ఇక్కాలను', తమ వారసులకు సంక్రమింపజేసేవారు. ఈ వ్యవస్థ వలన భూస్వాములైన 'ఇక్కార్ దారులు' సంపన్నులు కాగలిగారు.

8.3.7 న్యాయ వ్యవస్థ

న్యాయ వ్యవస్థలో అత్యన్నత అధికారి, సుల్తాన్ న్యాయాధికారాలన్నీ, ఇతర అధికారులకు సుల్తాన్ న్యాయ నుండి సంక్రమించేవి సుల్తాన్ దర్శార్ రాజ్యం లోని అత్యన్నత న్యాయస్థానం అన్నిరకాల

వివాదాలనురాజదర్శి లో విచారించేవారు. సుల్తాన్ తర్వాత ముఖ్య 'బొట్ట', రాజ్యం లోని అత్యున్నత న్యాయాధికారి. రాష్ట్రాల్లో గవర్నర్ కు 'బొట్ట'లకు న్యాయాధికారాలుండేవి. ప్రతి పట్టణంలో ఒక 'బొట్ట' పుండివాడు. న్యాయస్థానాల్లో మహామృదీయుల చట్టమైన 'పురియత్త'ను పాటించేవారు. ఆ రోజుల్లో శిక్షాస్మృతి చాలా కరిసంగా పుండేది. ఉరిశిక్, శారీరక చిత్రవధ వంటి కరిస్తమైన శిక్షలను తరచుగా విధించేవారు. అంగచ్చేదం, శరీరం లోకి మేకులు కొట్టడం వంటి అమానుషమైన శిక్షలను కూడా తరచుగా విధించేవారు.

8.3.8 సైనిక వ్యవస్థ

డిలీ సుల్తానుల ప్రభుత్వం ఎక్కువగా సైన్యంపై ఆధారపడింది. తమ అధికార పరిరక్షణకు, రాజ్యాన్ని రక్షించడానికి, ఆ రోజుల్లో సుల్తాన్ లకు శక్తివంతమైన సైన్యం అవసరమైందిలందువలన, సుల్తాన్లు సైనిక వ్యవస్థ పట్ల చాలా శ్రద్ధ చూపించారుడిలీ సుల్తాన్ సైనిక వ్యవస్థ చాలా వరకు టర్మి సైనిక వ్యవస్థను పోలి పుండింది. అల్లా పుద్దీన్ బిల్లీ ప్రవేశ పెట్టిన సంస్కరణల వల్ల సైనిక వ్యవస్థ చాలా కేంద్రీకృతమైంది. సుల్తాన్ సైన్యంలో ముఖ్యమైన భాగం ఆశ్వికదళం. ఆశ్విక దళం బలం వల్లనే, సుల్తాను భారతీయ రాజులపై విజయాన్ని సాధించగలిగారు. కాల్పులం, ఆశ్విక దళం తర్వాత, సైన్యంలో ముఖ్యమైన భాగం. సైనికులకు, సైనిక సామార్గని రవాణా చేయడానికి గజదళాన్ని ఉపయోగించేవారు. సైన్యానికి, సుల్తానే సేనాధిపతిగా వ్యవహారించేవాడు. కానీ, దండయాత్రలు జరిగినప్పుడు సైన్యానికి సేనాధిపతిని నియమించేవారు. ఉదాహరణకు, అల్లా పుద్దీన్ బిల్లీ కాలంలో భారతదేశ దండయాత్రలకు మార్కెట్ కాఫర్ ను సేనాధిపతిగా నియమించడం జరిగింది.

డిలీ సుల్తాన్ ప్రభుత్వ యంత్రాంగంలో లోపాలు పున్నప్పటికీ ఆ వ్యవస్థ, రాజులకు, ప్రజలకు చాలా వరకు సంతృప్తిని కలిగించింది మొగల్ ప్రభుత్వ వ్యవస్థ కంటే తక్కువ సమర్థత కలిగినదైనప్పటికీ, డిలీ సుల్తాన్ పరిపాలనా వ్యవస్థ ప్రభుత్వ నిర్వహణ సమర్థవంతంగా జరగడానికి తోడ్పడింది. డిలీ సుల్తాన్ పరిపాలన ఇంగ్లాండ్ ను పరిపాలించిన నార్కున్ రాజుల పరిపాలనవలే, న్యాయబద్ధంగాను, మానవతా దృక్పథం తోను జరిగిందనీ, స్పృయిన్, సెదర్లాండ్ ను పరిపాలించిన రెండో ఫిలిప్ పరిపాలన కంటే, ఎంతో సహానుంటోకూడినదని, పూర్తీ హోగ్ వ్యాఖ్యానించాడు,

8.4 ఆర్థిక వ్యవస్థ

డిలీ సుల్తాన్ల కాలంలో భూస్వామ్య వ్యవస్థ పుండింది భూస్వాములకు, తమ ఆర్థిక ప్రాచుల్యం వలన, సమాజంలో గొప్ప హోదా పుండింది. వారి భూసంపదే, వారికి లభించిన ప్రాముఖ్యతకు ముఖ్యకారణం.

ఆర్థిక వ్యవస్థలో రామం ముఖ్యమైన భాగం. ప్రతి రామం చాలా వరకు, స్వయం సమృద్ధిగా పుండింది. రామాల్లో ఎక్కువగా ఉత్పత్తి స్థానిక వినియోగం కొరకే ఉద్దేశించబడిందిత్తుత్తి సాధనాలు, సామర్గిచాలా పురాతనమైనవి. అయితే, తక్కువ స్థాయిలో ఉత్పత్తికిలవి తోడ్పడినాయి రామాల్లో అనేక

వృత్తు లకు సంబంధించిన వృత్తిసంఘాలుండేవి చాలామంది ప్రజలుగ్రామాల్లో నివసించేవారు అయితేకమంగా పట్టణాలు కూడా అభివృద్ధి చెందాయి కొత్త పట్టణాలేర్పడడం వల్లగ్రామాల్లో ఉత్పత్తి ఎక్కువై, ఆంతరంగిక, స్వదేశి వ్యాపారం అభివృద్ధి చెందింది కొన్ని పట్టణాలువిదేశాలకు ఎగుమతి చేయడానికిష్టయోగపడే వస్తూ ల ఉత్పత్తికి ప్రసిద్ధి చెందాయి గుజరాత్, బెంగాల్ లోని పట్టణాలు, అనేక రకాల నాణ్యమైన, నూలు, పట్టు వస్తూ ల ఉత్పత్తికి కేంద్రాలు. కాంటే పట్టణంలో తయారైన నూలు వస్తూ లు నాణ్యతకు, చౌకథరలకు ప్రసిద్ధి చెందాయి వ్యాపారాన్ని ప్రోత్సహించడానికి, తరచుగా అనేక ప్రదేశాల్లో వ్యాపార ప్రదర్శనలు జరిగేవి. 1333 నుండి 1346 వరకు మన దేశంలో పర్యటించిన ఇబన్ బతూతామన దేశంలోని గంగానదీ లోయల్, మాల్వా, గుజరాత్, బెంగాల్, దక్కన్, మలబార్ ప్రాంతాల్లో, వ్యాపారానికి ప్రసిద్ధి చెందిన అనేక పట్టణాలున్నట్లు రాశాడు

ఫిల్ట్ సుల్తానులందరిలో అల్లా వుద్దీన్ ఖిల్జీ ఆర్దిక విషయాల్లో చాలా శక్థి చూపాడుఅర్దిక రంగంలో అతడు అనేక సంస్కరణలను అమలుపర్చాడు. అతని ఆర్దికసంస్కరణలన్నియీలో ముఖ్యమైంది, ధరలలదుపు. నిత్యావసర వస్తు వుల ధరలను నిర్దియించి వర్తకులు, సరుకులను నిర్దిత ధరలకే వికయించేటట్లు తగిన ఏర్పాటు చేశాడు. సామాన్య పైనికులు తమకు వచ్చే జీతంతో సుఖింగా జీవించడానికి వీలుగాధరలను అదుపులో వుంచాడు. వర్తకులు తమ పేర్లను ప్రభుత్వ కార్యాలయంలో నమోదు చేసుకుంటేనే, వ్యాపారం చేయడానికి అనుమతి లభించేది. ప్రభుత్వం నిర్దియించిన ఆర్దిక నిబంధనలను అమలుపర్చడానికి 'దివాన్-ఇ-రియాసత్', 'షుహనా-ఇ-మండి' అనే ఉన్నతీద్వేగులను నియమించాడు. సరుకులను నిర్దిత ధరల కంటే ఎక్కువ ధరలకు అమ్మనవారు, మోసాలు చేసినవారు, నియమాలను పాటించని వాళ్ళ, తీర్మమైన కరినశిక్షలకు గురయ్యవారు.

8.4.1 వ్యవసాయం

ఫిల్ట్ సుల్తానుల కాలంలో మన దేశాన్ని పర్యటించిన విదేశి యూర్పీకులందరూ, ఆ రోజుల్లో మన దేశం లోని ప్రాంతాల్లో వ్యవసాయం బాగా అభివృద్ధి చెందిన స్నేతిలో వుందని రాశార్థాన్యము పంటలు, వర్తకానికి ఉపయోగపడే పంటలు, కూరగాయల తోటలు, పండ్ల తోటలు, ఎక్కువగా ఉండేవి. భూమి సారవంతంగా వుండడం వల్ల, భూమి నుండి అధిక ఉత్పత్తిని రైతులు సాధించగలిగారని, విదేశి పర్యాటకులు వ్యాఖ్యానించారు. రాజులు ఏర్పాటు చేసిన నీటి పారుదల శాకర్యలు కూడా, వ్యవసాయ రంగంలో అధికోత్పత్తికి తోడ్పుడినాయి. ఆ రోజుల్లో గ్రామాల్లోని చాలా మంది వ్యవసాయం మీద ఆధారపడ్డాడు

8.4.2 పరిశ్రమలు

దేశం లోని పరిశ్రమలన్నింటిలో చేసేత పరిశ్రమ ముఖ్యమైంది. చేసేత వస్తూ ల ఉత్పత్తికిగుజరాత్ బెంగాల్ ప్రసిద్ధి చెందిన కేంద్రాలు గుజరాత్ లోని కాంటే పట్టణం, నాణ్యమైన వస్తూ ల ఉత్పత్తికి ముఖ్య కేంద్రం. అక్కడ తయారైన వస్తూ లువిదేశాలకు ఎక్కువగా ఎగుమతయ్యవి బెంగాల్ లోరకరకాల

నాణ్యమైన, వస్తూ లను తయారుచేసేవారు ఆ వస్తూ లకు విదేశాల్లో ఎక్కువగా గిరాకీ పుండేదిమలబార్ లోని కాలికట్టమీపాన వున్న షలియత్ పట్టణంనూలు వస్తూల ఉత్పత్తికి ముఖ్య కేంద్రం. చేసేత వస్తు పరిశ్రమ కాకుండా, విలాసవస్తు పులు దంతంతో తయారైన వస్తు పులను తయారు చేసే పరిశ్రమలుండేవి. ఆభరణాలు, దంతంతో తయారైన వస్తు పులు తివాచీలు, తదితర వస్తు పులు విదేశీ యూర్పికులను, వ్యాపారస్తు లను ఆకర్షించాయి చేసేత వస్తూల ఉత్పత్తికి ప్రసిద్ధి చెందిన గుజరాతీ విలాస వస్తు పుల ఉత్పత్తికి కూడా ప్రసిద్ధి చెందింది

8.4.3 దేశీయ వ్యాపారం

వ్యాపారం చాలా మందికి జీవనాధారాన్ని కల్పించింది. చాలామంది ధనవంతులు కావడానికి వ్యాపారం తోడ్పడింది. రోడ్లు, వంతెనలు మొదలైన రవాణాసాకర్యాలు ఎక్కువ కావడంవల్లవ్యాపారం అభివృద్ధి చెందింది కానీ, రహదారుల మీద తరచు జరిగే దొంగతనాలు వ్యాపారాభివృద్ధికిఒక ముఖ్యమైన అడ్డంకుగా మారాయి. రాజధానినగరాలు ముఖ్యమైన వ్యాపార కేంద్రాలు. పెద్ద భవనాలుండడం వల్ల, రాజకీయ ప్రాముఖ్యత వల్లనే కాకుండా, మహామృదీయ ప్రపంచంలో డిల్టీ ఒక గొప్ప పట్టణమని, ఇటన్ బితూతా వర్షించాడు. వైశ్వయు, మార్క్యాడీలు, మహామృదీయులు, వ్యాపారాన్ని నిర్వహించేవారు. బంజార తెగకు చెందిన వ్యాపారస్తులు ఎక్కువగా సరకులను ఒక ప్రదేశం నుండి ఇంకోక ప్రదేశానికి రవాణా చేస్తూ, వ్యాపారం చేసేవాళ్ళు. ఇంటింటికి, బండ్ల మీద సరుకులను తీసుకొని వెళ్ళి వ్యాపారం చేసిన, చిల్లర వర్తకులు పుండేవారు. వ్యాపారస్తులు విశ్వమించడానికి విత్తాంతి గదులు సత్తాలు పుండేవి.

8.4.4 విదేశీ వ్యాపారం

డిల్టీ సుల్తా నులకాలంలో భారతదేశానికి, ఇతర దేశాలకు, ముఖ్యంగా పశ్చిమ ఆసియా దేశాలతో వ్యాపార సంబంధాలు ఎక్కువైనాయి. గోవా, కాలికట్, కొచ్చిన్, కాంబ్ మొదలైన ముఖ్యమైన రేపు పట్టణాల నుండి విదేశీ వ్యాపారం కొనసాగింది. వస్తూలు మిరియాలు, అల్లం, సుగంధ ద్రవ్యాలు, ధాన్యం, చక్కర, తదితర వస్తు పులు విదేశాలకు ఎగుమతయ్యావి. అశ్వాలు, ఎండు పండ్లు, రాగి, తదితర వస్తు పులను విదేశాల నుండి దిగుమతి చేసుకునేవారు. విదేశీ వ్యాపారం ఎక్కువగా మహామృదీయవర్తకుల చేతుల్లో పుండేది వారు ఎక్కువగా, పర్మియా, అరబ్ దేశాలకు చెందినవారు. ఈ విదేశీ వ్యాపారం వల్ల, వారు చాలా ధనవంతులైనారు. వ్యాపారం అభివృద్ధి చెందడం వల్ల నాణేల ఉపయోగం ఎక్కువైంది. 'జితల్', 'టంక', అనే నాణేల ఉపయోగం ఎక్కువైంది. 'జితల్' అనేదిరాగి నాణెం. 'టంక' వెండి నాణెం.

8.5.1.సాంఘిక పరిస్థితులు

8.5.2 సమాజ విభజన

మన దేశం పై జరిగిన మహామృదీయుల దండయాత్రల వలన, ఉత్తర హిందుస్తానంలో ఏర్పడిన వారి రాజ్యాలవలన, భారతీయ సమాజంలో అనేకమార్గులు వచ్చాయి. సమాజంలో హిందుపులు,

మహామృదీయులు రెండు విభిన్న వర్గాలుగా ఏర్పడ్డ రుష్టాచీన కాలంలో మన దేశం పై దండెత్తి వచ్చిన విదేశీయులందరూ, స్థానిక మతాలను స్వీకరించి భారతీయ సమాజంలో పూర్తిగా విలీనమైనారు మహామృదీయుల మత విశ్వాసాలు, ఆచార వ్యవహారాలు, హిందువుల సంస్కృతికి పూర్తిగా విభిన్నంగా పుండడం వల్లమహామృదీయులు భారతీయ సమాజంలో విలీనం కాలేదు. అందువల్ల, హిందువులు, మహామృదీయులు, విడివిడిగా వుండవలసొచ్చింది. హిందువులను మహామృదీయులుగా మార్పడానికి ప్రయత్నాలు జరిగినాయి కానీ, అధిక సంఖ్యాకులు హిందువులుగానే వుండిపోయారు.

హిందువులు, మహామృదీయులు, విభిన్న వర్గాలుగా పున్నప్పటికీ పట్టణాల్లో, రామాల్లో, కలిసి జీవించడం వల్ల, ఇరువురి మద్య సఖ్యత, సహనం ఏర్పడ్డాయి మహామృదీయులు, స్థానిక ఆచార వ్యవహారాలను పాటించడం వల్ల, హిందువులు మహామృదీయుల పండుగల్లో పాల్గొనడం వల్లహిందూ-మహామృదీయ సఖ్యత ఏర్పడింది.

8.5.3 మహామృదీయుల్లో వర్గాలు

మహామృదీయుల్లో ముఖ్యంగా భూస్వాములు, వర్తకులు, కార్బూకులున్నారు. భూస్వాములు, వర్తకులు ఎక్కువగా విదేశీయులు. కార్బూకులు స్వదేశానికి చెందినవారు. మహామృదీయుల్లో కులాలు లేకపోయినప్పటికీ, విదేశి మహామృదీయులు, భారతీయ మహామృదీయులతో స్వచ్ఛగా కలిసేవారు కాదు.

8.5.4 హిందువుల పరిస్థితి

ధీర్ఘ సుల్తానుల రాజ్యం మతపరమైన రాజ్యం కావడం వల్ల, ఆ రాజ్యంలో హిందువులకు తక్కువ స్థానముండింది హిందువులను 'జిమ్మీలు' అనే వారు. 'జిమ్మీలు' అంటే ఒప్పందం ప్రకారం, సంరక్షణలో వుండేవారని అర్థం. 'జిజియా' అనే పన్నును చెల్లించే అదనపు భారం హిందువులపై మోపటడింది. ప్రథమత్వంలో సామాన్యంగా ఉన్నత పదవులను హిందువుల కిచ్చేవారు కాదు. చిన్న పదవులకు మాత్రమే హిందువులను అర్థులుగా పరిగణించేవారు. అల్లా పుద్దీన్ ఖీళ్ళహిందువుల పట్ల పూర్తి మత విద్యేష విధానాన్ని పాటించాడు. కానీ, ధీర్ఘ సుల్తాన్ సందరూ అటువంటి విధానాన్ని పాటించ లేదు. మొత్తం మీద, ధీర్ఘ సుల్తాన్ రాజ్యంలో, హిందువులు మహామృదీయులతో సమాన స్థాయిని అనుభవించ లేదు

8.5.5 సమాజంలో స్త్రీస్థానం

హిందువుల్లో, మహామృదీయుల్లో కూడ స్త్రీ సంతానాన్ని ఏవగించుకునేవారు పురుష సంతానానికి ప్రాముఖ్యత ఉండేది. దాన్ని బట్టి రీజీల్లో స్త్రీలకు సమాజంలో పురుషులతో సమానమైన స్థానం లేదని నిర్ణయించేచ్చ స్వచ్ఛ లేకుండా, స్త్రీలు గృహ జీవితాలకు అంకితమైనారు బురభా వేసుకునే ఆచారం, మహామృదీయ స్త్రీలల్లో నే కాకుంధాహిందూ స్త్రీలల్లో కూడా ప్రారంభమైంది 'జనానా' అనే ప్రత్యేకమైన గదుల్లో స్త్రీలనవుంచి, వాటి నుండి వారిని బయటికి రానిచ్చేవారు కారు అమీర్ ఖుస్తూ, తన కుమార్తెను ఎప్పుడూ, రాట్స్ న్ని విడువద్దని, తనను ఎవరూ చూడడానికి నీలు లేకుండా, ముఖం

తలుపు వైపు కాకుండా, గోడ వైపు వుంచి కూర్చోమని, సలహా ఇస్తాడు మహామృదీయ స్త్రీలను తమ నివాస స్థలాలకు దూరంగా వున్న మత గురువుల మసీదులను సందర్శించడానికి అనుమతి నిచ్చేవారు కారు. సతీసహగమనాన్ని, 'జోహర్, అనే రాజపుత్ర స్త్రీలు జరిపే ఆత్మార్పణ ఆచారాన్ని స్త్రీలు ఆ రోజుల్లో ఎక్కువగా పాటించారు. ఇటన్ బతూతా, తను స్వయంగా చూసిన అనేక సతీసహగమన సంఘటనలను వర్ణించాడు.

ఫీల్ సుల్తానుల కాలంలో, హిందూ సమాజం కీణ దశలో వుండిందని, ఈశ్వరీ ప్రసాద్, తదితర చరిత్రకారులు వ్యాఖ్యానించారు. ఇతరులకు దూరంగా వుండడం, గర్వం, కుటీలత్వం, కీణదశకు నిదర్శనాలుగా పోర్చైనబడ్డా యి తమకే అంతా తెలుసు, ఇతరులందరూ 'మేల్ చుచ్చలు అనే హిందువుల అభిప్రాయం కూడా, వారి కీణదశకు ఉదాహరణగా చెప్పబడింది. అయితే, ఇతరులకు దూరంగా వుండడం, సముద్రయానాన్ని నిషేధించడం, ఇతరులను 'మేల్ చుచ్చలుగా' ప్రకటించడం, ఆనాటి హిందూసమాజం పై విదేశీయులు జరిపిన దాడులకు ప్రతీకార చర్యలు.

రాజకీయ స్వాతంత్యం, అధికారం హరించడం వల్ల, ఆ రోజుల్లో హిందూ సమాజంబిలహినపడింది. కానీ, కీణ దశలో లేదు. హిందూ సమాజానికి ఏర్పడిన ప్రమాదాలను ఎదుర్కొనడానికి, కొత్త ఆచారాలను, పద్ధతులను స్పష్టించి హిందూ సమాజం సజీవంగానే వుందని నిరూపించుకుంది.

8.5.6 ప్రజల జీవన విధానం

గుజరాత్ లోని ప్రజల సంపన్న జీవన విధానాన్ని, బార్చోస అనే సమకాలీనవిదేశీ యాత్రికుడు వర్ణించాడు. ప్రజల ఇండ్లలో చక్కని వసుతులుండేవి. వారు పట్టువస్తూలను విలువైన ఆబరణాలను ధరించేవారని, బార్చోసా వర్ణించాడు. మాల్వు కూడా సంపదలతో తులతూగుతూ వుండేదని, అతను రాశాడు. ఒరిస్సాకు ఇతర దేశాల నుండి వచ్చిన వ్యాపారస్తులు 10 మందిలో 9 మంది అక్కడే స్థిరాన్ని ఏర్పాటు చేసుకునేవారని 14వ శతాబ్దంలో మన దేశాన్ని సందర్శించిన ఛైనా యాత్రికుడు, వాంగ్ తయువాన్ వ్యాఖ్యానించాడు.

15వ శతాబ్దపు ప్రారంభంలో మన దేశాన్ని సందర్శించిన ఛైనా యాత్రికుడు మహాలన్, బెంగాల్ ప్రాంతం సుసంపన్నంగా వుందని వర్ణించాడు. బెంగాల్ లో ధరలు, తను సందర్శించిన ఇతర దేశాలన్నింటిలో కంటే తక్కువగా వున్నవని ఇటన్ బతూతా రాశాడు. అయితే, దేశంలో సంపదతో పాటు పెదరికం కూడా వుండింది. విదేశీయాత్రికులు వర్ణించిన సంపద ఎక్కువగా, సమాజం లోని ఉన్నత వర్గాలకు చెందింది తక్కువ వర్గాలకు చెందిన కార్బూకులు కూర్చులు, ఆర్థికంగా చాలా ఇబ్బందులకు గురైనారు. వారికి, ధనిక వర్గాల వారికి ఆర్థికంగా చాలా వ్యత్యాసం వుండింది సమాజంలో ధనవంతులు, బీదవారు, అనే రెండే వర్గాలు వుండినాయి మధ్య తరగతి లేదనే చెప్పాలి. భోగభాగ్యలతో తులతూగుతున్న ధనవంతుల జీవితానికి, ఆర్థిక అగచాట్లలో క్రుగిపోతున్న బీదవారి జీవితానికి మధ్య

పున్న తేడాను, స్వదేశి, విదేశి రచయితలైన ప్రము హీ-పిరాజ్, ఇబన్ బతూతా, అధానేసియన్ నికటిన్ రచనల్లోగమనించవచ్చు.

8.6 సారాంశం

కీ.శ.1206 సవత్సరం లో కుతుబుద్దీన్ ఇబక్ చే స్థాపించబడ్డ డిలీ సుల్తానుత్తుత రాజ్యం. రాజ్యానికి వారసత్వం విషయంలో బలానికే ప్రాధాన్యత పుండింది. పాలనలో సుల్తాన్ కు సహకరించడానికి, వచీర్, మంత్రులు, మొదలైనఅధికారులుండేవారు.డిలీ సుల్తాన్ లో ఇక్కు పద్ధతి పుండింది. ఆర్థిక వ్యవస్థ, భూస్వామ్య స్వరూపాన్ని కల్గి పుండింది. ఆ కాలంలో దేశం సంపదతో తులతూగుతూపుండింది. కానీ, సంపద మధ్యలోనే బీదరికం కూడా తాండవిస్తూ పుండింది సమాజంలో హిందూ, మహామృదీయ వర్గాలు ఏర్పడ్డాయి హిందువులు అనేక ఇబ్రాందులకు గురైనారు.బెంగాల్, గుజరాత్, కేరళ ప్రాంతాలు, వస్తూల ఉత్పత్తికి ప్రసిద్ధి చెందాయి గుజరాత్ లో కాంబ్, కేరళలో కాలికట్ దగ్గర షలియత్, ప్రసిద్ధి చెయిన వస్తు ఉత్పత్తి కేంద్రాలు. జితల్ అనే రాగి నాణెం, 'టంక' అనే వెండి నాచేలు వాడుకలో ఉండేవి.సమాజం హిందూ, మహామృదీయులుగా విభజించబడింది. కొంత మంది సుల్తాన్లు సంకుచితమత విధానాన్ని పాటించి, హిందువులకు ఇబ్రాందులను కల్గించినారు.

8.7 ప్రశ్నలు

1. డిలీ సుల్తాన్ పరిపాలనా విధాన ముఖ్య లక్షణాలను వివరించండి?
2. డిలీ సుల్తాన్ కాలంలో భారతదేశం లో నెలకోన్న ఆర్థికురిస్త్రీ తులనుతెలియజేయండి?
3. సుల్తాన్ కాలం లో భారతదేశం లో నెలకోన్న సాంఘిక పరిస్థితిలను అధ్యయనం చేయండి?

8.8 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1. Ashraf K.M.: Life and Conditions of the People of Hindustan (1200-1550 A.D.)
2. Day, U.N.:Administrative System of Delhi Sultanate
3. Habib Mohammad and K.A.Nizami (Ed): Comprehensive History of India AD 1206-1526
4. Habib Mohammad: Politics and Society in Early Medieval Period, Vol I & II
5. Habib. Irfan (Ed): Medieval India – Research in the History of India 1200-1750 A.D.
6. Iswari Prasad:A Short History of Muslim Rule in India
7. Iswari Prasad:History of Medieval India from 647 to 1526 A.D.
8. Jackson. P.: The Delhi Sultanate
9. Majumdar, R.C. (Ed):History and Culture of the Indian people, Vol. VI.
10. Mehta, J.L.: Advanced Study in the History of Medieval India, Vol. I

11. Panikkar, K.M.: A Survey of Indian History
12. Qurishi, I.H.: The Administration of the Sultanate of Delhi
13. Srivastava, A.L.: Sultanate of Delhi
14. Tarachand: Influence of Islam on Indian Culture
15. Tripathi, A.S.: Some Aspects of Muslim Rule in India

Dr.D.Venkateswara Reddy

పాతము - 9 డిల్టీ సుల్తా నుల సామూజ్య(డిల్టీసుల్తనత్) పతనానికి కారణాలు

- 9.1 లక్ష్యం
- 9.2 ఉపాధ్యాతం
- 9.3 డిల్టీ పతనానికి కారణాలు
 - 9.3.1 డిల్టీసుల్తా నులనిరంకుశపరిపాలన
 - 9.3.2 మహామృద్ బీన్ తుగ్గక్ విఫలసంస్కరణలు
 - 9.3.3 ఫిరోజ్ పా తుగ్గక్ భాధ్యత
 - 9.3.4 చిహ్నాల్ గని ఆధిపత్యం
 - 9.3.5 బలహీనులైన వారసులు
 - 9.3.6 వారసత్వయుద్ధాలు
 - 9.3.7 సంకుచిత మతవిధానం
 - 9.3.8 సువిశాలసామూజ్యం
 - 9.3.9 సైనిక బలహీనత
 - 9.3.10 మంగోలుల దాడులు
 - 9.3.11 సామంతుల స్వతంత్యం
 - 9.3.12 సద్గార్ నైతిక పతనం
 - 9.3.13 బలహీనులైన సయ్యద్, లోడ్ వంశపాలకులు
 - 9.3.14 భారతదేశంపై బాబర్ దండయాత్ర
- 9.4 సారాంశం
- 9.5 ప్రశ్నలు
- 9.6 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

9.1 లక్ష్యం :

డిల్టీ సుల్తా నుల సామూజ్య (డిల్టీసుల్తనత్) పతనం మహామృద్ బీన్ తుగ్గక్ కాలంలో ప్రారంభమై ఇట్లహీం లోడ్ కాలంలో పూర్తి అయ్యంది. ఈ సామూజ్య పతనానికి దారితీసిన పరిస్థితులు అనేకం కలవు.

వాటిని వివరించడమే ఈ పాఠం ముఖ్య లక్ష్యం

9.2.ఉపాధ్యాతం

1206లో బానిస వంశ పాలకుడలయిన కుతుబ్ ఉద్దీన్ ఐబక్ చే ప్రారంభించిబడిన డిల్టీ సుల్తానేట్ సామూజ్యము అదే వంశమునకు చెందిన జలటుట్టమీష్, బాల్వాన్లచే పటిష్టం చేయబడింది. అనంతరం డిల్టీ, సుల్తానత్ను పరిపాలించిన భిల్లీ వంశానికి చెందిన అల్లావుద్దీన్ భిల్లీ కాలంలో

అత్యున్నత స్థాయికి చేరుకొంది. అయితే తుఫ్లుక్ వంశానికి చెందిన మహ్మద్ బీన్ తుఫ్లుక్ ప్రవేశ పెట్టిన వివిధ వినూత్తు సంస్కరణలతో పతనం ప్రారంభమయి, లోఢి వంశస్థుడయిన జాబిహోం లోఢి, జిలాలుద్దీ న్న మహ్మద్ బాబర్ చేతిలో మొదటి పానిపట్ యుద్ధంలో 1526 లో బిడిపోవడంతో డిలీ సుల్తాన్ సామ్రాజ్యం భారతదేశంలో అంతం అయింది.

9.3 డిలీ పతనానికి కారణాలు

డిలీ సుల్తాన్ సామ్రాజ్యం పతనానికి అనేక కారణములున్నాయి. ప్రధానమైన వాటిని ఇక్కడ చర్చించుకుందాం.

9.3.1 డిలీసుల్తా సులనిరంకుశపరిపాలన

డిలీసుల్తా సులనామ్రాజ్యంలోకొన్ని అంతర్గతచంపానిని వాటిపలన శిష్టుంగా లేక ఆలస్యంగానైనా సామ్రాజ్యం పతనం కాకతపులేదు. ప్రపమధంగా పీరోనదగినది డిలీసుల్తా సులనిరంకుశపరిపాలనా విధానం. ప్రతి డిలీసుల్తాన్ నిరంకుశ ప్రభువు. అతనిలో అన్ని అధికారాలు కేంద్రీకరించబడ్డాయి ప్రభుత్వసామర్ధం సుల్తాన్ పైనికబలంపైన ఆధారపడియుండేది. బాల్చున్, అల్లా ఉద్దీ వంటివారు బలమైన నిరంకుశులు పరిపాలించినంత కాలం ఆంతరంగిక కల్తో లాలు లేకుండ, విదేశీ దండయాతలు లేకుండ, శాంతిభద్రతలతో సామ్రాజ్యం మనుగడ సాగినది. కానీ బలపీసులైన సుల్తా సులుఅధికారానికి రావడంతో, సామ్రాజ్యపతనం ప్రారంభమయ్యింది.

9.3.2 మహామృద్ బీన్ తుగ్గక్ విఫలసంస్కరణలు

మహామృద్ బీన్ తుగ్గక్ ప్రయోగాలు విఫలమగుటవలన, ప్రజలలో తీవ్రమంత్వమై పెరిగింది. ఏటి ప్రభావం ధనాగారముపై కూడా పడేంది. అతని చర్యల వలన, తుగ్గక్ ప్రజలలో అప్రసిద్ధు దయ్యాడు సామ్రాజ్యంలో అనేకప్రాంతాలలో తిరుగుబాటులు లేచాయి. బెంగాలు, దక్కనులు డిలీ సామ్రాజ్యం నుండి విడిపోయాయి. ఈతిరుగుబాటులు సామ్రాజ్యాన్ని బలపీసుపరచాయి.

9.3.3 ఫిరోజ్ పా తుగ్గక్ భాధ్యత

డిలీ సామ్రాజ్యం బలపీసుమగుటకు ఫిరోజ్ పా తుగ్గక్ భాధ్యత కూడ కలదు. ఫిరోజ్ సమర్పుడైన పరిపాలకుడు కాడు. బాలాబ్దున్, అల్లా ఉద్దీన్ కున్న పైనిక సామర్ధం అతనిలో లేదు. సామ్రాజ్య వ్యాప్తి చేయకపోగా ఉన్న రాజ్యాన్ని రక్షించు కొనలేకపోయాడు. ఇతనిబలపీసానతను, ఆసరాగా తీసుకోని, రాష్ట్రపాలకులు తిరుగుబాటుచేసి, స్వతంత్రించారు. అంతేగాకుండ ఇతని పైనికవిధానం చాల లోపబూయిష్టంగ యుండేది. ఇతని దయాగుణం పైనికసామర్ధాన్ని నిర్వీర్యం చేసింది. ఫిరోజ్పా చురుకుగా పనిచేయలేని, వయస్సు మళ్ళీన మరియు ధృత కాయులు కాని వానిని సైతం, తన పైన్యంలో చేర్చుకోవడం జరిగింది. వారు సామ్రాజ్యాన్ని రక్షించుటలో విఫలులైయ్యారు. జాగీర్దారులు బలపడి, సుల్తాన్ అధికారానికి సవాలు విసీరారు. ఇతని పైనిక విధానం సామ్రాజ్యానికి ప్రమాదకరమై, దాని పతనానికి దారితీసింది. ఇతని బానిస విధానం కూడ సామ్రాజ్యపతనానికి దారితీసింది. ఈవిధానం ప్రభుత్వ వ్యయానికి కారణమయింది. ఫిరోజ్ పా 1,80,000 మంది బానిసులను

పోమించాడు. బానిసల కొరకు ఒక ప్రత్యేకశాఖ, దాని వ్యవహారాలను పర్యవేక్షించేందుకు శాశ్వత అధికార సిబ్బందిని నియమించాడు. కానీ వారు అవిధేయులై, శాంతిభద్రతలకు ముప్పు కల్గిస్తూ, చివరకు సామ్రాజ్య పతనానికి ఒకవిధంగా బాధ్యతలైయారు. ఏటికి ఫిరోజ్ మతదురహంకారం తొడాయింది అనేక మంది హిందువులను హింసించాడు. ఫిరోజ్ షా ఆవేశం సామ్రాజ్యం తొందరగా పతనమగుటకు సహాయపడేంది.

9.3.4 చిహ్నాల గని ఆధిపత్యం

ఫిల్ట్ సామ్రాజ్యం బలహీనపడడానికి మరొక ప్రథాన కారణం ఇత్తుట్టమివ్ కాలంలో ఆవిర్భవించిన చిహ్నాలమునీ అనే 40 మంది సర్హదుల కూటమి. తన స్థానాన్ని సుస్థిరం చేసుకోవడానికి మరియు డిల్లీ సుల్తాన్ స్థాపనకు కారకులయిన కొంతమంది సర్హదులను సంతృప్తపరచడానికి ఏర్పాటుచేసిన ఈ కూటమి తర్వాత కాలంలో స్వార్థ బుద్ధితో సుల్తానులను సైతం తమ గుప్పిట్లో ఉంచుకొనే స్థాయికి ఎదిగింది. అందులో భాగంగా సుల్తానా రజియాను పదవీచ్యుతురాలుని చేయడం జరిగింది. దానితో సుల్తానులు మరియు సైన్యం బలహీనమై డిల్లీ సుల్తానుల సామ్రాజ్య మనుగడ ప్రశ్నాధకమయ్యింది. అయితే దీని నాయకుడయిన బాల్స్ ఎంతో చాకచక్కంతో చిహ్నాలగనీని అంతమొందించడంతో కొంత వరకు ఈ సామ్రాజ్యము ఊరటు పొందింది.

తుఫ్లుక్ వంశియుడయిన మహ్యదీభీన్ తుఫ్లుక్ ప్రయోగాత్మకంగా చేపట్టిన రాజధాని మార్పిడి, రాగినాటముల ముద్రణ లాంటి సంస్కరణలు ఆర్థికంగా సామ్రాజ్యం కుందేలయ్యింది, అనేక తిరుగు బాట్లకు దారితీసి డిల్లీ సామ్రాజ్య బలహీనత బహిర్గత మవడానికి కారణమయ్యిను.

9.3.5 బలహీనులైనవారసులు

ఫిరోజ్ తుగ్గక్ తరువాత సింహసనమేక్కిన వారు అసమర్పలు, బలహీనులు. ఆ సమయంలో పటిష్టమైన సుల్తానులవసరం. అట్టి కీష్ట పరిస్థితులలో బలహీనులైన సుల్తానులు పరిపాలించుట వలన సామ్రాజ్య పతనంను అరికట్టలేక పోయారు. ఫిరోజ్షా తుగ్గక్ అనంతరం ఎవ్వరికీ బాల్స్, అల్లా ఉద్దీన్ భిలీల కున్సంత శక్తి సామర్ధ్యాలు లేకుండా పోయాయి. 1398లో తైమూర్ డిల్లీపై దండెత్తినప్పుడు సుల్తానైన నసీరుద్దీన్ మహమ్మద్ మరియు అతని మంత్రి మల్లు జక్వాల్ డిల్లీ వదలిపారిపోవడం జరిగింది. దాదాపు మూడు నెలలు డిల్లీకి పాలకుడే లేదు. ఇలాంటి దుష్టి బహుళ ప్రపంచ చరిత్రలో ఏ దేశంలోను లేదు.

9.3.6 వారసత్వయుద్ధ లు

హిందూ సాంప్రదాయం లాగే మహమ్మదీయ మతంలో జ్యేష్ఠ పుత్రుడే వారసత్వ పాలకుడు అనే వారసత్వ చట్టం లేక పోవడం కూడ డిల్లీ సుల్తానేట్ సామ్రాజ్యం పతనమునకు మరొక కారణంగా చెప్పి వచ్చు. దానితో ప్రతి సుల్తాన్ మరణానంతరము సుల్తాన్ కుమారులు, సామంతులు, ప్రభువులు వారసత్వం కొరకు పారాడి ‘బలవంతుడి హక్కుదారుడు’ అనే చందంగా మారి, అనేక వారసత్వ యుద్ధాలు జరిగి, డిల్లీ సామ్రాజ్యం బలహీనపడింది. సుల్తాన్ సైన్యం వివిధ వర్గాలుగా విడిపోయింది. ఈపరిస్థితుల కు తోడు తగినట్లు ఆనాటి సుల్తా నులలో వారసత్వచట్టం లేనందు వలన, “రాజ్యం వీరబోజ్యం” అనగా బలవంతునిదే రాజ్యం అయ్యింది. దీని వలన అనేక వారసత్వయుద్ధాలు జరిగి, డిల్లీ సామ్రాజ్యం బలహీనపడింది. సుల్తాన్ మరణించిన ప్రతిసారి అంతస్ఫురంలో కుటులు, కుతంత్రాలు ఎక్కువగా జరిగేవి. వారసుల మధ్య నిరంతరం ఘర్షణలు జరిగేవి. సర్హదులు రెండుగా చీలి బల ప్రదర్శనకు దిగడం జరిగింది. వారసత్వ యుద్ధాలు డిల్లీ సుల్తాన్తను చావు దెబ్బతీశాయి.

9.3.7 సంకుచిత మతవిధానం

తురుపులు భారతదేశానికి పచ్చి స్నేరపడిన తరవాత హిందువులు అధిక జనాభాతోయున్నా హిందువులను తమ పరిపాలనకనుగొంగా మార్పుకోనుటకు తీవ్రప్రయత్నం చేసారు. హిందువులను ముస్లింలను కలిపి ఒకజాతిగా నిర్మించ లేకపోయారు. దానికి బదులుగా సుల్తానులతో కొందరు ఇస్లాంమతావేశపూరితులై సంకుచిత మతవిధానంనపలంభించి అనేకమంది హిందువులను హింసిచి, వారి దేవాలయాలను ధ్వంసంచేసి, వారిని బలవంతంగా ఇస్లాంమతం స్వీకరించునట్ల చేసారు. అల్లా ఉద్దీస్త లాంటి సుల్తానులు నిరుపేదలుగా చేయుటకు ప్రయత్నించారు.

సుల్తానుల పరమతద్వషం వలన సామ్రాజ్యంలో అధికసంఖ్యలోనున్న హిందువులు ముస్లిం సామ్రాజ్యానికు వ్యతిరేకులైయారు. దీనికి తోడుగా విచ్చేధంలేర్పడి, పకమత్యం కొరవడింది. కొందరు అనుకూలంకాగా, మరికొందరు సుల్తాన్ కు వ్యతిరేకులైయారు.

9.3.8 సువిశాలసామ్రాజ్యం

ఫీల్టీ సుల్తానుల సామ్రాజ్యం సువిశాలమయ్యింది. అల్లా ఉద్దీస్త ఖీల్టీ తర్వాత ఫీల్టీసుల్తానుల సామ్రాజ్యం ఉత్తరాన పంజాబు నుండి దక్షిణాన మధుర వరకు విస్తరించింది. మహామృద్ధ బీన్ తుగ్గక్ కాలంలో ఫీల్టీ సామ్రాజ్యం 23 రాష్ట్రమూలతో కూడుకొని అదుపులోనుంచుటకు ఏసుల్తాన్ కైనా కష్టంగా ఉండేది. ఎందుకనగా రాకపోకల సాకర్యములంతగా లేవు. చాలా స్వల్పంగా ఉండేవి. ఈ కొరత వలన సమర్థవంతంగా తిరుగుబాటులను సుల్తానులు అణచలేకపోయారు. కీ.శ.1347 నాటికి ఫీల్టీ సామ్రాజ్యంలో దక్కనులోని చాలాభాగంను కోల్పోయింది. ఇదే సమయంలో ఉత్తర భారతదేశంలో బెంగాల్, అయ్యాద్వా, సింధు, కథియవార్ తదితర ప్రాంతాలలో తిరుగుబాటులు చెలర్గాయి. వీటిని అణచుట కష్టమయ్యింది. కావున సువిశాల సామ్రాజ్యం ఫీల్టీసుల్తానులబలహినతకు ఒక కారణమయ్యింది.

9.3.9 సైనిక బలహినత

మధ్యయుగం నాటి అన్ని రాజ్యాల లాగానే ఫీల్టీ సుల్తాన్ సామ్రాజ్యం సైనిక శక్తిపై ఆధారపడి మనుగడ సాధిస్తుండేది. అల్లా ఉద్దీస్త ఖీల్టీ తన సైనిక శక్తి ద్వారానే సువిశాల సామ్రాజ్యమును ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. సైన్యంలో క్రమశిక్షణ, దైర్య సాహసములు, పట్టుదల ఏర్పరచి పటిష్ట సైనిక విధానాన్ని అతడు ఏర్పరచడం జరిగింది. కానీ మహామృద్ధ బిన్ తుగ్గక్ కాలంలోను, ఫిరోజ్ పాలనలోను సైనిక బలహినత కొట్టుచ్చినట్లు కన్నించింది. అనంతరం ఫీల్టీని పాలించిన సయ్యద్, లోడీల కాలంలో సైన్యంలో క్రమశిక్షణ లోపించి, నిర్వీర్యమయ్యింది. ఫలితంగా ఒక్కొక్క ప్రాంతం తిరుగుబాటుదారులు ఆక్రమించుకుంటుంటే సైన్యం చేష్టలుడికి చూస్తుండి పోయింది. ఈ విధంగా సైనిక బలహినత ఫీల్టీ సామ్రాజ్య పతనానికి కారణమయ్యింది.

9.3.10 మంగోలుల దండయాత్ర

ఫిల్టీ సుల్తానేట్ వంశ స్థాపన నుంచి మధ్య ఆసియా పీరులు అయిన మంగోళులు నిరంతరం చేసిన దండయాత్రలు కూడ ఈ వంశ పతానానికి ప్రముఖ కారణమని భావించవచ్చు. వారి దండయాత్రల కొరకు అప్రమత్తంగా ఉన్న ఫిల్టీ సుల్తానులు, సరిహద్దు ప్రాంతాలలో నిరంతరం సైనాన్ని ఉంచాల్సి రావడంతో, మిగతా ప్రాంతాలను నిర్మక్ష్యం చేయాల్సి వచ్చింది. అంతరంగిక శాంతి భద్రతల నిర్వహణ విషయంలో పీరు శ్రద్ధ వహించక పోవడానికి ప్రధాన కారణం మంగోలుల దండయాత్రలనే చెప్పవచ్చు.

అంతేకాకుండ ఇల్టటుట మిష్ కాలంనుండి మహామృద్ బీన తుగ్గక్ కాలంవరకు మంగోలులు భారతదేశంపై అనేక మారులు దాడిజరిపి, సుల్తాన్ ఉనికికి ఆపరిపాభంగం కలిగించినారు. దీనివలన సుల్తానుల ఆంతరంగిక పరిపాలన పైపు తమ దృష్టిని కేంద్రీకరించ లేకపోయారు. అంతేకాక, పీరు దండయాత్రలు, సుల్తానుల సామ్రాజ్యవ్యాప్తిని కూడ నిరోధించినవి. మంగోలుల దండయాత్రల వల్ల దేశసంపద కొల్లగొట్టబడింది. అపారధనరాశలు దేశ సరిహద్దు దాటాయి. ఈ దాడులలో వేలమంది అమాయకులు ప్రాణాలను కొల్పవడం జరిగింది.

9.3.11.సామంతుల స్వాతంత్యం

మహామృద్ బిన్ తుగ్గక్ పాలనాకాలం ప్రారంభం నుండి సుల్తాన్ల అధికారం క్షీణించడంతో అప్పటి వరకు సామ్రాజ్యపాలనా యంత్రాంగంలో భాగంగా ఉన్న సామంతులు స్వాతంత్యం ప్రకటించుకొనేందు కు ప్రయత్నించడం జరిగింది. 1336లో హరిహర. బుక్కరాయల ఆధ్వర్యంలో విజయనగర సామ్రాజ్యం స్థాపించబడింది. అలాగే 1347లో అల్లాఉధ్ హసన్ గంగా బహమన్ పో బహమన్ రాజ్యమును ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. అంతేగాక కాపయ నాయకుడు ఆధ్వర్యంలో ఓరుగల్లు పునరాక్రమించబడింది. మధురలో ఓలాలుధ్ హసన్ స్వాతంత్యం ప్రకటించుకున్నాడు. గుజరాత్త జపర్భాన్, మేవాడ్ నందురాణా కుంభా స్వాతంత్రులయ్యారు. అదేవిధంగా మాళ్వా, ఖాంజేవ్, సింధు, జోధ్పుర్, బంగాలలో సైతం స్వాతంత్ర రాజ్యాలేర్పడ్డాయి. ఈ విధంగా స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించుకున్న ప్రాంతాలను తిరిగి అక్రమించే ప్రయత్నం జరగలేదు. ఇలా ఒక్క ప్రాంతం ఫిల్టీ సుల్తానుల పాలననుండి చేజారి పోయాయి. సామ్రాజ్యంలో అనేకభాగాలలో తిరుగుబాట్లు లేచాయి. ఒక విధంగా ఫిల్టీ నుండి మధుర వరకు విస్తరించింది. ఈసామ్రాజ్య పునాదులనే తైమూర్ దండయాత్ర కదిలించింది.

9.3.12 సర్దార్ సైతిక పతనం

ఫిల్టీ సర్దారుల సైతిక పతనం ఫిల్టీ సుల్తానత సామ్రాజ్యం పతానానికి మరొక కారణము. సర్దారులు విషమలోలురై అధికారం కొరకు తమలో తాము పోరాటం చేయడం జరిగింది. అనేక ముతాలుగా ఏర్పడి సుల్తాన్ లకు పైద్ద తలనొప్పిగా తయారయ్యారు. ఆ కారణంగా పరిపాలనలో సామర్థ్యం నశించింది. పాలనా వ్యవస్థకుంటు పడింది. మరీ ముఖ్యంగా సయ్యద్, లోడీ వంశస్థల పాలనా కాలంలో పీరి ఆడిందే ఆట, పాడిందే పాట అన్న చందంగా మారింది. చివరి పాలకుడు ఇబ్రహీంలోడీ, సర్దార్ను అణచి, తన అధికారాన్ని సుస్థిరం చేసుకొనేకు ప్రయత్నించడంతో పీరంతా దౌలత్ఖాన్ లోడీ నాయక్త్వంలో ఏకమై, బాబర్ను ఫిల్టీ పైకి దండయాత్రకు ఆహ్వానించడం జరిగింది.

9.3.13 బలహీనులైన సయ్యద్, లోడీ వంశపాలకులు

ఫిల్టీ సుల్తానేట్ వంశ పతనానికి తైమూర్ దండయాత్ర అనంతరం సింహసన మధిష్ఠంచిన సయ్యద్, లోడి వంశ పాలకుల సామర్థ్యాలోపం మరొక కారబంగా చెప్పవచ్చు. నిజంగానే సయ్యద్, లోడి వంశ పాలకులు బాల్పున్, అల్లావుద్దీన్, భిల్లి లాంటి సమర్థులు అయి వున్నట్లయితే ఫిల్టీ సుల్తాన్ చరిత్ర మరో రకంగా ఉండేది. కానీ దురదృష్టప్రవశాత్తు వారిలో ఏ ఒక్కరు సమర్థులు కాకపోవుటచే ఫిల్టీ సుల్తానేట్ సామూజ్యం పతనం కాక తప్పలేదు.

ఫిరోజ్ తుగ్గక్ తరవాత సింహసనమెక్కునవారు అసమర్థులు, బలహీనులు. ఆసమయంలో పటీష్టమైన సుల్తానులవసరం ఎంతైనాడన్నది. అట్టి క్లిప్పపరిస్థితులలో బలహీనులైన సుల్తాను పరిపాలించుటవలన సామూజ్యపతనంను అరికట్ట లేకపోయారు. ఫిరోజ్జింశా తుగ్గక్ అనంతరం ఎవ్వరికీ బాల్పున్, అల్లా ఉద్దీన్ భిల్లీల కున్నంత శక్తి సామర్థ్యాలు లేకుండా పోయాయి. 1398లో తైమూర్ ఫిల్టీపై దండత్తినప్పుడు సుల్తానేన నసీరుద్దీన్ మహామ్యద్ మరియు అతని మంత్రి మల్లు ఇక్కాల్ ఫిల్టీ వదలిపారి పోవడం జరిగింది. దాదాపు మూడు నెలలు ఫిల్టీకి పాలకుడే లేదు. ఇలాంటి దుస్థి బహుళ ప్రపంచ చరిత్రలో ఏ దేశంలోను లేదు.

9.3.14 భారతదేశంపై బాబర్ దండయాత్ర

కానీ వాస్తవంగా బాబర్ భారతదేశంపై దండయాత్ర ఫిల్టీసుల్తానుల సామూజ్యానికి చాపు దెబ్బవంటిది. ఆసమయాన ఫిల్టీ సుల్తాన్ ఇబ్రహిం లోడి. ఇతడు చాలా బలహీనుడు. అందుచేత బాబర్ మొదటి పానిపట్టు యుద్ధంలో క్రి.శ.1526లో అతనిని ఓడించి, వధించాడు. ఈవిధంగా ఫిల్టీ సుల్తానుల సామూజ్యం అంతరించి, భారతదేశంలో మొగలుల పాలన ప్రారంభమయ్యాయి.

1398లో తైమూర్ పో దండయాత్రల వల్ల మంగోలులు భారతదేశపు రాజకీయచరిత్రను ఒక మలుపు తిప్పారు. అంతవరకూ పాలిస్తున్న తురుప్పు వంశాలు నిర్వీర్యమయ్యాయి. 1414-1451 మధ్యకాలంలో ఖిజర్ ఖాన్ స్థాపించిన సయ్యద్ వంశం, 1451-1526 మధ్య బహ్రూల్ లోడి స్థాపించిన లోడివంశం పాలనచేశాయి. లోడివంశంలో ఆఖరి ప్రభువైన ఇబ్రహింలోడి కాలంలో ఫిల్టీ సుల్తానులరాజ్యం పాలం విమూనాశ్రయాన్ని దాటిపోలేదని ఒక వివరణ చరిత్రకారులు ఇచ్చారు. 1526లో జహిరుద్దీన్ మహామ్యద్ బాబర్ జరిపిన దాడులలో, మొదటి పానిపట్టు యుద్ధంలో ఇబ్రహింలోడి ఓడిపోవడంతే ఫిల్టీసుల్తాను సామూజ్యం అంతమయ్యాయి.

9.4 సారాంశం:

1398లో తైమూర్ దండయాత్ర వలన ఫిల్టీ సుల్తాన్ కు చాపు దెబ్బ తగిలిందితైమూరు . ప్రతినిధిగాముల్తాన్ గవర్నర్ ఖిజర్ ఖాన్ 1414 లో ఫిల్టీని ఆక్రమించి సయ్యద్వంశ పాలనను ప్రారంభించాడు . ఆతరువాతబహూల్ లోడి 1451 లోడి క్లిప్పి గ్రసింహసనం అధిష్టించటంతో లోడి వంశ పాలన ప్రారంభమైందిముగ్గురు . లోడి సుల్తానులో/5 సంవత్సరాల పాలనలోసుల్తానులూజ్యాధికారాన్ని, ప్రతిష్టను పునఃస్థాపితం చేయటానికి విశ్వప్రయత్నాలను చేసింది. 1526లో మొదటి పానిపట్టు యుద్ధంతో ఫిల్టీ తురుప్పు సుల్తాన్ అంతమెందింది .

1. మంగోలుల దాడులు ముందు నుంచి డీల్టీసుల్తా నురాజ్యంణనికికి ప్రశ్నార్థకంగానే మారాయి. 1398లో కూడా తైమూర్ పా దండయాత్రలు డీల్టీ సుల్తా నులబవితవ్యాన్ని అంధకారమయంగా చేశాయి.
2. మహామృద్ బీన్ తుగ్గక్ విధానాలను డీల్టీసుల్తా నుల సామ్రాజ్యం పతనానికి నాంది అని చరిత్రకారులందరూ నీర్వంద్వంగా అంగీకరిస్తు న్నారు
3. ఫిరూజ్ పా తుగ్గక్ కాలంలో జాగ్రీర్ వ్యవస్థను పునరుద్ధరించడం, మతాధికారుల ప్రాముఖ్యత పెరగడం, జిజియా పన్నువంటివి మహామృదీయేతరులు చెల్లించవలనీ రావడం రాజ్యంలో బెదార్యలోపాన్ని, దానివల్ల వచ్చిన అసంతృప్తి నిసూచిస్తు న్నాయి
4. లోడీ వంశస్తులు కొన్నివిజయాలను సాధించినా, వారి చౌరప, సామర్థ్యం తక్కువగా ఉండడం వల్ల వారు వికేంద్రీకరణ శక్తులను అరికట్టగల బలమైన పరిపాలనా వ్యవస్థను పునరుద్ధరించలేకపోయారు.
5. ధనవంతులైన భూస్వాములు, సర్దారులు అంగబలాన్ని అర్థభలాన్ని కలిగి ప్రతిసుల్తా ను ఉనికినీ ఇబ్బంది పెట్టారు అందువల్లనే ఇలటిట్ మిష్ వద్దనుంచి అందరూ ఏరితో పోరు సల్పడమో, ఏదోరకంగా రాజీపడడమో జరిగింది. ఈస్థితిరాజ్యం ఉనికికి ముప్పు తెచ్చింది.
6. తుగ్గక్ ప్రభువులను మొదలుకొని ఎవ్వరూ కూడా రాజకీయ సమర్పణను పెంచడానికి చర్యలను చేపట్టలేదు. వారి తరవాత వచ్చిన సయ్యద్, లోడీ వంశస్తులునామమాత్రులుగా మిగిలిపోయారు.
7. దేశం నలుమూలలా జరిగిన తిరుగుబాట్లు, ప్రాంతియ రాజ్యాల ఏర్పాట్లు డీల్టీసుల్తా ను సామ్రాజ్యం ఉనికిని ప్రశ్నార్థకం చేశాయి. దీనివల్ల కేంద్రాధికారం బలహీనమై, వికేంద్రీకరణ శక్తుల ప్రాటల్యం పెరిగింది.
8. తక్కణ కారణంగా జహీరుద్దీన్ మహామృద్ బాబర్ దండయాత్ర, దానిలో జరిగిన మొదటి పానిపట్లు యుద్ధం దేశంలో మహామృదీయ పాలనకు స్వస్తి పలకక పోయినా, ఆప్సన్ తురుష్కుల పాలన అంతం కావడానికి తోడ్పడ్డాయి

9.5 ప్రశ్నలు

1. డీల్టీ సుల్తానత్ పతనానికి కారణాలను విశేషించండి.

అచార్య నాగార్జున యూనివరిటీ

9.7

దూరవిద్యాకేంద్రం

9.6 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1. Asharf K.M.: Life and Conditions of the People of Hindustan (1200-1550 A.D.)
2. Habib Mohammad and K.A.Nizami (Ed): Comprehensive History of India AD 1206-1526
3. Habib Mohammad: Politics and Society in Early Medieval Period Vol I & II
4. Habib. Irfan (Ed): Medieval India – Research in the History of India 1200-1750 A.D.
5. Iswari Prasad:A Short History of Muslim Rule in India
6. Iswari Prasad:History of Medieval India from 647 to 1526 A.D.
7. Jackson. P.: The Delhi Sultanate
8. Majumdar, R.C. (Ed):History and Culture of the Indian people, Vol. VI.
9. Mehta, J.L.: Advanced Study in the History of Medieval India, Vol. I
10. Panikkar, K.M.: A Survey of Indian History
11. Srivastava, A.L.: Sultanate of Delhi
12. Tripathi, A.S.: Some Aspects of Muslim Rule in India

Dr.D.Venkateswara Reddy

పారమ - 10 రాజపుత్రులు - రాజకీయ చరిత్ర

10.1. లక్ష్యం:

10.2. ఉపోద్ధాతము:

10.3. రాజపుత్రులు - పుట్టు పూర్వోత్తరాలు

10.3.1 రాజపుత్రులు విదేశీయులు సిద్ధా 0తం

10.3.2 రాజపుత్రులు భారతీయులు సిద్ధా 0తం

10.3.3 అగ్నికుల క్తియ సిద్ధా 0తం

10.3.4 అగ్నికుల క్తియ సిద్ధా 0తం- విమర్శ

10.4. రాజపుత్రుల రాజకీయ చరిత్ర

10.4.1. ప్రతీహారులు

10.4.1.1 మహిర భోజడు (836-885):-

10.4.1.2. ప్రతీహార యుగ ప్రాముఖ్యత:-

10.4.2 గహద్యాలులు

10.4.2.1 జయచండ్రడు (1153-93):-

10.4.3 చౌహానులు

10.4.4 చందేలులు

10.4.5 పరమారులు

10.4.5.1. భోజడు (1010-1055) :

10.4.6 కాలచుర్యులు

10.4.7 పాలవంశం

10.4.8 సారాంశము

10.4.9 ప్రశ్నలు

10.4.10 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

10.1. లక్ష్యం:

కీ.శ. 7వ శతాబ్దం మధ్యభాగం నుంచి కీ.శ 13 వ శతాబ్దం ప్రారంభం వరకు ఉత్తర భారతదేశం రాజపుత్రుల రాజకీయాదికారాల ఆవిష్కావానికి, అభివృద్ధి కి పతనానికి అలవాలమైంది. అందువల్లనే, ఈ కాలాన్ని అంటే హర్షుని మరణానంతరం (కీ.శ. 647) మొదలు కొని, భారతదేశంలో "డీర్చి సుల్తానేటే స్టోపన్" (కీ.శ. 1206) వరకు గల దాదాపు అయిదున్నిర శతాబ్దాలకాలాన్ని ఉత్తర భారతదేశ చరిత్రలో "రాజపుత్ర యుగం" అని అంటారు. రాజపుత్రుల రాజకీయ చరిత్రను వివరించడమే ఈ పారం లక్ష్యం.

10.2. ఉపోద్ధాతము:

హర్షుని మరణం తరవాత ఉత్తర భారతదేశం మొత్తం విచ్చిన్నం అయి అనేక మాండలిక రాజ్యాల స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించుకుని, ప్రతీ రాజ్యం ఏదో ఒక రాజపుత్ర పాలకుని ఆధినంలో ఉండేది. భారతదేశ చరిత్రలో రాజపుత్రులకున్న ప్రాముఖ్యం వారి రాజకీయ ప్రాభుత్వాన్ని బట్టికాక వారు హిందూ మతం, సంస్కృతిలో విలీనమై హిందు, సంస్కృతిని పోవించడం, హిందు ఆచార సాంప్రదాయాలను పరిరక్షించడం మొదలగు వాటి వల్లనే లభించింది.

హర్షుని మరణానంతరం భారతదేశాన్ని రాజకీయంగా ముస్లింలు ఆక్రమించకుండా చరిత్రకారులంతా నిరోధించి, హిందూ సంస్కృతిని విదేశీయుల నుంచి రక్షించి ఒక శక్తివంతమైన సజీవమైన సంస్కృతాగా నిలబెట్టడమే రాజపుత్రులు చేసిన గోప్యకృషి. హర్షుని మరణాన్ని అంటే కీ.శ. 7వ శతాబ్దం మధ్యభాగం నుంచే భారతదేశంలో నిరంతరాజరిక వ్యవస్థ స్థానంలో భూస్వామ్య స్వభావ రాజరిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి చెందడం ప్రారంభించడంతో భారతదేశ చరిత్రలో "ప్రాచీనయుగం" ముగిసి "మధ్యయుగం" ప్రారంభమౌతుంది. రాజపుత్రులు ఉత్తర భారతదేశంలోని చిన్న చిన్న ప్రాంతాలను మాత్రమే పాలించడం కారణంగా వారు " భారతదేశాన్ని రాజకీయంగా ఏకీకరణ చేయలేక పోయారు. అంతేగాకుండా,

రాజపుతులు తమలో తామే ఉత్తర భారతదేశ రాజకీయాదికారం కోసం నిరంతరం యుద్ధాలు చేస్తు రాజకీయ అష్టరతకు కారణమయ్యారు. విదేశీయులు భారతదేశాన్ని ఆక్రమించే సందర్భంలో కూడా కలిసి కట్టుగా విదేశీ దండయాత్రలను తిప్పికోబ్బేందుకులవసరమైన కనీస రాజకీయ స్వపూ కూడా పీరిలో లేనందువల్ల ముస్లిం ఆక్రమణాలను నిరోధించలకపోయారు. ఆ అగ్నికులకు విధమైన రాజపుతు రాజ్యాల రాజకీయ బలహించుతను ఆసరాగా తీసుకుని ముస్లిం భారతదేశాన్ని సునాయసంగా జయించి కీ.శ. 1206లో "ధీళ్ళి సుల్తానేట్" ను స్థాపించాడు రాజపుతులు భారతదేశాన్ని పరిపాలించిన కాలాన్ని "భారతదేశం రాజకీయంగా వచ్చిన యుల చెందిన యుగం" అని కొంతమంది చరిత్రకారులు అభిప్రాయపడ్డారు

10.3. రాజపుతులు - పుట్టు పూర్వోత్తరాలు

రాజపుతుల పుట్టు పూర్వోత్తరాలను గురించి చరిత్రకారుల వివిధ అభిప్రాయాలను వెల్లడించారు. కొంతమంది చరిత్రకారులు రాజపుతులు విదేశీయులని, ఇకొంతమంది "భారతీయులనీ", మరికొంతమంది "అగ్నికుల క్షత్రియులనీ" పరస్పర వియుద్ధమైన స్థాంతాలుపైపాదించారు.

10.3.1 రాజపుతుల విదేశీయులు సిద్ధాంతం

సామృజ్యానాద రథిత్కారుడు కల్యుల్ చార్ట్ టాడ్ శాసన రాసిన ర్యందం "రాజస్థాన్ క్రమచరిత, ప్రాచీనత" (Annals and Antiquities of Rajasthan) లో రాజపుతుల పుట్టుకను గురించి వివరిస్తూ శకులు, పూజాఔలు, కూపాణులు మొదలను వారిలాగా స్థిరపడిన విదేశీ తుల లాంటివారే రాజపుతులని, కాలక్రమంలో వీరు భారతీయ స్త్రీలను వివాహ మాడి, భారతీయ సమాజం, హిందూ మతం, రాజకీయ సాంఘిక వ్యవస్థలలో వీరీనమై, భారతదేశాన్ని తమ మాతృదేశంగా భావించారనీ, ఆ తరవాత వీరిలోని కొందరు ఉన్నత స్థాయికి ఎదిగి తమకుతాము "రాజపుతులు"గా ప్రకటించుకున్నారనే "సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించాడు. అశ్వాలను పూజించడం, అశ్వమేధయాగాల్ని నిర్వహించడం, మధ్యాన్ని సీవించడం ఆయుధపూజ మొదలను వస్తి విదేశాయమని, కాబట్టి రాజపుతులు భారతదేశంలో స్థిరపడిన విదేశీయులని, తమ వాదాన్ని సమర్థించుకున్నాడు. ఇదే సిద్ధాంతాన్ని మిగతా యూరోపియన్ చరిత్రకారులంతా అంగీకరించారు.

10.3.2 రాజపుతులు భారతీయులు సిద్ధాంతం

కానీ భారత జాతీయ వాద చరిత్రకారులు సి.వి. పైద్య, జి.యి.ఎ. ఒజ్యా మొదలను వారు "టాడ్" ప్రతిపాదించిన "రాజపుతులు విదేశీయులనే సిద్ధాంతాన్ని ఖండిస్తూ, రాజపుతులు భారతీయులేనని, విదేశీయులెంత మాత్రం కాదని మరో సిద్ధాంతాన్ని వెల్లడిస్తూ" విదేశీయులు భారతదేశానికి రాక్రమించే రాజపుతులు పాటించిన ఆచారాలు అమల్లో అన్నాయని, అశ్వపూజ, అశ్వమేధయాగాలు, ఆయుధపూజ, మధ్యపాసం మొదలను ఆచారాలు కొత్తవేమీ కాదనీ, భారతదేశంలో పాలకవర్గాలు ఎప్పుడూ వీటిని ఆచరిస్తూ నేడ్నాయనీ, అందువల్ల రాజపుతులు భారతీయులే" అని భారతీయ జాతీయ వాద చరిత్రకారులు సిద్ధాంతికరించారు

10.3.3 అగ్నికుల క్షత్రియ సిద్ధాంతం

"పుఢ్యోరాత్ రసో" అనే కావ్యాన్ని రచించిన "చాంద్ బద్రాయ" రాజపుతుల పుట్టు పూర్వోత్తరాలను గరించి మరో భిన్నాభిప్రాయాన్ని తెపిపాడు. రాజపుతులు "అగ్నికుల క్షత్రియుల" నేది ఇతని వాదం. "పరశురాముడు" మొత్తం క్షత్రియులను నాశనం చేయగా, ప్రజలకు రక్షన కల్పించే పాలక వర్గం ఆవశ్యకతను గుర్తించిన బ్రాహ్మణులు అటూ పర్వత శిఖరంపై యజ్ఞం చేయగా యజ్ఞగుండం నుచి నులుగురు మహావీరులుదృవించారనే, వారు ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్కరు రాజపుతు తెగను స్వప్నించారనీ ఇలా స్వప్నించబడినవారే చోహనులు, పోలంకీలు, పరమారులు, ప్రతిపాదులు. వీరు అగ్నిగుండం నుచి జిన్నించిన వీరులవల్ల స్వప్నించబడిన వారు కాబట్టి రాజపుతులు అగ్నికులు క్షత్రియులని చాంద్ బద్రాయ నిర్జలయించాడు.

10.3.4 అగ్నికుల క్షత్రియ సిద్ధాంతం- విమర్శ

ఆధునిక చరిత్రకారులు "రాజపుతులు అగ్నికుల క్షత్రియుల" సిద్ధాంతాన్ని విమర్శించారు. చాంద్ ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతం సమంజస్తుంది కాదని, అటూ పర్వతంపై బ్రాహ్మణులు నిర్వహించిన యజ్ఞం విదేశీయులను భారతీయ వర్షవ్యవస్థలో వీరీనం చేయడం కోసం నిర్వహించిన "శుద్ధి" కార్యక్రమం మాత్రమే అని విమర్శిస్తూ "రాజపుతులు అగ్నికుల క్షత్రియుల" నేది బ్రాహ్మణులు క్షత్రియుల ఆదరణను, పోవణను పొందటానికి స్వప్నించిన అభిప్రాయాలను మాత్రమేనని ఉధ్వాటించారు

ఈ విధంగా, రాజపుతుల పుట్టు పూర్వోత్తరాలను గురించి వివిధ పరస్పర వియుద్ధాలు పరిశీలించిన తరవాత ప్రాచీనకాలం నుచి అనేక విదేశీ జాతులు భారతదేశానికి వచ్చి, భారతీయ సంస్కృతినే తమ సంస్కృతిగా భావించడం కారణంగా, రాజపుతులు కూడా భారతదేశంలో పక్కం అయిన అనేక విదేశీ జాతుల లాంటి వారేనని, క్రీస్తు భారతీయ రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక, మత సంస్కృతిని

అభిమానించి, అవలంబించి భారతీయులుగా చలామణి అయ్యారని అగాహన చేసుకోవచ్చు. ప్రస్తుత పాత్యంశంలో రాజపుత్రులు భారతదేశాన్ని పాలించిన కాలంనాటి స్థితిగతులనుఅధ్యయనం చేస్తాం

10.4. రాజపుత్రుల రాజకీయ చరిత్ర

10.4.1. ప్రతీహారులు

ఉత్తర భారతదేశంలో మొట్టమొదట రాజకీయాధికారాన్ని స్థాపించిన రాజపుత్ర వంశం ప్రతీహారులది. వీరు మధ్య ఆసియాకి చెంది, "ఫూర్జర" అనే జాతికి చెందినవారు. హూఱుల తరవాత వీరు భారతదేశంలో స్థిరపడ్డారు అరబ్బుల రచనలు, వీరి శాసనాల చాపలు కూడా వీరిని "మూర్జర" జాతీయులుగానే పేరీన్నాయి. తాము లక్ష్మణుని వారసులము శ్రీ రామునికి ద్వారపాలకుడిగా లక్ష్మణుడు ఉన్నందున తాము ప్రతీహారులు"గా ప్రసంగం చెందామని వీరు తమ శాసనాలలో చెప్పుకున్నారు.

రాజపూన్లోని జోద్ పూర్ లో వీరు మొదట స్థిరపడి మొదటి నాగభటుని కాలు జయ రాజుల రాజ్యస్థాపనచేశారు. ఇతడు కీ.శ. 783 నుంచి 815 వరకు పాలన చేసి అరటు పోను రా చాళుక్యుల, రాష్ట్రకూటుల దండ యాత్రలను సమర్పించాడు. ఇతని పాలనా కాలం కీ.శ. 815 నుంచి 836 వరకు. బింగాల్ రాజు దర్శకపాలుని, కనూజ్ రాజు చక్రాయుధుడిని అంతకు నాగభటుడు ఓడించాడు. కానీ, చివరికి రాష్ట్రకూటరాజు మూడవ గోవిందుని చేతుల్లో పరాజితుడైనాడు.

10.4.1.1 మహార భోజడు (836-885):-

ప్రతీహారులలో మహార భోజడు సుప్రసిద్ధుడు ఇతని కాలంలో ఉత్తర దేశము అంతా ప్రతీహారుల అధికారం ట్రీందకి వచ్చింది. ఇతడు బింగాల్ రాజు దేవపాలుని ఓడించాడు. తన రాజ్యం పై దండత్తి నచ్చిన రాష్ట్రకూటరెండవ కృష్ణ నిఖిలించి తరిమాడు. ఈ విజయాల వల్ల ఇతని కాలంలో ప్రతీహార సామ్రాజ్యము ఉత్తరాన పొమాలయాల నుండి, దక్షిణ సర్వదా నది వరకు, పశ్చిమాన కర్నాల నుండి, తూర్పున బీహారులోని మాంసీర్ వరకు విస్తరించింది. ఇతని కాలమున సులేమాన్ అను అరబ్బి యాత్రికుడు కనేట్ ను దర్శించి, అది సిరి సంపదంతో తులతూగుతున్నదని, నాటి రాజ్యాలలో కెల్లా శక్తిపంతమయినదని, కాని నాటి రాజు ముస్లిం మతానికి బద్ద విరోధి అని ప్రాసాదు. మహారభోజడు కుమారుడు మహాంద్రపాలుడు (893-907) పాల వంశస్తులను ఓడించి ప్రతీహార సామ్రాజ్యాన్ని బింగాల్ వరకు విస్తరించాడు. ఉత్తర భారత దేశానికి పూర్తిగా రాజకీయ ఐక్యత సిద్ధి యింది కాని అతని తరువాత సామ్రాజ్య పతనం ప్రారంభమైంది. రాష్ట్రకూట మూడవ గోవిందుడు దండత్తి కనేట్ నుండి ప్రయాగ వరకు దేశుకుని అమిత సప్పం కలిగించాడు. తరువాత కూడా రాష్ట్రకూట దండయాత్రలు కొనసాగడంతో సామ్రాజ్యము బలహిన్నామై, ప్రతీహార సామంతులగు చాళుక్యులు, పరమారులు, ధందేలులు, చౌహానులు స్వతంత్రులగుటతో కీసించింది. 1019 లో గజనీ మహమ్మద్ కనేట్ పై దండత్తి కెల్లగొట్టాడు నాటి రాజు అయిన రాజ్యపాల ప్రతీహారుడు అతనితో పోరాడకుండా నగరం వదిలి పారిపోయాడు. అందుకు కోపించి రాజ్యపాలుని సామంతుడైన ధందేల విద్యాధరుడు అతనిని చంపి, అతని కుమారుడైన త్రిలోచన పాలుని రాజుగా చేసాడు. త్రిలోచన పాలుడు ప్రతీహారులలో చివరివాడు. అతనితో ప్రతీహార వంశము అంతరించింది. కనేట్ ను గహాయలు ఆకమించారు.

10.4.1.2. ప్రతీహార యుగ ప్రాముఖ్యత:-

హార్ట సామ్రాజ్యం తరువాత ఉత్తర దేశంలో గోప్ సామ్రాజ్యం స్థాపించి రాజకీయ ఐక్యతను సాధించిన వారు ప్రతీహారులు. వారు రెండు శతాబ్దాలుప్రాప్తి, ముస్లింలనుండి దేశాన్ని రక్షించి హిందూ సంస్కృతికి గోప్ సేవ చేసారు. వారిదే చివరి హిందూ సామ్రాజ్యము. వారు పరిపాలనలో గుచ్ఛ లనులనుసరించారు.

10.4.2 గహాయలులు

ప్రతీహార రాజ్య పతనం తరువాత చెలరేగిన రాజకీయ అస్త్రి వరిస్తే తుల్లో గహాయలులు కీ.శ. 1085-1100 ల మధ్య కనూజ్ లో రాజకీయాధికారాన్ని ప్రకిటించుకున్నారు. వీరిక "రాధీర్"లని మరీ వీరు. చంద్రదేవుడు రాజ్య స్థాపకుడు కీ.శ. 1100-1114 మల మధ్య

చంద్రదేవుని కుమారుడు మండపాలుడు, కనూజ్ పాలించాడు. ఇతని తరవాత లు గోవింద చంద్రుడు రాజ్య నికి పచ్చి కీ.శ. 1114 నుంచి 1155 వరకు పరిపాలించాడు. అతని తరువాత జయచంద్రుడు రాజ్యానికి వచ్చాడు.

10.4.2.1 జయచంద్రుడు (1153-93):-

1153 నుండి 1193 వరకు సుధీర్ఘకాలం పాలించిన జయచంద్రుడు పృథ్వీరాజుకు సమకాలికుడు. పృథ్వీ రాజు ఇతని రాజ్యం పై దండెత్తి ఇతనిని ఓడించాడు. అందువల్ల గహద్యాల, చౌహను రాజ్యాల మద్య విరోదము ఏర్పడింది. అట్టే తూర్పు పైపున ఇతడు బెంగాలును ఏలు 'లక్ష్మణ సేనుని' తో పోరాడపలసివచ్చింది. ఇతనికి సంయుక్త అను కుమార్తె కలదు. ఆమె పృథ్వీరాజును ప్రేమించింది. కానీ విరోది అయినందున జయచంద్రుడు పృథ్వీరాజును ఆమె స్వయంవరానికి పిలువలేదు. కానీ సంయుక్త తనను ప్రేమించుచున్నదని తెలుసుకోనిన పృథ్వీరాజు మారువేషంలో పచ్చి సంయుక్తను తీసుకు వెళ్ళి ఆమెను వివాహమాడాడు. అది అవమానంగా భావించి జయచంద్రుడు, మూరీ మహామృద్ధు ను ఆహ్వానించి పృథ్వీ రాజు పై పగ తీర్పుకున్నాడని ఒక కద ప్రధారంలో ఉన్నది. కానీ అది ఎంతపరకు సత్యమో తెలియదు. కానీ పృథ్వీ రాజు రాజ్యాన్ని ఆక్రమించిన తరువాత మూరీ మహామృద్ధు, అతని సేనాని కుతుబుద్దీన్ 1193లో జయచంద్రునిపై దండెత్తి అతనిని చాంద్ వార్ యుద్ధంలో ఓడించి కనేజ్ ను ఆక్రమించారు. దానితో గహద్యాలుల పంచము అంతరించినది. కానీ జయచంద్రునకు హరిశ్చంద్రుడు అను కుమారుడు ఉన్నట్లు, అతడు 1202 వరకు జీవించి ఉన్నట్లు తెలియుచున్నది. అతడు మూరీ మహామృద్ధు కు సామంతుడిగా 1202 వరకు పాలించాడనికొందరు చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు.

10.4.3 చౌహనులు

చౌహనులనే మరో రాజుపుత్ర తెగ కీ.శ. 956 లో సింహరాజ్ చౌహన్ అనేవాని నాయకత్వంలో సాంఖార్ ప్రాంతంలో స్వాతంత్యాన్ని ప్రకటించుకుంది. మొదట పీరు ఇతిపోరులకు సామంతులగా ఉండేవారు. ఇతని తరువాత పాలనకు పచ్చిన ఆలయ రాజు, విజయరాజుల అట్టేర్, డిలీస్ ప్రాంతాలను జయించి చౌహను రాజ్యాన్ని విస్తరించారు. తరువాత పాలన చేసి అను రాజులలోనే కాక రాజుపుత్ర రాజులలో కూడ గొప్పవాడు పృథ్వీరాజ్ చౌహన్ భారత దేశాన్ని ముస్లిం దండయాత్రల నుంచి రక్షించడంలో ప్రముఖ పాత్రాన్ని వహించాడు. పృథ్వీరాజ్ రాజీవు కనూజ్ పాలకుడు జయచంద్రునికి మద్య బద్ద శత్రుత్వం ఉండేది. దానికి గల కారణాన్ని మనం అంతకు ముందే 'చదివాం. ఈ రెండు రాజ్యాల మద్య ఉన్న శత్రుత్వాన్ని ఆసురగా తీసుకొని' కీ.శ. 1191 లో మహామృద్ధు మూరీ పంజాబ్ పై దండెత్తి రాగా పృథ్వీరాజ్ మొదటి - "తరాయన్ యుద్ధం" (కీ.శ. 1191) లో మూరీని ఓడించాడు. కానీ, మహామృద్ధు మూరీ తరిగి కీ.శ. 1192 లో పృథ్వీరాజ్ పైకి దండెత్తి పచ్చి "రెండవ తరాయన్" యుద్ధంలో ఓడించడంతో చౌహనుల పాలన అంతమైంది.

10.4.4 చందేలులు

ప్రతీపోర రాజ్యంలో భాగంగా మద్య భారతదేశంలోని "టుందేల్విండ్" అనే ప్రాంతంలో ప్రతీపోరులకు సామంతులగా ఉన్న చందేల నాయకుడు యశోవర్య కీ.శ. 950 ప్రాంతంలో స్వతంత్ర చందేల రాజ్యాన్ని స్థాపించి కలంజర్ను జయించి రాజ్యాన్ని పట్టిపుం చేశాడు. "మహాలూ" ఈ రాజ్య రాజుధాని. చందేల వంశ పాలకుల్లో "ధంగా", కీర్తివర్యు "ప్రసిద్ధు లుమహామృద్ధు మూరీ దండయాత్రలను తిప్పి కొట్టిందుకు ఏర్పడిన కూటమిలో 'ధంగా' చేరాడు. చేది రాజు కర్మ దు చందేల రాజ్యాన్ని ఆక్రమించే ప్రయత్నంలో అతనిని ప్రతిషుటించి తిప్పి పంపాడు. కీర్తివర్యు 'మహాబా' కు సమీపంలో "కీర్తిసాగరీ" అనే సుందరసరసును నిర్మించాడు.

10.4.4.1. విద్యాధరుడు : కీ.శ. 1020 : ఇతనికాలంలో గజనీ మహామృద్ధు కనేట్ పై దండెత్తా, ప్రతీపోర రాజ్యపాలుడు నగరం వదలి పారి పోయాడు. రాజుపుత్రుడై ఉండి పిరికిపండవలై అతడు పారిపోయాడని కోపించి, ఇతడు కనేట్ పై దండెత్తి రాజ్యపాలుని వధించాడు. రాజ్యపాలుని తన సామంతుల్నిగా భావించిన గజనీ మహామృద్ధు ఇది అవమానంగా భావించి 1020 లో కలంజరు పై దండెత్తినాడు. అంతపరకు అమిత దైర్యముతో ఉన్న విద్యాధరుడు గజనీ పైన్యాలను చూచి బయపడి, ఒక రాత్రికి అతని గుడారములోనికి వెళ్ళి శరణున్నాడు. అంతట కానుకులు పొంది వెనుదిరిగి పోయిన గజనీ గ్ర్యాలియర్ను కూడా ఓడించాడు. కానీ కొందరు చరిత్రకారులు విద్యాధరుడిని గజనీ మహామృద్ధు ఓడించలేక పోయాడని, కలింజర్, గ్ర్యాలియర్ కోటులను వశపరచుకోనలేకపోయాడని భావిస్తారు కానీ అది వాస్తవంకాదు. విద్యాధరుడు శరణున్న తరువాతనే గజనీ వెనక్కి మరలాడు. విద్యాధరుని అనంతర కాలంలో పరమారులు, కాలచూరులు, చౌహనులు, బుందెల్ ఖండం పై దండయాత్రలు

సాగించారు. చౌహాను పుట్టిరాజు, కాలచూరికట్టదేవుడు, అనేకసార్లు బుందెల్బండ్ పై దండెత్తారు సోలంకీలు సాంచీ ప్రాంతాన్ని ఆక్రమించడంతో రాజ్యం బలహిన్నమైనది. తరువాత చౌహానులను అంతం చేసి ధీల్ లో ముస్లిముల్ని స్థాపించినటురుమ్మలు బుందెల్ బండం పై దాడులు ప్రారంభించారు. 1202 లో కుతుబుల్లీ నేనొనాని కలంజర్ ను జయించాడు. కానీ రాజ్యాన్ని కలుపుకోలేదు. కనుక మరియుక శతాబ్ది పాటు ధందెలులు బుందెల్ బండును పాలించగలిగారు. చివరకు క్రీ.శ. 1309 లో అల్లా ఉద్దీష్టమందెలులను ఓడించి బుందెల్ బండం ను ఆక్రమించాడు. అంతటితో ధందెల వంశము అంతరించినది. ధందెలులు హిందూ శిల్పకళకు గోప్య సేవచేసారు. వారు నిర్వించిన ఖజరహోదేవాలయములు నేడు ప్రపంచ ప్రసిద్ధి పొందినవి. వారిశిల్పకళ శృంగార శిల్పానికి పట్టి సదిపేరు.

10.4.5 పరమారులు

పుతీహర రాజ్య శిధిలాలపై ఆవీర్పవించిన మరో రాజపుత్ర రాజ్యం క్రీ.శ. 950లో స్థాపించిన పరమారులది. మాణ్య ప్రాంతాన్ని దాదపుగా 3 శతాబ్ది లపాటు ఈ వంశం పాలించింది. ఈ వంశ మూలపురుషుడు ఉపేంద్రుడు. ముంజ రాజు ఈ వంశంలో ఏడవ రాజు. ఇతడు స్వయంగా సాహితీవేత్తగా కలనేకమంది కవి పండితులను పోషించాడు.

10.4.5.1. భోజడు (1010-1055) :

ముంజరాజు తరువాత అతని అన్న కుమారుడు అయిన 'భోజడు' రాజ్యానికి పచ్చాడు. పరమారుల చరిత్రలో ఇతని కాలము సువర్ణ అధ్యాయము. ఇతడు గోప్య వీరుడు కాదు. రాజ్యవిస్తరణ చేయలేదు. కానీ సంస్కృత భాషకు ఇతడు చేసివ సేవ భారత చక్రవర్తులలో, మరెప్పరూ చేయలేదు. అందువల్ల ఇతనికి అట్టి అఖండకీర్తి లభించింది. ఇతడు స్వయంగా కవి. వేదాంత, ఆయుర్వేద, వాస్తు శాస్త్రాలకు సంబంధించిన సుమారు 20 గ్రంథాలను రచించాడు. దానిలో చంపూరామాయణం, యుక్తి కల్పతరువు, సరస్వతీ కంరాభరణము, శృంగార ప్రకాశము, రాజమార్గాండము, తత్ప్రప్రకాశము, సమరాంగణ సూత్రధారీ అను వొస్తు శాస్త్రము ముఖ్యమైనది. ఇతడు సంస్కృతములో శ్లోకాలు చెప్పిన వారికి అక్రంతము ఇచ్చేవాడని ప్రతితి. ఇతడు ధారానగరంలో సరస్వతీసదనము' అను విద్యాపీరాన్ని, భోజశాల అను సంస్కృత కళశాలను కట్టించాడు ఇంకా, అందమైన భోజపూర్వ సరస్వతు ను నిర్వించాడు. దాని వైశాల్యం 250 చదరపు మైళ్ళు. ఇంకా అతడు అనేక దేవాలయాలను కట్టించాడు ఇతని ఆస్తా సంలో ధనపాల, శోభన, శంతన, విజ్ఞానేశ్వరుడు ప్రభాచంద్రసూరి అను కనులు ఉన్నారు. 1055 లో ఇతని రాజ్యం పై కాలచూరులు, గుజరాత్ ను ఏలు సోలంకీలు దండెత్తి. భోజని ఓడించి, మాణ్యాను ఆక్రమించారు. భోజడు యుద్ధ సమయంలో అనారోగ్యంతో మరణించాడు. భోజడు క్రీ.శ. 1010 నుండి 1055 వరకు సుమారు 45 సం|| పాలించాడు. ఇతని తరువాత పరమార వంశస్తు లు మరల మాణ్యాను స్వాధీనపరచుకుని, అల్లా ఉద్దీష్టమీవీచ్ఛికాలము వరకు పాలించారు. అల్లా ఉద్దీష్టమీవీచ్ఛికాలము ఆక్రమించడంతో పరమార వంశము అంతరించింది.

10.4.6 కాలచూరులు

కాలచూరులనే ఇంకో రాజపుత్రవంశం నర్జుదానదికి దక్షిణగా గోదావరినదికి ఉత్తరంగా ఉన్న ప్రాంతంలో స్వతంత్ర రాజ్యస్తాపన చేసింది. వీరి రాజ్య నికి "చేది" రాజ్యమని పేరు. రాజుధాని త్రిపురి. ముదట్లో వీరుకూడా ప్రతీహారుల ఆధీనంలో ఉండి క్రీ.శ. 10వ శ|| మధ్య భాగంలో లక్ష్మిభాజు స్వతంత్ర రాజ్యస్తాపనచేశాడు. క్రీ.శ. 11 వ శ లో ఈ రాజ్యం కర్ణులు పాలనలో ఉజ్యల దశను పొందింది. కానీ కర్ణుడు ధందెల పాలకుడు కీర్తివర్య చేతి ఓడిపోవడం, రాధేరులు చేది రాజ్యభాగాలను ఆక్రమించడంతో చేది రాజ్య పతనం ప్రారం మైంది. చివరిగా, క్రీ.శ. 1212లో చివరి కాలచూరి రాజు విజయసింహుని దందెలా త్రైలోక్యమల్లు డచ్చడించడంతో ఈ వంశం పతనమైంది.

10.4.7 పాలవంశం

గొడ శశాంకుని మరణం తరువాత చెంగాల్ లో దాదాపుగా ఒక శతాబ్ది కాలం రాజకీయ అనిశ్చిత పరిస్థితులునెలకోని ప్రజాభీషం సుకమంగా జరగలేదు. ఈ సుమయంలో చెంగాల్ ప్రజలు క్రీ.శ. 750లో 'గోపాలుడు' నే వాడిని తమ పాలకునిగా ఎన్నుకున్నారు. క్రీ.శ. 770 వరకు గోపాలుడు చెంగాల్ ని పాలించి భవిష్యత్త రాజ్య గోప్యతనానికి కృషి చేశాయి. తరువాత గోపాలుని కుమారుడు ధర్మపాలుడు క్రీ.శ. 770 నుండి 810 వరకు పాలనచేసి ప్రతిష్ఠరాజు నాగభుని ఓడించి కషాయమును ఆక్రమించాడు ఆ తరువాత ధర్మపాలుని కుమారుడు క్రీ.శ. 810 ముదలు 850 వరకు పాలించి ఒరిస్సు

అస్సాంలను ఆకుమించి రాజ్యవిస్తరణ చేశాడు. తరవాత క్రీ. శ. 908 నుంచి 1030 వరకు పాలించిన మహిపాలుని తరవాత కొద్ది కాలానికి పాలరాజ్యం కీటించడం ప్రారంభమైంది. పాలులు కాలాచుర్యలతో, కళింగగాంగులతో పోరాటాలు చేయడం, రాజ్యం పైకి కాంబోజు, కైవర్త మొమంగున అనాగరిక జాతులు దండెత్తిరావడంతో రాజ్యం క్రమేణ కీటించింది. అస్సాంను స్వతంత్ర రాజ్యంగా ప్రకటించడంతో పాటు, మగధను రాశరులు, తీరభుక్తిని కళింగగాంగాలు ఆకుమించారు. ఇదే సమయంలో పాల రాజ్యానికి సామంతులుగా ఉన్న సేన వంశస్నిలు పశ్చిమ బంగాల్ లో స్వతంత్రాన్ని ప్రకటించుకొని, చివరి పాలరాజు మదన పాలుని సేనరాజును విజయసేనుడు ఓడించి, బంగాల్ ను ఆకుమించడంతో పాలవంశపాలన ముగిసింది.

10.4.8 సారాంశము

హర్షుని మరణానంతరం ఊత్తరభారతదేశాన్ని పాలించిన వారిలో సుప్రసిద్ధులు రాజపుత్రులు. రాజపుత్ర వీరులలో మిహిరభోజుడు, జయచంద్రుడు, ముంజరాజు, విద్యాధరుడు, ఘృద్విరాజు గౌప్యపోలకులు. వీరి పాలనాకాలంలో నిరంతర సంఘర్షణలు జరిగాయి. వీరి పతనంతో భారతదేశంలో హిందూయుగం అంతరించింది.

10.4.9 ప్రశ్నలు

1. రాజపుత్రుల పుట్టు పూర్వోత్తరాలను విశదీకరించండి.
2. గహద్వాలుల రాజకీయ చరిత్రను వివరించండి.
3. చందేలుల వంశమును గురించి తెలియజేయండి.

10.4.10 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1. Gopal, C.	: Economic Life of Northern India
2. Iswari Parasad	: History of Medieval India from 647 to 1526 A.D.
3. Col. James Tod	: Annals and Antiquities of Rajasthan
4. Majumdar, B.P.	: Socio-economic History of Northern India
5. Majumdar, R.C (ed)	: History and Culture of the Indian people, Vols. IV & V
6. Mehta, J.L.	: Advanced Study in the History of Medieval India.
7. Romaila Thapar	: A History of India, Vol. I
8. Sharma, R.S	: Indian Feudalism
9. Tripathi, R.S.	: History of Kanauj
10. Vaidya, C.V.	: History of Medieval hindu India
11. వారణాసి యశోదాదేవి & బి.యన్.యల్. హనుమంతరావు	: భారతదేశ చరిత్ర - సంస్కృతి, ప్రథమ భాగం, తెలుగు అకాడమి ప్రచురణ

Dr.D.Venkateswara Reddy

పారము - 11 రాజపుత్రు యుగ సంస్కృతి

11.1. లక్ష్యం

11.2. ఉపోద్ధాతము:

11.3. రాజకీయ పరిస్థితులు

11.4. సాంఘిక పరిస్థితులు

11.5. ఆర్థిక పరిస్థితులు

11.6. మతపరిస్థితులు

11.7. సాహిత్యభిపృష్ఠ

11.8. విద్యావిధానం

11.9. కళలు, వాస్తు శిల్పాలు

11.10. సారాంశము

11.11. ప్రశ్నలు

11.12. ఉపయుక్త గ్రంథాలు

11.1. లక్ష్యం

రాజపుత్రయుగంలోని సాంఘిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక పరిస్థితులను అధ్యయనం చేయడమే ఈ పారం ప్రధాన లక్ష్యం.

11.2. ఉపోద్ధాతము:

హర్షుని మరణం తరవాత ఉత్తర భారతదేశం మొత్తం విచ్చిన్నం అయి అనేక మాండలిక రాజ్యాల స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించుకుని, ప్రతీ రాజ్యం ఏదో ఒక రాజపుత్ర పాలకుని ఆధీనంలో ఉండేది. భారతదేశ దరిత్తలో రాజపుతులకున్న ప్రాముఖ్యం వారి రాజకీయ ప్రాభల్యాన్ని బట్టికాక వారు హిందూ మతం, సంస్కృతిలో విలీనమై హిందు, సంస్కృతిని పోవించడం, హిందు ఆచార సాంప్రదాయాలను పరిరక్షించడం మొదలగు వాటి వల్లనే లభించింది.

హర్షుని మరణానంతరం భారతదేశాన్ని రాజకీయంగా ముస్లింలు ఆక్రమించకుండా దరిత్తకారులంతా నిరోధించి, హిందూ సంస్కృతిని విదేశీయుల నుంచి రక్షించి ఒక శక్తివంతమైన సహివ్యుతిను సంస్కృతాగా నిలబెట్టడమే రాజపుతులు చేసిన గోప్యక్రమి. హర్షుని మరణంతోనే అంతే కీ.శ. 7వ శతాబ్దం మధ్యభాగం నుంచే భారతదేశంలో నిరంకుశరాజరిక వ్యవస్థ స్థానంలో భూస్వామ్య స్వభావ రాజరిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి చెందడం ప్రారంభించడంతో భారతదేశ దరిత్తలో "ప్రాచీనయుగం" ముగిసి "మధ్యయుగం" ప్రారంభమౌతుంది. రాజపుతులు ఉత్తర భారతదేశంలోని చిన్న చిన్న ప్రాంతాలను మాత్రమే పాలించడం కారణంగా వారు " భారతదేశాన్ని రాజకీయంగా ఏకీకరణ చేయలేక పోయారు. అంతేగాకుండా, రాజపుతులు తమలో తామే ఉత్తర భారతదేశ రాజకీయాధికారం కోసం నిరంతరం యుద్ధాలు చేస్తూ రాజకీయ అస్తిరతకు కారణమయ్యారు. విదేశీయులు భారతదేశాన్ని ఆక్రమించే సందర్భంలో కూడా కలిసి కట్టుగా విదేశి దండయాత్రలను తెచ్చి కోట్టే ఉదుకులవసరమైన కనీస రాజకీయ స్వపూ కూడా పీరిలో లేనందువల్ల ముస్లిం ఆక్రమణాలను నిరోధించలేకపోయారు. ఆ అగ్నికులకు విధమైన రాజపుతు రాజ్యాల రాజకీయ బలహీనతను ఆసరాగా తీసుకుని ముస్లిం భారతదేశాన్ని సునాయసంగా జయించి కీ.శ. 1206లో "ధీర్ఘ సుల్మానేటీ" ను స్థాపియాడు. రాజపుతులు భారతదేశాన్ని పరిపోలించిన కాలాన్ని "భారతదేశం రాజకీయంగా వచ్చిన యుల చెందిన యుగం" అని కొంతమంది దరిత్తకారులు అభిప్రాయపడ్డారు

11.3. రాజకీయ పరిస్థితులు

రాజపుత్రయుగం నాటి ప్రభుత్వ వ్యవస్థ భూస్వామ్య స్వభావం మీద ఆధారపడింది. రాజ్యం అనేక విభాగాలుగా విభజించి కొంతమంది భూస్వాముల ఆధీనంలో ఉండేది. ఏరి పణచేశాడు. ధారాల్ వారసులే తరవాత వాటి అధిపతులు. రాజ్యం యొక్క శక్తి భద్రత ఎక్కువగా ఏరిపైనే ఆధార పణి ఉండేది. రాజ్యంలోని భూభాగం ప్రత్యేకంగా రాజు ఆధీనంలోనే ఉండేది. భూమిశిస్తు, వాణిజ్య వ్యాపారాలపై వచ్చే పన్నులు ప్రదాన రాజ్యదాయానికి మార్గాలు సామంతులు లేదా కంచంలో పతనమైంది. భూస్వాములు రాజుకు అవసరం వచ్చినపుడు, ముఖ్యంగా యుద్ధ సమయాలలో పైన్యాన్ని సమకూర్చేవారు. అలాగే రాజుకు కొంత నిర్ణిత మొత్తంలో దనాన్ని చెల్లించేవారు. ఈ విధంగా రాజపుత్ర రాజ్యాలు పైనికంగా, ఆర్థికంగా తమ సామంతుల సేవలపై ఆధారపడి ఉండటం వల్ల, కొన్ని సందర్భాలలో సామంతులు బలవంతులై, తమతమ ప్రాంతాలలో రాజకీయ స్వాతంత్యాన్ని ప్రకటించుకోవటం వల్ల రాజపుత్ర రాజ్యాలు శక్తిహినం కావటమో, క్షీణించటమో జరిగి రాజకీయ అస్థిరతసాధారణమైంది. కానీ, రాజ్యం అధికార ప్రాభవం క్షీణత అనేవి ఆయా రాజుల శక్తి సామార్ద్ధాలపై ఆధారపడి ఉండేవి.

క్షేమేంద్రుని "బృహత్యదామంజరి", కల్పనుని "రాజతరంగిణి", విష్ణు ధర్మశాస్త్రం ఇతర వలన రాజపుత్ర రాజ్యాల పాలనా నిర్వహణకు నిర్దిష్టమైన పాలనా యంత్రాంగం ఉండేదని మనకు తెలుస్తు ఒది ప్రభుత్వాధికారులను "కాయస్థ" అనే ప్రత్యేక సామాజిక వర్గంగా పిలిచేవారు. కీ.శ. 8వ శతాబ్దిపు మధ్యభాగం నాటి శాసనాలు కూడా ఈ "కాయస్థ" లనే అధికారులున్నట్లు తెలుపుతున్నాయి. ప్రభుత్వేద్యేగులను ముఖ్యంగా బ్రాహ్మణ వర్గం నుంచి, కొన్ని నిర్దిష్టకులాల వారి నుంచి విద్యాసాంప్రదాయాలు గల "శూద్ర" వర్ణాల నుంచి కూడా ఎంపిక చేసేవారు.

ఏమైనా, రాజపుత్ర రాజ్యాల రాజకీయ వ్యవస్థ సాధారణ శాంతి భద్రతల రక్షణలో ఎలాంటి పరిణామాన్ని తీసుకు రాలేదనే చెప్పచున్న ర్మామాలలో స్థానిక పాలన కేంద్ర ప్రభుత్వానికి చాలా దూరంగా ఉండేది. రాజవంశాల అవిర్మిత, పతనాలు స్థానిక ర్మామిణి ప్రజా జీవనంపై ఎలాంటి ప్రభావాన్ని చూపలేదు. ర్మామాలకు స్వయం సముద్ధ ఆర్థిక వ్యవస్థ మాత్రమే గాక పాలనా విధానం కూడా ఉండేవి. ర్మాల్లో సాంప్రదాయకంగా కొనసాగుతూ వస్తు న్న "ర్మామ పెద్దల సభ" తన విదులను నిర్వహిస్తూ ర్మామపాలన జరిపింది. భూమిశిస్తు వసూలు చేయడం, సివిల్, క్రిమినల్ న్యాయం కూడా ర్మామ పంచాయతీల్ నిర్వహించేవి. పట్టారి (ర్మామంలో భూమి శిస్తు వసూలు చేసే అధికారి), ర్మామ పెద్ద పంటలో భాగంగా భూమిశిస్తు వసూలుచేసి రాజకోశగారానికి పంపేవారు. ఈ విధంగా, రాజపుత్రకాలం నాటి ర్మాలకు స్వయం పరిపాలనను నిర్వహించుకుంటూ, రాజ్యానికి చెల్లించే భాగాన్ని చెల్లించేవి. కాబట్టి, ఈ కాలం నాటి ర్మాలకు స్వయం పరిపాలనా వ్యవస్థను ఉండేదనీ, కేంద్ర ప్రభుత్వం ర్మామపాలనపై తన దృష్టిని కేంద్రీకరించలేదని అర్థం చేసుకోవచున్నాడు.

11.4. సాంఘిక పరిస్థితులు

రాజపుత్రులు హిందూమతం, సంస్కృతిని ఎక్కువగా అభిమానించి, పోషించడం వల్ల హిందూ సమాజపు మూల స్తుంభం అయిన వర్షావ్యవస్థ ఈ కాలంలో ఎక్కువ ప్రాభల్యంలో ఉంది. బ్రాహ్మణ, కత్తిలు, వైశ్య, శూద్ర వర్ణాలలో బ్రాహ్మణులు సమాజంలో అధిక వర్గం, కులం, ఉపకులం గౌరవాధికారాన్ని పోందారు. ఆధ్యాత్మిక, లౌకిక విషయాల్లో కూడా బ్రాహ్మణులు మాత్రమే అధికారం చలాయించారు. ఉన్నత పదవులు, నిర్వహిస్తూ రాజుకు పాలనా విషయాలలో సహాయ సలహాలిచ్చేవారు. అయినప్పటికీ, సాధారణంగా ఏరు అధ్యయనం, అధ్యాపనం, యాగాల

నిర్వహణ, ఇతర మతపరమైన విధులు పాటించేవారు. పారోహితులుగా, తాత్ప్రికులుగా బ్రాహ్మణులు ఇతర వర్జాల వారికంటే ప్రత్యేక హక్కులు, సాకర్యాలు కూడా విదాలు. అనుభవించేవారు. ఉడా: నేరం చేసిన బ్రాహ్మణునికి ధనాన్ని జరిమానాగా విధించడం ఉండేది కాదు. క్తతియులు పాలకులుగాను, సైనికులగాను విధులు నిర్వహించేవారు. వైశ్వులు వ్యవసాయంతో పాటు వ్యాపారం, వడ్డి వ్యాపారాలను తమ వృత్తులుగా అనుసరించారు. శూద్రులు వ్యవసాయంలో భాగంగా పనిచేసేవారుగా, వృత్తి పనివారుగాను, పై మూడు వర్జాలకు సేవలు చేస్తూ నాటి సమాజంలో జీవనం కొనసాగించారు. ఈ నాలుగు వర్జాలే గాక అస్సుశ్వులు రూమాలకు, పట్టణాలకు దూరంగా జీవించేవారు. మొత్తా నికి రాజపు యుగంలో వర్జవ్యవస్థ ద్వాడంగా ఉన్నప్పటికి, అంతర్వర వివాహాలు కూడా జరిగేవని, పుఖ్యత సంస్కృత రచయిత 'బ్రాహ్మణుడు' సర్వుడు' అనే అతడు బ్రాహ్మణుని వల్ల శూద్ర వనితక జన్మించాడని పేర్కొవడం వలన తెలుస్తు ఒంది అదే విధంగా, కీ.శ. 861 నాటి ప్రతీహారులో శాసనంలో 'హరిశ్చంద్రుడు' అనే బ్రాహ్మణుడు "బద్ర" అనే క్తతియ వనితకు వివాహమాడుడని ఉన్నది. అంతర్వర్ష వివాహాల వల్ల జన్మించిన సంతానం వర్జం తండ్రి వర్జం ప్రాతిపదికగా నిర్ణయించేవారు.

ఫలితంగా, పాత సాంఘిక క్రమం స్థానంలో అనేక నూతన కులాలతో పాటు, ఉపకులాలు కూడా వృద్ధి చెంది. నూతన సాంఘిక క్రమం చోటు చేసుకుంది. ఉపకులాలు అనేవి పుట్టుక వృత్తి, నివాసం ఆచారసాంద్రాయాలు, తిండి పదార్థాలు మొదలగు వాటిని బట్టి వేరువేరుగా నిర్ణయించడం జరిగింది. ఇదే కాలంలో, బ్రాహ్మణులలో కూడా ప్రాంతీయ విచీధాలను బట్టి ఉపవర్జాలేర్వడ్డా యి ప్రాంతాన్ని బట్టి వారిని అదే పేరుతో పిలవడం కూడా అమలులోకి వచ్చింది. ఉడా: కనూజ్ కు చెందిన బ్రాహ్మణులను "కనోజ్ బ్రాహ్మణుల"ని పేరిచేవారు. ఇదే విధంగా వైశ్వులు, శూద్రులు క్తతియులలో కూడా నూతన ఉపకులాలు ఏర్పడ్డా యి సారీలు, పడ్డంగులు, లోహపు పనివారు, వేటగాళ్ళు మొదలగు వారిని ప్రత్యేక ఉపకులంగా గుర్తించారు. ఇంకా, ప్రత్యేకంగా ఏర్పడిన నూతన కులం మరొకటి "కాయస్థ కులం" ఏరి ముఖ్యవృత్తి ప్రథమత్వ యంత్రాంగంలో పనిచేయటం. అయితే ఇది అన్ని వర్జాలకు, కులాలకు చెందిన మిశ్రమ కులంగా రూపొంది, కమేణా సమాజంలో ప్రాముఖ్యాన్ని సంతరించుకుంది.

రాజపుత్రయుగంలో ఈ విధంగా పరిణామం చెందిన సాంఘిక వ్యవస్థ దేశ సాంఘిక, రాజకీయ జీవనం పై చెడు ప్రభావం చూపింది. సాంఘిక, రాజకీయ దృష్టితో చూస్తే ప్రతీ వర్జం, కులం, ఉపకులం తమతమస్వంత ప్రయోజనాలకే ప్రాధాన్యతనివ్యటం వల్ల దేశరక్షణకు ప్రాణం అయిన జాతీయతాభావం మరుగున పడటమే గాకుండా సమాజంలో ప్రగతి అన్ని విధాల కుంటుపడింది. అంతే గాకుండా, అనాదిగా భారతీయ సంస్కృతిలో విలీనం అపుతున్న విదేశికులు ఈ కాలం నాటికి నూతనంగా కులాల్లో చేరిపోవడం నిషేధించడం జరిగింది.

ఈ యుగంలో స్త్రీలు భారతీయ సమాజంలో ఉన్నత గౌరవాన్ని పోందారు. స్త్రీలుకూడా విద్యా విషయంలో, లలిత కళలలో, విజ్ఞాన శాస్త్రంలో పురుషులతో ఏమాత్రం వెనుకబడి లేరు. స్త్రీలు ఆటలో ప్రసిద్ధ మేధావులతో చర్చలలో పాల్గొన్నారు ప్రసిద్ధ కవి రాజశేఖరుని భార్య "అవంతీసుందరి" గొప్ప పండితురాలు. అట్లా గే ఇందులేఖ, మరూళ, మోరిక, విజ్ఞిక, అనుసరించారు. సుభద్ర, పద్మశీల, మదాలను, లక్ష్మీ మొదలగు వారు ఆనాడు పేరుగాంచిన ప్రసిద్ధ సంస్కృత కవయిత్తులు. కొంతమంది స్త్రీలు పరిపాలనలో యుద్ధ విద్యలలో కూడా ప్రాప్తిణ్యం సంపాదిం . సంగీతం, నృత్యం చిత్రకళల్లో అగ్రవర్జాలకు చెందిన స్త్రీలకుప్రాప్తిణ్యం ఉండేది.

ఆనాడు స్త్రీలవివాహాలు బాల్యంలోనే జరిగేవి. విధవా వివాహాలు నిషేధించబడి, జీవితాంతం విధవలు అనేక బాధలనుభంచేవారు. బహు భార్యత్వం అతిసాధారణం. సతీసుహగమనం బహు ప్రచారంలో వుంది. అడశిశువుల

పుట్టుకను తల్లిదండ్రులు భారంగా చూడటమే గాక, పుట్టగానే శిశువులను చంపే ఆచారం కూడా ఉండేది. అయినప్పటికీ, రాజపుతులు తమ స్త్రీ జూతిని అమితంగా ప్రేమించడమే గాక, 'గౌరవంగా చూసేవారు. రాజపుత స్త్రీకి సంపూర్ణ స్వాతంత్యంతో పాటు, వివాహ సమయంలో తనకు నచ్చిన వరుని ఎంపిక చేసుకునే ప్రాచీన స్వయంవర పద్ధతి కూడా హక్కుగా ఉండేది. రాజపుత స్త్రీ మాతృత్వం లోనే తన జన్మ సార్దకం అపుతుందని భావించేది. స్త్రీలుతమ పీళలకు మంచి పువ్రున, దేశబ్ధక్తిని బోధించేవారు. విదేశీ ఆకమణల సమయంలో పరాయి మగవాని చేతిలో శీలాన్ని కాపాడుకోవడానికి "జోహర్" ఆచరించేవారు. స్త్రీ పూర్తిగా తన భర్తపైనా, లేదా తన సంబంధికలు అయిన పురుషుల పైనా ఆధారపడి జీవించేది. కాబట్టి, సరాసరి, స్త్రీ ల్యాటిగతులుతః యుగంలో క్రీస్తించాయని చెప్పేవచ్చు.

సంపన్నవంతమైన లేదా ధనికవర్గం పెద్ద భవనాలలో జీవిస్తూ అన్ని విధాలా విలాస జీవితం గడిపేవారు. బానిసులను కూడా వినియోగించేవారు, దయాదాక్షిణ్యాలు కూడా ప్రదర్శించేవారు. సంవత్సరం పొదుగునా ఉత్సవాలు, జూతరలు జరిగేవి. సంగీతం, నృత్యం, నాటకాలు, చదరంగం, పడవ సందాలు, వేట, సాధారణ వినోదాలు. స్త్రీ పురుషులిరువురు ఆభరణాలు ధరించేవారు. రంగురంగుల డైజైన్సు, అందమైన దుస్తు లుతసేక రకాలుగా వాడేవారు.

ఆహారం విషయంలో స్వచ్ఛతను అమలుచేసేవారు. అయినప్పటికీ, బొద్దమత ప్రధాన కూడా కులు సిద్ధా ఉత్సవమైన "అహింస" ప్రజల హృదయాలలో హత్తు కుని ఉన్నప్పటికీ, మాంసాన్ని ఆహారంలో ఒక భాగంగా భుజించేవారు. నల్లమందు, మధ్యం వాడకం రాజపుతులో విపరీతంగా ఉండేది.

11.5. ఆర్థికపరిస్థితులు

రాజపుత యుగంలో వ్యవసాయం ప్రజల ప్రధాన 'జీవనాధారమ్ కాక రాజ్య ప్రధాన ఫలితంగా భారతీయారిక వ ఆదాయవనరుగా కొనసాగింది. వ్యవసాయాభివృద్ధి కిరాజపుత ప్రఘుత్యాలు జలాశయాలు పన్నగానే ఉందనటానికి చెరువులు, బావులు, కాలవలు మొదలగు నీటి పారుదల సౌకర్యాలను నిర్మించాయి. కరువులు కొరత, కాటకాలు, దుర్భిక్ష పరిస్థితులలో రాజ్యమే రైతాంగానికి తగిన సహాయం అందించేది భూమి శిస్తు గా పంటలో 6వ వంతును వసూలు చేసేవారు. ర్రామాలు స్వయం సమృద్ధి, ర్రామావసరాలకు అనుగుణంగా ఆహారధాన్యాలను ర్రామాలే పండించుకునేవి. రాజు ర్రామానికి అవసరం ఉన్నంత మేరకే పంటలు పండించేవారు. దాదాపుగా ఒక ర్రామంపై మరొక ర్రామం ఆధారపడేది కాదు. భూములు భూస్వాముల ఆధీనంలో ఉండేవి. కానీ, భూస్వాయులు రైతుల నుంచి ఎక్కువ మొత్తంలో భూమి శిస్తు నువ్వులు చేయటమే గాక, దానితో ధనవంతులై విలాస జీవితాలు గడపటానికి అలవాటు పడ్డా రు అంతేకాని, భూస్వాయులు వ్యవసాయాభివృద్ధి కోసం ఎలాంటి కృషి చేయలేదు. ఫలితంగా, ర్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థాభివృద్ధి కుంటుబడింది.

రాజపుత రాజ్యాలు నిరంతరం యుద్ధాలలో మునిగి తేలుతుండటం వలన, రవాణా సౌకర్యాలు లేని కారణంగా స్వదేశీ, విదేశీ వ్యాపారం క్రీస్తించింది. అదే విదుంగా, ఈ కాలంలో విదేశీ ప్రయాణాన్ని నిప్పించడం కారణంగా విదేశీ వ్యాపారం కుంటుబడింది. అయినప్పటికీ, లోహాలు, చేనేత వస్తూలు మొదలగు భారతదేశ ఒడరేవుల ద్వారా చేసా, అరబ్ దేశాలకు ఎగుమతి అయ్యేవి. గుర్రాలు, మధ్యం, పరిమళ ద్రవ్యాలు, విలాసా వస్తు వులుభారతదేశానికి దిగుమతి అయ్యేది.

వ్యాపారం, వాణిజ్యాలు క్రీస్తించటం మూలంగా ఈ కాలంలో పట్టణాభివృద్ధి జరగలేదు. అతి ప్రాచీన కాలం నుంచి భారతదేశ ఆర్థిక వ్యవస్థ లో "శ్రీణులు" (Guilds) అతి ముఖ్య పొత్తును వహించాయి. ఇవే బ్యాంకులుగా పనిచేస్తూ వ్యాపారాభివృద్ధికి ఎక్కువ కృషి చేశాయి. కానీ, రాజపుత యుగంలో సాంఘిక, ఆర్థిక వ్యవస్థలు

భూస్వాముల ప్రాటల్యంలో ఉండటమే గాక, రాజకీయ వ్యవస్థ కూడా భూస్వామ్య స్వభావాన్ని సంతరించుకున్నది. పూర్వ కాలంలో శ్రేష్ఠులు నిర్వహించిన పాత్రములే తమ చేతులలోకి తీసుకోవడం వల్ల, శ్రేష్ఠుల పాత్ర, వాటి ప్రాముఖ్యం తగింది వడ్డి వ్యాపారం ఎక్కువ సాగి, వడ్డి వ్యాపారస్తు లుమరింత దనంతులైనారు. వడ్డి రేటు 15 శాతం నుంచి 30 శాతం వరకూ ఉండేది. వడ్డి రేటు కూడా కుల ప్రాతిక్షేత్ర ఆధారపడి కులాన్ని బట్టి వేర్పుగా వడ్డి శాతం మారుతూండేది.

ఈ విధంగా రాజపుత్రుయుగంలో రాజు ప్రాటల్యం తగి, భూస్వామ్య విధాన ప్రాటల్యం పెరగటం వల్ల భారతీయ ఆర్థిక వ్యవస్థ భూస్వామ్య ఆర్థిక వ్యవస్థగా మారింది. భూస్వాములు వ్యవసాయాభివృద్ధి కి రవాణా సాకర్యాల కోసం పాటు పడక పోవటం, విదేశీ ప్రయాణం రద్దు కావటంవల్ల వ్యవసాయాభివృద్ధి క్షీణించటమేగాక, స్వదేశీ, విదేశీ వ్యాపారాలు కూడా క్షీణించాయి. ఫలితంగా భారతీయార్థిక వ్యవస్థ క్షీణించింది. అయినప్పటికీ, ఆకాలంలో కూడా భారతదేశం సంపన్నగానే ఉందనటానికి అరబ్ రచనలు ముస్లింలు భారతదేశం పై దండయాత్రలు చేయటాన్ని నిదర్శనాలుగా చెప్పవచ్చు

11.6. మతపరిస్థితులు

భారతదేశ సాంఘిక, రాజకీయ రాంగాలతో పాటు మతరంగంలో అనేక మార్పులు రాజపుత్రుయుగంలో సంభవించాయి. బౌద్ధమతం క్షీణిస్తూ, దాని స్థానంలో హిందూమతం, దాని శాఖలు ప్రాముఖ్యాన్ని పొందాయి. ఈ కాలంలో బౌద్ధ మతం విచ్చిన్నం కావడమే గాక, పతనావస్థకు చేరింది. రాజపుత్రుయుగం ముగినొటికి బౌద్ధం కేవలం విహారాలకు మాత్రమే పరిమితమైంది. దీనికి ప్రధానకారణంగా, బౌద్ధమత ప్రధాన సిద్ధాంతం అయిన అహింస పట్ల సహజంగా, రాజపుత్రుల్లో ఉండే యుద్ధ పిపాస, విదేశీ ఆక్రమణాలును చెప్పవచ్చు. స్వదేశీ పాలకుల అసహనంతో పాటు, విదేశీ దండయాత్రికుల ద్వేషం కారణంగా అంతర్జాతీయ మతంగా ప్రసిద్ధి గాంచిన బౌద్ధమతం, విదేశాలలో తన స్థానాన్ని పదిల పర్చుకున్నప్పటికి మాత్రమే మాత్రం అదుశ్యమై పోయింది.

జైనమతాన్ని గుజరాత్ ని పాలించిన సోలంకీలు లేదా చాళుక్యులు పోందించారు. కాబట్టి జైనం కేవలం భారతదేశంలో కొద్ది ప్రాంతానికి మాత్రమే పరిమితమైంది.

రాజపుత్రుకాలంలో హిందూమతం వేదకాలం నాటి కంటే లేదా జైన బౌద్ధమతాల ఆవిర్మివానికి పూర్వంలాగా కాకుండా ప్రత్యేక ఆదరణ పొందింది. ఈ కాలంలోని హిందూ మతం సిద్ధాంతపరంగా ప్రాచీన విశ్వాసాలు, ఆచారాల ప్రాతిపదిక్షేత్ర ఆధారపడినప్పటికీ, సాహిత్యం, అవతారాల పట్ల విశ్వాసం, వైష్ణవ, శైవ, భక్తి మతాలు, తాంత్రిక వాదం, ఆలయాలు మొదలగునవి ఎక్కువగా హిందూమతాన్ని ప్రభావితం చేశాయి. ఈ విశ్వాసికి విష్ణు వేరక్కకుడనే భావం ఈ కాలంలో బహుళ ప్రధారంలో ఉంది. కృష్ణ డిని రాముడిని విష్ణు వు అవతారాలుగా గుర్తించి పూజించారు. అదే విధంగా, కీ.శ. 6వ శతాబ్దం నాటికి బుద్ధుని కూడా దశావతారాలలో ఒక అవతారంగా ప్రజలు భావించారు. పరమాత్మ, ఆత్మ, కర్మ మోక్షం అనేవి ఆనాటి హిందూమత ప్రధాన సిద్ధాంతాలుగా భావించారు. విష్ణు వు శివుడు, ముఖ్య దేవతలుగా శైవ, వైష్ణవ మతాలు ప్రధారం పొందాయి. ఆత్మ పరమాత్మలో పాక్యం కావడంలోనే మోక్షం లభిస్తు ఉన్న భావానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇచ్చారు. భారతదేశంలో శైవమతం అతి ప్రాచీనమైంది. సింధూలో య నాగరికతా కాలం నుంచి శైవ మతం నేటికి ఒక గోప్త హిందూమత శాఖగా తన స్థానాన్ని పదిల పరుచుకుంది. కీ.శ. 6వ శతాబ్దం శైవమతం హిందూ మతంలో ఒక శాఖగా వ్యవస్థ కరించడం జరిగింది. ఈ కాలంలో శివుడు కేవలం

లయకారుడాగా మాత్రమే గాకుండా సృష్టికర్తగా, రక్తకుడిగా గూడ ప్రజల పూజలందుకున్నాడు. రాజపుత్రకాలంలో శైవమతం పాశుపతు, కాపాలిక, వీరశైవ కాలముఖు మొదలగున అనేక శాఖలుగా విభజించబడింది.

రాజపుత్ర యుగంలో శక్తేయం కూడా ఎక్కువ ఆదరణ పౌందింది. ఈ మూడు అనుచరులు శక్తిరూపమైన స్త్రీ దేవతను ఆది శక్తి, మహాశక్తి, దుర్గ, కాళి, జగదంబ మొదలగున పేరుతో పూజించేవారు. అన్ని శక్తులకు జననిగా, . శక్తిమాత అనుగ్రహాన్ని మనుషులను జంతులను బలిజుచేచ్చ ఆచారం ఉండేది. తాంత్రికవాదం పట్ల కూడా ఆనాటి ప్రజల విశ్వాసం ఉండేది. శక్తి మతానికి అనుబంధంగా తాంత్రికవాదాన్ని ప్రజలు ఆచరించారు. మానవ శరీరంలో ఉండే దుష్ట శక్తులను మంత్రాలు, జపాలు ఇతర తాంత్రిక పద్ధతులు ద్వారా నాటకాలు తోలగించపచ్చనేడే తాంత్రిక వాదం. దీనికోసం ప్రజలు అతి కూరమైన ఆచారాలు పాటించేవారు.

భారతదేశంలో ముస్లింలపువేశానికి ముందు బహు జనవ్యాప్తిలో ఉన్న బోద్ద, జైన మతాలు అతి శీఘ్రంగా క్షీణ దశకు చేరడం, హిందూ మతం సర్వోత్పాష్ట మతంగా ఈ కాలంలో ప్రాధాన్యత పౌందటం జరిగింది. రాజపుత్రులు హిందూమతాన్ని అమితంగా ఆదరించి, పోషించి దానిని ఒక ఉన్నత మతంగా రూపొందించారు. సాధారణ సూత్రాలతో, ఉన్నతమైన తాత్త్విక విధానంతో పునరుద్ధరించిన హిందూ మతం ప్రజలందరికి అందుబాటులో ఉండే మతంగా రూపొందింది. ఇంకా, బుద్ధు డైనికూడా దశావతారాలలో భాగంగా గుర్తించడం వల్ల బోద్దమతం కూడా హిందూమతంలో ఒక శాఖగా విలీనమైంది. జైన, బోద్ద మతాలు మరుగునవడి, హిందూమతం తిరిగి ఆధిక్యతను పౌందటాన్ని రాజపుత్రయుగంలో మత రంగంలో సంభవించిన ప్రదాన మార్పుగా చెప్పవచ్చు.

11.7. సాహిత్యభివృద్ధి

రాజపుత్రకాలంలో సాహిత్యభివృద్ధి విరివిగా జరిగింది. రాజపుత్ర రాజులు ఉదారంగా సాహిత్యాన్ని పోషించడమే గాకుండా, స్వయంగా వారే రచనలు చేశారు. ముంజరాజు కవిత్వాన్ని ఎక్కువగా పోషించాడు. అతని వారసుడు భోజ రాజు వైద్యకాస్తుం, ఖగోళశాస్తుం, వ్యక్తరణం, మతం, వాస్తు శాస్తుం, కళలు మొదలగున అనేక అంశాలపై గ్రంథాలు రచించాడు. ఈతను తన ఆస్తా సంలో పద్మగుప్తు డు ధనికుడు, హోలాయుధుడు, ధనుంజయ, అమీతగాత్రి ఆ దేవతలుగా శైవ, వైష్ణవ మతాలు మొదలగున ప్రసిద్ధ సాహిత్యకారులు పోషించాడు. ఈ కాలంలోని వండితులు, కపులు, రచయితలు కావ్యాలు, గద్యాలు, నాటకం, న్యాయశాస్తుం, రాజకీయ శాస్తుం, చరిత్ర విజ్ఞాన శాస్తుం మొదలగున నిషయాల గురించి అనేక జనరంజక గ్రంథాలను రచించారు.

రాషణవధిను రచించిన 'భట్టి', 'శిశుపాల వధి' ను రచించిన మేఘుడు, 'సైషధ మతం చరిత్ర ను రచించిన శ్రీపారుడు, 'సవశశాంక చరిత్ర' ను రచించిన పద్మగుప్తు డు 'గీతా గోవిందాన్ని రచించిన జయదేవుడు మొదలగు వారు ఆనాడు పేరుగాంచిన కపులు. జయదేవుడు ఈ కాలపు ప్రముఖుకవి. 'దశకుమార చరిత్ర' ను రచించిన దండి, 'తిలకమంజరి' - యశస్వి లక్షును రచించిన ధనపాలుడు, 'వాసవదత్తి' ను రచించిన సుబంధుడు 'హర్షచరిత్ర' - కాదంబరి రచించిన బాణుడు మొదలగు వారు ప్రసిద్ధ గద్య రచయితలు.

రాజపుత్ర యుగంలో నాటక రచనలను కూడా విరివిగా రచించారు. వాటిలో భవభూతి ఆచరించారు. రచించిన 'మాలతీ మాధవం', 'మహావీర చరిత్ర' 'ఉత్తర రామచరిత్ర' మొదలగు ప్రభ్యాత నాటకాలు. కాళిదాసు తరవాత కాళిదాసంతటి నాటక రచయితగా భవభూతి పేరుగాంచాడు. అదే విధంగా, 'ప్రభోదంద్రు'ను రచించిన అనంద వద్దనుడు, 'కర్మార మంజరి' నాటకలను రచించిన రాజశేఖరుడు సుఖింత నాటక రచయితలు. ఇంకా, "వేణు

సంవోదం' రచించిన ఏడు సుఖాంత నాటక రచయితలు. ఇంకా, "వేణి సంవోదం' రచించిన భట్టి నారాయణ, 'అనర్థ రామవం' రచించిన మురారీలు కూడా ఈ యుగపు పేరీందిన నాటక రచయితలు.

రాజపుత్రుల పాలనాకాలంలో చరిత్ర రంగంలో కూడా అనేక రచనలు రచించారు. ప్రచారంలో ఉంది. వాటిలో 'కల్పణిదు' రచించిన 'రాజతరంగిణి', బిల్లుణిదు రచించిన 'వికమాంక చరిత్ర', సంధ్యాకరనందిని రచించిన "రామచరిత్ర", పద్మగుపుదు రచించిన 'నవ శశాంక చరిత్ర' మొదలగునవి ప్రదానమైనవి. ఈ చారిత్రక రచనలలో "రాజతరంగిణి" భారతదేశపు మొట్టమొదటి చరిత్ర గ్రంథంగా గుర్తిస్తారు చరిత్రకారుడు కల్పణిదు "నిజమైన చారిత్రక ద్వక్వదం" తో దీనిని రచించాడు. అందుకే కల్పణిదు భారతదేశ తోలి చరిత్రకారుడైనాడు. ఇందులో కాశ్మీర్ కు చెందిన చరిత్ర కీ.శ. 1140 వరకు పౌందుసరచాడు. వికమాంక చరిత్ర చాఖుక్కురాజు రెండవ వికమాధిత్యని జీవిత చరిత్ర. రామపాల చరిత్రలో పాలవంశానికి చెందిన చరిత్ర ఉంది. వీటితో పాటు మరో రెండు జీవిత చరిత్రలు కూడా ఉన్నాయి. అవి జామనకుడు రచించిన "పృథ్వీరాజు విజయం", హాయచంద్రుడు రచించిన "కుమారపాలచరిత్ర".

ఇదే కాలంలో వర్ణనాత్మక సాహిత్యం (Narrative Literature) కూడా వెలువడింది. వీటిలో క్షేమేంద్రుడు రచించిన 'బృహత్తుదామంజరి', సోమదేవుని "కథాసరితాగరం" ముఖ్యమైనవి. కథా సరితాగరం కీ.శ. 11వ శతాబ్దా నికి సంబంధించిన సాంఘిక జీవనాన్ని పర్చించే విజ్ఞాన సార్యస్యం. వ్యాకరణ శాస్త్రానికి సంబంధించి కూడా ఈ కాలంలో విశేష కృషి జరిగింది. పతంజతి రచించిన "మహాబ్యాప్తు" గ్రంథానికి ఒర్ధవారి వ్యాక్యాణం రచించాడు. సర్వవర్ణ రచించిన "కాంతు" అనే వ్యాకరణం పునిద్వామైంది. పదకీళ గ్రంథాల(Dictionary) ను హాయచంద్రుడు, యాధవభట్టు, భట్టుక్కిరస్యామి మొదలైన వారు రచించారు. వాతావయను నుని కామసూత్రాల మీద కూడా వ్యాఖ్యానాలు రచించారు. అలాగే, శృంగార సంబంధ రచన ప్రఖ్యాతిని పోందింది. ఆ "కోకా శాస్త్రం" కాపండితుడు రచించాడు. పంగీత శాస్త్రంలో సారంగదేవుడు "సంగీత వికమ్ పూర్వ", ఉత్తర తాన్ కరం" రచించాడు.

తత్వ శాస్త్రంలో కూడా అనేక గ్రంథాలు ఇదే కాలంలో వెలవడ్డాయి వాటిలో వివిధ కళలు మతాలకు చెందిన తత్వ గ్రంథాలున్నాయి. జైనమతం మీద హాయచంద్రుడు రచించిన "ప్రయాణ మీమాంస", బౌద్ధ మతం మీద ధర్మకీర్తి రచించిన "న్యాయబీందు" మొదలగువే కాకుండా వైశేషిక, సాంఖ్య తత్వాలకు చెందిన రచనలు కూడా వచ్చాయి. వీటిలో వేదాం తత్వంపై శంకరాచార్యుడు రచించిన తాత్త్విక రచనలు ముఖ్యమైనవి.

న్యాయశాస్త్ర, పైద్యశాస్త్ర, ఖిగోళ శాస్త్రం శాలను విజ్ఞానేశ్వరుడనే రచయిత "మిత్రాక్షరి" అనే గ్రంథంలో వివరించాడు. ఆనాటి పునిద్వ పైద్య నిపుణుడు "వాగ్వంతుడు" ఆయం పైద్య విధానం గురించి "అష్టాంగ సంగ్రహం" అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. భాస్కరాచార రాజపుతు "సిద్ధా ంతశిరోమణి" అనే పునిద్వ ఖగోళ శాస్త్ర గ్రంథాన్ని రచించాడు. పైద్య సంబంధించిన మరోక ప్రదాన గ్రంథం "మాధవ విదానం" మాధవాకరుడు రచించాడు. ఆర్యభట్టు రచించిన గణితశాస్త్ర గ్రంథం "లీలావతి బీజగణితం" ఈ కాలంలో బహుళ ప్రచారంలో ఉంది.

రాజపుత్రుయుగంలో ప్రాంతీయ భాషల ఆవిర్భావంతో సాహిత్య నూతన పోకడలను సంతరించుకుంది. రాజపుత్ర కాలంలోని ప్రజలు వారి పూర్వవీరులను, పోషకులను ప్రశంసిస్తూ ప్రభల భాషలో గానం చేసేవారు. ఇలాంటి గేయాలలో చాంద్ బద్ధాయి రచించిన "పృథ్వీరాజ్ రాసో" అనే గేయకావ్యం ప్రదానమైంది. ఈ పద్యకావ్యంలో డిలీ పాలకుడు పృథ్వీరాజ్ చోహనను వర్ణించడం జరిగింది. ఈ విధంగా, రాజపుత్రుల పాలనాకాలంలో భారతదేశంలో కేవలం సంస్కృత సాహిత్యంలో ప్రగతి కన్చించడమే గాకుండా, ఆధునిక, భారతీయ ప్రాంతీయ భాషలు హింది, గుజరాతీ, మరారీ, చెంగాళీ మొదలైన భాషలు కూడా అబిపుఢి చెందాయి.

11.8. విద్యావిధానం

రాజపుతు యుగంలో విద్యావిధానం ప్రాచీన పద్ధతినే అనుసరించింది. విద్యార్థులు తమ గురువుల ఇళ్ళలో గాని, లేదా ఆశమంలలోగాని విద్యార్థును చేసేవారు. అయినా బౌద్ధ విహారాలు ఈ కాలం నాటికి కూడా ప్రజాభాషాభ్యాసికి ఉచితంగా విద్యను బోధిస్తూ విద్యాబోధనలో ప్రముఖ పాత వహిస్తూ నేనస్తు న్నాయి బెంగాల్, బీహార్లో ఇట్లా ఎటి విహారాలు ఒహుళ సంబ్యులో ఉండేవి. ఏటిలో 'నలండా విశ్వవిద్యాలయం అంతర్జాతీయ - ప్రభ్యతిని పొందింది. ఇంకా, తూర్పు బీహార్ లో "వికముశిల", తూర్పు బెంగాల్ లో "వికమ్ పూర్". ఉత్తర బెంగాల్ లో "జగ్గాల్" పాట్స్ లో "ఉద్దంతపురి" మొదలగున విద్యాకేంద్రాలు మత, మతేతర విద్యను ప్రజలకు అందించడంలో ప్రదాన పాత వహించాయి,

11.9. కళలు, వాస్తు శిల్పాలు

రాజపుతుయుగంలో వాస్తు శిల్పం పరిణామంలో అభివృద్ధి జరిగింది. ఈ కాలన నాటి ఆలయ వాస్తు కళ నవ్యత్వాన్ని సాధించింది. ఆలయ నిర్మాణ పరిణామాన్ని రెండు దశలుగా గుర్తించవచ్చు. కీ.శ 647 నుండి 900 వరకు తెలిదశగా, కీ.శ 900 నుంచి 1206 వి రెండవ దశగా చెప్పవచ్చు. మొదటి దశలో వాస్తు పరిణామం అవిచ్చిన్నంగా కొనసాగింది. రెండవ దశలో ఆలయ నిర్మాణంలో అలంకరణకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇవ్వటం జరిగింది.

రాజపుతులు గోప్యభవనాలు, ఆలయాలు, కోటులు, ఇతర కట్టడాన్ని నిర్మించారు. రాజులు రాజ్యదాయాన్ని ఎక్కువగా నిర్మాణ కార్యకలాపాలకు వినియోగించారు. నీటిపారుదల సాకర్యాలు, ఆనకట్టలు, కాలవలు, జలాశయాలు మొదలగు వాటిని విరివిగా నిర్మించి వ్యవసాయాభికృద్ధికి కారకులైనారు. కృతిమ సరస్వతిలు, స్నానవాటికలు, శిల్ప ద్వారాలు, కీర్తి పుంచాలు, ప్రజాభాపులు, నగర ద్వారాలు, దుర్గాలు, కోటులు నిర్మించి వారి వాస్తు నైపుణ్యాన్ని సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ప్రదర్శించారు. అయ్యతమైన, విశాలమైన, శక్తివంతమైన కోట దుర్గాలను రాజస్థాన్ లోని చిత్రోం ఘన్సు, రణతంబోర్, కుంభాల్ ఘనల్, మధ్యప్రదేశ్ లోని గ్యాలియర్, అమీర్ ఘనర్ కోటులు రాజపుతుల వాస్తు నైపుణ్యాన్కి నిదర్శనాలు. గ్యాలియర్ లోని మాన్ సింగ్, అంబర్ లోని భవనాలు ఉదయ్ పూర్ లోని సరస్వతిలు కూడా ఇదే కోపకి చెందినవి. అనేకమైన రాజపుతునగరాలు, భవనాలు కొండల పైనో లేదా, కృతిమంగా నిర్మించిన సరస్వతిల చెంతనో నిర్మించారు. జోద్ పూర్ పట్టణం శిలా నిర్మితమైన సుందర నగరం.

రాజపుతుల కాలం నాటి ఆలయ నిర్మాణాలు మరీ అయ్యతమైన రీతిలో నిర్మించబడ్డాయి రాజపుతు పాలకులు ఉదారంగా ఆలయాలు నిర్మించారు. ఈ ఆలయాలలో మతపరమైన చిహ్నాలు ప్రదానంగా కనపడతాయి. ఈ కాలం నాటి కళాత్మక నిర్మాణాలు విదేశీయులను పైతం ఎంతగానో ఆక్రించాయి. రాజపుతు యాగానికి చెందిన ఉత్సర్జారతదేశం లోని ఆలయాలు గుజరాత్ లోని సోమనాథాలయం, బరిస్నాలోని భువనేశ్వర్, పూర్, కోణార్క్, మధ్యప్రదేశ్ లోని ఖజరహా, రాజస్థాన్లోని 'అబూ' ఆలయాలు ప్రసిద్ధమైనవి. బరిస్నాలోని ఆలయాలకు ప్రత్యేక శైలిని ఉంది. భువనేశ్వర్ లోని ఆలయాలు క్రీ.శ. 750 నుంచి క్రీ.శ. 1250 మధ్యకాలంలో అంటే 5 వందల సంవత్సరాల కాలంలో నిర్మించారు. పూర్లోని జగన్నాథాలయం సుమారు క్రీ.శ. 1100 సం||లో నిర్మించారు. ఇంకా, కోణార్క్ లోని సుర్యదేవాలయం కూడా దాదాపూగా క్రీ.శ. 1250 ప్రాంతంలో నిర్మించటం జరిగింది. భువనేశ్వర్ లోనే ఉన్న మరే దేవాలయం లింగరాజాలయం. ఇది భారతదేశపు ప్రభ్యత వాస్తు నైపుణ్య ఆలయాలలో ఒకటిగా రూకోందింది. ఖజరహాలోని దేవాలయాల సముదాయః ప్రపంచ ప్రసిద్ధి చెందింది. వీటిని ఇండో-ఆర్యన్ శైలిలో నిర్మించడం జరిగింది. ఇందులో మొత్తం 30 దేవాలయాలున్నాయి. ఖజరహాలోని ఆలయాలు జ్ఞేన తీర్థంకరులకు, శివుడు విష్ణు వు

మొదలగున బ్రాహ్మణ దేవతలకు అంకితం చేశారు. తరవాత, రాజస్థాన్ లోని ఆలయాలు కూడా రాజపుతులు నిర్మించారు. జోద్ పూర్ కు 30 కిలో మీటర్ల దూరంలో 16 ప్రాందని జైనాలయాలున్నాయి. చిత్రో ర్ ఫుర్ లోని కాళికామాతాలయం, జోద్ పూర్ సమీపంలో ఏకలింగాలయం కూడా రాజస్థాన్ లోనే ఉన్నాయి. రాజపుతులు నిర్మించిన రాజస్థాన్ "అబూ" ఆలయం జైన సాంప్రదాయానికి చెందిన ప్రసిద్ధ కట్టడం.

చివరిగా, కాశ్మీర్ లో క్రీ.శ. 8,9 శతాబ్దా లలో లలితాదిత్యుడు, అవంతివర్మ కాలంలో నిర్మించిన ఆలయాలు ప్రత్యేక వాస్తు కళాషైపుణ్యాన్ని కలిగి ఉన్నాయి. మార్కాండ్ లోని సూర్యదేవాలయం, అవంతిపూర్ లోని శివ, విష్ణు ఆలయాలు కాశ్మీర్ లో రాజపుతులు నిర్మించిన ఆలయాలకు నిదర్శనాలు. ఈ విదంగా, రాజపుత్ యుగంలో ఉత్తర భారతదేశంలో అనేక గోప్ వాస్తు షైపుధ్వంగల ఆలయాలు, కట్టడాలు, కోటులు, సరస్వతి మొదలగునవి విరివిగా నిర్మించారు. కానీ, వీటిలో ఎక్కువగా ముస్లిం దండయాత్రల కాలంలో ద్వాంసం అయినా ఇంకా మిగిలిన కట్టడాలు రాజపుతుల వాస్తు కళాషైపుణ్యాన్ని వాటిపట్ల వారి అభిమానాన్ని నేటికే మనకు చాటుతున్నాయి.

11.10. సారాంశము

రాజవుత్యురాజ్యాలు తమలో తాము కలహించుకొంటూ, విదేశీయులతో యుద్ధాలలో నిరంతరం నిమగ్నమై ఉన్నపు టికీ సారస్వతం, విద్య, కళారంగాలకు విశిష్టమైన సేవలందించడం జరిగింది. వీరి కాలంలో జరిగిన సాహిత్య, వాస్తు కళాభివృద్ధి చరిత్రకారుల ప్రశంసలందుకొని, సేటికీ చిరస్తాయిగా నిలిచి ఉంది.

11.11. ప్రశ్నలు

1. రాజవుత్యురాజ్యాల నాటి సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితులను తెలియజేయండి.
2. కథలు, వాస్తు శిల్పానికి రాజవుత్యుల సేవలను వివరించండి.
3. సాహిత్యాభివృద్ధికి రాజవుత్యులు అవలంబించిన సేవలను పేర్కొనండి.

11.12. ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1. Gopal. C.	: Economic Life of Northern India
2. Iswari Parasad	: History of Medieval India from 647 to 1526 A.D.
3. Col. James Tod	: Annals and Antiquities of Rajasthan
4. Majumdar, B.P.	: Socio-economic History of Northern India
5. Majumdar, R.C (ed)	: History and Culture of the Indian people, Vols. IV & V
6. Mehta, J.L.	: Advanced Study in the History of Medieval India.
7. Romaila Thapar	: A History of India, Vol. I
8. Sharma, R.S	: Indian Feudalism
9. Tripathi, R.S.	: History of Kanauj
10. Vaidya, C.V.	: History of Medieval hindu India
11. వారణాసి యశోదాదేవి &	: భారతదేశ చరిత్ర - సంస్కృతి, ప్రధమ భాగం,
- బి.యస్.యల్. హనుమంతరావు తెలుగు అకాడమి ప్రచురణ

పారము - 12 బహమనీ రాజ్యం - మహమృద్ గవాన్

12.1 లక్ష్మం

12.2 ఉపోద్ధాము

12.3 ఆధారాలు

12.4 బహమనీ రాజ్యం - రాజకీయ చరిత్ర

12.5 అల్లా ఉద్దీన్ బహమనీ పా(కీ.శ. 1347-1358)

12.6. మహమృద్ గవాన్

12.7 బహమనీ రాజ్యం - రాజకీయ పరిస్థితులు

12.8 ఆర్థిక పరిస్థితులు

12.9 సాంఘిక, మత పరిస్థితులు

12.10 ప్రశ్నలు

12.11 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

12.1 లక్ష్మం - 1347లో ఏర్పడ బహమనీ రాజ్య ఆవిర్భావం, ఆరాజ్యానికి మహమృద్ గవాన్ ఒనరించిన సేవలను, బహమనీ రాజ్య కాలంలోని ఆర్థిక, సాంఘిక మరియు సాంస్కృతిక పరిస్థితులను వివరించడమే ఈ పారం ప్రధాన లక్ష్యం.

12.2 ఉపోద్ధాము:

మహమృద్ బిన్ తుగ్గక్ కాలంలో స్వతంత్రమైన రాజ్యాల్లో దక్కన్ లోని బహమనీ రాజ్యం ఒకటి దక్కన్లోని సాదా అమీర్లు గుజరాట్ దొలతాబాద్ వంటి రాష్ట్రాల్లో జిల్లా ఉద్దీగులుగా పనిచేసే విదేశీ ప్రభువుల కుటుంబాలకు చెందిన వారు. తుగ్గక్ కాలంలో పన్నులు సుకమంగా వసూలు కానందువల్ల అమీర్లను అదుపులో ఉంచేందుకు ఆజ్ఞలు జారి చేశారు. దీంతే ఆందోళనకు గురైన అమీర్లు, దొలతాబాద్ దుర్గాన్ని ఆక్రమించి, ఇస్కూయిల్ ముఖ్ ను ప్రతినిధిగా ప్రకటించుకున్నారు. అయితే ఇతడు హసన్ గంగాకు భారాన్ని అప్పగించి తాను వైదోలగాడు. హసన్ గంగా, అల్లా ఉద్దీన్ బహమనీ పా బిరుదుతో అధికారాన్ని స్వీకరించాడు. దీంతే 1347లో గుల్బర్గాను రాజులాగా చేసుకొని హసన్ గంగా బహమనీ రాజ్యస్థాపన చేశాడు. బహమనీ చే స్థాపించిన సామూజ్యం కాబట్టి దీనికి బహమనీ సామూజ్యం అని పేరు వచ్చింది బహమనీ సామూజ్యాన్ని మొత్తం 18 మంది సుల్తాన్లు పరిపాలించారుబహమనీ రాజ్యం కీ.శ. 1347-1527 సంవత్సరాల మధ్య విరాజిల్లింది.

12.3 ఆధారాలు:

బహమనీ రాజ్య చరిత్ర పునర్నిర్మాణానికి అనేక ఆధారాలు లభ్యమవుతున్నాయి. బహమనీ పాలకుడు వేయించుకున శాసనాలు, ముద్రించిన నాటేలు, నిర్మించిన అనేక కటడాలు వారి చరిత్ర నిర్మాణానికి దోహద పదుతున్నాయి. వీటితో పాటుగా వారికాలంలో రచించిన అనేక గ్రంథాలు బహమనీ చరిత్ర రచనకు ఆధారించుతున్నాయి. ఘటరిస్తూ తన రచన గుళ్ళన్ - ఇ - ఇ బహ్రమ లో ఆకాలంనాటి రాజకీయ, అర్థిక సాంఘిక మరియు సాంస్కృతిక పరిస్థితులను వివరించారు. అలాగే ముల్ల మహముగ్గ సిరోడత్ తారేబ్ గ్రంథంలో బహమనీ రాజ్య పరిపాలను అనేక అంశాలను ప్రస్తావించాడు. ముల్ల ర్షవిద్యబి ట్రీతన రచించిన ‘తొభతున్ సలాచిన్లో’ బహమన్ల రాజకీయ, అర్థిక మత పరిస్థితులను గూర్చి వివరించాడు. అంతేగాక రఫీషుద్దిన్ తజ్జాకీరాత్. ఉల్ముల్క్ గ్రంథంలో బహమన్లకు సంబంధించిన అనేక వివరాలను పొందుపరచబడింది. వీటితో పాటుగా నికిటిన్ బహమనీ రాజ్యానికి సంబంధించిన అనేక అంశాలను తెలిపాడు. తన ఆధారాలనింటి ద్వారా బహమనీ రాజ్య చరిత్ర ప్రచుర్యానికి వీలవుతుంది.

2. మొదటి మహముద్ షా (1358 - 1377) :- అల్లా ఉష్ట్రీన్ హసన్ గంగూ తరువాత అతడి కుమారుడు మొదటి మహముద్ షా బహమనీ రాజ్యాన్ని పాలించాడు. తన తండ్రిలాగానే ఇతడు కూడా గొప్ప పాలనాదక్కుడు. మహముద్ షా వరంగల్ కు చెందిన ముసునూరి నాయక రాజ్యంపై మూడుసార్లు దాడి చేసి విజయాన్ని సాధించాడు. గొల్కొండను ఆ రాజ్యం నుండి సంపాదించుకొన్నాడు. అనంతరం విజయనగర సామ్రాజ్యంపై దండెత్తి బుక్కరాయలతో యుద్ధానికి దిగాడు. రాయచూరు, అంతర్వేది కోసం ఇరువురికి మధ్య జరిగిన పోరాటంలో ఎవరికినీ విజయం లభించని కారణంగా, సంధిక అంగీకరించి రాబోపు యుద్ధాలలో పోరాటనాన్న హింసించరాదని ఒప్పందానికి రావడం జరిగింది. దేశంలో దోషిడి దొంగలను అరికట్టి, శాంతి భద్రతలను నెలకొల్పాడు. పాలనలో సహకరించేంద్రుకై అష్టప్రదాన్లనే మంత్రి మండలిని ఏర్పరచుకున్నాడు.

3. ముజాహిద్ షా (1377 - 78) :- మొదటి మహముద్ షా అనంతరం అతడి కుమారుడు ముజాహిద్ షా పాలకుడై కేవలం రెండు సంవత్సరాలలోపే చంపబడ్డాడు. ఇతడు విజయనగర రాజ్యంపై దండెత్తి బుక్కరాయల చేతిలో ఓడించబడడంతో రాజ్యంలో విపత్కర పరిస్థితులు తలెత్తాయి. అంతరంగిక కల్లోలం బయలుదేరింది. అందులో భాగంగా ముజాహిద్ షా చంపబడి, రెండో మహముద్ షా పాలకుడయ్యాడు. అతడు శాంతికాముకుడు మరియు సాహిత్యాభిమాని. అతని పాలనా కాలంలో రాజ్యం కరువుకాటకాలకు నిలయమయ్యాంది. అనేక ప్రజకింత కార్యక్రమాల ద్వారా ప్రజలను ఆదుకొన్నాడు. రెండో మహముద్ షా విజయనగర పాలకుడు రెండో హరిహరరాయలు దాడిచేసి రాయచూర్, అంతర్వేదిని ఆక్రమించడం జరిగింది.

4. ఫిరోజ్ షా (1397 - 1422): ఫిరోజ్ షా గొప్ప పండితుడు, అనేక భాషల్లో నిష్ఠాతుడు. ఇతడు బహమనీ సుల్తానులలో అగ్రగణ్యుడని ఫెరిస్తా అభిప్రాయపడ్డాడు. రాయచూర్, అంతర్వేదిపై అధిపత్యం కోసం విజయనగర చక్రవర్తి రెండో హరిహరరాయలతో యుద్ధం చేసి, దానిని ఆక్రమించుకున్నాడు. అలాగే రెడ్డి రాజ్య ప్రభువు పెదకోమటి వేమారెడ్డికి సహాయంగా రాజుమండ్రికి చెందిన కాటయనేమారెడ్డి పై దండెత్తి,

అతడిని యుద్ధంలో వధించాడు. అనంతరం తిరిగి విజయనగరంపై దాడి చేసి మొదటి దేవరాయలుని ఓడించి, అతడిని కుమార్తెను వివాహం చేసుకోవడం జరిగింది. ఫిరోజ్జషా పరమత సహన విధానాన్ని పాటించి తన సైన్యంలో అనేక మంది హిందువులను ఉన్నత ఉద్యోగాలలో నియమించాడు. 1417లో ఫిరోజ్జషా నల్గొండ జిల్లాలోని పాసుగల్లు దుర్గాన్ని ఆక్రమించేందుకు ప్రయత్నం చేసి విజయనగర ప్రభువు చేతిలో ఓటమిపాలయ్యాడు.

5. రెండో అహమ్ముద్దిషా (1422 - 35) :- అనంతరం బహుమనీ సుల్తానైన రెండో అహమ్ముద్దిషా పాసుగల్లు ఓటమికి ప్రాతీకారంగా విజయనగర సామ్రాజ్యంపై దండెత్తి విజయం సాధించాడు. విజయనగర ప్రభువు విజయరాయ అశేష ధనరాసులిచ్చి సంధిచేసుకొన్నాడు. ఆ తర్వాత తెలంగాణాపై దండెత్తి వరంగల్ని ఆక్రమించి, పద్మనాయక రాజ్యాన్ని నిర్మాలించి, ఆ ప్రాంతమంతటినీ బహమనీ రాజ్యంలో విలీనం చేశాడు. అహమ్ముద్దిషా పర్షియ, ఇరాన్, అరేబియా మున్గు దేశాలనుండి అనేక మంది ముస్లింలను తన ఆస్తానానికి అప్పునించి, ఉన్నతోగులుగా నియమించాడు. ఫలితంగా ఆస్తానంలో స్వదేశి, విదేశి ముస్లింల మధ్య ఆధిపత్య పోరాటం జరిగింది. ఈ పోరాటం చివరికి బహమనీ రాజ్యం విచిన్నతకు దారితీసింది. రెండో అహమ్ముద్దిషా బీదర్ అనే నూతన నగరాన్ని నిర్మించి, రాజధానిని గుల్బర్గా నుండి 1425లో బీదర్కు మార్చాడు. కొరసాన్కు చెందిన అజారీ అనే కవిని ఆదరించి, అతడిచే ‘బహ్మాన్నామా’ అనే పేరుతో బహమనీ వంశ చరిత్రను గ్రంథస్తం చేయించాడు.

6. రెండో అహ్మద్దిషా (1436 - 1458) :- రెండో అహ్మద్దిషా పాలనాకాలమంతా రాజస్థానం కుటులు, కుతంత్రాలు, తిరుగుబాటుకు నిలయమయింది. ఇతడి కాలంలో మహమ్మద్బాన్ తిరుగుబాటు చేయగా, సుల్తాన్ దానిని అణచివేశాడు. కానీ ఈ తిరుగుబాటును అవకాశంగా తీసుకొని రెండో దేవరాయలు దండెత్తి రాగా అతడిని ఓడించి పెద్దమొత్తంలో సష్టపరిహారాన్ని వసూలు చేసినట్లు ముస్లిం రచనలు వివరిస్తున్నాయి. అదే సమయంలో రాజ్యంలో స్వదేశి, విదేశి ముస్లింల మధ్య పెద్ద ఎత్తున వివాదాలు ఏర్పడ్డాయి. రెండు వర్గాల మధ్య ఆధిపత్యపోరాటం తారా స్థాయిని చేరుకొంది. ఈ పోరాటం రాజ్యానికి ఎంతో చేటు చేసింది. ఇదే సమయంలో తెలంగాణా రాష్ట్ర పాలకుడు జలార్లబాన్ అధ్యర్థంలో తలెత్తిన తిరిగుబాటును మహమ్మద్గవాన్ అణచివేయడం జరిగింది.

7. హమయున్ (1458 - 61) :- రెండో అహమ్ముద్దిషా అనంతరం సుల్తానైన హమయున్షా క్రూరుడు, అసమర్పుడు. తన కుటుంబ సభ్యులను సైతం దారుణంగా చిత్రహింసలకు గురిచేసి వధించాడు. సైనికులు సైతం ఇతడి క్రురత్వానికి బలికావడం జరిగింది. దీంతో అతడి ప్రవర్తనను సహించలేని హమయున్ పరివారమే అతడిని వధించారు. ఇదే సమయంలో కళింగకు చెందిన కపిలేశ్వర గజపతి కుమారుడు హంసవీరుడు బహమనీ రాజ్యంపై దాడి చేయగా మహమ్మద్ గవాన్ అతడిని పారదోలి రాజ్యానికి సుస్థిరత ఏర్పరచడం జరిగింది. అనంతరం ఎనిమిదేళ్ళ హమయున్ కుమారుడు నిజాంషా సింహసనానికి వచ్చాడు. అతడితల్లి మఖ్మాను జహాన్ సంరక్షకురాలిగా, మహమ్మద్ గహాన్ సహయంతో పరిపాలన చేయనారంభించింది. గహాన్ నాయకత్వంలో బహుమనీ రాజ్యంపై దండెత్తిన మాళ్ళాపాలకుడిని ఓడించి తరిమివేయడం జరిగింది.

8. మూడో మహమ్మద్దిషా (1463 - 82) :- నిజాంషా పాలనానంతరం అతడి సోదరుడు మూడో మహమ్మద్దిషా అధికారాన్ని స్వీకరించాడు. మూడో మహమ్మద్దిషా కాలంలో బహుమనీ రాజ్య ప్రభావం

ఉచ్చుదశకు చేరింది. దీనికిగాను గోప్యపాత్ర పోషించినవాడు మహామృద్గ గవాన్. బహమనీ రాజ్యాన్ని బాహ్య, అంతర్గత శత్రువుల నుండి గవాన్ రక్షించాడు. రాజ్యంలో అతడి పేరు, ప్రభావాలు, ప్రతిష్ఠ పెరిగిపోయింది. ఇది స్వదేశి ముస్లింలకు కన్ను కట్టినట్టయియింది. దీంతో వారందరూ ఏకమై సుల్తాన్కు గవాన్పై లేనిపోని ఆరోపణలు చేసి, మహామృద్గపొను పదవినుండి తొలగించేందుకు ప్రయత్నిస్తున్నాడని నమ్మించారు. అగ్రహించిన మహామృద్గపొ 1481లో గవాన్కు ఉరిశిక్క విధించాడు.

12.4 బహమనీ రాజ్యం - రాజకీయ చరిత్ర :

బహమనీ రాజ్యం క్రీ.శ. 1347 నుండి 1527 సంవత్సరాల మధ్య విరాజిల్లింది. ఈ సామ్రాజ్యమును మొత్తం 18మంది సుల్తాన్లు పరిపాలించారు. వారు 1. అల్లా ఉద్దీన్ హసన్ గంగూ బహమన్పా (1347 - 1358), 2. మొదటి మహామృద్గపొ (1358 - 1377), 3. ముజాహిద్పా (1377 - 1378), 4. దావూద్ (1378), 5. రెండో మహామృద్గపొ (1378 - 1397), 6. ఫియాజుద్దీన్ (1397), 7. పామ్పు ఉద్దీన్ (1397), 8. ఫిరోజ్పా (1397-1422), 9. మొదటి అహమృద్గపొ (1422-1435), 10. అల్లాఉద్దీన్ (1436 -1458), 11. హుమాయున్ (1458 - 1461), 12. నిజాంపా (1461 -1468), 13. మూడో మహామృద్గపొ (1468 -1482), 14. మామూద్పా (1482 - 1518), 15. అహమృద్గపొ (1518 - 1521), 16. అల్లాఉద్దీన్ (1521), 17. వాలీయుల్లు (1521-1524), 18. కాలీముల్లా (1524 - 1527)

12.5 అల్లా ఉద్దీన్ బహమన్ పె(క్రీ.శ. 1347-1358) :

బహమన్ రాజ్య స్థాపకుడు. గోప్య యోధుడు. బహమనీ రాజ్యాన్ని ఉత్తరాన పైన్ గంగా నుంచి దక్షిణాన క్షోషణది వరకు, పడమర అరేబియా సముద్రం నుంచి తూర్పున భువనగిరి వరకు వ్యాపింప చేశాడు. విజయనగర రాజులకు, బహమనీ సుల్తాన్లకు ఘర్షణ ఇతడి కాలంలోనే ప్రారంభమైంది విజయనగర రాజ్యం పై దాడి చేసి బీదర్, మాల్దె, గోవా, దాబోల్, కోల్కా పూర్వ తెలంగాణాలను ఆక్రమించాడు. హసన్ గంగూ తన రాజులని గుల్బర్గా ను సర్వాంగ సుందరంగా తీర్చిదిద్దాడు అంతే కాకుండా తన రాజ్యాన్ని గుల్బర్గా, దొలతాబాద్, బీదర్, బీరార్ లనే నాలుగు తరఫ్ లుగా విభజించాడు. తరఫ్ అంటే రాష్ట్రం. బహమన్ పొ మలేరియా జర్వంతో క్రీ.శ. 1358లో మరణించాడు. ఇతడు రెండో అలగ్గాండర్ బిరుదు ధరించాడు.

12.6. మహామృద్గ గవాన్ :

మూడో మహామృద్గ పొ కాలంలో బహమనీ రాజ్య పైభవం ఉచ్చుదశకు చేరింది. దీనికి గాను గోప్య పాత్ర పోషించినవాడు మహామృద్గ గవాన్. మహామృద్గ గవాన్ క్రీ.శ. 1404 లో పారశీక కుటుంబంలో జన్మించాడు. క్రీ.శ. 1447లో బీదర్ చేరి, రెండో అల్లా ఉద్దీన్ కోలుపులో ఉద్యోగమంపాదించుకున్నాడు. బాహ్య, అంతర్గత శత్రువుల దాడుల నుంచి బహమని రాజ్యాన్ని గవాన్ రక్షించాడు. దీంతో ఇతని శక్తి సామర్థ్యాలు గుర్తించి మహామృద్గ పొ, తన ప్రధానిగా నియమించుకున్నాడు.

గవాన్ అధికారాన్ని స్వీకరించిన వెంటనే బహమనీ రాజ్య విస్తరణకు పూనుకున్నాడు. తెలంగాణా, రాజమహాంద్రవరం, కొండపీడులను ఆక్రమించి, వాటి పై మార్లిక్ హసన్నను అధికారిగా నియమించాడు. 1481లో గవాన్ తూర్పుతీరం వెంబడి కాంచీపురం వరకు దాడి చేశాడు. మార్గ మద్యలో అనేక ఆలయాలను కొల్పగొట్టి అపార ధనరాశులను దీచుకున్నాడు. బహమని రాజ్యాన్ని తపతి నది నుంచి తుంగబట్టవరకు విస్తరింపచేశాడు.

అధికారాన్ని సున్నిరం చేసుకొన్న తరవాత రాజ్యంలో అనేక సంస్కృతాలు ప్రవేశపెట్టాడు వికేంద్రీకరణ లక్ష్యంగా నాలుగు రాష్ట్రాలను, ఎనిమిది రాష్ట్రాలుగా విభజించాడు. పంట పొలాలను సర్వ చేయించి, పండ్చె పంట పై ఆధారపడి శిస్తు నిర్ణయించే పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టి తోడరమల్ కు మార్గదర్శకుడయ్యాడు. తాను విదేశీయుడు అయినా స్వదేశీయులకు ఉన్నత ఉద్యోగాలిచ్చాడు. గవాన్ గొప్ప విద్యాభిమాని. గడిత, సాహిత్య, వైద్యకాస్త్రాలు అంటే అతనికి అభిమానం. బీదర్ లో ఒక పెద్ద మదరసాను నిర్మించాడు. దానిలో 3000 రుంధాలుండే రుంధాలయాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు. ఈ చర్యవల్ల రాజ్యంలో గవాన్ ప్రతిష్ట పెరిగిపోయింది. దీంతో స్వదేశీ ముస్లింలు అతడిపట్ల అసూయ చెంది మహామృద్ పొ బాగా మద్యం స్వవించి ఉన్న సమయంలో సుల్తాన్ కు గవాన్ పై పితూరీలను చెప్పారు. పైగా గజపతులతో కలిసి సుల్తాన్ పై కుటు పన్నుతున్నాడని అతడిని నమ్మించారు. దీనితో ఆగ్రహించిన సుల్తాన్ కీశ. 1481లో గవాన్ కు ఉరిశిక్ విధించాడు. గవాన్ మృతితో బహమనీ రాజ్యంలో పకమత్యం, ప్రభుత్వ పాటవం నశించిపోయాయి. గవాన్ మరణంతో ఒక రాజనీతిజ్ఞని శకం ముగిసినట్లు యింది పశ్చాత్తా పం చెందిన సుల్తాన్ మహామృద్ పొ తీ 1482లో మరణించాడు. న్యాయబుద్ధితో, వాస్తవ దృష్టితో చూసినట్లయితే భారతదేశంలోని మహామృదీయ చరిత్రలో గవాన్ కు సమానమైన వారు కనిపించరు. మూడో మహాద్ పొ తరవాత అధికారానికి వచ్చి పొలకులు బలహీనులు. దీంతో బహమనీ రాజ్యం పతనమై అయిదు స్వతంత్ర ముస్లిం రాజ్యాలుగా చీలిపోయింది

అవి అహ్వాద్ నగర్, గోల్గౌండ, బీజపూర్, బీదర్, బీరార్ ఈ విధంగా బహమనీ సామ్రాజ్యం పతనమైంది.

బహమనీ రాజ్యవిచ్ఛిన్నము: మూడోమహామృద్ పొ మరణం తర్వాత అతడి కుమారుడు మామూద్ పొ సుల్తాన్గా ప్రతిష్టితుడయ్యాడు. మాముద్ పొ సుల్తాన్ అయ్య నాటికి 12 ఏండ్ల బాలుడు. ఇతడి కాలంలో అనేక మంది రాష్ట్రాలకులు తిరుగుబాటు చేసి స్వతంత్రం ప్రకటించుకోవడం జరిగింది. దాంతో బహమనీ రాజ్యం విచ్ఛిన్నమై, దాని స్థానంతో బీరార్, బీదర్, అహమ్మద్ నగర్, గోల్గౌండ, బీజపూర్ అనే ఐదు స్వతంత్ర రాజ్యాలు ఏర్పడ్డాయి. 1490లో బీరార్లో ఇమ్మద్ పోలు, 1492లో బీదర్లో బరీద్ పోలు, 1490లో అహమ్మద్ నగర్లో నిజాంపోలు, 1512లో గోల్గౌండలో కుతుబ్ పోలు, 1490లో బీజపూర్లో ఆదిల్ పోలు పొలకుయ్యారు. ఈ విధంగా బహమనీరాజ్యం విచ్ఛిన్నమై, దక్కిణ

భారతదేశ రాజకీయ యవనికపై ఐదు స్వతంత్ర్య ముస్లిం రాజ్యాలు ఏర్పడ్డాయి. మామూద్ షా తర్వాత అతడి నలుగురు కుమారులు అహమ్మద్ షా, అల్లాచ్ ద్వీన్, వాలిముల్లు, కౌలీముల్లుం ఒక దశాబ్దం పాటు బహామనీ రాజ్యమును పాలించండం జరిగింది. చివరి పాలకుడైన కౌలీముల్లుం మొగల్ సామ్రాజ్యం స్థాపన కుట్ట సమకాలికుడు. అతడి సహాయ సహకారాలతో బహామనీ రాజ్యానికి పునర్వైభవాన్నితెచ్చేందుకు ప్రయత్నించాడు. అయితే అది సాధ్యపడక పోగా కౌలీముల్లుం 1528లో మరణించడంజరిగింది. అతడి మరణంతో బహామనీ రాజ్యం దక్కిణభారత రాజకీయలనుండి అంతర్భాసమయంది.

12.7 బహామనీ రాజ్యం - రాజకీయ పరిస్థితులు

బహామనీ రాజ్యాన్ని మొత్తం 18మంది సుల్తానులు 1347 నుండి 1527 వరకు పాలించారు. ఏరి చరిత్ర మొత్తం కుట్టలు, కుతంతూలతో నిండి ఉంది. విన్సెంట్ స్క్యూట్ అభిప్రాయంలో బహామనీ సుల్తాన్లలో ఎక్కువమంది దుష్టపాలకులు, విషయలోలురు, మత మూర్ఖులు, మరి కొంతమంది సర్దార్ చేతిలో కీలుబోమ్ములు. 175 సంవత్సరాల ఏరి రాజకీయ చరిత్రలో జరిగిన కుట్టలు, యుద్ధాలు ఆశ్చర్యం కలిగిస్తాయి రాజ్యాధికారం కోసం జరిగిన పోరాటంలో అయిదుగు సుల్తాన్లు హత్యగావించబడ్డారుముగ్గురిని సింహసనం నుంచి తోలగించగా, ఇద్దరు అంధులు కావడం జరిగింది. బహామని సుల్తాన్లు స్వతంత్రంగా పాలించినప్పటికీ అబ్బాసిద్, ఖలీఫాలను తమ అధిపతులుగా అంగీకరించారు. రాజ్యానికి అధిపతి సుల్తాన్ అతడు పరిపాలనా, శాసన, న్యాయాధికారాలు కలిగి ఉండేవాడు. ఏరిలో కొంతమంది సుల్తాన్లు తాము భగవంతుని పుతునిధులుమని చెప్పుకోన్నారు. సుల్తాన్ అధికారాన్ని ప్రశ్నించే అధికారం ఎవ్వరికి లేదు అయితే, వాస్తవంలో బలవంతులైన మంతులు, సర్దార్లు సుల్తాన్ అధికారాలను పరిమితం చేశారుబహామనీ రాజ్యంలో చెప్పుకోదగినంత పరిపాలనా యంత్రాంగం అంటూ ఏదీలేదు. బహామన్ ఎల్లప్పుడు యుద్ధాలలో నిమగ్నిష్ట ఉండడంవల్ల కాలరాహిత్యంవల్ల పట్టిష్టమైన పరిపాలనా యంత్రాంగాన్ని నిర్మించలేకపోయాడు. మొదటి మహామ్మద్ షా (1358-1375)కాలంలో, మహామ్మద్ గవాన్ ప్రవేశపెట్టిన సంస్కరణలు మురాతగాదాలు వల్ల సత్పులితాలు ఇవ్వలేదు. రాజ్యాన్ని నాలుగు తరఫ్ లుగా (రాష్ట్రాలు) విభజించడమైంది. వాటి రాజధానులు దోలతాబాద్, బీరార్, బీదర్, గుల్బర్గా. తరఫ్ పాలకున్ని "తరఫ్ దార్" అని పిలిచేవారు. మూడో మహామ్మద్ షా కాలంలో సామ్రాజ్య పరిధి బాగా పెరగడంతో తరఫ్ ల సంఖ్య ఎనిమిదికి పెరిగింది.

పాలనా సాలబ్యం కోసం తరఫ్ లు సర్కార్లుగా, సర్కార్ పరిగణాలుగా విభజించడం జరిగింది. పరిపాలనా విభాగాలలో అన్నింటి కంటే చిన్నది రూమం. పరిపాలనలో సుల్తాను ఎనిమిది మంది మంతులు సహాయపడేవారు. బహామని రాజ్యం చుట్టూ ఉన్న హిందూ రాజ్యాలతో నిరంతరం సంఘర్షణలు జరుగుతూ

ఉండటంతో సుల్తాన్లు సిద్ధ సైన్యాన్ని పోవించేవారు సుల్తాన్ అంగరక్షక దళాన్ని కలిగి ఉండేవాడు బహమనీ సుల్తాన్లు పిరంగిదళంతో పాటు ఆశ్వగజ, పదాతి దళాలను పోవించడం జరిగింది. మహాబుద్ధిన్ అహ్వాద్ మన్సుబ్ దారి విధానాన్ని ప్రవేశ పెట్టాడు. మన్సుబ్ దార్లకు వారి హోదాలను బట్ట జాగీర్లు ఇవ్వబడ్డాయి

12.8 ఆర్థిక పరిస్థితులు

బహమనీ సుల్తానులు తెలంగాణలో పెద్ద పెద్ద తటాకాలు తవ్వించి నీటి సాకర్యాలు కల్పించి, వ్యవసాయాన్ని ప్రోత్సహించారు. కానీ ఏరి కాలంలో ఆర్థికంగా రాజ్యం అలజడికి గురయ్యింది. రాజ్యంలో వనరులున్నప్పటికీ ప్రజలు పేదరికంలో మగ్గారు సంపద మొత్తం కొద్దిమంది చేతుల్లో నే కేంద్రికృతమైంది. రాజ్యంలోని వనరులు ప్రజల స్నితిగతుల బాగు కోసం కాకుండా, యుద్ధ అవసరాల కోసం ఉపయోగించడం జరిగింది.

హిందువులు ఆర్థిక దోషిడికి గురయ్యారు. వారిపై అనేక రకాల పన్నులు విధించడమే కాకుండా, తరుచుగా కరువుకాటకాలు ఏర్పడి ప్రజలు అనేక ఇచ్చిందులను ఎదుర్కొనేవారు. మూడో మహ్వాద్ పాకాలంలో బహమనీ రాజ్యాన్ని సందర్శించిన రష్యా వర్షకుడు అధనేపియన్ నికిటిన్ ఆరాజ్య పరిస్థితులను ఈ విధంగా వర్ణించాడు. "దేశంలో జన సమృద్ధం ఎక్కువ. పల్లె ల్లో నివసించే వారి జీవితాలు దుర్ఘారస్తార్లు భోగ భాగ్యాలతో ఓల లాతుండగా, రైతులు దుర్ఘార దారిత్రయింలో కుంగిపోతున్నారు".

12.9 సాంఘిక, మత పరిస్థితులు

సమాజంలో సుల్తాన్ మన్సుబ్ దార్లు, సద్గార్లకు ఉన్నత స్థానం ఇవ్వడమైంది వారు ఎల్లప్పుడు విలాసాలతో మునిగి తేలుతుండేవారు. అయితే సామాన్య ప్రజల జీవన స్నితిగతులు దుర్ఘారంగా తయారయ్యాయి. సుల్తాన్ పాలనలో హిందువులనేక అవమానాలకు, హింసకు గురయ్యారు. హిందువులను పీడించి, జిజియా పన్ను వసూలు చేశారు. హిందూదేవాలయాలు ధ్వనింసం చేయబడ్డాయి విద్యాంసుడైన రెండో మహామృద్ధ పా, రాజనీతి దురంధరమైన మహామృద్ధ గవాన్ వంటి వారు సైతం రాజ్యంలో అధిక సంఖ్యాకులైన హిందువుల ఆదరాభిమానాలు పొందడానికి కృషి చేయక వారిని హింసించారు.

విద్యాసారస్వతాలు

బహమని రాజ్య స్థాపనతో దక్షిణాపదానికి ఇస్లాంతో సాన్నిహిత్యమేర్పడింది సుల్తాన్లు ముస్లిం విద్యావ్యాప్తిలో శద్ద కనబరిచారు ప్రతి మనీదులోను ఒక "ముల్లూ" ఉండి పారశీక, అరబీ విద్యలలో శిక్షణ నిచ్చేవారు. అల్లా ఉద్దీన్ బహమనీసింహసనాన్ని అధించడంతో పర్వియా నుంచి అనేక మంది కపులు, పండితులు అతడి ఆస్థానానికి రావడం జరిగింది. అతడు పారశిక భాష, సాహిత్యం లభించి కోసం గుల్చుగ్గా

దౌలతాబాద్ లో అనేక విద్యలయాలను నెలకొల్పాడు. దీంతో అనేకమంది యువకులు పారశీక భాష అబ్యసించడానికి పీలయింది. సుల్తాన్ ఫిరోజ్ పా (1397-1422) బహు భాషా కోవిదుడు. ఇతనికి సంగీతంపట్ల ఆసక్తి ఉండేది. ఫిరోజ్ పా "ఫిరోజీ" అనే కలం పేరుతో గజల్ప రాయడం జరిగింది. ఫెరిష్టా తన రచనల్లో ఫిరోజ్ పా గజళ్లను గురించి ప్రత్యకంగా ప్రస్తావించాడు రెండో మహామృద్ పా అరబిక్, పారశీక భాషలలో పండితుడు. విద్యాంసుల గోప్తులలో ఎక్కువ ఆసక్తి చూపివాడు ఇతడు పారశీక కవి హాఫీజ్ ను తన ఆస్తానానికి రప్పించుకున్నాడు. ప్రజలు రెండో మహామృద్ ను రెండో అరిష్టాటిల్ అని కీర్తించారు రెండో అహమృద్ పా ఖోరసాన్ కు చెందిన అజారీ కవిని తన ఆస్తానానికి రప్పించి "బహ్మాన్ నామా" పేరుతో బహామనీ వంశ చరిత్రను రాయించాడు. అయితే దుర దృష్టవశాత్తు ఆ గ్రంథం లబ్యం కావడంలేదు గవాన్ పారశీక భాషలో పండితుడు; విద్యాభిమాని, ఇతడు రాజకీయ వ్యవహరాల్లో నూ దౌత్య విషయాల్లో ను నిమగ్నిటై ఉన్నప్పటికే కొంతసమయాన్ని సాహిత్య చర్చల కోసం కేటాయించేవాడు. గవాన్ రియాజుల్ - ఇ, మ నాజిరుల్ - ఇన్నాలను రచించాడు. అంతే కాకుండా విద్యాభివృద్ధికి బీదర్ లో పెద్ద మదరసాను నిర్మించి అందులో 3000 పుస్తకాలతో గ్రంథాలయాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు.

తెలుగులో క్షమీయత్తు లు దండకవిలెలు రాయడం ముస్తిం సంప్రదాయమేనని చెప్పువచ్చు

వాస్తు శిల్పం

దక్షిణాపథంలో ముస్తిం వాస్తు కళకు ప్రచారాన్ని కల్పించిన పాలకులు బహామనీ సుల్తానులు దౌలతాబాద్, గుల్బర్గా, బీదర్ లో అనేక నిర్మాణాలు చేపట్టడం జరిగింది. బహామనీ వాస్తు కళ భారతీయ టర్మీ, పారశీక, ఊజిష్టు శిల్పకళాశైలుల సమ్మేళనం గుల్బర్గా కోటలో 1367 సంవత్సరంలో నిర్మించిన జామి మసీదు గొప్ప నిర్మాణం. అంతేగాక గుల్బర్గా లో నిర్మించిన సుల్తాన్ సమాధులు గొప్ప వాస్తు కళాఖండాలబీజపూర్ లో నిర్మాణమైన గోల్ గుంబజ్ బహామనీల ప్రసిద్ధ నిర్మాణం.

1425లో అహమృద్ పా రాజులానిని బీదరుకు మార్చిన అనంతరం, అక్కడ అనేక మసీదులు, మదరసాలు, భవనాలు, సమాధుల నిర్మాణం చేపట్టడం జరిగింది. ఆ నిర్మాణాలలో ఇరాన్ ప్రభావం స్వప్తంగా కనిపిస్తుంది అయితే ఇరాన్ కైలిని స్థానికావసరాలకు అనుగుణంగా మార్చడం జరిగింది. రంగు పెంకులను, వర్షాదిత్యాలను వినియోగించడం బీదర్ కైలిలోని ముఖ్య లక్షణం. బీదర్ లోనే గవాన్ కళాశాల పారశీక కైలిలో, మూడంతస్తు లతో ఎత్తైన గోపురాలతో నిర్మాణం గావించబడింది ఫిరోజ్ పా సమాధిలో హిందూ వాస్తు కళ ప్రతిబింబిస్తుంది

12.10 ప్రశ్నలు

1. బహమనీ రాజ్య రాజకీయ చరిత్రను వివరించండి.
2. మహాముద్ గవాన్ బహమనీ రాజ్య పటిష్ఠతకు చేసిన సేవలేని.

12.11 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1. Asharf K.M.: Life and Conditions of the People of Hindustan (1200-1550 A.D.)
2. Habib Mohammad and K.A.Nizami (Ed): Comprehensive History of India AD 1206-1526
3. Habib Mohammad: Politics and Society in Early Medieval Period Vol I & II
4. Habib. Irfan (Ed): Medieval India – Research in the History of India 1200-1750 A.D.
5. Iswari Prasad:A Short History of Muslim Rule in India
6. Iswari Prasad:History of Medieval India from 647 to 1526 A.D.
7. Jackson. P.: The Delhi Sultanate
8. Majumdar, R.C. (Ed):History and Culture of the Indian people, Vol. VI.
9. Mehta, J.L.: Advanced Study in the History of Medieval India, Vol. I
10. Panikkar, K.M.: A Survey of Indian History
11. Srivastava, A.L.: Sultanate of Delhi
12. Tripathi, A.S.: Some Aspects of Muslim Rule in India

Dr.D.Venkateswara Reddy

పారము - 13 - విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపన - సంగమ, సాఖువ వంశాలు

విషయకమం

- 13.1 లక్ష్యం
- 13.2 ఉపోద్ధాతం
- 13.3 సంగమ వంశము
- 13.4 మొదటి హరిహరరాయలు
- 13.5 మొదటి బుక్కరాయలు
- 13.6 రెండవ హరిహరరాయలు
- 13.7 రెండవ బుక్కరాయలు
- 13.8 మొదటి దేవరాయలు
- 13.9 రెండవ దేవరాయలు
- 13.10 సంగమవంశ అస్త్రమయం.
- 13.11 మల్లిఖార్జున రాయలు
- 13.12 రెండో విరూపాక్షరాయలు
- 13.13 సాఖువ వంశము
- 13.14 సాఖువ నరసింహరాయలు
- 13.15 ఇమ్మడి నరసింహరాయలు
- 13.16 సారాంశము
- 13.17 ప్రశ్నలు
- 13.18 ఉపయుక్త ర్యంధాలు

13.1 లక్ష్యం: కీ.శ. 1336 లో స్థాపించబడిన విజయనగర సామ్రాజ్యం 1646 వరకు కొనసాగింది. ఈ మధ్య కాలంలో విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని 4 రాజవంశాలు పాలించాయి. వాటిలో మొదటిదైన సంగమ వంశం 150 సంవత్సరాలు పాలించింది. ఈ వంశస్ను ల పరిపాలనా కాలంలో విజయనగర రాజ్యం కర్ణాటక తమిళనాడు, ఆంధ్రదేశంలోని రాయలనీము ప్రాంతాలకు విస్తరించి సామ్రాజ్యంగా రూపుదిద్దు కుంది సంగమ వంశ పాలకుల తరువాత సాఖువ వంశరాజులైన సాఖువ నరసింహరాయలు ఇమ్మడి నరసింహరాయలు విజయనగరాన్ని పాలించారు. సంగమ, సాఖువ వంశాల రాజకీయ చరిత్రను తెలియజేయటమే ఈ పారం లక్ష్యం.

13.2 ఉపోద్ధాతం:

విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపకులైన హరిహరరాయలు, బుక్కరాయలు సంగముని కుమారులైనందువల్ల ఏరి వంశానికి సంగమ వంశం అని పేరు పచ్చింది. ఏరి వంశీయులు కీ.శ.1336 నుండి 1485 వరకు 8 మంది రాజులు 150 సంవత్సరాలు పాలించారు. హరిహరరాయలు తన సోదరులైన కంప, బుక్క. మారపు, ముద్దపుల సహాయంతో, విజయనగర రాజ్యాన్ని కుమకుమంగా విస్తరింపచేసి, రాజ్య పునాదులను పటిష్టంగా నిర్మించి, దానికి సుస్థిరమైన పరిపాలనా వ్యవస్థను ఏర్పరచాడు. ఈ వంశంలో సుపుసిద్ధుడు రెండో దేవరాయలు ఇతని కాలంలో

విజయనగర రాజ్యం మునుపెన్నడూ లేనంతగా విస్తరించింది. విజయనగర గౌరవ ప్రతిష్ఠలు ఇనుమడించాయి. ఇటలీయాత్రికుడు కాంట్, పర్సియా రాయబారి రజాక్ ఇతని ఆస్తానాన్ని దర్శించి విజయనగర వైభవాన్ని వర్ణించారు.

13.3. సంగమ పంశము

13.4 మొదటి హరిహర రాయలు:

విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపకుడు మొదటి హరిహరరాయలు. ఇతడే విజయనగరాన్ని పాలించిన తోలిరాజు. ఇతని తల్లిదండ్రులు మానాంబిక, సంగమరాజు. ఇతడు యదువంశ క్షత్రియుడు. ఇతనికి కంపరాయలు, బుక్కరాయలు, మారపు, ముద్దపు అనే నల్లు రు సోదరులుమారు. తన సోదరుల సహయంతో ముఖ్యంగా బుక్కరాయల సాయంతో హరిహరరాయలు విజయనగర రాజ్యాన్ని, గొప్ప సామ్రాజ్యముగా రూపొందించాడు.

కీ.శ. 1339 నాటికి హరిహరరాయలు రాజ్యం తూర్పున బంగాళాఖాతం నుండి పడమర అరేబియా సముద్రం వరకు వ్యాపించినట్లు కీ.శ.1339 నాటి 'అటకలగుండు' శాసనం, 'ఆకుమళ్ళ' శాముశాసనం పేర్కొంటున్నాయి. ఈ శాసనాలు హరిహర రాయలను పూర్వ పశ్చిమ సముద్రాధిపతి' అని వర్ణించు న్నాయి 1340 నాటికి హరిహరరాయల రాజ్యం ఉత్తర దిక్కున బాదామి వరకు విస్తరించినట్లు అక్కడ లభించిన అతని శాసనం పల్ల తెలుస్తు న్నది హరిహర రాయలు 'చతుస్సముద్రాధిపతి' అని 1340 నాటి శాసనం పేర్కొన్నది. 1342 లో పశ్చిమ సముద్ర తీరంలోని హోనావరను హరియన్ (హరిహరరాయలు) అనే ముస్లిమేతరుడికి ఒక సుల్తాన్ లోటి పోంచే వాడని ఇబన్ బటూటా పేర్కొన్నాడు.

ఉదయగిరి దుర్గ ఆకుమణి:

కీ.శ. 1343 నాటికి తూర్పు సముద్రతీరం ప్రాంతంలోని ఉదయగిరి దుర్గాన్ని హరిహరుని సోదరుడైన బుక్కరాయలు ఆకుమించాడు. ఈ తూర్పు ప్రాంతానికంతా ఉదయగిరిని కేంద్రంచేసి, ఆ దుర్గాన్ని విజయనగర రాజులు పటిష్ఠం చేశారు. 'రాయసింహసనానికి మొదలి దుర్గమైన ఉదయగిరి' అని శాసనాలు ఉదయగిరి ప్రాముఖ్యాన్ని గూర్చి పేర్కొన్నాయి. అప్పటి వరకు తూర్పు తీరంలో ప్రాముఖ్యంలో ఉన్న నెల్లూ రు తన ప్రాముఖ్యాన్ని కోల్పోయింది. రాజకీయాధికారం నెల్లూ రు నుండి ఉదయగిరికి మారింది. ఈ దుర్గాన్నికి మొదటి బుక్కరాయలు కుమారుడైన విరూపాక్షరాయలు అధిపతిగా ఉన్నాడు. ఇతని తరువాత ఈ దుర్గాన్ని కంపరాయలు పాలించారు. "ఉదయగిరి విజయం అద్దంకి రెడ్డి రాజ్య ఆకుమణికు అంకురార్పణ భవిష్యత్తుల తీరాంద్ర దేశ చరిత్ర గతిని అది మారుతోవకు తెప్పినది" అని నేలటూరి వెంకట రమణయ్య పేర్కొన్నాడు.

హోయసాల రాజ్య ఆకుమణి:

హరిహరుని కాలంలో హోయసాల రాజ్యం విజయనగర రాజుల స్వాధీనమయింది. మధుర సుల్తానుతో జరిగిన యుద్ధంలో హోయసాల రాజు మూడో బల్లా లుడు మరణించాడు ఇతని తరువాత ఇతని కుమారుడు విరూపాక్ష నాల్గో బల్లా లుడు రాజ్యానికివచ్చాడు. ఇతడు సమర్పించాడు కంపరాయలు రాజ్యంపై దండెత్తి రాగా నాల్గో బల్లా లుడు పారపోయి బనవాసిని పాలించే కదంబుల వద్ద ఆశయం పోందాడు1346 నాటికి హరిహరుని తరఫున బుక్కరాయలు హోయసాల రాజ్యాన్ని జయించి విజయనగర రాజ్యంలో విలీనం చేశాడు.

విజయనగర - బహమనీ సంఘర్షణ:

మొదటి హరిహరాయల కాలంలోనే విజయనగర రాజులకు బహమనీ సుల్తానులకు మధ్య పోరు ఆరంభమైంది. విజయనగర బహమనీ సంఘర్షణ గత కాలపు వారసత్వంగా సంక్లిషించినది అని గోర్టి వెంకటరావు అంటాడు. హరిహరుని కాలంలోనే దక్కలో క్రి.శ.1347 లో బహమనీ రాజ్యస్థాపన జరిగియి. దానికి మొదటి సుల్తాన్ అయిన అల్లా ఉద్దీన్ హసన్ బహమనీ పొ హిందూరాజ్యాలను జయించి తనరాజ్యాన్ని విస్తరింపజేసుకోవడానికి ప్రయత్నించాడు. కృష్ణ-తుంగబఢ అంతర్వేది దక్షిణాపథంలో కీలకస్థానయో ఉంది. దీనిని ఆక్రమిస్తే దక్షిణాపథ సార్వబౌమత్వం సులభసాధ్యం. అందువల్లనే దీనిపై ఆధిపత్యం కోసం గతంలో పల్లవ - చాళుక్య, చాళుక్య-చోళ, యాదవ - పోయసాల సంఘర్షణలు జరిగాయి. ఇప్పుడు విజయనగర-బహమనీ సంఘర్షణ అందుకోసమే. అందులోనూ రాయచూరు, ముద్దల్ వంటి బలమైన దుర్గాల ఉనికి ఈ అంతర్వేది ప్రాముఖ్యాన్ని పెంచింది. రాజ్యవిస్తరణకాంక్ష విజయనగర బహమనీ రాజ్యాల రాజులకూ సహజమే. సారవంతమైన భూములతోనూ, తీర వాణిజ్యంతోను వృద్ధి చెందిన విజయనగర రాజ్య పశ్వర్యం కూడా నిస్సార పీరభూమి ప్రాంతంలో ఉన్న బహమనీ రాజ్యపాలకులను ప్రేరించింది. పైగా ముసునూరి, విజయనగర పాలకులు బహమనీ రాజ్యపు అరబీ గుర్రాలకు సంబంధించిన వాణిజ్యానికి అడ్డంకులు కల్పించేవారు. విదేశీ వాణిజ్య కేంద్రమైన గోవ మీద ఇరువర్గాల దృష్టి పడింది. వీటికి తోడు పరిసర రాజ్యాలు బహమనీల బంగారు నాశేలను కరిగించి వారి ద్రవ్య విధానానికి నష్టం కలిగించేవారు. ఈ రాజకీయ, ఆర్థిక కారణాలకు మతమనే మారణాయిదం తోడయింది. ఇస్లాం మత వ్యాప్తి బహమనీ సుల్తానుల ధ్వయమైతే దీనిని నిరోధించడం తమ తమ సంస్కృతులకు తగిన రక్షణ కల్పించడం విజయనగర పాలకుల లక్ష్యమయింది. ఈ కారణాల వల్ల విజయనగర - బహమనీ రాజులకు మధ్య నిరంతర తీవ్ర సంఘర్షణ తప్పలేదు. ఈ సంఘర్షణ మధ్యయుగ దక్షిణాపథ రాజకీయ చరిత్రలో ప్రదానాంశమయింది.

క్రి.శ 1347 లో విజయనగర రాజ్య ఉత్తర సరిహద్దుల్లో ఒక తిరుగుబాటు జరిగింది ఇది అవకాశంగా తీసుకుని బహమనీ పాలకుడు అల్లా ఉద్దీన్ హసన్ పొ తన సేనాని ముఖారక్ ఖాన్ ను హరిహర రాయల రాజ్యం పైకి పంపాడు. ముఖారక్ దండత్తి వెళ్ళి రాయచూర్ వరకు గల ప్రాంతాన్ని జయించాడు. రాయచూర్ వద్ద ఉబయపక్షాలకు తీవ్రపోరాటం జరిగింది. ఈ పోరాటంలో విజయనగర పైన్యాలు బహమనీ పైన్యాలను ఓడించి మళ్ళీంచాయి. అయితే హరిహరరాయలు రాయచూర్ దుర్గానికి పశ్చిమంలో, ఉత్తరంలో బాదామి వరకుగల ప్రాంతాన్ని కోల్పోయాడు. విజయనగర పాలకులకు బహమనీ సుల్తానులకు మధ్య జరిగిన తోలి యుద్ధం ఇదే నాటినుండి అంతర్వేది కోసం ఇరు పక్షాల మధ్య భయంకర పోరు కొనసాగింది.

కదంబ రాజ్య ఆక్రమణ:

హరిహరరాయల కాలంలో మరోక విజయం కదంబరాజ్య ఆక్రమణ. పోయసాల నాల్గో బల్లా లునికి ఆశ్రయమిచ్చి బనవాసిని పాలిస్తున్న కదంబులు హరిహరరాయల కోపానికి కారకులయినారు హరిహరరాయలు తమ్ముడు మారపు పెద్ద పైన్యంతో దండత్తి వెళ్ళి బనవాసి పాలకుని ఓడించి, అతని రాజ్యాన్ని విజయనగర రాజ్యంలో విలీనం చేశాడు.

మధుర దండయాత్ర:

హరిహరరాయల కాలంలో జరిగిన ఒక ముఖ్య సంఘటన మధుర దండయాత్ర. మధుర సుల్తాన్ చే ఓడించబడి బంధిగా ఉన్న తోడమండల పాలకుడు సంబువరాయలను రక్తించడానికి ఈ దండయాత్ర జరిగింది.

కీ.శ.1352 లో ఉదయగిరి నుంచి కంపరాయల కుమారుడు సావళ్ళ ఒక సైన్యంతో, కోల్హర్ జిల్లా మశబాగల్ నుంచి బుక్కరాయల కుమార కంపన మరోక సైన్యంతో ఏక కాలంలో మధుర పైకి దండత్తి వెళ్ళారు. మధుర సుల్తాన్ వారిని ఎదిరించి పరాజయం చెందాడు. సాంబువరాయుని బంధవిముక్తిని చేసి మరల అతనిని తొండమండలం రాజగా చేసి సావళ్ళ, కంపనలు 'శంబువరాయ స్తాపనాచార్య' అనుబిరుదులు ధరించారు.

హారిహరరాయలు సమర్పుడైన పాలకుడు. తన సోదరుల సహాయంతో స్వతంత్ర విజయనగరరాజ్యస్థాపన చేయడమే గాక, రాజ్యాన్ని సువిశాల భూభాగాలతో విస్తరింపజేసాడు. తన మంత్రుల సహాయంతో చక్కని పరిపాలనా వ్యవస్థను రూపొందించాడు. హారిహరుని మంత్రులలో ఒకడైన అనంతరసు పాలనాసాకర్యం కోసం విజయనగర రాజ్యాన్ని సీమలుగా, నాడులుగా, స్ఫూర్థలుగా విభజించాడు. కరణీకపు మిరాశీలను ఏర్పరచి, కావలి కట్టుబాటును చేసి చక్కని పాలనా వ్యవస్థను నిర్మించాడు అనేక చెరువులను తవ్వించి వ్యవసాయాభివృద్ధికి పాటుబడినాడు. ఇతని సేవలకు మెచ్చి హారిహర రాయలు ఇతనికి 'సర్వశిరః ప్రధాని', 'చిక్కడదయుడు' అనే బిరుదులనిచ్చి సత్కరించాడు. హారిహరరాయలు తన సోదరులను రాజ్యంలోని వివిధ ప్రాంతాలకు ప్రతినిధులుగా నియమించాడు. ఉదయగిరి రాజ్యానికి కంపరాయలు, హోయసాల రాజ్యానికి బుక్కరాయలు, అరగమలేనాడు రాజ్యానికి మారపు, ముఖువాయి రాజ్యానికి ముద్దపు మండలేశ్వరులైనారు.

13.5 మొదటి బుక్కరాయలు (కీ.శ. 1356 - 1377):

హారిహరరాయల తరవాత అతని తమ్ముడైన బుక్కరాయలు విజయనగర సింహసనమధిష్టాపకుడైన విజయనగర రాజ్యస్థాపనలో, ఆ తరువాత రాజ్య విస్తరణలోను హారిహరునితో బాటు తీవ్రంగా కృషిచేశాడు.

కంపరాయల దక్షిణ దిగ్గిజయయత్త:

బుక్కరాయల కాలంలో జరిగిన తోలి ముఖ్య సంఘటన తొండమండలాన్ని ఆక్రమించడం. కంచి పరిసర ప్రాంతాలను తొండమండలమంచారు. కీ.శ.1353 లో హారిహరరాయలచే ప్రతిష్టితుడైన సంబువరాయలు కొంతకాలం విజయనగరరాజుకి విధేయసామంతుడై పాలించాడు. హారిహరుని మరణం తరువాత విజయనగరాలభికారాన్ని ధిక్కరించి, మధుర సుల్తాన్ తో కలిసి కుట్టలు పన్నసాగాడు. ఉత్తరం వైపునుంచి విజయనగరంమీద బహమనీదాడులు అవకాశంగా తీసుకోని ద్రావిడదేశంలో విజయనగరానికి చెందిన కొంతభాగాన్ని ఆక్రమించాడు. దీనితో ఆగ్రహించిన బుక్కరాయలు, సంబువరాయలను శిక్షించడానికి తన కుమారుడైన కుమారకంపనను దక్షిణ మీదికి పంపాడు. సంబువరాయలకు, కుమార కంపనకు మధ్య జరిగిన యుద్ధంలో సంబువరాయలు, అతని కుమారుడు రెండో వెనుమ కొండాన్ మరణించినట్లున్నారు. దీనితో తుండీర రాజ్యం లేక రాజగంభీర రాజ్యం అనే పేరుతో గల సంబువ రాజ్యం అంతమయింది. తొండమండలం విజయనగర రాజ్యంలో విలీనమయింది. ఈ విజయం 1360 లో జరిగిందని కొండరుపండితులు అభిప్రాయపడినారు. అయితే మరికోండరు పండితులు ఈ విజయం 1362 లో జరిగిందని, కంపన సంబువరాయలను బందిచేసి తిరిగి అతని రాజ్యంలో నిలిపాడని, విజయనగర సామంతుడుగా సంబువరాయలు తన పాలన కొనగించాడని అభిప్రాయపడినారు.

విజయనగర - బహమనీ సంఘర్షణ:

బుక్కరాయల కాలంలో విజయనగర రాజులకు బహమనీ సుల్తానులకు మధ్య జరిగిన యుద్ధాల గూర్చి పెరిష్టా తన రచనల్లో పౌందుపరిచాడు కానీ ఇతని రచనలు నమ్మదగినవి కావని కొండరు చరిత్రకారులు అభిప్రాయపడినారు. అల్లా ఉద్దీస్త తరువాత అతని మొదటి కుమారుడు మొదటి మహామృద్ధ పూ బహమనీ పాలకుడయ్యడు ఇతడు

రాజ్యానికి రాగానే కొంతమంది అమీద్ తిరుగుబాటు చేశారు. ఇది అవకాశంగా తీసుకుని రాయచూర్ ప్రాంతాన్ని తనకు తిరిగి ఇవ్వాలని బుక్కరాయలు, కౌలసును తిరిగి ఇవ్వాలని ముసునూరి పాలకుడు మహామృద్ పా రగ్గరికి ఒకేసారి రాయబారం పంపారు. ఇదే సమయంలో డిల్లీ సుల్తాన్ దక్కన్ పై దండెత్తి వస్తు న్నాడని తెలిసి హిందూరాజులను శిక్షించడానికి ఇది సమయం కాదని తలచి రాయబారులను తన ఆస్తానంలోనే ఉంచుకోని యుద్ధ సన్నాహలు చేయసాగాడు. డిల్లీ సుల్తాన్ తన దాడిని విరమించుకోవడంతో మహామృద్ పా హిందూరాజులు తనకు సామంతులనీ, అందువల్ల వారు తనకు చెల్లించవలసిన కప్పం వెంటనే చెల్లించాలనీ రాయబారుల చేత తిరుగు కబురు పంపాడు. దానితో బుక్కరాయలు, ముసునూరి కాపయ ఆగ్రహించి ఏక కాలంలో బహమనీ రాజ్యంపై దండెత్తి వచ్చారు. కాపయ కుమారుడు కౌలసును ఆక్రమించాడు. బుక్కరాయలు అంతర్వ్యదిని ఆక్రమించాడు. కాని బహమనీ సేనలు కాపయ సేనలను ఓడించి ఒక లక్ష బంగారు హన్సులు, 26 ఏనుగులు తీసుకోని వెళ్ళాయి. చివరకు మహామృద్ బుక్కరాయలను కొన్ని సంధి పురతులకు ఒప్పించినట్లు పెరిష్టో ప్రశాదు. ఈ సంధి ప్రకారం ఉభయ రాజ్యాల మధ్య కృష్ణా నది సరిహద్దుగా ఉండవచ్చు. ఉభయప్రశాల వారు యుద్ధంలో చిక్క బందీలయినవారిని విడిచిపెట్టాలి. ఇకముందు యుద్ధం జరిగితే స్త్రీలను శశపులను వధించకూడదు. ఒక 10 సంతృప్తి పాటు ఇరుప్రశాలు సంధిపురతులను పాటించాయి. ఈ కాలంలో (1365 - 1375) విజయనగర, బహమనీ రాజ్యాల మధ్య ఎలాంటి యుద్ధాలు జరగలేదు

రెడ్డి రాజులు

బహమనీ సుల్తానులతోటి యుద్ధాలు తరవాత బుక్కరాయలు కొండవీటి రెడ్డి రాజులతో యుద్ధానికి దిగాడు బుక్కరాయలు దండెత్తి వెళ్ళి కొండవీటి రెడ్డి రాజైన అనపోతారెడ్డి ని ఓడించి అతనిహాజ్యంలోని అహోబిలం, వినుకొండ ప్రాంతాలను! ఆక్రమించాడు. బుక్కరాయలు ఈ తూర్పు తీర దండయాత్ర 1364 ప్రాంతంలో జరిగినట్లు శాసనాలు స్థానిక చరిత్రల వల్ల తెలుస్తు ఉది

మధురా విజయం:

బుక్కరాయల పరిపాలనా కాలంలో జరిగిన మునకార్యాలలో ప్రధానమయింది కుమార కంపరాయల మధురా విజయం. తొండమండల విజయంతో విజయనగర రాజ్య సరిహద్దు మధుర రాజ్యాన్ని తాకింది దానితో రెండు రాజ్యాల మధ్య ఘుర్చణ తప్పనిసరి అయింది. కేవలం రాజ్యవ్యాప్తికి గాక హిందూధర్మ సముద్ధరణ కొరకు కుమార కంపణ మధుర దండయాత్ర తలపెట్టినాడు. ఈ దండయాత్రకు సంబంధించిన వివరాలు గంగాదేవి రచించిన 'మధురా విజయం'లో వర్ణించబడ్డాయి ఈ దండయాత్రలో కుమార కంపణతో బాటు గోపన దండనాయకుడు, సాంఖువ మంగు పాల్గొన్నారు సాంఖువ మంగు అతి శౌర్య సాహసాలతో పోరాడి, మధుర సుల్తాన్ ను సంహారించి పురపక్కి సాంఖువ' అను బీరుదాన్ని ధరించాడు. ముస్లిం దండయాత్ర కాలంలో శ్రీరంగం నుంచి రక్షణకు తుమల తిరుపతి కి తీసుకోని పోయిన శ్రీరంగనాథస్వామిని మళ్ళీ మధురా విజయం తర్వాత 1371 లో యథాస్తానానికి చేర్చారు. మధురా విజయంతో విజయనగరం గొప్ప సామ్రాజ్యమై ఉత్తరాన తుంగబద్ర నుంచి దక్షిణాన సేతుబంధ రామేశ్వరం వరకు వ్యాపించింది. బుక్కరాయలు ద్రావిడ దేశానికి కుమార కంపణను పాలకునిగా నియమించాడు. కాని దురదృష్టవశాత్తు ఇతడు 1374 లో అకాలమరణం పొందాడు.

హరిహర రాయలు ప్రారంభించిన విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపన లక్ష్మీన్ని బుక్కరాయలు పూర్తి చేశాడు బుక్కరాయ మహాప్రధాని అయిన అనంతరాయలు పెనుగోండ దుర్గాన్ని నిర్మించాడు. తన సామ్రాజ్యాన్ని

బుక్కరాయలు రాజ్యాలుగా విభజించి వాటిలో పాలకులుగా రాజకుమారులను, మంత్రులను, దండనాయకులను నియమించాడు. ఇతని సామూజ్యంలో ఉదయగిరి రాజ్యం, పెనుగోండ రాజ్యం, ముళువాయి రాజ్యం, అరగుమలైనాడు రాజ్యం, తుళురాజ్యం, రాజగంభీర రాజ్యం ఉన్నాయి. ధర్మపాలనలో బుక్కరాయలు మనువు వంటివాడని గంగాదేవి ప్రాసింది. వేదభాష్యకారుడైన శాయణాచార్యులు, మాధవుడు ఇతని మంత్రులు. వారణాసి నుండి విద్యారఘులను విజయనగరానికి బుక్కరాయలు రప్పించాడు. వైదిక వాజ్ఞాయానికి భాష్యరచన ప్రారంభమయింది. 'వైదిక మార్గ ప్రవర్తక' బిరుదం బుక్కరాయలకు సార్థకం. తెలుగు కవి నాచన సోమనాథుని బుక్కరాయలు ఆదరించాడు. బుక్కరాయలు తన కుమారుడైన రెండో హరిహరరాయలను తనకు వారసునిగా నియమించి మరణించాడు.

బుక్కరాయల తన పాలనా కాలం చివరలో కీ.శ 1374 లో చైనాకు ఒక రాయబారాన్ని పంపినట్లు చైనాను పాలించిన మింగ్ వంశ చరిత్ర తెలుపుతున్నది.

13.6 రెండో హరిహరరాయలు (కీ.శ. 1377 - 1404):

బుక్కరాయలు తరువాత రెండో హరిహరరాయలు విజయనగర సింహసనం అధిష్టించాడు. ఇతని కాలంలో రాజ్యపాలనా విదానంలోను, వైదేశిక సీతిలోను ముఖ్యమైన మార్పులు పడ్డాయి. నాటి వరకు సామూజ్య భాగాలను దాయాదులు పాలించేవారు. కేంద్రాధికారం పట్ల వారి విధేయత కమంగా కీణించే ప్రమాదం ఉన్నందున వారిని తోలగించి రెండో హరిహరరాయలు తన కుమారులను నియమించాడు. ఉదయగిరిలో దేవరాయలు, మధురలో విరూపాక్షరాయలు, యువరాజు రెండో బుక్కరాయలు ములబాగల్ ప్రాంతంలో నియమించబడినారు. అరగరాజ్యం పై నమ్మకస్తు డైన మాధవ మంత్రి నియమితుడయినాడు రాష్ట్రాల్ విదొంగా విశ్వాసపాతులైన ఉద్యోగుల, రాకుమారుల పరమై, అధికారం కేంద్రీకృతమయినందున రెండో హరిహరుడు 'మహమండలేశ్వర' బిరుదానికి బదులు సార్వబోమాధిపత్యం సూచించే రాజుధిరాజు, రాజవరమేశ్వర అనుబిరుదులు ధరించాడు.

నాటి పరిస్థితులు

రెండో హరిహరుని కాలానికి బహామనీలతో మైత్రి వహించిన పద్మనాయకులు ఓరగల్లు ను ఆక్రమించారు వెలమ - బహామనీ కూటమి విజయనగరానికి ప్రమాదకరమని దాన్ని విచ్చిన్నం చేయడానికి హరిహరుడు ప్రత్యుంచాడు. అంతేగాక సాధ్యమైతే రెడ్డి రాజ్యాన్ని జయించి కృష్ణానదిని విజయనగర ఉత్తర సరిహద్దు చేయడా కనీసం రెడ్డి రాజ్యంతో సభ్యంచేయడం అతని ఆశయం. ముజహిద్ పొ హత్యతో గుల్ఘాలో చేలరేగిన అలజడులు, అనంతరం సింహసన మెక్కిన రెండో మహమ్మద్ పొ శాంతి కాముకుడు కావడం, కొండవీటిలో కుమారగిరి, పెదకోమటి వేమారెడ్డి మధ్య స్వర్ధ అతనికి ప్రోత్సాహన్నిచ్చింది

రెడ్డి రాజ్యంపై దండయాత్ర

రెండో హరిహర రాయలు రెడ్డి రాజ్యంలోని శ్రీశైల ప్రాంతాన్ని ఆక్రమించడానికి ప్రయత్నించి రెడ్డి సేనాని అయిన కాటయనే. కూరెడ్డి చేతిలో ఓడి అతని కుమారునికి తన కుమార్తెను ఇచ్చి సందిచేసుకొన్నాడు కుమారగిరి రెడ్డి చివరి కాలంలో జరిగిన అంతర్యద్దాలను ఆసరాగా తీసుకుని హరిహరుడు ఉదయగిరి పాలకుడైన దేవరాయలను రెడ్డి రాజ్యం పైకి పంపాడు దేవరాయలు కీ.శ. 1400 లో మోటుపట్లి దుర్గాన్ని ఆక్రమించాడు కీ.శ. 1402 లో పెదకోమటి వేమారెడ్డి పైకి చోండప సేనానిని హరిహరుడు పంపాడు కాని ఈ ప్రయత్సాలేవీ ఫలించలేదు. పెదకోమటి వేమారెడ్డి సింహసనమధ్యై విన తరువాత తన రాజ్యబాగాలన్నిటినీ తిరిగి స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు.

విజయనగర - బహామనీ సంఘర్షణ:

రెండో హరిహర రాయలు వెలము - బహామనీ కూటమిషై రెండు దండయాత్రలు పంపినాడు. మొదటి దండయాత్ర తెలంగాణపై జరిగింది. దీనిని యువరాజు బుక్కరాయలు, సాఖువ రామదేవుడు నిర్వహించినారు. యుద్ధంలో సాఖువ రామదేవుడు ప్రాణాలు కోల్పోయాడు. బహామనీ సైన్యం చేత కొత్తకొండ యుద్ధంలో పరాజయం పోంది బుక్కరాయలు తిరోగిమించినాడు. ఈ పరాజయానికి ప్రతీకారంగా 1397 ప్రాంతంలో రెండో దండయాత్ర జరిగింది. దీనికి బుక్కరాయలు, గుండ దండనాయకుడు నాయకత్వం వహించినారు. ఈ దాడిలో భాగంగానే దేవరాయలు అలంపురంపై దాడి చేసినట్లు తెలుస్తు ఒదిసుల్తాన్ ఫిరోజ్ పా ఈ దాడిని తీవ్రంగా ప్రతిపుటించినాడు భీకర పోరాటం తరువాత పానగల్లు బుక్కరాయల స్వాధీనమయింది

గోవా ఆక్రమణ:

రెండో హరిహరరాయల మంత్రియైన మాధవుడు క్రి.శ.1378. లో గోవాను జయించి అక్కడనుండి ముస్లింలను పారదోలాడు గోవాతో బాటు పశ్చిమ తీరంలోని రేవు పట్టణాలైన బేల్, దాబోలు కూడా విజయనగర సామ్రాజ్యంలో చేరినవి.

సింహాళము పై దాడి:

రెండో హరిహరరాయలు రాజ్యానికి వచ్చిన తోలి రోజులలో అతని కుమారుడైన విరూపాక్షరాయలు సింహాళ ద్వీపాదిపుత్రిని జయించి అతని నుండి కప్పం వసూలు చేశాడు.

విజయనగర రాజులలో రెండో హరిహరరాయల స్తానం ప్రముఖమైనది. ఇతడు పండితుడు. కవి పండిత పోషకుడు. ఇరుగప్ప దండనాయకుడు, మంత్రి పండితుడు అయిన సాయణాచార్యుల సహాయంగా హరిహరుడు రాజ్యాన్ని ఉదాత్తంగా పాలించాడు. ఇతని చివరి పాలనా కాలంలో దక్షిణాపథంలో భయంకరమయిన కరువు సంబవించింది. ప్రజలు కరువును తప్పించుకోవడానికి తాము ఉన్న ప్రాంతాలు వదిలి పోయారు. మహారాష్ట్ర ప్రాంతంలో దీనిని 'దుర్గాదేవి' కరువు అన్నారని, దీని ప్రభావం 12 సంవత్సరాలు ఉండని సమకాలిక రచనలు చెబుతుంది. బహామనీ సుల్తాన్ క్షామనివారణోపాయాలుట్ల చాలా శక్షిప్తి వహించినాడు. రెండో హరిహరరాయల కాలంలో విజయనగరరాజ్యం నాల్గు వైపులా విస్తరించి మహాసామ్రాజ్యంగా రూపొందినది విజయనగర సామ్రాజ్యంలో కృష్ణా - తుంగబద్ర అంతర్వ్యది, ఉత్తర కర్కాట, కొంకణ దేశాలు, అద్దంకి, శ్రీకృష్ణ ప్రాంతాలు చేరాయి. పశ్చిమ సముద్ర తీరమంతా స్వాధీనం కావటం వల్ల విదేశీ వ్యాపారం విస్తరించి రాజ్యసంపద అభివృద్ధి చెందింది

13.7 రెండో బుక్కరాయలు (క్రి.శ.1404 - 1406):

రెండో హరిహర రాయల మరణం తరువాత విజయనగర చరిత్రలో మొదటి వారసత్వ యుద్ధం జరిగింది. యువరాజుగా ఉన్న రెండో బుక్కరాయలను కాదని విరూపాక్షరాయలు విజయనగర సింహాసన మధ్యప్పించాడు అయితే త్వరలోనే విరూపాక్షరాయలను జయించి రాజై రెండేళ్ల రాజ్యపాలన చేశాడు. క్రి.శ. 1406 లో బుక్కరాయలను తోలగించి మొదటి దేవరాయలు విజయనగర సింహాసనం అధిష్టై ఈయాడు.

13.8 మొదటి దేవరాయలు (క్రి.శ. 1406 - 1422):

మొదటి దేవరాయల పాలనా కాలంలో చాలా భాగం యుద్ధాలతో గడిచిపోయింది బహామనీ, రెండో రాజ్యాలపట్ల ఇతడు తన తండ్రి అనుసరించిన విధానమే అనుసరించాడు. రేచర్ల పద్మనాయకులతో మైత్రిని సంపోదించడం ఈతని కొలంలోని కొత్త పరిణామము.

విజయనగర - బహమనీ శుర్దణ:

సింహసనానికి వచ్చిన వెంటనే మొదటి దేవరాయలు బహమనీ సుల్తాన్ ఫిరోజ్ పా దండయాత్రను ఎదుర్కొనువలసి వచ్చింది. కీ.శ. 1406 లో ఫిరోజ్ పా విజయనగరం పై దండిత్తాడు ఈ దండయాత్రకు గల కారణం గురించి ముస్లిం చరిత్రకారులలో భిన్నాభిప్రాయాలు గలవు ముద్దల్ వాస్తవ్యాడైన ఒక కంసాలి కుమారై అయిన నెహాల్ గోప్త సాందర్భపతి. ఆమెను దేవరాయలు మోహించి ఆమెను తీసుకోని రావటానికి ఒక సైన్యాన్ని పంపాడు. ముద్దల్ బహమనీ రాజ్యంలో ఉన్నది. తన అనుమతి లేకుండా తన రాజ్యంలోకి సైన్యాన్ని పంపినందుకు కోపించి బహమనీ సుల్తానైన పేరోజ్ పా విజయనగరం పై దండిత్తాడని పెరిష్టానిజాముద్దిన్ అహమ్మలు ప్రాశారు రెండు రాజ్యాల మధ్య తరతరాలుగా పున్న వైరం, దేవరాయల రాజ్యానికి వచ్చిన వెంటనే ఏర్పడిన అస్తవ్యస్త పరిస్థితి ఫిరోజ్ పా దండయాత్రకు కారణం కావచ్చు. ఈ దండయాత్రలో దేవరాయలు ఓడిపోయాడు. రాయచూర్ జిల్లా వాయవ్య దిశలో పున్న భానూరు, ముసలికల్లు దుర్గాలు ఫిరోజ్ పా స్వాధీనమయింది

రెడ్డి రాజులతో శుర్దణ

కుమారగిరి రెడ్డి మరణం తరువాత రెడ్డి రాజ్యంలో ఏర్పడిన అంతఃకలహాలలో దేవరాయలు కల్పించుకొన్నాడు. పెదకోమటి వేమారెడ్డి కి కాటయ వేమారెడ్డి కి జరిగిన యుద్ధాలలో దేవరాయలు కాటయ వేమారెడ్డి కి సహాయం చేశాడు కీ.శ 1411 లో విజయనగర సైన్యాలు రెడ్డి రాజ్యంలో బాపట్ల తాలుకా ఇంకోల్లు పరకూ వచ్చి మోటుపల్లి రేవును స్వాధీనం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నించి విపలుడయినాడు. కాటయ వేమారెడ్డి తరువాత పెద్దకోమటి వేమారెడ్డి ఫిరోజ్ పా సహాయం సంపాదించాడు అల్లా డరెడ్డి దేవరాయల సహాయం అర్ధించాడులల్లా డరెడ్డి కి తోడ్పడటానికి దేవరాయలు తన సైన్యాన్ని రెండుగా విభజించి బహమనీ సైన్యం పైకి కొంత సైన్యాన్ని కొండవీదు రాజ్యం పైకి మిగిలిన సైన్యాన్ని పంపాడు. రాజమండ్రి దగ్గర అల్లా డెడ్డి తో జరిగిన యుద్ధంలో పెదకోమటి వేమారెడ్డి ఫిరోజ్ పాలు ఓడిపోయారు. ఫిరోజ్ పా తెలంగాణాలోని తన దుర్గాలను రక్షించుకోవడానికి విజయనగర రాజ్యానికి చెందిన పానగల్లు దుర్గాన్ని కీ.శ. 1417 లో ముట్టడించాడు. అక్కడ జరిగిన భీకర యుద్ధంలో పర్మాయకులు దేవరాయలకు తోడ్పడినారు. ఫిరోజ్ పా ఓడిపోయాడు. పానగల్లు, నల్గొండ ప్రాంతం విజయనగరం స్వాధీనమైంది. కొండవీటి రాజ్యం పైకి పంపిన విజయనగర సైన్యాలు మోటుపల్లిని కీ.శ. 1417 లో ఆకమించాయి.

కళింగ గజపతులు:

రెడ్డిరాజ్యంలో జోక్యం చేసుకోవడం వల్ల దేవరాయలకు కళింగ గజపతులతో శుర్దణ ప్రారంభమయింది. అంతఃకలహాలవల్ల రెడ్డి రాజ్యంలో ఏర్పడిన అస్తవ్యస్త పరిస్థితులను ఆసరాగా తీసుకోని కళింగ గజపతిరాజు ఆల్లవ భానుదేవుడు రాజమహాంద్రవరరెడ్డి రాజ్యం పై దండిత్తినాడు రాజమహాంద్రవర రాజైన అల్లా డరెడ్డి రాజుకు సహాయం చేయడానికి దేవరాయలు తన సైన్యాన్ని పంపాడు. దేవరాయల సైన్యాలు, గజపతి సైన్యాలు రాజమహాంద్రవరం రాజ్యంలో యుద్ధానికి సిద్ధమైనవి అయితే ఈ యుద్ధం వల్ల తన దేశం పాడైపోతుందని భావించి అల్లా డరెడ్డి రాయలకు, గజపతికి సంధిచేసి ఎవరి రాజ్యానికి వారిని పంపివేశాడు. విజయనగర రాజులకు, కళింగ గజపతులకు కలహానికి ప్రారంభం ఈ యుద్ధమే.

దేవరాయలు విజయనగర ప్రాకారలను బలపరచి బురుజులు నిర్మించినాడు. తుంగబద్రానదికి ఆనకట్టమేయించి, 15 మైళ్ళ కొండ ప్రాంతాన్ని తోలిపించి కాలువల ద్వారా నగరానికి నీటి సాకర్యం సమకూర్చునాడు.

జక్కున కవి రచించిన 'వికమార్గ చరిత్' ను కృతి పొందిన సిద్ధనను ఆదరించిన చామదండ్రాయకుడు దేవరాయల మంత్రి.

దేవరాయల మరణానంతరం అతని కుమారుడైన రామచంద్రరాయలు రాజులునాడు. కానీ అతడి కోన్చి నెలల్లో నే పదబ్రహ్మ ని చేసి తమ్ముడు విజయరాయలు సింహసనం ఆక్రమించాడు ఈతడు కూడా సమర్థుడు కాదు. అందుచే ఈతని పాలనాకాలం నాట్లు సంవత్సరాలు కుమారుడైన రెండో దేవరాయలు ప్రభుత్వాన్ని నిర్వహించాడు. విజయరాయల మరణానంతరం రెండో దేవరాయలు రాజ్యసింహసనం అధిష్టించాడు.

13.9 రెండో దేవరాయలు (కీ.శ. 1422 - 1446):

రెండో దేవరాయలు సంగమ వంశంలో సుప్రసిద్ధు డు ఇతనిని ప్రాఢదేవరాయలని కూడా వ్యవహరించేవారు. ఇతని కాలంలో విజయనగర సాప్రాజ్యం మున్సెన్నుడూ లేనంతగా విస్తరించింది. విజయనగర గౌరవ ప్రతిష్ఠలు ఇనుమడించి విదేశీయులను ఆక్రమించాయి.

విజయనగర - బహామనీ సంఘర్షణ:

రెండో దేవరాయల కాలంలో విజయనగర బహామనీ రాజ్యాల మధ్య రెండు యుద్ధాలు జరిగినాయి అహమ్మద్ పా, రెండో అల్లా ఉద్దీస్ బహామనీ పా అనువారు దేవరాయటుమకాలీనులు. అహమ్మద్ పా సింహసనం ఎక్కున వెంటనే గుల్బర్గా రాజకీయకుట్టలకు కేంద్రంగా ఉండనీ, శితోష్ణ పరిస్థితులు అనుకూలంగా లేవనీ రాజధానిని బీర్ద కు మార్చినాడు. అనంతరం సైన్యాన్ని సమకూర్చుకోని పాలనగల్లు లో పిరోజ్ పాకు జరిగిన పరాజయానికి ప్రతీకారం తీర్పుకోనే ఉద్దేశయే అహమ్మద్ పా 1422 లో విజయనగరంపై దండత్తా డు ఈ యుద్ధంలో బహామనీ సుల్తాన్ విజయం సాధించాడని పెరిష్టా ప్రాసాడు కానీ సమకాలీన శాసనాల వల్ల విజయనగరమే విజయం సాధించినదని తెలుస్తు న్నది ఆ తరువాత అహమ్మద్ పా వెలమలను శిక్షించడానికి తెలంగాణాపై దండయాత్ర చేసి ఆక్రమించాడు. రాయల సహాయం పద్మనాయకులకు లభించలేదు. దీనితో విజయనగరానికి వెలమలకు మధ్యగల మైత్రి విచ్చిన్నమయింది.

బహామనీలతో రెండో యుద్ధాన్ని దేవరాయలే ప్రారంభించాడు కీ.శ.1443 లో దేవరాయలు దండత్తి ముద్దల్ ను ఆక్రమించి రాయచూర్, బంకాపూర్ లను ముట్టడించాడు. అతని సైన్యాలు బీజపూర్, సాగర్ ల వరకు పురోగమించాయి. అల్లా ఉద్దీస్ తెలంగాణా దోలతాబాద్ ల నుండి సైన్యాలు రహించి రాయలను ఎదిరించాడు. యుద్ధం ధీర్ఘకాలం జరిగింది. యుద్ధ పరితాలగురించి పెరిష్టా, అట్టు ల్ రజాక్ ల నుంచి భిన్నాలైన సమాచారాలు లభిస్తు న్నాయి రాయలు ఓడి కప్పం చెల్లించడానికి అంగీకరించగా కృష్ణా నదిని ఇకముందు దాటరాదని సుల్తాన్ వాగ్గానం చేసినాడని పెరిష్టా ప్రాసాడు. ఈ యుద్ధంలో గుల్బర్గా వరకు నడిచి విజయవంతంగా రాయలు రాజధానికి మరలినాడని రజాక్ ప్రాసాడు.

రెడ్డి రాజులపైవిజయం:

రెడ్డి రాజులనుండి తీర్మాన్నాన్ని జయించాలనే విజయనగర రాజుల కోరిక రెండో దేవరాయల కాలంలో ఫలించింది. కీ.శ.1424 లో రాచవేమారెడ్డి తో కొండపీటి రాజ్యం అంతంకాగా, రెండో దేవరాయలు కొండవీడు ఆక్రమించి విజయనగర సాప్రాజ్యంలో కలిపాడు. ఆ సమయంలో రాజమహాంద్రవరము రాజధానిగా రెడ్డి రాజ్యాన్ని పాలిస్తు న్న వీరబద్రారెడ్డి విజయనగర సామంతుడైనాడు 1435 లో కళింగ సింహసనాన్ని ఆక్రమించిన కపిలేశ్వర గజపతి కీ.శ.1444 లో రాజమహాంద్రవర రాజ్యాన్ని ఆక్రమించడానికి ప్రయత్నించాడు. కానీ ఈ దాడిని రెండో దేవరాయల

ప్రధాని మల్లప్ప ఒడయర్ త్రిప్పి కోట్టాడు ఆ తరువాత నాల్గు సంవత్సరాలకు రాజమహాంద్రవరంపొంతం కపిలేశ్వర గజపతి స్వాధీనమైంది.

సింహాళ దండయాత్ర:

బహమనీలతో పోరాడుతున్న సయంలోనే రెండో దేవరాయలు సింహాళము పై రెండు నోకా దండయాత్రలు ఏంపాడు.. సింహాళం రెండో హరిహర రాయల కాలం నుండి విజయనగర అధికారాన్ని గుర్తించి ఉండేది. కీ.శ.1442 లో రెండో దేవరాయల ప్రధాని, సైన్యాధ్యక్షుడు అయిన లక్ష్మణ దండనాయకుడు నావికాదళంతో సింహాళము పై దండెత్తి వెళ్ళాడని రజాక్ ప్రాసాడు. దక్షిణ సముద్రాధిపత్యాన్నికి విజయనగర సింహాల మద్య ఏర్పడిన సంఘర్షణ రాయల సింహాళ దండయాత్రకు కారణమై ఉండవచ్చు. ఈ నోకాదళయాత్ర జయప్రదంగా సాగింది. సింహాళ పాలకుడు రాయలకు కప్పం కట్టడానికి ఒప్పకున్నాడు. ఈ విజయ సూచకంగా లక్ష్మణ దండనాయకుడు శాసనాలలో దక్షిణ సముద్రాధిశ్వర అను బిరుదు వహించాడు. కొన్ని శాసనాలు రెండో దేవరాయలను 'ఇరంతిరై కొండ' (సింహాళం నుండి కప్పం వసూలు చేసినాడు) అని పేర్కొన్నాయి. కాబట్టి ఈ నోకాదండయాత్రవల్ల సింహాళం విజయనగర సామూజ్యం కిందికి వచ్చిందని చెప్పవచ్చు.

ఘనత:

విజయనగర సామూజ్యాన్ని పాలించిన సంగమ వంశియులలో అగ్రగణ్యుడు రెండో దేవరాయలు లేక ప్రాడ దేవరాయలు. ఇతడు శక్తి సంపన్చుడు. కృష్ణానది మొదలు సింహాళం వరకు, అరేబియా సముద్రం నుంచి బంగాళాఖాతం వరకు గల దక్షిణ భారతదేశాని కంతటికి అతడు సర్వాధికారి. అతనికి కొల్లం, సింహాళం, పెగు, దనాసరి దేశ పాలకులు కప్పం చెల్లించేవారని న్యూనిజ్ పేర్కొన్నాడు. రెండో దేవరాయలు గొప్ప రాజనీతిపరుడు. ఒకే కాలంలో అంతర్వేది, తెలంగాణా, సింహాళం మొదలైన యుద్ధరంగాలలో విజయవంతంగా యుద్ధ తంత్రాలను నడిపిన గొప్ప యుద్ధ తంత్రాలు మొదటి దేవరాయలు ప్రారంభించిన తూర్పు ఆంధ్ర రాజ్య ఆక్రమణాను ఇతడు పూర్తిచేశాడు.

రెండో దేవరాయలు గొప్ప పరిపాలనాదక్కుడు. శత్రువులతో నిరంతరం పోరాడవలసి వచ్చినప్పటికి పుజాపాలనా వ్యవహారాలను శ్రద్ధతో నిర్వహించాడు. ఇతని పాలనలో ప్రజలు శాంతి సాభాగ్యాలతో కాలం గడిపినారు. రాజ్యం సంపన్చుమైన అనేక నగరాలతో వెలసిల్చింది. ఆనాడు విజయనగర సామూజ్యంలో 300 రేవు పట్టణాలు ఉన్నట్లు రజాక్ తెలిపాడు

రెండో దేవరాయలు శైవుడయినప్పటికి, అన్ని మతాలను ఆదరించి గౌరవించాడు. రాజుడాని హంపిలో ముస్లింలకు మనీదు నిర్మించాడు అక్కడి పాన్ సుపారి బజారులో ఒక షైనాలయాన్ని నిర్మించాడు. ఇతని కాలంలోనే సప్పస్వరాలు వినిపించే మండపమున్న విరలాలయ నిర్మాణం జరిగింది. ఇతని కాలంలో లలిత కళలకు గొప్ప ప్రోత్సాహం లభించింది.

రెండో దేవరాయలు సారస్వతాధిమాని. ఇతడు స్వయంగా విద్యాంసుడు, కవిపండిత పోషకుడు. ఇతడు సంస్కృతంలో 'మహా నాటక సుధానిధి' అనే చంపుకావ్యాన్ని, 'బ్రహ్మసూత్ర' భాష్యాన్ని రచించాడు. ఇతని ఆస్తాన కవి అయిన చామరసు సుప్రసిద్ధ కన్చుడకవి, వీరశైవ రచయిత, ప్రభురంగలీల ర్ఘంథకర్త. ఇతని ఆస్తానంలోని సంస్కృత కవి, మహా విద్యాంసుడు అయిన 'డిండిమభట్టు'ని ఆంధ్ర కవిసార్వబోముడయిన శ్రీనాథుడు వాదంలో

ఒడించినాడు. అందుకుగాను రెండో దేవరాయలచేత శ్రీనాథుడు కనకాభివేకం చేయించుకొని, 'కవి సార్యబోమ' అనే బిరుదు పోందాడు.

దేవరాయల కీర్తి ప్రతిష్టలు నలుదిశలకు వ్యాపించినది. పర్వియా రాయబారి అభ్యు ల్ రజాక్ కీ.శ.1443 లో, నికోలో కాంట్ అనే ఇటలీ యాత్రికుడు కీ.శ.1442 లో దేవరాయల ఆస్తానాన్ని దర్శించి, విజయనగర వైభవాన్ని కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించారు

కాంట్ మాటలలో, "విజయనగరం చుట్టూ కోలత 60 మైళ్ళ కొండలనూ, తుంగబద్రానదికి కలుపుతూ 7 ప్రాకారలున్నాయి. ప్రాకారాల మధ్య పంటపోలాలు, అంగళ్ళు, నివాసగృహాలున్నాయి. ఐదో ప్రాకారంలో రాజప్రాసాదము, ఉద్యోగుల నివాసాలున్నాయి. నగరంలో 90 వేలమంది ఆయుధోప జీవులున్నారు. ప్రజలలో బహుబార్యత్వము ఎక్కువ. భారతదేశంలోని రాజులందరిలోను రాయలు మిక్కెలి బలశాలి అతనికి 12 వందలమంది భార్యలున్నారు"

అభ్యు ల్ రజాక్ మాటలలో, "రాయలు చాలా బలంతుడు దూరదేశాలైన పెరూ, టెనాసరిమలు అతనికి కప్పం చెల్లిస్తాయి అతని రాజ్యంలో 3 వందల ఓడరేవులున్నాయి. రాజ్యం గోప్త పశ్వర్యవంతమైనది. విజయనగరం వంటి వైభవోపతమైన మరోక నగరాన్ని కనులతో చూడలేదు. చెన్నులతో వినలేదు. నగరం లోపల రాజప్రాసాదం మనోహరంగా ఉన్నది. విజయనగర వీధులలో బంగారం, రత్నాలు, వజ్రపైఘార్యాలు రాశులుగా పోసి బహిరంగంగా వికయిస్తారు ప్రజలు విలాసప్రీయులు, ఉల్లాస జీవనులు . వారికి ఆహారం ఎంత అవసరమో గులాబీలు అంతే ముఖ్యం".

విజయనగరచకవర్యుల బిరుదులలో ఒకటైన 'గజబేటకార' (వీనుగుల వేటకాడు) అనే బిరుదాన్ని మొదట ధరించినవాడు రెండో దేవరాయలు. ఇతడు 1446 లో మరణించాడు. ఈతని మరణం తరువాత రాజ్యానికి వచ్చిన రాజులు బలహీనులు కావటం సంగమ వంశం కుమకుమంగా క్షిణించింది.

13.10 సంగమ వంశ అస్తమయం:

రెండో దేవరాయల తరువాత విజయనగర సింహసనమధిష్టించిన మల్కీకార్దునూయలు, రెండో విరూపాక్షరాయలు అసుమర్ధులైనందున రాజ్యబల గౌరవాలు క్షిణించి సంగమ వంశానికి, విజయనగర రాజ్యానికి ప్రమాదం వాటిశ్చింది.

13.11 మల్కీకార్దున రాయలు (కీ.శ.1446 - 1465):

రెండో దేవరాయల తరువాత, అతనికి పోన్ను లదేవికి జన్మించిన మల్కీకార్దునరాయలు విజయనగర సింహసనమధిష్టించాడు. ఇతని బలహీనతను గుర్తించిన విజయనగర శత్రువులైన బహామనీ సుల్తానులు గజపతులు విజ్యించి విజయనగర రాజ్యభాగాలను ఆక్రమించసాగినారు. గజపతులకు వెలమలు తోడైనారు. కపిలేశ్వర గజపతి కీ.శ.1448 లో తీరాంద్రం పై దాడి జరిపినట్లు పెనుగోండ శాసనం చెబుతుంది వెలమల సహయింతో గజపతి రాజమహాంద్రవరం వరకు ఆక్రమించి, తరువాత విజయనగర దుర్మైన కొండవీడును కీ.శ. 1450 లో స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు. ఆ తరువాత కపిలేశ్వర గజపతి బెల్లంకోండ, వెలుగోడు, అద్దంకి, శ్రీశైలప్రాంతాలను ఆక్రమించి విజయనగరాన్ని ముట్టిడించాడు. రాయలు ఓడి కప్పం చెల్లించినట్లు ప్రతాపరుద్ర గజపతి అనంతవరం శాసనం చెబుతుంది.

ఇదే సమయంలో బహమనీ సుల్తాన్ కూడా విజయనగరం పై దాడిచేసినాడు కానీ దండయాత్ర ఫలితం తెలియదు. - బహమనీ సుల్తాన్ విజయనగరం మీద దాడిచేసి దానిని పట్టుకొనటాన్ని రష్యాయాత్రికుడు నికిటీన్ ప్రస్తావించాడు గజపతి, సుల్తాన్ కలిసి విజయనగరాన్ని ముట్టడించినారని కొందరి అబ్బిప్రాయం కానీ ఈ అభిప్రాయానికి స్పృష్టమైన ఆధారం లేదు.

తెలంగాణ ప్రాంతంలో భోవ్ గిరి పాలకుడైన జలాల్ ఖాన్ కీ.శ.1453 లో తిరుగుబాటు చేయగా అతనిని శిక్షించడానికి బహమనీ సుల్తాన్ రెండో అల్లా ఉద్దీన్ తన సొనాని గవాన్ ను పంపినాడగవాన్ వెలమల సాయంతో తిరుగుబాటుదారుని ఒడించి క్షమించినాడు. అల్లా ఉద్దీన్ మరణానంతరం హుమయున్ కాలంలో తిరిగి జలాల్ ఖాన్ తిరుగుబాటు చేసాడు. వీరితో కలసి వెలమలు తమ స్వాతంత్యం పౌండాలని ఆశించారు. కానీ సుల్తాన్ హుమయున్ పంపిన ఖ్వాజా జహాన్, నైజామ్ ఉల్ ముల్కు లు తిరుగుబాటుదారులను అంతమొందించి దేవరకొండ పైకి దండెత్తినారు.

దేవరకొండ పాలకుడు లింగమనీడు కపిలేశ్వర గజపతి సహాయం కోరాడు. కపిలేశ్వరుడు తన కుమారుడైన హంవీరుని నాయకత్వంలో పంపిన పైన్యం బహమనీ పైన్యాలను ఒడించింది. సుల్తాన్ తెలంగాణ రకణ బాధ్యత గవాన్ కు అప్పగించాడు. హంవీరుడు గవాన్ ను ఒడించి ఒరుగల్లు ను ఆక్రమించాడు గవాన్ బీదరకు మరలడంతో తెలంగాణ గజపతుల స్వాధీనమయింది. హుమయున్ మరణానంతరం వెలమ నాయకులు సాయంగా గజపతి పైన్యాలు బహమనీ రాజ్యంలో ప్రవేశించి బీదర్ ను ముట్టడించాయి. కానీ గజపతి రాజ్యం ఉత్తర సరిహద్దులో ప్రమాదం ఏర్పడినందున బీదర్ ముట్టడి విరమించి మరలవలసి వచ్చింది అయినా రాయలని, సుల్తానును ఓడించిన సూచకంగా కపిలేశ్వరుడు 'నవకోటి కర్ణాటకలుబరిగేశ్వర' బిరుదును ధరించినాడు.

ఆ తరువాత కపిలేశ్వర గజపతి దక్షిణ తీరాన్ని జయించడానికి కీ.శ.1464 లో హంవీరుని పంపాడు. ఈ దండయాత్ర రామేశ్వరం వరకు నడిచింది. చంద్రగిరి, ఉద్దంకి, వినుకొండ దండుబాపాట, ఏడైవీడు, వలుదులపట్లు, తిరువళనల్లా రు తిరుచినాపల్లి, చంద్రగిరి ప్రాంతాలను పాలిస్తు నృట్లు శీ.1464 నాటి దక్షిణ ఆర్గ్యట లోని మన్మారు శాసనాలు పేర్కొంటున్నాయి. ఈ దండయాత్రను తమిళదేశంలోని శాసనాలు 'ఒడ్డియన్ గలబై అని పేర్కొన్నాయి. గజపతి పైన్యము ఎలాంటి అడ్డంకులు లేకుండా రామేశ్వరం వరకు నడిచాయి.

గజపతుల ఈ దక్షిణదేశ ఆక్రమణ స్వభావాన్ని గురించి చరిత్రకారులు భిన్నాభిప్రాయాలు వెలిబుచ్చారు. ఈ గజపతి దండయాత్ర తరువాత గజపతి పైన్యం వెనుదిరిగి పోయిందా లేక దక్షిణదేశాన్ని ఆక్రమించి గజపతులు కొంతకాలం పాలించారా అనే విషయాలలో ఏకాభిప్రాయం లేదు. గజపతులు కావేరీనది వరకు గల విజయనగర సామూజ్య తీర ప్రాంతాన్నంతా ఆక్రమించి కొంతకాలం పాలించారని శాసనాదారాలుగా కుష్ణశాస్త్ర పేర్కొన్నాడు ఇదే భావాన్ని టెన్స్టీ, సుట్టుహృష్యం మొదలగు చరిత్రకారులు వెలిబుచ్చారు.

గజపతుల పాలన దక్షిణ దేశంలో లేదని వెంకటరమణయ్య భావించాడు. కానీ ఈ దండయాత్ర తరువాత 10 సంవత్సరాలనాటి శాసనాలు ఈ 'ఒడ్డియన్ గలబై' ను (వడ్డరుల గోల) పేర్కొనటంచేత అక్కడి గజపతి పైన్యాలు ఎక్కువ కాలం పోరాడాయని, తమిళ ప్రాంతంలో గజపతుల అధికారం ఉన్నదని భావించాలి. గజపతుల దండయాత్ర తరవాత అనతి కాలానికి మల్లికార్ణనరాయలు మరణించాడు. ఇతని తరువాత రెండో విరూపాక్షరాయలు విజయనగర సింహసనమధిష్ఠించాడు.

13.12 రెండో విరూపాక్షరాయలు (క్రీ.శ.1465 - 1485):

మల్కీకార్ణునాయల మరణానంతరం రెండో విరూపాక్షరాయలు విజయనగర సింహసనం ఆక్రమించాడు. ఇతడు రెండో దేవరాయల తమ్ముని కొడుకు. దాయాదులను నిదలో వధించి రెండో విరూపాక్షుడు సింహసనం హస్తగతం చేసుకున్నట్లు 'ప్రసన్నామృతం' చెబుతుంది. ఇతడు సమర్థుడు కాడని వ్యసనలో లుడని న్యానిజ్ ప్రాసినాడు. ఇతని కాలంలో సామంతులు నామమాత్రంగానే విజయనగర సార్వబోమత్యాన్ని అంగీకరించి స్వతంత్రంగా పాలించసాగారు.

అయితే విరూపాక్షరాయల కాలంలోనే సామ్రాజ్యం దక్షిణ తూర్పు ప్రాంతాలనుండి పెనుగోండ పాలకుడైన సాళువ నరసింహాడు గజపతులను ఓడించి తరిమివేశాడు. సాళువ నరసింహాడు ఉదయగిరిని జయించాడని రాజనాద డిండిముడు సాళువాబ్యదయంలో పేర్కొన్నాడు. క్రీ.శ.1470 లో కపిలేశ్వర గజపతి మరణించిన తరువాత కృష్ణానది వరకు గల తీరాంద్రమును నరసింహాడు ఆక్రమించాడు క్రీ.శ.1477 లో గోదావరీ ప్రాంతంలో నరసింహాని అధికారం చెల్లినట్లు ముస్లిం చరితులు చెబుతున్నాయి

కపిలేశ్వర గజపతి మరణానంతరం సింహసనం కొరకు జరిగిన కలహలలో హంచీరుని ఓడించి పురుషోత్తముడు రాజయినాడు. హంచీరుడు బహమనీల సహాయం అర్థించినాడు. నాటి సుల్తాన్ మూడో మహామ్యద్ పొ వీరుడు, పరిపాలనాదక్కుడు. ఇతని ప్రధాని గవాన్. వీరి కాలంలో బహమనీ రాజ్యాధికారం ఉచ్చస్థితిలో ఉంది సింహసనానికి వచ్చిన అనతికాలానికి విజయనగరంలోని అరాజకాన్ని అవకాశంగా తీసుకోని మహామ్యద్ పొ చౌల్, దాటోల్, గోవాలను ఆక్రమించాడు.

హంచీరుడు రాజమహాంద్రవర, తెలంగాణాలను దత్తం చేస్తా ననడంతో మహామ్యద్ పొ అతనికి సహాయం చేయడానికి అంగీకరించి మాలిక్ హసన్ జహీని పెద్ద స్నాతో పంపాడు బహమనీ సైన్యాలు కొండవీడు, రాజమహాంద్రవరాలను ఆక్రమించి ఒరిస్సా పై పురోగమించి హంచీరుని సింహసనం పై నిలిపింది. హంచీరుడు ఎంతోకాలం సింహసనం నిలుపుకోలేక వోయాడు. పురుషోత్తముని చేతిలో ఓడి ఉభయులు సమాధానపడి కృష్ణా గోదావరీ అంతర్వేదిని జయించడానికి ప్రయత్నించారు. ఈ ప్రాంతాన్ని పాలిస్తున్న మాలిక్ వారినెదొంచలేక తిరోగమించడంతో తీరాంద్రం గజపతుల స్వాధీనమయింది. సుల్తాన్ మహామ్యద్ పొ ఆగ్రహించి స్వయంగా అంద్రదేశం పై దండెత్తినాడు. రాజమహాంద్రవరం ఆక్రమించి ఒరిస్సాపైకి పురోగమించాడు. - గజపతులు సుల్తాన్ తో సందిచేసుకోన్నారు. తిరిగి రాజమహాంద్రవరం బహమనీల స్వాధీనమయింది. ఆ తదుపరి సుల్తాన్ దక్షిణ తీరాంద్రం పైకి దండెత్తి కొండవీడును స్వాధీనం చేసుకోని క్రీ.శ.1481 నాటికి కంచి చేరి అచట అపార సంపదను దీచుకుని మరలినాడు. సుల్తాన్ కంచి దండయాత్రలో వుండగా సాళువ నరసింహాడు మచిలీపట్టుణ ప్రాంతాలనాక్రమించినట్లు తెలుస్తు ఉది నరసింహాని సేనాని తుళువ ఈశ్వర నాయకులు సుల్తాన్ సైన్యాలను కందుకూరు దగ్గర ఓడించి అతని శిబిరాన్ని దీచుకోన్నాడు. ఇది తీరని అవమానంగా భావించి నరసింహాని శిక్షించడానికి సుల్తాన్ కొంత పైన్యాన్ని పెనుకొండ పైకి పంపి తాను మచిలీపట్టుం పైకి దండెత్తినాడు. పెనుగోండ పై నడిచిన పైన్యాలు పరాజయం చెందాయి. కాని సుల్తాన్ విజయం సాధించి మచిలీపట్టుణాన్ని స్వాధీనపరచుకోన్నాడు మహామ్యద్ మరణానంతరం బహమనీ రాజ్యం విచ్చిన్నం కాసాగింది.

విజయనగరంలో సయితం పరిష్కారులు విషమించినాయి వ్యసనలో లుడైన విరూపాక్షరాయలు దుష్పరిపాలనను, అతని కుమారుడు సహాంచలేక అతణ్ణి హత్యచేసినాడు కాని, పశ్చాత్తా పంతో సింహసనాన్ని

తమ్ముడు ప్రాధరాయలకు దత్తం చేసినాడు. ప్రాధరాయలు కూడా దుర్మార్గుడే సింహసనమెక్కు వెంటనే అందుకు కారకుడుయన అన్నను వధించి విలాసాల్లో మునిగితేలసాగినాడు అతనిని బాగుపరచడం అసంభవమన్న, అతని పాలన కొనసాగితే విజయనగరరాజ్యం విచ్చిన్నం అయ్యే ప్రమాదం ఉందని సామంతులందరూ గుర్తించారు. ఈ పరిస్థితుల్లో రాజ్యాన్ని రక్షించగల సుమర్ధుడు సాళువ నరసింహాయలే తన సేనాని తుళువ నరసనాయకుని నరసింహుడు విజయనగరం పైకి పంపాడు. నరసనాయకుని దాడివార్త సుయతం రాయలను కదిలించలేకపోయాడు. నరసనాయకుడు రాజదాని నగరాన్ని ఆక్రమించి రాజప్రాసాదంలో ప్రవేశించాడు. విరూపాక్షరాయలు పారిపోయాడు.

13.13 సాళువ వంశం (క్రి.శ.1485 - 1505):

విజయనగర రాజ్యం విచ్చిన్నమయ్యే ప్రమాదకర పరిస్థితుల్లో సంగమ వంశంలో చివరివాడైన ప్రాధరాయలను పారదోలి నరసింహాదేవరాయలు రాజ్యాధికారం చేపట్టినాడు ఇతడు సాళువ వంశస్తు డు 'సాళువ' అనేది బిరుదనామం. అదే వీరి వంశనామం అయింది. వీరి అసలు వంశనామం తెలియదు. నరసింహుని పూర్వుల్లో 'కటారి సాళువ' బిరుదం ఉంది. నరసింహుని ప్రపితామహుడైన మంగిరాజుకు 'ప్రతిపక్షసాళువ' బిరుదం ఉంది. సాళువ వంశ జన్మస్తలం కళ్ళాటకంలోని కల్యాణానగరం. ఈ వంశస్తు లు కల్యాణపురవరాధీశ్వర బిరుదం ధరించినారు బహుశా ముస్లిం దండయాత్రల కాలంలో వీరు ఆంధ్రదేశానికి వలస వచ్చివుంటారు కర్మాలు, చంద్రగిరి ప్రాంతాల్లో వీరి రాజకీయ ప్రాటల్యం ప్రారంభమయింది. కుమార కంపన మధురమీద దాడి చేసినపుడు అతడికి తోడ్వడిన మంగిరాజు ఈ వంశానికి చెందినవాడు. మధుర దండయాత్రలో మంగిరాజు శ్రీరంగనాథుని పునఃప్రతిష్ఠలో ప్రముఖ పాత నిర్వహించేవాడు. ఈ సందర్భములోనే మంగిరాజు శ్రీరంగనాథునికి 60 వేల మాడలు, ఎనిమిది ర్మామాలు దానం చేశాడు. మంగిరాజు మనుమడు గుండరాజు. ఈ గుండరాజు సోదరుడు తిప్పురాజు మొదటి దేవరాయల మనుమరాలిని వివాహమాడటంతో సాళువ - సంగమ వంశాల మధ్య బింధుత్వం ఏర్పడింది. గుండరాజు కుమారుడే నరసింహ దేవరాయలు.

మధుర దండయాత్రలో ప్రముఖపాత వహించిన సాళువ మంగ దైర్యసాహసాలకు మెచ్చి కుమార కంపరాయలు (మొదటి బుక్కరాయల కుమారుడు) చంద్రగిరి రాజ్యానికి చెందిన నారాయణవన ప్రాంతాన్ని జాగీర గా ఇచ్చాడు. ఇచట సాళువమంగు సంతతి వారు తమ పాలన కీంద రాష్ట్రాన్ని వృద్ధి చేసి చివరకు చంద్రగిరి దుర్గాన్ని రాజదాని చేసుకోని, చంద్రగిరి రాజ్యాన్ని విజయనగర రాజులుగా పాలించారు. ఈ వంశానికి చెందిన నరసింహుడు చంద్రగిరి పాలకుడుగా తన పలుకుబడి వృద్ధి చేసుకోని విజయనగర రాజ్యం విచ్చిన్నమయ్యే ప్రమాదకర పరిస్థితి ఏర్పడడంతో క్రి.శ.1485 లో ప్రాధరాయలను పారదోలి సింహసనమాక్రమించాడు.

13.14 సాళువ నరసింహాయలు (క్రి.శ.1485 - 1490):

సాళువ నరసింహాయలు గోప్య యోదుడు, రాజనీతిపరుడు. విరూపాక్షుని దుండగాలవల్ల విచ్చిన్నమైపోతున్న విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని రక్షించడానికి నరసింహుడు అనేక విధాల ప్రయత్నించాడు. ఇతడు చంద్రగిరి కేంద్రంగా దక్షిణ దేశంలో మల్లికార్జునుని కాలంనుంచి రాజుత్తినిధిగా ఉన్నాడు. తర్వాత ఇతడు పెనుగొండ అధిపతిగా బలవంతుడయినాడు. కపిలేశ్వర గజపతి మరణానంతరం కళింగలో చెలరేగిన అంతర్యద్రకాలంలో నరసింహుడు దక్షిణ తీరాంద్రాన్ని జయించాడు. కంచిలో తిరుగుబాటును అణచి విజయనగర అధికారాన్ని పునరుద్ధరించాడు. బహమనీలతో యుద్ధాల్లో విజయాలు సాధించాడు ఈ విజయాలతో సాళువవంశ

బలగౌరవాలు ఇనుమడించాయి. చివరి సంగమ వంశీయుల విషయలోలత్వం, అసమర్థతతో రాజ్యం చిన్నాభిస్నుమయ్య పరిస్థితుల్లో కీ.1485 లో సాళువ నరసింహాయలు విజయనగర సింహసనం అధిష్టించాడు సాళువ నరసింహాడు దురాకమణ దారుడా? :

పెనుగొండ రాష్ట్ర పాలకుడూ, విజయనగర సేనాని అయిన సాళువ నరసింహాడు తన సేనాని తుళువ నరసనాయకుని ద్వారా సంగమ వంశానికి చెందిన ప్రాఢరాయలను పారదోలి విజయనగర సింహసనం అధిష్టించాడు కొందరు చరిత్రకారులు సాళువ నరసింహాని విజయనగర సింహసనం అక్కమంగా ఆక్కమించుకోన్నవానిగా పేర్కొన్నారు. ఇది దురాకమణ అని అనుకుంటే అప్పటి పరిస్థితులలో ఇది తప్పని సరి నిజానికి చరిత్రలో దురాకమణ అనేది సమర్థనీయమని చెప్పవలసివస్తు అది ఈ సందర్భములోనే రాజ్యాదినేతగా నరసింహాడు పాలించిన ఆరుసంవత్సరాల కాలంలో విజయనగర ప్రతిష్టా పునరుద్ధరించడానికి తీవ్రమైన కృషిచేశాడు. బహామనీలనుంచి గోవా, చౌల, దాబోలు స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు. విజయనగరంలో అరబ్బుల వాణిజ్యం ప్రోత్సహింపబడింది. దీనితో విజయనగర అశ్వికదళం అభివృద్ధి చెందింది తన పాలనాకాలంలో విజయనగర సాంస్కృతిక సంప్రదాయాలను నిలబెట్టినాడు

నరసింహాయలకు విజయనగర సింహసన ఆక్కమణ, పరిస్థితుల ప్రభావం వల్ల తప్పనిసరి అయింది నరసింహాయలే సింహసనాన్ని ఆక్కమించకపోయినట్లయితే విజయనగర సామ్రాజ్యం 16 వ శతాబ్ది ఆరంభానికి కీణించి, పతనమయి ఉండేదని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం. 'నరసింహాడి దురాకమణ పరితంగానే రక్షస - తంగడి (తళ్ళికోట) యుద్ధం 80 సంవత్సరాల తరువాత జరిగింది అన్న వాదంలో ఎంతో సత్యం ఉంది.

సామంతుల నణచుట:

సాళువ నరసింహానకు సింహసనం ఆక్కమణ, పరిస్థితుల ప్రభావం వల్ల తప్పనిసరి అయింది భద్రతలు నెలకోల్చి విజయనగర గౌరపత్రిష్టులను పునరుద్ధరించడం మరొక ఎత్తుగా పరిణమించింది అతని పాలనా కాలం 6 సంవత్సరాలు ఆ ఆశయసాధనలోనే గడిచి పోయింది.

ముందుగా నరసింహాని దృష్టి తిరుగుబాటు చేస్తున్న విజయనగరసామంతుల పైకి మరలింది. వారిలో పెరనిపాడు (కడప) పాలిస్తున్న సంబిటవారు ఉమ్మెత్తూరు (మైసూరు), సంగీతపురం (తులునాడు) పాలోగార్లు బోమ్మెవరం ప్రభువైన సాళువ మల్లిదేవుడు ముఖ్యమయి. సంబిట శివరాజు, అతని బంధువు వీర నరసింహాడు విజయనగరాన్ని దిక్కరించి, పరిసర ప్రాంతాల ప్రజలను భయభ్రాంతులను చేస్తున్నారు వర్ధకులకు, ప్రయాణీకులకు భద్రత లేకపోయింది. అందుచే సాళువ నరసింహాడు దండెత్తి సంబిటవారి నణచి, ఆ ప్రాంతంలో శాంతిభద్రతలు నెలకోల్చినాడు. అనంతరం ఉమ్మెత్తూరు సంగీతపుర సామంతులను అణచివేశాడు. మశయాళంలోని స్థానిక చరిత్రను బట్టి సాళువ నరసింహాడు పశ్చిమ తీర ప్రాంతాలను జయించినట్లు తెలుస్తున్నది హానోవర్, భట్టుల్, మంగళాపురం మొదలైన రేవులు విజయనగరానికి స్వాధీనమయినాయి.

దండయాత్రలు:

బహామనీ రాజ్యంలో చెలరేగిన అరాజకాన్ని అవకాశంగా తీసుకుని పురుపోత్తము గజపతి తీరాంద్రాన్ని జయించడానికి నిశ్చయించినాడు. రాజమహాంద్రవరాన్ని ఆక్కమించిన గజపతి పైన్యం కీ.శ.1489 నాటికి కొండపల్లి, కొండవీడులను స్వాధీనం చేసుకున్నది. గజపతి సేనాని అజయ్ ఖాన్ వినుకొండ తాలూకాలోని మతుకుమల్లిని దానం చేసినాడు. దక్షిణ తీరాంద్రంలో సాళువ నరసింహాని అధికారం బలంగా లేదు. వినుకొండ, ఉదయగిరి మధ్య

భూమిలో సరియపల్లి తిమ్మారెడ్డి పాలిస్తు న్నాడు ఇతడు గజపతులకు లోంగిపోయాడు. అనంతరం గజపతి ఉదయగిరిని ముట్టడించినాడు. ఉదయగిరిని రక్షించడానికి సాళువ నరసింహుడు దండెత్తి, మార్గమధ్యంలో సాళువ మల్లదేవుని తిరుగుబాటునణచి, బోమ్మువర దుర్గాన్ని పూర్తిగా నిర్మాలించి ఉదయగిరిపై నడిచినాడు అయితే, ఉదయగిరిని పాలిస్తు న్న పూసపాటి బసవ భూపాలుడు గజపతితో చేరి నరసింహునినే ఎదిరించినట్లు కన్నిస్తు ఠి బసవ భూపతి మంత్రియైన గంగయ్యను 'సృంపింహస్యపతి వశికరణ నయవిద్యకరణ' అని పుట్టోధంద్రోదయం వర్ణిస్తు ఠి దీనిని బట్టి సాళువ నరసింహుని మోసంతో గజపతి బందీచేసినట్లు తెలుస్తు ఠి ఉదయగిరిని గజపతికి సమర్పించి, నరసింహుడు సందిచేసుకున్నాడు. ఇది జరిగిన అనతి కాలానికి కీ.శ. 1490 లో మరణించాడు.

తన 6 సంవత్సరాల పాలనాకాలంలో సాళువ నరసింహుడు విజయనగరాన్ని బలపరచి, సంగమ వంశస్తులు నెలకోల్పిన సాంస్కృతిక సంప్రదాయాలను పదిలపరచినాడు ప్రజల్లో దైర్యసాహసాలు కల్పించే సాముగరిడీలను ఈతడు ప్రోత్సహించాడు. అరబ్బి వర్తకులకు రక్షణ కల్పించి వారు దిగుమతి చేస్తు న్న గుర్రాలతో పైన్యాన్ని వృద్ధి చేసినాడు కపుల, పండితులపట్ల నరసింహునకు అఖిమానం ఎక్కు సంస్కృతాంద్రాలను పోషించినాడు. రాజనాథడిండిముడు ఇతని ఆస్తానకవి. ఇతడు 'సాళువాభ్యదయం' అను సంస్కృత గ్రంథము రచించాడు. ఇతని ఆస్తానంలోని పిల్లలమర్మి పిన వీరభద్రుడు 'శృంగార శాకుంతలము', 'జమినిబారతం' అనే తెలుగు కావ్యాలను రచించాడు.

తన మరణానంతరం సర్వసేవాధిపతి అయిన తుళువ నరసనాయకుడు బాలురయిన తన కుమారులలో అర్థుడికి పట్టా భీషణ, చేసి అతడికి యుక్త వయస్సు వచ్చేవరకు సంరక్షణ సామూజ్య భారం వహించవలసిందని, తన తరువాత రాజులు ఉదయగిరి, కొండవీడు, రాయచూర్ దుర్గాలు సాధించాలని తన తుది కోర్కెలను వెలిటుచ్చి సాళువ నరసింహుడు మరణించాడు.

13.15 ఇమ్మడి నరసింహాయలు (కీ.శ. 1490 - 1505):

సాళువ నరసింహుని ఆదేశం ప్రకారం తుళువ నరసనాయకుడు సాళువ నరసింహుని కుమారులలో పెద్దవాడైన తిమ్మరాయలను సింహసనం మీద నిలిపాడు. కానీ ఇతడు కోర్కెల కాలానికి మరణించాడు తరువాత నరసనాయకుడు తిమ్మరాయల తమ్ముడైన ఇమ్మడి నరసింహుని సింహసనమేక్కించి రాజ్యమేలసాగాడు.

విజయనగర చరిత్రలో రెండో దురాక్షమణ - నరసనాయకుడు:

సాళువ నరసింహుని సేవాని నరసనాయకుడు కడుసుమర్ధుడు. ఇతని సహాయింతోనే నరసింహుడు సంగమ వంశాన్ని పారదోలి విజయనగర సింహసనమధిష్టించాడు నరసింహుడు 6 సంవత్సరాలు విజయనగర సామూజ్యాన్ని పాలించి, పిన్నవయస్కులైన తన ఇద్దరు కుమారులను సేవాపతి, ప్రధాని, కార్యకర్త అయిన తుళువ నరపనాయకు అప్పగించి మరణించాడు. నరసింహుని కోర్కె ప్రకారం అతని పెద్ద కుమారుడైన తిమ్మరాయలను సింహసనం మీద నిలపగా అతడు అతి తక్కువ కాలంలోనే మరణించడంతో తిమ్మరాయల సోదరుడైన ఇమ్మడి నరసింహుడి సింహసనం మీద, రాజ్యం చేయసాగాడు.

పీరు ఇమ్మడి నరసింహుడైనా, పెత్తునమంతా తుళువ నరసనాయకుడే చెలాయించాడు. యుక్త వయస్సు వచ్చిన తరువాత రెండవ (ఇమ్మడి) నరసింహాయలు స్వయంగా సామూజ్యపాలన నిర్వహించడానికి నిశ్చయించాడు. అంతేగాక ఇమ్మడి నరసింహుడు నరసనాయకుని ప్రాభల్యం సహించలేక అతనిని తోలగించి నాదెండ్ర తిమ్మరుసును ప్రధానిగా నియమించాడు. నరసనాయకుడు ఇది సహించక పెనుగోండకు మరలి పైన్యం

కూర్చుకుని విజయనగరం పై దండెత్తినాడు. యుద్ధంలో తిమ్మరుసు మరణించాడు. ఇమ్మడి నరసింహుని బందీగా పట్టుకొని పెనుగోండకు పంపి నరసనాయకుడు ప్రభుత్వం నిర్వహించసాగాడు న్యానిజ్ ఇచ్చిన ఈ వివరణను పెరిష్టా రచనలు, శాసనాలు బలపరుస్తాయి ఇమ్మడి నరసింహుడు బందీకావడంతో సాఖువంశ పాలన అంతమయింది. అయితే నరసనాయకుడు సింహసనం ఎక్కునాడా? లేదా అనే విషయమై పండితులలో బిన్నాభిప్రాయాలు గలవు. సమకాలిక ముస్లిం చరిత్రలు నాటి కవులు నరసనాయకుడు సింహసనం ఎక్కు పాలించినట్లు వర్ణిస్తు నాయి. 'విజయనగర భద్రసింహసను', అని పారిజూతపుహరణంలో వుంది. నరసనాయకుడు స్వతంత్రాదికారం సూచించే విజయనగరాదీశుల భాషగె తప్పువరాయరగండ రాజాదిరాజ, రాజపరమేశ్వర బిరుదులు ధరించినట్లు శాసనాలనుండి తెలుస్తు ఠినరసనాయకుడిని రక్షాకర్త, స్వామి, సేవాదిపతి, మహాప్రధాని, కార్యకర్త అని మాత్రమే తోలి శాసనాలలో ప్రస్తావించబడింది నరసనాయకుడు వజ్రసింహసనమధ్వించి పూర్వం విద్యారణ్యాలు స్థాపించిన విద్యానగరరాజ్యాన్ని పాలిస్తు న్నట్లు నరసనాయకుని కుమారుడైన వీసరసింహుని కీ.శ. 1505 శాసనము ఒకటి చెబుతుంది. నరసనాయకుని చర్యలను బట్టి అతడు సింహసనమక్కమించాడని సృష్టమముతుంది. విజయనగర చరిత్రలో ఇది రెండో దురాక్తమణ. నేలటూరి వెంకటరమణయ్ న్యానిజ్ కథనాన్ని సమర్థించగా, సూయల్, సుబ్రహ్మణ్యశస్త్ర న్యానిజ్ కథనాన్ని అంగీకరించలేదు

సామంతుల నణచుట:

నరసనాయకుని పై ఆకమచర్యకు సామంతులు అతనిపై తిరుగుబాటు చేశారు. ఇదే సమయంలో ప్రతాపరుద్ర గజపతి, బీజపూర్ పాలకుడు యూసుఫ్ ఆదిల్ పా విజయనగరం పై దండెత్తి వచ్చారు. మొదటి నరసనాయకుడు దక్షిణ దండయాత్ర జరిపి తిరుగుబాటు చేస్తు న్న సామంతులనణచినాడు ఇతడు చోళ, పాండ్య, చేర రాజులను, మధుర రాజైన మానభూషణుని ఓడించి కప్పం వసూలు చేసినట్లు కోనేటీరాజును జయించినట్లు 'వరదాంబికా పరిణయం' నుండి తెలుస్తు ఠిని ఈ రాజులను గుర్తించడం కష్టం. మానభూషణుడు చోళసామంతుడుగా మధురను పాలించేవాడు. 'కోయిలోలుగు' ను బట్టి కోనేటీరాజు తిరుచునాపల్లి సీమను పాలిస్తూ వుండేవాడు. అతనికి మహామండలేశ్వర, రాయబసువశంకర, రాజరాజగండ మొదలైన బిరుదులున్నాయి. ఈతడు శీరంగంలోని శీర్వాపులను హింసిస్తు ఠడగా వారు నరసనాయకునితో మొర పెట్టు కోన్నారు నరసనాయకుడు కోనేటీరాజునేడించి పదవీచ్చుతుని చేసినాడు. అనంతరం కావేరిని దాటి శీరంగపట్టణం ముట్టడించాడు. ఈ ప్రాంతాన్ని గంగవంశజడనని చెప్పుకున్న సంజరాజు పాలిస్తూ న్నాడు సంజరాజు ఓడి సామంతుడయినాడు. అచటనుండి పశ్చిమ తీరంలోని దమకార, తరనంగి దుర్గాలనాక్కమించి నరసనాయకుడు గోళ్ళ క్షేత్రం దర్శించి అచట తులాపురుషుడానం చేసినట్లు 'వరదాంబికా పరిణయం' చెబుతున్నది. నరసనాయకుడు చేర రాజ్యంపై దండెత్తి కాయల్ నాక్కమించడానికి చేసిన పుయత్తుం ఫలించలేదు.

దండయాత్రలు:

తన తండ్రికాలంలో బహుమనీల స్వాధీనమయిన తెలంగాణా ప్రాంతాలను, చేజారిపోయిన తమిళ ప్రాంతాలను తిరిగి జయించాలని పురుషోత్తమ గజపతి సంకల్పించినాడు. నాటికి కులీకుతుచ్చ ఓల్ ముల్గు వరంగల్, కోయిలకొండలను ఆక్కమించి తెలంగాణాలో బలవంతుడై ఉన్నాడు. పురుషోత్తమ గజపతి దండెత్తి పెన్నానదీతీరం వరకు నడవినట్లు రాజవోలు శాసనం చెబుతుంది అయితే నరసనాయకుని 'గజపతిరాయే భగండ భేరుండ' బిరుదాన్ని బట్టి నరసనాయకుడు గజపతిని ఓడించి మరలించినాడని చెప్పువచ్చు కాని ఈ విజయలవల్ల

విజయనగరానికి లాభం కలగలేదు. ఇదే సమయంలో తెలంగాణ ప్రాంతంలో చిత్రాబ్ భాన్ (సీతాపతి) విజ్యంభించినాడు. ఇతనిని పురుషోత్తమ గజపతి సీనానిగా 'రాయవాచకం' వర్ణిస్తు న్నది కీ.శ.1504 నాటి ఈతని ఒరుగల్లు శాసనాన్ని బట్టి నాటికాతడు ఆ ప్రాంతం జయించి పాలిస్తు న్నాడు రాచకొండ మొదలుగా దక్కిణ తెలంగాణా సయితం అతని స్వాధీనమయినట్లు కీ.శ.1510 నాటి గజపతి ఉండ్రకొండ శాసనం స్వప్తం చేస్తు న్నది తెలంగాణాలో అధికభాగం తెరిగి గజపతుల స్వాధీనమయింది.

ఆంతరంగిక కల్లో లాలనణచి విజయనగర రాజ్యానికి భద్రత సౌష్టవం చేకూర్చడానికి సాళువ నరసింహుడు ప్రారంభించిన కృష్ణానికి నరసనాయకుడు చాలావరకు విజయం సాధించినాడు. నరసనాయకుని సంతతి వారి శాసనాలు నరసనాయకునిచే ఓడిపోయిన సామంతులలో శ్రీరంగపట్టణ ప్రభువుని, చోళుని, పాండ్యుని, మధుర పాలకుని, పరరాజులలో తురుషుని, గజపతిని పేర్కొన్నాయి. కానీ శత్రువుల హస్తగతమైన ఉదయగిరి, రాయచూరు ప్రాంతాలను తెరిగి ఆక్రమించక పూర్వమే, రాజ్యాన్ని కొడుకు వీర నరసింహుని కప్పగించి కీ.శ.1500 లో నరసనాయకుడు మరణించాడు.

నరసనాయకునికి ముగ్గురు భార్యలు. వీరిలో తిప్పాంబకు వీరనరసింహుడు నాగాలాంబికకు శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు, చంబాంబికకు అచ్యుతరాయలు, రంగరాయలు అనే సల్లురు కుమారులు కలిగినారు. వీర నరసింహుని ఇమ్మడి నరసనాయకుడు అనేవారు. నరసనాయకుడు మరణించాక వీరనరసింహుడు కార్యకర్తగా అదికారం చేపట్టినాడు కానీ చివరకు కీ.శ.1505 లో పెనుగొండలో బందీగా వున్న సాళువ ఇమ్మడి నరసింహుని హత్యచేయించి తుళువ వీరనరసింహరాయలు విజయనగర సింహసనమధిష్ఠించాడు దీనితో సాళువ వంశపాలన అంతరించి తుళువ వంశ పాలన ప్రారంభమైంది.

13.16 సారాంశము:

విజయనగర సామూజ్య స్థాపకులైన హరిహర, బుక్కరాయలు సంగమ వంశానికి చెందినవారు. సంగమ వంశస్తులు విజయనగర సామూజ్యాన్ని 150 సంవత్సరాలు పాలించి విజయనగర సామూజ్య విస్తరణకు, పట్టణమైన పునాదికి, వైభవానికి బాటలు వేశారు.

సంగమ వంశస్తుల తర్వాత విజయనగర సామూజ్యాన్ని పాలించిన సాళువ వంశంలో కేవలం ఇద్దరే రాజులు ఉన్నారు. వీరిలో రెండవ వాడైన ఇమ్మడి నరసింహుడు నరసనాయకుని చేతికి బందీగా చిక్కడంతో సాళువ వంశం అంతమయి ఉండవచ్చని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.

13.17 ప్రశ్నలు

- హరిహర బుక్కరాయల పాలనలో జరిగిన వియయనరాజ్య విస్తరణను తెలియజేయండి?
- రెండవ దేవరాయల గొప్పతనాన్ని అంచనా వేయండి?
- సాళువ నరసింహుడు దురాక్షమణ దారుడా? చర్చించండి?

13.18 ఉపయుక్త రూపాలు

- Ayyaugar S.K. – A little known chapter of Vijayanagara
- Bhandarkar R.G – the Early history of History South India
- Gopalachary. K – The Early History of South India
- Herras – The South India under the Vijayanagara
- Krishna swamy. A. – The Tamil country under Vijayanagara

6. Mahalingam T. V. – Administration and Social life under Vijayanagara
7. Mahalingam T. V. – Economic life in the Vijayanagara Empire
8. Ramachandriaha. O – Studies on Krishnadevaraya of Vijayanagara
9. Saletore B.A – Social and Economic Life in Vijayanagara Empire
10. Saletore B.A – Vijayanagara Art.
11. Sarma M.S – A Forgotten chapter of Andhra History
12. Seewel Robart – A Forgotten Empire.

Dr.D.Venkateswara Reddy

పాఠము - 14 తుళువ వంశం - శ్రీకృష్ణదేవరాయలు

విషయకుమం :

- 14.1 లక్ష్మి
- 14.2 ఉపోద్ధూతం
- 14.3 వీర సరసింహరాయలు
- 14.4 శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు
- 14.5 తొప్పిజీవితం
- 14.6 నాటి రాజ్య పరిస్థితులు
- 14.7 పోర్చుగీసులతో ఒడంబడిక
- 14.8 కృష్ణరాయలు - బహామనీలు
- 14.9 ఉమ్ముత్తూర్ ర్ పై దాడి
- 14.10 కళింగ దండయాత్ర
- 14.11 రాయలు - ఆదిల్ షా
- 14.12 విషాదాంత మరణము
- 14.13 ఘనత
- 14.14 పరిపాలనా విధానము
- 14.15 సాహిత్య సేవ
- 14.16 మత విధానం
- 14.17 భవన నిర్మాణము
- 14.18 అచ్యుత దేవరాయలు
- 14.19 మొదటి వేంకటపతిదేవరాయలు
- 14.20 సదాశివరాయలు
- 14.21 సారాంశము
- 14.22 ప్రశ్నలు
- 14.23 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

14.1 లక్ష్మి:

విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన మూడవ వంశం తుళువ వంశం ఈ వంశంలో పదుగురు రాజులు రాజ్యమేలినారు. వారిలో సుప్రసిద్ధుడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తుళువ వంశపాలకుల రాజకీయ చరిత్ర గురించి తెలియజేయడమే ఈ పాఠం లక్ష్మి.

14.2 ఉపోద్ధూతః:

విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన వంశాలలో మూడో వంశం తుళువ వంశం. మైసూర్ లోని తుళువనాడు ఏరి జన్మస్తలమయినందువల్ల ఏరి వంశానికి తుళువ వంశమని పేరుపచ్చింది. ఏరు తమది

చంద్రవంశమని చెప్పుకున్నారు. సంగమ వంశానికి చెందిన హరిహరరాయలు తుళువనాడును జయించినప్పటినుండి ఈ వంశస్తులు విజయనగర ఆస్తానంలో ఉద్యోగాలు నిర్వహించసాగారు. ఈ వంశానికి మూల పురుషుడు తిమ్మరాజు. ఇతని కుమారుడైన ఈశ్వరనాయకుడు సాళువ నరసింహుని సేనాపతిగా కీ.శ.1488లో మహామృదు పొను కందుకూరు దగ్గర ఓడించి, అతని శిబిరం దేచుకున్నాడు. ఇతనిని 'దేవకీ పురాధిపుడు' ని వరాహపురాణం ప్రస్తావించింది ఉత్తర ఆర్కాటు జిల్లా ఆరణితాలూకాలోని దేవికాపురములో తుళువ వంశీయుల శాసనాలు గలవు. ఈశ్వర నాయకుని కుమారుడు నరసాయకుడు సాళువ నరసింహుని దండనాధునిగా, మంత్రిగా సేవించాడు. ఈ నరసాయకుడే నరసింహుని తరపున కీ.శ. 1486 లో చివర సంగమ రాజును తరిమివేసి విజయనగరాన్ని స్వాధీనం చేసుకోన్నాడు. సాళువ నరసింహుని మరణానంతరం 13 సంవత్సరాలు ఇతడు విజయనగర రాజ్య వ్యవరోలు నిర్వహించాడు. ఆ తరువాత అతని కౌడుకు వీరనరసింహుడు కీ.శ.1505 లో సాళువ వంశపాలన అంతమొందించి సింహసనం ఆక్రమించాడు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తుళువ వంశంవాడే. వీరి మాతృబాపు కన్నడం, అభిమాన భాష తెలుగు. అయితే వీరిలో తాము కన్నడిగులమనే భావం ఉండేది.

14.3 వీరనరసింహరాయలు (1505 - 1509):

తుళువ వంశ స్థాపకుడు వీరనరసింహరాయలు. ఇతడు పాలించిన 5 సంవత్సరాలు సామంతుల తిరుగుబాట్లు నణచడంలోను బీజపూర్ పాలకుని ఎదిరించి ఓడించడంలోను గడిపాడు. దీనికి తోడు గజపతులు రాజుదాని పైకి దండెత్తివచ్చారు.

కీ.శ.1509 లో ప్రతాపరుద్ర గజపతి విజయనగరం మీద దండెత్తినట్లు కటక రాజవంశావళి చేటుతుంది ఈ విషయాన్ని చేతన్య భాగవతం కూడా ప్రస్తావించింది గజపతి దండయాత్రను ఎదుర్కొనుటకు వీరనరసింహుడు తన తమ్ముడైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలను పంపాడు. కృష్ణరాయలు గజపతిపై విజయం సాధించి అతనిని వెనకకు తిప్పి కొట్టాడు కృష్ణరాయలు తన రాజ్యాభిప్రాక కాలంలో వేయించిన హంపీ శిలాశాసనంలో 'గజపతి గజకూట పాకలోనే' అనే విశేషణ వాక్యంవల్ల ఈ యుద్ధంలో కృష్ణరాయలకు విజయం చేకూరినట్లు తెలుస్తు ఠది

బహామనీ సుల్తానైన మహామార్ పొ తన సద్గారులను బీదర్ లో సమావేశపరచి ప్రతిసంవత్సరం హిందువుల పై 'జీహద్' జరపాలని నిర్ణయించాడు. ఈ నిర్ణయంలో భాగంగానే యూసుఫ్ ఆదిల్ ఖాన్ విజయనగరం పై దండెత్తాడు ఆదోని పాలకుడైన కాసప్ప అతనితో చేరాడు. కానీ కందనవోలు పాలిస్తున్న ఆరవీటి రామరాజు, అతని కుమారుడు తిమ్మరాజు యూసుఫ్ ను ఓడించి తరిమివేశారు. ఇందుకు ప్రతిపత్తిలంగా వీరనరసింహుడు ఆరవీటి వారికి కందనవోలు, ఆదోని రాజ్యాలనిచ్చాడు.

వీర నరసింహుడు ఉమ్ముత్తూరు శ్రీరంగపట్టణం రాజ్యాలపై దండెత్తాడు మూడునెలలపాటు ముట్టడి చేసినప్పటికీ ఉమ్ముత్తూర్ రాయల స్వాధీనం కాలేదు. దాంతో రాయలు శ్రీరంగపట్టణంపై దండెత్తాడు శ్రీరంగపట్టణ పాలకుడు ఉమ్ముత్తూరు తలనాడుల నుండి సైన్యాలను రహించి రాయల సైన్యాలను ఓడించినట్లు కొందరు చరిత్రకారులు అభిప్రాయం. ఏది ఏమైనా ఎదురుతెరిగిన ఉమ్ముత్తూరు శ్రీరంగపట్టణ పాలకులను జయించకుండానే వీర నరసింహరాయలు కీ.శ.1509 లో వ్యాధిరస్తుడై మరణించాడు అతని మరణం తరువాత అతని తమ్ముడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సింహసనాన్ని అధిష్టించాడు

వీరనరసింహ రాయల కాలంలో జరిగిన ఒక ముఖ్య సంఘర్షన పోర్చుగీసు వారితో లబ్ధించిన మైత్రి. వీర నరసింహుని కాలానికి పశ్చిమతీరంలో స్నేహపడిన పోర్చుగీసు వారితో వారు దిగుమతి చేసే గుర్తాలన్నిటినీ విజయనగరానికి అమ్మాలని ఒక ఒడంబడిక కుదుర్చుకోని విజయనగర అశ్వికదళాన్ని పెంపొందించాడు.

వీర నరసింహరాయలు ఉదారుడైన పాలకుడు. కర్మకుల కష్టాలను త్యద్దతో విచారించి అనికి సాకర్యాలను కల్పించాడు పుజుక్కేమాన్ని కాంక్షించి పెండి సుంకాలను రద్దు చేయడానికి ప్రయత్నించి శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు మార్గదర్శకుడైనాడు

14.4 శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు (క్రీ.శ. 1509 - 1529):

విజయనగర పాలకులలో శ్రీకృష్ణదేవరాయలు అగ్రగణ్యుడు. ఇతడు మహావీరుడు, విజేత, రాజనీతిపరుడు, పరిపాలనాదక్కుడు, సాహితీ సమరాంగణ సార్యభోముడు, కావ్య ప్రశ్న. ఈతని పాలనాకాలంలో విజయనగర అధికార గౌరవాలు ఉచ్చస్థితినందుకొన్నాయి ఈతని కాలంలో విజయనగరాన్ని దర్శించిన డామింగో ప్రవ అను పోర్చుగీసు వద్దకుడు రాయల మూర్తిని ఇలా పర్సించాడు. రాయలు అంత పొడవరి కాదు. అంత పొట్టిరి కాదు నిండుగా, బోద్దుగా ఉంటాడు ముఖం మీద స్నేహటకపు మచ్చలు కలపు. ఉత్సాహవంతుడు విదేశీయులను ప్రమత్తే ఆదరించును. అతని వీరు చెప్పిన హిందూ దేశములోని రాజులకందరికి హడలు.

14.5 తోతి జీవితం:

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు నరసనాయకుడు, నాగాంబిలకు క్రీ.శ.1487 లో జన్మించాడు. చిన్నిప్పటినుండి సాశువ తిమ్మయును మంత్రిచే పెంచబడి సకల విద్యలలో ఆరితేరినాడు. వీరనరసింహరాయల మరణ సమయంలో తన తమ్ముడైన శ్రీకృష్ణదేవరాయల గుఢ్ల పీకించి బందిచేసి బాలుడైన తన కుమారుని సింహసనం ఎక్కుంచవలెనని మంత్రి తిమ్మయును కోరాడని, తిమ్మయును అందుకు వియద్దంగా శ్రీకృష్ణదేవరాయలను రాజును చేశాడని న్యానిజ్ ప్రాసాదు. కానీ రాయవాచకం మొదలైన ఇతర ఆధారాలలో ఈ వృత్తాంతం లేదు వీర నరసింహుడు, కృష్ణరాయల మధ్య సత్పుంబంధాలే ఉన్నట్లు కన్నిస్తు ది ఉమ్ముత్తూర్ పై దండత్తినపుడు వీరనరసింహుడు ప్రభుత్వాన్ని కృష్ణరాయలకే అప్పగించాడు. అయినా న్యానిజ్ రచన కేవలం కట్టు కథగా తోసి పుచ్చదానికి వీల్ల దని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం. క్రీ.శ.1509 ఆగస్టు 8 న శ్రీకృష్ణదేవరాయలు పట్టా భీషేఖం చేసుకున్నట్లు విజయనగర సామూజ్య కడతలో చెప్పి ఉంది. రాయలు తిమ్మయును ప్రధాన మంత్రిగా చేసి అతనిని 'అప్పాజీ' అని సంటోధించసాగాడు.

14.6 నాటి రాజ్యపరిస్థితులు

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు రాజ్యానికి వచ్చేనాటికి దక్కిణ దేశపరిస్థితి ముఖ్యంగా విజయనగర రాజ్యపరిస్థితి అభ్యక్తిలో లంగా ఉంది ఉత్తరాన బహుమనీ రాజ్యం విచ్చిన్నమై బీజపూర్, అహమ్మద్ నగర్, బీరార్, బీదర్, గోల్గొండ అనే రాజ్యాలుగా విడిపోయింది. ఈ రాజ్యాల రాజులు తమలో తాము కలపొంచుకుంటూనే విజయనగర రాజ్యాన్ని కూడా కబళించడానికి ప్రయత్నించసాగిరి. సామంతులైన ఉమ్ముత్తూరు శీరంగపట్టణం పాలకులు తిరుగుబాటు చేసి స్వాతంత్యాన్ని ప్రకటించారు. తూర్పున కళింగాదిపతి ప్రతాపరుద్రగజపతి ఉదయగిరిని ఆకమించి విజయనగరాన్ని కబళించడానికి పోంచి ఉన్నాడు. పశ్చిమతీరంలో పోర్చుగీసు వారి బెడద ఎక్కువైంది. వీరు విజయనగర సామంతులైన బట్టల్, హోనోవర్ పాలకులనే గాక కళ్ళుకోటను పాలించే జమోర్ అధికారాన్ని కూడా దిక్కరించసాగారు. కొచ్చిన్, కన్నసుర్ లో కోటలు కట్టుకొన్నారు క్రీ.శ.1509 లో కళ్ళుకోట, ఈజిప్పుల సంయుక్త నొకాబలంపై సాధించిన విజయంతో నాటివరకు అరబ్బుల ఆధినంలోని వాణిజ్యం అంతా పోర్చుగీసుల స్వాధీనమై హిందూ మహాసముద్రంపై వారి కత్తికి ఎదురులేకపోయింది. కొత్తగా పోర్చుగీసు గవర్నర్ గోవాను

ఆకమించి తమకు కేంద్రంగా చేసుకోవాలని సంకల్పించి జమోర్స్ మీద, ఆదిల్ ఖాన్ మీద తాను జరిపే యుద్ధాల్లో కృష్ణరాయల సహాయం అర్థస్తూ లూయిజ్ ప్రియల్ ను రాయబారిగా విజయనగరం పంచేనాడు

14.7 పోర్చుగీసులతో ఒడంబడిక:

ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో కృష్ణదేవరాయలు విజయనగర శ్రేయస్సును దృష్టిలో ఉంచుకొని వ్యవహరించాడు విజయనగర విరోధియైన బీజపూర్ తో వైరం వహించిన పోర్చుగీన్ వారితో మైతి చేసుకోవడం రాజీవితిగా భావించాడు. గోవాను ఆకమించడంతో పోర్చుగీసులకు రాయలు సాయం చేసేటట్లు, పోర్చుగీసులు తాము దిగుమతి చేస్తున్న గుర్తాలను గుత్తగా రాయలకు వికయించేటట్లు ఒడంబడికజరిగింది. పోర్చుగీసులు భట్టల్ కోటలు కట్టుకోవడానికి కూడా రాయలు అనుమతించాడు క్రి.శ. 1509 లో పోర్చుగీసులు గోవాను ఆకమించారు. యూసఫ్ ఆదిల్ గోవా పై దండత్తినాడు గాని ఆకమించలేకపోయాడు. అదే సమయంలో బహామనీ రాజ్యం పై కృష్ణరాయల దాడులు జరుగుతున్నాయి. బహాశ అందువల్లనే ఆదిల్ గోవా పై తన బలం కేంద్రీకరించి ఆకమించలేకపోయాడు.

14.8 కృష్ణరాయలు - బహామనీలు:

పోర్చుగీసులు సరఫరా చేసిన గుర్తాలతో సైన్యాన్ని బలపరిచి, ఆర్థిక వసరులను కట్టుదిట్టం చేసి కృష్ణరాయలు బహామనీల పై దృష్టి సారించాడు క్రి.శ. 1509 లో బీజపూర్ పాలకుడయిన యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాన్ చే ప్రరితుడై బహామనీ సుల్తాన్ రెండో మహామృద్ పా విజయనగరం పై 'జిహ్వద్' ప్రకటించి తన సామంతులైన బీజపూర్, గోల్గొండ, అహమ్మద్ నగర్ పాలకులలో పెద్ద సైన్యంతో విజయనగర సామ్రాజ్యం పై దండత్తినాడు. విజయనగర సరిహద్దులో కృష్ణరాయలు వారిని ఎదుర్కొని ఒడించి మళ్ళించాడు క్రి.శ. 1510 నాటి పాంపీ శాసనంలో రాయలు విజయం సాధించినట్లు చెప్పుబడింది తిరోగమిస్తున్న సైన్యాన్ని తరుముతున్న విజయనగర సైన్యాలను బీజపూర్ పాలకుడు యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాన్ అటకాయించి కోవెలకోండవద్ద ప్రాణాలు కోల్పోయాడు. విజయనగర సైన్యాలు కోవెలకోండను సులభంగా స్వాధీనం చేసుకొన్నాయి.

యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాన్ మరణానంతరం అతని కుమారుడు ఇస్కూయిల్ ఆదిల్ ఖాన్ బీజపూర్ సింహసనమధిష్టించాడు ఇతని కాలలో బెల్లా ० నగర ప్రజలు బీజపూర్ పాలకునిపై తిరుగుబాటుచేసి తను పట్టణాన్ని స్వాధీనం చేసుకోవలసిందిగా కృష్ణరాయలను ఆహ్వానించాడు. అందుచేత కృష్ణరాయలు బీజపూర్ పై దండత్తి వెళ్ళి కృష్ణ-తుంగభద్రా అంతర్వేదిలోని రాయచూర్ దుర్గాన్ని ఆకమించాడు. ఆ తరువాత బీదర్ పై దండత్తి వెళ్ళి ఆ కోటను స్వాధీనం చేసుకొని, అక్కడ బందిగా ఉంచిన బహామనీ సుల్తాన్ ను విడుదల చేసి అతనిని సింహసనంపై తిరిగి కూర్చుండబెట్టి నాడు దీనివల్ల కృష్ణరాయలకు 'యవన రాజ్యస్థాపనాచార్య' అను బిరుదు వచ్చింది. చాటువులు, కైపీయతులు ఆధారంగా కృష్ణరాయలు గుల్లరాష్ట, బీదర్ నగరాలను పట్టుకొన్నాడని చరిత్రకారులు పేర్కొన్నారు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు బహామనీ సుల్తాన్ ను పునఃప్రతిష్ఠితుడిని చేయడం అనాలోచితంగా చేసిన పనికాదు ఇది స్వశత్స సహాయమైనప్పటికి ప్రతిష్టాకరమైన పనికావడం వల్ల ఇలా చేసిపుండవచ్చు. ముస్లింల సహాదయతను కూడా ఆశించి వుండవచ్చు. బహామనీ సుల్తాన్ నామమాత్రంగా అయినా ఉన్నంతమకూ మిగిలిన దక్కున్ ముస్లిం పాలకుల మధ్య ఐకమత్యం అసంబువమని తెలిసే కృష్ణరాయలు ఈ పనిచేశాడు

14.9 ఉమ్మెత్తూర్ ర్ పై దాడి

వీరనరసింహాయల కాలంనుంచి విజయనగరాన్ని ధిక్కరించి స్వతంతులుగా ఎగువ కావేరి ప్రాంతాన్ని పాలిస్తున్న ఉమ్మెత్తూర్ శివసముద్రం పాలకులను అణచడానికి ముందు కృష్ణరాయలు సైన్యసమీకరణ చేశారు. ఆ తరువాత రాయలు ఉమ్మెత్తూర్ పాలకుడి పై దండెత్తాడు అప్పుడు ఉమ్మెత్తూర్ పాలకుడు గంగరాజు ముందుగా రాయలు గంగరాజు ఆధీనంలోని పెనుగోండ దుర్గాన్ని స్వాధీనం చేసుకొని దానికి రాయసం కొండమరుసయ్యను అధిపతిగా నియమించాడు.. తరువాత గంగరాజును ఓడించి ఉమ్మెత్తూర్ శివసముద్ర దుర్గాలను నేలమట్టం చేశాడు. శివసముద్రం నుంచి పారిపోతూ కావేరిలోని ఒక మడుగులో పడి గంగరాజు మరణించాడు. 'ఉమ్మెత్తూర్ శివసముద్ర పుర వీపోన్మాల మాడంబరా' అని రాయలను పారిజాతపవరణ వర్ణించిది. ఆ తరువాత రాయలు శీరంగపట్ట దుర్గాన్ని స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు. ఈ దండయాత్రలో తాను జయించిన ప్రాంతాన్నాంతా ఒక రాజ్యంగా ఏర్పరచి, దానికి ప్రతినిధిగా సాఖువ గోవిందరాజును రాయలు నియమించాడు.

14.10 కళింగ దండయాత్ర:

ఉమ్మెత్తూర్ విజయం రాయలకు ఎనలేని బలాన్ని చేకూర్చింది వెంటనే రాయలు గజపతి ఆక్రమణలో ఉన్న తీరాంద్ర, తెలంగాణాలను జయించడానికి రాయలు సంకల్పించాడు. ఈ ప్రాంతంలో అనేక దుర్గాలున్నాయి వానిలో ఉదయగిరి, కొండపల్లి, కొండపీడు బలమైనవి. వీనిలో సన్మిహితులు, విశ్వాసపాతులైన వారిని తన ప్రతినిధిగా గజపతి నియమించి, వారికి సాయంగా ప్రసిద్ధ సేనానులను, పెద్ద సైన్యాలను నిలిపాడు. కొండపీడు ప్రథాన కేంద్రంగా ప్రతాపరుద్దుని కుమారుడు వీరరుద్ర గజపతి పాలనలో ఉండేది.

కృష్ణరాయల పూర్వ దిగ్బ్రజయ యాత్ర, కళింగ జైత్రయాత్ర ఏకధాటిగా సాగలేదు. కీ.శ.1513 మొదలు కీ.శ. 1518 వరకు. సాగిన ఈ జైత్రయాత్రలో 5 మట్టాలున్నట్లు ఆముకమాల్యద ద్వారా తెలుస్తు ఉదిలావి 1) ఉదయగిరి ముట్టడి 2) కొండపల్లి పతనం 3) కొండపల్లి పతనం 4) సింహాద్రి పొట్టూరులో జయస్థంబ ప్రతిష్ఠ 5) కటకాన్ని పట్టుకోవడం రాయలు మధ్య మధ్య రాజుడానికి మరలుతూ అమరావతి, శ్రీకాకుళం, అహోబిలం, శ్రీశైలం, తిరుపతి, చిదంబరం వంటి పుణ్యక్షేత్రాలను దర్శించి, తన విజయాలకు కృతస్థతగా అచట దేవతలకు కానుకలు సమర్పిస్తూ ఉండేవాడు. స్వయంగా రెండుమార్లు రాయలు కళింగ పై నడిచినట్లు సింహాచలం శాసనాలు చెబుతున్నాయి

ఉదయగిరి ముట్టడి:

కృష్ణరాయల కళింగ దండయాత్ర కీ.శ.1513 లో ఉదయగిరి ముట్టడితో ప్రారంభమయింది. ఈ ఉదయగిరి ముట్టడిని న్యానిజ్ వర్ణించాడు. రాయలను ఎదుర్కొడానికి ప్రతాపరుద్ర గజపతి సైన్యంతో కదలిపచ్చాడు. బలిష్టమైన దుర్గం కావడంవల్ల దుర్గముట్టడి 18 నెలలవరకు సాగింది. రాయలు గజపతిని ఓడించి కొండపీడు వరకు తరిమి తిరిగిపచ్చి ఉదయగిరిని ఆక్రమించి దాని పాలకునిగా కొండమరుసయ్యను నియమించాడు. అక్కడ దుర్గా ధిపతిగా ఉన్న గజపతి పిన తండ్రి తిరుమల రాహుత్ర రాయడు బందీ అయినాడు.

కొండపీడు ముట్టడి:

ఉదయగిరి విజయం తరువాత రాయల సైన్యం పురోగమించి, తీరాంద్రంలోని కందుకూరు, అద్దంకి, వినుకొండ, చెల్లంకొండ, నాగార్జునకొండ, తంగడ, కేతపరం మొదలగు చిన్నదుర్గాలను ఆక్రమించి కొండపీడును ముట్టడించింది. సాఖువ తిమమ్మురుసు నాయకత్వంలో కోటముట్టడి జరిగింది. మూడు నెలలయినా కోట స్వాధీనం కాలేదు. అంతట కృష్ణరాయలు కోటను దిగ్బుంధనం చేసి కీ.శ.1515 లో స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు. రాయలు

కొండవీడు దుర్గ పాలనను తిమ్మయుసుకు అప్పగించాడు. దుర్గంలోని గజపతి రాణి, అతని కుమారుడు, దుర్గా ధిపతి వీరభద్ర గజపతి బందీలయ్యారు.

కొండపల్లి పతనం:

కొండవీటి పతనం తరవాత రాయల సైన్యం కృష్ణను దాటి బెజవాడను స్వాధీనం చేసుకుంది. తరువాత రాయల సైన్యం కొండపల్లిని ముట్టడించింది. ఈ ముట్టడి సాగుతున్నపుడు ప్రతాపరుద్ర గజపతి కృష్ణను దాటి వెనుకనుంచి రాయల సైన్యంపై దాడికి ప్రయత్నించాడు. కానీ కృష్ణరాయలు కొంత సైన్యాన్ని కోట చుట్టు కాపుంచి తక్కున సేనతే ప్రతాపరుద్ర గజపతిని ఎదిరించి యుద్ధంలో ఓడించి తరిమి కోట దు తరువాత రాయలు కొండపల్లిని ఆక్రమించాడు. కొండపల్లినుంచి రాయల సైన్యం తెలంగాణా పైకి దండెత్తింది. తెలంగాణాలో అదికభాగం గజపతి సామంతుల పాలనలో ఉంది. రాయల సైన్యం మొదట పితాబ్ ఖాన్ అను బిరుదనామం గల సీతాపతిని ఓడించి ఖిమ్మం మెట్టు, వరంగల్లు, అనంతగిరి, ఉండ్రుకొండ, ఉర్రుకొండ, అరవపల్లి, జల్లిపల్లి, కందికొండ, నల్లగొండ, రాచకొండ, చెవరకొండ, కనకగిరి మొదలగు దుర్గాలను ఆక్రమించి సింహాచలం పైపు పురోగమించాయి

పొట్టురులో జయస్థంభ ప్రతిష్ఠ:

రాయల సైన్యం తెలంగాణా విజయం తర్వాత సింహాచలంపైపు పోతుండగా గజపతి ఆళ్ళ మేరకు సీతాపతి 60 వేల, అశ్వరూపులైన విలుకాండ్రుతో ఎదిరించి పరాజయం చెందాడు. ఇంతలో రాజమహాంద్రవరం రాయల స్వాధీనమైంది. తరవాత రాయల సేన సింహాచలం చేరింది. సింహాచలంలో రాయలు 6 నెలలు వేచిపున్నా, గజపతి వచ్చి ఎదిరించలేదు. అంతట కృష్ణరాయలు సింహాచలం సమీపంలో ఉన్న పొట్టురు పద్మ విజయస్థంభం నాటి విజయనగరానికి తిరిగిపోయాడు. రాజధానిలో కళింగ దిగ్విజయానికి చిహ్నంగా భువన విజయమనే నూతన సభాబవనాన్ని నిర్మించాడు.

కటకంపై దండయాత్ర:

కృష్ణరాయలు రాజధానిలో మళ్ళీ సైన్యాలను సమకూర్చుకోని ప్రతాపరుద్ర గజపతి రాజధాని కటకంపై దండెత్తినాడు. గజపతి తన సామంతులతో కలసి రాయలను ఎదుర్కొవడానికి చేసిన ప్రయత్నాన్ని మహమంతి తిమ్మయుసు విఫలం చేశాడు. కృష్ణరాయలు కటకం చేరగానే ప్రతాపరుద్ర గజపతి పారిపోయినట్లు, రాయల సైనికులు కటకాన్ని కాల్చినట్లు రాయవాచకం ఆముక్ మాల్యద తెలుపుతాయి. చివరకు ప్రతాపరుద్ర గజపతి రాయలకు తన కుమార్తె అయిన అన్నపూర్ణాదేవిని ఇచ్చి వివాహం చేసి సంది చేసుకొన్నాడు. కృష్ణరాయలు కృష్ణానదికి ఉత్తరాన తాను జయించిన దుర్గాలను ప్రాంతాలను తిరిగి గజపతికి ఇచ్చివేశాడు.

14.11 రాయలు - ఆదిల్ పా:

కళింగ దండయాత్ర తరువాత కృష్ణరాయలు బహామనీ వ్యవహారాలలో ముఖ్యంగా బీజపూర్ తోటి యుద్ధాలలో గడపవలసి వచ్చింది కీ.శ.1510 లోనే మహామద్ పాను ఉద్దరించడం ద్వారా బహామనీ వ్యవహారాల్లో రాయలు జోక్యం కలిగించుకొన్నాడు. మహామద్ మరణంతో సుల్తాన్ మరింత నామమాత్రుడై అధికారం ఆరీబరీద్ హస్తగతమయింది. మహామృద్ కు ముగ్గరు కుమారులు. వారిలో అహను వాలి యుల్లాలు అకాల మరణానికి గురికాగా ముడ్డో వాడైన కోలిముల్లా సుల్తానై రాజ్య నిర్మాతగా వ్యవహరిస్తున్న ఆలీ బరీద్ ను తోలగించడానికి ప్రయత్నించి పదభ్రష్టుడై బీదర్ విడిచి పారిపోయాడు బహామనీ రాజవంశం అంతరించి రాజ్యం విచ్చిన్నమై 5 రాజ్యాలకు సృష్టించిన రూపం ఏర్పడింది. ఈ రాజ్యాలలో బీజపూర్ మొదటి నుండి బలవత్తరంగా ఉంది. అందుచే

ఇతర రాజ్యాలు బీజపూర్ పట్ల ద్వ్యాపం వహించినాయి. ఆ సుల్తానులు బీజపూర్ తోటి యుద్ధం మొదటి దశలో కృష్ణరాయలను బిలపరిచారు.

కృష్ణరాయలకు బీజపూర్ సుల్తాన్ ఇస్కూయిల్ ఆదిల్ పాకు పలుమారు యుద్ధం జరిగింది ఈ యుద్ధాల తేదీలను గురించి, ఫలితాల గురించి అభిప్రాయబేధాలున్నాయి. అందుకు న్యూనిజ్, ఫరిష్టాల రచనలలోని వ్యతాయసాలే కారణం. ఏరి రచనలు పరిశీలించిన రాబ్ర్ నూయల్ నిరయం ప్రకారం కృష్ణరాయలు కళింగ దండయాత్రలో ఉండగా, అదే అవకాశంగా భావించి కీ.శ.1516 లో బీజపూర్ పాలకుడు ఇస్కూయిల్ ఆదిల్ ఖాన్ గోల్గొండ, అహమ్మద్ నగర్ పాలకులతో కలసి విజయనగర రాజ్యంపై దండెత్తి కోవెలకొండ, పానుగల్లు, దేవరకొండ, ఘనపూర్ దుర్గాలను స్వాధీనం చేసుకోన్నాడు అందువల్ల రాయలు వారి ఆట కట్టించడానికి కళింగ దిగ్విజయ యాత్ర కాలంలోనే కీ.శ.1516 లో వారిమీద దండెత్తవలసి వచ్చింది. రాయలు కోవెలకొండ మొదలగు దుర్గాల పైకి ఒక సేనను పంపి, ఇంకో సేనతో బీజపూర్ పై దండెత్తాడు కోవెలకొండను రక్షించుకోవలసినందున గోల్గొండ పాలకుడు కులీ మిగిలిన వారితో కలసి రాయలను ఎదిరించలేక పోయాడు. అందువల్ల బీజపూర్, ఆహమ్మద్ నగర్ పాలకులే రాయలను ఎదిరించినారు. ఈ దండయాత్రలో రాయలు కెంబావి వద్ద ఘన విజయం సాధించి, అహమ్మద్ నగరాన్ని నేలమట్టం చేసినట్లు ఆముక్ మాల్యద తెలుపుతుంది

ఘనస్నింట ఆధీనంలో ఉన్న రాయచూర్ ని స్వాధీనపరచుకోనుటకు కృష్ణరాయలు కీ.శ.1520 లో గోప్య సైన్యంతో వెళ్లి దానిని ముట్టడించాడు. బీజపూర్ పాలకుడు, ఇస్కూయిల్ ఆదిల్ ఖాన్ రాయలను ఎదిరించాడు. ఇరు పక్షాలకు మధ్య కృష్ణానదీ దక్షిణ తీరంలో ఉన్న గోఱ్వారు వద్ద యుద్ధం జరిగింది. ఈ యుద్ధంలో ఆదిల్ ఖాన్ పూర్తిగా పరాజయం చెంది తన సమస్త సైన్యాన్ని కోల్పోయాడు. ఈ యుద్ధంలోనే పోర్చుగీసు రాయబారి కిస్టోవేడ ఫిగరడ్డె తన నాయకత్వంలో పోర్చుగీసు తుపాకి దళంలో రాయలకు సహాయపడ్డాడు ఆదిల్ ఖాన్ పారిపోయాడు. రాయలు ఈ యుద్ధం తరువాత రాయచూర్ ముట్టడిసాగించి దానిని స్వాధీనం చేసుకోన్నాడు. కృష్ణా-తుంగబద్రా అంతర్వేది అంతా తిరిగి విజయనగర పాలన కిందికి వచ్చింది. ఈ విజయం వల్ల రాయల కీర్తి ప్రతిష్ఠలు ఇనుమడించినాయి. రాయచూరు దండయాత్ర తరువాత ఇస్కూయిల్ ఆదిల్ ఖాన్ రాయలతో సంధి చేసుకోవడానికి ప్రయత్నించాడు. కానీ సంధి పురతులకు ఇప్పపడనందున రాయలు కోపించి, దండెత్తి వెళ్లి బీజపూర్ ప్రవేశించాడు. అచట నీటి పసతి లేక అచటినుండి తిరిగి వచ్చి ముద్గల్ దుర్గం చేరాడు. రాయలతో సంధికుదుర్చుకోవడానికి ఆదిల్ ఖాన్, అసద్ ఖాన్ లారీని పంపాడు. కానీ లారీ దుస్తుంత వల్ల సంధి కుదరలేదు. కృష్ణరాయలు ఆగ్రహించి కీ.శ. 1523 లో బీజపూర్ రాజ్యంపై మళ్ళీ దండెత్తిపోయి కలుబరిగె (గుల్బర్గా) కోటను ముట్టడించి స్వాధీనం చేసుకోన్నాడు. అచట బిందీలుగా ఉన్న బహామన్ సుల్తాన్ కుమారులు రాయల చేతికి చిక్కారు రాయలు వారిని విడుదల చేసి వారిలో మొదటి వాడిని సింహసనస్థ డిని చేసి మిగిలిన ఇద్దరిని తనతో విజయనగరానికి తీసుకోని పోయాడు. కలుబరిగె దండయాత్ర రాయలు జైత్ర యాత్రలలో చివరిది.

అయితే రాయల పరిపాలనా కాలం చివరల్లో (కీ.శ.1528 - 1529) బీరారు, బీదర్ నాయకుల సహాయంతో ఆదిల్ పొ రాయచూరు, ముద్గల్లు లను ఆక్రమించుకోన్నాడు అంతర్వేదిని తిరిగి ఆక్రమించే ప్రయత్నంలో ఉండగానే రాయలు జబ్బిపడి మరణించాడు.

14.12 విషాదాంత మరణం:

"ఎంతో పైభవోవతమైన జీవితం గడిపిన కృష్ణరాయలు జీవితంలో చివరి రోజులు విషాదాంతమైనవి. కృష్ణరాయలకు తిరుమల దేవరాయలను ఒక కుమారుడు కలిగాడు. ఇతడు బాలుడైనా, రాయలు ఇతని తన వారసుడిగా నీర్దేశించి, పట్టా భింబమొనర్చి అతని పీర మహామంత్రి తిమ్మరుసు సహాయంతో రాచకార్యాలను నిర్వహిస్తు న్యాయ అయితే. ఆ కుమారుడు ఏ కారణం చేతనో 1524 లో మరణించాడు. తన కుమారుని తిమ్మరుసు విషప్రయోగం చేశాడని రాయలు అనుమానించి తిమ్మరుసును, అతని కుటుంబ సభ్యులను బంధించాడు. కాని తిమ్మరుసు కుమారుడైన తిమ్ముదండ నాయకుడు చెరసాలనుంచి తప్పించుకోని రాయల పై తిరుగుబాటు చేసి అల్లర్ధ సృష్టించాడు దీనితో ఆగ్రహించిన రాయలు చెరసాలలో ఉన్న తిమ్మరుసు కండ్ల పీకించాడని న్యానిజ్ కడనం. ఈ పరిస్థితుల్లోనే ఆదిల్ పొ రాయచూరును ఆకమించాడు. తరువాత తిమ్మరుసు నీర్దేశించి తెలిసి రాయలు ఎంతో కుంగి కృశించి చివరకు క్రి.శ.1529 లో మరణించాడు.

దీంతో బాటు సామూజ్యం యొక్క వారసత్వ సమస్య కూడా కృష్ణరాయలను ఎంతో కలత పెట్టింది రాయల తరువాత రాజ్యానికి వారసులుగా ఎన్నదగినవారు నల్గురు కలరు. వారిలో మొదటివాడు రాయలు కుమారుడు తిరుమల దేవరాయలు ఇతడు మరణించాడు. రెండోవాడు కృష్ణరాయలు అన్న వీరసరసింహాయలు కుమారుడు. మూడోవాడు కృష్ణరాయల సపతి తమ్ముడైన అచ్యుత దేవరాయలు. నాగ్గవవాడు అచ్యుత రాయల అన్న రంగరాయల కుమారుడైన సదాశివరాయలు. పీరిలో అచ్యుత రాయలను తన వారసునిగా రాయలు నీర్ణయించాడు. అయితే ఈ నీర్ణయాన్ని కృష్ణరాయల అల్లు డు రామరాయలు వ్యతిరేకించాడు కృష్ణరాయల మరణం తరువాత ఇది వారసత్వ యుద్ధానికి దారితీసింది

14.13 ఘనతః:

విజయనగర సామూజ్యాన్ని పాలించిన చక్రవర్తులలో శ్రీకృష్ణదేవరాయలు అగ్రగణ్యుడు భారతదేశాన్ని పాలించిన అగ్రగణ్యులైన చక్రవర్తులలో కృష్ణరాయలు ఒకరు ఇతని పాలనా కాలం విజయనగర సామూజ్య చరిత్రలో స్వద్ధయుగం. తన దిగ్విజయాలతో రాయలు విజయనగర సామూజ్యాన్ని విస్తరింపజేసి విజయనగర గౌరవ ప్రతిష్ఠలను ఇనుమడింపజేశాడు.

14.14 పరిపాలన విధానము:

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు గొప్ప పరిపాలనాదక్కుడు. రాజనీతిపరుడు. ఆముక్తమాల్యదలో తన రాజనీతిని రాయలు వివరిస్తాడు కాని అందులో చాలా భాగం సాంప్రదాయక హిందూ రాజనీతి సూత్రాలే కన్నిస్తాయి రాచరికం దైవదత్తమని, ప్రజలు దైవస్వరూపులు గాన వారి శ్రీయోభిమృద్ధికి కృష్ణచేస్తూ వర్ణదర్శాలను రక్షించడం రాజు కర్తవ్యమని అతని విశ్వాసం. మహామంత్రి తిమ్మరుసు సాయంతో రాయలు పాలనాయంత్రాంగాన్ని రూపొందించాడు. విశ్వాసపాత్రులు, విద్యావంతులునైన విష్ణులను మంత్రులుగా నియమించి తరుచు మంత్రిపరిషత్తు ను సమావేశపరచి సలహాలు తీసుకోనేవాడు. దుర్గాధిపతులు, సేనాపతులు భూహృషిములైనచో ఇతర వర్ణాల అపహస్యానికి పాలపుతామనే భయంతో ప్రాణాలకు తెగించి పోరాడి విజయం సాధిస్తారని రాయల అభిప్రాయం రాయల యుద్ధాలు చాలా వరకు తిమ్మరుసే నిర్వహించాడు. కృష్ణరాయల సైన్యంలో బోయవిభాగం ఉన్నట్లు తెలుస్తు ఉది ప్రజలపై పన్నుల భారం ఎక్కువ కారాదని రాయల ఆశయం కాని అతని కాలంలో పన్నుల భారం ఎక్కువగానే ఉండేది.

పోర్చుగీసు ఇంజనీర్ల సాయంతో కాలువలు, చెరువులు తవ్వించి, నీటి వనరులు కల్పించాడు. తన తల్లి పేర నాగలాపురాన్ని నిర్మించాడు.

14.15 సాహిత్య సేవ:

శ్రీకృష్ణరాయల కాలంలో గోపు సాహిత్య స్పష్టిజరిగినది అందుకతనికి సంగీత సాహిత్య సమరాంగణ సార్వబోమ అను బిరుదు వచ్చినది. ఇతడు సంస్కృతాంద్ర, కన్నడ భాషలకు ఎనలేని సేవచేశాడు. అందువల్ల ఇతని పాలనా కాలాన్ని సాహిత్యపరంగా స్వర్ణయుగమని చెప్పావచ్చు. రాయలు స్వయంగా కవి. తెలుగులో ఆముక్తమాల్యద అను గ్రంథాన్ని ప్రాసాడు. సంస్కృతంలో జాంపివతీ పరిణయం, మదాలను చరిత్ర, సత్యావదు ప్రతకం అను కావ్యాలు ప్రాశాడు. అష్ట దిగ్గజాలు అను కపులను పోషించి 'ఆంధ్రబోజుడు' అని కీర్తింపబడినాడు. కృష్ణరాయల ఆస్తానమైన 'భువన విజయం' సుకల కళలకు నిలయమైనది.

రాయల ఆస్తానంలోని అష్టదిగ్గజములు వారి రచనలు

1. అల్లపాని పెద్దన - మనుచరిత
2. నంది తిమ్మన - పారిజూతాపహారణం
3. అయ్యలరాజు రామజద్రుడు - రాజశేఖర చరిత్రము
4. మాదయగారి మల్లన - రామాభ్యదయం
5. పింగళి సూరన - కళాపూర్ణోదయము, ప్రభావతీ ప్రద్యమ్మ ము
6. దూర్జటి - కాళహస్తి శ్వర మహత్యము, కాళహస్తి శ్వర శతకం
7. తెనాలి రామకృష్ణ డు - పాండురంగ మహాత్యం
8. భట్టు మూర్తి - వను చరిత్ర

ఈ కపులందరూ కృష్ణరాయల ఆస్తానంలో లేరని కొండరి చరిత్రకారుల అభిప్రాయం. ముఖ్యంగా పింగళి సూరన, తెనాలి రామకృష్ణ కవి అష్టదిగ్గజాలలోని వారు కారని భాషా పండితుల అభిప్రాయం.

కృష్ణరాయల ఆస్తానంలోని లక్ష్మీనారాయణ కవి సంస్కృతంలో 'సంగీత సూర్యోదయం' అనే సంగీతశాస్త్ర గ్రంథాన్ని ప్రాసి రాయలకు అంకితం చేశాడు. రాయలు తెలుగు కపులనే గాక అనేకమంది కన్నడ కపులను పోషించాడు. కన్నడంలో సుప్రసిద్ధు టైప్ తిమ్మన కవి రాయల ఆస్తాన కవి

14.16 మత విధానం:

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు పైప్పువుడు. పైప్పుతమతాచార్యులైన వ్యాసరాయలు రాయల గురువు. కృష్ణరాయలు పైప్పువ మతాభిమాని అయినా అన్ని మతాలకు సమానంగా ఆదరించి పరమత సహానం ప్రదర్శించాడు. వల్లభాచార్యుడను పైప్పువ మతాచార్యుని, అప్పయ దీక్షితుడు అను శైవ పండితుని ఆదరించాడు. ముస్లింలకు తన రాజ్యంలో స్వీచ్ఛను ప్రసాదించాడు. శైవ, పైప్పువ ఆలయాలను దర్శించి దాన ధర్మాలు చేశాడు.

14.17 భవన నిర్మాణము:

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు గోపు భవన నిర్మాత. విజయనగరంలోని కృష్ణస్వామి ఆలయం, హజారా రామాలయం నిర్మించాడు. కాళహస్తి తిరుపతి, శ్రీశైలం, కంచి, సింహాచలం ఆలయాలకు గోపుర మండపాలు నిర్మించి దాన ధర్మాలు చేశాడు. తన తల్లి నాగాంబిక గౌరవార్థం నాగలాపురమను పట్టుజాన్ని నిర్మించాడు. కృష్ణరాయల కాలంలో విజయనగరం సుందర ఉద్యానవనాలతో, సరోవరాలతో అత్యంత రమణీయమై రోమ్ సగరంతో సరిసమానంగా

తులతూగుతున్నదని పేస్ అనే పోర్చుగీస్ యూతికుడు వర్షించాడు. కృష్ణరాయలు, అతని రాష్ట్రమైన తిరుమలదేవి, చిన్నాదేవిల కాంస్య విగ్రహాలు తిరుమల వేంకటేశ్వర దేవాలయ ప్రాంగణంలో ఉన్నాయి.

14.18 అచ్యుత దేవరాయలు (క్రి.శ. 1530 - 1542):

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తన సవతి తల్లి కొడుకైన అచ్యుత రాయలను వారసుడుగా నియమించిన తరువాత చంద్రగిరిలో బందీగా ఉన్న అతడు విజయనగరం చేరటానికి కొంతకాలం పట్టింది అచ్యుత రాయలను సింహసనం మీద కూర్చుండ బెట్టే భాద్యత అప్పటిలో సర్వశిరః ప్రధానిగా ఉన్న చెల్లప్ప అనే నామాంతరం గల సాళువ నరసింగ రాయలకు అప్పగించి కృష్ణరాయలు కంట్ల మూళాడు అచ్యుత రాయలు తిరుపతిలో తన ఇష్టదైవమైన వేంకట్యుని సన్నిధిలో పట్టా భీషేం చేసుకోని విజయనగరానికి బయలుదేరాడు

తిరుమలలో పట్టా భీషేం చేసుకోన్న తరువాత విజయనగరం చేరిన అచ్యుత రాయలు అంతఃకలహాలు మాన్సుటానికి రాసురాజుతో ఒప్పందం చేసుకోన్నాడు. ఈ ఒప్పందాన్ని సహించక పాళువ నరసింగరాయలు ర్హావిడ దేశానికి పోయి తిరుగుబాటు లేవదీశాడు. ఇతనితో తిరుపడి తుంబిచ్చి నాయకులు సుహకరించారు. ఇదే అదనుగా ఉమ్మెత్తూ ర్ పాళగాంధురాయల అధికారాన్ని ధిక్కరించారు.

అచ్యుత రాయలు తన భావమరిది సలకరాజు చిన తిరుమలరాజు సహాయంతో సాళువ నరసింగరాయలపై దండెత్తి అతనిని బడించాడు. నరసింగరాయలు పారిపోయి తన మిత్రుడైన తిరుపడిని చేరాడు. సాళువ నరసింగరాయలను, తిరుపడిని బడించిన తరువాత అచ్యుత రాయలు ఉమ్మెత్తూ ర్ మీటికి దండెత్తాడు అక్కడి పాలోగాంధును ఒడించి వారినుండి కప్పం వసూలు చేసి రాయలు విజయనగరాన్ని చేరాడు.

ఇదే సమయంలో బీజపూర్ లో ఇస్కూయిల్ ఆదిల్ పా మరణం తరవాత బీజపూర్ లో ఏర్పడ్ అంతఃకలహాలు ఆసరాగా అచ్యుతరాయలు రాయచూర్ దుర్గం పై దండెత్తి స్వాధీనం చేసుకోన్నాడు. ఆ తరువాత అచ్యుత రాయలు గుత్తి దుర్గాన్ని స్వాధీనం చేసుకోన్నాడు తరువాత కొద్ది కాలానికి అచ్యుత రాయలు మరణించాడు.

14.19 మొదటి వేంకటపతి దేవరాయలు (క్రి.శ. 1542) :

అచ్యుత రాయల తరువాత అతని కుమారుడైన వేంకటపతి దేవరాయలు సింహసనం అధిష్టించాడు అతడు బాలుడు కావడం వల్ల అతని మేనమామ సలకం చిన తిరుమల రాజు అతనికి రక్కునిగా కొంతకాలం రాజ్యపాలన నిర్వహించాడు. తరువాత తిరుమల రాజు కూరుడై వెంకటపతిరాయలను చంపించి సింహసనాన్ని ఆక్రమించాడు. ఈ అక్కాత్మాన్ని సంహించలేక రాజోద్యేగులు అనేకమంది అతనిని వదిలిపోయారు.

విజయనగర రాజ్యాధికారాన్ని చేజిక్కించుకోవడానికి ఇదే తగిన సమయం అని భావించి, రామరాయలు. గుత్తి దుర్గంలో బందీగా ఉన్న అచ్యుత రాయల అన్న శ్రీరంగ రాయల కుమారుడు అయిన సదాశివరాయలను చెలసాలనుండి విడిపించి, రాజుగా ప్రకటించి విజయనగరంపై దండెత్తాడు తుంగబద్రానది తీరంలో రామరాయ తిరుమల రాజును ఒడించి, చంపి, సదాశివరాయలను విజయనగర సింహసనంపై నిలిపాడు.

14.20 సదాశివరాయలు (క్రి.శ. 1543 - 1573):

స్వియ వ్యక్తిత్వం లేని సదాశివరాయలు నామమాత్రపు రాజు. అతని పీరున రామరాయలే 23 సంవత్సరాలు రాజ్యచక్రం తీప్పి వైభవంతో పరిపొలించాడు. ఇతడు దక్కన్ సుల్తానుల పట్ల తుసరించిన విధాన పరీతంగా క్రి.శ.1565 లో రక్షసతంగా యుద్ధం జరిగింది. ఈ యుద్ధంలో రామరాయలు ప్రాణాలు కోల్పోయాడు.

విజయనగర సైన్యం చెల్లా చెదురయింది ఈ యుద్ధంలో బతికి బయట పడిన రామరాయల సోదరుడు తిరుమల రాయలు విజయనగరం చేరి బందీగా ఉన్న సదాశివరాయలను, తన కుటుంబీకులను అపార సంపదను రత్న ఖచిత సింహసనంతో సహా పెనుగొండ దుర్గానికి పారిపోయాడు. యుద్ధ సంతరం విజయనగర పూర్వ గౌరపుత్రిష్టలను వైభవాన్ని పునురుద్ధరించడంలో విఫలుడైన తిరుమల రాయలు పెనుగొండ మరలాడు. ఇతడు పెనుగొండలో పట్టా బిపిక్కుడవడంతో ఆరపీటి వంశీయుల స్వతంత్ర పాలన ప్రారంభమయింది తిరుమల రాయలు సదాశివరాయలను హత్యచేసినాడన్న రాబర్త్ సూయల్ కథనంలో సత్యం లేదు. కీ.శ. 1576 వరకు సదాశివరాయల గురించి శాసనాలు పేర్కొంటున్నాయి. నాటి వరకు విజయనగరంలోనే నామమాత్రమైన అదికారం చెలాయిస్తూ సదాశివరాయలు జీవించి వున్నాడు. అతనితో తుళువ వంశం అస్తమించింది.

14.21 సారాంశము:

సాఖువ వంశం తరువాత విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పాలించినది తుళువ వంశం. వీరనరసింహారాయలు ఈ వంశస్థాపకుడు. ఇతని తర్వాత విజయనగరాన్ని పాలించిన శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు దక్షిణ బారతదేశం గర్వించడగగ పాలకులలో ఒకడిగా పేరుపోందాడు. అతని తరువాత అచ్యుత దేవరాయలు, వేంకటపుతె దేవరాయలు, సదాశివరాయలు విజయనగరాన్ని పాలించారు. ఆ తరువాత తుళువ వంశం పాలన అంతమయింది.

14.22 ప్రశ్నలు

1. శ్రీకృష్ణదేవరాయల గోప్యతనాన్ని వివరించండి?
2. విజ్యనగరసామ్రాజ్యానికి అచ్యుతదేవరాయలు మొదటి వేంకటపుతె దేవరాయలు చేసిన సేవలను సమీక్షించండి?

14.23 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1. K.A Nilakanta Sastri (ED)	- A History of South India, 1987
2.R.C. Majumadar (Ed)	- History and culture of the Indian people Vols. I to VI.
Bharathiya Vidya Bhavan
3.Robert Sewell	- A Forgotten Empire of Vijayanagara, 1962
4. G Yazdani (Ed)	- Early History of the Deccan
5. Cynthia Talbot	- Pre colonial India in practice Society, region and identity in Medieval Andhra
6. Noboru Karashima	- South Indian History and Society (A.D. 850 – 1800), 1985
7. Burton Stein	- Peasant state and society in Medieval south India, 1985
8. Puri, Chopra & Das	- Economic, social & cultural History
9. A.L.Srivastava	- The Sultanate of Delhi

పాఠం - 15 అళియ రామరాయలు : తళ్ళికోట యుద్ధం (క్రీ.శ. 1565)

విషయకమం:

- 15.1 లక్ష్యం
- 15.2 పరిచయం
- 15.3 రామరాయలు
- 15.4 పాలనలో మార్పులు
- 15.5 దక్షిణ రాజ్యాలపై దండయాత్ర
- 15.6 రామరాజు - దక్కన్ సుల్తానులు
 - 15.6.1 మొదటి దశ (క్రీ.శ.1543 - 1557)
 - 15.6.2 రెండవ దశ (క్రీ.శ.1557 - 1563)
- 15.7 తళ్ళికోట యుద్ధం (లేదా) రక్షస - తంగడి యుద్ధం
 - 15.7.1 తళ్ళికోట యుద్ధకారణాలు
 - 15.7.2 తళ్ళికోట యుద్ధగమనం
 - 15.7.3 రామరాయల మరణం
 - 15.7.4 విజయనగర పతనం - రామరాయల బాధ్యత
 - 15.7.5 యుద్ధ స్థలం
 - 15.7.6 యుద్ధకాలం
 - 15.7.7 విజయనగర విధ్యంసనం
 - 15.7.8 యుద్ధ ఫలితాలు
- 15.8. సారాంశము
- 15.9 ప్రశ్నలు
- 15.10 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

శ్రీకృష్ణదేవరాయల అల్లు డైన రామరాయలు కీస.1543లో సదాశివరాయలను విజయనగర సింహసనం పై అదిష్టింపజేసి సామ్రాజ్యంలోని సర్వాధికారాలకు కర్త అయ్యడు అళియ రామరాయల పాలన, తళ్ళికోట (రక్షస తంగడి) యుద్ధం గురించి తెలియజేయడమే ఈ పారం లక్ష్యం

15.2 పరిచయం:

శ్రీకృష్ణదేవరాయల మరణానంతరం విజయనగర సింహసనం కొరకు అల్లు దు రామరాయలు తమ్ముడు అయ్యతదేవరాయల మధ్య ఘుర్చణ ప్రారంభమయింది. కృష్ణరాయల అభీష్టం మేరకు సర్వశిరం ప్రదానియైన సాళువ నరసింగరాయలు అయ్యత రాయలను సింహసనం మీద నిలిపాడు. అయ్యత రాయల తరువాత తిరిగి అధికారం కోసం జరిగిన పోరులో అయ్యత రాయల బావమరిది సలకం చినతిరుమలరాజును చంపి, అయ్యతరాయల అన్న శ్రీరంగరాయల కొడుకు సదాశివరాయలను సింహసనం మీద నిలిపి రామరాయలు సర్వాధికారాలు హస్తగతం చేసుకోన్నాడు. రామరాయలు అధికారం చేపట్టగానే పాలనలో అనేక మార్పులు చేశాడు. తిరుగుబాటుదారులైన దాక్షిణాత్మ పాలకులను అణచి, దక్కన్ సుల్తానుల పట్ల విభజించు - పాలించు విధానం పాటించి తళ్ళికోట యుద్ధానికి కారకుడయ్యడు. యుద్ధఫలితంగా విజయనగరం విధ్వంసమయింది. రామరాయలు చంపబడినాడు.

15.3. రామరాయలు:

సదాశివరాయలను విజయనగర చక్రవర్తిగా పట్టాభిపీత్కుడిని చేసి సామ్రాజ్యంలోని సర్వాధికారాలకు కర్తృతయిన రామరాయలు అధికారంలోకి వచ్చేనాటికి వయోవృద్ధుడు రామరాయలు సమర్థుడు, కాకలు తీరిన యోదుడు. రాజీవితి చతురుడు. రెండు దశాబ్దాల పాటు దక్షిణ భారతంలో తన మాటకు కత్తికి ఎదురు లేదనిపించుకోన్నాడు. సదాశివరాయలను పట్టాభిపీత్కుడిని చేసిన తరువాత కొంతకాలానికి రామరాయలు రాయ బిరుదావజులు ధరించసాగాడు.

ఆరపీటి వంశానికి చెందిన రామరాయలు సాళువ నరసింహాని స్వానాని, మంత్రి అయిన ఆరపీటి బుక్కని మునిమనుమడు. అతనికి తిరుమలరాయ, వెంకటాద్రులనే ఇద్దరు తమ్ముళ్ళు ఉన్నారు. గోల్గొండ సుల్తాన్ కులీకుతుబ్ పొ ఆస్థాన ఉద్దేశ్యిగా మొదట ప్రాముఖ్యానికి వచ్చాడు సరిహద్దుల్లో ఉన్న విజయనగర భూభాగాలను జయించినందుకు ప్రతిగా రామరాయలకు మన్ - పొంత జాగీరునిచ్చి కొత్తగా జయించిన ప్రాంతాలకు ప్రతినిధిగా నిలిపి అతణ్ణి సన్మానించాడు ఒకసారి ఆదిల్ పొతో జరిగిన యుద్ధంలో ఓడిపోగా రామరాయలను కులీ అవమానించాడు. ఈ అవమానమును సహించలేక రామరాయలు కులీ కొలువు

చాలించి శ్రీకృష్ణదేవరాయలను ఆశ్చయించాడు. గోల్గొండ కొలువులో ఉన్నపుడు బహమనీ రాజకీయాలను కుట్టంగా గ్రహించడమీగాక అనేక మంది హిందూ, ముస్లిం మిత్రులను సంపాదించుకొన్నాడు

ఆ తరువాత రామరాయలు కృష్ణరాయల ప్రాపకం సంపాదించి తన శక్తి సామర్థ్యాలు చూపించి రాయల మెప్పుపోంది అతని కుమార్తె తిరుమలాంబను పెళ్ళడి అళియ (అల్లు డు) రామరాయలిగా ప్రసిద్ధ డయ్యాడు కృష్ణరాయల పైన్యుంలో ప్రముఖ సేనానాయకునిగా, రాష్ట్రపాలకునిగా ప్రఖ్యాతి పోందాడు. అచ్యుత రాయలు మరణించినపుడు అతడు పులికాట్ నుంచి విజయనగరానికి వచ్చినట్లుగా తెలుస్తు ఠి రాజపాంతకులైన సలకం తిరుమల సోదరుల్ని తుదమట్టించి అచ్యుతరాయల అన్న కొడుకు సదాశివరాయల్ని అతడు సింహసనం ఎక్కొంచి సర్వం తాన్ అయి పరిపాలించాడు.

సదాశివరాయల్ని నామమాత్రపు ప్రభువును చేసి రాజప్రతినిధిగా సర్వాధికారాలు చేయానిన రామరాయలకు మొదటి నుంచి అండగా ఉన్న అతని సోదరులు తిరుమల రాయలు, వెంకటాద్రి ఇద్దరూ అతనికి రాజ్యకార్య నిర్వహణలో తేడ్డుడ్డు రు తిరుమల మంత్రిగా, వెంకటాద్రి సేనానాయకునిగా వ్యవహరించారు. రాజప్రతినిధిగా రామరాయలు అధికార నిర్వహణలో మూడు భిన్నమైన దశలు కనిపిస్తు న్నాయి మొదటి దశలో (క్రి.శ.1543-1550) రామరాయలు 'మహామండలేశ్వర' బిరుదంతో కేవలం రాజప్రతినిధిగా వ్యవహరించాడు. ఈ కాలంలో సదాశివరాయలు చాలావరకు రాజధానిలోనే ఉండేవారు. రెండో దశలో (క్రి.శ.1550-63) రాజ గౌరవం పొందుతూనే సదాశివుడు బండీ అయ్యాడు. ప్రజలకు సంవత్సరంలో ఒక్కసారి మాత్రమే రాజు దర్శనం లభించేది. ఈ దశలోనే రామరాయల బంధువులందరికీ కీలకమైన పదవులు లభించాయి. మూడవ దశలో (1563 నుంచి) ప్రజలకూ, పరివారానికి రాజదర్శనం ఆగిపోయింది. రామరాయల పేరుమీద కొత్త నాణాలు ముద్రించబడినాయి. రామరాయలు విశ్రాంతిగా సంగీత సాహిత్యాలతో గడిపాడు. అతని తమ్ముడు తిరుమల రాయలు ప్రభుత్వాన్ని నిర్వహించాడు.

15.4. పాలనలో మార్పులు

తన అధికార ప్రాభవాలను పెంపొందించుకోవడానికి రామరాయలు సామ్రాజ్యపాలనలో కొన్ని మార్పులు చేశాడు. అంతకుముందున్న ఉన్నతోద్యోగులలో అధిక సంబ్యులో ఉన్న బ్రాహ్మణాధికారులను తోలగించి వారి స్థానంలో తనకు విధేయులు, విశ్వాసపాత్రులు అయిన వెలుగోటి, పెమ్ముసాని, రాపెల, కంటకం మొదలయిన కుటుంబాల వారిని నియమించాడు. పులిగడ్డ పాపయ్య అనే బ్రాహ్మణుడొక్కడైని మాత్రమే రామరాజు చివరివరకు తన కొలువులో ఉంచుకొన్నట్లు కైపెయతుల వల్ల తెలుస్తు ఠి వంశం వారైన తన బంధువులను రామరాయలు ఉన్నత పదవుల్లో నియమించాడు మార్గమ్భదైనా లక్ష్మిసాధన ముఖ్యమనే సిద్ధాంతానికి రామరాయలు కట్టుబడినట్లు కనిపిస్తు ఠి ఈ సూత్రమే అతని విదేశాంగ విధానాన్ని నిర్దేశించింది. మత విద్యేషుమనేది అతనికి ఆపాదింపబడినదేకాని అతని చర్యల్లో అది కనిపించదు పైన్యుంలో

అసంఖ్యాకముగా ముస్లింలను చేర్చుకోవడం వారిలో సమర్థులకు ఉన్నతోద్యోగాలివ్వడం, తురుప్పు రాజ్యాల నుంచి పారిపోయి వచ్చిన ముస్లింలకు ఆశ్చయమివ్వడం ఆలీ ఆదిల్ పాను దత్తపుత్రునిగా ఆదరించడం మత పరంగా రామరాయల విధానాన్ని చాటేవే.

15.5. దక్షిణ రాజ్యాలపై దండయాత్ర:

రాజుప్రతినిధిగా పరిపాలన చేపట్టిన వెంటనే రామరాయలు దక్షిణ దేశంపైకి దండయాత్ర పంపవలనే వచ్చింది. మొదటి నుంచి లోంగక రామరాయలను ప్రతిష్ఠిస్తు న్న దాక్షిణాత్య సామంతులు అతని అధికారాన్ని అంగీకరించడ తిరుగుబాటు చేశారు. తిరువాన్‌మూర్తు పాలకుడు బలవంతుడై తిరునల్యేలి మండలంలోని విజయనగర సామ్రాజ్యస్తోమలను కొన్నింటిని ఆక్రమించాడు. మధుర ప్రాంతంలోని తీరభూములలో నివశిస్తు న్న బెస్తువారిని కైస్తువ మతానికి మార్పి రోమన్ క్యాథలిక్ ప్రచారకులు, ఆ ప్రాంతంలో పోర్చుగీసు రాజ్యాధికారాన్ని నెలకొల్పటానికి తీవ్ర ప్రయత్నాలు చేయసాగారు. అంతేగాక గోవాలో పోర్చుగీసు గవర్నరులున మార్పిన అఫాన్సోడ సూజా నోకాబలంతో తూర్పు తీరంలోని హిందూదేవాలయాలను కొల్పగొట్టడానికి ప్రయత్నాలు చేస్తు న్నాడు ఈ సమస్యలన్నీ పరిపూర్ణించి, తన అధికారాన్ని సుపుత్రిపై తం చేయడానికి రామరాయలు తన జ్ఞాత్ములయిన అపుకు చిన్నతిమృరాజు, విరలరాజుల నాయకత్వంలో ఒక పెద్దస్ననను దక్షిణ దేశం మీదికి పంపాడు.

రామరాయలు పంపిన దక్షిణ దండయాత్ర విజయవంతంగా కొనసాగింది. చిన్నతిమృరాజు, విరలరాజు చంద్రగిరి దుర్గాన్ని స్వాధీనం చేసుకొని అక్కడనుంచి తొండమండలం, చోళమండలం ప్రవేశించి అక్కడే దుర్గాలను స్వాధీనం చేసుకొన్నారు. అచట నుండి సముద్ర తీరం వెంటడి నడచి తిరువాన్‌మూర్తు పాలకుడయిన తిరువడిపై దండెత్తి అతనిని ఒడించారు. తిరువడి శరణవడి తనరాజ్యంలో మళ్ళీ నియమితుడైనాడు. విరలరాజు సేవలకు మెచ్చి రామరాయలు అతనిని ద్రావిడ, కేరళదేశాలకు రాజుప్రతినిధిగా నియమించాడు. ఈ దండయాత్రలోనే విరలరాజు నాగూరు ప్రాంతంపై దండెత్తి పోర్చుగీసులను అదుపులోనికి తెచ్చాడు. ఇంతలో గోవ గవర్నర్ గా డసూజా స్థానంలో జాన్ డకాస్టో నియమితుడయ్యాడు. ఇతడు విజయనగర రాయలతోటి వైరం తని సంధిచేసుకొని, వర్కాన్ని పెంపోందిచుకునే ఏర్పాట్లు చేసుకొన్నాడు

15.6. రామరాజు - దక్కన్ సుల్తాన్

రామరాయలు దక్కన్ సుల్తానులపట్ల అనుసరించిన విధానం సిద్ధాంతురమైనది కాదు. ఆయా పరిస్థితుల్లో కార్యసాధనగా ప్రయోజనకరంగా ఏది ఉచితమో అది నిర్వహించేటట్లు రూపొందించబడింది దక్కన్ రాజకీయాలలో విజయనగరానికి గౌరవ ప్రాంతాలను సంతరింపజేయటం సమస్త వ్యవహారాలకు తానే నిర్దేశకునిగా ఉండటం అతని లక్ష్యం. ఈ లక్ష్యానికి అనుగుణంగా ఇరుగు పోరుగు ముస్లిం రాజ్యాల అంతరంగిక

రాజకీయాలలో అతడు ఏ ఇతర విజయనగర పాలకుడూ జోక్కుం చేసుకోనంతగా తల దూరాన్నదు. ఒక ముస్లిం రాజ్యాన్ని మరో ముస్లిం రాజ్య సహాయంతో నిర్వించడం తద్వారా ఆయా సుల్తానులపై తన ఆధిపత్యాన్ని నిలబిట్టుకోవడం అతనిగమ్యం శత్రువు యొక్క శత్రువు మిత్రుడనేది అతని రాజనీతి.

రామరాయలు అధికారానికి రాక పూర్వము విజయనగరరాజులు బహామనీసుల్తానులపై దండెత్తడం లేదా వారు దండెత్తివేస్తే ప్రతిషుటించడం తప్ప వారితో ఎన్నడు మైత్రి పాటించి ఎరుగరు. కానీ బహామనీ రాజ్యం కీణించిన బీజపూర్, అహమ్మద్ నగర్, గోల్గొండ, బీదర్, బీరార్ రాజ్యాలుగా విభజన జరిగిన తర్వాత, వాటిలో ప్రతి ఒకటి ఈర్యు అసూయలచే ప్రేరపితులై విజయనగర రాజుల మైత్రికి ప్రాకులాడి, అతని సహాయంతో మిగిలిన రాజ్యాలను అంతం చేయటమే తమ ధ్వయంగా పెట్టుకొన్నాయి

శ్రీకృష్ణరాయల అల్లు డు కాపడానికి పూర్వం రామరాయలు గోల్గొండ కుతుబ్ షాహి కోలుపులో ఉన్న కారణం వల్ల, అతనికి ముస్లిం సుల్తానుల మనస్తత్వం బాగా తెలుసు దక్కన్ సుల్తానుల పరస్పర పైపుమ్మాలను తన రాజకీయాధిపత్యాన్ని నిఱుపుకోవటానికి, తన రాజ్యాన్ని విస్తరింప చేయడానికి రామరాయలు ఉపయోగించగలిగాడు.

రామరాయలకు, దక్కన్ సుల్తానులకు మధ్య జరిగిన యుద్ధాలను రెండు దశలుగా విభజించుట. మొదటి దశలో (క్రి.శ.1543-1557) అహమ్మద్ నగర్, బీజపూర్ మధ్య జరిగిన యుద్ధాలలో రామరాయలు నిజం షాతో చేరి ఆదిల్ షా, బరీద్ షాలను ఓడించాడు. రెండో దశలో (క్రి.శ.1557-1563) రామరాయలు ఇట్లిహీం ఆదిల్ షాతో చేరి నిజం షా, కుతుబ్ షాలను ఓడించాడు.

ఈ యుద్ధాల గురించి ముస్లిం చరిత్రకారులు పెరిష్టా రచనలు, కెళదిన్సుప విజయం, వెలుగోటి వారి వంశావళి సమాచారం అందిస్తాయి. శివతత్వ రత్నాకరంలో కూడా బీదర్ తో చేసిన యుద్ధాల గురించి వివరించబడింది.

15.6.1. మొదటి దశ: (క్రి.శ.1543-1557)

రామరాయలు మొదట క్రి.శ.1543లో అహమ్మద్ నగర్ సుల్తానైన బర్బన్ నిజం షా, గోల్గొండ సుల్తానైన కుతుబ్ షాలతో చేరి బీజపూర్ సుల్తానైన ఇట్లిహీం ఆదిల్ షాను ఓడించి బీజపూర్ సుండి పోలాపూర్ దుర్గాన్ని అహమ్మద్ నగర్ కు ఇప్పించాడు క్రి.శ.1549 తరవాత రామరాయలు అహ్మద్ నగర్ తో చేరి బీజపూర్, బీదర్ ల ఓడించి బీదర్ కు చెందిన కల్యాణి దుర్గాన్ని అహమ్మద్ నగర్ కు ఇప్పించాడు

15.6.2. రెండో దశ: (క్రి.శ.1557-1563)

రామరాయలు క్రి.శ.1558 లో బీజపూర్ సుల్తాన్ ను ఇట్లిహీం ఆదిల్ షా కుమారుడైన ఆలీ ఆదిల్ షాతో చేరి అహమ్మద్ నగర్ పై దండెత్తి, కల్యాణి, పోలాపూర్ దుర్గాలను ఆదిల్ షాకు ఇప్పించాడు బీజపూర్ వల్ల

తనకు కలిగిన ఓటమికి ప్రతీకారంగా అహమృద్ నగర్ సుల్తానైన హసేన్ నిజాం పొ గోల్గొండ సుల్తానైన ఇబ్రహిం కుత్సు పాతో కలసి బీజపూర్ పై దండెత్తి కల్యాణి దుర్గాన్ని ముట్టడించారు బీజపూర్ కు సహాయంగా రామరాయయల పైన్యం వచ్చింది. అహమృద్ నగర్, గోల్గొండ సుల్తానులు ఓడి పారిపోయారు. గోల్గొండకు చెందిన పానుగల్లు, గజపుర దుర్గాలు రామరాయల స్వాధీనమయ్యాయి.

రామరాయలు సాధిస్తున్న విజయాలు దక్కన్ సుల్తానులలో భయాన్ని కల్పించాయి ఇంకా తాము అంతస్తాకలహాలతో మునిగిణంటే రామరాయలు తమ రాజ్యాలను కబళించడం ఖాయం అనే భయంతో విజయనగర సాపూజ్యాన్ని నిర్మాలించడానికి దక్కన్ సుల్తానులు బద్దకంకణులైనారు తామంతా ఒక కూటమిగా ఏర్పడితనే కాని రామరాయలను ఓడించలేమనే నిర్మయానికి వచ్చారు. ఈకూటమికి రామరాయల పల్లె అధికంగా నష్టపోయిన గోల్గొండ, అహమృద్ నగర్ సుల్తానుల నాయకత్వం వేంచారు ఈ కూటమిని ఏర్పరచటానికి తోలి ప్రయత్నం చేసినదెవరు? అనే దాని గురించి చరిత్రకారులలో ఏకాభిప్రాయం లేదు. ఈ కార్యానికి మొదటిగా ప్రయత్నించిన వాడు ఇబ్రహిం కుతుబ్ పొ అని పెరిష్టా పేర్కొన్నాడు. ఈ కార్యాన్ని ప్రారంభించిన వాడు హసేన్ నిజాంపొ అని కూటో, తఱతభా పేర్కొన్నారు.

15.7. తల్చికోట యుద్ధం (క్రి.శ.1565) (రక్షస తంగడి యుద్ధం):

భారతదేశ చరిత్రలో అందులోనూ ప్రత్యేకించి దక్కిణ భారతదేశ చరిత్రలో తల్చికోట (రక్షస తంగడి) యుద్ధం అత్యంత విపోదకర దారుణ సంఘటనగా నిలిచిపోయింది.

15.7.1 తల్చికోట యుద్ధ కారణాలు:

విజయనగర సాపూజ్య అవతరణ క్రి.శ.1336 తరువాత దశాభ్ర కాలానంతరం క్రి.శ.1347 దక్కన్ లలో అవతరించిన బహామనీ సాపూజ్యం. ఇది విజయనగర సాపూజ్యానికి సరసన ఉన్నందున ఇరు సాపూజ్యాల మధ్య నిరంతరం కలహాలు జరిగేవి. ఏరి కలహాలకు ప్రధాన కారణం మత సమస్యలు, సరిహద్దు ప్రాంతాలు సారవంతమైన రాయమార్ అంతర్వేది ప్రాంతాన్ని ఇరుపురూ ఆక్రమించుకోవాలనే ఆశయం మొదలైనవి. ఈ కారణాలవల్ల బహామనీ-విజయనగరరాజ్యాల మధ్య తీవ్ర సంఘర్షణ తప్పలేదు. కృష్ణరాయల కాలంలో బహామనీ పాలకుల్లో రాజకీయ అసైక్యత ఏర్పడింది ఈ కారణంగా బహామనీ రాజ్యం అహమృద్ నగర్, బీజపూర్, గోల్గొండ, బీదర్, బీరార్ అను ఐదు రాజ్యాలుగా విడిపోయింది. కృష్ణరాయలు ఏరి అంతర్గత రాజకీయములలో జోక్యం కలిగించుకోవడం ప్రారంభించాడు. రామరాయలు కూడా ఈ సుల్తానుల విషయంలో జోక్యం కలగజేసుకోని విజయనగర సాపూజ్యానికి ఎనలేని గౌరవాలు సంపాదించాడు. ఇతడు సుల్తానుల పట్ల 'విభజించి పాలించు' అనే సిద్ధాంతాన్ని అనుసరించి అహమృద్ నగర్ సుల్తాన్ తో చేరి బీజపూర్, బీదర్ సుల్తానులను తరువాత బీజపూర్ సుల్తాన్ తో చేరి అహమృద్ నగర్, గోల్గొండ సుల్తానులను తరువాత

గోల్కొండ పక్షం వహించి బీజపూర్ సుల్తాన్ ను ఉడించాడు. చివరకు దక్కున్ సుల్తానులు రామరాయల విధానాన్ని గృహించి వారంతా ఏకమై రామరాయలతో తలపడ్డారు దాని పులితమే రక్షస - తంగడి యుద్ధం.

దక్కున్ సుల్తానులు విజయనగరానికి వ్యతిరేకంగా ఏకం కావడానికి దారి తీసిన పరిస్థితులను ముస్లిం చరిత్రకారులు పేర్కొన్నారు రామరాయలు ఇస్లాం మతాన్ని అగోరవపరచి ముస్లింల మత భావాలను గాయపరచిసాడనేది ఒక కారణంగా చెప్పారు. రామరాయలు అహమ్యుద్ నగర్ మీద దండెత్తి పోయినపుడు అతని పైనికులు ఖురాన్ ను, ముస్లిం స్త్రీలను అవమానపరచి మనీషులను ధ్వంసం చేయడం మరొక కారణంగా చెప్పారు. రామరాయలు సుల్తానులు పట్ట వారి తరఫున వచ్చిన రాయబారుల పట్ట పుదరిశిచిన అహంభావపూరిత ప్రవర్తన, వారి రాజ్య భాగాలను ఆక్రమించడం ఇంకోక కారణంగా చెప్పారు.

కాని సమకాలిక హిందూ ఆధారాలు పరిశీలిస్తే ముస్లిం చరిత్రకారులు చెప్పిన ప్రైకారణాలవల్ల సుల్తానులు ఏకం కాలేదు అని తెలుస్తుంది కూటమిని ఏర్పరచడంలో ఆదిల్ పాను నయభయాలతో కుతుబ్ పా, నిజం పా తమ వైపుకు తిప్పుకొన్నారు. నిజం పా, ఆదిల్ పా వివాహసంబంధాలతో సన్నిహితమయ్యారు. బరీద్ పా ఈ కూటమిలో చేరగా బీరార్ పాలకుడు కూటమికి దూరంగా ఉన్నాడు. ఈ కూటమిలోని నల్లు రు సుల్తానులు తమ గత శత్రుత్వాలను మరచి ఒకట్టి విజయనగరం మీదికి దండెత్తి నిశ్చయించుకొన్నారు.

15.7.2. తళ్ళికోట యుద్ధ గమనం:

నల్లు రు దక్కున్ సుల్తానులు అధిక సంఖ్యలోనైనాలను సమీకరించి యుద్ధసన్నాహాలు పూర్తిచేశాక కృష్ణా తుంగబద్ర అంతర్వేదిని తన ఆధీనం చేయవలసిందిగా బీజపూర్ సుల్తాన్ రామరాయలకు వర్తమానం పంపాడు. రామరాయలు దీనిని తిరస్కరించాడు. దీనితో కూటమి సేనలు బీజపూర్ నుంచి కీ.శ.1564 డిశంబర్ 25 న విజయనగరం మీదికి కదిలాయి. ముస్లిం సేనలు కృష్ణానదికి ఉత్తరతీరాన 42 కి.మీ. దూరంలో ఉన్న రక్షస - తంగడి వద్ద విడిదిచేశాయి. సుల్తానుల పైన్యం మూడు లక్షలనీ ఒక అంచనా ముస్లింలు కృష్ణానదిని దాటి వచ్చి రామరాయలను ఎదుర్కొపాలని తలచారు కాని రామరాయలు వారికి అపకాశమివ్యక్త ఆరులక్షల పైన్యాన్ని సమీకరించి, తన పోదరులు తిరుమలరాయలు, వెంకటాద్రి సహాయులుగా కృష్ణను దాటి కృష్ణా - మలపుభా నదుల సంగమ ప్రదేశం వద్ద ఉన్న రక్షస - తంగడి అనే రెండు రామాల మధ్య ప్రదేశంలో ముస్లింలతో తారసిల్లాడు ఈ రక్షస తంగడినే కొందరు ముస్లిం చరిత్రకారులు తళ్ళికోట యుద్ధమన్నారు. ఇక్కడ జరిగిన యుద్ధంలో రామరాయలకు విజయం చేకూరింది.

దక్కున్ సుల్తానులు 33 కి.మీ. వెనుకకు పోయి మోసబుద్దితో సంధి సంప్రదింపులు ప్రారంభించారు సంప్రదింపులు జరుపుతూనే సుల్తానులు రామరాయల కోలుపులోని ముస్లిం సేనాధిపతులతో కుటుంబి వారిని స్వామిదోహనికి పురికొల్పారు. సుల్తానుల సహి సంప్రదింపులను నమ్మి విజయనగర పైన్యం అశ్వద్ధగా

ఉన్న సమయంలో ఆదిల్ పా రామరాయలపై హరాత్తుగా దాడి చేశాడు కుతుబ్ పా, నిజామ్ పాలు తమ సైన్యాలతో అతనిని కలిశారు. ఎనిటై సంవత్సరాల పైబడిన వృద్ధుడైన రామరాజు జంకక సైనికులను ఉనిగొల్పుతూ శత్రు సైన్యాలను ఢీ కొన్నాడు. సుల్తానుల ఫిరంగులకు అశ్వికదళ ధాటికి ఎదుర్కొనటం విజయనగర సైన్యాలకు కష్టమయింది. ఇదే సమయంలో రామరాయల కోలువులో ఉన్న ఇద్దరు ముస్లిం దండనాయకులు ఢీహం తలపెట్టి 80 వేల సైనికులున్న తమ సైన్య దళాలతో సుల్తానులు వైపు చేరారు కాని రామరాయలు దైర్యం వీడక పోరాడి ప్రాణాలు కోల్పోయాడు. విజయనగర సైనికులు బెదరి, చెల్లా చెదరై పారిపోయారు. వీరలో కొందరు ప్రాణాలు కోల్పోయారు.

15.7.3. రామరాయల మరణం:

రామరాయలు తళ్ళికోట యుద్ధంలో ఎట్లా మరణించాడనే విషయాన్ని గురించి అనేక అభిప్రాయాలు గలవు. రామరాయలు కోలువులో ఉన్న ఒక ముస్లిం సర్దార్ వెనుకనుంచిరామరాయలను బల్లోంతో పోడిచి చంపినట్లు కొందరు చెపుతారు రామరాయలు ఏనుగు నుంచి దిగి గుర్తాన్ని ఎక్కుతుండగా నిజాం పా సైనికులకు చిక్కాడని, హస్సన్ నిజాం పా అతని తలను కొట్టించి బల్లోం పై ఎత్తిచూపగా విజయనగర సైన్యం చెల్లా చెద పారిపోయిందనీ మరికొందరు చెప్పారు యుద్ధంలో విజయం రామరాయల వైపు మొగ్గుతుండగా, హస్సన్ నిజాం పా సైనికులు కాల్పీన ఫిరంగి గుండు ఒకటి రాయల తలను తాకి ముక్కలు చేసిందని దాంతో విజయనగర సైనికులు బెదరి, చెల్లా చెదరై పారిపోవడం మొదలు పెట్టారని సుల్తానుల సైన్యం వారిని పారిపోనీకి చుట్టు ముట్టి నిశ్శేషంగా సంహరించిన సమకాలీన చరిత్ర కారుడైన నిజాముద్దీన్ అహ్మాద్ ప్రాశాడు. మొత్తం మీద రామరాయలు శత్రువుల చేత చిక్కి హతుడయ్యాడు. యుద్ధం అంతమయింది.

15.7.4. విజయనగర పతనం - రామరాయల బాధ్యత:

భారతదేశ చరిత్ర గతిని మార్చిన గోప్య యుద్ధాలలో తళ్ళికోట యుద్ధమొకటి కొందరు చరిత్రకారులు కేవలం రామరాయలే ఈ యుద్ధానికి పూర్తి బాధ్యడని పేర్కొన్నారు ఈ విషాదాంత నాటకానికి అతడే ప్రతినాయకనిగా చిత్రించటం జరిగింది. ఈ విషాద సంఘటనపై అతడు అనుసరించిన విధానాల ప్రభావం కనిపించినంత మాత్రాన అతడే దీనికి పూర్తి బాధ్యడనటం సమంజసము కాదు.

ఇస్తాం మతాన్ని కించపరచే చర్యలు

రామరాయల ప్రవర్తనే విజయనగర పతనానికి దారి తీసిందని చాలామంది చరిత్రకారులు తీవ్రంగా విమర్శించారు. ఇతడు సామూజ్యాదిపత్యాన్ని అక్కమంగా చేజిక్కొంచుకోన్న స్వార్థపరాయణుడని, కుతంత్రాలలో ఆరితేరినవాడని, దక్కన్ సుల్తానులలో ఒకరితో ఒకరికి తగవు పెట్టి వారి బలాబలాలననుసరించి పక్షాలు మార్చి వారి రాజ్యభాగాలనాకమించాడని, మతద్వేషం కనపరిచి వారిరాజ్యాలను, మసీదులను పాడుచేసి,

ఖురాన్ ను అగోరవపరచి, ముస్లిం స్తులను అవమానించాడని అందుచేత అతని దుండగాలను సహించలేక చివరకు ముస్లిం సుల్తానులందరూ తమ వైరాలను విస్కృరించి ఒక్కటై రక్షసు తంగడి యుద్ధంలో అతనిని వదించి, అతని పనులకు ప్రతీకార చర్యగా విజయనగర రాజులానిని నేలమట్టం చేశారని, అతని కుతంత్రాలే విజయనగర సామూజ్య పతనానికి ప్రధాన కారణమని, అతని ప్రవర్తనను తీవ్రంగా ఖండించారు.

కానీ ఇక్కడ ఒక విషయం గుర్తుంచుకోవాలి దక్కున్ సుల్తానులతో రామరాయలకు ఉన్న రాజకీయ సంబంధాలను తెలియజేసే ముఖ్యాలార గ్రంథాలన్నీ ముస్లిం చరిత్రకారులవే ఈ ముస్లిం చరిత్రకారులు సుల్తానులపట్ల పుక్కపాతం కలవారు సహజంగా వారు రామరాయలను గూర్చి ఎన్నో అసత్యాలు చెప్పిఉన్నారు. రామరాయలు' మసీదులను పాడుచేశాడని, ఖురాన్ ను అగోరవ పరచాడని, ముస్లిం స్తులను భంగపరచాడని ప్రాసిన వాడు షట్టిస్తాడు. ఇతని రచనలు చాలా వరకు ఏక పుక్కచరణలే. అందుపట్ల వాటిని యధాతథంగా నమ్మటానికి వీలులేదు. రామరాయలు వేల సంబ్యలో ముస్లింలను తన సైన్యంలో చేర్చుకొని విజయనగరంలో వారికి మతాన్ని అనుసరించడానికి కావలసిన ఏర్పాట్లన్నీ చక్కగా అమర్చాడు. అంతేగాక, ఆశీ ఆదిల్ పో రాయలకు మొదటిసుంచి ఆశ్చర్యమిత్తుడు. ఇట్లా ఒటి పరిస్థితుల్లో రామరాయలు ఇస్తాం మతాన్ని కించపరచే చర్యలు చేసినాడని చెప్పడం నమ్మదగిన విషయం కాదు.

విభజించు పాలించు విధానం:

రామరాయలు దక్కున్ సుల్తానులకు ఒకరితో ఒకరికి తగపులు పెట్టి తాను లాభపడడటానికి ప్రయత్నించాడని చెప్పడం సరికాదు. దక్కున్ సుల్తానులు స్వభావంచే కలహాప్రియులు ఈర్ధ్య, స్వర్ధ్య, దురాశ వారి లక్షణాలు. సుల్తానులలో ఒకరిలో మరొకరికి విశ్వాసం లేదని వారు కుక్కల వలె కలహించుకుంటూ ఒకరి వినాశనం మరొకరు కాంక్షించే వారని న్యానిజ్ ప్రాసాదు. సుల్తానులు ఒకరితో ఒకరు పోరాటుతూ తనను వచ్చి సహాయమర్చించిన వారికి రామరాయలు సహాయపడినాడేగాని, వారికి తానుగా తగపులు పెట్టి లాభపడలేదు. నారిని చివరకు ఒకటిగా చేసింది రామరాయల విదేశాంగనీతి గాక అతని ప్రభావ పరాక్రమాలలో వారికి గల ద్వేషము, అతను తమ రాజ్యాలను కబళించునేమోననీ భయం. ముస్లిం చరిత్ర కారుల రచనలు మాత్రమే ఆధారంగా రామరాయల వ్యక్తిత్వాన్ని అంచనా వేయటం సరికాదు.

రామరాయల వ్యక్తిత్వాన్ని గురించి ఒక చరిత్ర కారుడు చెప్పిన అభిప్రాయం గురించి తెలుసుకోవడం అవసరం. రామరాజు (రామరాయలు) అప్పుడు భారతభూండాన్ని పరిపోలించిన హిందూ రాజులలోకల్లా కడు దొడ్డ ప్రభువని చెప్పాలి. సమకాలిక ఆంద్రపుపంచం అతనిని బడే రామరాజునియు, బడే రామప్పుయు అనియు ప్రశస్తించిని. యుద్ధానికి వస్తు న్ను మహమ్మదీయ వాహానీ తరంగాలకు చెలియలకట్టలా అడ్డు పడటమే దీనికి సాక్షి. గుణగుణపారీషుడైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలతనిని చేరదీసి తన ప్రియ తనయ తిరుమలదేవిని ఇచ్చి వివాహం చేశాడు. నీతి, విద్యానిచక్కణడు కావడం వల్ల కార్యసాధనానికి దండంకన్నా సామదాన భేదాలే

పరమ ఉపయుక్తాలని అతని వాదం. ఎత్తు లు వేయడంలో అతనిది అందే వేసిన చేయి జయాపజయాలలో సంబ్రమం పౌండనిది అతని చిత్తం. అతడు రాజుసుమార్తి, అతి జనానురంజకుడు. శత్రుదుర్భీక్ష్యడయినా మిత్రాపోదకరుడు, బంధుప్రియుడు కనుకనే నానాజూతి ప్రజలు అతనిని స్వించి అతని కొలుపులో తమ ప్రాణాలను ధారపోయడానికి సంస్థానాలుని రామరాజు భాషాభిమాని. విద్యాంసులను చేరదీసి ర్షాసుపాసాలకు తగిన వసతులు కల్పించి వారిని గ్రంథరచనకు పురికొల్పినాడు. ఇతనిని ఆశ్చయించిన విద్యాంసులలో రామయామాద్యుడు ఒకడు. ఒక దృష్టితో చూస్తే రాయల సామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన చక్రవర్తులలో ఇతడు అగేసురుడని చెప్పవలసి ఉన్నది.

ఒహమనీ సామ్రాజ్యం ఒకటిగా ఉన్నంతకాలం కృష్ణానదికి ఉత్తరంగా విజయనగర సామ్రాజ్యం విస్తరిస్తుందనే భయంలేదు కాని ఆ ఒహమనీ రాజ్యం ఐదు స్వతంత్ర ముస్లిం రాజ్యాలుగా విభజింపబడడంతే వారు బలహితానులయ్యారు. వీరికి విజయనగరాన్ని ఎదిరించడం అసాధ్యం అయింది. ఒహమనీలతో జరిగిన యుద్ధాలలో పూర్వపు విజయనగర పాలకుల్లో గోప్ప విజేతలుగా బయటపడిన వారెవరూ లేరు వారు చేయగలిగిందల్లా రాజుధానిని పట్టుకోవాలన్న ముస్లిం ప్రభుత్వాలను నిరోధించి విజయనగర వైభవాన్ని రక్షించటము మాత్రమే. అంతేగాని ముస్లిం భూభాగాలను వారు ఆక్రమించలేక పోయారు కృష్ణదేవరాయలు మినహా మిగతావారందరూ తరచూ ఒహమనీలతో జరిగిన యుద్ధాలతో పరాజయం చెందిన వారే కృష్ణరాయల కాలంలో రాయచూర్ విజయం విజయనగరం వారిలో గర్వాన్ని పెంచింది. దీంతో ముస్లింలలో విజయనగరం పట్ట అసుహనం పెరిగిపోయింది. దీనిని బట్టి చూస్తే రామరాయలనాటి కంటే ముందే విజయనగరం పట్ట దక్కన్ రాజ్యాలు వ్యతిరేకమై ఉన్నట్లు విదితమవుతుంది అయితే రామరాయలు అనుసరించిన అత్యాశాపూరిత విధానం వల్ల పరిస్థితి విషమించింది ప్రీలటానికి సిద్ధంగా వున్న అగ్ని పర్వతం పై చివరి సమిధను రామరాయలు వేశాడని చెప్పవచ్చు.

పెరిగిపోతున్న రామరాయల ప్రాభల్యం:

యుద్ధానికి అసలు కారణం చెప్పకోవాలంటే నేలటూరి వేంకటరమణయ్ చెప్పినట్లు దక్కను సుల్తానుల మనస్సులో విపరీతంగా పెరిగిపోతున్న రామరాయల ప్రాభల్యమంటే నెలకోన్న భయం అని చెప్పాలి. దక్కన్ సుల్తానుల అంతకలహాలను అవకాశంగా తీసుకోని రామరాయలు ముస్లింలు అంతకు ముందు కాలంలో ఆక్రమించుకోన్న భూభాగాన్ని స్వాధీనం చేసుకోవడమే గాక వారిమీద తన అధిపత్యాన్ని నెలకోలేవు ప్రయత్నంలో సఫలీకృతుడయ్యాడు. అతని ఆధిక్యత, ప్రాభవం ముస్లిం పాలకుల్లో ఈర్షా ద్వ్యాపాలను రగుల్గొల్పాయి. ఇసుమడించిన అతని అధికారం ఎవరికి వారుగా అతనిని ఏమిచేయలేని వారి నిస్సహయత వారిని సమైక్యచర్యకు పురికొల్పినాయి. రామరాయల పతనానికి దారితీసిన సుల్తానుల కూటమి ఏర్పడటానికి ఇదే అసలు కారణం.

15.7.5 యుద్ధ స్థలం:

విజయనగర విధ్వంసానికి కారణమైన ఈ మహాయుద్ధం జరిగిన స్థలం ఏది? అను విషయంలో చరిత్రకారులలో ఏకాభిప్రాయం లేదు. ఈ యుద్ధం జరిగిన స్థలం నిర్ణయించి, ఆ స్థలం పేరుతో ఈ యుద్ధం కృష్ణానదికి ఉత్తర తీరాన ఉన్న రకసిగి (రక్కసి, రక్షస), తంగడిగి (తంగడి) అనే రెండు రామాల మధ్య నున్న మైదానంలో జరిగిందని నిర్ణయించి దీనిని రక్షస-తంగడి (రాక్షస - తంగడి, రక్కస తంగడి) యుద్ధమని పిలిచారు. ఈ యుద్ధం కృష్ణానదికి దక్షిణ తీరంలో బన్నిహాట్టి అనేస్థలం వద్ద జరిగిందని నిర్ణయించి ఈ యుద్ధాన్ని బన్నిహాట్టి యుద్ధమని మరికొందరు చరిత్రకారులు పిలిచారు ముస్లిం చరిత్రకారులు కొందరు దీనిని తళ్ళికోట యుద్ధమని పిలిచారు.

తళ్ళికోట:

పెరిస్తా మొదలైన ముస్లిం చరిత్రకారుల రచనల ప్రకారం దక్కన్ సుల్తానుల పైన్యం బీజపూర్ నుంచి విజయనగరం వైపు దక్షిణగా నడిచి కృష్ణానదీ తీరానికి ఉత్తరాన 35 కి.మీ. దూరంలో ఉన్న తాళికోట వద్ద తమ స్క్రంధావారాలు నెలకోల్చి, తమ సైన్యాలను యద్దసన్నద్దం చేశారు. అక్కడ ఎలాంటి యుద్ధం జరుగలేదు. కనుక ఈ యుద్ధాన్ని తాళికోట(తళ్ళికోట) యుద్ధమని పిలవడానికి వీలులేదు.

రాక్షస - తంగడి:

ఈ యుద్ధం కృష్ణానదికి ఉత్తర తీరంలో కృష్ణా, మలపుభానదుల సంగమ స్థానంలో ఉన్న రక్కసి-తంగడి అనే రెండు రామాలకు మధ్య గల మైదానంలో జరగటం వల్ల దీనిని రక్కసి-తంగడి, రాక్షసి-తంగడి యుద్ధమని రామరాజున బహుర్థి, కెళదినుపవిజయం పేర్కొన్నాయి. దీని ఆధారంగా ఈ యుద్ధాన్ని రక్కసి-తంగడి యుద్ధమని పిలవటం సమంజసమని సేలటూరి వేంకటరమణయ్య, సీలకంరచాస్త్ర పి.బి.దేశాయ్ మొదలగు ఆధునిక చరిత్రకారులు అభిప్రాయపడినారు.

బన్నిహాట్టి:

పెరిస్తా, రఘీ ఉద్దీ - దీన్ పిరాజీ మొదలగు ముస్లిం చరిత్రకారుల రచనల ఆధారంగా ఇటీవల పీరాణ్ణి, రాధేశ్వామ్ మొదలగు ఆధునిక చరిత్రకారులు ఈ యుద్ధం కృష్ణాది దక్షిణ తీరంలో ఆ నదికి సుమారు 20 కి.మీ. దూరంలో కృష్ణా - మలాపహారి సంగమ స్థలంలో ఉన్న బన్నిహాట్టి అనే పట్టణ సమీపంలో జరిగిందని పేర్కొని, ఈ యుద్ధాన్ని బన్నిహాట్టి యుద్ధమని పిలవాలని రక్షస-తంగడి యుద్ధమని పిలువకూడదని చెప్పారు.

మెకంజీ సేకరించిన రామ కైపియతులన్నీ ఈ యుద్ధాన్ని రాక్షసతంగడి యుద్ధమనే పేర్కొన్నాయి. ఈ రామ కైపియతులను వేంకటరమణయ్య తన గ్రంథమయిన పుర్ణర్ సోర్సెన్ ఆఫ్ విజయనగర హిస్టరీ లో

ఇచ్చాడు. ఈ రామక్రమియతులు ప్రజలలో నిలిచిపోయిన యద్దార్థ కథనాలు. రామరాజున బహుర్భార్త, బుర్ధాన్ - ఇమానిక్ గ్రంథాలను బట్టి ఇరుపుక్కాలు మధ్య యుద్ధాలు అనేకం జరిగిన తరువాత రామరాయల మరణానికి కారణమైన చివరి యుద్ధం కీ.శ.1565 జనవరి 23 న జరిగింది. చివరి యుద్ధానికి ముందు జరిగిన యుద్ధాలలో ఒకటి బన్నిపాట్టి సమీపంలో జరిగి ఉండవచ్చ అందుచేత ఈ యుద్ధాన్ని రక్కసతంగడి యుద్ధమనే పిలవడం సమంజసం.

15.7.6 యుద్ధకాలం:

తళ్ళొకేట యుద్ధం ఎంతకాలం జరిగిందనే అంశం మీద కూడా చరిత్రకారులలో ఏకాఖిప్రాయం లేదు. ముస్లిం చరిత్రకారులు దీనిని చాలాస్వల్పకాలిక విషయంగా అందులోనూ అత్యంత తీవ్రమైన పోరాటమట్టం కీ.శ.1565 జనవరి 23న కేవలం 4 గంటల వ్యవధిలోనే ముగిసిందని పేర్కొన్నారు. కానీ విజయనగర అనుభవాల, ఆర్థిక వసరుల దృష్ట్యా దక్కన్ సుల్తానులంతా ఏకమైనా రామరాయలను అంత తక్కువ వ్యవధిలో జయించటం అసాధ్యమని చెప్పవచ్చ. మొత్తం మీద యుద్ధం 6 నెలలు జరిగిందని స్థానికచరిత్రలు చెబుతున్నాయి.

15.7.7. విజయనగర విధ్వంసం:

రక్కస-తంగడి యుద్ధ పరాజయ వార్త విజయనగరాన్ని దిర్ఘంతిలో ముంచెత్తింది. యుద్ధంలో చావుతప్పించుకోని పారిపోయిన తిరుమలరాయలు విజయనగరాన్ని రక్షించడం అసాధ్యమనే భయంతే అచటి ధనరాసులతో, అంతస్ఫురజనంతో పెనుగోండకు తరలినాడు. విజయనగరంలో ప్రభుత్వం అద్భుతమై రక్షణలేక పోయిందని. ఇది గ్రహించిన సమీపారణ్యాన్నుండి చెంచుకురుచాది దోషిడిగాంట్ర దాడిచేసి ప్రజలను దోచుకున్నారు. ఆ తరువాత విజయోత్సవంతో ముస్లిం సైన్యాలు నగరంలో ప్రవేశించి ఆరుశైల పాటు నగరాన్ని దోచుకోని, రాజప్రాసాదాలను ప్రదాన నిర్మాణాలను నిర్మాణించి మరలినాయి. ముస్లిం దురాగతాలను స్థానిక చరిత్రలు విపులంగా వర్ణిస్తూ న్నాయి

అయితే ముస్లిం సేనలు విజయనగరాన్ని వల్లకాడుగా మార్చాయని రాబర్ట్ సూయల్ వంటి పండితులు వర్ణించింది అతిశయోక్తిగా కనిపిస్తు కి. ఫెరిస్తా రచనల ఆధారంగా అటువంటి అబ్బిప్రాయం వెల్లడించడం సరికాదు. వాస్తవానికి విజయనగరాన్ని సర్వనాశానం చేయడం సుల్తానుల ఉద్దేశంగా కనిపించడం లేదు. ఎందుకంటే అక్కడ వారున్న ఆరుసెలల్లో నగరాన్ని తమ ఆధీనంలో అట్టిపెట్టుకోవాలన్న ఉద్దేశం కన్నిస్తు ఒది అందుకే తమ శాకర్యం కోసం రాజప్రాసాదానికి తూర్పుగా రాఱుల స్నానశాల, ఏనుగుల శాల, పద్మమహాల్ వంటి భవంతులు తమ శైలిలో సుల్తానులు నిర్మించినవి నేటికి హంపీలో కన్నిస్తాయి నగరాన్ని నాశనం చేసి వెళ్ళటమే వారి లక్ష్యమైతే ఈ భవంతుల నిర్మాణం చేపట్టకపోదురు. కానీ దోచుకోనుటే

లక్ష్మణగా ఉన్న ముస్లిం పైనికులు చాలా నివాసగృహాలను నాశనం చేయటమో తగల పెట్టడమో చేశారనటంలో సందేహం లేదు. వారి మత దురాభిమానం కూడా హిందువుల విగ్రహారాధనకు ఆటంకాలు కల్పించడం వరకే పరిమితమయింది. నగరంలోని ప్రధాన ఆలయాల్లో ఉన్న పూజ్యార్థమైన విగ్రహాలను నాశనం చేశారు. అంతేగాని ఆలయాలన్నింటినీ, రాజులు సాధాలను మత విద్యుపంతో ముస్లింలు నిర్మాలించారనలేం ప్రధాన ఆలయాలు ఇతర ముబ్య నిర్మాణాలు హాంపీలో సాక్షణగా నేటికీ నిలిచి ఉన్నాయి.

దక్కున్ సుల్తానులు తమ తమ సైన్యాలతో క్రీ.1565 ఆగస్టు నెలారంభంలో విజయనగరాన్ని వదిలారు. తమ తమ రాజ్యాలకు దూరంగా ఉండి పాలించడం కష్టం అని గుర్తించడం తిరిగి సుల్తానుల మధ్య పూర్వపు ఈర్ష్య, స్వర్గ, దురాశలు నెలకొనటమే ఇందుకు కారణాలు. ముస్లిం సైన్యాలు మరలినాక తిరుమల రాయలు విజయనగరం తిరిగి వచ్చి పూర్వపైభవాన్ని చేకూర్చడానికి ప్రయత్నించి, కుటుంబ కలపోల వల్ల విఫలుడై, పెనుగొండ చేరి స్వాతంత్ర ఆరవీటి వంశ పరిపాలన ప్రారంభించాడు. అయితే సదాశివరాయలు మాత్రం నామమాత్రమైన అధికారాన్ని క్రీ.1576 వరకు చెలాయించినట్లు శాసనాల వల్ల తెలుస్తు ఒకిఇతని మరణంతో తుళువ వంశం అంతరించింది. రాజకీయరక్షణ లేక, ఆలనాపాలనా కరువై కాలం తెచ్చిన మార్పులతో రోముకంట పైభవేపేతమైన మహానగరంగా విదేశీయులచే కొనియాడబడిన విజయనగరం పూర్తిగా శిథిలమైపోయింది.

15.7.8. యుద్ధఫలితాలు:

భారతదేశ చరిత్ర గతిని మార్చివేసిన యుద్ధాలలో రాక్షస- తంగడి యుద్ధం ఒకటి. తళ్ళీకోట యుద్ధం విజయనగర ఐశ్వర్యాన్ని నాశనం చేసింది. "అగ్నిజ్యాలతో, ఖడ్గాలతో గునపాలతో, గోద్ధుళ్ళతో రోజులు తరబడి విధ్వంసకాండను నిర్వహించి దివ్యంగా వెలుగొందే మహానగరాన్ని (ముస్లింలు) స్వశాసనంగా మార్చారు. ఇటువంటి మహాదారుణ విధ్వంసకాండ ప్రపంచంలో మరెక్కడా జరగలేదు" అని రాబర్ట్ సూయల్ అంటాడు. ఈ యుద్ధం వల్ల తుళువ వంశం అంతరించింది. తుళువ వంశం తరువాత అధికారానికి వచ్చిన ఆరవీటి వంశస్తులు తమకు రాజధానిగా పెనుగొండను చేసుకోవడంతో విజయనగరం రాజకీయ ప్రాంతాన్ని కోల్పోయింది. "విజయనగర సాప్రాజ్య చరితులో తళ్ళీకోట యుద్ధం క్షిప్తమైన గండమే గాని మరీ అంతారుణమైన గండం కాదు" అని సత్యనాథయ్యర్ అభిప్రాయపడినారు.

తళ్ళీకోట యుద్ధం వల్ల జరిగిన ఒక ముబ్యపరిణామం పోర్చుగీసు వారి వర్క వాణిజ్యాలు దెబ్చితినటం. విజయనగర రాజులు పోర్చుగీసు వారికి అత్యంత సన్నిహితులు, మిత్రులు. విజయనగరం నాశనం కావడంతో పోర్చుగీసు వారి వ్యాపారం కూడా నాశనమైంది. కనుకనే 'విజయనగరంతో బాట్ గోవ (పోర్చుగీసు స్థావరం) విజ్ఞంభించి పతనమైంది' అని కొందరు చరిత్ర కారుల అభిప్రాయం.

విజయనగర పతనంలో దక్షిణదేశంలో ముస్లింల విజృంభణకు అడ్డుగోడ తొలగింది దక్కన్ నుల్లా నులు అంతస్కలహాలకు లోనవ్యదంతో మొఘుల్ చక్రవర్తులు సులభంగా వారిని లోంగదీశారు

15.8 సారాంశము:

శ్రీకృష్ణదేవరాయల అట్లు డైన రామణాయలు విజయనగర సింహసనం పై అచ్యుతరాయల అన్న కొడుకును కూర్చుండబెట్టి సర్వాధికారాలు తానే చెలాయించాడు భారతదేశ చరిత్రలోనే దారుణమైన మంచినలలో ఒకటిగా పేర్కొనబడిన తళ్ళుకోట యుద్ధంలో రామరాయలు వీరమరణం పొందాడు. ఈ యుద్ధం వల్ల విజయనగర సామ్రాజ్యం తన ప్రాభల్యం కోల్పోయింది.

15.9 ప్రశ్నలు

1. తళ్ళుకోట యుద్ధ కారణములను వివరించండి.
2. తళ్ళుకోట యుద్ధానికి రామరాయల బాధ్యత ఏట్టిది.

15.10 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1. K.A Nilakanta Sastri (ED)	- A History of South India, 1987
2.R.C. Majumadar (Ed)	- History and culture of the Indian people Vols. I to VI.
Bharathiya Vidya Bhavan
3.Robert Sewell	- A Forgotten Empire of Vijayanagara, 1962
4. GYazdani (Ed)	- Early History of the Deccan
5. Cynthia Talbot	-Pre colonial India in practice Society, region and identity in Medieval Andhra
6. Noboru Karashima	- South Indian History and Society (A.D. 850 – 1800), 1985
7. Burton Stein	- Peasant state and society in Medieval south India, 1985
8. Puri, Chopra & Das	- Economic, social & cultural History
9. A.L.Srivastava	- The Sultanate of Delhi

పాఠం - 16 విజయనగర యుగ ప్రశ్నాలు

విషయకమం

- 16.1 లక్ష్యం
- 16.2 ఉపోద్ధాతం
- 16.3 రాజకీయ పరిస్థితులు
- 16.4 అమర నాయంకర విధానం
- 16.5 ఆర్థిక పరిస్థితులు
- 16.6 సాంఘిక పరిస్థితులు
- 16.7 మత పరిస్థితులు
- 16.8 విద్య, సారస్వతం
- 16.9 సంగీతం - చిత్రలేఖనం
- 16.10 వస్తు కళానైపుణ్యం
- 16.11 సారాంశము
- 16.12 ప్రశ్నలు
- 16.13 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

16.1 లక్ష్యం

విజయనగర సామ్రాజ్యకాలం నాటి సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితులను, ఆ కాలంలో జరిగిన సాహిత్య, వాస్తుశిల్ప కళారంగాలలో జరిగిన అభివృద్ధిని వివరించడమే ఈ పాఠం ప్రధాన లక్ష్యం.

16.2 ఉపోద్ధాతం

దక్కిం భారతదేశంలోనే గాక, యావద్వారతదేశంలోనే పేరెన్నిక గన్న సామ్రాజ్యము విజయనగర సామ్రాజ్యము. దాదాపు మూడు శతాబ్దాల పాటు పాలించిన విజయనగర ప్రభువులు సాంఘిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక రంగాలలో ఒక నూతన ఒరవడిని సృష్టించడం జరిగింది. వీర లలిత కథలను, వస్తుశిల్పాలను ఆదరింతి పోషించారు. మూడు శతాబ్దాల పాటు కొనసాగి, సువిశాల ప్రాంతంలో వెలసిల్లిన రాజ్యాలు అరుదు. అందులో ప్రముఖమైనది విజయనగర సామ్రాజ్యము. వారి పాలనలో ప్రజలు సుఖశాంతులను, ఐశ్వర్యమును అనుభవించడం జరిగింది. అటు సాహిత్య రంగంలోను, ఇటు కళారంగంలో ఉజ్యల ప్రగతి సాధించబడింది. ఆ కారణంగానే విజయనగర చరిత్రను దక్కిం భారతదేశ చరిత్రలో స్వర్ణయుగంగా కీర్తించడం జరిగింది. ఈ పాఠంలో విజయనగర సామ్రాజ్యం కాలం నాటి సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితులతో పాటు, సాహిత్య, కళా రంగాలకు వారు చేసిన సేవలను వివరించడం జరిగింది.

16.3 రాజకీయ పరిస్థితులు

విజయనగర రాజ్యం ఖండిత రాజ్యానికి (Segmentary state) ఒక ఉదాహరణ అని బట్టన్ స్థీన్ అనే చరిత్రకారుడు వ్యాఖ్యానించాడు. సార్వబోమత్వం ఒక రాజు దగ్గర కాకుండా రాజుకు సామంతులైన ఇతరుల వద్ద కూడా ఉండడంవల్ల దానిని ఖండిత రాజ్యమని వర్ణించవచ్చని బట్టన్ స్థీన్ వివరించాడు ఈ పరిస్థితి కృష్ణదేవరాయలకు పూర్వం, అతని కాలంలో, అతని తరవాత పరిపాలించిన విజయనగర రాజుల కాలంలో కూడా ఉండిందని బట్టన్ స్థీన్ అభిప్రాయం. అయితే సామంతులు రాజులకు సైనిక, ఆర్థిక సహాయం చేసినపుటికీ వారికి వారి ప్రాంతాలలో కొంత స్వంతంత అధికారాలు ఉన్నపుటికీ వారందరి మీద సార్వబోమత్వం రాజుకే ఉంటుంది. అందువల్ల విజయనగర రాజ్యాన్ని ఖండిత రాజ్యమని అనడం సమంజసమేనా అని భావించవచ్చు. విజయనగర రాజ్యాన్ని దండయాత్రల రాజ్యమని కూడా వర్ణించారు. అంటే ఆ రాజ్యం దండయాత్రల మీద ఎక్కువగా ఆధారపడిందని కొందరి అభిప్రాయం. అయితే ఆ రోజుల్లో విజయనగర రాజ్యమే కాకుండా ఇతర రాజ్యాలన్నీ బహుమనీ రాజ్యాలతో సహ దండయాత్రల మీద ఆధారపడినపే. దండయాత్రలు ఎక్కువగా ఉండటంవల్ల సైనికికి సైనిక అధికారులకు ఎక్కువ ప్రాముఖ్యం ఉండింది. సైనికాధికారులకు, ఈ కాలంలో నూతన అధికారాలు, ప్రాముఖ్యం, అవకాశాలు లభించాయి. విజయనగర పాలకులు సంప్రదాయ బద్ధమైన పాలనా విధానాన్ని అవలంభించారు. రాజులు ధర్మ బుద్ధులమని ప్రకటించుకున్నారు సింహసనం వారసత్వంగా లభించినా రాజ్యరక్షణ కోసం అసమర్థులు, వ్యసనపరులైన రాజులను తోలగించడం జరిగింది. రాజ్యానికి రాజే అత్యంత ప్రధానమనే భావనను విజయనగర రాజులు నమ్మారు. రాజులు నిరంకుశులైనా ప్రధాన సమస్యల విషయంలో మంత్రిమండలి సలహాలను తీసుకునేవారు. రాజు మంత్రి మండలి సలహాలను పాటించాలనే నిఱందన ఏదీ లేదు. బలవంతులైన రాజులు తమ సౌంత నిర్ణయాల ప్రకారమే కార్యాలను నిర్వహించేవారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తన ఆముక్తమాల్యదలో రాజు ఏ విధంగా రాజ్యాన్ని పాలించాలి. ప్రజా సంక్షేమానికి ఏ విధంగా కృషి చేయాలనే విషయాలను పేర్కొన్నాడు. ప్రజలను కాపాడడం, ధర్మ రక్షణ గావించడం, ఆర్థికాభివృద్ధికి పాటుపడడం సత్వర న్యాయాన్ని ప్రసాదించడం, శక్తివంతమైన విదేశాంగ విధానాన్ని కోసపాగించడం రాజు ప్రధాన విధులుగా భావించడం జరిగింది. రాజు నిరంకుశులు; అయినా అతడికి అనేక పరిమితులు ఉండేవి. ప్రాచీన ధర్మ శాస్త్రాలు ఆచార వ్యవహారాలు, ప్రజాభిప్రాయం, మంత్రి మండలి లాంటి సంస్కలు రాజును ఆదుపు చేయడం జరిగింది. రాజుకు రాజ్య నిర్వహణలో సలహాలు ఇవ్వడానికి మంత్రి మండలి ఉండేది. ప్రధాని, ఉపప్రధాని, రాజు భాండారికుడు, దళాధికారి, మహాసామంతాధిపతి మంత్రి మండలిలో ముఖ్యులు. మంత్రి మండలి సమావేశాలు రహస్యంగా జరిగేవి. ఏటికి రాజే అద్యక్షత వహించేవాడు. ఒక్కొక్క మంత్రి ఒక్కొక్క శాఖకు బాధ్యత వహించేవారు. పరిపాలనా సౌలభ్యం కోసం విజయనగర రాజులు తమ రాజ్యాన్ని రాష్ట్రాలుగా విభజించారు. రాష్ట్రాన్ని రాజ్యమని వ్యవహరించేవారు. రాజ్యం తరవాత కోట్టం, నాడు, పర్త, విషయ, సీమ, స్థల, రామ అనే

భాగాలు ఉండేవి. కొన్ని రామాల కూటమిని "స్థల" అన్నారు. స్థలాన్ని "ఫిర్గు"తో పోల్చావచ్చు. నాటి శాసనాలలో స్థలానికి బిధులుగా సమ్మత లేదా సముత అని పెర్మిషనడం జరిగింది. కన్నడ ప్రాంతంలో స్థలాల కూటమికి సీమకు మద్యలో 'వనిత' లేదా 'వలితం' అనిపిలిచే భూభాగం ఉంది. ఉదయగిరి, పెనుకొండ, హంపి రాష్ట్రాలను వలితాలుగా విభజించారు. రాష్ట్ర లేదా రాజ్య అధిపతి దుర్గదండ నాయకుడు. సాధారణంగా రాజు కుమారులను దుర్గదండ నాయకులుగా నియమించేవారు. 'సీమ' ముఖ్య అధికారిని పారుపత్యగాడు అని పిలిచేవారు. ఇతడిని రాజ్య ప్రతినిధి నియమించేవారు. పన్నులు విధించి, వసూళ్ళు చేయడం, ప్రభుత్వానికి చెల్లించడం, అదనంగా ఆదాయం వచ్చేటట్లు చూడడం ఇతడి పుని స్థలం మీద గౌడ, కరణం అధికారులు. వారి పుధాన కేంద్ర కార్యానం 'చావడి'. సాధారణంగా చావడి అంట కరణాలు దాచి పెట్టే రికార్డుల స్థలం పరిపాలన వ్యవస్థలో చివరి భాగం రామం. విజయనగర సామ్రాజ్యంలో భండార వాడ రామాలు, అమర రామాలు, మాన్య రామాలు అనే మూడు రకాల రామాలు ఉండేవి. మహానాడు ఈ నాటి జిల్లా తో నాడును ఈ నాటి తాలుకా లేదా మండలాలతో పోల్చావచ్చు. నాడు పెద్దను నాడ గౌండు అని పిలచే వారు. రామాధికారాలను ఆయగాండు అనేవారు. వీరిలో 12 మంది రామాధికారులున్నట్లు తెలుస్తు ఉదివీరు కరణం, గౌడ లేదా రెడ్డి, తలారి, చాకలి, చెప్పులు తయారుచేసేవారు. మంగలి, వడ్డంగి, స్వర్ణకారుడు, పురోహితుడు, నీళ్ళు మోసేవాడు, కుమ్మరి, కమ్మరి. ఆయగార్లకు జీతాలు ధన, ధాన్యరూపంలో చెల్లించారు. రామ సంబంధమైన భూమిని సాగు చేసుకునేందుకు, అనుభవించేందుకు ఇచ్చేవారు. ఆయగార్లకు ఇచ్చిన భూములను "మిరాళీ" భూములంటారు. రైతులు ఆయగార్లకు ఇచ్చిన భాగాన్నే 'మేరా' అనే వారు. విజయనగర పాలకుల ఆదాయం అనేక ఆధారాలు నుంచి లభించేది. ఈ ఆదాయాన్ని ధాన్యదాయం, స్వర్ణదాయం అనే రెండు రకాలగా పెర్మిషనవచ్చు. వ్యవసాయదారుల నుంచి పన్నులు వసూలు చేయడానికి వీలుగా భూమిని కొలిపించి సర్వ చేయించేవారు. వేరు వేరు కొలమానాలను విభిన్న ప్రాంతాలలో వాడి, భూమి సర్వేను జూర్తుగా చేయించేవారు. పండిన పంటలో 1/3వరకు పన్ను వసూలు చేసేవారు. పన్నులు ధన, ధాన్య రూపాలలో చెల్లించే అవకాశాన్ని ప్రజలను ఇవ్వడమైంది. సువర్ణరూపంలో వచ్చిన ఆదాయాన్ని సిద్ధాయం అనే వారు భూమి శిస్తు తో పాటు అనేక రకాల పన్నులను వసూలు చేయడం జరిగింది మొత్తం మీద ఈ కాలంలో పన్నుల భారం ఎక్కువే అని చెప్పావచ్చు. తమ ఆదాయాన్ని విద్య, వైద్య సదుపాయాలకు ఖర్చు చేయలేదు. అంతఃపుర ఖర్చు, 'సైనిక పోషణ, దేవాలయ నిర్మాణాలకు, నీటి పారుదల సౌకర్యాలకు, కళా సాహిత్య పోషణకు, దాన ధర్మాలకు తమ ఆదాయాన్ని వినియోగించేవారు. డొమింగో వెన్ రచనవల్ల శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ప్రతి సంవత్సరం కోటి ఘణాలు బాండాగారంలో నిల్వ చేసే వాడని తెలుస్తు ఉది బంగారం, నెండి నాణేలు చెలామణిలో ఉన్నాయి. గద్వాణం అనే బంగారు నాణేలికి వరాహ అనే మరో పేరు ఉంది. ఇంకా ఘణం, చిన్నం అనే చిన్న బంగారు నాణేలు కూడా చెలామణిలో ఉండేవి. ఘణం ఆనాడు ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్న నాణేం.

జిటలు, కాసులు, అనే రాగి నాటేలు కూడా వాడుకలో ఉన్నాయి. అయితే పాటి విలువ స్వప్పంగా తెలియదు. నాటేల ముద్రణాధికారం కేంద్ర ప్రభుత్వ గుత్త హక్కు కాదు. కేంద్రంతో పాటు రాష్ట్ర పాలకులు, సగరాధిపతులు కూడా నాటేలు ముద్రించారు. రాజ్యానికి ప్రధాన ఆదాయ మార్గం భూమిశస్తు. దీనితో పాటుగా వివిధ వృత్తుల వారు చాకళ్ళు, మంగళ్ళు, బెస్టవారు, గోరెల కాపర్లు, చివరికి వేళ్ళులు కూడ వృత్తి పన్ను చెల్లించేవారు. పుల్లరి, ఇల్లరి దుర్గ నివర్తనం, కావలి కట్టుం వంటి పన్నులు కూడా ఉండేవి. స్థల, సుంకం, చర సుంకం, సంత సుంకాలనేవి వాణిజ్య సుంకాలు. పెండ్లై సుంకాన్ని ఇరు పక్కాల వారు చెల్లించారి. అయితే పన్నులు భారం ఎక్కువైనా కరువు కాటకాలు, ప్రకృతి సంబంధమైన సంక్లోభాలు సంభవించి, పంటలు పొడైనప్పుడు రైతులకు పన్నుల భారం ఉండేది కాదని శాసనాలవల్ల తెలుస్తు ఉది

16.4 అమరనాయంకర విధానం

విజయనగర పైన్యంలో ప్రధానంగా రెండు శాఖలుండేవి. అవి 1. చక్కవర్తి సౌంత పైన్యం 2. అమర నాయక పైన్యం. రాజులే స్వయంగా జీతం ఇచ్చి పోషించే కైచీతం వారు ఉండేవారు. రాజు స్వయంగా జీతాలు ఇచ్చి పోషించే సిద్ధ పైన్యంలో 500 ఏనుగులు, 1,20,000 గుర్రాలు, ఒక లక్ష కాల్చులం ఉన్నట్లు తెలుస్తు ఉది రాజులు ప్రజల్లో దైర్య సాహసాలను ప్రోత్సాహించడానికి దేహ దారుడ్యం పెయడానికి సాము, మల్ల యుద్ధం వంటి విద్యలను ప్రోత్సాహించేవారు. తుళు, కట్టరి, మొరస జూతుల వారు పైన్యంలో అధికం. అటవిక జూతులు అయిన చెంచు, కోయ, బోయ వాళ్ళను కూడా పైన్యంలో చేర్చుకున్నారు. వారి కాలంలో శాంతి భద్రతల కోసం కావలి వారు, తలార్లు అనే రెండు రకాల ఉద్యోగుల ఉండేవారు. రెండో దేవరాయల కాలంలో 12,000 మంది తలార్లు ఉన్నట్లుగా తెలుస్తు ఉదిరాజ్యానికి సరిహద్దు ప్రాంతాలలో పాలెగాళ్ళు శాంతి భద్రతలకు బాధ్యత వహించే వారని అట్లుల్ రజ్ఞాక్ న్యానిజ్ రచనవల్ల తెలుస్తు ఉది వీరి పైన్యంలో కాల్చులం, అశ్వ, గజి విభాగాలుండేవి. విల్లంబులు, కత్తి, ఈట వీరి ఆయుధాలు. కాల్చులంలో తుపాకీ దళం ఉంది. పైన్యంలో రెండో విభాగం అమరనాయంకర పైన్యం. పైన్యాన్ని పోషించే పురతు పై భూములను పోందేవారు అమరనాయంకరులు రాజ్యాన్ని అమరాలుగా విభజించి, " కోరినప్పుడు పైన్యాన్ని సరఫరా చేసే నిబంధనకు, విశ్వసంగా ఉండే నాయకులకు పంచి ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ విధానం జాగ్రీరారి విధానం లాంటిదని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం. వీరిని నాయకులు లేదా అమర నాయకులు అనే పేరుతో పిలిచేవారు. రాజుకు అవసరమైనప్పుడు పైన్యాన్ని సహాయం చేయడమే కాకుడా, రాజుతో పాటుగా వీరు యుద్ధభూమిలో ముందుండి పైన్యానికి నాయకత్వం వహించేవారు. విజయనగర రాజులకు, బహమని సుల్తానులతో ఎడతెగని యుద్ధాలు సంభవించడంవల్ల సైనిక అవసరం ఎక్కువగా ఉండేది. సైనిక సహాయానికి జీతానికి బదులు భూములను ఇచ్చేవారు. ఆ భూముల నుంచి వచ్చే ప్రతిఫలంతో అమరనాయకులు పైన్యాన్ని పోషించేవారు. ఆ కాలంలో దాదాపుగా 200 మంది నాయక ఉద్యోగులన్నట్లు న్యానిజ్ పేర్కొన్నాడు అయితే నాయకులు

రాజులను ఎదిరించిన సందర్భాలు కూడా ఉండేవి. శ్రీ కృష్ణదేవరాయల కాలంలో అమరనాయంకర బలంలో 2 లక్షల కాల్చలం, 2400 గుర్రాలు, 12 ఘుటాల ఏనుగులు ఉన్నట్లు గా తెలుస్తు ఉదితానాడు దుర్గాలకు ఎక్కువ ప్రాముఖ్యం ఇవ్వడమైంది. నాడు గిరి, స్థూల, జల, వన దుర్గాలుండేవి గూడచారి శాఖ కూడా ఉందని 'ఆముక్తమాల్యద' పేరొక్కంది.

విజయనగర రాజ్యంలో రాజే ఉన్నత న్యాయాధికారి. రాజస్థానమే ఉన్నత న్యాయస్థానం ప్రాణ్యవాకుల సహాయంతో చక్కవర్తులు న్యాయవిచారణ చేసేవారు రాజు జారీ చేసిన ఆదేశాన్ని ధిక్కరించడాన్ని గొప్ప నేరంగా పరిగణించేవారు. ఆనాడు ధనేధ్వన, హింసోద్ధ్వవ అనే రెండు రకాల న్యాయస్థానాలుండేవి. రెండు లేదా మూడు రూమాలకు ఒక 'ధర్మాసనం' అనే న్యాయ స్థానం ఉండేది ఇవి స్థానిక నేరస్తులను విచారించి శిక్షించేవి అమరనాయకులు, దుర్గ దండనాయకులు తమ ప్రాంతాలలో సేరాలు విచారించి శిక్షలు, విధించేవారు. స్థానిక పెద్దలు, కుల సంఘాల నాయకులు, దేవాలయ కమిటీలు స్థానిక నేరస్తులను విచారించి శిక్షలు విధించేవి. న్యానిజ్ రాతలవల్ల శిక్షలు కలిగినా ఉన్నట్లు తెలుస్తు ఉది దివ్యపరీక్షలు అమల్లో ఉండేవి కాళ్ళు, చేతులు తీసివేయడం, ఉరి శిక్ష విధించడం లాంటి కరిన శిక్షలుండేవి. అయితే భూహృతిలకు మరణశిక్ష నుంచి మినహాయింపు లభించింది. ధర్మశాస్త్రాలు, సాంప్రదాయల ఆధారంగా ఆకాలంలో న్యాయపాలన సాగింది.

16.5 ఆర్థిక పరిస్థితులు

విదేశి యూత్తికులైన అబ్బుల్ రజాక్ డోమింగ్ పేన్, న్యానిలు విజయనగర వైభవాన్ని, ఆర్థిక సౌమ్యవాన్ని వేనేళ్ళ కొనియాడారు. బహామన్ పాలకులు నిరంతరం విజయనగరం పై దండెత్తడానికి కారణం అది సుభిక్షమైన ఐశ్వర్యంతో సిరిసంపదలతో తులతుగడమే. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తనకొచ్చే ఆదాయంలో సైనిక ఖర్చులకు, అంతస్పుర ఖర్చులకు పోగా లక్షమాడలు దాచేవాడని పోర్చుగీసు యూత్తికులు పేరొన్నారు. విజయనగరం ఆర్థిక సంపదను కలిగి ఉన్నప్పటికీ, సామాన్య ప్రజల జీవన ప్రమాణం అందుకు తగిన విధంగా లేదు. వ్యవసాయాభివృద్ధి ద్వారా దేశ ఆర్థిక పరిస్థితిని మెరుగుపరచడానికి అరణ్యాలను నరికించి వృద్ధాగా ఉన్న వేలాది ఎకరాల భూమిని సాగులోకి తెచ్చారు. ఈ రాజ్యపాలకులు వ్యవసాయాభివృద్ధి కోసం నీటి పారుదల ఏర్పాట్లపై తగిన శ్రద్ధ వహించారు. భాస్కురుడనే బుక్కరాయల ప్రతినిధి పోరుమామిళ్ళ వద్ద కీ.శ 1369లో అనంతసాగరం అనే చెరువును తవ్వించాడు. రెండో బుక్కరాయలు తుంగబద్ర మీద పెద్ద ఆనకట్టను కట్టించాడు దీనివల్ల నగరం చుట్టూ వేసిన ఘలవృక్షాల తోటలు పూల తోటలవల్ల, రాజ్య ఆదాయం విపరీతంగా పెరిగిందని న్యానిజ్ పేరొన్నాడు. ప్రమత్త ఆదాయం 31/2 లక్షల పగోడాలకు పెరిగిందని తెలుస్తు ఉది చెరువులు, కాలువలు, బాహుల వంటి వనరులను పెద్ద ఎత్తున చేపట్టారు పోర్చుగీసు ఇంజనీర్ల సహాయంతో శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కొరగల్లు దగ్గర ఒక ఆనకట్ట కట్టించాడు. విజయనగర ప్రమాణాలకు రైతులకు

మిరాచీ లిచ్చి మొదటి మూడు సంవత్సరాలు పన్నులు లేకుండా చేసి వ్యవసాయాన్ని పోత్సహించారు. స్నీ పురుషులిరువురు కూడా వ్యవసాయ భూముల్లో పనిచేసేవారు భూమి లేని వ్యవసాయ కూరీలు కొందరు దినవేతనంపై మరికొందరు సేద్యబానిసులుగా జీవనాన్ని కొనసాగించేవారు. కర్మలు జిల్లా లోని తిమ్మనాయకుని పేట చెరువు, కంభం చెరువులు ప్రజలకు ఎంతో ఉపయోగకరంగా ఉండేవి. ప్రభువుల, సామంతుల, ఉద్యోగుల, సామాన్య ప్రజల చౌరవపల్ల దేశం అంతటా నీటి పారుదల సౌకర్యాల విస్తరించాయి. దీని వల్ల దేశమంతటా పైరుపంటలు, జామ, మామిడి, నిమ్మ, కొబ్బరి, చెరుకు తోటలు విస్తారంగా పెరిగి రైతులు లాబాలు గడించారు. వరి, జోన్సు, రాగులు, మినుములు, పెసలు, సెనగలు, నువ్వులు, ఆముదాలు పుష్పులంగా పండాయి. సుగంధర్థవ్యాలు, తీగమల్లెలు ఖర్షురాలు, సంపెంగలు, రాజనాలు, కుసుములు అనే విపిధ రకాల ధాన్యాన్ని పండించేవారు. వరిధాన్యం విశేషంగా పండినా, వరి అన్నం తినడం సామాన్య మానవులు విలాసంగానే పరిగణించేవారు. నీటిపారుదలకు ఉపయోగపడే చెరువుల, కాలువల, బాపుల నిర్వాణాలను సకమంగా నిర్వహించే బాధ్యతను ప్రభుత్వం స్వయంగా చేపట్టుకుండా వాటిని నిర్వహించే హక్కును కోద్దిమందికి గుత్తగా ఇచ్చింది ఈ విధులను సకమంగా నిర్వహించినందుకు వారికి కొంత భూమి ప్రతిఫలంగా ఇవ్వడం జరిగింది. అలాంటి భూమి పై పన్నులు లేవు. నాటి పరిశ్రమలలో లోహా, చేతిపనుల, వస్తు, చేపల పరిశ్రమలు ప్రధానమైనవి. పంచదార, నూనె, నీలిమందు, కొబ్బరి సంబంధ వస్తు వులు పెద్ద ఎత్తు న తయారయ్యావి. పంచాణం వారు లోహా పరిశ్రమలను సాగించారు. చెరుకు విస్తారంగా పండడంతో బెల్లరు నువ్వులు పండడంతో నూనె పరిశ్రమ అభివృద్ధి చెందింది స్త్రీలు రాట్చుల పై నూలు తీసువారు బట్టల నేత ప్రతి ర్మామంలో ఉంది. నేత నేయడం ఆనాడు సాలో, పద్మశాలి, జూండ్ర, కురుబ కులాల వారి చేతుల్లో ఉందని తెలుస్తోంది. కురుబలు కంబళ్ళ నేతకు; గొల్లలు పశుపాలనకు పేరీందారు. పత్తి పరిశ్రమకు గుత్తి, రాయదుర్గాలు ముఖ్యకేంద్రాలు నూలు పరిశ్రమకు తాడిపత్తి, ఆదోని, గుత్తి, వినుకొండ ప్రధాన కేంద్రాలు. అలవకొండ ర్మామంలో 411 మగ్గాలున్నట్లు నాటి రచనలవల్ల తెలుస్తోందిలాడ్డకం పరిశ్రమ వస్తు పరిశ్రమకు అనుబంధంగా ఉంది. కలంకారీ వస్తూలకు విదేశీ మార్కెట్లో మంచి గిరాకీ ఉండేదిమలబారు తీరప్రాంతాలలో చేపలు పట్టి ఎగుమతి చేసే పరిశ్రమ పెద్దఎత్తు న సాగిందిపంచాణం వారు బంగారం, వెండి నగలు తయారు చేయడంలోనూ, కర్ర, ఇనుము, రాగి, కంచు, లోహాలతో వ్యవసాయ పనిముట్లు, గృహపరికరాలు, సింహసనాలు, కీలు గుర్రాల వంటి దేవతా వాహనాలు చేయడంలోనూ సిద్ధహస్తులు ఇనుము పుష్పులంగా లభ్యమైంది. కాబట్టి విజయనగర రాజ్యం పోవించే సైన్యానికి సరిపడే ఆయుధాలు కవచ శిరస్తాణాలు స్థానికంగా తయారయ్యావి. రాయలసీమలోని రామళ్ళ కోట, వజుకరూరుల్లో వజ్రాలు తవ్వేవారు పన్నీరు, బుక్కాపీండి మొదలైన సుగంధ ద్రవ్యాల తయారీకి నాటి ఆంధ్రదేశం పేరు గాంచింది. బార్చోసా మాటల్లో

రత్నాలు, ముత్యాలు, ఆభరణాలు, గుర్రాలు, ఏనుగులు, పట్టు, సూలు బట్టలు, సుగంధ ద్రవ్యాలు, చౌషధులు, ఇనుము, వెండి విశేషంగా వ్యాపార వస్తు పులైడున్నాయి.

విజయనగరం నుంచి శివసముద్రం, శ్రీరంగపట్టణాలకు ఆదోని రాయచూరులకు, ఉదయగిరి, కొండవీడు, కొండపల్లి, సింహాచలానికి, కాళహస్తి తిరుపతి, కంచి, చిదంబరం, మధురై, రామేశ్వరం మొదలైన నగరాలకు రహదారులు నిర్మించి వాణిజ్యాన్ని ప్రోత్సహించడం జరిగింది. వాణిజ్యాభివృద్ధికి ఈ రోడ్లు ఎంతగానీ దోహదం చేశాయని పేస్, న్యానిస్టు పేర్కొన్నారు. గుర్రాలు, గాడిదలు, ఎద్దులు పల్లకీలు, బండ్లు నాటి ప్రయాణ సాధనాలు. ఎద్దులను గుర్రాలను బండ్లను అద్దెకిచ్చేవారు దొంగల భయం ఉండడం వల్ల వర్తకులు బిడారులుగా ప్రయాణం చేసేవారు. బిడారులు అంటే గుంపు అని అర్థం. సెట్టి, బలిజి, తురకలకు వర్తక రంగంలో మంచి ప్రాపీణ్యం ఉండేది. నాటి సమాజంలో జరిగే సంతలలో రత్నాలు, ముత్యాలు పైతం రాశులుగా పోసి అమ్మేవారు అని విదేశీయుల రచనలు పేర్కొంటున్నాయి. బార్చోసా, పేస్ లు విదేశీ వాణిజ్యం గురించి అనేక రకాలుగా వర్ణించారు. విదేశీ వర్తకం అరబ్బులు, పోర్చుగీసువారి హస్తగతమైంది. విజయనగర రాజ్యంలో 300 ఓడరేషులున్నట్లు అట్లుల్ రజ్యాక్ పేర్కొన్నాడుకాలికట్ ఈ కాలం నాటి ప్రధాన ఓడరేషు పుట్టణం. బట్టలు, బియ్యం, ఇనుము, చక్కర, సుగంధ ద్రవ్యాలు, నూలు బట్టలు, రత్నకంబజ్సు, దంతపు సామాన్లు, వజ్ఞాలు నాటి ఎగుమతుల్లో ప్రధానమైనవి గుర్రాలు, ఏనుగులు, ముత్యాలు, రాగి, ముత్యపు చిప్పులు, పాదరసం, కుంకును, చినాపట్లు, ముఖ్యుల్ ముత్యాలు, మణులు, పారశీక వనితలు, పచ్చకర్మారం దిగుమతి అయ్యేవి. వాణిజ్య సుంకం కూడా ప్రభుత్వ ఆదాయ మార్గం. పశ్చిమ తీరంలో గోవా, పోనావర్, భట్టు, బికనూరు, మంగళూరు, క్వీలన్ నాగపట్టుం, మైలాపూర్, పులికాట్లు ప్రధాన రేషు పట్టణాలు ఆదోని, పెనుకొండ, ఉదయగిరి, మార్కాపురం, కంభం, పోదిలి, వినుకొండ, మాచెర్ల మంగళిగిరి, కొండపల్లి వర్తక కేంద్రాలుగా ప్రసిద్ధి చెందాయి వారానికి ఒకేసారి జరిగే సంతలు రూమాలకు నగరాలకు వారధులుగా మారాయి. విదేశీ వ్యాపారం ఎక్కువ కావడంవల్ల అమ్మకాలు, కొనుగోళ్ళలో డబ్బు వాడకం ఎక్కుపైంది. విదేశీ వ్యాపారం భారతదేశానికి అనుకూలంగా ఉండేది. ఇక్కడ మంచి ముత్యాలు, దంతం, వజ్ఞాలు, బట్టలు ఎక్కువగా ఎగుమతి అయ్యేవి. దిగుమతులలో గుర్రాలు, తుపాకులు, పీరంగులు కూడా ఉన్నాయి. గుర్రాలను పర్మియా పరిసర దేశాల నుంచి దిగుమతి చేసుకొనేవారు. విదేశీ వ్యాపారంలో అంతకు ముందున్న అరబ్బుల ప్రాముఖ్యం తగ్గి పోర్చుగీస్ వారి ప్రాటల్యం పెరిగింది. వర్తకులు, వృత్తి పనివారు చేతి పనులవారు శేషులుగా ఏర్పడి. తమ వృత్తులను క్రమబద్ధం చేసుకొన్నారు. వర్తక శ్రేణి అధిపతిని పెట్టి లేదా పట్టణస్వామి అని పిలిచేవారు వర్తక శేషుల ఆర్థిక సౌష్టవం వారి దేవాలయాలకు, ధర్మ సంస్కరులకు చేసిన దానాలవల్ల తెలుస్తు ఇది విజయనగర పాలకులు పైన పేర్కొన్న విధంగా వ్యవసాయాభివృద్ధికి వాణిజ్యాభివృద్ధికి విశేషంగా కృషి చేసినా ఉత్పత్తులు విపరీతంగా పెరిగినా ప్రభువులు, సామంతవర్గం ఉద్యోగపర్గం, పెట్టు బడి పెట్టి వర్తక వ్యాపారాలు చేసే వర్తక శేషులు మాత్రమే

తమ జీవితాన్ని ఆర్థికంగా సుసంపన్నం చేసుకోగలిగారు. నికోలో కాంటి అనేయాత్మికుడు పట్టణాలలో ప్రభువులు వశ్వర్యాలతో, విలాసాలతో తులతూగుతూ ఉండగా సామాన్య ప్రజలు దుర్ఘర దారిద్ర్యం అనుభవించేవారని చెప్పినమాట నిజయనగరానికి వర్తిస్తూ ఉదని చెప్పువచ్చి

16.6 సాంఘిక పరిస్థితులు

నాటి సమాజంలో అష్టాదశ కులాలు ఏర్పడ్డాయి కానీ వర్షాద్రవ్యాలు నశించాయి. బ్రాహ్మణులు రాజోద్యోగ వృత్తినే కాకుండా విబిన్న వృత్తులనుసరించడం జరిగింది బ్రాహ్మణులకు నాటి సమాజంలో ఉన్నత స్థానం ఉంది. బ్రాహ్మణుల పోషణకు వారి శిష్యుల పోషణకు గాను వారికి పన్న మినహాయించిన రామాలను అగ్రహారాలను దానంగా ఇచ్చేవారు. ఏరు అర్ధకులు, లేఖకులు, కరణాలుగా కింది స్థాయి ఉద్యోగాలను కూడా నిర్వహించేవారు. నిజయనగర ప్రభువులు అవలంబించిన మత సామాన్య విధానాన్ని బట్టి సామాజిక వ్యవస్థ పై మత ప్రభావం తక్కువేమో అనిపిస్తూ ఉది నాటి కులాల శాఖలు, ఉపశాఖలు ఎక్కువగా పెరిగిపోయాయి. బార్ఫోసా, పెన్, స్క్యానిజ్ రచనలను బట్టి బ్రాహ్మణులను, పురోహితులు, అగ్రహారీకులు, మరాధిపతులు, ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు, వర్తకులు, భోక్తలు అనే ఆరు వర్గాలుగా విభజించడం జరిగింది. కులంతో సంబంధం లేకుండా పాలక వర్గం వారికి నాటి సమాజంలో ఉన్నతమైన స్థానం ఉంది. మూడో కులస్తూ లు వైశ్యులు బార్ఫోసా వైశ్యులు చాలా ధనికులని, రత్నాలు, ముత్యాలు, పగడాలు మొదలైన వస్తు పులతో వ్యాపారం చేసేవారని లాభాలు లేకుండా అన్న తమ్ముడికి ఒక జిటాలను కూడా అప్పగా ఇవ్వడని వారు తమ వ్యవహారాలు తామే చూసుకుంటారని, తమ తగాదాలను తామే పరిష్కరించుకుంటారని పేర్కొన్నాడు. ఈ వర్గం వారు సమాజంలో ఎక్కువ సిరిసంపదలతో వర్ధిల్లు తూ ఉండేవారు. నాలుగో వర్షం శాద్రులు. ఏరు రెండు ప్రధాన శాఖలై, ఒక్కొక్కటి 98 ఉపశాఖలుగా ఉండేవి. శాద్రుల ప్రధానప్రతి వ్యవసాయం. రెడ్డు, వక్కలిగలు, వెల్లా జులు ప్రధానంగా వ్యవసాయదారులు ప్రధాన ఉత్పత్తిదారులు ఏరే. రాజ్యానికి వెన్నెముక ఈ వర్గమే. సమాజంలో అధిక సంఖ్యాకులు శాద్రులు. భూమి సాగు, పశుపోషణ, ఏరి వృత్తులుగా ఉండేవి బలంజులు వంటి శాఖలు కొన్ని ప్రాధాన్యం వహించాయి. కైక్కొళులు(నేతగాండ్రు), విపులినోదులు(గారడి వాండ్రు), మంగలివారు మొదలయిన వారిని గురించి కూడా సూచనలున్నాయి. కొందరు కమ్మ, వెలమ కులాల వారు వ్యవసాయం కాకుండా సైనికి వృత్తిని చేపట్టారు. రెడ్డె కమ్మ, వెలను, శాద్రుకులంలో ఉపశాఖలు. ప్రతి ఉపకులానికి కుల పెద్ద ఉండేవాడు. కుల పెద్దలకు సహాయపడటానికి కులసభ ఉండేది. దళితులలో మాల, మాదిగ అనే తెగలు ఉండేవి. మాలలు నేతపనిలోనూ, వ్యవసాయ కూర్లిలగానూ జీవించేవారు. మాదిగలు చెప్పులు కుట్టి తాళ్లు పేని మోటగూనలు తయారుచేసి జీవించేవారు. ధనికులు అనేక అంతస్తులు గల భపనాలల్లో ఉద్యోగులు డాబా ఇండ్లల్లో, సామాన్య ప్రజలు పూరిండ్లల్లో

నిపసించేవారు. మల్లయుద్ధాలు కుస్తిపండాలు గుర్తం స్వారీ, చదరంగం ప్రజల ముబ్బుమైన ఆటలు. రాజులు ఏనుగుల వేటలో ఎక్కువ ఆసక్తిని కనబరిచేవారు. సంగీతం, నాట్యం, ప్రజలకు వినోదాన్ని కలిగించేవి. వరి, జోన్సు, ఇతర ధాన్యాలు, నెఱ్య, వివిధ ఫలాలు, మాంసం వారి భోజనంలో చేటు చేసుకున్నాయి. రాజులు మాంసాహారాన్ని తీసుకునేవారు. ఎవరైనా అతిధులు వస్తే తాంబూలం ఇచ్చే ఆచారం ఉండేది తాంబూలం పొందడం ప్రత్యేక గౌరవంగా భావించేవారు. ఉన్నత వంశాల వారు జరీ దుస్తులను పట్టు వస్తూలను పోడానైన అంగీలను ఎత్తైన టోపీలను ధరించేవారు ధనిక వర్గానికి చెందిన స్త్రీలు పాపడబిగుపైన కంచుకం, నిలువ గల పైట, కాళ్ళకు మెత్తని తోళ్ళతో చేసిన పాదరక్తలు ధరించేవారు. ధనవంతులు వెండి, బంగారు నగలను, రవ్వల ఉంగరాలను ముత్యాలహారాలను ధరించేవారు. ధనికులు మేలైన ఆహారాన్ని భుజించి, సుగంధ ధూమ పరిమళ్ళకృతమైన మేడలలో, సుందరీమణిల సాంగత్యంలో నుత్య సంగీతాలతో, చదరంగం ఆటలతో కాలం గడిపేవారు. సాధారణంగా ధనవంతుల గోడలపై పౌరాణిక చిత్రాలుగానీ, శృంగార చిత్రాలు గానీ వేయించడం పరిపాటి. అన్ని వర్గాల వారూ వివాహాలను ఆడంబరంగా జరుపుకునేవారు కన్యాశుల్చుం, వరశుల్చుం, అమల్లో ఉండేవి భూహృణ వర్షంలో బాల్య వివాహాలు ఎక్కువగా జరిగేవని పెరిష్టా రచనలవల్ల తెలుస్తు ఉది సతీసుహగమనం అమల్లో ఉండి జూదం, మధ్యపానం, ధూమపానం, జనసామాన్యంలో పెరిగి పోయాయి. వితంతుపులకు ఆనాటి సంఘంలో గౌరవం లేదు.

నాటి సమాజంలో స్త్రీకి ఉన్నతమైన స్త్రానం ఉండేది స్త్రీలు అనేక కార్యకలాపాల్లో పాల్గొనేవారని విదేశీ యాత్రికుల రచనలు పేర్కొంటున్నాయి. వేశ్య వృత్తికి ప్రభుత్వ పరంగా గుర్తింపు ఉండేది వేశ్యవృత్తి పై వచ్చే ఆచాయంతో పోలీసు ఉద్యోగులకు వేతనాలు ఇచ్చేవారని రజక్ పేర్కొన్నాడు. స్త్రీలుతటపాటలు, వాద్య సంగీత నాట్యాల్లో ప్రపాఠలే కాకుండా కవయిత్తులు గొప్ప విద్యావంతులుగా కూడా పేరు తెచ్చుకున్నారు. నాటి స్త్రీలలో గంగాదేవి తిరుమలాంబ వంటి కవయిత్తులు చెప్పుకోదగినవారు. గంగాదేవి "మధురవిజయాన్ని" తిరుమలాంబ "వరదాంబికా పరిణయం" అనే గ్రంథాన్ని రచించారు. నాటి సమాజంలో దేవదాసీ వ్యవస్థ ఉండేది. వీరికి రాజధానీలో విశాలభవనాలుండేవి. వీరు దేవాలయ ప్రాంగణాల్లో నాట్యం చేసేవారు ముక్కు ముంగర, చెవులకు కమ్మలు, నడుముకు ఒడ్డు ఇది దండ కడియాలు, కాళ్ళకు అందెలు, కడియాలు ముబ్బు ఆభరణాలు. ఆర్థిక అంతరాలు సమాజంలోని విభిన్న వర్గాల మధ్య పైపుమ్మాలకు దారితీశాయి ఈ పైపుమ్మాలే విజయనగర సాపూజ్యం క్షీణిస్తున్న కాలంలో బయటపడి ఉండవచ్చు ఆర్థిక పన్నుల బారం, సాంఘిక దురాచారాలు, మూడు విశ్వాసాలు, మహృదీయుల దాడులు పేద ప్రజలను శాంతి, సాభాగ్యాలకు దూరం చేశాయని భావించపచ్చ.

16.7 మత పరిస్థితులు

హిందూ మతాన్ని, సంస్కృతిని పరిరక్షించే లక్ష్యంతో విజయనగర సామూజ్యాన్ని స్థాపించడమైంది అద్వైత, విశిష్టాద్వైత, ద్వైత సిద్ధాంతాలు కైవ - వైష్ణవ మతాలు విజయనగరంలో ప్రచారం వొందాయి. విజయనగరం ప్రభువులు మతం దృష్ట్యా ప్రజల సంకేమాన్ని విస్కరించలేదు. దీనివల్ల విజయనగర రాజ్యంలో వ్యక్తి, సంఘం మతపరంగా రూపొందలేదు అని తెలుస్తు ఉది నాటి మతాలలో కైవం, వైష్ణవం ప్రధానమైనవి. జైన మతావలంబకులు కూడా నాటి సమాజంలో ఉండేవారు. హంపీలో కొన్ని జైన కట్టడాలు ఉండేవి. జైనులకు, వైష్ణవులకు నిరంతరం ఘర్షణలు జరుగుతుండేవి. వాటిని బుక్కరాయలు నిర్మాలించడానికి ప్రయత్నం చేశాడు. విజయనగర రాజులు హిందూ మతాభిమానులైనా, మత సామరస్యాన్ని ప్రదర్శించారు. రెండో దేవరాయలు మహామృదీయులపట్ల కూడా ఆదరణ చూపించడం వారి పరమత సహనానికి నిదర్శనం. మహామృదీయులను తన పైన్యంలోకి తీసుకొని, వారికి జాగీరులు ఇచ్చి తన రాజ్యంలో వారికి మనీదులను నిర్మించే అవకాశం కూడా అతడు కల్పించాడు.

కృష్ణదేవరాయల మత గురువు అయిన వ్యాసరాయలు సుప్రసిద్ధ ద్వైతమత ప్రవక్త. ఆరవీటి వంశరాజులు రామానుజ వైష్ణవాన్ని అభిమానించారు. కైవులకు వైష్ణవులకు ఘర్షణలు జరిగివి. అయితే దాదాపుగా విజయనగర రాజులందరూ మతసహనాన్ని అనుసరించారని చెప్పవచ్చు. రాజులందరూ కాలాముఖులను ప్రోత్సహించారు. కాలాముఖులకు వైదిక కర్కుకాండలలో మంచి విశ్వాసం ఉండేది. పాశుపతులు మాత్రం వేదాలను తిరస్కరించారు. ఏరు వేదం కంటే కైవాగమాలకే ప్రాధాన్యం ఇచ్చారు. విజయనగర రాజుల కుల గురువు కీయాశక్తి పండితుడు మొదటి రాజవంశాల వారికి విరూపాక్షుడే కులదైవం. విద్యారణ్యాడు కైవమతాభిమాని. ఇతడు హరిహరరాయలకు మొదటి బుక్కరాయలకు ఉపదేశకుడుగా ఉండేవాడు. విజయనగర రాజ్యపరిధిలోని కన్నడ భూభాగంలోని ఏరకైవం ప్రజాభిమానం పొందింది. ఏరకైవులు వైదిక కర్కుకాండను, మత సాంప్రదాయిక జీవన విధానాలలో భూపూణ ఆధిక్యాన్ని తిరస్కరించారు. జంతుబలి కూడా ఉండింది. రామానుజాచార్యుల అనుచరులు వడగళ్ల, తెంగళీ అనే రెండు తెగలుగా ఏర్పడ్డారు ఇవి రెండూ కూడా మోక్షసాధనకు భక్తి ఆవశ్యకతను తెలియజేశాయి ఈ రెండిటికి సాంప్రదాయిక, మతరంగాల్లో భిన్నాభిప్రేయాలుండేవి. వల్లభాచార్యుడు కృష్ణదేవరాయలకు సమకాలికుడు. వల్లభాచార్యుడు రాధాకృష్ణ ల పూజా విధానాన్ని పేర్కొన్నాడు కన్నడ ప్రాంతంలో హరిదాసుడు మధ్యద్వైత సిద్ధాంతాన్ని ప్రస్తుతంగా ప్రచారం చేశాడు. సాళువ, తుళువ వంశాలు వైష్ణవాన్ని ఆదరించడం జరిగింది. తుళువ, ఆరవీటి రాజుల కాలంలో తిరుపతి వెంకటేశ్వరుని కులదైవంగా భావించి, ఆరాధించారు. ప్రజలు మత, సాంస్కృతిక జీవనాలలో కీలకపాత్ర పోషించేవారు. దేవాలయాలు, మతాలు, కర్కుకాండలను దేవాలయాల్లో సక్కమంగా నిర్వహించడానికి పన్ను మినహాయింపుతో పంట భూములను దేవాలయాలకు సమర్పించారు.

స్థానికులయిన ద్వాకర్తలు దేవాలయ కార్యకలాపాలను నిర్వహించేవారు. తమ శాఖ సిద్ధాంతాలను, వాటిలో సారాంశాన్ని ప్రజల్లో ప్రచారం చేయడమే మరాల ప్రథమ కర్తవ్యం మరాలలో సున్యాసులు జీవించేవారు. వాటిలో శ్శంగేరి మరం, పుష్పగిరి మరం, వ్యాసరాయమరం శక్తివంతమైనవిగా భావించడం జరిగింది శ్రౌదు దేవరాయలు స్వార్థుడు శైవమతాభిమాని. ఆశియ రామరాయలు మతాన్ని రాజకీయ ప్రయోజనాలకు వాడుకోవడం వల్ల తల్లికోట యుద్ధం జరిగిందనే ఒక అభిప్రాయం ఉంది. కృష్ణ దేవరాయలు స్వార్థ, వైష్ణవ భేదం లేకుండా విరాళాలు ఇచ్చి ఆదరించాడు. రాజ్య ఉత్తర భాగంలోని సింహాచలం, దక్షిణ భాగంలోని తిరుపతి, అహోబిలం దేవాలయాలు శ్రీకృష్ణ దేవరాయల ఆదరాన్ని చూరగొన్నాయి. విజయనగరపాలకులు అత్యంత ఘనంగా జరుపుకోనే మహార్మివమి అనే తేమ్మిది రోజుల పండుగకు మతంతో పాటు సాంఘిక, రాజకీయ ప్రాధాన్యం కూడా ఎంతో ఉందని చెప్పావచ్చు. ఈ పండుగను ప్రభుత్వమే నిర్వహించేది. మహిషాసురమర్దని అయిన దుర్గ ఘనతకు ప్రతీకగా జరుపుకోనే ఈ పండుగ రాజ్యంలో అన్ని వర్గాల ప్రజలకు చెందిన శక్తియుక్తులు రాజ్య సంక్షేమానికి చెందినవే కనీ వైయుక్తికమైనవి కాదని చెప్పే భావనకు అవకాశం కల్పించింది. ఇది విజయనగర రాజుల రాజకీయ విజ్ఞాతకు, కార్యదక్షతకు, ఘనతసామరస్యానికి ప్రతీకగా నిలిచింది. నికోలో కాంటి వసంతోత్సవాన్ని తన రచనల్లో వర్ణించాడు రెండో రాయల మంత్రి అయిన ఇరుగ్గు దండనాధుడు జైనుడు. రెండో దేవరాయలు పార్వత్యానాధుడికి దేవాలయం నిర్మించాడు. శ్రీకృష్ణరాయలు జినకంచిలోని త్రైలోక్యనాథ దేవాలయానికి భూదానం చేయడం జరిగింది కాంచీపురం, నాగపట్టణంలో బౌద్ధమతం ప్రచారంలో ఉన్నట్లుగా తెలుస్తు ఉది.

ఆరోజుల్లో దక్షిణ దేశంలో దేవాలయాల్లో కి ప్రసిద్ధి చెందింది తిరుపతి వెంకటశ్వర స్వామి ఆలయఙు దేవాలయ ప్రాముఖ్యతకు ముఖ్యకారణం, ఆనాటి రాజులు, ఈ దేవాలయానికి విరివిగా విరాళాలు ఇవ్వడం. రాజుల సహాయంతో ఈ దేవాలయం గొప్ప యాత్రాస్థలమైంది. ఈ దేవాలయానికి రాజులే కాకుండా, వ్యాపారస్తులు, భూప్రాణులు తదితరులు కూడా ఎక్కువగా విరాళాలు ఇచ్చారు. ఆవిరాళాలన్నిటినీ వ్యవసాయానికి సాగునీటి సదుపాయాలు కల్పించడం కోసం వినియోగించారు. ఆ కాలంలో ఘనత కూడా ఘనత రంగంలో ప్రముఖపాత్ర వహించాయి. ఈ ఘనత, సంపదకు కేంద్రాలుగా ఉండి, స్వతంత్రంగా వ్యవహరించేవి. ఘనతాధిపతులను రాజులు, సామాన్య ప్రజలు గౌరవించే వారు. తిరుపతిలోని శ్రీవైష్ణవమరం, శ్రీశైలంలోని వీరశైవ మరం, ఆనాటి ఘనతలలో ప్రముఖమైనవి. ఇంచుమించు ప్రతి గ్రామానికి, గ్రామంలోని వివిధ ప్రాంతాలకు కూడా స్థానిక రక్షక దేవతలకు దేవాలయాలుండేవి. గ్రామప్రజలు, స్థానికులు తమ యోగక్షేమాలను స్థానిక దేవతలు కాపోడతారని విశ్వసించి పూజించేవారు. స్థానిక దేవతలకు, జూతరలు, ఉత్సవాలు జరిగేవి. పోర్చుగీసు వారి రాకతో కైస్తువమత వ్యాప్తి ప్రారంభమయింది రెండో వెంకటపతి చంద్రగిరి, వెల్లూర్లు చర్చిల నిర్మాణానికి అనుమతి మంజూరు చేశాడు. విజయనగర కాలంలో భూస్వాములు, ప్రభుత్వ

ఉడ్యోగులు, వర్తక శైఖలు, వృత్తి పనివారు పోటీపడి దేవాలయాల నిర్మాణానికి విరివిగా దానాలు చేశారు. తిరుపతి, శ్రీశైలం, అహోబిలం, కాళహస్తి ఆనాటి ప్రసిద్ధ దేవాలయాలు చిదంబరం, విరూపాక్షం, కాళహస్తి తిరుపతి, కంచి, శ్రీశైలం, తిరువణ్ణములై, హరిహర అహోబిలం, సంగమేశ్వరం, శ్రీరంగం, కుంభకోణం మహానంది, తీర్థ, గోకర్న, రామేశ్వరం తీర్థయాత్రాస్థలాలుగా ప్రసిద్ధి చెందాయి. ప్రభువులు పల్లకీలలో గుర్రాల పై తీర్థయాత్రలకు వెళ్గా, సామాన్యాలు కాలినడకన ప్రయాణం చేసేవారు. విజయనగర పాలకులు అనుసరించిన మత సామరస్య విధాన ఫలితంగా హిందూ, మహామృదీయ మతాల మధ్య దృడమైన సంబంధాలు ఏర్పడ్డాయి.

16.8 విద్య, సారస్వతం

విజయనగర పాలకులు విద్యాభివృద్ధికి ప్రత్యక్షంగా ఎలాంటి శ్రద్ధ చూపలేదు వీరి కాలంలో విద్యాశాఖల అనేది ఏదీ లేదు. అందువల్ల ప్రజల్లో అత్యధికులు నిరక్షరాస్యాలుగానే ఉండిపోయారు. బ్రహ్మణ వర్గంలో సహాతం విద్యపత్ల నిర్మక్యధీరణి ఏర్పడినట్లు తెలుస్తు ఉది విజయనగరం, కాంచీపురం, మధుర నాటి ప్రధాన విద్యకేంద్రాలుగా విరాజిల్లా యి నాటి మరాలు, అగ్రహరాలు విద్యాభోధనా కేంద్రాలుగా ప్రసిద్ధి చెందాయి ఈ విద్యాలయాల్లో బ్రాహ్మణులు వేద శాస్త్రం, పురాణం, ఇతిహాసం, కావ్యానాటక అలంకార వ్యాకరణాలను అభ్యసించేవారు. రాజు ఆ స్థానంలో ఉడ్యోగాలు చేయాలనుకునేవారు రాజనీతి శాస్త్రంలో పాటు గణిత, జ్యోతిషశాస్త్రాలు అనేక భాషలు, శిపులు అభ్యసించవలసి వచ్చేది. శూద్ర వర్ణాలలో భారత, భాగవత గ్రంథం పరనం ఎక్కువగా కనిపిస్తు ఉది శూద్రుల్లో కూడా కవులు రచయితలు ఉండేవారు. సాధారణంగా ఆగ్రహరాలలో పండితులు బ్రాహ్మణులకే విద్యాదానం చేసేవారు. తాటాకు మీద, రాగి రేకుల పైన రాసేవారు. తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు తన కీర్తనలను రాగిరేకుల పై రాసి, సరస్వతి భాండారంలో భద్రంగా ఉంచినట్లు తెలుస్తు ఉది విజయనగర కాలంలో జరిగిన సాహిత్యస్ఫోషమేళ మరే యుగాల్లో జరగలేదన్నది చరిత్రకారులు అభిప్రాయం వీరి కాలంలో సంస్కృతం, తెలుగు, కన్నడ, తమిళ భాషలలో గోప్త సాహిత్య స్ఫోష జరిగింది ఈ రాజులు అనేక మంది కవి పండితులను పోషించారు. ప్రాణ దేవరాయలు, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు స్వయంగా కవులు. రెండో దేవరాయలు సంస్కృతంలో మహానాటక సుధానిధి, వృత్తి అనే గ్రంథాలను రచించాడు. అలాగే శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు కూడ కవి, పండిత పోషకుడు. ఇతడికి సంగీత సాహిత్యసమరాంగణాసార్వబోముడనే బిరుదు ఉంది.

సంస్కృతంలో వేదాంత మాధవాదేశికుడు రచించిన మాదవాభ్యుదయం, హంస పందేశం, విద్యారణ్యులు రచించిన అనుభూతి ప్రకాశిక, అపరోక్షానుభూతి దీపిక మొదలయినవి వేదాంత గ్రంథాలు; మధవాచార్యులు పరాశర స్కృతివ్యాఖ్య, కాలమాధవీయం నాటి రచనల్లో గుర్తించదగినవి. సంస్కృతి కావ్యాలలో కాలముఖశాఖకు చెందిన చౌండ మాధవుడు రాసిన తాత్పర్య దీపిక, శైవమ్మాయసారం పేర్కొనదగినవి.

కంపరాయల భార్య గంగాదేవి రాసిన మధురా విజయంలో కంపరాయల మధురరాజ్య విజయాన్ని పుస్తా వించింది కృష్ణరాయలు భార్య అన్నపూర్ణ రచించిన తుక్కాపంచశతి స్తులు వహించిన ప్రాభల్యాన్ని చూచిస్తూ న్యాయి తిరుమలాంబ, వరదాంబికా పరిణయం; రామభద్రాంబ రఘునాథాభ్యుదయం, సంస్కృత రచనల్లో చెప్పుకోదగినవి సాజువ తిమ్మయుసు, తాతాచార్యులు అప్పయ్య దీక్షితులు నాడు ప్రసిద్ధి చెందిన సంస్కృత కపులు. వేదాంత దేశికులు వైష్ణవ మతం మీద, శ్రీకర పండితుడు కైవ సిద్ధాంతం మీద జాయతీర్థులు ద్వైత సిద్ధాంతం మీద గ్రంథాలు రచించారు విద్యారణ్యాడు రాసిన పరావశర మాధవీయం, జ్ఞమినీ న్యాయమాల అనే గ్రంథాలు ప్రసిద్ధి చెందినవి సాయణాచార్యుడు నాలుగు వేదాలకు బాప్యం రాశాడు. రండో దేవరాయల ఆస్తానంలో ప్రముఖ కవి శ్రీనాథుడికి కనకాభిపీం జరిగింది ఇతడు ప్రాధ దేవరాయల ఆస్తాన కవి దెండిమ భట్టు ను ఓడించి కవి సార్వభోముడనే బిరుదు పౌందాడు. సాజువ సరశింహరాయలు ప్రఖ్యాత సంస్కృత పండితుడు. రామాభ్యుదయం అనే గ్రంథంలో స్వయం విరచితం. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సంస్కృతంలో జాంపచతీ పరిణయం, మదాలుస చరిత్ర, సత్యవధూపరిణయం, సకలకథాసారసంగ్రహ గ్రంథాలను రచించాడు. ఆరవీటి వంశం కాలంలో కూడా సంస్కృతి సాహిత్యభివృద్ధి జరిగింది సంస్కృతంలోనే కాకుండా ప్రాంతీయ భాషలైన కన్నడం, తెలుగు, తమిళం, విజయనగర రాజుల ఆదరణ పౌందాయి. శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు ఆంధ్రభోజ బిరుదాంకితుడై తెలుగు భాషను, దాని చెన్నత్యాన్ని గుర్తించి పోషించి 'దేశ భాషలందు తెలుగు లెన్న' అని పరికాడు. భువన విజయమనే సభలో అప్పుదిగ్గజాలుగా ప్రసిద్ధి చెందిన ఎనిమిది మంది తెలుగు కపులను ఆదరించాడని పండితుల అభిప్రాయం.

తెలుగు భాషా చరిత్రలో విజయనగర యుగాన్ని స్వర్ణయుగమని చెప్పవచ్చు. ఈ యుగంలో తెలుగు భాష పునరుజ్జీవనం పౌందింది. తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర బుక్కరాయల నాటి నాచన సోమునితో ప్రారంభమై ప్రాధరాయల కాలంలో ఉన్నత శిఖరాలకు చేరుకొంది. శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు తెలుగులో ఆముక్తమాల్యద అనే గొప్ప కావ్యాన్ని రచించాడు. ఇది పంచకావ్యాలలో ఒకటిగా ప్రసిద్ధి చెందింది పెద్దన 'సార్వోచిషమనుసంభవాన్ని' రచించి, రాయలవారికి అంకితమిచ్చాడు. ఆంధ్రకవితాపితామహాడు అనే బిరుదును కూడా పౌందాడు. నంది తిమ్మన, దూర్జటి, మాదయ్యగారి మల్లన అనే తెలుగు కపులు శ్రీకృష్ణదేవరాయల పోషణసందుకున్నారు. వినుకొండ వల్లబ్రాయలుడు ఏది నాటకంగా ప్రసిద్ధి గాంచిన కీడాబిరామాన్ని రచించాడు. సాజువ సరసింహరాయల కాలంలో 'రామాభ్యుదయం' అనే కృతి వెలువడింది. పిల్లల మర్మి పినపీరభద్రుని 'జ్ఞమిని భారతం' ప్రశస్తమైనది. నందితిమ్మన 'పారిజ్ఞాతాపహరణ', భట్టు మూర్తి రచించిన 'పసుచరిత్ర' అనే ప్రచింధం అనాడు ఎంతో ప్రసిద్ధిగాంచాయి భట్టు మూర్తి ప్రతాపరుద్ర యశోభాషణం ఆదారంగా కావ్యాలంకార సంగ్రహాన్ని రచించాడు. పొంగళి సూరణ 'కళాపూర్ణోదయం' 'ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము', రాశాడు. ఇతడు 'రామువ పాండవీయం' అనే ద్వ్యార్థి కావ్యాన్ని కూడా రాశాడు. తెనాలి రామకృష్ణుడు

'పాండురంగ మహాత్మ్యాన్ని' రాశాడు. మొల్ల కమ్మరి కులానికి చెందినా తన ప్రతిభతో విజ్ఞతతో కవయిత్రిగా రాణించి రామాయణాన్ని రచించింది. తాళ్ళపాక అన్నమయ్య భార్య తాళ్ళపాక తిక్కాంబ సుభద్రా కళ్యాణం' సులభ సుందర శైలికి, పాత చిత్రణకు ప్రభ్యాతి చెందింది. యోగి వేమన ఈ యుగానికి చెందినవాడని కొందరి అభిప్రాయం. ఇతడు సామాన్యులకు సహాతం అర్థమయ్య విధంగా సమాజంలోని దురాచారాలను, మత విద్యేషాలను మాని, సైతిక ప్రవర్తన షైపు దృష్టి మళ్ళీయడానికి చిన్న చిన్న పద్యాలన్నో రాశాడు. ఇవి వేమన శతకం పేరిట ఆంధ్రదేశం అంతటా ప్రచారంలో ఉన్నాయి. కర్ణాటక సంగీతానికి మూల పురుషులైన అన్నమయ్య, క్షేత్రయ్యలాంటి తెలుగు వాగ్గే యకారులు ఈ యుగం వారే లంతేకాకుండా తంజాపూరు, మధుర, మైసూర్ నాయకరాజ్యాలు సైతం భాషాభివృద్ధికి ఇతోధికంగా కృషి చేయడం జరిగింది.

కన్నడ సాహిత్యం చాలా వరకు జైన, వీరశైవ మతాలకు చెందింది. భీమకవి తెలుగు, కన్నడ భాషలలో పండితుడు. సోమనాథుని బసవ పురాణాన్ని అతడు కన్నడంలోకి అనువదించాడు. మధుర అనే కవి పదిహేనవ జైన తీర్థంకరుడి పై ధర్మనాథపురాణం అనే గ్రంథాన్ని రాశాడు. కన్నడ భారతంలోని పది పర్వతాలను కుమార వ్యాసుడు రాశాడు. కన్నడంలో కుమార వాల్మీకి రామాయణాన్ని రాశాడు. కృష్ణదేవరాయలకు సమకాలీనుడైన పురందరదాసుడు వైష్ణవ రచయితల్లో ప్రసిద్ధి చెందినవాడు తిమ్మన కన్నడ భారతాన్ని రాయలకు అంకితం ఇచ్చాడు. సర్వజ్ఞమూర్తి వేమన లాగా సాంఘిక దురాచారాలును ఖండిస్తూ సర్వజ్ఞ పదగళం అనే పదివేల పద్యాలను రాశాడు కర్ణరస రాసిన మల్లికార్జున విజయాన్ని, వాత్యాయనుని కామసూత్రాలననుసరించి రాయడమైనది. విరూపాక్ష పండితుడు చిన్న బసవపురాణాన్ని రాశాడు. పురందరదాసు కీర్తనలు నేటికీ కన్నడ సాహిత్యంలో ఆదరణ పౌందుతూనే ఉన్నాయి. వామనాచార్యుడు జైనుడు. ఇతను తమిళంలో భారతాన్ని రాశాడు. వెల్లి పుత్రు రార్డ వేదాంత దేశికులు, కాలమేఘస్వుల పార్, తిరుమలనాథి పరంబోతియార్, నాటి ప్రముఖ తమిళ కవులు.

16.9 సంగీతం - చిత్రలేఖనం

విజయనగర పాలనా కాలంలో సాహిత్యంతో పాటు సంగీతం, చిత్రలేఖనం కూడా అభివృద్ధి చెందాయి ఈ కాలంలో బిండారు లక్ష్మీనారాయణ రాసిన 'సంగీత సూర్యోదయం' ప్రసిద్ధి గాంచిన శాస్త్ర గ్రంథం విద్యారణ్య మహార్షి అనేక రాగాలను తాను రాసిన సంగీతసారంలో పేర్కొన్నాడు. శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు వీణను కృష్ణ అనే విద్యాంసుడి దగ్గర అబ్యసించినట్లు తెలుస్తు ఒది రామయమంతి రాసిన 'స్వరమేళకళానిది' కర్ణాటక సంగీతానికి వేద గ్రంథంగా గుర్తింపు పౌందింది నాట్య సంగీతాలకు ప్రాధాన్యం ఉన్నందువల్ల యక్కగానాలకు నాడు ఎక్కువగా ఆదరణ లభించింది. సంగీత శాస్త్ర గ్రంథాలల్లో విద్యారణ్యాని సంగీతసారం తో పాటుగా, ప్రాడదేవరాయల మహానాటక సుధానిది పేర్కొనడగినది. వసంతోత్సవ సందర్భాలలో నాటక కళలకు విశేష ఆదరణ లభించింది. కూచిపూడి, యక్కగానం, భాగవతం ఆనాటివే. స్తులు చిత్రలేఖనం అభ్యసించి తమ

ఇండ్రగోదల మీద భారతగాధలు, కృష్ణ లీలలు చిత్రించుకునేవారు. దేవాలయ పైకప్పులు మీద, గోపురాల పైన ఎన్నో చిత్రాలను చిత్రీకరించేవారు. రెండో వెంకటపతిరాయల కాలంలో కైస్తువ చిత్రలేఖకులకు రాజుదరణ లభించింది. అంతస్పురంలో నరసునాయక, కృష్ణరాయల నిలుపెత్తు చిత్రాలున్నట్లు డామింగో పేన్ పేర్కొన్నాడు నాట్య మందిరాల గోదల పై చిత్రరుపులు గేసేవారు. చిత్రాలలో నాట్యచారిణుల భంగిమలు, ఇతిహస పురాణగాధలతో పాటుగా సామాజిక, జీవిత దృశ్యాలు కూడా చోటుచేసుకున్నాయి. లేపాక్షిలో వీరభద్రాలయం, తంజాపురులోని బృహదీశ్వరాలయాలల్లో నాటీ చిత్రకళలు చూడవచ్చు రామాయణంలో కొన్ని ఘట్టాలు, విష్ణు వు తుతారమూర్ఖులను లేపాక్షిలో చిత్రించారు

16.10 వస్తు కళాసైపుణ్యం

విజయనగరాధీశుల తమ రాజునిలోనే కాకుండా అహోబిలం, కాళహస్తి, తిరుపతి, కాంచీపురం, లేపాక్షిలలో అనేక దేవాలయాలను నిర్మించారు. ఎత్తైన గోపురాలతో కూడిన శిలా ప్రాకారాలు, విశాల రంగమండపాలు వీరు నిర్మించిన ఆలయాల్లో ముఖ్య లక్షణాలు వీరి ఆలయాలకు ఎత్తైన గాలి గోపురాలతో, పెద్ద పెద్ద ద్వారాలతో కూడిన శిలాప్రాకారాలు, ఒకే ప్రాంగణంలో ప్రదాన దైవవిగ్రహంతోపాటు ఇతర అనేక చిన్న విగ్రహాలు, విశాలమైన కల్యాణ మండపాలు, వివిధ అలంకార చెక్కడాలతో సుందరమైన శిలాస్తంభాలు ఒక ప్రత్యేక లక్షణం సంతరించుకున్నాయి. హంపీలోని విరలస్వామి ఆలయంలో ఏకశిలారథం, అక్కడ సప్తస్వరాలు పలికే స్తంభాలున్న మండపం ఏక శిల్పానికి తలమానికం. లౌకిక నిర్మాణాలలోని కొన్ని భవంతుల దిగువ భాగాలను నేచికి హంపీలో చూడవచ్చు. పీటిలో ప్రభువు కోలువు కూటం, సింహాను వేదిక పేర్కొనవచ్చు. మొదటిది విశాలమైన వందస్తంభాల చావడి. రెండో దానిలో అనేక అలంకరణాలు చూడవచ్చు. కింద వరసల్లో జంతుబోమ్మలు చెక్కి ఉన్నాయి పైష్టావాలయాల్లో నరసింహస్వామి విగ్రహం కనిపిస్తుంది "విజయనగర వాస్తు కళ ద్రావిడ సంప్రదాయం పరిపక్వత చెందిన స్థితి నాటిదని పేరీ త్రోన్ పేర్కొన్నాడు. విజయనగర కట్టడాలను దేవాలయం, దుర్గం, మహాలు, అనే విభిన్న తరహాలుగా విభజించవచ్చు. హంపీ, పెనుకొండ, గుత్తి, చంద్రగిరి, కొండపీడు వంటి చోట్ల దుర్గాలు విజయనగర నిర్మాణ సంప్రదాయాన్ని దుర్గ నిర్మాణాన్ని తెలియజేస్తున్నాయి దుర్గాలను సాధారణంగా కొండలపై నిర్మించేవారు. దేవాలయంలో దీర్ఘచతురస్రంగా గానీ, సమచతురస్రంగా గానీ నిర్మించిన అయిదు కక్షయంతరాలు కలిగి ఉండేవి. దేవాలయాలు విశాలమై, ఇటుకలతో నిర్మితమై గర్భ గృహాపరితలంలో విమానం బహిర్ ద్వారంతో ఉపరితలంలో ఉన్నాయి. ఈ గోపురాన్ని రాయగోపురం అని అంటారు. దేవాలయం అంతర్భాగంలో తేలుత ధ్వజస్తంభం దాని ముందు పద్మ పత్రాలంకరణలతో బలిపీరం ఉన్నాయి. ధ్వజస్తంభం గుండ్రంగా కానీ, అష్టబజంగా కానీ ఉంటుంది. అష్టబజ ధ్వజస్తంభాలు పెనుకొండ, లేపాక్షి వంటి చోట్ల దర్శనమిస్తాయి. మహామండపం

సమచతురస్తాకారంగా ఉంది. దీనినే రంగమండపం లేదా ముఖమండపం అని పిలుస్తారు గర్భగృహం మాత్రం ఏ రకమైన అలంకరణ లేకుండా కనిపిస్తుంది గర్భగృహం పై భాగంలో పరణతి పొందిన తల విమానం ఉంది. దీనిపై భాగంలో కలశం ఉంది. ఈ రకమైన దేవాలయ వాస్తు నిర్మాణం ప్రతిభావంతమైన ఆనాటి పనివారల వృత్తి నైపుణ్యాన్ని, పాలకుల పాలనా నైపుణ్యాన్ని కాకుండా, ప్రజల ఆచార వ్యవహారాలను కూడా లౌకిక మత విషయాల దృష్ట్యా చాటి చెప్పిందనడం నిర్వివాదాంశం.

విజయనగర ప్రభువులు నిర్మించిన ఉపమండపాలలో కల్యాణ మండపం పేరెన్నికగలది. ఇది నిర్మాణంలో మహామండపాన్ని పోలి ఉంటుంది. విరలస్వామిదేవాలయంలోని సంగీత మండపం, ఏకశిలారథం, కృష్ణస్వామిదేవాలయలోని మహామండపం కదిరిలోని మహామండపం శిల్పానికి పేరు పొందగా, లేపాక్షిలోని పాపానాశ్వర దేవాలయంలోని రంగమండపం నాటి చిత్రలేఖనాన్ని తెలుపుతుంది. విజయనగర శిల్పానికి అలంకార ప్రయోజనం ఉంది. ఈ శిల్పం విజయనగర శైలికి చెందిన దేవాలయాలలో చూడగలం. ఈ అలంకరణలు **పుష్పలలూద్వాలకంరణలు** జంతు సంబంధమైన అలంకరణలు పతిహసిక శిల్పాలుగా ఉండేవి. **పుష్పలలూద్వాలంకరణలో** పూవులు, ఆకులు, తీగులు, చిత్రీకరించి ఉంటాయి. ఈ శిల్పాలలో ప్రధానమైంది పద్మం. పద్మ పత్రాలు స్తుంభాల పైన స్తుంభాశీర్దూల పైన, కుడ్యాల పైన, అధిష్టానాల పైనా వీటిని చెక్కువారు జంతు సంబంధమైన అలంకరణలో ఏనుగు, గుర్తం, సింహం, కోతి ప్రధానమైనవి. ఈ అలంకరణలు, స్తుంభాల అధిష్టానాల మీద వివిధ జంతు శీర్దాలు ఉండటం, వాటిలో ప్రధానంగా అశ్వాలు ముంగాళ్లపై నిరీచిన సింహాలు, ఏనుగు, గుర్తం, ఉండడం గమనించదగినవి. చేప, తాటీలు, కోడీ, లేడి, నెమలి, వివిధ పక్షులు సాధారణంగా రేఖా చిత్రాలుగా కనిపిస్తాయి. ఈ అలంకరణలు కేవలం మహామండపంలో మాత్రమే కాకుండా కుడ్యాలపై కూడా చెక్కారు. పతిహసిక శిల్పాలలో మానవాకృతులు, జంతు సంబంధమైన అలంకరణలు కూడా ఉన్నా ఇవి భారత, భాగవత రామాయణ, ఇతిహసాలలోనూ పురాణాలలోనూ, చెప్పిన కథలను సూచిస్తాయి ఇతిహసాలలోని వృత్తాంతాలను భక్తులకు చాటి చెప్పడమే దీని ముఖ్యోద్దేశ్యం లౌకిక శిల్పాలలో మార్గంగీకుల, వైషీకుల, నట్టువ రాంట్రు యువతీయువకులు, ఆశ్వీకుల, యోధుల శిల్పాలు ప్రధానంగా చోటు చేసుకున్నాయి. ఈ లౌకిక శిల్పం దృష్ట్యా నాటి కీడా సంప్రదాయాలైన కందుకకీడ, కోలాటం, పరుగుపందేలు, చదరంగం విశేషాలను గమనించవచ్చు. విరలస్వామి ఆలయంతో పాటుగా కృష్ణస్వామి ఆలయం, హజారారామాలయం వారి వాస్తు కళా నైపుణ్యానికి తార్కాణం వీరి శిల్పం చాళుక్య, హోయసాల శిల్ప సంప్రదాయానికి పరాకాష్ట. వీరి కళలు మత సంప్రదాయాలను చాటి చెప్పినప్పటికీ, నాటి దేవాలయాలు మాలాలు, మూడవిశ్వాసాలను ప్రోత్సహించడమే కాకుండా ప్రయోజనాత్మకమైన సాంఘిక సంలీసత్యం కోసం, విజయనగర ప్రభువుల నిరహీక అధికార స్థాపన కోసం తోడ్పడ్డా మని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు

విజయనగర రాజ్యకాలంలో యుద్ధాలు ఎక్కువగా జరగడంవల్ల ఆ కాలంలో అభివృద్ధి ఎక్కువగా జరగలేదనే ఒక అభిప్రాయం ఉంది. కానీ ఆకాలంలో అన్ని రంగాలలో ఆర్థిక, సాంస్కృతిక, సాహిత్య కళా రంగాలలో జరిగిన అభివృద్ధిని గమనిస్తే ఆ అభిప్రాయం వాస్తవాలకు దూరమైందని చెప్పవచ్చు గతించిన మధ్యయుగ పరిస్థితుల నుంచి ఆధునిక భవిష్యత్తు లోనికి వెళ్ళడానికి అవసరమైన పరిమాణాలువిజయనగర రాజ్యకాలంలో ఏర్పడ్డాయని బద్ధన్ స్పీఫ్స్ ఆటాటి ప్రాముఖ్యాన్ని వివరించారు.

16.11 సారాంశము

విజయనగర సామూజ్య స్థాపకులైన హరిహర, బుక్కరాయలు సంగమ వంశానికి చెందినవారు. సంగమ వంశస్తులు విజయనగర సామూజ్యాన్ని 150 సంవత్సరాలు పాలించి విజయనగర సామూజ్య విస్తరణకు, పటిష్టమైన పునాదికి, వైభవానికి భాటలు వేశారు.

సంగమ వంశస్తుల తర్వాత విజయనగర సామూజ్యాన్ని పాలించిన సాఖువ వంశంలో కేవలం ఇద్దరే రాజులు ఉన్నారు. వీరిలో రెండవ వాడైన ఇమ్మడి నరసింహుడు నరసనాయకుని చేతికి బందీగా చిక్కడంతో సాఖువ వంశం అంతమయి ఉండవచ్చని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.

16.12 ప్రశ్నలు

1. విజయనగర కాలంలో జరిగిన సాహిత్యభివృద్ధిని వివరించండి.
2. విజయనగర పాలకులు కళ, వాస్తవిల్ప కళలకు చేసిన సేవలను తెలుపండి.
3. విజయలగర కాలం నాటి సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితులను వివరించండి.

16.13 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1. Ayyaugar S.K. – A little known chapter of Vijayanagara
2. Bhandarkar R.G – the Early history of History South India
3. Gopalachary. K – The Early History of South India
4. Herras – The South India under the Vijayanagara
5. Krishna swamy. A. – The Tamil country under Vijayanagara
6. Mahalingam T. V. – Administration and Social life under Vijayanagara
7. Mahalingam T. V. – Economic life in the Vijayanagara Empire
8. Ramachandriaha. O – Studies on Krishnadevaraya of Vijayanagara
9. Saletore B.A – Social and Economic Life in Vijayanagara Empire
10. Saletore B.A – Vijayanagara Art.
11. Sarma M.S – A Forgotten chapter of Andhra History
12. Seewel Robart – A Forgotten Empire.

పాఠం - 17 హిందూ సమాజం పై ఇస్లాం ప్రభావం ఇస్లాం పై హిందూ మత ప్రభావం

17.1 పరిచయం:

17.2 హిందూ-ముస్లిములు సంబంధాలు

17.2.1 సామాజిక పరిస్థితులు

17.2.2 మతపరమైన పరిస్థితులు

17.2.3 ఇస్లాం మిక్ సుమాజం పై హిందూమతం ప్రభావం

17.2.4 సామాజిక ప్రభావం

17.2.5 మత ప్రభావం

17.3 హిందువులపై ఇస్లాం సాంస్కృతిక ప్రభావం

17.3.1 కళలు, వాస్తు కళ

17.3.2 సంగీతం

17.3.3 భాష

17.4. సంప్రదాయం, సంస్కృతి

17.5 ఇస్లాం మతం పై హిందూ మతం సాంస్కృతిక ప్రభావం

17.5.1. కళ, వాస్తు కళ

17.5.2 సంగీతం

17.5.3 భాష

17.6 దక్షిణ భారతదేశంలో సూఫీ మతం

17.7 హిందూ సంస్కృతికి సూఫీ నీవ

17.7.1 ఆహారం:

17.7.2 వస్తుదారణ

17.8 సారాంశం

17.9 ప్రశ్నలు

17.10 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

17.1 పరిచయం:

భారతీయ చరిత్ర, సంస్కృతి రెండు ముఖ్యమైన అంశాలతో గుర్తించబడేవాయి అవి కొనసాగింపు మరియు సంశోషణ విదేశీ ఆక్రమణదారులైన గీకులు, శకులు, హూణులు, కుపానులు మొదలైన హిందూ

మతంలోకి ప్రవేశించి భారతీయ స్తులను వివాహం చేసుకున్నారు కుషాను వంశ రాజైన కనిష్ఠుడు భారతదేశాన్ని తన సపతి తల్లిగా భావించాడు. కానీ ముస్లింల విషయంలో వారు తమ స్వంత విలక్షణమైన మతం, సంస్కృతిని అనుసరించారు. ముస్లింలు భారతీయ సమాజంలో విలీనం కాకుండా, వారు హిందువులను ప్రభావితం చేసారు మరియు వారు కూడా హిందువులచే ప్రభావితమయ్యారు. ఈ విధంగా, ఇస్లాం హిందూ మతాల రెండు సంస్కృతుల కలయిక వల్ల ఒక కొత్త జీవన విధానానికి దారితీసింది. హిందువులు, ముస్లింలు పరస్పరం ఒకరినోకరు విమర్శించుకున్నారు హిందువులు ఆపును పూజిస్తారని అయితే ముస్లింలు ఆపు మాంసంను తింటారు. ముస్లింలు పందిని అసహ్యించుకుంటారు కానీ భారతీయులు పంది ని ఆహారంగా తీసుకోడాన్ని ముస్లింలు విమర్శించారు. హిందువులు దేవుడు అద్యశ్యం కావడం, దేవునికి పేరు పెట్టడం, రూపాన్ని ఇవ్వడం ఇంకా నగదు, బంగారం, వస్తు వ్యాపారం వాపానం రూపంలో ఒహుమతులు ఇవ్వడాన్ని ముస్లింలు విమర్శించారు.

17.2 హిందూ-ముస్లిం సంబంధాలు:

అరబ్బులు భారతదేశానికి రాకముందు, వారికి పశ్చిమాసియా దేశాలతో, ఐరోపా దేశాలతో వాణిజ్య పరమైన, సామాజిక, సాంస్కృతిక సంబంధాలు ఉన్నాయి. ముహమ్మద్ ప్రవక్త (570-632) అరేబియాలో జన్మించాడు, ఇస్లాంను 610 C.E లో స్థాపించారు. అరబ్ లు భారతదేశంలో ఇస్లాంను ప్రవేశపెట్టారు అరబ్ లు 713 C.E వరకు సింధు రాష్ట్రాన్ని, ముల్క న్ పంజాబ్ ను ఆక్రమించారు, కానీ రాజపుతుల ప్రభావం కారణంగా వారు తమ అధికారాన్ని భారతదేశాన్ని స్థాపించేందోయారు, అరబ్ లను రాజపుతులు ఓడించారు. అరబ్ ల రాకతో వారి ప్రభావం హిందువులపై పడింది, ఆ ప్రభావం తో హిందూ, ఇస్లాం సంస్కృతులు కలసి ఇండో-సార్సానిక్ శైలి లేదా హిందుస్తానీ శైలి గా అభివృద్ధి చెంది నిర్మాణ రంగం పై ప్రభావం చూపింది. సాహిత్య రంగంలో పెర్మియన్, ఉర్దూ సాహిత్యం అభివృద్ధి చెందింది ముస్లింలు ప్రోత్సహించిన హిందూ సాహిత్యంతో పాటు సంగీతం, చిత్రలేఖనం, నాటకాలు వంటి లలితకళలు కూడా ఉనికిలోకి వచ్చాయి. మనుషులు సృష్టించిన సంగీతాన్ని ముస్లిం పాలకులు అంగీకరించనప్పటికీ అది ప్రభువులచే ప్రోత్సహించబడింది.

17.2.1 సామాజిక పరిస్థితులు

భారతీయ సమాజంలో వర్ష వ్యవస్థ బుగ్గేద కాలంలో (1500-1000 B.C.E) వర్షం, కర్కుల ఆధారంగా ఆవిర్భవించింది. ఇది మొదటి నుండి నిచ్చేన మెట్ల వ్యవస్థ గా ఉండి క్రమంగా ఇది చాలా

దృఢంగా మారింది. నేటికి ఈ వ్యవస్థ కొనసాగుతుంది. ముస్లింల కుల రహిత సమాజం హిందువులలో భయాన్ని స్పష్టంచింది అది హిందూ సామాజిక నిర్మాణాన్ని నాశనం చేసింది. ఫలితంగా కుల వ్యవస్థ చాలా దృఢంగా మారింది. భారతదేశానికి ఇస్లాం రావడం వల్ల ముస్లింల చేతుల్లో హిందూ మహిళల పవిత్రత , స్వచ్ఛత ప్రమాదంలో పడింది. తద్వారా ఇది బాల్య వివాహాల పెరుగుదలకు దారితీసింది. ఆ రోజుల్లో పర్స్సా పద్ధతిని గౌరవ చిహ్నంగా చూసేవారు కాబట్టి ముస్లిం స్త్రీలను తుకరిస్తూ హిందూ స్త్రీలు కూడాపరదా పద్ధతిని స్వీకరించారు.ఇస్లాం కుల వ్యవస్థ, అంటరానితనాన్ని కూడా తిరస్కరించింది.

17.2.2 మతపురమైన పరిస్థితులు

హిందూ మత గ్రంథాలతో ప్రభావం వల్ల , ఇస్లాం నుండి సూఫీ అనే కొత్త ఉద్యమం పుట్టియి. సూఫీ అనేది ఇస్లాంలో సంస్కరణ ఉద్యమం సూఫీయుజం పర్మియా నుండి వచ్చింది; ఇది దేవుని ఐక్యతను (Unity of god), సార్వత్రికసోదరత్వాన్ని (Universal brotherhood)సుమర్ధించింది.ఇదికులభేదాలు, విరహాదనలను కూడా ఖండించింది.సూఫీలకి హిందువుల నుండి పెద్ద ఎత్తు నిఱదరణ లభించింది. సూఫీ మతం వేగవంతమైన అభివృద్ధి నుండి ప్రీరణ వోందిన భక్తి ఉద్యమం అనే కొత్త సామాజిక-మత ఉద్యమం ఆవిర్భవించింది. ఆ కాలంలోని భక్తి ఉద్యమం నాయకులైన రామానంద, రామానుజాచార్య, చైతన్యదు, కాలీర్, నామ్దేవ్, మీరాబాయి మొదలైనవారు భగవంతుని ఐక్యతను సమర్థించడమే కాకుండా కుల, మత భేదాలను ఖండించారు.

17.2.3 ఇస్లాం మిక్ సమాజం పై హిందూమతం ప్రభావం:

ఇస్లాం మతంలోకి మారిన హిందువులు వివాహం, ఇతర వేదుకలకు సంబంధించి వారి కొన్ని పద్ధతులను కొనసాగించారు. హిందూ మతం నుండి ఇస్లాం లోకి మారినవారు ఇస్లాం స్వీకరించిన తర్వాత కుల వ్యవస్థ యొక్క నియమాలను కొనసాగించారు. ఇస్లాం సిద్ధాంతానికి విరుద్ధమైన కులాన్ని ముస్లిం సమాజంలోకి ప్రవేశపెట్టారు.

17.2.4 సామాజిక ప్రభావం :

భక్తి ఉద్యమ సంస్కరటలు ఆచారాలను, యజ్ఞయగాలకు తిరస్కరించారు. హిందూ మతాన్ని వారు యజ్ఞ యగాలు, కర్మ కాండల నుంచి విముక్తి చేసినప్పుడు సామాన్య ప్రజలు హిందూ మతాన్ని అనుసరించారు. సామాన్య ప్రజలు బ్రాహ్మణుల ఆధిపత్యాన్ని తిరస్కరించారు. ఉన్నత, నిమ్మ వర్గ, కుల భేదాలు లేకుండా, భగవంతున్ని భక్తుడు భక్తి ద్వారా ఏకం చేస్తారు సూఫీలు హిందూమతం లోని కర్మ,

పునర్జన్మ తత్వశాస్త్రాన్ని విశ్వసించారు సూఫీలు బహుభార్యత్వం, సతి, శిశుపూత్య మరియు మత్తు పదార్థాల వాడకాన్ని వ్యతిరేకించారు.

17.2.5 మత ప్రభావం :

భారతీయ ప్రజలు నాగరికత ప్రారంభం నుండి విగ్రహరాధన, బహుదేవతారాధన ను అనుసరించారు. ఇస్లాం ప్రభావటే భారతీయులు ఏకశ్వరోపాసన (monotheism), విగ్రహరాధన (idol worship)ను వ్యతిరేకించారు. హిందువుల వలె, ముస్లింలు కూడా సాధువులను పుణ్యజ్ఞతాలను పూజించడం ప్రారంభించారు, కానీ ఇది ముస్లిం లక్షణం కాదు హిందువులతో సంపర్కం వల్ల, ముస్లింలు మాయజాలం (magic), జ్యోతిష్యం, మంత్రవిద్య (witchcraft), అద్భుతం (miracle) వంటి మొదలైనవాటిని విశ్వసించడం ప్రారంభించారు. కొంతమంది చరిత్రకారులు భక్తి ఉద్యమం ఇస్లాం ప్రభావం అని భావించారు అదే విధంగా ముస్లింలు తమ సంప్రదాయవాద సంకుచిత మనస్తత్వానికి వ్యతిరేకంగా భారతీయ వ్యవస్థను తెలుసుకోవాలనే ఆసక్తిని కలిగి ఉన్నారు, తద్వారా వారు భారతీయ సంప్రదాయాలపై తమ ఆసక్తిని వ్యక్తం చేశారు.

17.3 హిందువులపై ఇస్లాం సాంస్కృతిక ప్రభావం:

ఇస్లాముతం లోని ఏకశ్వరోపాసన (monotheism) ప్రభావంతో భక్తి ఉద్యమ బోధకులు హిందువులను ప్రభావితం చేశారు. ఇది హిందూ మత సంస్కృతలపై ప్రభావం చూపింది. భారతీయుల మధ్య ఐక్యతకు దారితీసింది. కబీర్, గురునానక్ హిందూ-ముస్లిం ఐక్యతను ప్రబోధించారు భక్తి ఉద్యమం ప్రాంతీయ భాషల అభివృద్ధికి దారితీసింది ఉద్యమ కారులు కూడా ప్రాంతీయ భాషలలోనే భోదన చేశారు, కారణం వారు సంస్కృతం భాష లో పండితులు కారు. భక్తి ఉద్యమ బోధకులు తమ బోధనలను బెంగాలీ భాషలో చెంతన్యడు, హిందీ భాషలో కబీర్లో, పంజాబిభాషలో గురునానక్, మరాటిభాష లో నామదేవ మరియు జ్ఞానేశ్వర్ వంటి వారు తమ భోదనలను ప్రాంతీయ భాషలలోనే చేశారు. సూఫీ ఉద్యమ కారులు కులం, మతం, విగ్రహరాధనను వ్యతిరేకించారు. స్వచ్ఛ, సమానత్వం, దయ, సౌదర్యభావానికి మద్దతు ఇచ్చారు. భారతదేశానికి ఇస్లాం ప్రధానంగా హిందువులకు "దేవుని ఐక్యత" (Unity of god) అనే భావనను అందించింది. చాలా మంది పండితులు దీనిని భారతదేశానికి ఇస్లాం ఇచ్చిన బహుమతిగా భావించారు. హిందూ, ఇస్లాం సంస్కృతలు భక్తి ఉద్యమాన్ని చాలా వరకు ప్రభావితం చేశారు ఇందులో వారు అన్ని మతాల ప్రాధమిక సమానత్వాన్ని ప్రస్తావించారు. ఇస్లాం సార్వత్రిక సాభ్రాతుత్వం (Universal Brotherhood) అనే

సందేశాన్ని ఇచ్చింది, సమాజంలో సమానత్వాన్ని ప్రవేశపెట్టింధికులవ్యవస్థను, అంటరానితనాన్ని

తిరస్కరించింది. కాలక్రమేణా, ఈ ఆలోచనలు తాత్ప్రక హిందూ మనస్సుపై చేతన (conscious) లేదా అపస్కారక (unconscious) ప్రభావాన్ని చూపడం ప్రారంభించాయి. మత సంస్కర్తల నాయకత్వంలో ఉదారవాద ఉద్యమాల పెరుగుదలను ప్రోత్సహించాయి.

17.3.1 కళలు, వాస్తు కళ:

భారతదేశానికి ముస్లింలు పైన్యంతో పాటు వచ్చారు కానీ వాస్తు శిల్పులతో కాదు భారతీయ వాస్తు శిల్పులు భారతీయ నమూనాతో మసీదులు, సమాధుల వంటి ముస్లిం స్కూరక కట్టాలను నిర్మించారు. హిందూ, ముస్లింల సంబంధాలవల్ల కళ, వాస్తు శిల్పాల సాహిత్య రంగాలలో చక్కని సంశోషణకు దారితీసింది ఇండో-ఇస్లామిక లేదా హిందుస్తానీ శైలి అని పిలువబడే కళ, వాస్తు శిల్పం ఈ కాలంలో ఉనికిలోకి వచ్చింది. ముస్లింల భవనాలను ముస్లిం వాస్తు శిల్పులు (Architect) రూపొందించినప్పటికీ ముస్లిం పాలకులు హిందూ హస్తకళాకారులను నియమించారు. హిందూ హస్తకళాకారులు హిందూ శైలి లోనే భవనాలను నిర్మించారు.

రెండవది, ధ్వంసమైన హిందూ, జైన దేవాలయాల సామగ్రిని మసీదుల నిర్మాణానికి ఉపయోగించారు. కొన్ని హిందూ దేవాలయాలు పైకప్పులు, శిఖరాలలో మార్పులు చేయడం ద్వారా వాటిని మసీదులుగా మార్చారు. చివరగా హిందువులు, ముస్లింలు ఇద్దరూ ఒకే విధమైన రెండు లక్షణాలను కలిగి ఉన్నారు అవి
 1. అలంకరణ 2. గదులతో కూడిన బహిరంగ కోర్టు. అంతేకాకుండా, వాస్తు శిల్పి కొత్త శైలిలో తోరణాలు, గోపురాలు, మినార్లు మొదలైనవి ఇంకా మోర్కార్ మరియు కాంకీటు వంటి నిర్మాణ వస్తువులు కూడా ఉపయోగించారు. ఆ కాలంలోని అద్భుతమైన నిర్మాణాలు 1. కుతుబ్ మినార్ 2. కువాత్-ఉల్-ఇస్లాం 3. అలైదర్వజ్ఞా మొదలైనవి.

17.3.2 సంగీతం :

మన భారతీయ సంస్కృతిలో సంగీతం అనేది వేద కాలంలో సామవేదంలో, గాంధర్వ వేదంలో సంగీతంతో పేర్కొనబడింది. సంగీతంపై ఇస్లాం మతంనిషేధం విధించినప్పటికీ సూఫీ సాధువులు సంగీతంతో ఆనందించేవారు. వారు సితార వంటి సంగీత వాయిద్యాన్ని ఉపయోగించారు

17.3.3 భాష:

సంస్కృత భాష స్థానంలో పర్మియన్, అరబిక్ భాషలు ముస్లింలు వారితస్థానంలో ఉపయోగించారు. పర్మియన్, హిందీ, అరబిక్ పదజాలం కలయికతో ఉర్దూ అనే కొత్త భాష అభివృద్ధి చేయబడింది అమీర్ ఖుస్తా మొదటి ఉర్దూ కవి. హిందూ ప్రజలు ఉర్దూ భాషను ఉపయోగించారు ముస్లింలు హిందీ భాషను కూడా ఉపయోగించారు.

17.4. సంప్రదాయం, సంస్కృతి :

భారతదేశంలో వర్ణాత్మమదర్యం ఆధారంగా సంప్రదాయాలు, ఆచారాలు ఏర్పడ్డాయి భారతదేశంలో అన్ని హిందూ కులాలు ఈ సంప్రదాయాలను అనుసరించాయి. వైదిక మతమే కాక, వైదికేతర మతాలు కూడా అదే సంప్రదాయాలను అనుసరించాయి. సంప్రదాయాలు ఆహారం, మద్యపాసం, విందులు, వినోదాలలో ఉన్నాయి. కులంలో పాల్గొనడం సామూహికం, వ్యక్తిగతం కోసం గోత్రాన్ని అనుసరించడం జరుగుతుంది. విదేశీయులు భారతదేశంలో స్థిరపడ్డారు వారు మంచి హోదాతో ఆనందించారు, కొంతమంది విదేశీయులు భారతీయ ఆచారాలను అనుసరించారు. ముస్లింల రాక తర్వాత సంప్రదాయానికి కేంద్రాలైన దేవాలయాలను ముస్లింలు ధ్వంసం చేశారు. దీనితో బ్రాహ్మణులు తమ ప్రాముఖ్యతను కోల్పోయారు. పాలకులు (Rulers), పరిపాలనా వర్గం (Administrators) వారి స్థానాన్ని, గౌరవాన్ని కోల్పోయారు. ప్రభుత్వ వస్తు వులుగా గుర్తియబడిన దిగువ తరగతి భారతీయ ప్రజలను ఇస్లాం మతు లోకి మార్పివేయడం జరిగింది. కానీ వారికి సున్ని ఇస్లాం శాఖలోకి అనుమతి ఇవ్వు లేదు. హిందూ స్త్రీలుజోహర్ అనుసరించగా దాని స్థానంలో ముస్లిం స్త్రీలుకూడా జనానా అనే ఆచారాన్ని హిందూ స్త్రీలను చూసి అనుసరించారు. ఉపనయనం అనే హిందూ సంప్రదాయ ప్రభావం తో దానికి సమానమైన మక్కాబ్ లేదా బిస్కుల్లా వేదుకును ముస్లింలు నిర్వహించారు

17.5 ఇస్లాం మతం పై హిందూ మతం సాంస్కృతిక ప్రభావం :

వేద కాలంలోని అతిథి (Guest) కు స్వాగతం పలికారు. అంతే కాక విశిష్ట అతిథిలైన గురువు, రాజు, మామగారు వంటి కొంతమందికి ప్రత్యేక ఆధరణ ఇచ్చారు. ఇస్లాంలో కూడా అతిథి, గురువు విషయంలో కూడా అదే పద్ధతి అనుసరించబడింది. కానీ వేద కాలంలో నగ్నంగా స్నానం చేయడం అంగీకరించలేదు కాని ఇస్లాం లో భౌతిక భాగాలను శుభ్రపరచడం వల్ల మూసి ఉన్న స్నానాల గదిలో నగ్న స్నానానికి ఇస్లాం అంగీకరించింది. ఇస్లాం వైదిక మతం రెండింటి లోపద్ధలను గౌరవించండం ఉంది. బుగ్గేద కాలంలో పరిశుభ్రత అనేది కేవలం అలవాటు కాదు, అది అభిరుచి, రోజు కాళ్ళు చేతులు కడుక్కేవడం అనేది బుగ్గేద

కాలం నాటి అత్యంత ముబ్బెన విషయం. ఇస్లాం కూడా పరిశుభ్రతను అంగీకరించింది. అల్లా పరిశుభ్రత శుద్ధి కరణను అంగీకరించాడు

ఇస్లాంలోకి మారిన హిందువులు అదే హిందూ సంప్రదాయాలు, ఆచారాలను అనుసరించారు. అదే విధంగా ముస్లింలు కూడా జ్యోతిష్యుర శక్తనాలు, వివాహాలను నమ్ముతారు. వ్యక్తి మరణించిన తరువాత, మృతదేహాన్ని నేలపై పడుకో పెట్టడం, తల వెంటుకలు కత్తిరించడం, వితంతువులు ఆభరణాలు, రంగు వస్త్రాలు ధరించడం నిపెదించబడింది. ముస్లింలు హిందూ సాధువుల సన్మానాల విధానాన్ని అనుసరించి ముస్లింలు కూడాపక్కెర్లు అయ్యారు ముస్లింలు కూడా హిందూమత సంప్రదాయం మైన సాష్టాంగప్రమాణము అనుసరించారు. ముస్లిం పండితులు హిందూ తత్వశాస్త్రంపైద్వం, ఖగోళ శాస్త్రం, యోగాలను అభ్యసించారు. హిందూమత పండితులు డీటీ, మీరట నగరాల్లో భౌగోళిక శాస్త్రం రసాయన శాస్త్రం, గణితం మొదలైనవాటిని కూడా సాధారణ హిందీ రూపంలో అభ్యసించారు, కొన్ని పర్షియన్, టర్కీ, అరబిక్ పదాలు ఉర్దూగా మారాయి.

17.5.1. కళ, వాస్తు కళ:

ముస్లింలు వంపు (Arch) మరియు గోపురం (Dome), మినార్ల వంటి నిర్మాణాలను ఉపయోగించారు. వంపు మరియు గోపురం స్పష్టించడానికి మోర్కార్ సిమెట్ ను సహాయకారిగా ఉపయోగించారు. ఈ వాస్తు నిర్మాణం లో మనుషుల చిత్రాలు లేదా శిల్పాలు కన్చించపు. ఇది హిందూ వాస్తు శిల్పానికి విశాలత్త భారీతనం, ఉపిరిని అందించింది

17.5.2 సంగీతం:

భారతీయ వీణ, ఇరాన్ తంబురా లను కలిపి సితార అనే సంగీత పరికరాన్ని అమీర్ ఖుస్రూ కనుగొన్నాడు, తబలా అనేది హిందూ ముదంగఱ నుండి స్పష్టించారు

17.5.3 భాష:

ముస్లింలభారత దేశానికి రాక ముందు భారతదేశంలో అనేక భాషలు ఉన్నాయి. ముస్లియు వచ్చిన తర్వాత పర్షియన్, అరబిక్ భాషలు శేష్ము ల పండితుల, అధికార భాషగా భారతదేశంలోకి ప్రవేశించాయి. పదవి, హోదా గుర్తింపు, అవకాశం పొందాలనుకునే వారు ఈ భాషలను నేర్చుకోవాలి. అమీర్ ఖుస్రూ మొదటి ఉర్దూ కవి. అతను తన రచనలలో హిందీ పదాలను ఉపయోగించాడు మరియు మిశ్రమ సంస్కృతికి దారితీసిన పర్షియన్ కంటే హిందీ తక్కువ కాదని చెప్పాడు.

17.6 దక్షిణ భారతదేశంలో సూఫీ మతం:

జలాల్-ఉద్దీ స్కింజ్ రావా, మోమిన్ అష్ట్రీప్ వంటి అత్యంత ప్రసిద్ధ సూఫీ సాధువులు దక్షిణ భారతదేశానికి వచ్చారు. అట్లు ల్ జబ్బార్ మల్కాపురి తజ్జుర్-ఇ-బోలియా-ఇ-దఖన్ అనే గ్రంథంరాశాదు, దక్షిణ భారతదేశంలో 350 మంది సూఫీ సాధువులు నివసించారు. బుర్రాన్స్పూర్, బెరంగాబాద్, గుల్బాగ్, బీదర్, బీజాపూర్ మొదలైనవి చాలా ముఖ్యమైనవి ఇస్లాం కేంద్రాలు కాకటీయుల కాలంలో మీక్ పిమాబుద్దీ న్ ఘరవాది శిష్యుడు బాబా పరీపుద్దీ న్ ఆంధ్ర ప్రదేశ్లో సూఫీ మతాన్ని విస్తరించాడు. ఆ రోజుల్లో పైటాన్ (Paitan) గొప్ప సూఫీ కేంద్రం.

17.7 హిందూ సంస్కృతికి సూఫీ సేవ:

సూఫీ సాధువులు సాధారణ ప్రజలలో ఇస్లామిక్ సంస్కృతిని విస్తరించారు బెంగాల్లో ఇస్లాం స్వీకరించిన వారి సంఖ్యలు కొండరైతే స్వార్థం రహితం తో, నిరాడంబరతతో, సహనంతో, ఆత్మశుద్ధితో ప్రార్థించారు. దేవుడిని ప్రార్థించేందుకు కుల, జాతి, మత, లింగ భేదాలు లేవు అని సూఫీ సన్యాసులు పేరుక్కొన్నారు.

A.L. శ్రీవాత్సవ అబిష్రాయం లో భారత్ దేశం లో సూఫీ ఉద్యమం అపారంగా విస్తరించి, హిందూ ప్రజల ఆలోచన, జీవనశైలినిమార్చింది. సూఫీ మతం హిందువుల సామాజిక వ్యవస్థను మార్చినప్పటికీ హిందువులు సూఫీ మతానికి దూరంగా ఉన్నారు. సూఫీ సాధువులు కులం, మతం, విగ్రహాధనను తిరస్కరించారు, వారు స్వీచ్ఛ, సమానత్వం, కరుణ, దయ, సౌభ్రాత్యత్వాన్ని ప్రోత్సహించారు. కాబట్టి హిందూ మత తత్వవేత్తలు ఇతర తరగతి ప్రజలతో హిందువులకు సమాన హోదాను అందించడానికి సహాయం చేశారు.

కొంతమంది సూఫీ సాధువులు భారతీయ భాషలు, సాహిత్యం అభివృద్ధికి సహాయం చేశారు. బాబా పరీయద్దీ న్ పంజాబీ సాహిత్య అభివృద్ధికి కృషి చేశారు కుతుబ్ న్, జయసి, నూర్ ముహమ్మద్ అవధి భాష అభివృద్ధికి సహాయపడ్డారు. చివరగా సూఫీ సాధువులు కూడా ఉర్దూ భాషకు గొప్ప సేవ చేసారు.

17.7.1 ఆహారం:

హాలాల్ ఆహారం కోసం జంతువును చంపే సమయంలో అల్లా పేరును పిలవడం అవసరం. ఉడాహారణకు, ఒక ముస్లిం గోర్కె ఆపు మాంసం, మేక, కోడి వంటి వాటిని చంపేముందు చేసే ప్రార్థన చేసినంత హాలాల్. దా రోటీ, టైడా రోటీ, భారతీయ రోట్టి. చికన్ బిర్యానీ, చికన్ బిర్యానీ, కబాబ్, బటర్ చికన్,

డమ్ బిర్యాని, డబుల్ కా మీటా, స్వమియా, కజరమ్ వంటి ఇస్లాం అండిచిన ఆహార పదార్థాలు వీటినే అందరు భుజిస్తారు.

17.7.2 వస్తువారణ:

భారతదేశం లో దుస్తు లక్షణాన్ని భారతీయ సంస్కృతి విశ్వాసాలలో అంతర్గాగం. ఇది మతపరంగా విశ్వసించబడుతుంది. వీటినిఅన్ని వయసుల ప్రజలు ఉపయోగిస్తారు వివాహాలో ఇతర ముఖ్యమైన జీవిత సంఘటనలు, పురుషులు, మహిళలు ఇద్దరూ సంప్రదాయ దుస్తు లను ధరించడానికి ఇష్టపడతారుకుర్చా, పైజమా, అనార్గులీలు, దుపట్టాలు, బిగుతుగా ఉండే చురీదార్లు, ఉత్తర భారతీయ శైలిని కలిగి ఉంటారు.

17.8 సారాంశం:

భారతదేశంలో భక్తి, సూఫీ ఉద్యమాలు చాలా ముఖ్యమైనవి, గొప్పవి. భారతదేశంలో భక్తి ఉద్యమం ఆచారాలను, కుల వ్యవస్థను వ్యతిరేకించింది. భగవంతుని పక్షుత అనేది భక్తి యొక్క ప్రధాన సూత్రం దక్షిణ భారతదేశంలో శైవ, వైష్ణవ మతాలు భక్తిని ప్రభోదించాయి, కులాన్ని తీరస్కరించాయి. ఇస్లాంతో పరస్పర సంబంధం తో భారతదేశంలో సంస్కరణకు దారితీసింది. ఇస్లాంమతం సామాజిక సమానత్వం (social equality), ఏకేశ్వరోపాసన (monotheism). విగ్రహాధన (idol worship) హిందూవులను ప్రభావితం చేసింది హిందూ మత సంస్కరటలు హిందూ సమాజాన్ని సంస్కరించాలనుకున్నారు. భక్తి ప్రభోదకుడు రామానంద కుల వ్యవస్థ వ్యతిరేకతను ప్రభోదించాడు, ప్రజలందరూ భక్తికి అర్థాలు అన్నాడు. కబీర్ కూడా కులాన్ని, ఆచారాలను వ్యతిరేకించాడు, గురునానక్ నైతిక విలువలకు ప్రాధాన్యత ఇచ్చాడు, ఛైతన్యుడు కులాన్ని వ్యతిరేకించాడు. భక్తి ఉద్యమం తక్కువ కులాల ప్రజలను ఆకర్షించింది ఇది సామాజిక, మత మరియు సాంస్కృతిక రంగాలకు మంచి సేవ చేసింది.

17.9 ప్రశ్నలు:

I. కింది ప్రశ్నలకు దాదాపు 30 వ్యక్త్యాలలో సమాధానాలు రాయండి.

1. సాంస్కృతిక అభివృద్ధిలో ముస్లింల పాత్ర గురించి చరిచండి

2. హిందూ మరియు ముస్లిం సంబంధాలపై ఒక వ్యాసం రాయండి

II. కింది ప్రశ్నలకు 15 వ్యక్త్యాలలో సమాధానాలు రాయండి.

1. హిందూమతం పై ఇస్లామిక్ ప్రభావాన్ని వివరించండి
2. ఇస్లామ్ మతం పై హిందూమతం ప్రభావం పై ఒక వ్యాసం రాయండి

17.10 ఉపయుక్త గ్రంథాలు:

1. Majumdar R.C (ed)	: History and culture of Indian people
2. Mahajan, V.D	: History of India from beginning to 1526
3. Srivatsava A.L	: Medieval Indian culture
4. Tara Chand	: Influence of Islam on Indian Culture
5. Prof. Sarojini Regani	: Indian Heritage and Culture, Telugu Akademy

డా॥ జి. దయాకర్

- 18.1. లక్ష్యం
- 18.2. ఉపోద్ధాతము
- 18.3. సూఫీ మత పుట్టుక
- 18.4. సూఫీ సిద్ధాంతాలు : ఆచరణ
- 18.5. తోలి సూఫీలు
- 18.6. సూఫీ సన్మానములు
- 18.7. సూఫీ మార్గిక వాదులు
- 18.8. సూఫీ మత శాఖలు
 - 18.8.1 చిన్నశాఖ
 - 18.8.2 సప్రావర్తి శాఖ
 - 18.8.3 భాదిరీ శాఖ
 - 18.8.4 నక్కబంది శాఖ
 - 18.8.5 ఫిరదోసియా శాఖ
 - 18.8.6 పత్తారి శాఖ
- 18.7 ఇతర శాఖలు
- 18.8. దక్కిణ భారత దేశంలో సూఫీ మతం
- 18.9. భాన్మా (మరం) నిర్వహణ
- 18.10. సూఫీ ఉద్యమం పతనం
- 18.11. సారాంశము
- 18.12. ప్రశ్నలు
- 18.13. ఉపయుక్త గ్రంథాలు

18.1. లక్ష్యం: మధ్యయుగంలో ప్రారంభమైన సూఫీ ఉద్యమ అవిర్మావం, సిద్ధాంతాలు, వాటి శాఖలు, సూఫీ ఉద్యమ పతనం మరియు భారతసంస్కృతికి చేసిన సేవలను వివరించడమే ఈ పారం ప్రధాన లక్ష్యం.

18.2. ఉపోద్ధాతము: మధ్యయుగం నాటి ప్రముఖమైన మతోద్యమాల్లో సూఫీ ఉద్యమం ఒకటి. ఇది భక్తి ఉద్యమానికి సమాంతరంగా వృద్ధి చెందింది. ఇస్లాం మతం నుండి ఆవిర్భవించిందే సూఫీ మతం దీని తత్వం నిగూడమైంది. పవిత్ర గ్రంథమైన ఖురాన్, ఇస్లాం మత స్థాపకుడైన మహ్మద్ ప్రవక్త జీవితమే ఈ సూఫీ మత స్థాపనకు ముఖ్యాదారాలు. ఖురాన్లో పలు పద్యాలు తన్నయ స్థితికి చేరేవి ఉన్నాయి. ఆశ్వర్యకరమైన విషయమేమంటే చాల మతాల ప్రభావం సూఫీల మీద స్వప్తంగా కన్నిస్తుంది. ముఖ్యంగా హిందూ, బౌద్ధ, క్రైస్తవ, జోరాస్తియన్ ఇత్యాది మతాల ప్రభావం వల్ల సూఫీమతం బాగా వృద్ధి చెందింది. క్రీ.శ 9వ శతాబ్దం వరకు సూఫీ మతానికి నిర్మపమైన రూపరేఖలు లేవు. అది కొన్ని భావాల సముచ్ఛయంగా ఉంది. క్రీ.శ 12వ శతాబ్దానికి అది తనకై ఒక స్వప్తమైన తత్వ సంప్రదాయాన్ని, మతాలను ఎర్పరచుకోగలిగింది. డిలీ సుల్తాన్ల పాలన ప్రారంభానికి

పూర్వమే సూఫీలు మనదేశంలో ప్రవేశించారు. తురుషుల అధికార స్థాపనతో భారతదేశానికి సూఫీల రాక ద్విగుణీకృతమైంది.

18.3. సూఫీ మత పుట్టుక:

ఫిల్మీ సుల్తాన్లల పరిపాలనాకాలంలో భారతీయ సామాజిక, మత విషయంలో సంబంధించిన పరిణామాల్లో సూఫీ ఉద్యమ పుట్టుక ఒక ముఖ్య సంఘటన. అయితే సూఫీ అనే పదం ఉత్పత్తి, నిర్వచనం గూర్చి చరిత్రకారుల్లో భిన్నాభిప్రాయాలున్నాయి. అందులో ఏ ఒక్కటి సమానాంగీకారం పొందలేదు. సూఫీ ఉద్యమం, భక్తి ఉద్యమం ఏకకాలంలో కొనసాగాయన్నది నగ్ర సత్యం. మేఘావులందరూ అంగీకరించిన సత్యమిది. సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారుడైన ఆచార్య యూస్ఫ హస్సెన్ తన రచన “గ్లింప్సెన్ ఆఫ్ మెడికల్ ఇండియన్ కల్బర్లో” ఎలాంటి విదేశి ప్రభావం లేదని అభిప్రాయపడ్డారు. కాని డా. ఎ.ఎల్ శ్రీవాస్తవ అనే మరో చరిత్రకారుడు తన రచనైన ‘హిస్టరీ ఆఫ్ మిసీసల్ ఇండియన్ కల్బర్’ లో యూస్ఫ హస్సెన్ అభిప్రాయాన్ని ఖండిస్తూ, సూఫీ మత పుట్టుకపై భారతీయ తత్త్వవిచారం, ఆచారాలు, విశ్వసాలు ప్రగాఢ ప్రభావాన్ని చూపినాయని తెలిపాడు.

సూఫీ అనే పదం ఉత్పత్తి, నిర్వచనం గూర్చి కూడా పండితుల్లో ఏకాభిప్రాయం లేదు. కొందరు పండితులు సూఫీ అనే పదం “సఫా” అనే పదం నుండి పుట్టిందన్నారు. “సఫా” అంటే పవిత్రం, కల్పమం లేనిది. దిఘ్రు జబిన్ అలీ హాలిద్ ఎవని హృదయం దైవ విషయంలో వంచన లేనిదో, అతడు సూఫీ అని వక్కాణించాడు. మరో అభిప్రాయం ప్రకారం “సూఫీ” అనే పదం “సూఫ్” అనే పదం నుండి ఆవిర్భవించింది. “సూఫ్” అనగా ఉన్ని అని అర్థం. ఇంకొక అభిప్రాయం ప్రకారం “సాఫియా” అనే గ్రీకు పదం నుండి పుట్టింది. ఏది ఏమైనప్పటికీ, సూఫీ అనే పదం శ్రీ.శ 822 ప్రాంతంలో వ్యవహారంలోకి వచ్చినట్లు తెలుస్తుంది.

18.4 సూఫీ సిద్ధాంతాలు : ఆచరణ

సూఫీ అంటే, ప్రపంచ వాసనారహితుడు, పరిశుద్ధాత్ముడు, ఈశ్వరైక సత్యమును పొందినవాడు. సూఫీత్వం “వహదత్-ఉన్-మూద్” (wahadat-us-sheod) ప్రపంచంలో ప్రతి అఱువులో దైవం ప్రతిబింబిస్తుంది. “వహదత్-ఉల్-వజ్ాద్” (wahadat-ul-wajood) (జీవాత్మ పరమాత్మలో ఐక్యమగుట) అనే రెండు సిద్ధాంతాలపై ఆధారపడ్డది. సూఫీలు, దేవుడికి రూప లక్షణాలు లేవు అనటానికి బదులుగా దేవునికి ప్రేమ, దయ, ఉదారత్వం, కాంతి మొదలైన ప్రత్యక్ష గుణాలను ఆపాదించారు. వారు దేవుని కోపానికి భయపడటానికి బదులుగా ప్రేమ మార్గాన్ని అనుసరించి, దేవునిలో ఐక్యమయ్యే ఆదర్శాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. సూఫీ దేవుని ప్రకాశాన్ని, గొప్పతనాన్ని, ఎన్నో మార్గాలలో చెబుతారు. ప్రతి వస్తువులోనూ, ప్రతి రేణువులనూ, దేవుని గొప్పతనమే ప్రతిబింబిస్తుంది. ఆ కారణంగా అన్ని జీవాల పట్ల ప్రేమ, దయను, చూపాలన్నారు. అందువల్లనే కాబోలు సూఫీల్లో ఎక్కువమంది శాఖాహారులున్నారు. దైవభక్తికి అడ్డగా నిలిచే కామాన్ని అరికట్టటానికి వీరు యోగాభ్యాసం చేశారు. హిందు భక్తులుగా వీరునూ సామాన్యమైన జీవితాన్ని గడుపుతూ, ఆత్మపుద్ధి కై అనేక సాధనలను చేసేవారు. హృదయాన్ని ఆవరించి ఉన్న ఆజ్ఞానాన్ని, అపవిత్రతను తోలగించి, పవిత్ర భావాలతో నిర్వలంగా వీరు దేవుణి ధ్యానిస్తారు. దేవుని నామాన్ని జపించడంలో విలువ ఉన్నదని వీరు విశ్వసిస్తారు.

సూఫీలు ఏకేశ్వరోపాసకులు - ప్రపంచంలోని చరాచరాలన్నీ ఆపరమేశ్వరునిలో సమాహారమై ఉన్నాయని వారి విశ్వాసం. సర్వసంగ పరిత్యాగం చేసి, ప్రేమతో ప్రేమ మూర్ఖైన భగవంతున్ని చేరాలనే లక్షం గల సూఫీలు విగ్రహార్థాదనకు, బాహ్యాడంబరాలతో కూడిన మత కర్మలకు పూర్తిగా వ్యతిరేకులు. నిత్య ప్రార్థనలోనూ (నమాజీ)

తీర్థయాత్రలోనూ (హాజీ), ఉపవాసాల్లోనూ (రోజా) వారికి విధమైన నమ్రకం లేదు. కోర్కెలను వారు బద్ద శత్రువుగా పరిగణిస్తారు. భగవంతుని చేరడానికి అచంచల భక్తి విశ్వాసాలు, గాఢమైన ప్రేమానురాగాలు తప్పనిసరని వారు ధృఢంగా నమ్మారు. ఇతర మతాల పట్ల వీరు బిర్యుతో వ్యవహరించారు.

ఇస్లాంలోని ఆచారాల పట్ల వారికి ఎక్కువ మక్కువ లేదు. ఖురాన్ నిర్దేశించిన పనులను చేయడం ద్వారా సంప్రదాయ ముస్లింలు ముక్కినొంద ప్రయత్నించగా, సూఫీలు లేదా మార్కికవాదులు, అంతర్గత ప్రేమభావం ద్వారా ఆ లక్ష్యాన్ని చేరటానికి ప్రయత్నించారు.

మహ్మద్ ప్రవక్తలో నమ్రకం వారిని ఆధ్యాత్మికంగా ముందుకు తీసుకుని వెళ్లిందని తలచి “కలీమా”లోని మొదటి భాగాన్నే “లా ఇలా ఇల్లాల్ మహమ్మదుర్ రసులుల్లా” అల్లా ఓక్కడే దేవుడు. అతడి మహమ్మద్ ప్రవక్త రాయబారి వారికి అవసరమనుకొంటారు. సూఫీ శాఖలన్నింటిలో పీర్కు ప్రాధాన్యత ఉంది. ఆధ్యాత్మికాభ్యాదయం అతని శిక్షణలోనే సాధ్యమని, సూఫీల ప్రగాఢ విశ్వాసం. ఆచరణలో పీర్ను ఎక్కువగా గౌరవించి పూజిస్తారు.

సూఫీ దీక్షను ఫల పర్యవసానంగా చేయడానికి ముఖ్య సాధనాలు శరీర వాంబోపరతి (నాఫ్) వివక్షప్తి, మోనం, పశ్చాత్తాపం (షటోటా), నిస్యాధ పరత, ఐహిక సంపత్తురిత్యాగం, ఆర్జవం, ఈశ్వరుని పట్ల విశ్వాసం, ఆయన పట్ల ఏకాగ్రత, భక్తి అనంతమైన స్థితిలో సూఫీ ఈశ్వరుని మహాత్మాన్ని ప్రేమను ప్రత్యక్షికరిస్తాడు. ఈశ్వర భావంలో అన్య మనస్కతతో, అల్లా నామ వాచనం, సూఫీనీ ఆద్వైత పరకాష్టాన ఆత్మానందానుభవ సీమకు తీసుకుపోతుంది. ప్రముఖ సూఫీల భావానుసారం, సూఫీతత్వం మనస్సును, ఇంద్రియాలను పరిశుద్ధంగా ఉంచడం, దైవేచ్చనునుసరించి ప్రవర్తించడానికి కోరికలు ఉండరాదు. ఆశలు, కాంక్షలు, వీటికిని పవిత్ర ఆత్మకునూ మధ్య నశించని, కూలిపోని ఆంతరం-గోడను నిర్మించడం సూఫీయిజం ప్రధాన ధర్మం. ఒక్కమాటలో సూఫీజంను వర్ణించాలంటే, అత్య సంయుమనం, నిషేధాలను ఉల్లంఘించి నిధులను అనుసరించడం.

సూఫీల లక్ష్య ప్రాప్తికి (దేవునిలో ఏకమవడం) జీవితమే యాత్ర (సఫర్) అయింది. వారు అనుసరించిన మార్గం తరీకా-సులూర్. ఈ యాత్రలో విశ్రాంతి స్థానాలున్నాయి (మకాములు). ఆయా స్థానాల సమకూడిన గణాలున్నాయి (హోల్). ఈ మార్గంలో పయనించే పథికునకు, నియమ క్రమమున్నది. ఈ క్రమాన్ని విజ్ఞానం (మాలిఫత్), సామాన్య జ్ఞానం(ఇల్యు) కన్నా భిన్నం. ఈ జ్ఞానం హృదయ విజ్ఞానం (ఇల్యు ఉర్ కులూంచ్) సామాన్య జ్ఞానం బుద్ధి జీవితం ఈ ప్రత్యేక చిహ్నాలున్నాయి. (ఫనాఇద్) ఈ చిహ్నాలు దైవానుగ్రహాన్నికి (పేచ్) చిహ్నాలు. ఈ ప్రత్యేక జ్ఞానానికి ఫలం- సర్వజ్ఞత, సాందర్భం, సర్వతలూ, తన్నయ భావంలో ఐక్యత.

సూఫీ అనుసరించే ప్రతి వ్యక్తి మొదట్లో ఒక ఆధ్యాత్మిక గురువు నాశయించి, ఆయన చూపిన మార్గంలో నడుచుకోవాలి. అతన్ని పేక ముర్దిద్ లేక పీర్ అంటారు. సర్వ సాధారణంగా శిష్యుడు, సర్వత్కుగా గురువాజ్ఞలు పాటించాలి. అంతేకాక తన కోరికలు, అలవాట్లు (హావా) స్వీయ ఇచ్ఛ (నఫీసు)ను విడునాడాలి. దైవాన్ని వెతికినారు, అత్య సన్నిధిని ఆశించేవారు (కుర్బా) ఇలా చేయడం విధి.

18.5. తొలి సూఫీలు:-

తొలి సూఫీల్లో “బస్సా” వాస్తవ్యరాలైన” రభియా అనే మహిష ఒక సూఫి సన్మాని. ఆమె భగవంతుని ప్రేమ, ఆత్మ పారిపుధ్యాన్ని గూర్చి తప్ప మరే విషయం తనకు తెలియదని ప్రకటించింది. పర్వియాకు చెందిన “బయాజిద్ బుస్తామీ” తొలి సూఫి సన్మానుల్లో ప్రముఖుడు. ఇతడు భగవంతుడిలో అంతర్యాప్తమై, ఉన్న తన్నయత్వం, నిగూఢత్వం అను అంశాలను ప్రప్రథమంగా పరిచయం చేశాడు.

అల్ ముహసిబి తోలి సూఫీ రచయిత. అబ్బూల్లా అల్ ముహసిబి క్రైస్తవ దైవ వ్యాక్యాలను (గాస్పెల్) వాడాడు. ఇతడు క్రీ.శ. 857లో మరణించాడు. క్రీ.శ 10వ శతాబ్దారంభంలో సూఫీ మత సిద్ధాంతాల ప్రచారానికి “ఇబన్- అల్- హల్లుజ్” అనే అతడు కృషి చేశాడు. ఇతడు భగవంతుని అంశ ప్రతి మానవుడిలో ఉంటుందని బోధించాడు. ఇతడు “ఇన్సాన్--కి-కామిల్” (సంపూర్ణ మానవుడు) అనే భావాన్ని బాగా ప్రచారం చేశాడు. ఫరీద్-ఉద్దీన్ అత్తర్ (1136-1230AD) అనే సూఫీ వందకు పైగా గ్రంథాలను రాశాడు. ఇతడు రచనైన ‘తదికిరాత్- బోల్-బోలియా’ (Tadhkirat-Al-Auliya) “తదికిరాత్ - అల్ -బోలియా” అనే గ్రంథం తోలి సూఫీ ఉద్యమ చరిత్ర చదవడానికి ప్రధానాధారం. జలాలుద్దీన్ రూమి అనే సన్యాసి కూడా, తన “మన్మహి” గ్రంథంలో, సూఫీ బోధనలకు సంబంధించిన అమూల్య సమాచారాన్నందించారు. ఈ మన్మహి గ్రంథపు శైలి భాషను ఎందరో పండితులు ప్రశంసించారు.

జలాలుద్దీన్ రూమీ దృష్టిలో ప్రేమ అనేది అతి పవిత్రమైనది, శక్తివంతమైనది. అది మానవుల హృదయాలను పవిత్రం చేసి ఆధ్యాత్మిక శక్తిని కల్గిస్తుంది, అతని దృష్టిలో మానవుల హృదయమే పవిత్ర దేవాలయం.

18.6. సూఫీ సన్యాసులు: -

అబూ హామిద్--అల్-గజాలా (క్రీ.శ 1058-1111) గొప్ప తత్వవేత్త సన్యాసి. ఇతడు అమితంగా దైవత్వాన్ని ప్రభోధించారు. సూఫీ తత్వానికి నిజమైన తత్వభావాన్ని జోడించాడు. మోక్ష ప్రాప్తికి -పారవశ్యం (ecstasy), అత్య పారిశుద్ధం అత్యవసరమని తెలియ జెప్పాడు.

పంజాబ్ ను గజిని పాలకులు ఆక్రమించిన తర్వాత ఎందరో సూఫీ సన్యాసుల్లో భారతాశానికి వచ్చారు. లాహౌర్ లో స్థిరపడ్డ ఐక్ ఇస్లామిల్ పీరిలో ప్రథముడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1088లో మరణించిన “దోతా- గంజ్-బక్క” బోధనలచే విశేషంగా ప్రభావితుడయ్యాడు. ఇతడినే ఒక విధంగా భారతావనిలో సూఫీ ఉద్యమపితగా చెప్పవచ్చు. ఇతడు అసాధారణ మేధావి, గొప్ప రచయిత ఇతడు సూఫీజంపై సుప్రసిద్ధ రచన చేశాడు. అదే “భాషపుల్ మహజాబ్”.

18.7. సూఫీ మార్పిక వాదులు :-

సూఫీ మార్పికవాదులు (Mystics) సూఫీ ఉద్యమానికి జన్మదాతలు, మార్గ నీర్దేశకులు, ఏరు ఆరేబియాలో ఏ విధంగా సూఫీ ఉద్యమాన్ని వ్యాపింప చేశారు. అదే స్వార్థితో వారి అనుచరులు భారతదేశంలో ప్రచారం చేసి విశిష్టస్థానాన్ని పొందారు సూఫీ మార్పికవాదులు అత్యంత పవిత్ర హృదయం కలవారు. విశాల దృక్పథం, మానవ్యం నిరాడంబరత, దైవభక్తి వారి ఇతర ప్రధాన గుణాలు.

సూఫీ మార్పికవాదులు ఇస్లాం పవిత్ర సూత్రాలచే ఎంత గాఢంగా ప్రభావితులయ్యారో, అంతే గాఢంగా క్రైస్తవమత సూత్రాలచే, హిందూ తత్వంచే ప్రభావితులయ్యారు. ఈ సూఫీ-మార్పిక వాదుల బోధనలకు పునాది “తోహీద్” (Tautid) అనే శబ్దం. దీని అర్థం దేవునిలో ఖ్యం (Divine unity). ఈ సూఫీ మార్పికవాదుల్లో గొప్ప విద్యావేత్తలు, పండితులు, ప్రసిద్ధ ఆధ్యాత్మిక రచనలను గావించారు.

బస్రాలో క్రీ.శ. 781లో జన్మించిన “అసద్-ఉల్-ముహసిబి” బాగ్దాద్లో స్థిరపడ్డ తోలి సూఫీ మార్పిక వాదుల్లో బహుమేధావి. ప్రసిద్ధ రచయిత ఇతడు. క్రీ.శ 837లో బాగ్దాద్ లో పరమపదించారు. ఇతడు తన జీవితకాలంలో తన బోధనలను పవిత్ర హృదయంతో కొనసాగించాడు. ఇతని శిష్యుల్లో “అల్-జునైద్” ముఖ్యుడు. “అసద్-అల్- ముహసిద్” రచనల్లో అల్-రియా-లి-హఖుక్-అల్లా” అణిముత్యం వంటిది. ఇతని రచనల్లో వ్యక్తిగత్తున

క్రమశిక్షణకు (Self discipline) అత్యంత ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది. “ఆల్-రియా-మఖుక్-అల్లా” అనే రచనలో అతడు స్వీయ పరీక్ష (self - Examination) లేక “మహాసబా” అనే అంశానికి అధిక ప్రాముఖ్యత ఇచ్చినట్లు తెలుస్తుంది. ఈ గ్రంథం ప్రభావం ఆల్ గజీరీ రాసిన “కితాబ్- ఆల్-వసాయా” పై ఎక్కువగా కనబడుతుంది. ఆల్-ముహాసిబి రెండో గొప్ప రచన “కితాబ్-ఆల్-తవహ్సూమ్”. ఇందులో ప్రేమభావం గూర్చి అమూల్యమైన అభిప్రాయాలను వెలిబుచ్చాడు.

ఇస్లాం విష్టరణకు సూఫీ సన్యాసులు సల్పిన సేవను గుర్తించి కూడా ఆచారపరులైన ఉలేమాలు సూఫీలను అనాచార్యులుగా భావించి, వారికి బాధలను కల్గించేవారు. సంగీతాన్ని ఆదరించి, నాట్యాన్ని అభ్యసించి కూడా దైవ ప్రత్యక్షంలో నమ్మకముంచి, నమాజ్, రోజా, హాజ్ లను నిర్దక్ష్యం చేయడం వల్ల సూఫీలపై కొంతమంది ఆగ్రహం చెందేవారు.

సూఫీ సన్యాసుల్లో అత్యధికులు పవిత్రమైన నడత గల వారైనందు వల్ల ఎందరో సుల్తాన్లు, ప్రభువులు, సామాన్యులు వీరిని అత్యంత గౌరవ ప్రదంగా, పూజ్యులుగా చూసుకునేవారు.

18.8. సూఫీ మత శాఖలు:-

కాలక్రమంలో సూఫీలు పలు శాఖలుగా, లేక సిల్ సిలాహ్ లుగా విడిపోయారు. క్రీ.శ. 1200-1500 మధ్యకాలాన్ని భారత దేశ చరిత్రలో సూఫీ ఉద్యమ వికాస సమయమనోచ్చు. ఈ కాలంలో ఎన్నో సూఫీ శాఖలు, సూఫీ ప్రవక్తలు వర్ధిల్లారు. వీరు ప్రజలను విశేషంగా ఆకర్షించారు. అబుల్ ఘజల్ తన రచనల్లో 14 సూఫీ శాఖలను పేర్కొన్నాడు. అందులో ప్రధానమైనవి, చిస్తీశాఖ, సుహ్రావర్దిశాఖ, ఖదిరి శాఖ, నక్కబంది శాఖ. భారతదేశంలో బహుళ ప్రజాదరణ పొందిన సూఫీ శాఖ చిస్తీ శాఖ. ఇతర దేశాల్లో అనేక సూఫీ శాఖలు వర్ధిల్లాయి.

18.8.1 చిస్తీశాఖ :-

పర్సియాలో చిస్తీ శాఖ స్థాపకుడు, “భ్రూజా అబ్బుల్ చిస్తీ” 12వ శతాబ్ధిలో భ్రూజా మొయినుద్దిన్ చిస్తీ (1141-1236) ఈ శాఖను భారతదేశంలో ప్రవేశపెట్టారు. ఇతను తూర్పు పర్సియాలోని సెయిష్టాన్ లో జన్మించాడు. భాల్యంలోనే తండ్రిని కోల్పోయిన భ్రూజా మొయినుద్దిన్ సన్యాసాన్ని స్వీకరించి, ఎన్నో ముస్లిం రాజ్యాలు తిరిగి, చివరికి నిషాధుర్ చేరాడు. అక్కడే అతడికి భ్రూజా ఉస్కాన్ తో పరిచయ మేర్పడింది. 1161 నాటికి భ్రూజా మొయినుద్దిన్ తన కేంద్ర స్థావరాన్ని అజ్మూర్ కు మార్చాడు. అప్పుడు ఆ పట్టణం చోహాన్ వంశానికి చెందిన రాజపుత్రుల అధీనంలో ఉంది. ఇతడు ఆ పట్టణ శివార్లలో తన నివాసాన్ని ఏర్పరచుకొన్నాడు.

భ్రూజా మొయినుద్దిన్ హిందూ సన్యాసుల వలె జీవితం గడిపేవాడు. హిందూ వేదాంత ధోరణిలో తన ప్రబోధనలను కొనసాగించాడు. అతని నిస్వార్థత, నిరాడంబరత, భగవంతుని పట్ల విశ్వాసం, అనేక మంది హృదరూల్ని దోషకుంది. అతనికి భక్తులుగా మార్చింది. అతడు అప్పుడప్పుడు అజ్మూర్ నుండి బయలుదేరి వివిధ ప్రదేశాల్లో అధ్యాత్మిక యాత్రలను సలిపి ప్రవచనాలను చేసేవాడు. అతని వ్యక్తిత్వం, బోధనలకు ప్రభావితులైన ఎందరో హిందువులు, ఇస్లాం పుచ్చుకొని, సూఫీలుగా మారారు. అతడు క్రీ.శ 1236లో స్వర్గమైడయ్యాడు. అజ్మూర్ లోని అతని సమాధి నేటికి అసంభ్రాక హిందూ-ముస్లింల పవిత్ర స్థానంగా విరాజిల్లుతున్నది.

చిస్తీశాఖ స్థాపకుడైన భ్రూజీ మొయినుద్దిన్ శిమ్యల్లో పేక్ కుతుబుద్దిన్ భక్తియార్ కాకి, పేక్ హామేదుద్దిన్ ముఖ్యులు. మొదటి శిమ్యడు డిలీ దాని పరిసరాల్లో సూఫీ సిద్ధాంతాలను ప్రచారం చేయగా, రెండో శిమ్యడు నాగోర్ (రాజపుటానా) వద్ద తన నివాసాన్ని ఒక మట్టి ఇంట్లో ఏర్పాటు చేసుకుని, చిస్తీ శాఖ సిద్ధాంతాలను ప్రచారం

చేశాడు. ఒక సాధారణ భారతీయ గ్రామీణ భారతీయ రైతు వలె హామీదుద్దిన్ తన జీవనాన్ని కొనసాగించాడు. ఇతడు రాజపుటానాలోని హిందువులతో సంహరింగా కలిసి మెలిసి జీవనాన్ని గడిపాడు.

ఇతడి మొదటి శిష్యుడైన భక్తియార్ కాకి, మధ్య ఆసియాలోని ఫర్గూనా నివాసి. భక్తమార్, ఇల్లటుట్టమిష్ సుల్తాన్ పరిపాలనా కాలంలో, తన గురువైన ఖ్వాజా మొయినుద్దిన్ అదేశం ప్రకారం, డిలీకి చేరి స్థిరపడ్డాడు. భక్తియార్ కాకి రాజాదరణను నిరసించాడు. నిరాడంబరమైన, నిస్వార్థ పూరితమైన జీవితాన్ని గడిపాడు. ఇల్లటుట్టమిష్ అదరణను నిరసించాడు. సంగీతమంట భక్తి యార్ కాకికి అధిక ప్రేమ. ఇతను 1236లో మరణించాడు. ఇతడి గౌరవార్థమే కుతుబ్ మినార్ నిర్మాణాన్ని పూర్తి చేసిన, ఇల్లటుట్టమిష్ “కుతుబ్ మినార్” అని పేరు పెట్టాడని ఒక వాదం.

పేక్ కుతుబుద్దిన్ భక్తియార్ కాకి శిష్యుల్లో పేక్ ఫరీద్, లేక బాబా ఫరీద్ సుప్రసిద్ధుడు. అజోదన్ (నేటి పాకిస్తాన్ లోని పాక్ పటన్) నివాసి. ఇతని పూర్వీకులు ఆఫ్సిస్తాన్ సుండి ముల్తాన్కు వలస వచ్చి స్థిరపడ్డారు. బాబా ఫరీద్ కొంత కాలం వివాహ జీవనం గడిపాడు. ఇతనికి అనేకమంది మంది భార్యలు, సంతానం ఉంది. కాని మధ్య వయస్సులో దైవసేవకు సిద్ధపడ్డాడు. అతడు హిందూ భక్తి ప్రభోదకులకు చేరువయ్యాడు. పండితులు, పామరులు అతడి బోధనలచే విశేషంగా ప్రభావితులయ్యారు. శిక్కుల పవిత్ర గ్రంథమైన ‘ఆది గ్రంద్’పై కూడా అతని బోధనల ప్రభావం అధికంగా పడిందని పండితుల వాదం. సుల్తాన్ బాల్వాన్ పేక్ ఫరీద్ భక్తుడు.

పేక్ ఫరీద్ శిష్యుల్లో హజుత్ నిజాముద్దిన్ బోలియా సుప్రసిద్ధుడు (క్రీ.శ. 1236-1325). ఇతడు తన కేంద్రాన్ని ఫియాజీస్సుర్ లో నెలకొల్పాడు. నిజాముద్దిన్ బోలియా ఖీల్జీ వంశపు రాజుల్లో ఘనుడైన అల్లాఉద్దిన్ ఖీల్జీకి సమకాలికుడు. ఇతడు 1258లో డిలీకి చేరి బాబా ఫరీద్ కు శిష్యుడయ్యాడు. ఇతడు దర్వార్ విలాసాలకు, రాజాదరణకు వ్యతిరేకి. అల్లాఉద్దిన్ ఖీల్జీని కూడా కలవటానికి నిరాకరించాడు. సుల్తాన్ ఆస్తానంలో ఉన్న సంకుచిత ఉల్లేమాలను వ్యతిరేకించాడు. తన ప్రభోదనలచే హిందూ-ముస్లిం వర్గాల్లో ఎందరో అనుచరుల్ని పొందిన నిజాముద్దిన్ బోలియా 1325లో తన 89వ ఏట పరమపదించాడు.

భారత దేశంలో వర్ధిల్లిన చిస్తీశాఖకు చెందిన సూఫీ సన్యాసులందరు, నిరాడంబరమైన, నిస్వార్థ పూరితమైన జీవితాన్ని గడిపాడు. ఏరు కావాలని పేదరికాన్ని అనుభవించారు. ఉపవాసాలు చేసి, శరీర క్లేశాన్ని కొని తెచ్చుకుపోరు. ఈ శాఖవారు హిందూ-ముస్లిం వర్గాల నుండి శిష్యులను పొందారు. భారతీయుల జీవన ప్రవంతిలో చిస్తీ శాఖ సూఫీ సన్యాసులు కీలకపాత్ర వహించారు. ఈ శాఖ వారు భారతదేశమంతటా ఉన్నారు. వారు ఎక్కువగా రాజస్తాన్, ఉత్తరప్రదేశ్ పంజాబ్, బీహార్, బెంగాల్, ఒడిస్సు రాష్ట్రాల్లో మరియు దక్కిణ హిందూ దేశంలో ఉన్నారు.

18.8.2 సుహ్రవర్ధి శాఖ:-

భారతదేశంలో బహుళ ప్రజాదరణ పొందిన సూఫీ శాఖల్లో రెండోది సుహ్రవర్ధి శాఖ. దీని స్థాపకుడు బాగ్దాద్ వాస్తవ్యుడైన పేక్ షహాబుద్దిన్ సహ్రవర్దీ(1145-1234). అతని ముఖ్య శిష్యుల్లో ఒకడైన పేక్ షహుద్దిన్ జకారియా సహ్రవర్ది (1182-1263) భారతదేశంలో సుహ్రవర్ధి శాఖను స్థాపించాడు. ఇతను ముల్తాన్ నివాసి. తన ఖ్వాన్ (మరం) ను ముల్తాన్ లో నెలకొల్పాడు. అక్కడే అర్ధ శతాబ్దానికి పైగా జీవించి, ఈ శాఖను ప్రచారం చేశాడు. ఇతడు ఇస్లాంమత ప్రధాన కేంద్రాలైన మక్కా, మదీనా, బాగ్దాద్, సామర్ ఖండ్, బుఖారా, ఫోరాసాన్ లను సందర్శించాడు. క్రీ.శ 1263లో మరణించడానికి ముందే ఉత్తరభారతావనిలో ఇతడు ఎందరో సమకాలీన భక్తులను ఆకట్టుకున్నాడు. ఇతడు సమకాలీన రాజకీయాల్లో సైతం ప్రత్యేక శ్రద్ధను చూపాడు. డిలీకి సింహసనం కోసం ఇల్లటుట్టమిష్ తమారుల

మధ్య జరిగన పోరాటంలో, జకారియా బహిరంగంగా ఇల్టముట్టివిష పక్షం వహించాడు. దీనికి ప్రతిపలంగా “పేక్-ఉల్-ఇస్లామ్” (ఇస్లాం నాయకుడు) అనే బిరుదును అతనికి ప్రసాదించాడు. జకారియా సాధ్యమైనంత వరకు శ్రీమంతులతో, సర్దార్లతో సన్నిహిత సంబంధాలను ఏర్పరచుకొన్నాడు. వారి నుండి బహుమానాలను (ధనం, వస్తులు, భూములు) స్వీకరించాడు. అందుకే కొందరు చరిత్రకారులు ఇతన్ని యావత్ మధ్యయుగ సూఫీ సన్యాసులో ఆగర్చు శ్రీమంతుడని వర్ణించారు. సుప్రావర్ధి శాఖకు చెందిన సూఫీ సన్యాసుల బోధనలకు, చిస్తీ శాఖకు చెందిన సూఫీ సన్యాసుల బోధనలకు కల అతి ప్రధానమైన భేదమేమంచే “చిస్తీలు అతి కరోరమైన నియమాలతో కూడిన జీవితాన్ని గడపాలని తెల్పగా, సుప్రావర్ధి శాఖవారు పై విషయాన్ని తిరస్కరించారు”. జకారియా ప్రచారం చేసిన సూఫీ తత్వానికి, చిస్తీ శాఖకు చెందిన సూఫీ తత్వానికి చాలా విషయాల్లో వ్యత్యాసముంది. ఉపవాసాలను చేయడం దారిద్రాన్నానుభవించడం ఇతనికి నచ్చదు. విలాసప్రదమైన జీవితాన్ని గడపడంలో ఎలాంటి తప్పు లేదని, అందుకే సంపద, ఆస్తులు కల్గి ఉండడం ధర్మ సమృతమేనని సుప్రావర్ధిలు నమ్మారు. జకారియా సాఖ్య ప్రధానమైన జీవితాన్ని గడిపాడు. అధిక సంపదను కూడజెట్టాడు. చిస్తీలు అనుసరించిన, పేక్ ముందు వంగి నమస్కరించడం కూడా ఖండించాడు.

రాజు కుటుంబాలతో సంబంధాన్ని సమృద్ధించారు సుప్రావర్ధి శాఖీయులు. రాజు దైవాంశ సంబూతుడనే హిందువుల ఆచారాలతో ఏకీభవించి, సుల్తాను ఆగోరవ పరిస్తే అది దేవన్ని అవమాన పర్చినట్టేనని భావించారు. పేక్ జలాలుద్దీన్ జకారియా మరణానంతరం 1263 సప్రావర్ధిశాఖ అనేక ఉపశాఖలుగా చీలిపోయింది. ముల్తాన్, ఉచ్చ, సింధ్ ప్రాంతాలు, ఈ ఉపశాఖలకు కేంద్రాలయ్యాయి. జకారియా కుమారుడైన బహుద్దీన్ ఆరిఫ్ ముల్తాన్కు చెందిన సప్రావర్ధి శాఖకు ముఖ్య మతాధిపతి అయ్యాడు. బహుద్దీన్ శిష్యుల్లో ఒకడైన జిలాబుద్దీన్ సుర్కి బుఖారీ, ఉచ్చలో విరాజిల్లిన సప్రావర్ధి శాఖకు అధిపతి. బెంగాల్ లోని లక్ష్మితిలో, పేక్ జరుబుద్దీన్ అనే సుప్రావర్ధి శాఖ సన్యాసి, ఒక ఖాన్సాను నెలకొల్పాడు. ఇతని బోధనలచే ప్రభావితులైన ఎందరో బెంగాలీలను ఇతడు ఇస్లాంలోకి చేర్చాడు. ఈ శాఖకు చెందిన ఖాన్సాలు విశాలంగా, అన్ని వసతులతో, ఐశ్వర్యంతో కూడుకొని ఉన్నాయి.

18.8.3 ఖాదిరీ శాఖ:

ఈ శాఖను బాగ్దాద్ నివాసైన పేక్ అబ్బూల్ ఖాదిరీ జిలాని (1077-1166) స్థాపించాడు. భారత్ లో ఖాదిరీ శాఖను 15వ శతాబ్దిలో ప్రవేశపెట్టిన ఘనత ఘానియామతుల్లా మఖీదమ్ మహ్మద్ జిలానికి దక్కుతుంది. 1482లో ఇతడు భారతదేశానికి వచ్చి ఉచ్చలో తన శాఖ సిద్ధాంతాలను ప్రచారం చేశాడు. 1517లో మరణించాడు. ఇతని కుమారుడైన అబ్బూల్ ఖాదిరి (1450- 1533) కూడా ఈ శాఖ అభివృద్ధికి కృషి సల్పాడు. ఈ శాఖకు చెందిన సూఫీ సన్యాసులు, విలాస ప్రదమైన, గౌరవప్రదమైన జీవితాన్ని గడిపారు. అనేకమంది హిందువులు సైతం వీరి అనుచారులుగా మారారు. మిర్ మియాన్ (1550-1635) అనే ఖాదిరీ శాఖ సూఫీ సన్యాసి జహంగిర్, ఘాజహాన్ మొగల్ చక్రవర్తులకు సమకాలికుడు. వారికి అతడు సామ్రాజ్యంలోని అన్ని వర్గాలను సమాన దృష్టితో చూడాలని ఉపదేశించాడు. ఖాదిరీశాఖ సూఫీ సన్యాసులు సంగీతాన్ని ఆచరించలేదు. ప్రారంభదశలో ఉచ్చ, సింద్ ప్రాంతాలకు పరిమితమైన ఖాదిరీ శాఖ తరువాత కాలంలో ఆగ్రా, అజ్మీర్ పరిసర ప్రాంతాలకు వ్యాపించింది.

18.8.4 నక్షబంది శాఖ:-

ఖ్వాజా బిక్రిబల్లా (1563-1603) ఈ శాఖ వ్యాప్తికి కారకుడు. ఇతడు అక్బర్ చక్రవర్తి కాలంలో కాబూల్ నుండి డిలీకి చేరుకున్నాడు. నక్షబందిశాఖ సిద్ధాంతాలు ఇస్లాం మత సంప్రదాయానికి చాలా దగ్గరగా ఉంటాయి.

అందువల్ల ఈ శాఖవారు అక్షర్ చక్రవర్తి ప్రదర్శించిన పరమత సహానం విధానాలను, విశాల మత అభిప్రాయాలను ఖండించారు. అక్షర్ను బిక్కి బల్లా ఇస్తాం మత వ్యతిరేకి అని కూడా విమర్శించాడు. అక్షర్ మిత్రుడు, ఆస్థాన విద్యాంసుడైన అబుల్ ఫజల్ మరణంతో, నక్కబంది శాఖ అధిపత్రైన బిక్కిబల్లా మొగల్ ఆస్థానంలోని ఉన్నత ఉద్యగుల్ని, అధికారుల్ని తన శాఖలో చేరేట్లు చేశాడు. అక్షర్ చక్రవర్తి పెంపుడు తల్లి కొడుకైన అజీజ్ కోకా, పేక్ ఫరిద్, లాహోర్ గవర్నర్ కిల్చిచ్ భాన్, బైరాంభాన్ కుమారుడైన అబ్బుల్ భాన్-ఇ-భాన్ మొదలైన వారు వీరిలో ముఖ్యులు.

బిక్కిబిల్లా శిష్యుడైన పేక్ అహ్మద్ సర్ హింది నాయకత్వంలో ఈశాఖ అత్యున్నత దశకు చేరింది. చిస్తీల రాజప్రసాదాలకు దూరంగా ఉండాలన్న వాదనను ఇతడు తీవ్రంగా ఖండించాడు. ఇతని దృష్టిలో ఇస్తాం, హిందూ మతాలు రెండూ భిన్న ధృవాలు. ఈ అభిప్రాయాన్ని వ్యతిరేకించిన వారిలో దారా షికో ఒకడు. కాని సర్ హింది బోధనలచే బేరంగజేటు విశేషంగా ప్రభావితమై, సంకుచిత మత విధానాన్ని అవలంభించాడు.

18.8.5 ఫిరదోసియా శాఖ:-

ఫిరదోసియా శాఖ సుప్రావర్ధి శాఖలోని ఉపాంగం. భ్రాజా నిజాముద్దీన్ ఫిరదోసి శిష్యుడైన హర్షుద్దీన్ యహ్వా దీని స్థాపకుడు. ఇతని దృష్టిలో రాజు లేక పాలకుడి ప్రధాన విధి అవసరం ఉన్న పేదవారికి తిండి, బట్ట, నీడ కల్పించడం.

18.8.6 షత్రూరి శాఖ:-

షా అబ్బుల్లా ఇండియాలో షత్రూరి శాఖను ప్రారంభించాడు. ఇతని అనంతరం షత్రూరి శాఖను నడిపిన వారిలో మహ్మద్ గౌత్ (1485-1562) ముఖ్యుడు. గ్యాలియర్ నివాసి హజీహామీద్ హుస్సార్ శిష్యుడు. “జవాహిర్-ఇ-ఖమ్ము”, “ఖరీద్-ఇ- మకాజిన్” ఇతడి రచనలు. హుమాయున్, షేర్ షా ఇతని బోధనలచే ప్రభావితులయ్యారు. తాన్ సేన్ కూడా ఈ శాఖనే అనుకరించాడు. వీరిలో కొందరు సంస్కృత భాషను అభ్యసించి, పాండిత్యాన్ని సంపాదించారు. ఈ శాఖ ఎక్కువ ప్రజాభిమానాన్ని పొందింది.

18.8.7 ఇతర శాఖలు:-

మదరియా లేక దబాఖతియా, గుర్జుమార్, జిలాలియా ముసావహాబీ శాఖలు.

18.8. దక్కిణ భారత దేశంలో సూఫీ మతం :-

9వ శతాబ్దింలో వాసికెక్కిన సూఫీ సన్యాసులైన జలాలుద్దీన్ గాజ్ రవా, మోమిన్ ఆరిఫ్ లు దక్కిణానికి వచ్చారు. అబ్బుల్ జబ్బర్ మల్కుపూరి రచించిన తజ్ కిర్-ఇ-బెలియా-ఇ-దభన్ అనే గ్రంథం దక్కిణ భారతదేశంలో సుమారు 350 మంది సూఫీ సన్యాసులు వర్ధిల్లినారని, బుర్మాన్ పూర్, బేరంగాబాద్, హైదరాబాద్, గుల్బర్గా, బీదర్, బీజపూర్ లు ప్రముఖ ఇస్తాం మత కేంద్రాలని తెలియజేస్తుంది. కాక్తియుల కాలంలో, పేక్ షిమాబుద్దీన్ సుప్రావర్ధి శిష్యుడైన బాబా పరీవర్ధీన్ ఆంధ్రదేశంలో సూఫీ మతాన్ని వ్యాప్తి చేశాడు. ఆనాటి మహారాష్ట్రలో పైతాన్ ప్రముఖ సూఫీ కేంద్రం.

18.9.భాన్యా (మరం) నిర్వహణ :

నిజామి అనే చరిత్రకారుడు తన ‘రెలిజియన్ అండ్ పాలిటిక్స్ ఇన్ ఇండియా’లో ప్రతి భాన్యాలో ఒక పెద్దహాలు, హాలులో ఎన్నో స్తంభాలు, ప్రతి స్తంభం వద్ద ఒక శిష్యుడు కుర్చుండేవాడు. అతని పక్కనే అతని వస్తువులన్నీ ఉండాలి. ఒక వంటశాల ఉండేది. ప్రతి భాన్యాలో ఒక పేక్ ఉండేవాడు. వీటికి శ్రీమంతులు,

రాజోద్యుగులు దానాలు బహుమతులు ఇచ్చేవారు. చిస్తి సూఫీ సన్యాసులు మాత్రం దానాలు బహుమతులు నిరాకరించేవారు. సహ్రావద్దు శాఖకు సుల్తాన్ ల నుండే ఆదాయం బహుమానాలు వచ్చాయి. ఉదాహరణకు ఐక్య బహుఉష్టీన్ జకారియా మధ్యయుగంలో ఆగర్థ శ్రీమంతులైన సూఫీ సన్యాసి. సహ్రావద్దు శాఖకు చెందిన భాన్మాలలో చిస్తి భాన్మాలు వలె సామాన్య ప్రజాసీకానికి, పేదలకు ప్రవేశం లభించేది కాదు.

18.10. సూఫీ ఉద్యమం పతనం:-

మొగల్ కాలంలో సూఫీల సంఖ్య పెరిగినపుటికీ సూఫీ ఉద్యమ విశిష్టత సన్మగిల్లి పతనం ప్రారంభమైంది. దీనికి ముఖ్య కారణాలు.

సూఫీ సన్యాసుల మధ్య విభేదాలు

నాయకత్వ లక్షణాలు, ఆత్మ పారిశుద్ధిం లేనివారు భాన్మాలను నడుపడం

కొందరు సూఫీ సన్యాసుల ఉన్నత వైతిక ప్రమాణాలు దిగజారడం.

చక్రవర్తుల మార్పు మొదలైనవి

18.11 హిందూ సంస్కృతికి సూఫి మతసేవ:-

సూఫీ మార్పికవాదులు వివిధ ప్రాంతాల్లోని, జనాల్లో ఇస్లాం సంస్కృతిని వ్యాపింపజేయడంలో ఆధ్యాత్మియమైన పాత్రను నిర్వహించారు. ముఖ్యంగా బెంగాల్ ప్రాంతంలో ఇస్లాంను స్వీకరించారు. వీరిలో కొందరు తమ నిస్వార్థ సేవ, నిరాడంబరత, సహాన శీలత, ఆత్మ పరిశుద్ధత అనే గుణాల ద్వారా భగవంతున్ని ఆరాధించటానికి జాతి, కుల, మత, లింగ బేదాలు అడ్డు రావని చాటి చెప్పారు.

డా.. ఆర్.సి మజుందార్ దృష్టిలో హిందూ సంస్కృతిపై సూఫీ సన్యాసుల భోదనలు విశేషంగా ప్రభావాన్ని చూపి, అధిక సంఖ్యలో అన్ని వర్గాల ప్రజలను సూఫి మతాన్ని స్వీకరించేట్లు చేసిందనేది, నమ్మకమ్యం కాని విషయమని చెప్పాడు.

సూఫీ ఉద్యమకారులు కుల, మత వ్యవస్థను, విగ్రహాధనను. వ్యతిరేకించి, సమానత, స్వేచ్ఛ, దయ, సోదర భావం మొదలైన మంచి గుణాలను ప్రజల్లో ప్రచారం చేయడం వల్ల దీనికి ప్రభావితులైన హిందూ తత్త్వవేత్తలు మిగతా వర్గాల వారితో సమానంగా గౌరవ స్థానాన్ని కల్పించడానికి కృషి చేశారు.

కొందరు సూఫీ సన్యాసులు భారతీయ భాషల, సాహిత్యభివృద్ధికి విశేషకృషిని సల్పారు. బాబా ఫరీద్ పంజాబి సాహిత్యభివృద్ధికి గణనీయమైన కృషిని చేశాడు. “అవధి” భాషాభివృద్ధికి కుతుబాన్, జాయాసీ, నూర్ మహ్మద్ లు దోహదం చేశారు. అదేవిధంగా ఉర్దూ భాషాభివృద్ధికి సూఫీ సన్యాసులు గొప్ప సేవ చేశారు.

18.12. సారాంశము :

సూఫీ మతోద్యమం భారతదేశ సమాజంపై తీవ్రమైన ప్రభావాన్ని చూపింది. సమాజంలో దేవునిముందు సమానమనే భవాన్ని ప్రగడంగా చాటింది. అనేక మంది సూఫీ గురువులు తమ భోదనల ద్వారా ప్రజలను విశేషంగా ఆకర్షించారు. ఇస్లాం ప్రబోధించిన మోలిక సూత్రాలకు కట్టుబడి ప్రజలను ఏకేశ్వరోపాసనవైపు నడిపించారు. చిస్తి, సుహ్రావద్దు, భాదిరీ, మొదలైన శాఖలు ప్రజాభిమానాన్ని చూరగొన్నాయి.

18.13. ప్రశ్నలు

- సూఫీ ఉద్యమ పుట్టుక, దాని వ్యాప్తిని విశ్లేషించండి.

2. సూఫీ మతశాఖల గురించి వర్ణించండి.
3. సూఫీ గురువుల ప్రధాన బోధనలను తెల్పండి.
4. భారతదేశంలో సూఫీ మతవ్యాప్తిని చర్చించండి.

18.14. ఉపయుక్త గ్రంథాలు:-

Arbersy, AJ: Sufism an Account of the Mystics of Islam

Hussain, Yousuf : Glimpses of Medieval Indian culture

Saiyid Athar Abbas : A History of Sufism In India vol. I

Srivastava. A.L : Medieval Indian Culture

Tarachand : Influence of Islam on Indian culture

Carlentes. J. E - Theism in Medieval India.

Sen K.M - Medieval Mysticism in India.

Dr. G. Dayakar

పాఠము - 19 భక్తి ఉద్యమం

విషయ క్రమము

- 19.1. లక్ష్యం
- 19.2. ఉపోద్ఘాతము
- 19.3. భక్తి ఉద్యమ కారణాలు
- 19.4. భక్తి ఉద్యమ లక్షణాలు
- 19.5. భక్తి ఉద్యమాభివృద్ధి
 - 19.5.1. రామానందుని భోదనలు
 - 19.5.2. కశీర్ బోధనలు
 - 19.5.3. నానక్ బోధనలు
 - 19.5.4. చైతన్యుని బోధనలు
 - 19.5.5. ఇతర భక్తి ప్రబోధకులు - వారి బోధనలు
- 19.6. సమకాలీన సమాజంపై భక్తి ఉద్యమకారుల ప్రభావం
- 19.7. సారాంశం
- 19.8. పరీక్ష నమూనా ప్రశ్నలు
- 19.9. ఉపయుక్త గ్రంథాలు

19.1. లక్ష్యం:

మధ్యయుగంలో ప్రారంభమైన భక్తి ఉద్యమం లక్షణాలు, మత గురువులు బోధనలు వివరించడమే ఈ పాఠం ముఖ్య లక్ష్యం.

19.2 ఉపోద్ఘాతము:

ధిలీ సుల్తాన్ యుగంలో ముమ్బరంగా కొనసాగిన భక్తి ఉద్యమం హిందూ సమాజోద్దరణను భక్తిమార్గం ద్వారా గావించడానికి ప్రయత్నించింది. అందువల్ల ఈ ఉద్యమంలో భక్తి ప్రాచుర్యం వహించింది. “భక్తి” అనే పదం “బజ్జె” అనే మూలం నుండి వచ్చింది.

“బజ్జె”కు సేవ, ఉపాసన, ప్రేమ, పూజ ఇత్యాది అర్థాలున్నాయి. భగవంతుని పట్ల గాల నిరంతర, అసామాన్య ప్రేమ, భక్తి, భక్తిమార్గం భారతీయులకు కొత్త కాదు. వాస్తవానికి హిందూ మతంలో అతి ప్రాచీన కాలం నుండి ముఖ్యంగా ఉపనిషత్తుల్లో కనిపిస్తుంది. అయితే ఒక సిద్ధాంతంగా భగవద్గీతలో, భాగవత పురాణాలలో ప్రథమంగా ప్రభోదించబడ్డది. మధ్యయుగ భక్తి ఉద్యమానికి ఈ రెండు గ్రంథాలు ముఖ్య ఆధారాలయ్యాయి

క్రీ.శ 8,9,10 శతాబ్దాల మధ్య కాలంలో దక్షిణాదిన వైష్ణవ (ఆళ్యారు) శైవ (నయనార్థు) మతాలు రెండు భక్తిని ప్రభోదించాయి. వీరు కుల, వర్ణ విచక్షణను ఖండించారు. వీరు భగవంతునీ గుణగణాలను కీర్తిస్తూ, తాము పాండిన మధురానుభూతిని అందరికి పంచి పెట్టాలనే ఉత్సవతతో పరమేశ్వరుని పట్ల ప్రేమను, భక్తిని పెంచోవాలని ప్రోత్సహించారు. చిత్తశుద్ధి, సచ్చేలత భగవదనుగ్రహానికి ఆవశ్యకమని వీరి భావన. వీరి బోధనలు తర్వాత కాలంలో రామానుజని విశిష్టాద్వైత మత స్థాపనకు ఆధార భూతమయ్యాయి.

శంకరాచార్యులు (క్రీ.శ 788-820) శైవ వేదాంతులలో అఖండ కీర్తిని పాందినాడు. ఇతడు “బ్రహ్మసత్యం, జగన్నిధ్యమాయ” అని చెప్పాడు. రామానుజాచార్యులు, మధ్యచార్యులు బోధనల వల్ల హిందూ మతంలో భక్తి మార్గానికి ప్రాచుర్యం కలిగింది.

19.3. భక్తి ఉద్యమ కారణాలు:

మధ్యయుగ భారతదేశంలోని భక్తి ఉద్యమం విజిష్టమైంది. వైందవ మతంలోని కర్కూండకు, కులవ్యవస్తు వ్యతిరేకంగా ప్రవచించిన జైన బౌద్ధ మతాల వలె భక్తి ఉద్యమం కూడా ఒక సంస్కరణోద్యమం. ఈ ఉద్యమానికి గల కారణాలను ఈక్రింది విధంగా పేర్కొనచ్చును.

హిందువులు, ముస్లింలు చాలా కాలం కలిసి ఉన్నందున మత విషయంలో ఇరువురు ఒకరి నొకరు ప్రభావితం చేసుకొన్నారు. ఇస్లాం మతం సర్వమానవ సాభాతృత్వం అనే సందేశాన్ని అందించి, సమతను సమాజంలో ప్రవేశ పెట్టి, కుల వ్యవస్థ, అస్మిత్యతను ఖండించి, విగ్రహాధనను వ్యతిరేకించి, ఏకేశ్వరోపాసనను ప్రభోదించింది. ఈ విధమైన ఇస్లాం ఆదర్శాలు, హిందూ మత సూత్రాలకు సవాలుగా ఎదురయ్యాయి. అంతేకాక హిందువులను ఆలోచనాపరులను గావించినాయి.

హిందూ మతంలోని ఒహు దేవతారాధన, అర్థ రహిత కర్కూండలు, వర్ణవ్యత్యాసాలు మొదలైన లోపాల వల్ల తమ మతం నీరసించి పరాజయం పొందిందని హిందువులు గ్రహించారు. అందువల్ల భక్తి ద్వారా హిందు మత సంస్కరణకు వారు పూనుకొన్నారు.

అగ్రవర్ణాల వారు చిన్న చూపు చూస్తున్న నిమ్మ వర్గాల వారు సాంఘిక గౌరవాన్ని పొందాలని ఆశతో అనంభ్యకంగా ఇస్లాం మతాన్ని స్వీకరించారు. దీన్ని అరికట్టటానికి హిందువులు తమ మతాన్ని సంస్కరించాల్సిపచ్చింది. దీని ఫలితమే భక్తి ఉద్యమం.

తన సులభమైన సిద్ధాంతాలతో, ప్రజాస్వామ్య విధానాలతో, కర్కూండ రహితంగా ఉన్న ఇస్లాం మతం, భారతదేశంలో నాటికి బలపడుతూ వచ్చింది. ఇది హిందూ మత నాయకులకు పెద్ద సవాల్. అందుకే సంస్కర్తలు హిందూ మతాన్ని సంస్కరించి, అది సామాన్య మానవులకు కూడా అందుబాటులో ఉండేట్లు చేశారు. వాస్తవానికి మధ్య యుగపు భక్తి ఉద్యమం, ఇస్లాంను ఎదుర్కొవటానికి ఉద్దేశించబడ్డది. ఆశించిన మార్పును భక్తి ఉద్యమం చాలా వరకు తెచ్చింది.

19.4. భక్తి ఉద్యమ లక్షణాలు:-

మధ్య యుగంలో కొనసాగిన భక్తి ఉద్యమం కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలను సంతరించుకున్నది. అందులో కొన్ని సామాన్య లక్షణాలు, ప్రతి ఉత్తమ నాయకుని బోధనల్లో కనిపిస్తాయి. అవి

1. భక్తి ఉద్యమ నాయకులందరూ కుల, వర్గ బేదాలను ఖండించారు
2. మత కర్కూండను, విగ్రహాధనను, తీర్మయాత్రలను నిరసించారు.
3. మానవ సాభాతృత్వాన్ని పెంపాందించారు.
4. క్రింది వర్గాల వారిలో కూడా, భక్తిని ప్రభోదించారు.
5. ఈ ఉద్యమాన్ని చేపట్టిన నాయకులందరూ మత బోధనలను ప్రాంతీయ భాషల్లో ప్రచారం చేశారు.
6. హిందూ ముస్లింల సభ్యుత కోసం పాటుబడ్డారు. ఈ రెండు మతాల మధ్యగల ఆగాధాన్ని తగ్గించి, వారి మధ్య సన్మిహితత్వాన్ని అభివృద్ధి పర్చటానికి ప్రయత్నించారు.

7. సర్వమానవ సమానత్వాన్ని చాటి చెప్పి సమాజంలోని హైచ్యు తగ్గులను తొలగించటానికి కృషి సల్పారు.

19.5 భక్తి ఉద్యమాభివృద్ధి:-

మధ్య యుగారంభంలో భక్తి సిద్ధాంత భోదకుడైన రామానుజుని గురించి, ఇంతకు ముందే చదివాం. అతని తర్వాత భక్తి మార్గాన్ని క్రింది వర్గాలలో ప్రచారం చేసినవాడు, రామానందుడు ఇతని శిష్యురాలు మీరాబాయి. ఈమే కృష్ణ భక్తిని ప్రబోధించింది. వల్లభాచార్యుడు సైతం కృష్ణ భక్తినే బోధించాడు. భక్తి మార్గ ప్రబోధకుల్లో అగ్రగణ్యుడు చైతన్యుడు. ఇతడు రాధాకృష్ణుల ప్రేమ తత్వాన్ని భోధించటానికి జీవితాన్ని అంకితం చేశాడు. ఈ యుగంలోని మత గురువులందరిలోకి కథీర్, నానక్లు విశిష్టమైన స్థానాన్ని ఆక్రమించారు. వీరిద్దరూ వర్ష వృత్తాసాలను, బహుదేవతారాధనను ఖండించి, హిందూ-ముస్లిం సామరస్యానికి పాటు పడ్డారు. భక్తి ఉద్యమకారుల ధోరణుల గూర్చి ఇప్పుడు మనం విపులంగా తెలుసుకుందాం.

19.5.1 రామానందుని భోదనలు:-

వైష్ణవ మత ప్రచారకులలో ముఖ్యమైన వ్యక్తి రామానందుడు. ఈయన బ్రాహ్మణుడు. అలహాబాద్ ఇతని జన్మస్థలం. ఇతడు తొలుత వారణాసిలో అధ్వైత తత్వాన్ని అభ్యసించాడు. ఆ తర్వాత రామానుజాచార్యులచే భోధించబడ్డ విశిష్టాధ్వైతాన్ని అతని శిష్యులలో ఒకడైన రాఘవానందుని వద్ద నేర్చుకున్నాడు. వైష్ణవ భక్తునిగా మారాడు.

రామానందుండు మిక్కిలి ఘైర్య సాహసాలతో వైష్ణవ మత సంస్కరణకు పూనుకున్నాడు. కుల, మత బేదాలను ఖండించి, సమాజంలో సమతా భావ వ్యాప్తికి గొప్ప కృషి చేశాడు. బ్రాహ్మణులకు, నిమ్మ కులాల వారికి ఎటువంటి భేదం లేదని, అందరూ సమానమేనని ఎలుగిత్తి చాటాడు. ఇతడు జన్మతః బ్రాహ్మణుడైనప్పటికి, వైష్ణవులైన క్రింది వర్ణాల వారితో సహపంక్తి భోజనాన్ని చేసేవాడు. కులాచార తీవ్రతను సడలించి, అన్ని వర్ణాల వారికి గురూపదేశం చేశాడు.

రామానందుడు కొంతకాలం సనాతన వైష్ణవులు ఆచరించే ఆచారాలను, నియమాలను ప్రశ్నించాడు (ఉదా: ఎవరికి కనపడకుండా భోజనం సేవించుట). ఆ తర్వాత ప్రేమ, భక్తి సిద్ధాంతాలు పరమ సాధనంగా కల ఒక త్రోత్త వైష్ణవ శాఖను నెలకొల్పాడు. రాధాకృష్ణుల ఆరాధన భక్త సమాజాలను ఎంతగా సైతికంగా పతనం చేసిందో గుర్తించిన రామానందుడు, రాధాకృష్ణుల ఆరాధనను ఖండించి, దాని స్థానంలో సీతారాముల భక్తిని ప్రవేశపెట్టాడు. రాముని భక్తుల్లో సాంఘిక, సైతిక ధర్మాలను విడునాడినవారు అరుదు. శ్రీరాముడు ఆయ్య పురుషుడు. సీతాదేవి మాతృమూర్తి, మహాసాధ్య. ఆవిడ శ్రీరాముని సహధర్మచారిణి. అట్టి పుణ్య దంపతులను భక్తితో ఆరాధించడం కళాణ ప్రదమని చెప్పాడు. శ్రీరాముడు కేంద్రంగా ఉన్న వైష్ణవ శాఖను స్థాపించిన మనత ,రామానందుడికి దక్కుతుంది. ఇతడు వారణాసిలోనే చాలాకాలం జీవించి బోధనలు చేశాడు.

రామానందుడు కుల, మత బేదాలు మానవుల సృష్టి అని, అవి తాత్కాలికమని, వాటిని త్వజించనిదే సమాజ ప్రగతి సాధ్యపడదని బోధించాడు. కథీర్, తులసీదాన్సులు రామానందుని అనుచరులు. ఇతడు తన బోధనటు సంస్కరిత భాషలోనే కాక, దేశీయ భాషల్లో కూడా ప్రచారం చేశాడు. దేశీ భాషల్లో జరిగిన బోధనలు ప్రజలకు సులువుగా అర్థమయ్యాయి, ఆచరణ యోగ్యమయ్యాయి. రామానందుని మరో ఘనకార్యమేమంచే, స్త్రీలకు కూడా తన బోధనలు చేసి శిష్యురాణ్ణుగా చేర్చుకోవడం. ఇట్లా రామానందుడు సమాజంలో తక్కువ కులాలకు చెందిన వారిని శిష్యులుగా చేర్చుకొని, స్త్రీలకు సమానత్వాన్ని కల్పించాడు. రామానందుడు తన బోధనలకు

అధారాలను, తనకు ముందు విరాజించిన ఎన్నో శాఖల నుండి గ్రహించాడు. ఇతని అనుచరులు ఇతని భావాలను మరింత అందంగా తీర్చిదిద్దాడు. ఇతని 12 మంది శిష్యుల్లో రవిదాస్ అత్యన్నత స్థానాన్ని ఆక్రమించాడు. అతని ఘనమైన ఆధ్యాత్మిక జీవితం, పవిత్ర హృదయం బహు ప్రశంసనీయమైనాయి. చిత్తోర్ రాజ్యపు సిశోదియా రాజవంశానికి చెందిన “రుబాళి” (Jhalia), “మీరాబాయి” (ఇద్దరు రాణులు) లకు గురువు శ్రీ రామానందుడు. ఇతని మత భావాలు కబీర్ మతభావాలు ఒకే పంథాలో నడిచాయి.

ప్రాంతీయ భాషల ప్రగతిలో కూడా రామానందుడు, అతని అనుచరులు స్వర్ణయుగాన్ని తలపింపచేశారు. మధురమైన భక్తి గీతాలను కూర్చి, అన్ని తరగతుల వారికి రామభక్తిని బోధించాడు. ఉత్తర భారతదేశంలోని సామాన్య ప్రజానీకాన్ని రామభక్తితో ఉప్రొతలూగించాడు. అందరికి అర్థమయే భాషల్లో భక్తిమార్గం ద్వారా మొషణధనకు దారి చూపినవాడు రామానందుడు. హృదయ నిర్వులత, నిర్వులభక్తి, ఉన్నత భావాలు ఉన్న వారందరికి మోక్ష సాధన సులభతరమని చెప్పాడు.

రామానందుని అనుచరులను రెండు వర్గాలుగా విభజించోచ్చు. వారే (1) సనాతన వాదులు (2) విష్ణవ వాదులు. మొదటి వర్గానికి చెందిన వారు తులసీదాస్, రెండో వర్గానికి చెందినవారు కబీర్. మొదటి వర్గపువారు సనాతన ఆచారాలను ధర్మాలను, పద్ధతులను అనుసరించారు. రెండో వర్గం వారు హిందూ-ముస్లిం ల సమైక్య కృషి చేశారు.

19.5.2 కబీర్ బోధనలు :

రామానందుని శిష్యులలో ప్రముఖుడు, కబీర్ లోడి పంశానికి చెందిన సికిందర్ లోడికి సమకాలికుడు. కబీర్ క్రీ.శ 1398 లో జన్మించాడు. ఇతని తల్లిదండ్రుల గురించి స్పష్టంగా తెలియదు. ఈ విషయంలో చరిత్రకారుల మధ్య ఏకాభిప్రాయం లేదు. ప్రచారంలో ఉన్న కథల ప్రకారం అతడొక బ్రాహ్మణ వితంతువు కన్న పసివాడు ఆ బాలుని చేరదీసి, పెంచిన దంపతులు నీరు, నీమ. వారిది నేతపని. ముస్లింలైన నీరు, నీమ దంపతులు ఇతర మతానికి చెందిన కబీరును ఎంతో ప్రేమతో పెంచారు. కబీరుకు యుక్త వయస్సు రాగానే, పెంట్లి జరిపించారు. కాని సమాజంలోని పరిస్థితులు అతని సంసారిక జీవితంలో విష్ణవాన్ని తెచ్చాయి. మతం పేర జరుగుతున్న అన్యాయాలను, హింసను అతడు ఖండించాడు.

నిర్మణ పంధాకు చెందినవాడు కబీర్. బ్రాహ్మణ, మాయ భావాలలో నమ్మకం ఉన్నవాడు. సూఫీ సన్యాసుల మార్పిక భావాలను గ్రహించాడు. తన గురువు రామానందుని నుండి ఆహింస, నైతిక విలువలు, భక్తి ప్రపత్తిని గ్రహించాడు. కబీర్ బోధనలను “రమైణీస్”, “సతీస్”, సబద్లుగా విభజించి మొత్తాన్ని కలిపి ‘బీజక్’ అంటారు. ‘అల్లా, రహిమ్, ఖండా, బ్రాహ్మణ అని రకరకాల పేర్లతో పిలవబడినా దేవుడొక్కడే అనేది కబీర్ నిశ్చితాభిప్రాయం. కబీర్ అభిప్రాయం ప్రకారం సత్యానికి రూపం లేదు, కాని అతడే విశ్వమంతటికి యజమాని. అతని కరుణ పాందడం ద్వారా ముక్తిని పొందవచ్చు.

కబీర్ భక్తి భావం నిర్వులంగా ఉండాలంటారు. భగవన్నామ స్వరణకు జపముల అవసరం లేదు. మానసికంగానే వదలక స్వరించాలి. భగవంతున్ని తనలొంచే వెదుక్కోవాలి. విగ్రహాధన గాని, మసీదుల్లో ప్రార్థనలు గాని ఆవసరం లేదు. దేవునిపై భయభక్తులు, నైతిక ప్రవర్తన అందరిలో సౌదర ప్రేమ, ఇవే అందరికి కావాల్సినవి. సూఫీలు నాట్యానికి, సంగీతానికిచే ప్రాధాన్యతను విన్మరించి, హృదయ నాథాన్ని వినమని కోరాడు. హిందూ-ముస్లిం ఐక్యత కోసం పాటు పడ్డాడు ముల్లాలను, పండితులను అజ్ఞానాలుగా అమాయకులుగా, గర్యాష్టులుగా దారి

తప్పిన వారిగా వట్టించి, వారిని నిజాన్ని ఒప్పుకోమంటాడు. కులవ్యవస్థను ఖండించాడు.

కబీర్ భక్తిని పరమాత్మ సాధనంగా ఎంచాడు పరమాత్మను ఆయన సమస్త నామాలతో భజించాడు. కానీ అన్నింటిలో రామనామం కబీర్కు విశేష ప్రీతిపాత్రం. “రామ” శబ్దాన్ని కబీర్ మంత్రంగా గ్రహించాడు. ఫలితంగా అతడు ఇస్తాం మత గురువులచే అవమానాలు, ఈర్షను ఎదుర్కొన్నారు. ధీర్ఘ సుల్మాన్ సికిందర్ లోడి చేతిలో అనేక బాధలు అనుభవించాడని ఒక వదంతి ఉంది. కబీర్ దృష్టిలో రాముడు వేదాల కతీతుడై, త్రిలోకాలకు విలక్షణమైన కేవల పరమాత్మతత్త్వం.

కబీర్ సామాన్య ప్రజలకు అర్థమమే భాషల్లో తన బోధనలను సాగించాడు. హిందూ, ముస్లిం మతాలలో ఒకే పరమ సత్యమున్నదని, నమ్మి దాన్ని ప్రజలకు నచ్చచెప్పటానికి ప్రయత్నించిన మధ్యయుగ భక్తి ప్రభోధకుల్లో కబీర్ అగ్రగణ్యుడు. కబీర్ సుప్రసిద్ధ రచనైన “బీజక్”ను కబీర్ చెప్పండగా, అతిని శిష్యుడైన భగవాన్‌దాన్ రాశాడని సంప్రదాయం చెప్పుంది. కబీర్ “బీజక్”లో ఉన్నటువంటి అనేక ప్రవచనాలు సిక్కుల పవిత్ర గ్రంథమైన ఆదిగ్రథంలో కబీర్ పేర ఆపాదించబడ్డ ప్రవచనాలకు, సమపాలిక ఉంది. కబీర్ దోషాలు ప్రజల అభిమానాన్ని చూరగొన్నాయి. కబీర్ బోధనలలోని కొన్ని అంశాలను క్రింది విధంగా పేర్కొనవచ్చు.

సంస్కృత భాష భావిలోని నీరు వంటిది. కానీ సామాన్య ప్రజల భాష ప్రవహిస్తున్న సరస్సు వంటిది. రాయిని పూజించటం ద్వారా ఒకరు భగవంతుని కనుగోంటే (దర్శిస్తే), నేను పర్వతాన్ని పూజించటానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను.

గంగలో స్నానం చేయడం ద్వారా ఒకరు ముక్కిని పొందితే, కప్పులు ప్రతి రోజు ఎన్నో సార్లు నీటితో మునుగుతూ తేలుతూ ఉన్నాయి. కనుక ముక్కిని పొందటానికి వాటికి ఎక్కువ అర్థత ఉంటుంది.

దిగంబరంతో సంచారం చేసి హరిని పొందగల్గితే, అడవిలో ఉండే ప్రతీ జింకా మోక్షానికి అర్థమైనదే.

మోస బుద్ధితో అపవిత్రమైన హృదయంతో కాబా వైపు నడిస్తే, మక్కాను సందర్శిస్తే వచ్చే ప్రయోజనం ఏమిటి?

కబీర్ శిష్యులను “కబీర్ సంధి” అంటారు. కబీర్ మృతి అనంతరం శిష్యులతని మృతదేహం స్థానంలో పూల రాశిని చూసినారని, అందులో హిందువులు సగం తీసుకొని వారణాసిలో దహన సంస్కారం చేశారని, మిగిలిన పూలను ముస్లింలు గోరక్షపూర్లో సమాధి చేశారని చేప్పారు.

కబీర్ మరణానంతరం ఆతని శిష్యులు కబీర్ కొడుకైన కమల్ను కలసి ఒక ప్రత్యేక శాఖను స్థాపించమని కోరగా, అతడు నా తండ్రి జీవించినంత కాలం అన్ని రకాల శాఖల విభేదాలకు బలి అయ్యాడు. నాతండ్రికి కుమారునిగా నేను ఎట్లా అతని విశ్వాసాన్ని, ధర్మాన్ని ధ్వంసం చేయగలను అని జవాబు ఇచ్చినాడు. కొన్ని కబీర్ పంత్ శాఖలు వెలిశాయి. కబీర్ ముస్లిం శిష్యులు ఆశ్రమాన్ని నెలకొల్పారు. అతని హిందు శిష్యులు సూరత్-గోపాల్ నాయకత్వంలో కబీర్ బోధనలను కొనసాగించారు. కబీర్ ఆశీయాలను జీవింప జేశారు. కానీ వారి ప్రయత్నాలు సంపూర్ణ విజయాన్ని సాధించలేకపోయాయి.

19.5.3 నానక్ బోధనలు:

మధ్యయుగ భక్తి ప్రభోధకులందరిలో విశిష్ట స్థానాన్ని పొందిన వ్యక్తి గురునానక్. లాపెలార్కు 35 మైళ్ల దూరంలో ఉన్న “తల్వంఢి” గ్రామంలో క్షత్రియ కుటుంబంలో క్రీ.శ. 1469లో జన్మించారు. ఇతడు గాపు భక్తిత్వరుడు, చైతన్యుని సమకాలికుడు. నానక్, కబీర్ వలనే హిందూ-ముస్లిం పర్వతాలను ఐక్యం చేయడానికి చివరి ప్రయత్నం

చేశాడు. నానక్ పారశాల విద్య చదివినపుటికి సరిగా అర్థం చేసుకోలేకపోయాడు. అతడు సమాజానికి, ధర్మాలకు దూరంగా ఆడవుల్లో ఉండి, భగవంతుణ్ణి ధ్యానించాలని భావించాడు. నానక్ చాలా వరకు తను చదివిన విద్యచే సంతృప్తి చెందలేదు. ఇది గ్రహించిన తండ్రి బాల్యంలోనే అతడికి వివాహాన్ని జరిపించాడు. నానక్ తరచూ హిందూ-ముస్లిం మత గ్రంథాలను చదువుతుండేవాడు. ఇతనిలో నానాటికి తాత్ప్రియక చింతన పెరిగిపోయింది. ఎంతోమంది హిందూ, ముస్లిం సన్యాసులను, పండితులను కలిసి వారితో చర్చలు జరిపాడు. 30 వ ఏట నానక్ కు బియాన్ నది తీరాన ఉన్న సుల్తాన్ పూర్ అనే గ్రామం వద్ద జ్ఞానోదయమైంది. సంసారాన్ని త్యజించి, సన్యాసాన్ని స్వీకరించాడు. భారతదేశంలో విస్మృతంగా పర్యాటించడమే కాక, విదేశాలకు ముఖ్యంగా శ్రీలంక, టిబెట్, జార్కాండ్, మక్కా, మదీనాలను కూడా సందర్శించాడు. పంజాబ్ లోని కర్తార్పూర్ లో స్థిరపడి, క్రీ.శ 1537లో అక్కడే మృతి చెందాడు. ఇతని “ఆదిగ్రంథి” అనే గ్రంథ రూపంలో సంకలనం చేయబడ్డాయి. ఇది శిక్కులకు పవిత్ర గ్రంథం.

గురునానక్ అర్థరహితమైన మాఘ విశ్వాసాలతో, దురాచారాలతో సాంఘిక సంక్లోబానికి గురైన పంజాబ్ ప్రజలకు, శాంతియుతమైన సహజీవనాన్ని అందించటానికి కృషి చేశాడు. ఇతర భక్తి ప్రవక్తల వలె కాక, ఇతడు తన ప్రాంత ప్రజల పట్ల ప్రత్యేక శ్రద్ధను కనబర్చాడు. నానక్ బోధనలను ఈక్రింది విధంగా తెలుసుకోవచ్చు.

నానక్ బోధనల ముఖ్య పారం ఏకేశ్వరోపాసన, విగ్రహాధన ఖండన, ప్రేమ, భక్తి మార్గం, వద్ద బేధ నిరసన మొదలైనవి. ఇతడు భగవంతుడొక్కడేనని, అతడు కాలాతీతుడని, స్వయం సంభూతుడని, శాశ్వతమైన వాడని, సత్యమే భగవత్ స్వరూపమని భోధించాడు. ఇతడు నైతిక విలువలకు అధిక ప్రాధాన్యత నిచ్చాడు. కేవలం మాటలలో మతం లేదు. మానవులందరిని సమానంగా చూసినవాడే భక్తి పరుడన్నాడు. తీర్థాటన వల్లగాని, సమాధులను దర్శించటం వల్లగాని, ప్రయోజనం శూన్యం ప్రపంచంలోని కల్పమాల మధ్య నిష్కల్పంగా జీవించినపుడే ముక్తి లభిస్తుందని అత్య భోధనలలోని సారం.

నానక్ వేదాలను, ఖురాన్ ను ప్రక్కకు పెట్టి, సర్వమత గ్రంథాల పతనం ద్వారా తాను పొందిన జ్ఞానాన్ని ప్రజలకు భోధించాడు. అధ్యాత్మిక జ్ఞానాన్ని పొందటానికి “గురువు” అవసరాన్ని నానక్ గుర్తించాడు, సమర్థించాడు. కబీర్ ను కలుసుకొని, అతడిని తన గురువుగా నానక్ అగీకరించాడు. కబీర్ వలె ఇతడు అన్ని కులాల వారికి, వివక్షత చూపక గురూపదేశం చేశాడు. శాస్త్రజ్ఞానమున్న నానక్, హిందూ శాస్త్రాల నుండి తీసిన సిద్ధాంతాలనే, అరబిక్ పర్వియన్ పదాలతో భోధించాడు. సంఘంలోని దురాచారాలను ఖండించినపుడు, సాధారణ భాషనే వాడాడు. మత మార్పిడిని ఇతడు సమర్థించలేదు.

కబీర్ నానక్ల బోధనల్లో సారూప్యత కనిపిస్తుంది. కబీర్ బోధనల్లో ప్రతిబింబించే అంశాలు నానక్ చెప్పిన ఈ క్రింది బోధనల్లో కనిపిస్తాయి.

1. మతం అనేది అతుకుల కోటులోగాని, సన్యాసి దండం గాని, శరీరం పై పూసుకున్న విభూతిలాగా కాని లేదు.
2. మతం అనేది చెవి రింగుల కాని, గీయించుకొన్న శిరస్సుపైగాని, పదాల్లోగాని, సమాధులు, ఆలయాలను దర్శించటంలో గాని లేదు. ప్రపంచంలోని కల్పమాల మధ్య నిష్కల్పంగా జీవించినపుడే మతానికి మార్గం కనబడుతుంది. మానవులందర్చి సమానంగా చూసేవాడే నిజమైన దేశభక్తి పరుడు.

కులతత్వాన్ని సడలించటాన్నికి, ఇతడు ఉచిత భోజన శాలలను నెలకొల్పి సహపంక్తి భోజన పద్ధతి నేర్చాడు. భక్త బృంద సమాఖ్యాలను “సంగత్తే” అని, అందరూ అంటారు. అందరూ భుజించటాన్ని “సంగత్తే” అని అంటారు. పంజాబీ భాషలో శిష్యులు అనటానికి ‘శిక్’ అంటారు. క్రమంగా నానక్ బోధనలన్నీ, శిక్కుమతంగా రూపాందాయి.

అయితే, వారికొక ప్రత్యేక శాఖగా రూపొందించాలని అతడెప్పుడూ భావించలేదు. కాలగతిలో రాజకీయ పరిణామాల ప్రభావం వల్ల శిఖులంతా ఒక ప్రత్యేకమైన మతంగా ఏర్పడాల్సిచ్చింది. సర్వమత సామరస్యానికి పాటుపడ్డాడు నానక్.

19.5.4 చైతన్యని బోధనలు:

మధ్యయుగ కృష్ణభక్తి ప్రభోదకుల్లో చైతన్యదు (క్రీ.శ 1485-1534) సుప్రసిద్ధుడు. క్రీ.శ. 1485లో బెంగాల్ లోని నవదీపంలో జన్మించాడు. బెంగాల్ లో భక్తి సాంప్రదాయాన్ని ఆరంభించినదితడే. బాల్యం నుండి విద్యాబుధ్యల్లో అసమాన ప్రతిభను కనపర్చాడు. సంస్కృత భాషలో, వ్యాకరణలో, తర్వాత మొదలైన విషయాల్లో ఇరవై ఐదేండ్లు నిండకముందే, అపార పాండిత్యాన్ని సంపాదించాడు. పద్మానిమిదేండ్లు నిండకముందే తండ్రిని కోల్పోయిన చైతన్యదు కొంతకాలం భోదనా వృత్తిని చేపట్టాడు. అతని వివాహ జీవితం ఇరవై ఐదవ ఏటనే ప్రారంభమైంది. కానీ ఇరవై ఐదేండ్లు నిండకముందే “గయ” లో నివసించే సుప్రసిద్ధ సన్మాని ఈశ్వరపూరి ప్రోధ్వలంతో, కృష్ణ భక్తుడిగా మారాడు. తన ఇరవైపదవ ఏటనే సన్మానం పుచ్చుకున్నాడు.

తన వ్యాధి పీడిత తండ్రికోసం గయకు మొక్క చెల్లించటానికి వెళ్లిన చైతన్యనికి, మహాకృష్ణ భక్తుడైన ఈశ్వర పూరితో పరిచయ మేర్పడింది. ఈశ్వర పూరి నుండి ఇతడు “కృష్ణ మంత్రాన్ని” నేర్చుకున్నాడు. ఈ కృష్ణ మంత్రమే చైతన్యని జీవితాన్ని మార్చవేసింది. కృష్ణని పేరును ఉచ్చరించడం, పాడటం, జపించడం, అతని విదైపోయింది. భక్తిభావంతో రాధాకృష్ణుల ప్రేమ తత్వాన్ని ప్రభోదించటానికి జీవితాన్ని అంకితం చేశాడు. చైతన్య మతస్థలు రాధాకృష్ణులిద్దరిలోనూ, కృష్ణని కన్నా రాధకే ఎక్కువ ప్రాధాన్యత నిస్తారు. రాధ మహాదానంద ప్రదాయిని అని, ఆమె వల్లనే కృష్ణనికి మనోల్లాసం కల్పుతుందని ఈ మతస్థల భావన.

సన్మాని జీవితాన్ని ప్రారంభించిన చైతన్యదు దేశంలో అనేక ప్రాంతాలలో సంచరించాడు. ఎందరో సన్మానులు భక్తి తత్వవేత్తలను కలిశాడు పండరిపూర్, ద్వారక, బృందావన్, మధుర, సౌమయాదీ మొదలైన తీర్థ స్థానాలను సందర్శించాడు. చివరికి పూరిలో స్థిరపడి తన నలబై ఏట తనువు చాలించాడు.

నింబార్గ, వల్లభాచార్య మాదిరిగా ఇతడు సైతం రాధాకృష్ణుల ఆరాధనను బహుళంగా ప్రచారం చేశాడు. తన్నయత్తుంలో చైతన్యదు రాధాకృష్ణుల ప్రేమను కీర్తిస్తూ దేశాటనం చేశారు. చైతన్య మార్గానికి “మధుర భక్తి” అని పేరు. “కృష్ణని పూజించడం, గురువును సేవించడం ద్వారా వ్యక్తి- వ్యామోహాల నుండి విముక్తి పాంది కృష్ణపద సాన్నిధ్యాన్ని చేరవచ్చునని, ముక్తిని పొందవచ్చునని” తెలిపాడు.

చైతన్యని ముఖ్య శిష్యులో అద్భుతుడు, నిత్యానందుడు ప్రసిద్ధుడు. వీరి సహాయంతో ఇతడు నూతనోత్తేజాన్ని కల్గిన కృష్ణ భక్తి మార్గాన్ని కీర్తనల ద్వారా ప్రచారం చేశాడు. తన అనుచరులతో కలిసి నవదీప వీధుల్లో కీర్తనలు పాడుతూ, ఆడుతూ, కృష్ణ నామాన్ని ప్రచారం చేశాడు. చైతన్యదు అనుసరించిన ఈ రకమైన భక్తి ప్రచారం కొంతమందికి ఏవగింపు కల్గించింది. సంబంధిత ముస్లిం గవర్నర్ ఇట్లాంటి బహిరంగ ఊరేగింపులను సమావేశాలను నిషేధించాడు.

చైతన్యదు తన ఇరవై ఐదవ ఏటనే (క్రీ.శ.1510లో) కేశవ భారతి ప్రోత్సాహంతో సన్మానాన్ని స్వీకరించాడు.

సన్మానాన్ని స్వీకరించిన చైతన్యదు శ్రీకృష్ణని బాల్యకాలంతో సంబంధమున్న బృందావనంలో స్థిరపడి ప్రచారం చేయాలని తలంచాడు. కానీ తల్లి అభ్యర్థన మేరకు పూరిలో స్థిర పడ్డాడు. పూరీలో ఉన్నప్పుడే, ప్రతాపరుద్ర గజపతి మహారాజు, సుప్రసిద్ధ వేదాంతైన వాసుదేవ సార్వభౌమ, ఇతని శిష్యులుగా మారినట్లు కొందరి అభిప్రాయం.

ఆ తరువాత చైతన్యదు కృష్ణతత్వాన్ని, దక్షిణ, పశ్చిమ, ఉత్తర భారతదేశంలో సంచరించి ప్రచారం చేశాడు.

కబీర్ ఇతర భక్తి ఉద్యమ కారుల వలె చైతన్యదు కూడ తన వెనుక ఎలాంటి క్రమబద్ధమైన సంస్థలు వదిలి వెళ్లేదు. అయినప్పటికి అతని బోధనలచే ప్రభావితమైనవారు ఎన్నో శాఖలుగా ఏర్పడ్డారు, నేటికినీ బెంగాల్లో రాధాకృష్ణుల శాఖ వర్ధిల్లుతుంది. ఇతని శిష్యుల్లో ప్రముఖులైన నిత్యానందుని అనుచరులు నవద్వీపంలోనూ, అద్వైతుని అనుచరులు శాంతిపూర్వులో స్థిరపడ్డారు. ఈ జరువురి అనుచరులు మధుర, బృందావంల్లో ఎన్నో కృష్ణ ఆలయాలను కట్టించారు. చైతన్యని అనుచరులు నుదుటి మీద తెల్లటి తిలకాన్ని ధరిస్తారు. మెడలో రుద్రాక్షమాల వేసుకుంటారు.

చైతన్యదు భగవంతుని సేవకుడిగా (భక్తిపరంగా) ఎంతోళిలవంతమైన జీవితాన్ని గడిపాడు. ఈ విధమైన జీవితాన్ని గడపాలని తన అనుచరులకు చెప్పాడు. సమాజంలో నివసించే బలహీనులైన ప్రీలతో మాట్లాడటం, వారి మొఖం చూడటాన్ని కూడా చైతన్యదు నిరసించాడు. అయితే కృష్ణ చైతన్య భక్తుల్లో విషయలో లత చోటు చేసుకుంది.

19.5.5 ఇతర భక్తి ప్రబోధకులు- వారి భోధనలు :

మధ్యయుగ భారతదేశంలో కొనసాగిన భక్తి ఉద్యమంలో రామానంద్ కబీర్, నానక్, చైతన్యలతో పాటు వారికి సమకాలకులైన చండీదాన్, వల్లభాచార్యుడు, మీరాబాయి, నామ్దేవులు కూడా కీలక పాత్ర వహించారు క్రీ.శ. 1479లో బెనారస్లో స్థిరపడ్డ ఒక తెలుగు బ్రాహ్మణ కుటుంబంలో వల్లభాచార్యుడు జన్మించాడు. కృష్ణతత్వాన్ని ప్రచారం చేసిన ఉద్యమకారుల్లో పేరు కలవాడు. జీవాత్మ బంధ విముక్తి పొందటానికి కృష్ణభక్తి ముఖ్య సౌమమన్మాడు. ఇతడు ప్రబోధించిన మార్గాన్ని “పుష్టిమార్గ” మంటారు. భగవంతుని విగ్రహాన్ని కూడా పూజించటాన్ని ఇతడు సమర్థించాడు. వల్లభాచార్యుడు, అతని శిష్యులు కృష్ణుని అత్యస్నత బ్రహ్మగా, పరమానందంగా భావిస్తారు. సృష్టి అనగా దేవుడి దయ. ఇదే మానవులకు, మోక్షం పొందటానికి దారి చూపుతుంది.

వల్లభాచార్యుడు అసాధారణ మేధావి. సంస్కృతం భాషలో రచనలను చేశాడు. వీటిలో ప్రధాన అంశం, రాధాకృష్ణుల ప్రేమ. “సుబోధిని”, “సిద్ధాంత రహస్యం” ఇతని గొప్ప రచనలు.

మీరాబాయి కృష్ణ భక్తిని ప్రచారం చేసింది. ఈమె రాజపుత్ర మహిళ. రాజస్థాన్ లో కుడికా అనే ఊరిలో క్రీ.శ. 1498లో జన్మించింది. మీరాబాయి వివాహం ప్రసిద్ధ రాజపుత్ర రాజైన రాణాసంగా కుమారుడైన భోజీరాజీతో క్రీ.శ. 1516లో జరిగింది. కాని మీరాబాయి భర్త అకస్మాత్తుగా మరణించాడు. ఆమె చిన్న వయస్సులోనే విధవగా మిగిలిపోయింది. భర్తను కోల్పోయిన మీరాబాయి కృష్ణుని ఆరాధించి, అతనే సర్వస్వంగా భావించింది. ఆ తరువాత తండ్రిని, మామగారిని కోల్పోయిన మీరాబాయి, తన జీవితాన్ని కృష్ణ సేవకు అంకితం చేసింది. ఆమె పేరు ప్రతిష్ఠలు నలుదిశలా వ్యాపించాయి.

మీరాబాయి, కబీర్, నానక్ల వలె సంస్కృత కాదు. ఆమె కేవలం నిస్వార్థపూరితమైన నిరాడంబరమైన కృష్ణ భక్తురాలు.

ఉత్తర భారతదేశంలో, హిందూ- ముస్లిం పరస్పర సంపర్కం దక్కన్లోని మహారాష్ట్రలో సైతం ఉద్యమానికి దారి తీసింది. అక్కడి భక్తి ఉద్యమకారులు కుల విబేధాలను, కర్కూండలను, మూడ విశ్వాసాలను ఖండించి భక్తిని ప్రచారం చేసి వివిధ వర్గాల ప్రజల్లో సామరసాన్ని నెలకొల్పటానికి కృష్ణ సల్వారు. అందులో జ్ఞానేశ్వర్, నామదేవుడు, తుకారాం నామ దేవుడు ముఖ్యులు. ప్రతాలు, ఉపన్యాసాలు, నియమాలు, తీర్థయాత్రలు అనవసరం,

మీ హృదయ ద్వారాలను తెరచి హరినామ కీర్తన చేయండి ముక్తి లభిస్తుంది అని బోధించారు. ఇతర భక్తి ఉద్యమ కారులు కూడా భక్తిని సర్వమానవ సాఖ్రాత్మాన్ని ప్రబోధించారు. వీరి బోధనలు మహారాష్ట్రలో ఆధాత్మిక, సాంఘిక, సమత భావాలను సాధించాయి.

19.6. నమకాలీన నమాజంపై భక్తి ఉద్యమకారుల ప్రభావం :-

భక్తి ఉద్యమం భారతదేశంలో మధ్యయుగంలోనే ప్రాచుర్యాన్ని సంతరింపజేసుకోవటం గమనించదగ్గ విషయం. ఈ ఉద్యమం అనేక సత్సులితాలను అందించింది. వాటిని ఈక్రింది విధంగా పరిశీలించవచ్చు.

ఆనాటి ఉద్యమకారులు సాంఘిక రంగంలో గొప్ప పరిణామాలను సాధించారు. వీరు కుల, మత, వర్గ భేదాలను తీవ్రంగా నిరసించారు. మహృదీయులు తమ అధికారాన్ని స్థాపించిన పిమ్మట నయాన్నో, భయాన్నో భారతీయులను ఇస్లాం మతంలోకి మార్చడానికి ప్రయత్నించారు. ఆర్థికంగా, ఆధ్యాత్మికంగా అణగదొక్కబడ్డ హిందూ దళిత జాతులకు ఈ మతం మార్పిడి కొంత ఉపశమనాన్ని కల్గించిన మాట వాస్తవమే. కాని ఇస్లాం మత వ్యాప్తిని అరికట్టునట్టయితే హిందూ మతం కూలిపోయే ప్రమాదం ఉంది. అందువల్ల వీరికి కనీసం ఆధ్యాత్మిక సంతృప్తినైనా అందించి, ప్రాందవ మతాన్ని కాపాడాల్సిన అగత్య మేర్పడింది. భక్తి ఉద్యమ నాయకులు కులవ్యవస్థపై శక్తివంత్మైన దాడులను చేశారు. కుల, వర్గ భేదాలు లేవని చాటారు. దింతో నమాజంలో అట్టడుగున ఉన్న లక్షలాది ప్రజలు తమ హోదాను పెంచుకోగలరు. భక్తి సమాజాల్లో సర్వజనులకు ప్రవేశం లభించింది. భక్తుల్లో హెచ్చుతగ్గులు లేవు. భగవద్గుర్తిని, సఖ్యతని, సహజివనం, సోదరప్రేమను అందరూ అలవర్షుకోవాలని వీరు భోధించారు. భక్తి సమాజాల ఎదల అధిక సంఖ్యాక జనులు ఆకర్షితులై వాటిలో చేరటం జరిగింది. సహపంక్తి భోజనాలు చేయడం, కలసి మెలసి సంచరించడం, సార్వజనిన సభలను జరపడం వంటి నూతన పరిణామాలు సంభవించాయి.

భక్తి ఉద్యమ సూత్రాలు వెనుకబడిన తరగతులు ప్రజలను అమితంగా ఆకర్షించాయి. ఉత్తమ నాయకులు ప్రభోదించిన సాంఘిక సమానత్వం పట్ల ప్రజలు బాగా ఆకర్షితులయ్యారు. కబీర్, నామదేవుని శిష్యుల్లో, మంగలి, చర్మకార, ముస్లిం, జాతుల వారున్నారు. క్రైస్తవులు, క్రీస్తును ఆరాధించినట్లు వెనుకబడ్డ వర్గాలవారు కబీర్ను ఆరాధించినట్లు కె.ఎస్, బాల్ పండితుడు వ్యాఖ్యానించాడు.

సంస్కృత కర్కూండలు, మంత్ర తంత్రాలను నిరసించి, భక్తిద్వారా సులభంగా ఆచరించగల్గిన మతాన్ని సృష్టించారు. వీరూ హిందూ మతాన్ని సులభతరం చేయడం వల్ల చాలామంది సామాన్య ప్రజలు దాన్ని ఆచరించిగల్గారు. వీరు పురోహితుల ఆధిక్యాన్ని ఖండించారు. ఎక్కువ, తక్కువ కులాలకు చెందిన వారినే విభేదాలు లేకుండా, ప్రజలందరూ భగవంతుని పూజించి, అతని పాదపద్మాలను చేరుకోవటానికి భక్తి ఉత్తమ అవకాశాన్ని కల్పించింది.

మహృదీయ మతంలోని ఏకేశ్వరోపాసన, హిందూ సంస్కృత పై చక్కని ప్రభావాన్ని కనబర్చింది. భారతదేశంలో బహు దేవతారాధన ప్రాచీన కాలం నుండి ఆచరణలో ఉంది. ముస్లింల రాకతో వారి ఏకేశ్వరోపాసన పద్ధతిలోని సుగుణాలు వీరికి కొంత ఉత్సేజాన్ని కల్గించాయి. దీనివల్ల ఐక్యత చేకూరుతుందని కూడా వీరు గుర్తించారు, భగవంతుడిని ఏ పేరుతో ఆరాధించినా, అది ఆ పరబ్రహ్మకు చెందుతుందని కూడా వీరు గుర్తించారు. దీనివల్ల సమాజంలో భేదాలు సమసిపోయి, ఐక్యతా భావం కొంతవరకు పెంపాందింది.

భక్తి ఉద్యమం ప్రబోధకులంతా హిందూ- మహృదీయ సమైక్యత కోసం విశేష కృషిని సల్పారు. ఈ రెండు వర్గాల మధ్య సదవగాహనను పెంపాందిచటానికి సమైక్యతా భావాన్ని వీరు నిరంతరం ప్రచారం చేశారు. రెండ

మతాల మధ్య అవగాహన, సుహృద్యవం ఏర్పడటానికి ఏరి కృషి కొంత వరకు తోడ్పడింది. కబీర్, నానక్ వంటి భక్తి ఉద్యమకారులు తమ బోధనల్లో హిందూ ముస్లిం ఐక్యతను గూర్చి నోక్కి చెప్పాడు. వారి జీవిత కాలంలో హిందూ ముస్లిం వర్గాల ఐక్యత, శాంతియత సహజీవనం వారి వారి మనుగడ కోసం తప్పనిసరనే సూచనను చేశారు.

భక్తి ఉద్యమ ప్రభావం వల్ల ముఖ్యంగా ప్రాంతీయ భాషలు గణనీయంగా అభివృద్ధి చెంది, సాంస్కృతిక రంగంలో ప్రగతి సాధించడమైంది. ఈ ఉద్యమ నాయకులందరూ సంస్కృతంలో పండితులు కాదు. అంతేకాక, ప్రజలు మాతృభాషలో చెప్పిన విషయాలు వారికి సులువుగా అర్థమవుతాయి. అవి వారి హృదయాలపై చెరగని ముద్ర వేస్తాయి. కనుక భక్తి ఉద్యమ నాయకులందరూ తమ బోధనలు, తమ ప్రచారాన్ని ప్రజల మాతృ భాషల్లోనే కొనసాగించారు. చైతన్యదు, రామానంద్, కబీర్ హిందీలోనూ, గురునానక్ పంజాబీలోను, నామదేవుడు, జ్ఞానేశ్వర్ మరారీలోనూ తమ బోధనలను ప్రచారం చేశారు. ఈ కాలంలోనే హిందువులకు పవిత్ర గ్రంథాలైన పురాణాలు, భగవధీత, ప్రాంతీయ భాషల్లోకి తర్వాతు చేయబడ్డాయి.

హిందీ, పంజాబీ, తెలుగు, తమిళం, బెంగాలీ, మరారీ మొదలగు దేశీయ భాషల్లో భక్తి ఉద్యమకారులు చిరకాలం నిల్చి ఉండదగ్గ విలువైన గ్రంథాలను రాశారని, సాహిత్యాన్ని సృష్టించారని ఎం.జి. రనడే పండితుని అభిప్రాయం.

అయితే భక్తి ఉద్యమం వల్ల మత, సాంఘిక, భాషా రంగాల్లో ముఖ్యమైన మార్పులు సంభవించినపుటికి ఈ ఉద్యమంచే అగ్ర వర్గాల వారు అంతగా ప్రభావితులు కాలేదు. ఆలోచనా దృక్పథంలో ఎటువంటి మార్పు రాక, వారు సంప్రదాయ బద్ధంగానే ఉండిపోయారు. భక్తి ఉద్యమం వల్ల సమాజంలో కొంత సంచలనం కల్గింది. అయినపుటికి, ఉద్యమ ప్రభావం తాత్కాలికంగానే ఉంది. శాశ్వతమైన ఫలితాలను సాధించలేకపోయింది. ఏదో కొంత కాలం సదవగహన రెండు మతాల మధ్య నెలకొన్నపుటికి, సంస్కర్తలు మరించిన అనతి కాలంలోనే ప్రజలు వారి భావాలను మరచిపోవడం వల్ల సంఘర్షణలు ప్రారంభమయ్యాయి. అయితే బ్రహ్మాణులు ఆనుభవిస్తున్న పేశాదాను, పెద్దరికాన్ని విచ్చిన్నం చేయడం కుల వ్యవస్థలోని లోపాలను కొంతవరకు సడలింపజేయటలో భక్తి మత సంస్కర్తలు చెప్పుకోదగ్గ విజయాన్ని సాధించారనడంలో సందేహం లేదు.

19.7. సారాంశం :

మధ్యయుగానికి చెందిన మతోద్యమాలన్నింటిలో అత్యంత ప్రధానమైనది భక్తి ఉద్యమం. 11వ శతాబ్దింలో ప్రారంభమైన భక్తి ఉద్యమం. ఈ ఉద్యమ నాయకుల్లో రామానందుడు, కబీర్, చైతన్యదు ముఖ్యులు. రామానయుడు కులవ్యవస్థను విమర్శించగా, కబీర్ దేవుడొక్కడే అని బోధించి, హిందూ, ముస్లిం ఐక్యతకు పాటుపడ్డారు. భక్తి ఉద్యమం వల్ల హిందూ మతంలో కర్కాండకు ప్రాముఖ్యత తగ్గింది. ఈ ఉద్యమ నాయకులు కుల వ్యవస్థపై చేసిన దాడుల వల్ల హిందూమతంలోని నిమ్మకులాల పరిస్థితి సాంఘికంగా మెరుగుపడింది.

19.8. పరిక్ల నమూనా ప్రశ్నలు:

- I. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు వ్యాపరూప సమాధానాలు రాయండి.
 - 1) భక్తి ఉద్యమానికి రామానందుడు చేసిన సేవ ఎట్టిది.
 - 2) కబీర్ బోధనల ప్రత్యేకత ప్రాముఖ్యతలను వివరించండి.

3) సమకాలీన సమాజంపై భక్తి ఉద్యమ ప్రభావాన్ని విశ్లేషించండి.

4) భక్తి ఉద్యమానికి గల కారణాలను, లక్షణాలను అన్వేషించండి.

5) భక్తి ఉద్యమం ప్రభావాన్ని అంచనా చెయ్యండి.

II. ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు లఘు వ్యాఖ్యలను రాయండి

1. భక్తి ఉద్యమ కారణాలను పేర్కొనండి

2. భక్తి ఉద్యమ లక్షణాలెవ్వి.

19.9. ఉవయుక్త గ్రంథాలు:

Carpenter, JE : Theism in Medieval India

Iswari Prasad : History of Medieval India from 647 to 1526 A.D.

Kushwant Singh : A history of the Sikhs, Vol.I

Lal, K.S. : The Twilight of the Sultanate

Majumdar, R.C (Ed) : History and Culture of the Indian People Vol.IV, Bharatiya Vidya

Bhavan series

Mehta, J.C : Advanced study in the History of Medieval Indai, Vol.I

Panikkar, K.M. : A Survey of Indian History

Sen, K.M. : Medieval Mysticism in India

Tarachand : Influence of Islam on Indian culture

Westcott : Kabir and the Kabir panth

Yousuf Hussain : Glimpses of Indian Culture

డా॥ జి. దయాకర్

పాతము - 20 డిల్లీ సుల్తానుల కాలంనాటి సాంస్కృతిక పరిష్ఠితులు

- 20.1. లక్ష్యం
- 20.2. ఉపోద్ధాతము
- 20.3. సాహిత్యం
- 20.4. సంస్కృతం
- 20.5. హాందీ, ఉర్దూ, ఇతర ప్రాంతీయ భాష సాహిత్యం
- 20.6. వాస్తు నిర్మాణాలు
- 20.7. సారాంశము
- 20.8. ప్రశ్నలు
- 20.9. ఉపయుక్త గ్రంథాలు

20.1. లక్ష్యం: డిల్లీ సుల్తానుల పాలనాకాలంలో జరిగిన సాంస్కృతిక అభివృద్ధిని వివరించడమే ఈ పాతం ప్రధాన లక్ష్యం.

20.2. ఉపోద్ధాతము :

భారత దేశంలో ఇస్లాం రాజస్థాపన చేసిన ఘనత మహామృద్ద ఫోరికే దక్కుతుంది. క్రీ.శ 1191 సంవత్సరంలో మొదటి తారాయిన యుద్ధంలో పుధ్విరాజ్ చౌహాన్ చేతిలో ఓటమిపాలైన ఫోరి తిరిగి 1192 వ సంవత్సరంలో రెండవ తరాయిన యుద్ధంలో పుధ్విరాజ్ చౌహాన్ను బిడించాడు. ఆ తర్వాత పుధ్విరాజ్ను ఫోరీసైనికులు హత్య చేశారు. ఈ యుద్ధంలో గోవిందరాజ్ మరణించాడు. ఇతడు పుధ్విరాజ్ సోదరుడు. ఈ రెండవ తరాయిన యుద్ధం ఇస్లాం రాజ్య స్థాపనకు నాంది పలికింది. రెండవతరాయిన యుద్ధానంతరం డిల్లీ అజ్మర్, హస్సి, సిర్మతి మొదలైన ప్రాంతాలు గోరి వశమయ్యాయి. మహామృద్ద గోరి తాను జయించిన ప్రాంతాలపై తన ప్రతినిధిగా కుతుబ్‌దీన్ ఖబక్కును నియమించాడు. ఈ కుతుబ్‌దీన్ ఖబక్ క్రీ.శ. 1206 లో స్వతంత్ర ముస్లిం రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. నాటి నుండి 1857లో మహామృద్దీయ పాలకులు భారతదేశాన్ని పాలించారు. ఈ మహామృద్దీయ యుగాన్ని రెండు విభాగాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. వాటిలో 1206 నుండి 1526 వరకు పరిపాలించిన పాలకులను డిల్లీ సుల్తానుల యుగంలో 1526 నుండి 1857 వరకు పాలించిన వారిని మొఘులుల యుగంగా చెప్పవచ్చు. ఈ డిల్లీ సుల్తానుల యుగంలో ఐదు రాజ వంశాలు పరిపాలించాయి. అందులో బానిస వంశం (1206-1290), భిల్లీవంశం (1290 - 1320), తుగ్గక్ వంశం (1320-1414), సయ్యద్ వంశం (1414-1451), లోడి వంశం (1451- 1526) ముఖ్యమైన రాజవంశాలు. ఈ డిల్లీ సుల్తానులు భారతదేశ చరిత్ర - సంస్కృతికి విస్మృతమైన సేవలు అందించారు.

డిల్లీ సుల్తానుల పాలనలో భాషా సారస్వతాలు, వాస్తు కళలు వృద్ధి చెందాయి. డిల్లీ సుల్తానులు సారస్వతాలు, వాస్తు లలిత కళలను ఆదరించి పోషించారు. డిల్లీ సుల్తానుల పాలనకాలంలో ఆనేకమంది గొప్ప రచయిత, కవులు, పరిశోధకులు రాజ్యంలో జరిగిన విషయాలను నాటి సామాజిక, ఆర్థిక, మత, సాంస్కృతిక అంశాలను స్ఫురింగా వారి రచనల్లో పేర్కొన్నారు.

3. సాహిత్యం :

ధీల్లి సుల్తానుల కాలంలో పర్సియా, సంస్కృతంలో అనేక రచనలు వెలువడ్డాయి. ఇతర ప్రాంతీయ భాషల్లో కూడా రచనలు చేయబడ్డాయి. ముఖ్యంగా ధీల్లి సుల్తానులు, ప్రాంతీయ పాలకులు అనేక మంది పండితులకు వారి ఆస్థానంలో వసతి కల్పించి, వారిని ఆదరించారు. ఈ పండితులు మతపర అంశాలను, సామాజిక అంశాలను, ఆర్థిక విషయాలను తమ పద్య, గద్య, రచనలో విపులంగా వివరించారు. నాడు ధీల్లి సుల్తానుల ఆస్థానాన్ని అనేక మంది కవి పండితులు సందర్శించి, నాటి విషయాలను తన రచనల్లో పొందుపరిచారు. నాడు భక్తి ఉద్యమకారులు, సూఫీ తత్త్వవేత్తలు, ఇతర మతాధికారులు పలు రచనలు తన రచనలు చేశారు.

సుల్తానులు పర్సియా సాహిత్య ప్రగతిపై శ్రద్ధ కనబరిచారు. మహామృద్గ గజినితో పాటు భారతదేశానికి వచ్చిన ఆల్బేరూని రచయిత, గొప్ప పండితుడు. అతడు పర్సియాలో రచనలు చేశాడు. సంస్కృతం సేర్చుకున్నాడు, అతడు అనేక అంశాలను తన రచనల్లో వివరించాడు. అతని రచన 11 వశతాళ్లం నాటి విలువైన సమాచారాన్ని మనకు అందిస్తుంది. ఆల్బేరూని రాసిన గ్రంథం “కితాబ్-ఉల్-హింద్”. ఇల్ముట్టమివ్ కాలంలో పర్సియాలో రచనలు చేయబడ్డాయి. ఖ్వాజారిచూ నస్రు, ఆభూబాకర్ బిన్ మహామృద్గ రూహసీ, తా జుద్దీన్ దబీర్ నూరుద్దీన్ మహామృద్గ అవాఫీలు గొప్ప పండితులు. వీరు ఇల్ముట్టమివ్ కాలంలో గొప్ప రచనలు చేశారు. నూరుద్దీన్ “లూబాబ్-ఉల్- ఆల్ బాబ్”, “జవామీ -ఉల్-హికాయత్ వా లువామీ-ఉల్-రివాయత్” అనే రచనలు చేశాడు. పర్సియా నుండి అనేక మంది కవి పండితులు అదే విధంగా మధ్య ఆసియా నుండి చాలమంది పరిశోధకులు బాల్పాన్, అల్లాఉద్దీన్ ఖీల్జీలు ఆస్థానాన్ని సందర్శించారు.

నాడు అమీర్ ఖుస్రూ, అమీర్ హాసన్ దిహల్యిలు గొప్ప పండితులు, అమీర్ ఖుస్రూ ఖజైన్-పతుహ, తుగ్గక్ నామా, తారిఫ్-ఇ-అలై అనే చేశాడు. అల్లా ఉద్దీన్ ఖీల్జీ పాలన నాటి రాజకీయ, సామాజిక, ఆర్థిక, మత, సాంస్కృతిక పరిస్థితులను చక్కగా వర్ణించాడు. తారిఫ్- ఇ- అలై అనే రచనలో అల్లాఉద్దీన్ పాలన విశేషాలను వివరించాడు. తుగ్గక్ పాలనలోని పలు విషయాలను “తుగ్గక్ నామా” అనే రచనలో ఖుస్రూ అద్భుతంగా వర్ణించాడు. అమీర్ హాసన్ దేహనీ (నిజాముద్దీన్ హాసన్), బద్రుద్దీన్ అనే ప్రసిద్ధ కపులు నాడు ధీల్లి సుల్తానుల యుగంలో ఉన్నారు. హాసన్ దేహనీ నాటి సూఫీ మత గురువైన “ఎక్ నిజాముద్దీన్ జోలియా” జ్ఞాపకాలను చక్కగా వర్ణించాడు. బాల్పాన్ కాలం నుండి ఫిరోజ్ పా తుగ్గక్ పరిపాలన వరకు ఉన్న అనేక రాజకీయ, ఆర్థిక సాంస్కృతిక పరిస్థితులను జియాఉద్దీన్ బదానీ తన గ్రంథం “తారిఫ్- ఇ-ఫిరోజ్ పాహీ”లో వర్ణించాడు పామ్పు - ఇ- సిరాజ్ అపివ్ కూడా ఫిరోజ్ పా తుగ్గక్ (1351- 1388) కాలం నాటి పరిస్థితులను తన రచన తారిఫ్- ఇ-ఫిరోజ్ పాహీ”లో వర్ణించాడు. ఐన్-ఉర్-ముల్క్ అనే మరోక రచయిత అల్లాఉద్దీన్ ఖీల్జీ(1296-1316) కాలంనుండి ఫిరోజ్ పా తుగ్గక్ వరకు జీవించి ‘ఐన్-ఉల్-ముల్క్, మున్సుత్-ఇ-మహు’ అనే ప్రసిద్ధ గ్రంథాలు రాశాడు. గులామ్ యాహ్యబిన్ అహమృద్గ అనేక మరోక పండితుడు “తారిఫ్-ఎ-ముబారక్ పా” అనే గ్రంథం రాశాడు. ఇసామీ రాసిన “పతు ఉన్ సలాటిన్” అనే గొప్ప రచన చేశాడు.

ధీల్లి సుల్తానులు అనేక మంది పర్సియన్ కవి పండితులను అదరించి, సాహిత్యాఖివృద్ధిలో వారిని ఎంతగానో ప్రోత్సహించారు. హాసన్ నిజామీ తాజ్-ఉల్-మాసిర్ అనే గొప్ప రచన చేశాడు. మిన్వజుద్దీన్ సిరాజ్ అనే రచయిత ‘తబాకత్-ఇ- నాసిరి’ అనే అద్భుతమైన గ్రంథాన్ని రాశాడు. ఫిరోజ్ పా తుగ్గక్ స్వయంగా తన జీవిత చరిత్ర చక్కగా రాశాడు. ఫిరోజ్ పా సాహిత్యానికి సారస్వత ప్రగతికి ఎంతోగానో కృషి చేశాడు. అనేకమంది కవి, పండితులను

రచయితలను పరిశోధకులను, విద్యావేత్తలను చేరదిని ఆదరించాడు. వారికి అవసరమైన సాకర్యాలను కల్పించాడు. లోడీలు కూడా పలువురు రచయితలను ఆదరించారు. సికిందర్ లోడీ అనేక కావ్యాలు త్రాసి, కవులను ఆదరించాడు. రపి-ఉద్-దీన్ షిరాజ్, షేక్ అబ్బుల్లా, షేక్ అజిజుల్లా, షేక్ జమాలుద్దీన్లను లోడీలు అదరించి, గౌరవించారు. సయ్యద్ మొయిన్-ఉల్-హాక్ సిందూ, ఇబ్రహీం, ఫరూక్, బీహార్, ఫజులుల్లా జైనుల్ అబిదిన్ గుజరాత్ ప్రాంతానికి చెందిన గొప్ప పండితులు. బహమనీ పాలకుడు తాజుద్దీన ఫిరోజ్ షా గొప్ప పండితుడు. మహమ్మద్ గవాన్ కూడా విద్యావేత్త, కవి, పండితుడు. వీరు నాటి సాహిత్యరంగానికి విలువైన సేవలు అందించారు.

4. సంస్కృతం : నాడు హిందూ పాలకులు, ముఖ్యంగా గుజరాత్, వరంగల్, విజయనగరంలో సంస్కృతం బాగా వృధి చెందింది. ఆయా పాలకులు సంస్కృత సాహిత్యాన్ని ప్రోత్సహించారు. సంస్కృత పద్యాలను, గద్యాలను, నాటికలను ఎంతగానో ప్రోత్సహించారు. హమ్మిర దేవ, కుంభకర్ణ, ప్రతాపరుద్రదేవ, భసంతరాజ, వేమ భూపాల, కత్యవేమ, విరూపాక్ష, నర్సింగ, కృష్ణదేవరాయలు మొదలైన వారు గొప్పరచనలు చేశారు. ప్రతాపరుద్రద్రుయశోభూషణం, ‘కృష్ణ చరిత్ర’ లను చక్కగా రాశాడు. విద్యా చక్రవర్తిని మూడవ వీరభల్లాలుని ఆస్థానంలో ఉన్నాడు. అతడు “రుక్మిణి కళ్యాణం” అనే గ్రంథం రాశాడు. విజయనగర కాలం నాటి మదన్ “నరకాసుర జీయం”, వామన్ భట్టు బాణ “పార్వతి పరిణయ” అనే రచన చేశాడు. నాడు మరొక గొప్ప రచయిత విద్యాపతి, ఇతడు “దుర్భభక్తి తరంగిణి” అనే గ్రంథాన్ని రాశాడు. మరొక ప్రముఖ పండితుడు విద్యారణ్య శంకరవిజయ అనే రచన చేశాడు. వీరేగాక దివాకరుడు, కీర్తిరాజు, శ్రీ వర వంటి వారు కూడా సంస్కృతంలో గొప్ప కవి పండితులు, జైన పండితుడైన నాయ చంద్ర “హమ్మిరకావ్య” అనే గ్రంథం రాశాడు. రాజు విరూపాక్య “నారాయణ విలాసం” అనే గ్రంథం రాశాడు. విజయనగర పాలకుడు శీకృష్ణ దేవరాయలు “జాంబవతి కళ్యాణం” అనే గ్రంథాన్ని అద్భుతంగా రాశారు. భక్తిమత గురువు రామానుజ బ్రహ్మసూత్రాల మీద వాఖ్యానాలు రాశాడు. కర్మ మీమాంస మీద పౌర్ణసారధి అనే గ్రంథాలు సంస్కృతంలో రాశాడు. జయదేవుడు తన అద్భుత రచన ‘గీతగోవిందం’ ను రాశాడు. జయసింగ్ సూరి “హమ్మిర్-మద్- మీర్ధానా” అనే గ్రంథాన్ని రాశాడు. గంగాధర కవి “గంగాదాన్ ప్రతాప విలాస” అనే ప్రత్యేకమైన గ్రంథాన్ని రచించాడు. ఇదేకాలంలో కాశ్మీర్ చరిత్రకారుడు కల్పణుడు, రాజతరంగిణి గ్రంథంలో కాశ్మీర్ చరిత్రను అద్భుతంగా వర్ణించాడు. విజ్ఞానేశ్వరుడు ‘మితాక్షర’ అనే గ్రంథం రాశాడు. ఈ కాలానికి చెందిన వారే భాస్కరాచార్యులు. సంస్కృతంలో అనేక అమూల్యమైన రచనలు చేయబడ్డాయి.

5. హిందీ, ఉర్దూ, ఇతర ప్రాంతీయ భాష సాహిత్యం :

భారతదేశంలో వివిధ ప్రాంతాలలోని వివిధ రకాలైన భాషలను, వినియోగిస్తారు. పచ్చిమోత్తర ప్రదేశ్లో భారీ బోలిబిజ్ భాషను మాటల్లాడుతారు. ఈ కాలంలో హిందీ భాషలో కొన్ని అద్భుతమైన రచనలు చేశారు. ముఖ్యంగా చంద్ర బర్దాయ్ “పృథ్వీరాజు రసో” అనే గ్రంథాన్ని హిందీలో చక్కగా రాశాడు. చంద్ర బర్దాయ్ పృథ్వీరాజ్ చౌహన్ ఆస్థాన పండితుడు. సారంగధరుడు ‘హమ్మిరసోదాయ్, హమ్మిర కావ్య’ అనే రచనలు రాశాడు. జగన్నాయకుడు. “అల్వాకాంద” అనే గ్రంథాన్ని రాశాడు. నాడు బెంగాలి, పంజాబీ, రాజస్తానీ, సిందీ, గుజరాతీ, మరారి, కన్నడ, తెలుగు, తమిళ, మధ్యయాభ భాషలలో భక్తిఉద్యమకారులు విలువైన రచనలు చేశారు. ప్రాంతీయ భాషలలో సాహిత్యాన్ని రాయడం వల్ల భక్తి, సూఫీ ఉద్యమాలు సమాజాన్ని తీవ్రంగా ప్రభావితం చేశాయి.

మరారీ భాషలో అనేక రచనలు వెలువడ్డాయి. జ్ఞానేశ్వరుడు గీతమై వ్యాఖ్యానాలు రాశాడు ఏకనాథుడు భాగవతంను మరారిలో అనువదించారు. అంతేగాక రుక్మిణి స్వయంవరం, భవర్ధా రామాయణ అనే రచనలు

రాశాడు. తుకారం ‘అబొగనాలు’ కూడా మరాతీలో గొప్ప రచనలు.

గుజరాతీలో అనేక జైనమత గురువులు రచనలు చేశారు. గుణరత్నసూరి భారత్ బహుబలి’, విజయభద్ర’ శిలర్సె, ఉదయవంతుని గౌతమస్వామి రసె, సుందర సూరి, శాంతిర్సె లు గుజరాత్ లో గొప్ప రచనలు. పంచతుత్తం, రామాయణం, గీత, యోగ, వశిష్ఠ మొదలైన రచనలు గుజరాతీలోకి అను వదించబడ్డాయి. వత్సరాజు రసమంజీరీ కూడా నాటి గొప్ప రచన.

బెంగాలి భాషల్లోకి సాహిత్యం అనువదించడం - జరిగింది. భగవద్గీత, రామాయణం, మహాభారతాలను బెంగాలీలోకి అనువదించారు. డిల్లీ సుల్తానుల కాలంలో అనేక అద్భుతమైన గ్రంథాలు రాయడం జరిగింది.

6. వాస్తు నిర్మాణాలు:-

డిల్లీ సుల్తానులు అద్భుతమైన, అందమైన, విశాలమైన నిర్మాణాలను చేపట్టారు. ఇరానీయన్ వాస్తు నిర్మాణశైలిని విస్మృతంగా వినియోగించారు. ఇస్లామిక్ వాస్తు నిర్మాణాలు మెసపటోమియలా, మధ్య ఆసియా, ఈజిప్పు, ఉత్తర ఆఫ్రికా, ఆఫ్రినిస్టాన్ శైలిల ప్రభావానికి గురి అయినవి. వీటిన్నింటి మితితంతోనే నూతన వాస్తు శైలి అయిన ఇండో- ఇస్లామిక్ వాస్తుశైలి రూపొందింది. ఇండో - ఇస్లామిక్ శైలిలో నిర్మితం అయిన వాటిలో ప్రత్యేకంగా, అందంగా తయారు చేయబడిన రాతి ఫ్లాంబాలు, మీనార్లు, డోములు, పెద్ద ధర్వాజాలు, కిటికీలు ఉపయోగించారు. జాలి పనులు పెద్ద ఎత్తున చేపట్టబడ్డాయి. ఎఱ ఇసుక రాయి, గచ్చ సున్నం, ఆయా ప్రాంతాలలో దొరికే వస్తువులను ఉపయోగించి ప్రపంచంలోనే అద్భుతమైన నిర్మాణాలను నిర్మించినారు.

కుతుబ్ హిద్దీన ఐబక్ డిల్లీలో “కువ్వత్-ఉల్-ఇస్లాం” నిర్మించాడు. అదేవిధంగా అజ్బూర్ బదాయ్ దిన్ కా జోప్ర మస్జిద్ ను అద్భుతంగా నిర్మించారు. కుతుబ్ మీనార్ ప్రణాళికను ఐబక్ తయారు చేశాడు. కుతుబ్ మీనార్ ష్రోణాళికను పూర్తి ఇస్లామిక్ శైలికి సంబంధించినది. ఇల్టూట్ మిషన్ కుతుబ్ మీనార్ ను నిర్మించాడు. ఈ కుతుబ్ మీనార్లో నాలుగు అంతస్థలను పూర్తిచేశాడు. దీని ఎత్తు 225 అడుగులు. ఫిరోజ్ తుగ్గక్ కుతుబ్ మీనార్కు మరమత్తులు చేయించాడు. అతడి పాలనలో దీని ఎత్తు కూడా పెరిగింది. ఫిరోజ్ షా తుగ్గక్ కాలం నాటికి కుతుబ్ మీనార్ ఎత్తు 234 అడుగులు. ఇల్టూట్ మిషన్ కుతుబ్ మీనార్కు నాలుగు మైళ్ల దూరంలో సుల్తాన్ గరీకి చెందిన సమాధిని నిర్మించాడు. అంతేగాక హాజీ-ఇ-షమ్సు, షమ్సు- ఇ- ఇదా, బడోన్లో జకు మస్జిద్ ను నిర్మించాడు. జోద్హర్ దగ్గర నాగోర్ వద్ద అజర్ కిన్ - కా - ధర్వాజాను నిర్మించాడు.

బాల్మీన్ కూడా అనేక నిర్మాణాలు చేపట్టాడు. అతడు తన స్వంత సమాధిని, అదే విధంగా డిల్లీలో ఎత్తు మందిరం (Red palace) ను నిర్మించాడు. భిల్లీల పాలన కాలంలో ఎన్నో అద్భుతమైన నిర్మాణాలు పూర్తెనాయి. అల్లా ఉద్దీన్ భిల్లీ విశాలమైన, నిర్మాణాలను నిర్మించాడు. అల్లాఉద్దీన్ కాలంలో “సిరి” అనే నగర నిర్మాణం జరిగింది. అక్కడ వేయస్తంభాల మందిరం కూడా నిర్మించాడు. ఇవన్ని ఇస్లామిక్ వాస్తు నిర్మాణ శైలిలో పూర్తెనాయి. నిజాముద్దీన్ చౌలియా దర్గా సమీపంలో జమైత్ ఖాన్ మస్జిద్ ను, కుతుబ్ మీనార్కు సమీపంలో ఆలై దర్వాజాను నిర్మించినాడు. అనేకమంది వాస్తు శిల్పులు, కళాకారులు, ఇతరులు వీటి నిర్మాణంలో పాల్గొన్నారు. అల్లాఉద్దీన్ హేజ్-ఎ-బాస్ అనే తటాకంను నిర్మించాడు.

తుగ్గక్ పాలకులు కూడా పలు నిర్మాణాలు చేపట్టారు. గియాజ్ ధీన్ తుగ్గక్ నూతన నగరం అయిన తుగ్గకాబాద్ ను నిర్మించాడు. అంతేగాక తన స్వంత సమాధిని, రాజమందిరాన్ని కూడా గియాజ్ ధీన్ తుగ్గక్ నిర్మించాడు మహమ్మద్-బిన్-తుగ్గక్ జహాపనా నగరాన్ని నిర్మించాడు. అంతేగాక ఆదిలాబాద్ కోట దొలతాబాద్లో భవంతులను

మహామృద్ బిన్ తుగ్గక్ నిర్మించాడు. ఫిరోజ్ షా తుగ్గక్ కాలంలో కూడా ఫిరోజొబాద్ నగరం, కోట్లఫిరోజ్ షాను నిర్మించడం జరిగింది. ఖాన్ జహాన్ జౌనషా తన తండ్రి సమాధిని, కాలి మస్జిద్ ను, కిర్కె మస్జిద్ ను ‘జహాపన’ నగరంలో నిర్మించాడు. లాల్గుంబద్ ను నాసిరుద్దీన్ మహామృద్ అద్వాతంగా నిర్మించాడు. సికిందర్లోడి మెతి-డి-మస్జీద్”ను నిర్మించడం జరిగింది.

ధీలీ సుల్తాన్ బింగాల్, జాన్వార్, మాళ్వ్, గుజరాత్, కాశ్మీర్, దక్కన్లలో ఈయుగంలోనే పలు అద్వాతమైన, అందమైన రాజ మందిరాలు నిర్మించడం జరిగింది. చరిత్రలో వాస్తు నిర్మాణ శైలిలో ధీలీ సుల్తాన్ల వాస్తు నిర్మాణాలు పెరెన్నిక గలవి.

7. సారాంశము : 1206లో ఆరంభమైన సుల్తానుల పాలనలో సాహీత్య, సారస్వత, కథరంగాలలో నూతన పద్ధతులు అమలు జరపబడ్డాయి. అమీర్ ఖుస్రూ, ఫిరోజ్ షా తుగ్గక్, ఆల్ బేరూని, జియోవుద్దీన్ బరని లాంటి పలువురు పండితులు విలువైన గ్రంథాలు రాశారు. అదేవిధంగా సిరి, తుగ్గకాబాద్, షిరోజ్బాద్, జహాపన వంటి కీలక నగరాలు, అందులో రాజు మందిరాలు నిర్మించడం జరిగింది. కుతుబ్ మీనార్, అలై దర్వజా, కోట్ల ఫిరోజొబాద్ వంటి పలు నిర్మాణాలను ధీలీ సుల్తానులు నిర్మించారు. వాస్తు నిర్మాణాలకు నీరు అందించిన సేవలు అమోఘం.

8. ప్రశ్నలు:-

1. ధీలీ సుల్తానుల కాలం నాటి సాహీత్య ప్రగతిని వివరించండి.
2. వాస్తు నిర్మాణ శైలికి ధీలీ సుల్తానులు అందించిన తోడ్వాటును విశేషించండి
3. ధీలీ సుల్తానుల పాలన నాటి సాంస్కృతిక పరిష్ఠితులను తెల్పండి.

9. ఉపయుక్త గ్రంథాలు :

Aiyangar, S.K.	:	South India and Her Muhammadan Invaders.
Dey.U.N	:	Some Aspects of Medieval Indian History
Lal. K.S.	:	History of the Khaljis.
Majumdar, R.C	:	The Delhi Sultanate.
Tripathi R.P.	:	Some Aspects of Muslim Administration.

M.A (History) DEGREE EXAMINATION
Second Semester
History and Archaeology
Paper II- INDIA UNDER DELHI SULTANATE
(A.D. 1206 TO 1526)

Time: Three hours

Maximum : 70 marks

Answer ALL questions
All questions carry equal marks

1. (a) Discuss the political conditions of India on the eve of the establishment of Delhi Sultanate.

ఫిల్టీ సుల్తానేట్ రాజ్య స్థాపనా కాలము నాటి భారతదేశ రాజకీయ పరిస్థితులను చర్చింపుము.

Or

- (b) Describe the expeditions of Allauddin Khilji.

అల్లా ఉద్దీన్ ఖిల్జీ దండయాత్రలను గురించి వివరింపుము.

2. (a) Write a note on causes for the establishment of Tughluq Dynasty

తుగ్గుక్ రాజ్య వ్యాపి కావడానికి దారి తీసిన కారణాలను గూర్చి వ్యాసం ప్రాయుము.

Or

- (b) Explain the local government in Delhi Sultanate Period.

ఫిల్టీ సుల్తానుల కాలములో స్థానిక పరిపాలన గురించి వివరింపుము

3. (a) Describe the Timur's invasions of India and assess their effects.

భారతదేశం పై తైమూర్ జరిగిన దండయాత్రలను వర్ణించు, వాటి ప్రభావమును వివరింపుము.

Or

- (b) Write an essay on the administrative role of the Lodis during the Sultanate period.

సుల్తానుల కాలములో లోడి వంశయుల పరిపాలనా పరమైన పాత్ర గూర్చి ప్రాయుము..

4. (a) Explain the Sri Krishnadevaraya rule in South India.

దక్కిఱ భారతదేశంలో శ్రీ కృష్ణదేవరాయుల పాలన గురించి వివరింపుము.

Or

- (b) Describe the importance of the Rajputs in North India.

ఉత్తర భారతదేశంలో రాజపుతుల ప్రాధాన్యతను గూర్చి వివరింపుము.

5. (a) Explain the growth of Sanskrit, Persian and Arabic literature during the Sultanate Period.

సుల్తానుల పాలనా కాలములో సంస్కృతం, పర్సియా మరియు అరబిక్ సాహిత్యాల వృద్ధిని గూర్చి వివరించుము.

Or

- (b) Write a note on the Hindu Religious condition during the Sultanates.

సుల్తానుల పాలనా కాలముల హిందూమత పరిస్థితుల గూర్చి వ్యాసం ప్రాయుము.